ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ (ΜΑΚΗΣ)
Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

9η ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΕΝΗ - ΒΕΛΤΙΩΜΕΝΗ

Η ΕΠΑΡΧΙΑ, Ο ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ: ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΧΩΡΙΑ, ΕΔΡΑ, ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΠΡΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΛΑΣΙΘΙΩΤΕΣ κ.α.

ΤΟ ΙΕΡΟ ΒΟΥΝΟ ΤΗΣ ΔΙΚΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΔΙΟΣ Ή ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ,. ΟΙ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ: ΔΙΑΣ, ΔΙΚΤΗ, ΔΙΚΤΑΜΟ κ.α.

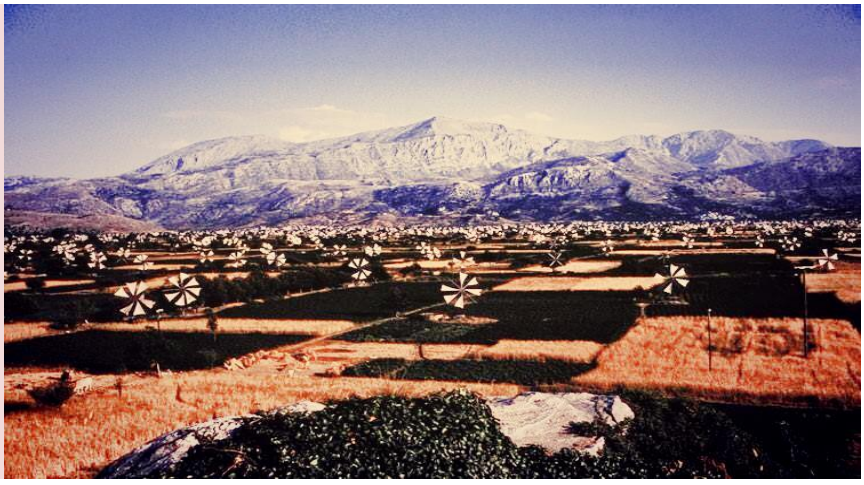

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΑΘΗΝΑ»
ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ ΛΑΣΙΘΙ 2020

ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ (ΜΑΚΗ) Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗ
(Επιτίμου Δ/ντη Υπ. Πολιτισμού, συγγραφέα, τ. Προέδρου Συλλόγου Λασιθιωτών « ο Δικταίος», Προέδρου Κρητών Αγίας Παρασκευής, κ.α.)

Το παρόν βιβλίο αφιερώνεται στον εξαίρετο φίλο και συμπατριώτη , καθώς και άριστο ζωγράφο κ. Γιώργο Παναγιωτάκη για την πολιτιστική και καλλιτεχνική προσφορά του στο Λασίθι

.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο 7
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ 7
1. ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 7
2. Ο ΔΗΜΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΙΑ – ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ 9
3. Η ΠΡΩΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΗΝ ΔΗΜΟΙ ΨΥΧΡΟΥ ΚΑΙ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 13
4. ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 16
5. ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΟΥ ΔΙΑ 21
6. ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΩΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ 22
7. ΛΑΣΙΘΙΩΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΡΗΤΗΣ 23
8. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 25
9. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 2018 29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο 32
Η ΔΙΚΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ 32
1. ΤΟ ΙΕΡΟ ΟΡΟΣ Η ΔΙΚΤΗ 32
2. ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΔΙΟΣ Ή ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ 35
3. Η ΟΡΟΣΕΙΡΑ ΙΔΗ Ή ΙΔΑΙΑ ΟΡΗ (ΟΡΗ: ΔΙΚΤΗ ΚΑΙ ΨΗΛΟΡΙΤΗΣ) 46
4. ΤΑ ΟΡΗ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΗ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΚΟΡΦΗ ΤΟΥΣ ΕΙΝΑΙ Η ΠΙΟ ΥΨΗΛΗ 49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο 51
ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 51
1) ΤΑ ΜΕΤΟΧΙΑ, ΠΟΥ ΜΕΤΑ ΕΓΙΝΑΝ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ Η ΚΤΙΣΗ ΤΟΥΣ 51
2) ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥΣ 53
3) ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 58
4) Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΣΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 60
5) ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 60
1. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΩΝ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ, Η ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 60
2. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΜΑΡΜΑΚΕΤΩ(Ν) ΚΑΙ ΦΑΡΣΑΡΩ(Ν) 63
3. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟ ΜΕΣΑ ΛΑΣΙΘΙ, ΤΟ ΜΕΣΑ ΛΑΣΙΘΑΚΙ, ΤΩΝ ΝΙΚΗΦΟΡΙΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΜΑΪΛΙΑΝΟ. 64
4. Η ΜΟΝΗ ΚΡΥΣΤΑΛΛΕΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 66
5. ΤΟ ΧΩΡΙΟ Ο ΆΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ 69

.

6. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΑΒΡΑΚΟΝΤΕ(Σ) ΚΑΙ ΚΟΥΔΟΥΜΑΛΙΑ..... 76
7. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΚΑΜΙΝΑΚΙ. 79
8. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΨΥΧΡΟ ΚΑΙ ΜΑΓΟΥΛΑΣ 80
9 ΤΟ ΧΩΡΙΟ Η ΠΛΑΤΗ 83
10. Η ΜΟΝΗ ΒΙΔΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΓΕΡΟΝΤΩΜΟΥΡΙ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΜΕΤΟΧΙ 85
11. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΛΑΓΟΥ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΙΑΝΟ 88
5) ΤΑ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΜΕΝΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 89
6) ΤΟ ΜΕΤΟΧΙ, Η ΑΠΟΘΗΚΗ, ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΟΡΟ 92
7) ΤΟ ΜΕΤΟΧΙ - ΧΩΡΙΟ ΚΑΙ Η ΑΠΟΘΗΚΗ ΣΤ' Α(Υ)ΓΟΥΣΤΙ 96
8) ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΕΞΩΚΛΗΣΙΑ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο 116
ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ 116
ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΛΑΣΙΘΙ 116
1. ΑΛΩΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ - ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ 1206–1210 116
2. Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΝΕΤΟΥΣ - ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ (1211 – 1669) 117
3. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΕΝΕΤΩΝ 119
4. Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΑΡΣΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΔΙΚΤΗΣ - ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, ΤΑ ΕΓΓΕΙΟΒΕΛΤΙΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 122
5. ΑΠΟΓΡΑΦΗ - ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΡΗΤΗΣ (CANDIA) ΤΟ 1583 Μ.Χ. 133
9. Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΛΑΣΙΘΙ» ΚΑΙ ΠΩΣ ΛΕΓΟΤΑΝ ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ ΑΡΧΙΚΑ 134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο 147
ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ – ΑΙΓΥΤΙΟΚΡΑΤΙΑ, ... 147
ΙΔΡΥΣΗ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 147
1. Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ, 1669-1830 149
Α. ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ 149
Β. ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟ 1671 150
2. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1830 – 1840) 169
Α. ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ 169
Β. ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟΥ 1834 (Ρ. ΠΑΣΛΕΥ) ... 172
4. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1841 – 1897) 174
Α. ΟΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΒΑΣΙΛΟΓΕΩΡΓΗ ΚΑΙ ΧΑΙΡΕΤΗ ΤΟ 1841 .. 175
Β. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΤΟ 1851 ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ..... 175
Γ. Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ 1866-1869..... 176
5. Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 197
6. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ 1881 206
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο 208
ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ – 208

.

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ 208
1. ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ..... 209
2. ΕΝΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΕΠΙΣΗΜΑ 1/12/1913) 213
3. ΛΑΣΙΘΙΩΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΑΙΞΑΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΡΟΛΟ ΣΤΟΥΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ..... 217
Α) ΚΑΠΕΤΑΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΖΑΝΗΣ, 1796 – 1846 217
Β) ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΙΩΡΓΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ > ΒΑΣΙΛΟΓΙΩΡΓΗΣ 223
Γ) ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΦΡ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (ΜΕΓΑΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ) ΚΑΙ ΕΜΜ ΦΡ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (ΙΣΜΑΗΛ ΦΕΡΙΚ ΣΕΛΗΜ ΠΑΣΑΣ)..... 226
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο 237
ΙΤΑΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΚΡΗΤΗΣ 237
1. Α' ΚΑΙ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 237
2. Η ΙΤΑΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΚΡΗΤΗΣ..... 239
3. Η ΜΑΧΗ ΚΡΗΤΗΣ 20 ΜΑΙΟΥ 1941 240
4. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΡΗΤΗΣ 242
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο 269
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ..... 269
1. Η ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗΣ..... 269
2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΥΞΗΣ ΤΗΣ 271
3. ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ..... 277
4. ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΑΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ..... 279
5. ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ..... 281
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο 285
ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΛΑΣΙΘΙΟΥ..... 285
1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ ΚΑΙ ΤΙ ΑΝΕΜΑΝΤΛΙΑ, ΑΝΕΜΟΓΕΝΝΗΤΡΙΑ Κ.Α. 285
2. Ο ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΥ..... 285
3. ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΕΤΟΥ ΑΞΟΝΑ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ..... 290
4. ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ 295
5. ΟΙ ΑΛΕΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΛΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ 310
6. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ..... 312
Α. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΑΛΕΣΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ (ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ) ... 312
Β. ΟΙ ΠΕΡΙΦΗΜΟΙ ΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΟΙ ΑΝΤΛΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ (ΑΝΕΜΑΝΤΛΙΕΣ)..... 320
Γ. ΟΙ ΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΙ ΣΙΔΕΡΕΝΙΟΙ ΑΝΤΛΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΛΠ 329
Δ. Η ΑΝΤΛΙΑ, ΑΠΛΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΔΟΤΙΚΗ, ΚΑΙ Ο ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ ΤΗΣ 331
Ε. ΤΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΜΥΛΟΠΟΤΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΥΠΗΡΞΕ ΣΤΟ ΟΠΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ..... 332

.

7. Ο ΜΥΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΥΔΡΑΛΕΤΗΣ, ΟΙ ΠΡΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΜΙΛΟΥ 350
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο 353
ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΦΙΚΟ ΜΙΝΩΙΚΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ (ΑΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ) 353
1. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ Ή ΑΓ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ 353
2. Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ» 354
3. ΤΟ ΜΙΝΩΙΚΟ ΤΑΦΙΚΟ ΣΠΗΛΑΙΟ «ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ» (ΣΠΗΛΑΙΟ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ) 357
4. Η ΤΑΦΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ 360
5. ΠΑΡΑΛΕΙΨΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ 363
6. ΜΙΑ ΑΝΑΛΗΘΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ MCGEORGE 365
7. ΣΤΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΥΠΗΡΧΕ ΜΑΝΤΕΙΟ - ΙΑΤΡΕΙΟ 369
8. Η ΜΙΝΩΙΚΗ ΠΟΛΗ «ΠΛΑΤΑ/ ΔΙΚΤΑ», Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΙΝΩΑ 372
9. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ 373
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 389
ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: 389

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ

1. ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Το πανέμορφο Οροπέδιο Λασιθίου, η γενέτειρα του Δία, ανοίγεται στις δυτικές κλιτύες του ιερού όρους της Δίκτης (ύψος 2.148 μ.), μεταξύ των νομών Λασιθίου και Ηρακλείου, στο ανατολικό τμήμα της νήσου Κρήτης και λίγο πριν από τον Άγιο Νικόλαο. Συγκεκριμένα βρίσκεται στο νομό Λασιθίου και απέχει περίπου 60χμ ανατολικά της πόλης του Ηρακλείου. Είναι το μεγαλύτερο από τα οροπέδια της Κρήτης και αποτελείται από μια εύφορη και καλλιεργήσιμη πεδιάδα περικυκλωμένη από τις κορφές της Δίκτης

Ειδικότερα το Οροπέδιο Λασιθίου είναι ένα μεγάλο επίπεδο τοπίο, αγκαλιασμένο γύρω- γύρω από βουνοκορφές, το οποίο, επειδή κατοικείται από αγνούς, φιλόξενους και ανδρείους κατοίκους, είναι ως ένα φυσικό απόρθητο φρούριο και γεμάτο με μοναδικού κάλους τοπία, επέλεξε, σύμφωνα με την Ελληνική Μυθολογία, η θεά Ρέα να έρθει εκεί κρυφά και να γεννήσει τον πατέρα των θεών και των ανθρώπων, το Δία, και στη συνέχεια να τον αφήσει εκεί να τον ανατρέψουν κρυφά οι κάτοικοι: Για τον ίδιο λόγο ο Δίας, όταν ανδρώθηκε, απήγαγε εδώ την πριγκίπισσα Ευρώπη, καρπός του Έρωτα των οποίων ήταν ο περίφημος βασιλιάς της Κρήτης Μίνωας.

Οι βουνοκορφές της Δίκτης που περιβάλλουν το Οροπέδιο Λασιθίου είναι οι εξής: Νότια βρίσκεται ο κύριος όγκος με την ψηλότερη κορυφή το Σπαθί (ή Δίκτη) με ύψος 2.148 μέτρα, καθώς και τις κορυφές Λάζαρο (αριστερά) (2085 μ.) και Αφέντη Χριστό (δεξιά) (2141 μ.). Ανατολικά βρίσκεται η Τζίβη ή Αλόιδα (1.664 μέτρα). Βόρεια η Σελένα (1.559 μέτρα). Βορειοδυτικά το Λουλουδάκι (1.163 μέτρα). Δυτικά η Σκλόκα που είναι στα 1.298 μέτρα και ο Αφέντης Χριστός (ή Μικρός Αφέντης) στα 1571 μ. Στα νοτιοδυτικά το Σαρακηνό (1.580 μ.), η Τούμπα Μούτσουνας (1538 μ.), Βιργιωμένο (1.414μ) και Μαγερεύτρα (1.462 μ.)

Στη Δίκτη υπάρχουν επίσης μερικά μικρότερα οροπέδια, όπως του Καθαρού (1140), του Λιμνάκαρου (1125), του Ομαλού της Βιάννου (1325) κ.α.

Το υψόμετρο του κάμπου του ειδυλλιακού Οροπεδίου Λασιθίου, που είναι όπως ένα ταψί, κυμαίνεται από 800μ έως 850μ, γεγονός

.

που το κάνει από τις λίγες νησιωτικές κατοικημένες περιοχές της Μεσογείου σε τόσο ψηλό υψόμετρο.

Κάθε χειμώνα το Οροπέδιο Λασιθίου καλύπτεται από χιόνια και προ αυτού παλιότερα οι περισσότεροι από τους κατοίκους του μετανάστευαν στα πιο χαμηλά μέρη της Κρήτη. Οι κτηνοτρόφοι στα καλούμενα χειμαδιά και οι γεωργοί στα καλούμενα μετόχια, ήτοι εποχιακούς οικισμούς. Σήμερα χιλιάδες Κρητικοί βρίσκουν την ευκαιρία να εκδράμουν εκεί προκειμένου να θαυμάσουν το λευκό τοπίο.

Το υψόμετρο του όρους της Δίκτης είναι 2148 μ. και του κάμπου του Οροπεδίου Λασιθίου , που είναι όπως ένα ταψί. κυμαίνεται από 800μ έως 850μ, γεγονός που το κάνει από τις λίγες νησιωτικές κατοικημένες περιοχές της Μεσογείου σε τόσο ψηλό υψόμετρο. Το Οροπέδιο Λασιθίου έχει κλίμα εύκρατο και υγιεινό. Το καλοκαίρι είναι θερμό, όμως όχι καυτό, όπως συμβαίνει στις παραλίες περιοχές, και ο χειμώνας με πολύ κρύο και αρκετά χιόνια σε σχέση προς τις παράλιες περιοχές.

Η κτηνοτροφία και η καλλιέργεια σιτηρών και κηπευτικών (φασόλια, λάχανα, ντομάτες, κολοκύθια, καρπούζια, πεπόνια κ.α.), κυρίως της πατάτας, είναι σήμερα η κύρια ασχολία των κατοίκων του Οροπεδίου Λασιθίου.

Κάθε χειμώνα το οροπέδιο καλύπτεται από χιόνι και τότε χιλιάδες Κρητικοί βρίσκουν την ευκαιρία να εκδράμουν για να θαυμάσουν το λευκό τοπίο. Παλιότερα οι κάτοικοί του προ αυτού κατέβαιναν με τα κοπάδια τους στα χειμαδιά και στα καλούμενα μετόχια, για να ξεχειμωνιάσουν.

Όρος Δίκτη (2148 μ.) – Οροπέδιο Λασιθίου (850 μ.)

.

2. Ο ΔΗΜΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΙΑ – ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ

Σήμερα γύρω – γύρω από το Οροπέδιο Λασιθίου, στις ρίζες των βουνών που το αγκαλιάζουν σχηματίζοντας στεφάνι, υπάρχουν τα εξής χωριά, που αποτελούν 11 φιλόξενες και καταπληκτικού κάλους κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου με έδρα του δήμου των Τζερμιάδων: **το Πινακιανό και το Λαγού, το Τζερμιάδων, το Φαρσάρων και το Μαρμακέτων, το Μέσα Λασίθι (και οι συνοικισμοί Μέσα Λασιθάκι, Ισμαηλιανό και Νικηφορηδων), ο Άγιος Κωνσταντίνος, ο Αγ. Γεώργιος, η Κουδουμαλιά, ο Αβρακόντε, το Καμινάκι, ο Μαγουλάς και το Ψυχρό, η Πλάτη, ο Αγ. Χαράλαμπος (ή το Γέρων το μουρί) και το Κάτω Μετόχι. Υπάρχουν επίσης δυο μονές: η Ι. Μονή Κρ(ο)υσταλλένιας και η Ι.Μ. Βιδιανής.**

Λίγο πριν φθάσουμε στο Οροπέδιο Λασιθίου από Άγιο Νικόλαο υπάρχουν και τα εξής χωριά: **οι Αμυγδάλοι, οι Μέσα Ποτάμοι και οι Έξω Ποτάμοι**, που μαζί με αυτά του κάμπου αποτελούσαν παλιότερα την καλούμενη Επαρχία Λασιθίου με τα 18 χωριά και πρωτεύουσα το Τζερμιάδων. Τα χωριά αυτά σήμερα υπάγονται στο Δήμο Αγίου Νικολάου.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Απογραφή 1583 Πέτρου Καστροφύλακα: 296 άνδρες, 74 παιδιά,15 γέροι, 469 γυναίκες = σύνολο 1054 ψυχές.
Απογραφή 1671 (Τουρκική) = 468 άντρες - χαράτσια
Απογραφή 1834 = 640 οικογένειες
Απογραφή 1881 = 5.035 κάτοικοι
Απογραφή 1900 = 5.061 κάτοικοι
Απογραφή 1928 = 6.462 κάτοικοι
Απογραφή 1951 = 6.657 κάτοικοι
Απογραφή 1961 = 6.618 κάτοικοι
Απογραφή 1971 = 5.368 κάτοικοι
Απογραφή 2001 = 3.484 κάτοικοι
Απογραφή 2021 = 2.258 κάτοικοι

Τα γραφικά χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου συνδέονται μεταξύ τους με έναν περιφερειακό κυκλικό δρόμο μήκους περίπου 23χλμ, που τα καθιστά ως προάστια της αυτής πόλης. Μάλιστα η πανέμορφη αυτή κυκλική διαδρομή είναι ιδανική για ποδηλασία, καθώς ο δρόμος δεν έχει μεγάλες ανηφόρες και κατά μήκος του μπορείτε να επισκεφτείτε όλα τα βασικά αξιοθέατα του οροπεδίου. Στην ίδια διαδρομή πραγματοποιούνται κάθε καλοκαίρι οι Δικταίοι Αγώνες δρόμου από το 1980.

Χαρακτηριστικό των λασιθιώτικων χωριών είναι ότι διατηρούν την παραδοσιακή τους ταυτότητα, τόσο στη φυσιογνωμία τους, όσο και στον τρόπο ζωής των κάτοικων τους.

Τα σημερινά χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου, όπως θα δούμε πιο κάτω, είναι δημιούργημα του 15ου αιώνα (1463 – 1514 μ.Χ.),

.

δηλαδή επι εποχής Ενετοκρατίας στην Κρήτη, και άλλα από αυτά φέρουν το όνομα του οικιστή τους, π.χ. Τζερμιάς > Τζερμιάδων κ.α. ή της εκκλησίας τους, π.χ. Άγιος Γεώργιος, Αγ. Κωνσταντίνος κ.α. Τα χωριά αυτά δημιουργήθηκαν τότε, επειδή πιο μπροστά, από το 1293 – 1463, οι Ενετοί είχαν διατάξει την ερήμωση της Δίκτης και του του Οροπεδίου Λασιθίου, καθώς και την κατεδάφιση όλων των οικισμών του, επειδή υπέθαλπαν ή γινόταν εστία επαναστατών.

Ο Δήμος (Οροπεδίου) Λασιθίου ιδρύθηκε με τον καλούμενο «Νόμο ή Σχέδιο Καποδίστρια», δηλ. τη συνηθισμένη ονομασία του νόμου Ν. 2539/4-12-1997 (ΦΕΚ 244 Α') : «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», ο οποίος αναφέρει σχετικά: <<32.7. Δήμος Οροπεδίου Λασιθίου αποτελούμενος από τις κοινότητες: 1. Αβρακόντε, 2. Αγίου Γεωργίου, 3. Αγίου Κωνσταντίνου, 4. Καμινακίου, 5. Κάτω Μετοχίου, 6. Λαγού, 7. Μαρμακέτου, 8. Μέσα Λασιθίου, 9. Πλάτης, 10. Τζερμιάδου, 11. Ψυχρού, Έδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Τζερμιάδο της τέως κοινότητας Τζερμιάδου.>>

Ο Δήμος Οροπεδίου Λασιθίου παρέμεινε αμετάβλητος με το Ν. 3852/4-6-2010 (ΦΕΚ Α' αρ. φυλ 87/7-6/2010): «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης», ο οποίος αναφέρει σχετικά: **<<**32.7. Δήμος Οροπεδίου Λασιθίου αποτελούμενος από τις κοινότητες: 1. Αβρακόντε, 2. Αγίου Γεωργίου, 3. Αγίου Κωνσταντίνου, 4. Καμινακίου, 5. Κάτω Μετοχίου, 6. Λαγού, 7. Μαρμακέτου, 8. Μέσα Λασιθίου, 9. Πλάτης, 10. Τζερμιάδου, 11. Ψυχρού, . Έδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Τζερμιάδο της τέως κοινότητας Τζερμιάδου. >>.

Ο Δήμος (Οροπεδίου) Λασιθίου, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, είχε 2.387 κατοίκους και σύμφωνα με αυτή του 2021 έχει 2.258 κατοίκους.

Διατελέσαντες δήμαρχοι: Γιάννης Σφακιανάκης (από το Μ. Λασίθι), Γιώργος Μηλιαράς (από το Ψυχρό), Γιάννης Στεφανάκης (από το Ψυχρό).

- 1999-2002 Ιωάννης Σφακιανάκης
- 2003-2014 Γεώργιος Μηλιαράς
- 2014-σήμερα Ιωάννης Στεφανάκης

.

ΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ο μόνιμος πληθυσμός του Οροπεδίου Λασιθίου από τη δεκαετία του 1960 και εξής έχει τάσεις μείωσης. Στις εκλογές του Δήμου Οροπεδίου της 8ης Οκτωβρίου του 1998 οι εγγεγραμμένοι ήσαν 6.052 και οι ψηφίσαντες 4.588, ενώ στην απογραφή του 2008 ο πληθυσμός του δήμου ήταν 4.220 κάτοικοι.

Στις Ευρωεκλογές της 7ης Ιουνίου του 2009 οι εγγεγραμμένοι ήσαν 4.013 και οι ψηφίσαντες 2455.

Οι απόδημοι Λασιθιώτες, που υπολογίζεται ότι ξεπερνούν τις 20.000, αγαπούν τον τόπο τους και έχουν ιδρύσει αρκετούς συλλόγους στα μέρη που αποδημούν, όπως το Σύλλογο Λασιθιωτών «ο Δικταίος» στην Αθήνα, το Σύνδεσμο Λασιθιωτών «Το Λασίθι» στο Ηράκλειο Κρήτης, το Σύνδεσμο Λασιθιωτών «ο Δίας» στον Άγιο Νικόλαος Κρήτης κ.α.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 1951

Κοινότητα Τζερμιάδων 1.243 κάτοικοι

Κοινότητα Αβρσακόντες:794 κάτοικοι: Αβρακόντες 620,Κουδουμαλια 174

Κοινότητα Αγίου Γεωργίου 1312 κάτοικοι

Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίου 405 κάτοικοι: Άγιος Κωνσταντίνος 400, Ι.Μ. Κρυσταλλένιας 5

Κοινότητα Καμινακίου 511 κάτοικοι

Κοινότητα Κάτω Μετοχίου 457 κάτοικοι: Κάτω Μετόχιον 239 κάτοικοι: Γεροντομουρίον 216, Μονή Βιδιανή 2

Κοινότητα Λαγού 355 κάτοικοι: Λαγού 197, Πινακιανόν 158

Κοινότητα Μαρμακέτου:300 κάτοικοι: Μαρμακέτον 161, Φαρσάρον 139

Κοινότητα Πλάτης 382: κάτοικοι

.

Κοινότητα Μέσα Λασιθίου 571 κάτοικοι: Μέσα Λασίθιον 411, Μέσα Λασιθακιον 160

Κοινότητα Ψυχρού 630 κάτοικοι: Ψυχρόν 422, Μαγουλάς 208

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 2001

Στην απογραφή του 2001 ο Δήμος Οροπεδίου Λασιθίου είχε πληθυσμό 3.067 κατοίκους, ως εξής: Δ.δ. Τζερμιάδου [762] , Δ.δ. Αβρακόντε [227] , Δ.δ. Αγίου Γεωργίου Λασιθίου [541], Δ.δ. Αγίου Κωνσταντίνου [183], Δ.δ. Καμινακίου [343], Δ.δ. Κάτω Μετοχίου – Αγίου Χαράλαμπου [154], Δ.δ. Λαγού – Πινακιανού [125], Δ.δ. Μαρμακέτου - Φαρσάρων [110], Δ.δ. Μέσα Λασιθίου – Μέσα Λασιθάκι [175], Δ.δ. Πλάτης [167], Δ.δ. Μαγουλά - Ψυχρού [302].

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 2011

ΔΗΜΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ (Έδρα: Τζερμιάδον,το)	**2.387**
Τοπική Κοινότητα Αβρακόντε	**194**
Αβρακόντες, ο	170
Κουδουμαλιά, η	24
Τοπική Κοινότητα Αγίου Γεωργίου Λασιθίου	**490**
Άγιος Γεώργιος ,ο	490
Τοπική Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίνου	**115**
Άγιος Κωνσταντίνος, ο	104
Μονή Κρυσταλλένιας,η	11
Τοπική Κοινότητα Καμινακίου	**273**
Καμινάκιον,το	273
Τοπική Κοινότητα Κάτω Μετοχίου	**103**
Άγιος Χαράλαμπος,ο	36
Κάτω Μετόχιον,το	66
Μονή Βιδιανής,η	1
Τοπική Κοινότητα Λαγού	**65**
Λαγού,το	46
Πινακιανόν,το	19
Τοπική Κοινότητα Μαρμακέτου	**43**
Μαρμακέτον,το	25
Φαρσάρον,το	18
Τοπική Κοινότητα Μέσα Λασιθίου	**123**
Μέσα Λασιθάκιον,το	18
Μέσα Λασίθιον,το	98
Νικηφόρηδων,το	6
Σμαλιανό,το	1

.

Τοπική Κοινότητα Πλάτης	**131**
Πλάτη,η	131
Τοπική Κοινότητα Τζερμιάδου	**637**
Τζερμιάδον,το	637
Τοπική Κοινότητα Ψυχρού	**213**
Μαγουλάς,ο	80
Ψυχρόν,το	133

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 2021

ΔΗΜΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ (Έδρα: Τζερμιά-δον,το)	**2.258**
Τοπική Κοινότητα Αβρακόντε	**182**
Τοπική Κοινότητα Αγίου Γεωργίου Λασιθίου	**544**
Τοπική Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίνου	**82**
Τοπική Κοινότητα Καμινακίου	**222**
Τοπική Κοινότητα Κάτω Μετοχίου	**107**
Τοπική Κοινότητα Λαγού	**62**
Τοπική Κοινότητα Μαρμακέτου	**45**
Τοπική Κοινότητα Μέσα Λασίθιον,το	96
Τοπική Κοινότητα Πλάτης	**107**
Τοπική Κοινότητα Τζερμιάδου	**609**
Τοπική Κοινότητα Ψυχρού	**202**

3. Η ΠΡΩΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΗΝ ΔΗΜΟΙ ΨΥΧΡΟΥ ΚΑΙ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Αρχικά επί Ενετοκρατίας (1211 – 1669) το Οροπέδιο Λασιθίου υπάγονταν διοικητικά στον τότε Νομό Αγίων Αποστόλων (Sexterio di S. Apostoli), που ήταν όπως περίπου ο σημερινός Νομός Λασιθίου.

Κατά τον 14 αιώνα οι Ενετοί κατήργησαν το νομό αυτό και από τη μια το Οροπέδιο Λασιθίου πήγε στον τότε νομό Αγίου Μάρκου (territorio di S. Marco / Candia = Ηρακλείου) και οι επαρχίες Ιερά-πετρας, Μεραμβέλου και Σητείας αποτέλεσαν το νομό Σητείας (territorio de Sitia).

Η Διοικητική διαίρεση αυτή ίσχυσε και αρχές Τουρκοκρατίας και συγκεκριμένα μέχρι το 1878. Το έτος αυτό και με τον καλούμενο Οργανικό Νόμο του 1878 συστάθηκε ο νομός Λασιθίου, στον οποίο υπάγοντα τώρα και το Λασίθι (νυν Οροπέδιο Λασιθίου) μαζί με τις περιοχές-επαρχίες Μεραμβέλου, Ιεραπέτρας και Σητείας

.

Ειδικότερα οι κατακτητές Τούρκοι με τον καλούμενο «Οργανικό νόμο του 1878», όπως θα δούμε στα πιο κάτω, δημιούργησαν πέντε νομούς: Χανίων, Σφακίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Λασιθίου (δηλαδή δημιούργησαν επιπλέον τους Νομούς Σφακίων και Λασιθίου) προκειμένου να επιστατούν καλύτερα την Κρήτη και ειδικότερα τα Σφακιά και το Οροπέδιο Λασιθίου, επειδή τα μέρη αυτά γίνονταν συνεχώς εστίες επαναστατών. Στη συνέχεια οι νομοί Σφακίων και Χανίων ενώθηκαν και αποτέλεσαν το σημερινό Νομό Χανίων.

Το Οροπέδιο Λασιθίου, σύμφωνα επίσης με τον πρώτο δημοτικό νόμο του 1878, αποτέλεσε μια επαρχία, την Επαρχία Λασιθίου, η οποία είχε διαιρεθεί σε δυο δήμους, τους εξής:

Δήμος Τζερμιάδου ή Πέρα Δήμος, στον οποίο υπάγονταν τα χωριά: Πινακιανώ, Λαγού, Τζερμιάδω, Μαρμακέτω, Φαρσάρω, Μέσα και Έξω Ποτάμοι, Μέσα Λασίθι, Μέσα Λασιθάκι, Άγιος Κωνσταντίνος, Μονή Κρουσταλλένιας,.

Δήμος Ψυχρού ή Πωδε Δήμος, στον οποίο υπάγονταν τα χωριά : Αγ. Γεώργιος, Κουδουμαλιά, Αβρακόντε, Καμινάκι, Μαγουλά, Ψυχρό, Πλάτη, Γερωντομουρί (σήμερα Άγιος Χαράλαμπος), Κάτω Μετόχι, Μονή Βιδιανής.

Οι εκλεγέντες στους δήμους της Επαρχίας Λασιθίου στις πρώτες δημοτικές εκλογές στις 26-28 Οκτωβρίου 1879 (εφημερίδα «ΚΡΗΤΗ, Χανιά 13-10-1879)» ήσαν οι εξής:

<< Δήμος Τσερμνιάδου Δήμαρχος Στέφανος Γραμματικάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Μηχαήλ Βογιάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Γεώργιος Κωστάκης, Γεώργιος Δετοράκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Γεώργιος Μαρκάκης, Δημήτριος Καλογεράκης, Θεόφιλος Χαρκιαδάκης, Στρατής Χρυσός, Γεώργιος Αλεξάκης, Εμμανουήλ Παναγιωτάκης, Αναγνώστης Φαζής, Αντώνιος Χαρκιαδάκης.

Δήμος Ψυχρού Δήμαρχος Εμμανουήλ Παπαδάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Δημήτριος Γαλανάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Δημήτριος Ταμνιολάκης, Αναγνώστης Ματθαιάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Ηλίας Βιδάκης, Αναγνώστης Περάκης, Ζαχαρίας Ανδρουλάκης, Γεώργιος Παπαμαρινάκης, Δημήτριος Ν. Γαλανάκης, Νικόλαος Παναγιωτάκης, Νικόλαος Δαγαλάκης, Ιωάννης Σακελάρης. >>

Λίγο μετά, επί Κρητικής Πολιτείας (1897-1912), σύμφωνα με το τότε σχολικό βιβλίο («Γεωγραφία Κρήτης υπό Γεωργίου Ι. Λελεδακι, Χανιά 1905») καταργήθηκαν οι δυο δήμοι και αποτέλεσαν την επαρχία Λασιθίου με έδρα του Δήμου το Τζερμιαδων:

<< ….Ο Πληθυσμός της Κρήτης ανέρχεται εις 310.362 κατ. Εκ των οποίων Χριστιανοί 271.585, μωαμεθανοί 31.955, Ισραηλίται 726

.

και ξένοι 6.096……..<<ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ**.** Πληθυσμός 57.168……. Επαρχία Λασιθίου. Πρωτεύουσα είναι Τζερμιάδων (1032 κάτ) επί ωραίας τοποθεσίας, έδρα δήμου, Ειρηνοδικείου και Ελλην. Σχολείου, Μαρμακέτο πατρίς του Καζάνη. Ψυχρόν πατρίς του Ευεργέτου του Εθνικού πανεπιστημίου Αντ. Παπαδάκη. Άνωθεν ταύτης κείται το Δικταίο Άντρον, που μυθολογείται ότι εγεννήθη ο Ζευς. Εν αυτώ δε εφαντάζετο οι αρχαίοι ότι συνωμίλει και ο Μίνως μετά του Διός, ότε έγραφε τους Νόμους…..>>

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 1881, 1890 ΚΑΙ 1900

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1881:
Δήμος Τζερμιάδου: 1279 άρρενες + 1303 θήλεις + 4 μωαμεθανοί = 2582.
Δήμος Ψυχρού: 1182 άρρενες + 1223 θήλεις + 4 μωαμεθανοί = 2405.
Σύνολο 2461χριστιανοί +2556 χριστιανές = 5017 κάτοικοι

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1890:
Δήμος Τσερμιάδων: 1313 άρρενες + 1303 θήλεις = 2616.
Δήμος Ψυχρού: 1194 άρρενες + 1225 θήλεις = 2419.
Σύνολο 2507 χριστιανοί + 2528 χριστιανές = 5035 κάτοικοι
ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1900:
Δήμος Τζερμιάδων: 1206 άρρενες + 1295 θήλεις = 2501 κάτοικοι.
Δήμος Ψυχρού: 1309 άρρενες + 1248 θήλεις = 2577 κάτοικοι.
Σύνολο 2515 χριστιανοί + 2543 χριστιανές = 5058 κάτοικοι

ΔΗΜΟΣ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1881

	άνδρες + γυναίκες	
Τζερμιάδω	447 + 450 = 897 +	4 Μουσουλμάνοι
Λαγού και Πινακιανώ	77 + 64 = 141	
Φαρσάρω και Μαρμακέτω	130 + 135 = 265	
Άγιος Κωνσταντίνος	180 + 200 = 380	
Μέσα Ποτάμοι	96 + 107 = 203	
Όξω Ποτάμοι	133 + 114 = 247	
Μέσα Λασίθι	216 + 233 = 449	
Σύνολο	**1279 + 1303 = 2582**	

ΔΗΜΟΣ ΨΥΧΡΟΥ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1881

	άνδρες + γυναίκες
Ψυχρό	166 + 167 = 333
Πλάτη	142 + 137 = 279
Γεροντομουρί	63 + 86 = 149
Μετόχι	83 + 64 = 146
Μαγουλάς	75 + 86 = 161
Καμινάκι	156 + 158 = 314
Αβρακόντε	111 + 114 = 225, + 2 μουσουλμάνοι

.

Κουδουμαλιά	62 + 69 = 131
Πλαθιανώ	132 + 153 = 285
Άγιος Γεώργιος	193 + 189 = 382 + 2 Μουσουλμάνοι
Σύνολο	**1182 + 1223 = 2405 + 4 Μουσουλμάνοι**

ΔΗΜΟΣ ΤΕΡΡΜΙΑΔΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1900

	άνδρες + γυναίκες
Τζερμιάδω	498 + 534 = 1032
Λαγού	53 + 43 = 96
Φαρσάρων	57 + 54 = 111
Πινακιανών	26 + 24 = 50
Μαρμακέτων	77 + 85 = 172
Άγιος Κωνσταντίνος	180 + 200 = 380
Μέσα Ποτάμοι	56 + 59 = 115
Όξω Ποτάμοι	95 + 102 = 197
Μέσα Λασίθι	151 + 150 = 301
Μέσα Λασιθάκι	41 + 55 = 96
Ι.Μ. Κρουσταλέννιας	12 + 4 = 16
Σύνολο	1206 + 1295 = 2501

ΔΗΜΟΣ ΨΥΧΡΟΥ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1900

	άνδρες + γυναίκες
Ψυχρό	183 + 189 = 363
Πλάτη	167 + 165 = 332
Γεροντομουρί	86 + 74 = 160
Μετόχι	76 + 72 = 148
Μαγουλάς	76 + 74 = 160
Καμινάκι	163 + 161 = 324
Αβρακόντες	151 + 157 = 308
Κουδουμαλιά	69 + 74 = 149
Πλαθιανώ	147 + 117 = 264
Άγιος Γεώργιος	182 + 174 = 356
Ι.Μ Βιδιανή	9 + 1 = 10.
Σύνολο	1309 + 1248 = 2507

4. ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Καταρχήν αυτό τούτο το Οροπέδιο Λασιθίου, η γενέτειρα του Δία, αποτελεί ένα από τα πιο αξιοθέατα μέρη του κόσμου.

Πέραν αυτού υπάρχουν και επί μέρους μέρη που αξίζουν να τα επισκεφτεί κάποιος. Υπάρχουν πάρα πολλά τοπία φυσικού κάλους: Οροπέδιο Λιμνάκαρος, Οροπέδιο Μάρης κ.α. , καθώς και πάρα πολλοί αρχαιολογικοί χώροι, πάρα πολλά φαράγγια: Φαράγγι Χαυγά,, πάρα πολλά αξιοπερίεργα σπήλαια, ιερατικοί χώροι κ.α.

.

ΙΕΡΕΣ ΜΟΝΕΣ

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΚΡ(Ο)ΥΣΤΑΛΕΝΙΑΣ (Παναγίας, Κοιμήσεως Θεοτόκου). Βρίσκεται πάνω σε καταπράσινο χαμηλό λόφο στο ανατολικό μέρος του οροπεδίου, με μαγευτική θέα και δίπλα από το χωριό Αγ. Κωνσταντίνος. Ιδρύθηκε το 1241 (Περισσότερα βλέπε «Ιερά Μονή Κρυσταλλένιας»)

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΒΙΔΙΑΝΗΣ (Ζωοδόχου Πηγής). Βρίσκεται στο κάτω μέρος του κάμπου του Οροπεδίου Λασιθίου και ιδρύθηκε το 1845 από την οικογένεια των Βιδών. Στο χώρο της λειτουργεί Μουσείο Φυσικής Ιστορίας

ΣΠΗΛΑΙΑ: Στην περιοχή του Οροπεδίου Λασιθίου - Δίκτης υπάρχουν πάρα πολλά, όπως: το διάσημο **σπήλαιο του Διός ή Δικταίο άντρο**, που βρίσκεται άνωθεν του χωριού Ψυχρό (περισσότερα βλέπε «Δικταίο άντρο»), **το σπήλαιο του Κρόνου ή Τράπεζας,** που βρίσκεται άνωθεν του χωριού Τζερμιάδων, **των Ιδαίων δακτύλων**, που βρίσκεται άνωθεν του χωριού Άγιος Γεώργιος, της Περιστεράς, που βρίσκεται στο Οροπέδιο Λιμνάκαρου, **του «Βιτσηλόνερου ή μάντρα του καπετάν Κρασαναδάμη», που** βρίσκεται νοτιοδυτικά της Δίκτης, στη θέση ¨Χώνες», και εκεί βρίσκονταν το αρχηγείο της Εθνικής Αντίστασης Κρήτης 1941- 1944) κ.α.

ΦΑΡΑΓΓΙΑ: Αρκετά φαράγγια διασχίζουν τον ορεινό όγκο της Δίκτης. Ένα από αυτά είναι το **φαράγγι του Χαυγά**, που βρίσκεται στη μέσα μεριά του Οροπεδίου Λασιθίου, κοντά στα χωριά Αγιος Κωνσταντίνος και Μέσα Λασιθάκι. Το διασχίζει ο καλούμενος μεγάλος Ποταμός ή Χαυγάς, ο οποίος κατεβάζει νερά στο Οροπέδιο Λασιθίου από ένα άλλο μικρότερο οροπέδιο που βρίσκεται πιο ψηλά, αυτό του Καθαρού. Ένα άλλο μεγάλο φαράγγι ξεκινάει από τις κορφές της Δίκτης **με το όνομα «Χώνες»** (βρίσκονται στο δυτικό μέρος της Δίκτης και αποτελεί μια από τις πηγές του ποταμού Αναποδάρη, του μεγαλύτερου ποταμού της Κρήτης. Επίσης σημαντικό είναι το **φαράγγι της Σαρακίνας**

ΧΑΥΓΑΣ - ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ – ΧΩΝΟΣ – ΦΡΑΓΜΑ ΑΠΟΣΕΛΕΜΙ:

Σε μικρή απόσταση από το χωριά Μέσα Λασιθάκι και Άγιος Κωνσταντίνος τερματίζει το επιβλητικό Φαράγγι του Χαυγά . Στην κοίτη του φαραγγιού κυλά ο ποταμός με την ονομασία Μεγάλος Ποταμός ή Χαυγάς, που το χειμώνα -λόγω του μεγάλου όγκου νερού που συγκεντρώνει- μετατρέπεται σε ένα από τα πιο ορμητικά και εντυπωσιακά ποτάμια της Κρήτης. Το ποτάμι συγκεντρώνει τα νερά του οροπεδίου

.

Καθαρού της Δίκτης, τα περνάει μέσα από το Οροπέδιο Λασιθίου και τα μεταφέρει στην καταβόθρα που λέγεται «Χώνος» , η οποία βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του οροπεδίου, κοντά στο Κάτω Μετόχι, όπου χάνονται μέσα στη γη. Απλά σήμερα, από το 2018 και εξής, έχει γίνει εκεί ένα τεχνητό κανάλι που οδηγεί τα νερά αυτά στο φράγμα του Αποσελέμη

Ο ΤΣΟΥΡΛΟΣ ΤΟΥ ΤΑΛΩ ΚΑΙ Ο ΚΟΛΥΜΠΟΣ ΤΗΣ ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ - ΝΗΡΗΙΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΚΤΗ

Στο βουνό Δίκτη της Κρήτης, ως γνωστόν, υπάρχει το Δικταίο άντρο όπου η θεά Ρέα γέννησε το θεό Δία, ο οποίος, όταν ανδρώθηκε, απήγαγε εκεί την Πριγκίπισσα της Φοινίκης Ευρώπη, καρπός του Έρωτα των οποίων ήταν ο Μίνωας:

«Οργισθείσα δε επί τούτοις Ρέα παραγίνεται μεν εις Κρήτη, οπηνίκα τον Δία εγκυμονούσα ετύγχανε, γεννά δε εν τω άντρω της Δίκτης Δία και τούτον μεν δίδωσι τρέφεσθαι Κούρησί τε και ταις Μελισσέως παισί νύμφαις, Αδραστεία τε και Ἰδῃ». (Απολλόδωρος Α, 1, 6 - 7),

«επιλαβόμενος δε της χειρός ο Ζεύς απήγε την Ευρώπην εις το Δικταίον άντρον ερυθριώσαν και κάτω ορώσαν…» (Λουκιανός Σαμωσατέας, Ενάλιοι Διάλογοι, 15, 4)

Στη Δίκτη επίσης υπάρχει το φαράγγι με την ονομασία Χαυγάς στη μέση του οποίου βρίσκεται ένας από τους «τσούρλους» (= τοπικά στρογγυλούς λίθους, τσουρλάει = κυλάει, στρέφεται) του Τάλω (ποιος ήταν βλέπε παρακάτω), καθώς και ο κόλυμπος (= τοπικά το φυσικό κολυμβητήριο), όπου, σύμφωνα με την ονομασία του και τη λαϊκή παράδοση, λούζονταν , χόρευαν και κολυμπούσαν οι νηρηίδες (νεράιδες) εξ ου και Νεραϊδοκόλυμπος. Εδώ λούστηκε, κολύμπησε και χόρεψε με τις νηρηίδες, λένε, και η Πριγκίπισσα Ευρώπη μετά τον έρωτά της με το Δία στο Δικταίο άντρο.

Ο «τσούρλος» (= τοπικά ο στρογγυλός λίθος) που βλέπουμε στο νεραϊδοκόλυμπο λέγεται, όπως μου έχει πει ο ζωγράφος και τ. Δ/ντης του Υπουργείου Εργασίας κ. Γιώργος Παναγιωτάκης είναι ένας από αυτούς που πέταγε ο φτερωτός φρουρός Τάλως, ο χάλκινος γίγαντας με φτερά που είχε δημιουργήσει ο θεός Ήφαιστος κατ’ εντολή του Δία, προκειμένου να προστατεύει τη νήσο Κρήτη από τα εχθρικά καράβια, καθώς και την πριγκίπισσα Ευρώπη, την πρώτη γυναίκα του Δία, από τους εχθρούς του.

Πράγματι ο μύθος, όπως θα δούμε πιο κάτω, λέει ότι όταν ο Δίας εγκατέλειψε την Ευρώπη για τον Όλυμπο, της έκανε τρία δώρα, το φτερωτό (άγγελο) φύλακα Τάλω, για να την προστατεύει, μια

.

φαρέτρα με βέλη, που πετύχαιναν πάντα το στόχο τους και μια σκύλα με το όνομα Λαίλαπα, πιστό της φύλακα, αλλά και που κανένα θήραμα δεν της ξέφευγε.

ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΦΤΕΡΩΤΟ ΦΥΛΑΚΑ ΤΑΛΩ, ΤΟΝ ΠΡΟΣΤΑΤΗ ΤΩΝ ΝΌΜΩΝ, ΤΗΣ ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα στο έργο του «Μίνως: «Ο Μίνωας χρησιμοποιούσε τον (Ραδάμανθυ) ως φύλακα των νόμων στην πόλη, ενώ στην υπόλοιπη Κρήτη τον Τάλω. Ο Τάλως λοιπόν επισκεπτόταν τρεις φορές το χρόνο τα χωριά, επιβλέποντας την τήρηση των νόμων σε αυτά, έχοντας γραμμένους τους νόμους σε χάλκινους πίνακες, απ᾽ όπου πήρε την ονομασία χάλκινος…. (Πλάτων, «Μίνως», 318 – 320)

Ο Τάλως, σύμφωνα με τον Απολλόδωρο (Βιβλιοθήκη 1,9) και τον Απολλώνιο Ρόδιο (Αργοναυτικά Δ 1638 – 1670) ήταν ένας φτερωτός άνθρωπος (ως οι άγγελοι στο Χριστιανισμό) με γιγάντιο χάλκινο σώμα, που κατασκεύασε ο θεός Ήφαιστος και τον οποίον ο Δίας χάρισε στην Ευρώπη, τη μάνα του Μίνωα, για φυλάει και εκείνη και την Κρήτη από κάθε επίδοξο εισβολέα και εκείνη μετά τον έδωσε στο γιό της το Μίνωα. Είχε μια φλέβα από την κεφαλή μέχρι τη φτέρνα του, όπου υπήρχε ένα καρφί και την έφραζε και μέσα της έρεε το καλούμενο «ιχώρ», ένα υγρό που τον καθιστούσε αθάνατο, επειδή είχε τη δυνατότητα να αναζωογονεί το σώμα του. Γύριζε τις ακτές του νησιού τρεις φορές τη μέρα και έδιωχνε τα εχθρικά καράβια πετώντας τους πέτρες. Αν οι εχθροί είχαν ήδη αποβιβαστεί, τους έκαιγε με την ανάσα του ή πυράκτωνε το χάλκινο σώμα του, τους αγκάλιαζε σφιχτά πάνω του κι έτσι τους έκαιγε. Το τέλος του Τάλω ήρθε όταν συναντήθηκε με τους Αργοναύτες στον όρμο της Δίκτης («Δικταίην ὁρμοιο» = σημερινός κόλπος Μεραμβέλου, ενετικά mirabell = ωραία θέα), οι οποίοι γύριζαν από την Κολχίδα. Θέλοντας οι Αργοναύτες να δέσουν στο όρμο αυτό αντιμετώπισαν το γίγαντα που τους κρατούσε σε απόσταση. Τότε η Μήδεια, που ταξίδευε μαζί τους, μάγεψε τον Τάλω οπότε εκεί που σήκωνε βράχους, για να εμποδίσει τους Αργοναύτες να μπουν στον όρμο, χτύπησε τον αστράγαλό του σε μια κοφτερή πέτρα οπότε άρχισε να τρέχει το υγρό «ιχώρ» με συνέπεια να θανατωθεί. Κατ’ άλλη εκδοχή η Μήδεια μάγεψε τον Τάλω υποσχόμενη την αθανασία του κι έτσι μπόρεσε ο Ιάσονας να του αφαιρέσει το καρφί στη φτέρνα του που έκλεινε τη μια και μοναδική φλέβα που διέτρεχε όλο το κορμί του και περιείχε το «ιχώρ», θανατώνοντάς τον. Άλλη εκδοχή αναφέρει ότι τον σκότωσε ο πατέρας του Φιλοκτήτη

.

Ποίας, χτυπώντας τον με βέλος στο ίδιο μοναδικό αδύνατο σημείο του, πρβ:

«Από εκεί (οι Αργοναύτες) επρόκειτο να περάσουμε στην Κρήτη, που πλέει στη θάλασσα πιο ψηλότερα από τ' άλλα νησιά. Ο χάλκινος Τάλως, πετώντας τους πέτρες πάνω από τον τραχύ βράχο, τους εμπόδιζε να δέσουν τα σκοινιά του πλοίου στην ξηρά, όταν έφταναν στον κλειστό όρο της Δίκτης. (είργε χθονί πείσματ' ανάψαι Δικταίην όρμοιο κατερχόμενους επιωγήν). Ανήκε στο χάλκινο γένος των ανθρώπων που γεννήθηκαν από τις μελιές, ο τελευταίος επιζών από εκείνους τους ημίθεους, και τον είχε δώσει στην Ευρώπη ο γιος του Κρόνου, για να φυλάει το νησί και με τα χάλκινά πόδια του είχε γυρίσει τρεις φορές την Κρήτη. Το σώμα του ολόκληρο και τα μέλη του ήταν φτιαγμένα από άθραυστο χαλκό, αλλά κοντά στους αστραγάλους, στον τένοντα, είχε μια φλέβα γεμάτη αίμα, κι αυτήν, με τα όρια ζωής και θανάτου, την περιέλαβε λεπτός υμένας.....Εκεί που (ο Τάλως) σήκωσε βαριούς βράχους, για να τους εμποδίσει να μπουν στον όρμο, χτύπησε τον αστράγαλό του σε μια κοφτερή πέτρα. Τότε άρχισε να τρέχει ο ιχώρ όμοιος με μολύβι που έλιωνε....(Αργοναυτικά Δ, 1638 – 1670)

"εντεύθεν αναχθέντες κωλύονται Κρήτη προσίσχειν υπο Τάλω. τούτον οι μεν του χαλκού γένους είναι λέγουσιν, οι δε υπό Ηφαίστου Μίνωι δοθήναι· ος ην χαλκούς ανήρ, οι δε ταύρον αυτόν λέγουσιν. είχε δε φλέβα μιαν από αυχένος κατατείνουσαν άχρι σφυρών· κατά δε το τέρμα της φλεβός ήλος διήρειστο χαλκούς. ούτος ο Τάλως τρις εκάστης ημέρας την νήσον περιτροχάζων ετήρει· διο και τότε την Αργώ προσπλέουσαν θεωρών τοις λίθοις έβαλλεν. εξαπατηθείς δε υπό Μηδείας απέθανεν, ως μεν ένιοι λέγουσι, δια φαρμάκων αυτώ μανίαν Μηδείας εμβαλούσης, ως δε τινες, υποσχομένης ποιήσειν αθάνατον και τον ήλον εξελούσης, εκρυέντος του παντός ιχώρος αυτόν αποθανείν." (Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη 1,9)

Ειδικότερα η αρμοδιότητά του Τάλω ήταν:

Α) Η προστασία της Κρήτης από κάθε επίδοξο εισβολέα, πετώντας βράχους στα εχθρικά καράβια ή καίγοντας τους εχθρούς με το καυτό χάλκινο κορμί του. Γύριζε τρεις φορές την ημέρα όλη την Κρήτη. Όταν έβλεπε άγνωστα πλοία να κινούνται απειλητικά προς την Κρήτη πετούσε τεράστιους βράχους εναντίον τους βυθίζοντάς τα. Εάν κάποιοι ξέφευγαν και κατάφερναν να πατήσουν στη στεριά, τότε αυτός τους έκαιγε με την ανάσα του ή πυράκτωνε το χάλκινο σώμα του και μετά τους αγκάλιαζε σφιχτά πάνω του και φυσικά πέθαιναν.

Β) Να γυρίζει με τις χάλκινες πλάκες του νόμου όλο το νησί για ενημέρωση του κόσμου και συνάμα να φροντίζει για την εφαρμογή τους,

Γ) Η προστασία της πριγκίπισσας Ευρώπης, γυναίκας του Δία.

.

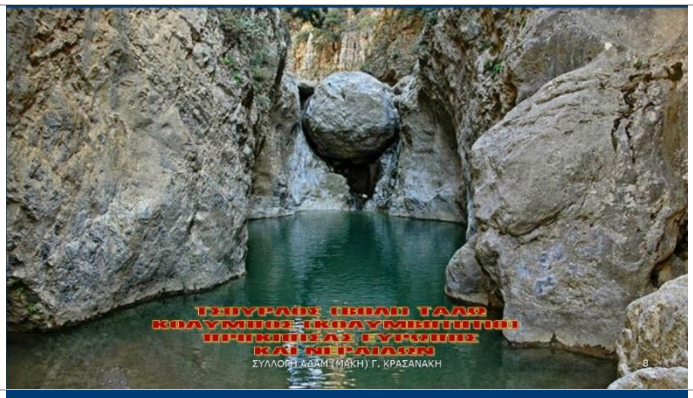

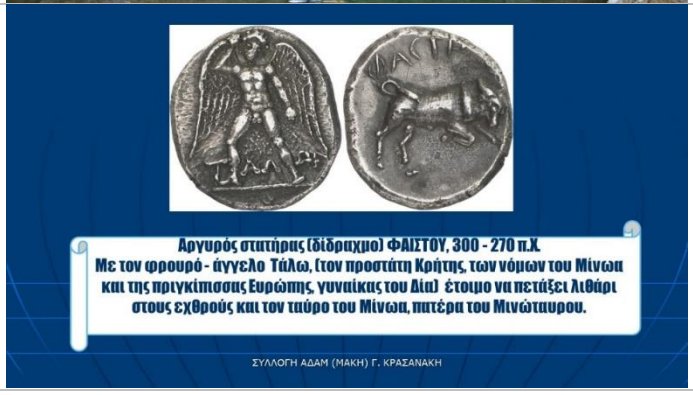

5. ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΟΥ ΔΙΑ

Χαρακτηριστικό μορφολογικό στοιχείο του όρους της Δίκτης (2148 μ.) αποτελεί το Οροπέδιο Λασιθίου (μέσο ύψος 866 μ.) που είναι το μεγαλύτερο της Κρήτης. Στα νοτιοανατολικά του Οροπεδίου Λασιθίου βρίσκεται ένα δεύτερο οροπέδιο, το Καθαρό στα 1140 μ. Εκτός από τα δύο αυτά οροπέδια στη Δίκτη υπάρχουν ακόμα μερικά μικρότερα όπως το Λιμνάκαρο (1125 μ), η Λάπαθος (1260 μ), ο Ομαλός του Αμιρά (1325 μ), η Έργανος (950 μ) και η Νίσσιμος (930 μ).

Το Οροπέδιο Λασιθίου θεωρείται παράδεισος, το περιβόλι του Δία, και έτσι είναι, γιατί, εκτός από την ομορφιά του, από τη μια γύρω – γύρω από αυτό υπάρχει ο ορεινός όγκος της Δίκτης που η κτηνοτροφία του, κυρίως από αιγοπρόβατα, παράγει πρώτης ποιότητας κτηνοτροφικά προϊόντα και από την άλλη υπάρχει ο κάμπος του Οροπεδίου Λασιθίου, ο οποίος παράγει σχεδόν όλα τα είδη και μάλιστα πρώτης ποιότητας γεωργικά προϊόντα. Και αυτό, επειδή

.

λιπαίνεται με φυσικό λίπασμα, ήτοι από ύλη που φέρνουν σ' αυτόν από τα τριγύρω βουνά οι χείμαρροι με τις βροχές με συνέπεια να καθιστούν το έδαφος του πολύ έφορο και τα γεωργικά του προϊόντα περιζήτητα λόγω νοστιμιάς.

Η ασχολία των κατοίκων του Λασιθίου είναι από τη μια η κτηνοτροφία (κυρίως αιγοπροβάτων) και από την άλλη η καλλιέργεια σιτηρών (σίτου, κριθής κ.α.), οσπρίων (φασολιών, φάβας κ.α.) και κηπευτικών: πατάτες, λάχανα, ντομάτες, κολοκύθια, καρπούζια, πεπόνια κ.α.

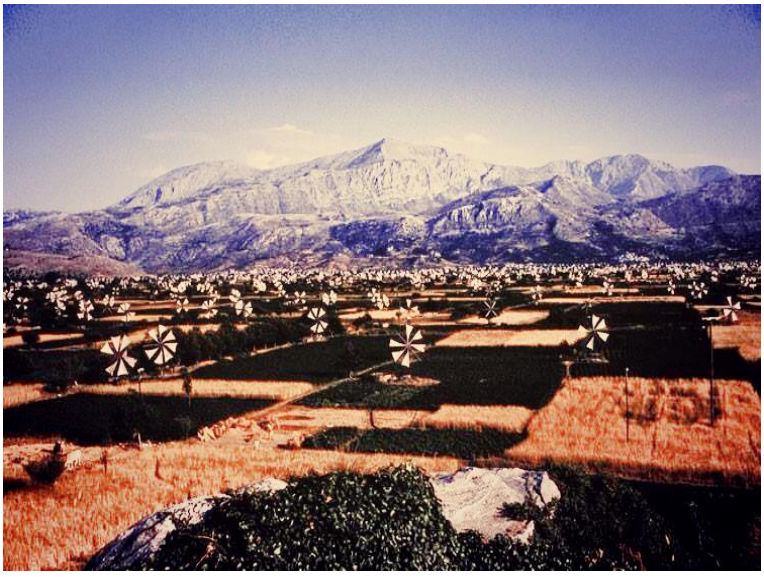

Η ΔΙΚΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 1950 - 1970

6. ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΩΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Φυσικό και απόρθητο οχυρό μέσα στις ορεινές αγκαλιές της θεϊκής Δίκτης φωλιάζει το Οροπέδιο του Λασιθίου. Ο λόγος που αποτελούσε πάντοτε το μεγαλύτερο αντιστασιακό κέντρο – ορμητήριο, όχι μόνο των κατοίκων της Κρήτης, αλλά και αυτών τούτων των θεών των Ελλήνων.

Εδώ, στο Δικταίο Άντρο, διάλεξε η θεά Ρεάλ να έρθει και να γεννήσει κρυφά το γιο της Δία, φοβούμενη το πατροκτόνο σύζυγό της Κρόνο μην το βρει και τον φονεύσει, επειδή ένας χρησμός του

.

είχε πει, σύμφωνα με τον Ησίοδο, ότι ο γιος του αυτός κάποια στιγμή θα τον φονεύσει προκειμένου να του πάρει τη βασιλεία.

Το Οροπέδιο Λασιθίου και τις εκεί δύσβατες και απόκρημνες βουνοκορφές είχαν ως κεντρικό τους ορμητήριο όλες οι επαναστάσεις που έγιναν επι κατακτητών της Κρήτης, όπως π.χ. αυτές των Αγιοστεφανιτών το 1212, των Χορτατσών το 1273, των Καψοκαλύβων το 1341, των αδελφών Καλλέργη το 1363 κ.α., οι οποίες έγιναν ενάντια στους κατακτητές Βενετσιάνους. Μάλιστα γι αυτό οι Ενετοί το βάφτισαν "αγκάθι στην καρδιά της Βενετίας (Spina nel cuore di Venezia") και το κατέστρεψαν μαζί με τον Μυλοπόταμο και των Ανώπολη των Σφακίων, πολλές φορές. Επίσης εκεί επι Τουρκοκρατίας έγιναν οι μεγαλύτεροι αντιστασιακοί αγώνες για την ελευθερία της Κρήτης, όπως η ιστορική Μάχη Λασιθίου που έγινε το 1866 μεταξύ των Κρητών επαναστατών και Οθωμανών κατακτητών – απ΄ όπου πήρε ο νομός αυτή την ονομασία που έχει, δηλαδή την ονομασία νομός Λασιθίου. Επίσης εκεί επί Γερμανοιταλικής κατοχής (1941 – 45), αρχικά στη Μάντρα του καπετάν Κρασαναδάμη» στη Θέση «Βιτζηλόνερο» και μετά «στου Χαμαίτη τη βρύση», ήταν το κεντρικό Αρχηγείο της Εθνικής Αντίστασης Κρήτης επι Γερμανικής Κατοχής (των καπεταναίων: Μανώλη Μπαντουβά, Αδάμη Κρασανακη (Κρασαναδάμη) κ.α.)

7. ΛΑΣΙΘΙΩΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΡΗΤΗΣ

Ο φιλόλογος καθηγητής κ. Εμμ Συμιανάκης σε άρθρο του στη εφημερίδα «Πατρίς» (18/07/2006) , σχετικά με τους σπουδαιότερους Λασιθιώτες καπετάνιους, αναφέρει τα εξής:

<<Το σημερινό κείμενο είναι, τρόπον τινά, ο καπνός που βγαίνει από το θυμιατήρι της μνήμης, για να τιμηθούν οι σχεδόν λησμονημένοι πολέμαρχοι του ορεινού Λασιθίου που έδωσαν και τη ζωή τους ως λίπασμα στη λευτεριά, κατά τη διάρκεια των απελευθερωτικών αγώνων του έθνους μας. Ο γεωγραφικός χώρος που οργανώνεται γύρω από την οροσειρά της Δίκτης αντιπροσώπευε για την Ανατολική Κρήτη ό,τι αντιπροσώπευαν τα Σφακιά για τη Δυτική Κρήτη. Σ'αυτόν το χώρο υπήρξε θαυμαστή η σύζευξη του κάμπου και του αορίου. Ο κάμπος προσέφερε στους αγωνιστές την τροφοδοσία τους και το αόρι την ασφάλεια. Το κυριότερο όμως ενισχυτικό στοιχείο των ανταρτών υπήρξε ο παράγων άνθρωπος, που τους υποστήριξε ποικιλοτρόπως και δεν τους κατέδιδε ποτέ στους εχθρούς. Όλα λοιπόν αυτά τα επιμέρους στοιχεία διαμόρφωσαν τη φρουριακή εικόνα της ορεινής αυτής περιοχής, που υπήρξε το καταφύγιο όλων των αδούλωτων αγωνιστών από τα γύρω χωριά: Αβδού, Κράσι, Κασταμονίτσα, Γεράκι, Έμπαρο, Βιάννο, Σύμη, Ιεράπετρα, Κριτσά, Νεάπολη, Χερσόνησο κ.λπ.. Δυστυχώς δεν διεσώθηκαν τα ονόματα των ντόπιων καπεταναίων που σίγουρα υπήρξαν, κατά τις μακροχρόνιες

.

επαναστάσεις των ευγενών από άλλα μέρη της Κρήτης ενάντια στους Ενετούς. Είναι γνωστό σε όλους ότι οι ευγενείς, **ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΚΟΙ, ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΕΣ, ΑΓΙΟΣΤΕΦΑΝΙΤΕΣ, ΧΟΡΤΑΤΖΗΔΕΣ, ΚΑΛΛΕΡΓΗΔΕΣ, ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΙ** κ.α. επέλεξαν το φρούριο του Λασιθίου για να κτυπήσουν από εκεί την ενετική κατοχή της Κρήτης. Τα κριτήρια της επιλογής τους αυτής είχαν να κάμουν με τα ποιοτικά στοιχεία του ανθρωπογεωγραφικού χώρου που προανέφερα: σιτάρι, ασφάλεια, πολεμικό ήθος των κατοίκων. Κατά την Τουρκοκρατία αναδείχτηκαν στον παραπάνω χώρο σημαντικότατοι ντόπιοι πολέμαρχοι που είτε αγωνίστηκαν αυτόνομα, είτε προσέφεραν τη συνεργασία τους σε ξενομπάτηδες οπλαρχηγούς, **ΟΜΩΣ Ο ΚΟΡΑΚΑΣ, Ο ΚΩΝ/ΝΟΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ** κ.α., που στο ορεινό αυτό αλωνάκι της λευτεριάς έδωσαν τους απελευθερωτικούς αγώνες τους. Ο κατάλογος είναι μακρύς και ο χώρος της εφημερίδας λίγος.

Θρυλική υπήρξε η μορφή του χαΐνη από το Μαρμακέτω **ΕΜΜ. ΚΑΖΑΝΗ** (1793-1847). Παιδί αμούστακο ακόμα γελοιοποίησε παλεύοντας το φοβερό Τουρκοκρητικό Αληδάκο από το Χουμεριάκο που τρομοκρατούσε τους χριστιανούς. Η κορυφή Αλόιδα της Δίκτης στέγασε στη συνέχεια τον απαράμιλλο χαΐνη Καζάνη, που υπήρξε ο ανελέητος εκδικητής Τούρκων, Τουρκοκρητικών γενιτσάρων και άδικων Κρητικών. Το χέρι της εκδικήσεως του Καζάνη ήταν πολύ μακρύ και η ταχυποδία του επέτρεπε να είναι πανταχού παρών. Όταν οι Τούρκοι προσπαθούσαν να παραβιάσουν τις “πύλες” της Δίκτης, ο Καζάνης αγωνιζόταν με ηρωισμό, πείσμα και αυταπάρνηση: 1821, 1823 κ.λπ.. Επειδή του περίσσευε η διάθεση για πολεμική προσφορά, δεν δίστασε με 350 Κρήτες να πάρει μέρος το 1826 στη β’ πολιορκία του Μεσολογγίου και να είναι ένας από τους λίγους επιζήσαντες της ηρωικής εξόδου. Τελικά ο επαναστάτης αυτός αποσύρθηκε μετά την απελευθέρωση στη Νάξο, όπου κέρδιζε τα προς το ζην εργαζόμενος ως σκαφτιάς στα αμπέλια των Ναξιωτών. Η κακοπέραση αυτή του υπέσκαψε σοβαρά την υγεία και το 1846, σε μικρή σχετικά ηλικία, άφησε εκεί την τελευταία του πνοή, αρνούμενος πρωτύτερα το βοήθημα της Πολιτείας και διώχνοντας το γιατρό που του έστειλε η Πολιτεία, αγανακτισμένος για την εγκατάλειψη του.

Μεγάλος οπλαρχηγός αναδείχτηκε και ο Γερωντομουριανός **ΒΑΣΙΛΟΓΙΩΡΓΗΣ,** συνομήλικος, φίλος και συναγωνιστής του Καζάνη (1794-1854). Ο Βασιλογιώργης υπήρξε, όπως και ο Καζάνης μυημένος στη Φιλική Εταιρεία και δεν έλειψε από καμιά μάχη. Μετά την απελευθέρωση (1830) εγκατέλειψε την Κρήτη και υπηρέτησε ως αξιωματικός στο νεοσύστατο Ελληνικό Στρατό. Το 1841 όμως εγκατέλειψε τη βολή του στην Παλαιά Ελλάδα και ξαναγύρισε κρυφά στην Κρήτη για να σπάσει τα δεσμά της. Η Κρητική Επανάσταση του 1841 είχε ως αρχηγό της στην Ανατολική Κρήτη το Βασιλογιώργη, που περιστοιχιζόμενος από μια πλειάδα άλλων τοπικών καπεταναίων προσπάθησε να επιτύχει τον ανέφικτο για τα διεθνή δεδομένα της εποχής στόχο. Την απελευθέρωση της Κρήτης. Το 1854 ο Βασιλογιώργης, ως αντισυνταγματάρχης, μεταβαίνει στην Καλαμπάκα επικεφαλής σώματος Κρητών και σκοτώνεται εκεί στη μάχη, στην προσπάθειά του να απελευθερώσει την αλύτρωτη ακόμη Θεσσαλία μαζί με τους δύο γιους του.

.

Το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα έζησε, αγωνίστηκε σκληρά και σκοτώθηκε ο ξακουστός Λασιθιώτης οπλαρχηγός **ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΤΡΥΦΙΤΣΟΣ** (1830-1897). Ο Τρυφίτσος ή Τρυφόπουλος γεννήθηκε στο χωριό Πλάτη του Λασιθίου, αλλά έζησε τα περισσότερα χρόνια στο μετόχι της Πλάτης που λέγεται Μπιτζαριανώ, κοντά στο Καστέλι. Ο χώρος όμως της πολεμικής του δράσης υπήρξε η βόρεια περιοχή της αγέρωχης Δίκτης, στην οποία κυριαρχούσαν οι χαΐνηδες Καζάνης και Βασιλογιώργης. Ο ίδιος υπήρξε στα νεανικά του χρόνια μέλος της ομάδας του Βασιλογιώργη , που το 1854 μετέβη στην Καλαμπάκα, για να βοηθήσει την επανάσταση του Κίτσου Τζαβέλα. Μετά το θάνατο του συγγενούς του Βασιλογιώργη, επέστρεψε στο Καστέλι και ασχολήθηκε με το επάγγελμα του σιδηρουργού. Το 1866 παίρνει μέρος στη μεγάλη επανάσταση των Κρητών και φυσικά στη μεγάλη μάχη του Λασιθίου (1867). Ποτέ δεν ησύχασε, αλλά πάντα ανταποκρινόταν πρόθυμα σε κάθε προσκλητήριο της Κρήτης δρώντας πάντα στις βόρειες υπώρειες της Δίκτης και επεκτείνοντας τη δράση του και σε άλλες περιοχές. Το 1897 βρίσκει ηρωικό θάνατο κοντά στην Επισκοπή πολεμώντας λυσσαλέα τους Τούρκους.

Σημαντικός υπήρξε και ο Τζερμεδιανός οπλαρχηγός **ΕΜΜ. ΜΗΛΙΑΡΑΣ**, κατά το β' μισό του 19ου αιώνα.

Τη γερμανική κατοχή στελεχώνουν το κίνημα της Αντίστασης υπό τον Εμμ. Μπαντουβά τρεις Αγιοργιώτες καπεταναίοι: ο συνταγματάρχης **ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ**, αρχηγός της Ανατολικής Κρήτης, ο **ΚΑΠΕΤΑΝ ΚΡΑΣΑΝΑΔΑΜΗΣ**, αγνός, τίμιος και ανιδιοτελής πολεμιστής και ο **ΚΑΠΕΤΑΝ ΚΡΑΣΑΝΟΓΙΩΡΓΗΣ**, άριστος πολεμιστής. Δεν είναι του παρόντος η αναφορά της συνεισφοράς τους με λεπτομέρειες. Το Έθνος τους οφείλει πολλά. Εμείς οφείλομε να τους θυμόμαστε, γιατί σε αυτούς χρωστάμε την ελευθερία μας. Ο δήμαρχος του Λασιθίου μπορεί και πρέπει κάτι να κάμει γι'αυτούς. Για να μην ξεχνούμε για το καλό μας. (Εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ 18/07/2006.>>

8. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΕΣ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Σύμφωνα με τον καθηγητή και συγγραφέα κ. Μανώλη Στ. Συμιανάκη («Φυσιογνωμίες Παλιού Λασιθίου»):

<< Οι νέοι (Δήμου Λασιθίου) πρέπει να είναι περήφανοι για την καταγωγή τους από το μεγάλο λάκκο ανάμεσα στα ψηλά βουνά που λέγεται Λασίθι. Καμιά άλλη γεωγραφική ενότητα της χώρας δεν έβγαλε τόσο πολλούς και σημαντικούς ανθρώπους, όπως το Λασίθι. Δεν είναι τυχαίο ότι εκεί γεννήθηκε, κατά το μύθο, ο πατήρ θεών και ανθρώπων, ο Ζευς.

Αρχίζω από το χωριό μου, τον Άι Γιώργη την ονομαστική αναφορά των σπουδαίων ανδρών: Γεώργιος Ταμιωλάκης ή παπα Τζιρίτης. Δεν έβγαλε η φύση παρόμοιο δρομέα και επαναστάτη παπά. Νίκος Παναγιωτάκης του Μιχάλη του Μπιμπίκη, ο μεγαλύτερος Έλληνας βυζαντινολόγος, Νικόλαος Πλεύρης, ο θρυλικός συνταγματάρχης των πολέμων και ηγετικό στοιχείο της αντίστασης κατά των Γερμανών. Παυλής Πετράκης, ήρωας της αντίστασης. Εκτελέστηκε από τους Γερμανούς. Καπετάν Κρασαναδάμης, ανιδιοτελής λαϊκός καπετάνιος της Κατοχής. Δασκάλα Πετράκαινα, η δασκάλα που μετέτρεψε τα

.

αγριόπαιδα των βοσκών σε ήρεμους πολίτες και εμψύχωσε τους χωριανούς την κατοχή. Μιχάλης Μπούμπος, ο φονιάς του Τούρκου φοροεισπράκτορα και δυνάστη Τσούλη. Χατζή Κλήσαρχος, χιλίαρχος των επαναστάσεων. Τηλέμαχος Πλεύρης, αντιστασιακό και βουλευτής. Γεώργιος Παναγιωτάκης συγγραφέας και ρέκτης πολιτισμού. Μάκης Κρασανάκης πολυγραφότατος συγγραφέας, επίτιμος Δ/ντης Υπ. Πολιτισμού κ.α.

Το Ψυχρό υπήρξε η γενέτειρα: του Εμμ Παπαδάκη ή Σπιρτοκούτη, που έφτιαξε το μοντέλο μύλου με το οποίο συντελέστηκε η αναμομυλική επανάσταση του Λασιθιού. Επίσης των ευεργετών Αντωνίου Παπαδάκη και Ιωάννη Καμπάνη, όπως και του εξωμότη Ισμαήλ Φερίκ Πασά της Αιγύπτου. Από το Ψυχρό ήταν και ο σπουδαίος ιστοριοδίφης Γιάννης Καραβαλάκης και ο εθνομάρτυρας ηγούμενος Βιδιανής και εφημέριος Βασιλειών Δωρόθεος Τσαγκαράκης.1900. Στου Μαγουλά όμως είχε θερινή κατοικία ο άρπαγας μου καταγασί Χάνιαλης. Από την Πλάτη ήταν ο επίσκοπος Κυδωνίας και Αποκορώνου Νικηφόρος Ζαχαριάδης ή Λαδωμένος. Στην Πλάτη επίσης γεννήθηκε και μετακόμισε στο μετόχι του στων Μπιτζαριανώ ο ονομαστός πρωτοκαπετάνιος Αντώνιος Τρυφίτσος ή Τρυφόπουλος. Από το Γερωντομουρί ήταν ο αρχηγός της επαναστάσεως της ανατολικής Κρήτης του 1841 ο θρυλικός Βασιλογιώργης και ο σημερινός επίσκοπος Λεύκης Γερμανίας Γεώργιος Ταμιωλάκης ή Ευμένιος. Από το Καμινάκι ο οπλαρχηγός Χρήστος Ζαμπετάκης.Ο Άγιος Κωνσταντίνος είναι γενέτειρα πολλών πανεπιστημιακών καθηγητών κι ανάμεσα τους πιο γνωστός ο Κασσωτάκης Μιχάλης, σπουδαίος παιδαγωγός και Λασιθιολάτρης. Το Μέσα Λασίθι εγέννησε το γυμνασιάρχη της Εμπορικής Νικόλαο Χρυσό, τον τέως δήμαρχο Ηρακλείου Φαρσάρη Μιλτιάδη, τους περίφημους νιταδώρους τους Μακράκηδες, Χαλάτσηδες και άλλες προσωπικότητες. Το Μαρμακέτω ήταν η γενέτειρα του θρυλικού χαίνη Καζάνη. Πάμε τώρα στο Τζερμιάδω. Πολλές εδώ οι προσωπικότητες: Αντώνιος Βορεάδης, υπουργός της Κρητικής Πολιτείας, Στέργιος Σπανάκης μέγας ιστοριοδίφης και βασικός μελετητής της ιστορίας του Λασιθιού, Μηλιαράς, οπλαρχηγός, Αριστοτέλης Γραμματικάκης δημοσιογράφος, Γραμματικάκης Γιώργος ,αστροφυσικός και διανοούμενος, Παύλος Τζερμιάς και πολλοί άλλοι.

Ίσως να λησμόνησα κάποιους, αλλά δεν το έκαμα σκοπίμως. Όμως και αυτοί που ανέφερα και δεκάδες άλλοι λίγο πιο δεύτεροι συνιστούν το πασλ ενός θεϊκού τόπου που βγάζει φωτεινά μυαλά, εργατικούς ανθρώπους και συνάμα ταπεινούς. Να είστε λοιπόν ,νέοι, περήφανοι και να λέτε αυτό που έλεγαν οι νέοι στο σπαρτιατικό χορό "άμες δ εσομεθα πολλώ κάρονες"….

(Εμμ Συμιανάκης, καθηγητής φιλολογίας 27/1/2021)

«…… Όταν διαβάσει ο Μάκης την ανάρτηση αυτή, μπορεί και να με μαλώσει, γιατί δεν του ζήτησα την άδεια να το κάμω, αφού σ αυτόν αφορά. Εγώ όμως υπάκουσα σε κέλευσμα της καρδιάς μου που μου επιβάλλει να πω στον Μάκη ένα μεγάλο ευχαριστώ για όσα ανιδιοτελώς πράττει για το Λασίθι μας. Ίσως αυτό το ευχαριστώ να προσυπογράφουν και εκατοντάδες συμπατριωτών μας, για να μην πω το σύνολο των Λασιωτών. Ο Μάκης υπήρξε συμμαθητής μου από το δημοτικό μέχρι το τέλος του Λυκείου. Για να είμαι ειλικρινής

.

δεν φανταζόμουνα ποτέ ότι θα είχε αυτήν την εκπληκτική πορεία. Δεν αναφέρομαι στους υπηρεσιακούς του τίτλους, αλλά στο κοινωνικό του έργο. Του αρέσει να συνευρίσκεται κοινωνικά με τους πάντες, αποχρώσα ένδειξη καλού καγαθού ανθρώπου με την αρχαιοελληνική σημασία. Ποιος άλλος θα δαπανούσε τόσες ώρες και τόσα χρήματα για να παράξει τόσο σημαντικό έργο, το οποίο μας διαθέτει προς δική μας τέρψιν και ενημέρωση, χωρίς ν αποβλέπει σε κανένα κέρδος? Υπάρχουν κι άλλοι σημαντικοί ντίπιοι συγγραφείς που εκδίδουν πολυτελή βιβλία, τα διακινούν δεόντως και θησαυρίζουν. Ο Μάκης πιστεύω, κι ας με διαψεύσει , ότι έχει υλική ζημιά από τις εκδόσεις του που είναι πολύ σημαντικές. Βέβαια έχει τεράστιο πνευματικό όφελος, αφού ένας δύσκολος κριτής σαν την αφεντιά μου δεν κρατιέται άλλο και λέει ένα ευχαριστώ για όλα αυτά στον ανάργυρο Μάκη. Την ίδια ανάγκη ευχαριστήσεως ίσως έχουν και άλλοι, αλλά αποφεύγουν να την υλοποιήσουν ,όπως εγώ. Αλλά τι τα θες και τι τα γυρεύγεις. Είχε υλικό κέρδος ο παππούς του ο Κρασαναδάμης, όταν αφιέρωνε το κουράδι του να ταΐζει τους αντάρτες και ήταν κι ο ίδιος αντάρτης και μάλιστα από τους πρωταγωνιστές? Παμφτωχος πέθανε ο γέρος, ενώ θα μπορούσε να πάρει το μισό Ηράκλειο! Τα ίδια ζάλα φαίνεται πατεί και ο εγγονός και συνονόματος του. Αδαμάντιε συνέχισε το δρόμο σου! Το Λασίθι, αν φύγουν κάποιοι από τη ζωή, θα περάσει στη λήθη του χρόνου. Πριν συμβεί αυτό, όσοι θυμούνται και μπορούν, ας παραδώσουν τις θύμησες τους στην αιωνιότητα της μνήμης, ηλεκτρονικής ή έντυπης. Είναι χρέος και προς τους παλιούς και προς τους νέους. Τα έργα σου είναι τα τέκνα σου. Και σε θαυμάζω ,γιατί είσαι πολύτεκνος. Εύχομαι κι άλλοι να σε μιμηθούν».

(Εμμ Συμιανάκης, καθηγητής φιλολογίας 27/1/2021)

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΜΜ ΣΥΜΙΑΝΑΚΗ

<< Ο πατέρας μου Ευστάθιος, όταν επέστρεψε από την Αφρική, όπου είχε πολεμήσει και ανδραγαθήσει, διηγιόταν καθημερινά στη μάνα μου, που ήταν άκακο αρνί, τις πολεμικές του περιπέτειες. Τα λόγια του εντυπώνονταν ,φαίνεται, στο μυαλό μου και κάθε βράδυ έβλεπα όνειρα ότι μας κυνηγούσαν οι Γερμανοί και μας πολυβολούσαν. Είχαμε μεγάλη φτώχεια τα δύσκολα μετεμφυλιακά χρόνια. Το όνειρο της αθώας μάνας μου ήταν να με κάμει παπά Εγώ το μέστωσα αυτό και ανέβαινα στο αριστερό ψαλτήρι της εκκλησίας μέχρι που μου είπε ο παπα Χριστόφορος:" είντα γυρεύγεις μωρέ μαιμούνι επαέ?"Από τότε αραίωσα τις επισκέψεις μου στην εκκλησία!

Στο δημοτικό ήμουνα, λένε, καλός μαθητής. Με ορίσανε και σημαιοφόρο οραμάνι. Στο γυμνάσιο τα πήγαινα, επίσης, καλά, αλλά δεν ήμουνα το ήσυχο και καλό παιδί. Μου άρεσε να δυσκολεύω τη ζωή των καθηγητών με "εξυπνάδες", αταξίες και παράξενες ερωτήσεις. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην οριστώ σημαιοφόρος, να μην πάρω το βραβείο της πρώτης έκθεσης για την αποταμίευση και να

.

υποστώ και άγριο ξυλοδαρμό-κακοποίηση από το Θεολόγο(!), που με ανάγκασε να του κάμω αναφορά στο δεσπότη Δημήτριο.

Λόγω της ανέχειας των γονέων μου εξασφάλιζα το χαρτζιλίκι ξεφορτώνοντας λιπάσματα 100 κιλών, κάνοντας διάφορα μεροκάματα, αλλά ποτέ κλέβοντας

Το 1965 έκαμα τα χαρτιά μου για τη σχολή υπενωμοταρχών με το μετέπειτα στρατηγό Τσουκάκη, αλλά τελικά δεν έδωσα εξετάσεις, επειδή εσκέφτηκα ότι θα ήμουν υποχρεωμένος να παντρευτώ στα 30 μου(!). Ευτυχώς που δεν έδωσα, γιατί σίγουρα θα έμενα στάσιμος, λόγω του αντάρτικου χαρακτήρα μου. Αντί να δώσω εκεί συμμετείχα στις εξετάσεις για τη Φιλοσοφική Αθηνών, παρά το ότι καθηγητές με προέτρεπαν να δώσω στο Πολυτεχνείο, επειδή ήμουν καλός στα φυσικομαθηματικά. Εγώ φοβήθηκα το ρίσκο και έδωσα φιλολογία χωρίς φροντιστήρια.

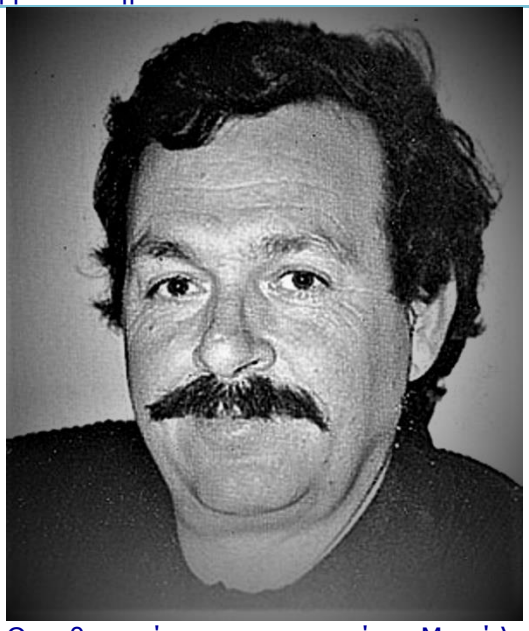

Ο καθηγητής και συγγραφέας Μανώλης Συμιανάκης

Η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων με βρήκε να ραβδίζω τριτάρικες ελιές του παπα Τζεβαπινά στη Χερσόνησο. Χαρά μεγάλη, γιατί είχα εισαχθεί από τους πρώτους με υποτροφία του κράτους, αλλά και γιατί θα γλίτωνα το έργο του ραβδίσματος

Καλά-κακά ετελείωσα τη σχολή και το στρατό και διορίστηκα στο Μοχό. Εκεί ετέλεσα και το γάμο μου με τη χανιώτισσα σύζυγο μου με την οποία απέκτησα ένα ζεύγος τέκνων, που σήμερα είναι 46 και 43 ετών, καλώς τακτοποιημένα και υγιή.Η θητεία μου στην εκπαίδευση πολλοί λένε πως ήταν δημιουργική. Υπάρχουν βέβαια και ευτυχώς λίγες αντιρρήσεις. Έκαμα ένα φεγγάρι και το συνδικαλιστή. Γρήγορα όμως αντιλήφτηκα ότι πολλοί συνδικαλιστές εκτελούσαν κομματικές εντολές, ενώ εγώ επίστευα στον ακομμάτιστο και ακηδεμόνευτο συνδικαλισμό. Αποχώρησα λοιπόν καταγγέλλοντας αυτές τις πρακτικές.

.

Σε ηλικία 45 ετών αρρώστησα πολύ σοβαρά και κόντεψα να πεθάνω. Εζήτησα λοιπόν να τοποθετηθώ ως διευθυντής στο Γυμνάσιο Χερσονήσου, όχι γιατί ήμουν λιγούρης της εξουσίας, αλλά για να αποφύγω το καθημερινό δρομολόγιο Ανάληψη Χερσονήσου-Ηράκλειο. Δυστυχώς οι συνδικαλιστικές παρατάξεις το κρατούσαν μανιάτικο και με απέρριψαν , γιατί είχαν το υπηρεσιακό συμβούλιο υπό τον έλεγχο τους. Τους πήγα στα δικαστήρια που δέκτηκαν το παράνομο των πράξεων τους αλλά χωρίς δόλο και αθωώθηκαν. Αυτά με αποκαρδίωσαν και υπεβαλα πρόωρα παραίτηση με 30 μόνο συντάξιμα χρόνια

Από το 2000 ιδιωτεύω στην Ανάληψη. Παλεύω το πρόβλημα υγείας που έχω, καλλιεργώ τα περβόλια μου και τις ελιές μου, περιποιούμαι τα γατόσκυλα μου, τις όρνιθες, συμμετέχω στο κοινωνικό γίγνεσθαι , γράφω ό,τι μπορώ και σκοτώνω το χρόνο που μου απομένει. Η μέρα μου είναι πάντα γεμάτη, η τσέπη άδεια και η καρδιά γεμάτη παρά την ανημποριά της. Είμαι συνειδησιακά ήσυχος, γιατί έκαμα αυτό που λένε οι Κινέζοι: εφύτεψα πάνω από 1000 δέντρα, έκαμα δύο παιδιά, έγραψα δύο βιβλία και καμιά χιλιανταρα σελίδες περιμένουν εκδότη. Έχω πολλά ελαττώματα, αλλά διάθεση κοινωνικής προσφοράς περίσσια. Με συγχωρείτε για την περιαυτολογία, αλλά κάποτε έπρεπε να μου βγει αυτή η κραυγή!>> (Εμμ Συμιανάκης, καθηγητής φιλολογίας 22/11/2021)

9. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 2018

Οι κάτοικοι του Οροπεδίου Λασιθίου πριν από τη Γερμανική Κατοχή ήταν κυρίως αγράμματοι κτηνοτρόφοι και γεωργοί. Μετά τη Γερμανική Κατοχή στράφηκαν περισσότερα στα γράμματα και στις τέχνες και έτσι έκτοτε έχει να επιδείξει πλήθος ανθρώπων των Γραμμάτων και των Τεχνών.

Το Κέντρο Κρητικής Λογοτεχνίας διοργάνωσε στις 17 και 18 Νοεμβρίου 2018 στην αίθουσα «Αντώνιος Βορεάδης» του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, με την αρωγή του ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ (επί Δημαρχίας κ. Γιάννη Σρεφανάκη) και τη συνδρομή του Συλλόγου Γυναικών Οροπεδίου Λασιθίου «Η Ρέα», της Πνευματικής Εστίας Οροπεδίου Λασιθίου και του Συλλόγου Λασιθιωτών Αττικής «ο Δικταίος», διήμερο με θέμα « Γνωριμία με τους συγγραφείς, τους καλλιτέχνες και ευρύτερα τους πνευματικούς δημιουργούς του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου». Το πρόγραμμα παρουσίασης των τότε Λασιθιωτών πνευματικών δημιουργών είχε ως εξής:

.

Ι. ΚΥΡΙΑΚΗ 18 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2018

Α ΣΥΝΕΔΡΙΑ Προεδρείο : Χαρούλα Βερίγου (συγγραφέας και εκπαιδευτικός) και Γεώργιος Μηλιαράς (πρωην Δήμαρχος, αρθρογράφος):

10.00 Γεώργιος Μαρκόπουλος, νομικός, σκηνοθέτης, Γνωριμία με το έργο του Αντωνίου Βορεάδη Μανόλης Τσικαλάς, νομικός, συγγραφέας, Γνωριμία με το έργο του Γεωργ. Γραμματικάκη, του Κων/νου Γραμματικάκη και του Χρύσανθου Καρύδη.

10.40 Άννα Πεντάρη – Χαραλαμπάκη, νηπιαγωγός, Γνωριμία με τα συγγραφικά έργα της Όλγας Μπελιβάνη, του Γεωργίου Κασαπάκη και του Εμμανουήλ Φαρσάρη

11.00 Αδαμάντιος Κρασανάκης, Διευθυντή στο ΥΠ. Πολιτισμού, συγγραφέας και Πρόεδρος Κρητων Αγίας Παρασκευής. Γνωριμία με τα συγγραφικά έργα του Γεωργίου Βεληβασάκη, της Κατερίνας Αναστασάκη – Μπέμορρυ και του στιχουργού Χαρίδημου Σιγανού

12:00 Γεώργιος Παναγιωτάκης, ιστορικός ερευνητής, Γνωριμία με τα συγγραφικά έργα του Ιωάννη Αλεξάκη, του Φραγκ. Πλατάκη και του Σοφοκλή Τζιράκη

Β ΣΥΝΕΔΡΙΑ Προεδρείο : Γιάννης Σταμέλος και Ελένη Βογιάκη:

12.20 Χαρούλα Βερίγου, συγγραφέας, Γνωριμία με το έργο της Μαίρης Γραμματικάκη, του Γιώργη Κοντογιάννη, του Μάνου Ζερβάκη και του Κωστή Μουδάτσου.

12.45 Βούλα Επιτροπάκη, νομικός, ποιήτρια, Γνωριμία με το έργο του Κωνσταντίνου Στρατάκη, του Γεωργίου Μαρκόπουλου, του Κωνσταντίνου Τζερμιά και του Μανόλη Στρατάκη

13.10 Μαρία Σεργάκη, φυσικός, πρώην προϊσταμένη των ΓΑΚ Λασιθίου, Γνωριμία με το έργο του Παύλου Τζερμιά, του Ιωάννη Καραβαλάκη, του Κωνσταντίνου Ορφανού και των Παρασκευής και Εμμ. Παπαδάκη

13.35 Πόπη Κασσωτάκη, σύμβουλος Προσχολικής Αγωγής, Γνωριμία με το έργο του Φραγκίσκου Πλατάκη, του Ελευθερίου Πετράκη, του Κώστα Πατεράκη και των Ιωάννη και Στέφανου Ξεζωνάκη.

14.00 Δέσποινα Δαμιανάκη, γιατρός, ποιήτρια, Γνωριμία με το έργο του Αριστοτέλη Γραμματικάκη, του Νίκου Ανδρουλάκη, του Μανόλη Σπανάκη (γιατρού) και του Γεωργίου Ζάβρα

Γ ΣΥΝΕΔΡΙΑ Προεδρείο : Γεώργιος Κρασανάκης Γυμνασιάρχης και Γιάννης Τσαμάνδουρας συγγραφέας:

17.00 Μαρία Τζενάκη, επίτιμος σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Γνωριμία με το έργο της Δέσποινας Δαμιανάκη, της Παυλίνας Παμπούδη και της Μαρίας Παπαδάκη

17.20 Γιάννης Χρονάκης, φιλόλογος, πρώην λυκειάρχης, Γνωριμία με το έργο της πανεπιστημιακού Αικατερίνης Μαριδάκη - Κασσωτάκη, του Πανεπιστημιακού Μιχάλη Κασσωτάκη, του Γεωργίου Χατζάκη και του Νικολάου Χρυσοχόου

17.45 Ειρήνη Βογιατζή, DEA Φιλολογίας, γραμματέας της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Ρεθύμνης, Γνωριμία με το έργο της Γεωργίας Βεληβασάκη, της Μαρίας Βεληβασάκη, της Μαρίας Πετράκη και του Νίκου Χατζάκη

.

18.10 Δημήτρης Αγαπάκης, διευθυντής του 2ου Εργαστηριακού Κέντρου Ηρακλείου, γνωριμία με το έργο του Γεωργίου Παναγιωτάκη (ιστορικού ερευνητή), του Γιάννη Τσαμάνδουρα και του Γιάννη Σωμαρά

18.30 Κωστής Μουδάτσος, οικονομολόγος, καλλιτέχνης, Γνωριμία με το έργο του Νίκου Τζερμιαδιανού, της Αικατερίνης Φραγκάκη του Αντώνη Φραγκάκη και του Σπύρου Μπάντιου

ΙΙ. ΚΥΡΙΑΚΗ 18 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2018

Δ ΣΥΝΕΔΡΙΑ Προεδρείο : Αδαμάντιος (Μάκης) Κρασανάκης και Ευαγγελία Ορφανού -Φαρσάρη:

10.30 Αντωνία Κυπριωτάκη, φιλόλογος, Γνωριμία με το έργο της Ρέας Γαλανάκη, του Αδαμάντιου (Μάκη) Κρασανάκη, , Διευθυντή στο ΥΠ. Πολιτισμού, συγγραφέας και Πρόεδρος Κρητων Αγίας Παρασκευής της Ευαγγελίας Καλλέργη – Χαραλαμπάκη και της Ελένης Δραμητινού

10.55 Μαρία Πετράκη, φιλόλογος, συγγραφέας, Γνωριμία με το έργο της Χαρούλας Βερίγου (Ζωής Δικταίου), του Ιωάννη Αναστασάκη και του Μανόλη Σπανάκη.

11.15 Αταλάντη Μιχελογιαννάκη, διδάκτωρ Φιλολογίας, Γνωριμία με το έργο της Μαρίας Βισκαδουράκη, του Μάριου Παπαδάκη, του Αλέξανδρου Ρονιώτη, του Γιάννη και του Κωστή Γιαμαλή

11.40 Ελένη Κωβαίου, φιλόλογος ΜΑ, Γνωριμία με το έργο της πανεπιστημιακού Χρύσας Δαμιανάκη, του Νίκου Παναγιωτάκη, του Αντωνίου Τζομπανάκη και Εμμανουήλ Σακελλάρη

Ε ΣΥΝΕΔΡΙΑ Προεδρείο : Δέσποινα Χατζάκη και Ελένη Κωβαίου

12.45 Όλγα Τσούρτη, αρχαιολόγος, Γνωριμία με το έργο του Γεωργίου Παναγιωτάκη (ζωγράφου) και του Ρουσσέτου Παναγιωτάκη (ζωγράφου)

13.05 Κώστας Μουτζούρης, φιλόλογος, Γνωριμία με το έργο του ιστοριοδίφη Στέργιου Σπανάκη, του Μανόλη Τσικαλά, του Ιωάννη Καραβέλα και της Εύης Σκουληκάρη Μαρία Χαραλαμπάκη, φιλόλογος, Γνωριμία με το έργο του Αριστοτέλη Φουκαράκη, του Γ. Μακράκη, του Μανώλη Ανυφαντάκη και του Κωνσταντίνου Στρατάκη

14.30 Νικόλαος Χρυσοχόος, επίτιμος σύμβουλος Αγγλικών, συγγραφέας, Τα Γράμματα και ο Πολιτισμός στο Οροπέδιο Λασιθίου σήμερα.

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο
Η ΔΙΚΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ

1. ΤΟ ΙΕΡΟ ΟΡΟΣ Η ΔΙΚΤΗ

Δίκτη (2148 μ.) λέγεται το όρος που εκτείνεται στα ανατολικά μέρη του νήσου Κρήτης. Ήτοι εκεί οπού βρίσκεται το περίφημο Οροπέδιο Λασιθίου, καθώς και οι πόλεις της Κρήτης: Μάλια, Χερσόνησος, Άγιος Νικόλαος, Νεάπολη, Ιεράπετρα κ.α.

Το βουνό αυτό, ήτοι η Δίκτη, και ο Όλυμπος είναι τα πιο διάσημα βουνά στον Κόσμο. Η Δίκτη, επειδή εκεί γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας, ο πατέρας των θνητών και των θεών και ο Όλυμπος, γιατί εκεί έστησε ο Δίας, μετά από το θάνατο και τη μετάστασή του στους θεούς, το θρόνο του απ᾽ όπου επέβλεπε και κυβερνούσε όλο τον κόσμο, σύμφωνα με την αρχαία Ελληνική θρησκεία, τη μυθολογία των Ολύμπιων Θεών:

Η κορυφή της Δίκτης με το μεγαλύτερο ύψος λέγεται Σπαθί ή Εντίχτης (2.148 μ.) και βρίσκεται νότια του Οροπεδίου Λασιθίου. Στα δυτικά της Δίκτης βρίσκεται η κορφή Αφέντης Χριστός (2.141 μ.) και ανατολικά της ο Λάζαρος (2.085 μ.) κ.α. Στα νοτιοανατολικά του οροπεδίου Λασιθίου βρίσκεται ένα δεύτερο μεγάλο οροπέδιο, το Καθαρό στα 1140 μ. Ανατολικά του Καθαρού βρίσκονται οι κορυφές Τσίβη (1664 μ) και Πλατιά Κορυφή (1489 μ). Στα νοτιοδυτικά του οροπεδίου Λασιθίου βρίσκονται οι κορυφές Σαρακηνό (1588 μ), Μικρός Αφέντης (1571 μ), Τούμπα Μούτσουνα (1538 μ), και Βιργιωμένο όρος (1414 μ).

Το μεγαλύτερο μέρος της Δίκτης ανήκει γεωγραφικά και ιδιοκτησιακά στο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου και ιδιαίτερα στα χωριά Άγιος Γεώργιος και Αβρακόντε Επεκτείνεται στα ανατολικά μέρη του νησιού, στα σύνορα νομού Λασιθίου-Ηρακλείου, σχηματίζοντας το περίφημο Οροπέδιο Λασιθίου (είναι σαν ταψί με μέσο ύψος 850 μ.).

Ειδικότερα βορειοανατολικά του Οροπεδίου Λασιθίου υψώνεται ο ορεινός όγκος της Σελένας (1559 μ) που στα ανατολικά εκτείνεται στην κορυφή Μαχαιράς (1487 μ). Εκτός από τα οροπέδια Λασιθίου και Καθαρού, στη Δίκτη υπάρχουν ακόμα μερικά μικρότερα όπως

.

το Λιμνάκαρο (1125 μ), η Λάπαθος (1260 μ), ο Ομαλός Βιάννου (1325 μ), η Έργανος (950 μ) και η Νίσσιμος (930 μ). Αρκετά φαράγγια διασχίζουν τον ορεινό όγκο της Δίκτης. Ένα από αυτά με το όνομα Χαυγάς συνδέει τα οροπέδια Καθαρού και Λασιθίου. Άλλα σημαντικά φαράγγια είναι της Εργάνου, του Ξενιάκου, της Λαπάθου, της Σαρακίνας και του Μπουφάνη (των γυπαετών) στα νοτιοανατολικά καθώς και της Κριτσάς και του Αδριανού στα ανατολικά. Η όλη περιοχή της Δίκτης είναι οικολογικής σημασίας, καθώς αποτελεί τόπο διαμονής αρπακτικών πτηνών (γυπαετού κ.α.). Το οροπέδιο με το όνομα Ομαλός Βιάννου, κωδικός Gr 431006, αποτελεί Τόπο Κοινοτικής Σημασία (ΤΚΣ) του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου Νατούρα 2000 (Οδηγία 92/43/ΕΟΚ). Το Οροπέδιο με το όνομα Καθαρό είναι κηρυγμένο ως τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλους (Τ/ΦΚ), σύμφωνα με την Υπ. Απόφαση 9797/12.7.70 (ΦΕΚ 666/Β/23.9.70) του ΥΠΕΧΩΔΕ, και προστατευόμενο τοπίο, σύμφωνα με το Ν. 1650/86.

Τα δάση της Δίκτης έχουν μειωθεί πάρα πολύ, επειδή στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και της Ιταλογερμανικής Κατοχής (1941-44) καταστράφηκαν από τους κατακτητές, για να μην αποτελούν προστασία για τους αντιστασιακούς αγωνιστές. Στα νοτιοανατολικά και κυρίως στην κοιλάδα του Σελάκανου υπάρχουν σημαντικά δάση. Τα δασικά είδη που κυριαρχούν είναι η τραχεία πεύκη, ο πρίνος (πουρνάρι), ο κρητικός (α)σφένδαμος, το λιοπρίνι και το άγριο κυπαρίσσι. Στα βορειοανατολικά της Σελένας υπάρχει και δάσος από Αριές (Αζιλακόδασος). Οι πλαγιές με χαμηλά υψόμετρα είναι κατάφυτες από ελιές και χαρουπιές και με πεύκα στα νοτιοανατολικά μέρη.

ΔΙΚΤΗ - ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΙΜΝΑΚΑΡΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΦΗ ΣΠΑΘΙ Ή ΕΝΤΙΧΤΗΣ

.

Β. Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΔΙΚΤΗ»

Το αρχαίο (Βυζαντινό) λεξικό «Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική» (11ος αι. μ.Χ.), επικαλούμενο στίχους του Άρατου, του Αγαθοκλή και του Ησιόδου (αυτό δεν το αναφέρει, όμως γίνεται φανερό από τους επικαλουμένους στίχους), αναφέρει ότι το όρος η Δίκτη ονομάστηκε έτσι, επειδή γέννησε το θεό, από το: «Δίας + τίκτω > δίκτω > η Δίκτη», πρβ:

«Δίκτη, όρος της Κρήτης, και άκρα κειμένη κατά το Λιβυκόν πέλαγος. Καλείται δε και ουδετέρως (το Δίκτον). Άρατος, Δικτω εν ευώδη όρεος σχεδόν Ιδαίοιο από του το Δίκτον. είρηται παρά το τέκω τικτω, τίκτα τις ούσα, από του εκεί τεχθήναι το Δία. Αγαθοκλής δε θηλυκόν όνομα είναι (η Δίκτη)' το Δικταιον όρος….»» (Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική, 11ος αι. μ.Χ.)

«Δίκτον, μέρος της Ίδης οι άλλοι εκτός του Αράτου (Φαινόμενα 33) καλούσιν Δίκτην, καθ' υμάς δε λέγεται Λασίθι ή Λασιθιώτικα βουνά. Επί το 'Αντρον τούτο, ο προσαγορεύετο Δικταίο ή και Ιδαίον, πάλαι ποτέ εφοίτουν πολλοί προσκυνηταί» (Κ. Σιτλ , σχόλια στη Θεογονία του Ησιόδου, Κωνσταντινούπολη 1889 μ.Χ.)

Η ως άνω ετυμολογία της ονομασίας η Δίκτη πιστοποιείται αφενός από το ότι η ψηλότερή κορυφή της Δίκτης λέγεται Σπαθί ή Εντίχτης (από τον εν + τίκτω, εννοείται το Δία) και αφετέρου όλοι οι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι στη Δίκτη γεννήθηκαν ο Δίας στη Δίκτη, καθώς και Ιδαίοι Δάκτυλοι κ.α.:

«πέμψαν δ' ες Λύκτον, Κρήτης ες πίονα δήμον/ οππότ' άρ οπλότατον παίδων ήμελλε τεκέσθαι, Ζήνα μέγαν, τον μεν οι εδέξατο Γαία πελώρη, Κρήτη εν ευρείη τραφέμεν ατιταλλέμεναί τε./ ένθα μιν ίκτο φέρουσα θοήν δια νύκτα μέλαιναν / πρώτην ες Δίκτον' κρύψεν δε εν χερσί λαβούσα/ άντρω εν ηλιβάτω ζαθέης υπό κεύθεσι Γαίης, αιγαίω εν όρει πεπυκασμένω υλήεντι»…… (Θεογονία Ησιόδου, στίχοι 476 – 485, Έκδοση Κ. Σιτλ - Σύλλογος Καθηγητών Κωνσταντινούπολης έτος 1889 και επίσης έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας των Ελληνικών Γραμμάτων – Π. Λεκατσάς - ΠΑΠΥΡΟΣ, έτος 1938)

«Οι μούνοι πλεόνων μοιρηγέται ηδέ πάρεδροι Μητέρος Ιδαίης κεκληται, όσσοι έασιν Δάκτυλοι Ιδαίοι Κρηταιέες, ους ποτέ νύμφη Αγχιάλη Δικταίο ανά σπέος, αμφοτέρησιν δραξάμενη γαίης Οιαξιλίδος, εβλάστησε.» (Απολλώνιος Αργοναυτικά Α 1125 – 1135).

«Δίκτω εν ευώδει όρεος σχεδόν Ιδαίοιο, από το Δίκτον. Είρηται παρά το τέκω τίκτω τις ούσα, από εκεί τεχθήναι τον Δία». (Μέγα ετυμολογικό Λεξικό)

«έμπαλιν εις όμους τετραμμέναι' ει ετεόν γε Κρήτηθεν κείναι γε Διός μεγάλου ιότητι ουρανόν εισανέβησαν ο μιν τότε κουρίζοντα Δίκτω εν ευώδει όρεος σχεδόν Ιδαίοιο άντρω εγκατέθεντο και έτρεφον εις ενιαυτόν, Δικταίοι Κούρητες οτε κρόνον εψεύσαντο (Αρατος Φαινόμενα 30 – 50 και Διόδωρος Σικελιώτης βίβλος 4, 80).

Στη Δίκτη ευδοκιμεί και το γνωστό αρωματικό και αφεψηματικό φυτό δίκταμο ή έρω(ν)τας. Το φυτό αυτό ονομάζεται στα κρητικά έρω(ν)τας, επειδή οι νέοι της Κρήτης με ένα από τα αρωματικά βλαστάρια του συνήθιζαν να στέλνουν ερωτικό σημάδι προς τα κορίτσια

.

και στα λατινικά – ενετικά δίκταμο, ήτοι dictamons ή adittamos που σημαίνει της Δίκτης (Dicta) κορφή (mons) ή της Δίκτης ακρώρειες ή ακρώφυτα .

2. ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΔΙΟΣ Ή ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ

Στα αρχαία κείμενα με την ονομασία «σπήλαιο του Διός ή Δικταίο άντρο» ονομάζεται το σπήλαιο στο όρος Δίκτη της Κρήτης, όπου:

1. Η Θεά Ρέα ήρθε και γέννησε κρυφά το θεό Δία και στη συνέχεια τον άφησε προκειμένου να τον αναθρέψουν οι κεί Δικταίοοι Κ(ου)ρήτες - Κρήτες.
2. Ο Δίας, όταν ανδρώθηκε, συνευρέθηκε ερωτικά με την πριγκίπισσα Ευρώπη, καρπός των οποίων ήταν ο Μίνωας.
3. Η νύμφη Αγχιάλη γέννησε τους Ιδαίους Δακτύλους.
4. Ο Μίνωας πήρε τις θείες εντολές από τον πατέρα του Δία και τις έκανε νόμους των ανθρώπων
5. Η θέμις και οι Μοίρες μεταμόρφωσαν τους ασεβείς ανθρώπους που παραβίασαν το άβατο του Δικταίου Άντρου σε πουλιά οιωνούς: σε γλαύκες, σε κούκους κ.λπ..
6. Κατοικούσαν οι Άρπυες, τα τέρατα με φτερά και κεφάλι γυναίκας.

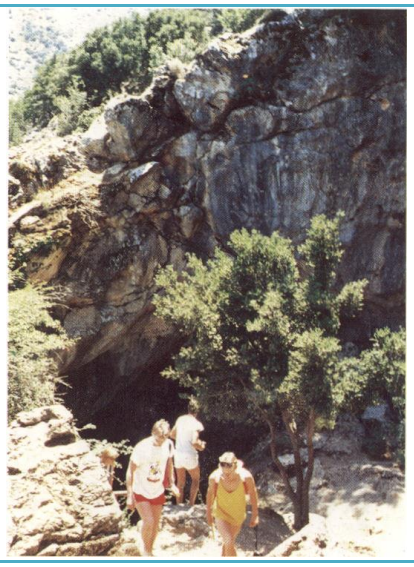

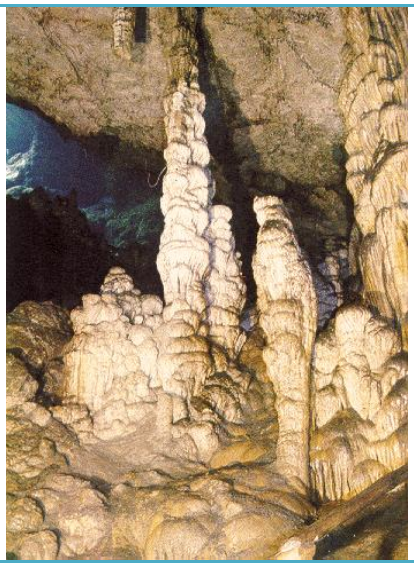

ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ, ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΗΣ ΒΗΘΛΕΜ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

.

Το Δικταίο Άντρο βρίσκεται σε υψόμετρο 1025 μ. στις βόρειες πλαγιές του όρους Δίκτη και συγκεκριμένα άνωθεν του χωριού με την ονομασία «Ψυχρό» στο οροπέδιο Λασιθίου, από όπου και σήμερα καλείται «σπήλαιο Ψυχρού ή Δικταίο άντρο». Για να το επισκεφτεί κάποιος θα πρέπει να ανεβεί στο καταπληκτικό Οροπέδιο Λασιθίου, 850 μ, που βρίσκεται στη Δίκτη, 2148 μ., και κοντά στις τουριστικές και πανέμορφες παραθαλάσσιες πόλεις: Μάλια, Σταλίδα, Χερσόνησο, Άγιο Νικόλαο, και Ιεράπετρα. Είναι το πιο διάσημο σπήλαιο σε όλο το κόσμο και μάλιστα ήδη από τη μακρά αρχαιότητα, επειδή στο εντυπωσιακό αυτό σπήλαιο, πλούσιο σε σταλαγμίτες και σταλακτίτες, η ελληνική Μυθολογία, όπως προαναφέραμε, αναφέρει ότι γεννήθηκε και ανατράφηκε ο πατέρας θεών και ανθρώπων, ο μέγας Δίας. Στις μέρες μας συνεχίζει να δέχεται πολλούς επισκέπτες, όμως όχι πια ως προσκυνητές, αλλά ως τουρίστες από κάθε γωνιά του πλανήτη, για να το θαυμάσουν.

Το σπήλαιο Ψυχρού ή Δικταίο Άντρο είναι το μόνο σπήλαιο που το Υπουργείο Πολιτισμού έχει αναγνωρίσει ως αυτό που γεννήθηκε ο Δίας, σύμφωνα με την αρ. ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/ Α/Φ31/ 24456/ 1834 π.ε./ 5-5-1976 (ΦΕΚ 699/Β/ 26-5-1976) Υπουργική Απόφαση, επικαλούμενη τις διατάξεις των άρθρων 1 και 2 του Κ.Ν.5351/1932 «Περί Αρχαιοτήτων» και την υπ αρ. 3 Γνωμοδότηση του Β’ Τμήματος του Αρχαιολογικού Συμβουλίου της 22/3/76). Με θαυμασμό και δέος αντικρίζεις το τεράστιο στόμα της σπηλιάς, στεφανωμένο από διάφορα δένδρα και θάμνους και πολύχρωμα αγριολούλουδα που σκορπίζουν τ' άρωμά τους ολόγυρα. Αρχίζεις να κατηφορίζεις στο εσωτερικό της σπηλιάς κι η ατμόσφαιρα αμέσως αλλάζει, γίνεται πιο βαριά, επιβλητική, κατανυχτική. Το φως της μέρας δε φτάνει εδώ κάτω. Πελώριοι σταλακτίτες υψώνονται περήφανοι, σαν γίγαντες που κρατούν στους στιβαρούς τους ώμους την οροφή της σπηλιάς αιώνες τώρα. Την υγρή ατμόσφαιρα και τη νεκρική σιγή ταράζουν πότε-πότε τα φτερουγίσματα των άγριων περιστεριών που φωλιάζουν ακόμα εδώ. Μέσα στο μισοσκόταδο λαμπιρίζουν οι σταλακτιτικές μορφές του Δία, της "Ήρας, της Άρτεμης, της Αθηνάς. Στο βάθος της σπηλιάς πάνω στο καθάριο νερό μιας λίμνης καθρεπτίζεται σαν τεράστιος πολυέλαιος, δάσος σταλακτιτών, ο περίφημος "μανδύας του Δία".

.

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ

Στο περίφημο σπήλαιο Ψυχρού ή Δικταίο Άντρο, σύμφωνα με τους αρχαίους και όπως θα δούμε πιο κάτω :

1. Η Θεά Ρέα γέννησε το θεό Δία και επίσης τον άφησε εκεί για ασφάλεια και για ανατροφή στους Δικταίους Κουρήτες.
2. Ο Κουρήτης Πύρριχος βρήκε τον πρώτο χορό που φέρει το όνομά του, την Πυρρίχη και επίσης ο Κουρήτης Τελέσιος το χορό Τελεσία.
3. Ο Δίας συνευρέθηκε ερωτικά με την πριγκίπισσα Ευρώπη, καρπός των οποίων ήταν ο Μίνωας.
4. Η νύμφη Αγχιάλη γέννησε τους Ιδαίους Δακτύλους.
5. Ο Μίνωας πήρε τις θείες εντολές από τον πατέρα του Δία και τις έκανε νόμους των ανθρώπων
6. Η θέμις και οι Μοίρες μεταμόρφωσαν τους ασεβείς ανθρώπους που παραβίασαν το άβατο του Δικταίου Άντρου σε πουλιά οιωνούς: σε γλαύκες, σε κούκους κ.λπ..
7. Κατοικούσαν οι Άρπυες, τα τέρατα με φτερά και κεφάλι γυναίκας.
8. Αποκοιμήθηκε για πάρα πολλά έτη (κάπου 57) ο κρητικός σοφός και μάντης (προφήτης) Επιμενίδης,

Ειδικότερα και σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς, Έλληνες και ξένους, στο σπήλαιο του Διός ή Δικταίο Άντρο στο όρος Δίκτη της Κρήτης:

1) **Γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας**.

.

Εδώ η θεά Ρέα, ύστερα από συμβουλή των γονέων της, κατέφυγε και γέννησε κρυφά από τον παιδοκτόνο σύζυγό της, τον Κρόνο, το μέγα Δία, τον οποίο στη συνέχεια άφησε εκεί, για να τον αναθρέψουν οι Δικταίοι Κουρήτες και με ιδιαίτερη φροντίδα των ιερών «Μητέρων», της Αδράστεια και της Ίδης, κόρες του Κουρήτη Μελισσέα, (που μετά ο Δίας από ευγνωμοσύνη τις έκανε αστερισμό με το όνομα Άρκτοι), πρβ:

ΗΣΙΟΔΟΣ: «πέμψαν δ' ες Λύκτον, Κρήτης ες πίονα δήμον/ οππότ' άρ οπλότατον παίδων ήμελλε τεκέσθαι, / Ζήνα μέγαν, τον μεν οι εδέξατο Γαία πελώρη, Κρήτη εν ευρείη τραφέμεν ατιταλλέμεναί τε./ ένθα μιν ίκτο φέρουσα θοήν δια νύκτα μέλαιναν / πρώτην ες Δίκτον' κρύψεν δε εν χερσί λαβούσα/ άντρω εν ηλιβάτω ζαθέης υπό κεύθεσι Γαίης, αιγαίω εν όρει πεπυκασμένω υλήεντι»…… (Θεογονία Ησιόδου, στίχοι 476 – 485, Έκδοση Κ. Σιτλ - Σύλλογος Καθηγητών Κωνσταντινούπολης έτος 1889 και επίσης έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας των Ελληνικών Γραμμάτων – Π. Λεκατσάς - ΠΑΠΥΡΟΣ, έτος 1938)

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ: Οργισθείσα δε επί τούτοις Ρέα παραγίνεται μεν εις Κρήτη, οπηνίκα τον Δία εγκυμονούσα ετύγχανε, γεννά δε εν τω άντρω της Δίκτης Δία και τούτον μεν δίδωσι τρέφεσθαι Κούρησί τε και ταις Μελισσέως παισί νύμφαις, Αδραστεία τε και Ίδη.αύται μεν ουν τον παίδα έτρεφον τω της Αμαλθείας γάλακτι, οι δε Κούρητες ένοπλοι εν τω άντρω το βρέφος φυλάσσοντες τοις δόρασι τας ασπίδας συνέκρουον, ίνα μη της του παιδός φωνής ο Κρόνος ακούσῃ.Ρέα δε λίθον σπαργανώσασα δέδωκε Κρόνω καταπιείν ως τον γεγεννημένον παίδα». (Απολλόδωρος Α, 1, 6 - 7),

ΑΡΑΤΟΣ: «…έμπαλιν εις ώμους τετραμμέναι' ει ετεόν γε Κρήτηθεν κείναι γε Διός μεγάλου ιότητι ουρανόν εισανέβησαν, ο μιν τότε κουρίζοντα Δίκτω εν ευώδει όρεος σχεδόν Ιδαίοιο άντρω εγκατέθεντο και έτρεφον εις ενιαυτόν, Δικταίοι Κούρητες ότε κρόνον εψεύσαντο… (Άρατος Φαινόμενα 30 - 50)

ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ: «ανδρωθέντα δ' αυτόν (ο Δίας) φασί πρώτον πόλιν κτίσαι πει την Δίκτα, όπου και τη γένεσιν αυτού μυθολογούσι»,,,, (Διόδωρος 5.72),

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΥΣ: «Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ τῶν Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτὴν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητὸς και της Λυκούργου του Λακεδαιμονίου σοφίας· ων ὁ μεν ομιλητής έφη **γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφῆναι τον Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπὸ των Κουρήτων** νεογνὸν όντα, κατέβαινεν εις το ιερὸν άντρον και τους νόμους εκεί συντιθεὶς εκόμιζεν, ους απέφαινε παρά του Διός λαμβάνειν· ο δε Λυκούργος εις Δελφούς αφικνούμενος υπό του Απόλλωνος έφη διδάσκεσθαι την νομοθεσίαν (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία» Livre/Λογος 2 LXI,2)

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ: φρεσί νήπια ειδώς, Δικταίο ναίεσκεν υπο σπέος, οι δε μιν ούπω γηγενέες…" (Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Α, 507 – 511)

«Ζήτης δ' ιεμενοισιν ετ άσπετον εκ καματου άσθμ αναφυσιόων, μετεφώνεεν όσον άπωθεν ήλασαν , ηδ ως Ιρις ερύκακε τάσδαι δαίξαι όρκιά τ' ευμενέουσα θεά πόρεν, αι δ' υπέδυσαν δείματι Δικταίης περιωσίω 'Αντρο ερίπνης. (Απολλώνιος Ρόδιος Αργοναυτικά Β, 433 – 434), "είρεο Δικταίης κορυθαίολον 'Αντρον ερίπνης, είρεο και Κορύβαντας, όπη ποτέ κούρος αθύρων μαζόν Αμαλθείης κουροτρόφον αιγός αμέλγων… (Νόννος, Διονυσιακά XLVI, 14-17)

ΝΟΝΝΟΣ: «οι δε τέως μακάρεσσι Θεοίς Τιτήσιν άνασσον, όφρα Ζευς έτι κούρος, έτι φρεσί νήπια ειδώς, Δικταίο ναίεσκεν υπο σπέος, οι δε μιν ούπω γηγενέες…" (Απολλώνιος, Αργοναυτικά, Α, 507 – 511) «Ζήτης δ' ιεμενοισιν ετ άσπετον εκ καματου άσθμ αναφυσιόων,

.

μετεφώνεεν όσον άπωθεν ήλασαν , ηδ ως Ιρις ερύκακε τάσδαι δαίξαι όρκιά τ' ευμενέουσα θεά πόρεν, αι δ' υπέδυσαν δείματι Δικταίης περιωσίω 'Αντρο ερίπνης. (Απολλώνιος Ρόδιος Αργοναυτικά Β, 433 – 434), "είρεο Δικταίης κορυθαίολον 'Αντρον ερίπνης, είρεο και Κορύβαντας, όπη ποτέ κούρος αθύρων μαζόν Αμαλθείης κουροτρόφον αιγός αμέλγων… (Νόννος, Διονυσιακά XLVI, 14-17)

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: «Αγαθοκλής ο Βαβυλώνιος εν πρώτω περί Κυζίκου φησίν ούτως: Μυθεύουσιν εν Κρήτη γενέσθαι την Διός τέκνωσιν επί της Δίκτης, εν η και απόρρητος γίνεται θυσία. …» (Αθήναιος Ναυκρατίδης, Δειπνοσοφισταί, IX, 376α)

VERGILIUS: "Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse addidit expedian, pro qua mercede canoros Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae Dictaeo caeli regem pavere sub antro».. (Publius Vergilius Maro, Georgica IV, 149 – 152) = «και τώρα ομπρός· τα διώματα θα διηγηθώ, που ο Δίας στις μέλισσες εχάρισε για πλερωμή τους όταν εκείνες ακολούθησαν τους κρότους των Κουρήτων τους βροντερούς και του χαλκού το σήματα κ' εθρέψαν το βασιλέα του ουρανού μες στη σπηλιά της Δίκτης. (Publius Vergilius Maro, Georgica IV, 149 – 152 μτφρ. Κ. Θεοτόκης).

ΟΒΙΔΙΟΣ: …. «Candida Dictaei spectans tentorfia regis, Laeter, ait doleamne geri lacrymabile bellum (43. Dictaei.] of Crete. For Dicte is mountain of Crete). (Ovid's Metamorphoses Fab. 1)

CULUMELLA: «Ista enim, quantis non dedeceant poetam, summatim tamen et uno tantummodo versiculo leviter attigit Vergilius, cum sic ait: **Dictaeo caeli** regem paverc sub antro». (Columella, De re Rustica IX, II, 3)

LUCRETI(US): « Phrygias inter si forte catervas Ludunt in numerumque exultant sanguine laeti Terrificas capitum quatientes numine cristas Dictaeos referunt Curetas, qui Iovis illum Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur, Cum pucri circum pucrum pernice chorea Armatei in numerum pulsarent aeribus aera. (TITI LVCRETI CARI DE RERVM NATVRA LIBER SECVNDVS, 630-635)

ITALIUS: «semiuirique chori, gemino qui Dindyma monte casta colunt, qui **Dictaeo** bacchantur **in antro**, quique Idaea iuga et lucos nouere silentis…..» (SILIUS ITALIUS , 17,20-21)

EPIGRAMMATA: « Caesaris alma dies et luce sacratior ilia, /Conscia **Dictaeum** qua tulit Ida Iovem, / Longa, precor, Pylioque veni numerosior aevo / Semper et hoc voltu vei meliore nite. / Hie colat Albano Tritonida multus in auro 5 / Perque manus tantas plurima quercus eat; M. YAL. MARTIALIS, EPIGRAMMATA, EP. 160. (IV.i)

2) Ο Δίας, όταν ανδρώθηκε, απήγε από τη Φοινίκη την πριγκίπισσα Ευρώπη, ερωτικός καρπός των οποίων ήταν ο Μίνωας, πρβ: «Ταύτα εκ Φοινίκης άχρι της Κρήτης εγένετο. Επεί δε επέβη τη νήσω ο μεν ταύρος ουκέτι εφαίνετο, έπιλαβόμενος δε της χειρός ο Ζευς άπηγε την Ευρώπην, εις το Δικταίο 'Αντρο, ερυθριώσαν και κάτω ορώσαν. Ηπίστατο γαρ ήδη εφ' ότω άγοιτο». (Λουκιανός Σαμωσατέας, Ενάλιοι Διάλογοι, 15, 4).

3) Ο Μίνωας ερχόταν κάθε εννιά ή κατ' άλλους κάθε χρόνο και συναντούσε τον πατέρα του το Δία προκειμένου να του υπαγορεύει τις σοφές εντολές-νόμους του, κάτι όπως ο Μωυσής στο όρος Σινά, πρβ:

.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΥΣ: «ων ο μεν Ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών (ο Μίνως) εις το Δικταίο Όρος, εν ω τραφήναι τον Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπό των Κουρήτων νεογνόν όντα, κατέβαινεν εις το ιερόν 'Αντρο και τους νόμους εκεί συντιθείς εκόμιζεν, ους απέφαινεν παρά του Διός λαμβάνειν». (Διονύσιος Αλικαρνασεύς, Ρωμαϊκή Αρχαιολογία Β, LXI 2)

ΠΛΑΤΩΝ: «Θα σου πω λοιπόν και για το Μίνωα, πώς τον εγκωμιάζουν ο Όμηρος και ο Ησίοδος, για να μην αμαρτάνεις με τα λόγια εσύ, που είσαι άνθρωπος και γιος ανθρώπου, απέναντι σε ήρωα, γιο του Δία. Ο Όμηρος λοιπόν λέει ότι στην Κρήτη υπάρχουν ενενήντα πόλεις, στις οποίες, ανήκει και η Κνωσός, μεγάλη πόλη, όπου ο Μίνωας βασίλευε, ο κάθε εννιά χρόνια συνομιλητής του μεγάλου Δία. Αυτό είναι λοιπόν το εγκώμιο του Ομήρου για το Μίνωα, διατυπωμένο με συντομία, τέτοιο που δεν έκανε ο Όμηρος για κανένα ήρωα. ..... Εξάλλου το γεγονός ότι ο Δίας μόνον αυτό από τα παιδιά του εκπαίδευσε είναι έπαινος υπέρβλητος – γιατί αυτό σημαίνει ο στίχος: βασίλευε, ο κάθε εννιά χρόνια συνομιλητής του μεγάλου Δία («εννέωρος βασίλευε Διός μεγάλου οαριστής») ..... Πήγαινε λοιπόν ο Μίνωας κάθε εννέα χρόνια κι έμενε ένα χρόνο στη σπηλιά του Δία , από τη μια για να μάθει και από την άλλη για να δείξει τι είχε μάθει από το Δία την προηγούμενη φορά..... Γι' αυτό το λόγο θέσπισε αυτούς τους νόμους (ο Μίνωας) για τους πολίτες του, εξ αιτίας των οποίων η Κρήτη ευημερεί ανέκαθεν, καθώς και η Σπάρτη από τότε που άρχισε να τους χρησιμοποιεί, επειδή οι νόμοι αυτοί είναι θεϊκοί..... Ο Μίνωας χρησιμοποιούσε το Ραδάμανθυ ως φύλακα των νόμων στην πόλη, ενώ στην υπόλοιπη Κρήτη τον Τάλω. Ο Τάλως λοιπόν επισκεπτόταν τρεις φορές το χρόνο τα χωριά, επιβλέποντας την τήρηση των νόμων σε αυτά, έχοντας γραμμένους τους νόμους σε χάλκινους πίνακες, απ' όπου πήρε την ονομασία χάλκινος. Ο Ησίοδος επίσης λέει για το Μίνωα παρόμοια πράγματα. Αναφέροντας το όνομά του, λέει: «αυτός ήταν ο πιο βασιλικός απ' όλους τους θνητούς βασιλιάδες και διαφέντευε πλήθος γειτονικών λαών, κρατώντας το σκήπτρο του Δία - μ' αυτό βασίλευε και στις πόλεις». Και αυτός, λέγοντας το σκήπτρο του Δία δεν εννοεί τίποτε άλλο παρά την παιδεία από το Δία, με την οποία διηύθυνε την Κρήτη» (Πλάτων, Μίνως, 319 – 320)

4) Κατοικούσαν οι Άρπυιες.

Ο Απολλώνιος Ρόδιος στα «Αργοναυτικά» αναφέρει ότι στο σπήλαιο της Δίκτης κατοικούσαν και οι Άρπιες, οι οποίες ήσαν τρία αρπακτικά (απ΄όπου και «άρπυιες», από το χαρπάζω > αρπάζω) πουλιά με κεφάλι γυναίκας και οι οποίες ονομάζονταν: Αελλώ (= θυελλώδης), Ωκυπέτη (= γοργόφτερη) και Κελαινώ (= σκοτεινή). Τα τέρατα αυτά θεωρούνταν αγγελιαφόροι του Άδη, άρπαζαν τα παιδιά και τις ψυχές των ανθρώπων και τις πήγαιναν στον Άδη. Οι Άρπυιες παρουσιάζονται στη «Θεία Κωμωδία» του Δάντη (Ωδή XIII της «Κόλασης») να καταδιώκουν όσους αυτοκτόνησαν. Ο Απολλώνιος τις φέρει να βασανίζουν με εντολή του Απόλλωνα το βασιλιά της Θράκης Φινέα, επειδή έκανε κατάχρηση των μαντικών του ιδιοτήτων. Όταν οι Αργοναύτες έφθασαν στη Θράκη, τις καταδίωξαν οι γιοι του Βορέα Ζήτης και Κάλαϊ, για να απαλλάξουν το Φινέα από το μαρτύριο και εκείνες επέστρεψαν στη φωλιά τους στο Δικταίο Άντρο, πρβ:

.

«Ζήτης δ' ιεμενοισιν ετ άσπετον εκ καματου άσθμ αναφυσιόων, μετεφώνεεν όσον άπωθεν ήλασαν , ηδ ως Ιρις ερύκακε τάσδαι δαίξαι όρκιά τ' ευμενέουσα θεά πόρεν, αι δ' υπέδυσαν δείματι Δικταίης περιωσίω 'Αντρο ερίπνης. (Απολλώνιος Ρόδιος Αργοναυτικά Β, 433 – 434),

«Τότε οι Άρπυιες κι η Ίριδα χωριστήκανε, κι αυτές πήγανε στη σπηλιά τους στην Κρήτη του Μίνωα, ενώ εκείνη γύρισε στον Όλυμπο, πετώντας με τα γρήγορα φτερά της». (Απολλώνιος Αργοναυτικά Β 298 – 300)

5) Αποκοιμήθηκε για πάρα πολλά έτη (κάπου 57) ο κρητικός σοφός και μάντης (προφήτης) Επιμενίδης, πρβ:

«Αφίκετο ποτέ Αθήναζε Κρης ανήρ, όνομα Επιμενίδης, κομίζων λόγον ούτωσι ρηθέντα, πιστευεσθαι χαλεπόν. **Εν του Διός του Δικταίου τω άντρω** κείμενος (Επιμενίδης) ύπνω βαθύ έτη συχνά όναρ έφη εντυχείν αυτός θεοίς και Θεών λόγοις και αληθεία και δίκη τοιαύτα άττα μυθολογών, ηνίττετο οίμαι ο Επιμενίδης» (Maximus Tyrius, Philosophvmena X, 1 = Μάξιμος Τύριος: Λόγοι 10, 1, Maximos z Tyru, Dialexeis 10 (p. 110,13 Hobein = c. 28; p. 286 Dav.)

6) Η νύμφη Αγχιάλη γέννησε τους Ιδαίους Δάκτυλους, τους πρώτους κατοίκους της Κρήτης, παιδιά των οποίων ήσαν οι Κουρήτες (από το κούροι = κοράσια, νέοι, παιδιά) > Κουρήτες) που επικουρησαν τη θεά Ρέα να γεννήει εδώ, στο Δικταίο άντρο, το Δία πρβ:

«Οι μούνοι πλεόνων μοιρηγέται ηδέ πάρεδροι Μητέρος Ιδαίης κεκληται, όσσοι έασιν Δάκτυλοι Ιδαίοι Κρηταιέες, ους ποτέ νύμφη Αγχιάλη Δικταίο ανά σπέος, αμφοτέρησιν δραξάμενη γαίης Οιαξιλίδος, εβλάστησε.(τους ιδαίους Δακτύλους της Κρήτης, που κάποπτε η νύμφη Αγχιάλη γεννησε στο σπήλαιο της Δίκτης)» (Απολλώνιος Αργοναυτικά Α 1125 – 1135)

«.Ιδαίοι Δάκτυλοι Κρηταιέες ους ποτέ νύμφη Αγχιάλη Δικταίον ανά σπέος, αμφοτέρησιν δραξάμενη γαίης Οιαξιλίδος, εβλάστησε…… Ιδαίοι δε, επειδή εν Ίδει όρει της Κρήτης εγενήθηκαν (Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική, 11ος αι. μ.Χ.)

7) Η θέμις και οι Μοίρες μεταμόρφωσαν τους ασεβείς ανθρώπους που παραβίασαν το άβατο του Δικταίου Άντρου σε πουλιά οιωνούς: σε γλαύκες, σε κούκους κ.λπ.. (Περισσότερα βλέπε: «ΤΟ ΑΒΑΤΟ ΚΑΙ ΟΙ ΟΙΩΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΤΑΙΟΥ ΑΝΤΡΟΥ»)

8) Ο Κουρήτης Πύρριχος βρήκε τον πρώτο χορό που πήρε το όνομά του, την Πυρρίχη > Πυρρίχιο χορό και ο Κουρήτης Τελεσίας το χορό Τελεσιάς.

«… Η δε ενόπλιος όρχησις στρατιωτική, και η πυρρίχη δηλοί και ο Πύρριχος, ον φασιν ευρετήν είναι της τοιαύτης ασκήσεως των νέων και τα στρατιωτικ…ά» (Στραβων, 10.5 III 8).

…«Είδη δε ορχημάτων, εμμέλεια, τραγική, κόρδακες, κωμικοί, σικιννίς, σατυρική. Ενόπλιοι ορχήσεις, πυρρίχη τε, και τελεσίας, επώνυμοι δύο Κρητών ορχηστών, Πυρρίχου τε καὶ Τελεσίου. εκαλείτο δε τι και ξιφισμός, και ποδισμός, και διαρρικνούσθαι, όπερ ην το την οσφὺν φορτικώς περιάγειν. Ην δε και κώμος ειδος ορχήσεως. Και τετράκωμος, Ηρακλέους ιερά, και πολεμική. Ην δε και κωμαστική, μάχην και πληγάς έχουσα…..(Pollux = Πολυδεύκης Ιούλιος «Ονομαστικό Λεξικό»)

.

ΣΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΑΝΤΡΟ ΟΙ ΕΚΕΙ ΚΟΥΡΗΤΕΣ ΒΡΗΚΑΝ ΚΑΙ ΕΔΕΙΞΑΝ ΠΡΩΤΟΙ ΤΟ ΧΟΡΟ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ο χορός με τη μουσική, σύμφωνα με τους αρχαίοι συγγραφείς, Έλληνες και Λατίνους, είναι «ελληνικό επιτήδευμα», τον οποίο «βρήκαν πρώτοι και έδειξαν οι «Κουρήτες» στο όρος Δίκτη της Κρήτης, τότε που γεννήθηκε - ανατρεφόταν εκεί, στο Δικταίο άντρο, ο Δίας και από εκεί μετά διαδόθηκε σε όλο τον κόσμο, αρχικά στους Σπαρτιάτες, μετά στους Ρωμαίους κ.α.

Αργυρό τετράδραχμο Μ. Αλεξάνδρου, 323-320 π.Χ. με τον ίδιο με τον ίδιο να φορεί τη λεοντή του Ηρακλή και τον Κρηταγενή Δία

Για παράδειγμα ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς στη «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία» (Λόγος 2, LXI, 2 - LXX, 3-5 και Λόγος 7,72) αναφέρει ότι ο χορός είναι ελληνικό επιτήδευμα που βρήκαν και έδειξαν πρώτοι οι Κουρήτες στο Δικταίο άντρο στο όρος Δίκτης της Κρήτης, όταν ανέτρεφαν εκεί το Δία. θέλοντας, λέει, οι Κουρήτες από τη μια να παίξουν ή να ηρεμήσουν το Δία ως θετοί γονείς και από την άλλη να σκεπάσουν με το ποδοβολητό τους και τις ιαχές τους τα κλάματά του από το αυτί του παιδοκτόνου πατέρα του, γύρναγαν γύρω από το μικρό Δία ένοπλοι και κτυπώντας μετα δόρατα και τα ξίφη τους ο ένας την ασπίδα του άλλου, κάνοντας τάχα μου ότι διεξάγουν μάχη ή προπόνηση για μάχη και οι κινήσεις αυτές μετά έγιναν χορός.

Ο Αλικαρνασσεύς αναφέρει επίσης ότι οι Ρωμαίοι πήραν το χορό από τους Έλληνες, κάτι που αποδεικνύεται από το ότι αφενός αρχαιότερη μαρτυρία που υπάρχει για το χορό είναι αυτή του Ομήρου (Σ 590 – 605), όπου αναφέρεται ότι ο Ήφαιστος είχε σχεδιάσει στο κάτω μέρος της ασπίδας του Αχιλλέα ένα χορό όμοιο μ' εκείνο που κάποτε στην Κνωσό είχε συνθέσει ο Δαίδαλος στην καλλιπλόκαμο Αριάδνη, την κόρη του Μίνωα και ο οποίος αποτύπωνε τα βήματα για να μπουν Αριάδνη και Θησέας στο Λαβύρινθο («βλέπε και Λουκιανός «Περί ορχήσεως» 8-10, Αθήναιος Ναυκρατίδης (Δειπνοσοφισται / Σύνοψις ε) κ.α. και αφετέρου οι λέξεις των Ρωμαίων Salli, Saltus, Chorus κ.α. είναι εννοιολογική μετάφραση των ελληνικών λέξεων: Κούροι/Κουρήτες, πηδήματα (βήματα χορού, πηδηκτοί χοροί), χορός» κ.α.

«…. Ελληνικόν δ΄ άρα και τούτ΄ ην εν τοις πάνυ παλαιόν επιτήδευμα, ενόπλιος όρχησις ή καλουμένη πυρρίχη …ότε τον Δία τιθηνούμενοι θέλγειν εβούλοντο κτύπω τε όπλων και κινήσει μελών ενρύθμω καθάπερ ο μύθος έχει……» (Δ. Αλκαρνασευς, λογος ζ, 70-79).

«….ων ὁ μεν ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφήναι τον Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες …… Κινούνται (οι Ρωμαίοι χορευτές) γαρ προς αυλὸν εν ρυθμώ τας ενοπλίους κινήσεις τοτὲ μεν ομού, τότε δε παραλλὰξ και πατρίους τινὰς

.

ύμνους άδουσιν άμα ταις χορείαις. χορείαν δε και κίνησιν ενόπλιον και τον εν ταις ασπίσιν ἀποτελούμενον υπό των εγχειριδίων ψόφον, ει τι δει τοις αρχαίοις τεκμηριούσθαι λόγοις, Κουρήτες ήσαν οι πρώτοι καταστησάμενοι. Τον δε περί αυτών μύθον ουέὲν δέομαι προς εἰδότας ὀλίγου δειν πάντας γράφειν» (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία» Livre/Λόγος 2 LXI, 2 - LXX, 3-5).

Ο Στράβων (10.5 III 8 και 10 IV 16), ο Πλίνιος (Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, *Φυσική Ιστορία* 7. 204), ο Διόδωρος Σικελιώτης (5.65), ο Polux -Πολυδεύκης («Ονομαστικό Λεξικό») κ.α., αναφέρουν ότι οι «Κ(ου)ρήτες» ήταν οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης στους οποίους άφησε η θεά Ρέα το γιο της Δία στο Δικταίο άντρο προκειμένου να τον αναθρέψουν κρυφά από τον πατροκτόνο πατέρα του φοβούμενος μην του πάρει τη βασιλεία και από τους οποίους ο Κουρήτης Κύρβας έκτισε την πόλη Ιεράπυτνα (νυν Ιεράπετρα), ο Κουρήτης Πύρριχος βρήκε πρώτος το χορό, το χορό που φέρει το όνομά του, την Πυρρίχη. και ο Κουρήτης Τελέσιος το χορό που φέρει το όνομά του, το χορό Τελεσιάς. Αναφέρουν επίσης ότι στην αρχαία Κρήτη ο χορός ήταν για άσκηση των νέων, στα σχολεία και στο στρατό, προκειμένου στον πόλεμο να γίνουν ευέλικτοι στρατιώτες και να αποφεύγουν τα ακόντια και τα βέλη, με αντοχή κ.λπ..

«Οι Κουρήτες δίδαξαν τον ένοπλο χορό Πυρρίχιο, στην Κρήτη» (Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, *Φυσική Ιστορία* 7. 204).

«Ενόπλιοι ορχήσεις, πυρρίχη τε, και τελεσίας, επώνυμοι δύο Κρητών ορχηστών, Πυρρίχου τε και Τελεσίου. εκαλείτο δε τι και ξιφισμός, και ποδισμός, και διαρρικνούσθαι, ὁπερ ην το την οσφύν φορτικώς περιάγειν. Ην δε και κώμος ειδος ορχήσεως. …..(Pollux = Πολυδεύκης Ιούλιος «Ονομαστικό Λεξικό»)

«Η δε ενόπλιος όρχησις στρατιωτική, και η πυρρίχη δηλοί και ο Πύρριχος, ον φασιν ευρετήν είναι της τοιαύτης ασκήσεως των νέων και τα στρατιωτικά» (Στράβων, 10.5 III 8).

«Τον χορό που συνηθίζουν στη Λακεδαίμονα, τους ρυθμούς, τους παιάνες που τραγουδάνε σύμφωνα με τους κανονισμούς τους, καθώς και πολλά ακόμη έθιμά τους τα λένε οι ίδιοι Κρητικά, ωσαν να έρχονται από εκεί…». (Στράβων 10, IV, 18 C 471)

«Να ασκούν (οι νέοι της Κρήτης) επίσης την τοξοβολία και τον ένοπλο χορό, που βρήκαν πρώτοι και έδειξαν οι Κουρήτες και ο οποίος έπειτα ονομάστηκε Πυρρίχη από το όνομα αυτού που τον οργάνωσε. Έτσι το παιγνίδι δεν ήταν άσχετο με πράξη χρήσιμη στον πόλεμο. Επίσης στα τραγούδια τους χρησιμοποιούν κρητικούς ρυθμούς που είναι πολύ γρήγοροι και τους βρήκε **ο Θάλης.** Ορίστηκε επίσης να φοράνε στρατιωτικά ρούχα και υποδήματα. Τα όπλα εξάλλου θεωρούνται τα καλύτερα δώρα». (Στράβων 10 IV 16).

Ο Διόδωρος Σικελιώτης (5, 74-75) αναφέρει ότι ο γιος του Δία, ο Απόλλωνας, είναι εκείνος που βρήκε πρώτος στην Κρήτη το τόξο και την κιθάρα με τη μουσική της (κατ' άλλους τα έγχορδα ή καμπύλα τόξα, υπενθυμίζεται ότι το τόξο και η αρχαία κιθάρα γίνονται με καμπύλο τόξο και χορδές) και γι αυτό οι Κρήτες ήταν οι καλύτεροι τοξότες. Για τον ίδιο λόγο οι άλλοι αρχαίοι συγγραφείς (Ησίοδος, Όμηρος κ.α.) αποκαλούν τον Απόλλωνα: «εκήβολος» (τοξοβόλος που πάντα ευστοχεί), «πατέρας των κιθαριστών της γης», «θεός της Μουσικής» κ.α.

«Τον Απόλλωνα αναγορεύουν (οι Κρήτες) εφευρέτη της Κιθάρας (Απόλλωνα δε της Κιθάρας ευρετήν αναγορεύουσι») και της μουσικής της……. και επίσης βρήκε και το τόξο, δίδαξε τους ντόπιους (Κρητες) τα περί την

.

τοξοβολία, αιτία για την οποία οι Κρήτες επιδόθηκαν με ζέση στην τοξοβολία και το τόξο ονομάστηκε Κρητικό»… (Διόδωρος Σικελιώτης 5, 74, 5)

Ο χορός, σύμφωνα με τον αρχαίο συγγραφέα Λουκιανό («Περί ορχήσεως») είναι μια τέχνη που και τέρπει (εξ ου και η Μούσα Τερψιχόρη = η τέρψη του χορού) και ωφελεί, γιατί ο χορός είναι μουσική και γυμναστική, όπου η μουσική ευχαριστεί-ψυχαγωγεί, ρυθμίζει την ψυχή και η γυμναστική (ο χορός) γυμνάζει το σώμα και έτσι έχουμε μία ωραία αρμονία μεταξύ ψυχής και σώματος. Σύμφωνα με τον ίδιο ο Όμηρος επαινεί τον Κρήτα Μηριόνην ονομάζοντας τον ορχηστήν, για την ευκινησία και ευρυθμία με την οποίαν πολεμούσε αποφεύγοντας τα ριπτόμενα εναντίον του ακόντια και την οποίαν είχε αποκτήσει εκ της ορχήσεως: «Μηριόνη, τάχα κεν σε και ορχηστήν περ εόντα εγχος εμόν κατέπαυσε διαμπερές, ει σ' εβαλόν περ» (Ιλιάς Π 617)

Σημειώνεται ότι άλλο Πυρρίχη (από τον Κουρήτη Πύρριχο, που τον επινόησε) = χορός των Κρητων και άλλο Πυρρήχιος χορός = άλλος πολεμικός χορός, τον οποίο επινόησε πυρός (= ξανθός, ως η φωτιά) Νεοπτόλεμος, ο γιος τον του Αχιλλέως (Λουκιανός, «Περί ορχήσεως»).

Και το ότι πράγματι ο χορόςκαι η μουσική είναι ελληνική επινόηση και μάλιστα Κρητική ή ότι οι Κ(ου)ρήτες > Κρήτες είναι αυτοί που βρήκαν και έδειξαν πρώτοι το χορό και τη μουσική στο Δικταίο άντρο της Κρήτης προκύπτει και από τα εξής:

Α) Αρχαιότερη μαρτυρία για το χορό έχουμε στην Ιλιάδα του Ομήρου (Σ 590 – 605), όπου γίνεται περιγραφή ενός χορού που είχε διδάξει ο Δαίδαλος στην Αριάδνη, την κόρη του Μίνωα, και αποτύπωνε τα βήματα εξόδου από το Λαβύρινθο,

Β) Οι ελληνικές λέξεις: χορός, χορογραφία, χορογράφος, χορωδία, όρχηση, ορχήστρα, μουσική, λύρα, αυλός κ.λπ. είναι διεθνείς, παγκόσμιες, πρβ στα λατινικά chorus, coro, hor, orchestra, musica… = αγγλικά: chorus/dance, choreography, chorographer, choral group, choir, orchitic, orchestra, music = γαλλικά: chouer, chorale, chorégraphie, orchisi, orchestre, choeur, musique = γερμανικά: chor, choreografie, choreograf, chorédrame, chorist, orchester/musikkapelle, music κ.α.

Γ) Ο Ησίοδος (Θεογονία), ο Απολλόδωρος (Α, 1, 6 - 7). κ.α. αναφέρουν ξεκάθαρα ότι στο Δικταίο άντρο γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας και εκεί οι Κουρήτες έκρουαν τις ασπίδες τους, για να κάνουν θόρυβο και να μην ακούσει τα κλάματα του μωρού Δία ο παιδοκτόνος πατέρας του.

«Οργισθείσα δε επί τούτοις Ρέα παραγίνεται μεν εις Κρήτη, οπηνίκα τον Δία εγκυμονούσα ετύγχανε, **γεννά δε εν τω άντρω της Δίκτης Δία και τούτον μεν δίδωσι τρέφεσθαι Κούρησί** τε και ταις Μελισσέως παισί νύμφαις, Αδραστεία τε και Ίδη.αύται μεν ουν τον παίδα έτρεφον τω της Αμαλθείας γάλακτι, οι δε Κούρητες ένοπλοι εν τω άντρω το βρέφος φυλάσσοντες τοις δόρασι τας ασπίδας συνέκρουον, ίνα μη της του παιδός φωνής ο Κρόνος ακούση.Ρέα δε λίθον σπαργανώσασα δέδωκε Κρόνω καταπιείν ως τον γεγεννημένον παίδα». (Απολλόδωρος Α, 1, 6 - 7).

.

Δ) Οι ελληνικές λέξεις: χορός, χορογραφία, χορογράφος, χορωδία, όρχηση, ορχήστρα, μουσική, λύρα, αυλός κ.λπ. είναι διεθνείς, παγκόσμιες, πρβ στα λατινικά chorus, coro, hor, orchestra, musica… = αγγλικά: chorus/dance, choreography, chorographer, choral group, choir, orchitic, orchestra, music = γαλλικά: chouer, chorale, chorégraphie, orchisi, orchestre, choeur, musique = γερμανικά: chor, choreografie, choreograf, chorédrame, chorist, orchester/musikkapelle, music κ.α.

Ε) Ο Ιωσήφ Χατζηδάκης, ο πρώτος Έφορος Αρχαιοτήτων Κρητικής Πολιτείας (1698-1912), σχετικά με το χορό, αναφέρει: «Ο Βελών (Pierre Belon , γάλλος φυσιοδίφης, που επισκέφθηκε την Κρήτη το 1548), περιηγηθείς την Κρήτη εν έτει 1550, είδε τους Σφακιώτας φέροντας έτι τόξα, φαρέτρας και βέλη. Νυν φέρουσι ταύτα μόνον εν εορταίς, ότε ένοπλοι και περιβεβλημένοι την παλαιάν ενδυμασία των χορεύουσι την Πυρρίχη, ως περιγράφουσι οι παλαιοί τον πολεμικόν χορόν. Τον χορόν τούτον χορεύουσι μέχρι σήμερον ένοπλοι πανταχού της Κρήτης, καλούντες αυτόν πηδηκτόν ή σούσταν, εν Ηρακλείω δε Μαλεβυζιώτικον, διότι εν Μαλεβυζίω ιδίως εν των ανατολικών επαρχιών χορεύουσιν αυτόν κανονικώτατα. Ανάγεται δε η αρχή του εις τους μυθικούς χρόνους. Κατά την μυθολογίαν ότε η Ρέα έτικτεν εντός σπηλαίου επι της Δίκτης τον Δία οι Κουρήτες εχόρευον περί το σπήλαιον κρούοντες τα όπλα των , ίνα δια θορύβου τούτου αποκρύψωσι τας κραυγάς της τεκτούσης, και κατόπιν τους κλαυθμυρισμούς του βρέφους από του Κρόνου όστις είχε την συνήθεια να κατατρώγη τα τέκνα του, και ούτως εσώθη ο Ζευς. (Ιωσήφ Χατζιδάκης «Περιήγησις εις Κρήτη», Ερμούπολις 1881).

Σημειώνεται ότι:

Α) Οι ασπίδες και τα δόρατα που μετέτρεψαν οι Κουρήτες σε μουσικά όργανα είναι αυτά που σήμερα λέγονται ντραμς ή πιατίνια και τύμπανα

Β) Ο Διόδωρος Σικελιώτης στο «Ιστορική Βιβλιοθήκη» (5, 64- 77) αναφέρει ότι οι Κρήτες ισχυρίζονται, φέρνοντας γι αυτό επιχειρήματα, πως οι περισσότεροι από τους θεούς, όπως ο Δίας και τα παιδιά του Απόλλων, Ερμής, Αθηνά κ.α., γεννήθηκαν στην Κρήτη και επειδή πήγαν σε πολλά άλλα μέρη κάνοντας αγαθοεργίες μετά τη μετάσταση τους από τους ανθρώπους, θεωρήθηκαν ως οι πρώτοι κάτοικοι του Ολύμπου (δηλ. ανακηρύχτηκαν μετά θάνατο θεοί, κάτι όπως ο Χριστός και οι Άγιοι σήμερα). Έτσι από τους τόπους και τις πράξεις που έλαβαν χώρα στο κάθε μέρος που πήγαιναν ο Απόλλωνας π.χ. ονομάστηκε Λύκιος, Πύθιος και η Άρτεμη Εφεσία, Περσία…. παρόλο που και οι δυο είχαν γεννηθεί στην Κρήτη:

«των γαρ θεών φασι τους πλείστους εν της Κρήτης ορμηθεντας επιέναι πολλά μέρη της οικουμένης, ευεργετούντας …. Το μεν (Απόλλωνα) Δηλιον και Λυκιον και Πύθιον ονομάζεσθαι, την δ' (Άρτεμη) Εφεσίαν και Κρησίαν, ετι δε Ταυροπόλον και Περσίαν, αμφοτέρων εν Κρήτη γεγενημένων…» (Διόδωρος 5.77).

Αναφέρει επίσης ότι από αυτούς τους θεούς ο Απόλλωνας βρήκε την κιθάρα και τη μουσική της και καθώς βρήκε και το τόξο , δίδαξε στους ντόπιους τα περί την τοξοβολία, αιτία για την οποία οι Κρήτες επιδόθηκαν με ζέση στην τοξοβολία και το τόξο ονομάστηκε Κρητικό. Ακολούθως η Αθηνά βρήκε την κατασκευήν των ενδυμάτων, την ξυλουργική, την κατασκευή των αυλών και

.

τη μουσική που παράγεται από αυτούς και, γενικά, πολλά έργα που απαιτούν τέχνη στην κατασκευή, γεγονός για το οποίο ονομάστηκε Εργάνη. Ακολούθως ο Ερμής κατασκεύασε τη Λύρα. από καύκαλο χελώνας, κάτι που έκανε μετά από το μουσικό διαγωνισμό μεταξύ του Απόλλωνα, που διαγωνίστηκε με κιθάρα, με το Μαρσύα, που διαγωνίστηκε με αυλό.

Περισσότερα βλέπε στα βιβλία:

Α) «ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ & Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ» του Α. Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗ

Β) «ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ» του Α. Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗ

Γ) «Ο ΚΡΗΤΑΓΕΝΗΣ ΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΡΟ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ» του Α.Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗ

3. Η ΟΡΟΣΕΙΡΑ ΙΔΗ Ἡ ΙΔΑΙΑ ΟΡΗ (ΟΡΗ: ΔΙΚΤΗ ΚΑΙ ΨΗΛΟΡΙΤΗΣ)

Α. Η ΟΡΟΣΕΙΡΑ ΙΔΗ `Η ΙΔΑΙΑ ΟΡΗ

Ο Στράβων, ο Στέφανος Βυζάντιος και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι υπάρχουν δυο οροσειρές με την ονομασία «Ίδη ή Ιδαία όρη». Από αυτές η μια βρίσκεται στην Κρήτη και η άλλη στη Φρυγία ή άλλως Τρωάδα της Μικράς Ασίας και σ' αυτήν της Κρήτης βρίσκεται το όρος η Δίκτη, όπου που γεννήθηκε ο Δίας, καθώς και ο λόφος Πύτνα όπου έκτισε ο Κουρήτες Κύρβας την πόλι Ιεράπυτνα. Αναφέρουν επίσης οι κορφές, οι δάκτυλοι, της οροσειράς Ίδης , και της Κρήτης και της Μ. Ασίας, είχαν αφιερωθεί στη μάνα του Δία και των Ιδαίων Δακτύλων, ήτοι στη θεά Ρέα που στη Μ. Ασία καλούνταν και Ιδαία Μητέρα ή μεγάλη Μητέρα κ.α.

«Ίδη όρος υπάρχει στην Τρωάδα και στην Κρήτη. Δίκτη είναι τόπος στη Σκηψία και όρος στην Κρήτη. Λόφος της Ίδης είναι η Πύτνα, απ' όπου και η Ιεράπυτνα η πόλη ……. Οι διάφορες κορυφές της Ίδης, που ήταν όλες αφιερωμένες στη μητέρα των θεών (τη Ρέα), λέγονταν Δάκτυλοι……..» (Στράβων, I, C 471, III 20 και C 473, III, 22).

«Λένε πως ονομάστηκαν Ιδαίοι Δάκτυλοι οι πρώτοι κάτοικοι στους πρόποδες της Ίδης. Πόδες λέγονται οι πρόποδες και κορυφές, οι μύτες των βουνών. Οι διάφορες κορυφές της Ίδης, που ήταν όλες αφιερωμένες στη μητέρα των θεών (τη Ρέα), λέγονταν Δάκτυλοι……..» (Στράβων, Γεωγραφικά I, C 473, III, 22)

Και επειδή οι αρχαίοι θεωρούσαν ότι η Δίκτη και ο Ψηλορείτης στην Κρήτη είναι μια οροσειρά, γι αυτό και ο Άρατος αναφέρει ότι η Δίκτη όπου πήγε η Ρέα προκειμένου να γεννήσει το Δία βρίσκεται σχεδόν πλησίον της Ίδης: «ο μιν τότε κουρίζοντα Δίκτω εν ευώδει όρεος σχεδόν Ιδαίοιο, άντρω εγκατέθεντο και έτρεφον εις ενιαυτόν, Δικταίοι Κούρητες ότε Κρόνον εψεύσαντο» (Άρατος, Φαινόμενα 30 - 50) .

.

Για τον ίδιο λόγο ο Διόδωρος Σικελιώτης αναφέρει ότι ο Δίας ανατράφηκε (λέει ότι ανατράφηκε δε λέει ότι γεννήθηκε) στην Ίδη και εννοεί την οροσειρά Ίδη ή Ιδαία όρη της Κρήτης όπου βρίσκεται και η Δίκτη και η Ίδα ή ιδαίο όρος (= σήμερα ο Ψηλορείτης) και μετά καταλήγει λέγοντας ότι ο Δίας γεννήθηκε συγκεκριμένα στη Δίκτη:

«Λέγεται πέντε Κούρητας εκ Κρήτης εις αυτήν περαιωθήναι' τουτους δ' απογόνους γεγονέναι των υποδεξαμένων Δία παρά της μητρός Ρέας και θρεψαντων εν τοις κατά την Κρήτην Ιδαίοις όρεσι (Διόδωρος Σικελιώτης 5, 60)

«Κατά δε την Ίδη ….. ανδρωθέντα δ' αυτόν (ο Δίας) φασί πρώτον πόλιν κτίσαι πει την Δίκτα, όπου και τη γένεσιν αυτού μυθολογούσι….». (Διόδωρος 5.72),

Πράγματι η Δίκτη και η Ίδα ή Ιδαίον όρος (= σήμερα Ψηλορείτης) αποτελούν μια οροσειρά, την οροσειρά της Ίδης ή Ιδαία όρη της Κρήτης, αφού έχουν κοινό ποταμό, τον Αναποδάρη, και συνάμα ενώνονται μεταξύ σε σχήμα C από τα νότια με τα καλούμενα Αστερούσια όρη τους μέσα στο οποίο απλώνεται η καλούμενη πεδιάδα της Μεσαράς. Την εν λόγω οροσειρά, δηλαδή της Ίδης, χωρίζει χειρουργικά σε δύο τ'οξα (αυτό με τη Δίκτη και αυτό με τον Ψλορείτη) στη θέση Δέρματος - χωριό δεμάτι, ο κοινός ποταμός Αναποδάρης, δημιουργώντας εκεί ένα φαράγγι.

Β. Ο ΚΟΙΝΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ ΑΝΑΠΟΔΑΡΗΣ

Το μεγαλύτερο ποτάμι της Κρήτης είναι ο καλούμενος Αναποδάρης, ο οποίος ονομάζεται έτσι, επειδή η κοίτη (το ρέμα) του σε μεγάλο μέρος φαίνεται είτε να πηγαίνει ανάποδα σε σχέση προς τα γεωγραφικά εδαφικά δεδομένα, δηλαδή να πηγαίνει προς τα βουνά και όχι προς την πεδιάδα, είτε αλλού να τρέχει νερό και αλλού όχι. Αλλού φαίνεται να πηγαίνει προς τη δυτική Κρήτη, προς το βουνό ο Ψηλορείτης, ενώ πηγάζει από εκεί και αλλού να πηγαίνει προς την Ανατολική Κρήτη, προς το βουνό Δίκτη, ενώ πηγάζει και από εκεί. Είναι κοινός ποταμός Δίκτης και Ψηλορείτη. Θα 'λεγε κανείς πως το ποτάμι αυτό δεν θέλει να φτάσει στον προορισμό του, αλλά προσπαθεί να γυρίσει και πάλι εκεί όπου γεννήθηκε, δηλαδή να ανέβει πάνω σε ένα βουνό και να συναντήσει εκεί το θεό, για τον παρακαλέσει να παρατείνει τον χρόνο του. Άλλοι πάλι λένε πως το ποτάμι αυτό κάνει επίτηδες απότομες στροφές δεξιά, αριστερά, πάνω και κάτω, ώστε να μακρύνει το δρόμο του για την Ιθάκη. Γιατί τι είναι τελικά η Ιθάκη, παρά το τέλος. Και τι μπορεί να είναι ένας τέλος; Καλό ή κακό, πάλι τέλος θα είναι. Γιατί να βιαζόμαστε;

Και όλα αυτά τα φαινόμενα, όλες αυτές οι αναποδιές συμβαίνουν, γιατί ο ποταμός αυτός είναι κοινός ποταμός Δίκτης και

.

Ψηλορείτη, δηλαδή πηγάζει από τα δυο διαφορετικά εξ αντιθέτου όρη, τη Δίκτη και την Ίδα ή Ψηλορείτη, με δυο μεγάλα ρεύματα που λέγονται τοπικά πόδες. Οι δυο πόδες, ενώνονται κάποια στιγμή και απορρέουν (χύνονται) τελικά ως ένας ποταμός στο Λιβυκό Πέλαγος και συγκεκριμένα στη θέση Δέρματος μέσω ενός φαραγγιού ζικ-ζακ. κάτι που είναι επίσης μια αιτία από τις οποίες δίνεται η εντύπωση ότι ο ποταμός αυτός πηγαίνει ανάποδα, ότι πάει προς τα βουνά.. Το φαράγγι αυτό χωρίζει τη Δίκτη από τον Ψηλορείτη.

Σημειώνεται ότι:

Α) Η λέξη «ανάποδος» στην Κρήτη σημαίνει στην κυριολεξία αυτός που περπατά με τα χέρια και συνεπώς έχει τα πόδια επάνω και μεταφορικά αυτός που κάνει αντίθετα ή μη φυσιολογικά πράγματα, άρα θέλει προσοχή, γιατί με τις ενέργειες του αυτές πολλές φορές φέρνει την καταστροφή.

Β) Ο ποταμός Αναποδάρης έχει αρκετούς παραπόταμους, όμως βασικούς δυο που καλούνται πόδες. Ο ένας από αυτούς, ο οποίος καλείται Δικταίος ή Μπαρίτης, επειδή διασχίζει τη πεδιάδα του χωριού Έμπαρος και πηγάζει από το βουνό Δίκτη, το βουνό όπου γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας, η οποία βρίσκεται στα σύνορα νομού Ηρακλείου – Λασιθίου. Συγκεκριμένα πηγάζει από τη περιοχή της <Δίκτης που ονομάζεται Χώνες, οι οποίες βρίσκονται μεταξύ κορφής Σπαθί ή Εντίχτης (2.148 μ.) και κορφής Αφέντης (2.141 μ.). Εκεί σε μια σπηλιά του ποταμού ήταν η Μάντρα του Καπετάν Κρασαναδαμη στην οποία στεγαζόταν το Αρχηγείο της Εθνικής Αντίστασης Κρήτης 1941 – 1944 με Γενικό Αρχηγό τον Καπετάν Εμμ Μπαντουβά. Ο ποταμός που ξεκινά από εκεί σχηματίζει ένα μοναδικής ομορφιάς φαράγγι και όταν κατεβαίνει είναι φοβερός και τρομερός στο διάβα του, λόγω της κατωφέρειας και των φαραγγιών του, Και, αφού διασχίζει την κοιλάδα της Εμπάρου, εξ ου και Μπαρίτης ποταμός, φτάνει στην επαρχία Μονοφατσίου όπου ενώνεται με τον άλλο κύριο παραπόταμο του Αναποδαρη.

Ο άλλος παραπόταμος του Αναποδάρη πηγάζει από τις ανατολικές πρόποδες του βουνού Ψηλορείτης, το οποίο βρίσκεται στα σύνορα των νομών Ηρακλείου- Ρεθύμνου. Συγκεκριμένα ο παραπόταμος αυτός πηγάζει από τα βουνά που βρίσκονται εκεί όπου τα χωριά Ασήμι, Αγ Φωτιά, Χάρακας, Καστέλι, Γέννα, Αρκάδι, Αρμανώγεια κ.α. Από εκεί, αντί το ρέμα του ποταμού να πηγαίνει προς τη θάλασσα, πάει ανάποδα σε σχέση προς τους άλλους ποταμούς που βρίσκονται εκεί, όπως π.χ. το Γεροπόταμο, διασχίζει τους λόφους και τα πεδινά μέρη της καλούμενης Μεσαράς και συναντά τον άλλο παραπόταμο του Αναποδάρη , το Δικταίο. Αυτό γίνεται λίγο πριν από τα χωριά Καστελιανά και Φαβριανά (πριν από τη γέφυρα του Castel

.

Belevede) και ομού χύνονται στην περιοχή Δέρματος, διασχίζοντας ένα φαράγγι που έχουν δημιουργήσει στα εκεί βουνά..

4. ΤΑ ΟΡΗ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΗ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΚΟΡΦΗ ΤΟΥΣ ΕΙΝΑΙ Η ΠΙΟ ΥΨΗΛΗ

Οι αρχαίοι συγγραφείς (Διόδωρος, Στράβων κ.α.) αναφέρουν ότι η Κρήτη έχει δυο όρη (όρη= οροσειρά). Τα Λευκά όρη στη δυτική Κρήτη και η Ίδη ή Ιδαία όρη στη μέση. Λένε επίσης ότι την οροσειρά Ίδη ή Ιδαία όρη αποτελούν το βουνό Ίδα ή Ιδαίον όρος και η Δίκτη, όπου γεννήθηκε συγκεκριμένα ο Δίας.

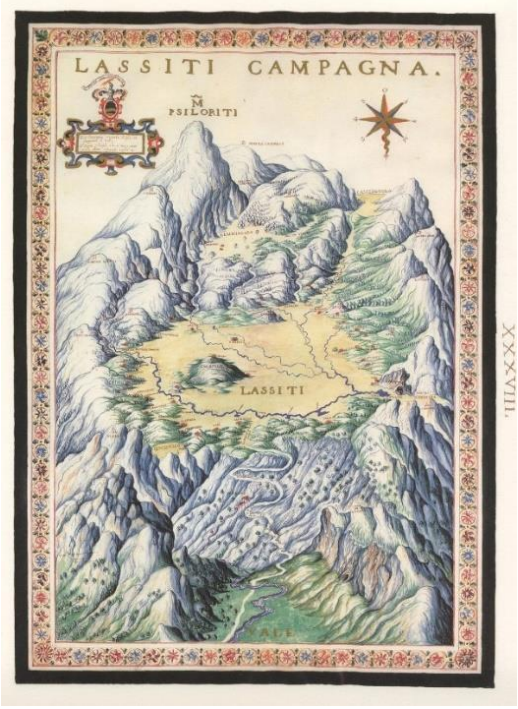

Γκραβούρα Fr Basilicata 1618 με το LASSITI CAMPAGNA - M(ONTI) PSILORITI

Μέχρι να απελευθερωθεί η Κρήτη ως πιο ψηλό βουνό της Κρήτης θεωρούνταν όχι το βουνό που σήμερα λέγεται Ψηλορείτης, αλλά η Δίκτη, όπως προκύπτει σαφέστατα από τους αρχαίους συγγραφείς, καθώς και από πολλά επίσημα (κρατικά) ενετικά έγγραφα.

Για παράδειγμα στην έκθεση του Ενετού μηχανικού Fr Basilicata προς τη Σύγκλητο της Ενετίας, σχετικά με τις οφειλές των όσων καλλιεργούσαν τα δημόσια κτήματα του Λασιθίου, η Δίκτη ονομάζεται Psiloriti. Μάλιστα στη γκραβούρα (φωτογραφία εγχάρακτη) που συνοδεύει την έκθεση αυτή με το όρος Δίκτη και τον κάμπο Λασιθίου επάνω γράφει: M(ONTI) PSILORITI – LASSITI CAMPAGNA. Ομοίως στο πρακτικό της Συγκλήτου της Ενετίας έτους 1343 (Arcivio di Stato, Vnezia, Duca di Candia/ proclami/ Busta 14, Στ. Σπανάκης «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου») η Δίκτη ονομάζεται και Ψηλορείτης και επίσης εκεί αναφέρεται ότι μια εκκλησία στην κορφή της Δίκτης λέγεται glesia di Psiloriti (= εκκλησία του Ψηλορείτη).

.

Μετά από την απελευθέρωση της Κρήτης που καταγράφηκαν-καταμετρήθηκαν επιστημονικά τα βουνά της Ελλάδος, τα Κρητικά όρη έχουν ως εξής:

ΤΑ ΛΕΥΚΑ ΟΡΗ: Εκτείνονται στη δυτική Κρήτη, κυρίως στο νομό Χανίων με υψηλότερες κορυφές τις Πάχνες (2453 μ. υψόμετρο), Τροχάρης (2402), Σβουριχτή (2360), ενώ συνολικά γύρω στις 50 κορυφές τους υπερβαίνουν σε υψόμετρο τα 2000 m.

ΤΑ ΙΔΑΙΑ ΟΡΗ – ΠΙΟ ΨΗΛΕΣ ΚΟΡΦΕΣ:

Η ΙΔΑ Ἡ ΙΔΑΙΟΝ ΟΡΟΣ = ΣΗΜΕΡΑ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ. Εκτείνεται στα σύνορα των νομών Ρεθύμνου και Ηρακλείου και είναι το ψηλότερο βουνό όχι μόνο των Ιδαίων ορέων, αλλά και της Κρήτης με 2456 μ. ύψος. Έχει 5 κορυφές οι οποίες ξεπερνούν τα 2000 μέτρα: ο Τίμιος Σταυρός (2456 μ.), ο Αγκαθιάς (2424 μ.), η Στολίστρα (2325 μ.), η Βουλομένου (2267 μ.) και ο Κούσσακας (2209 μ.).

Η ΔΙΚΤΗ. Εκτείνεται στα ανατολικά του νησιού, στα σύνορα νομού Λασιθίου-Ηρακλείου, σχηματίζοντας το περίφημο Οροπέδιο Λασιθίου (μέσο ύψος 850 μ.). Η κορυφή της Δίκτης με το μεγαλύτερο ύψος λέγεται Σπαθί ή Εντίχτης (2.148 μ.) και βρίσκεται νότια του οροπεδίου. Υπάρχουν επίσης άλλες ψηλές κορυφές, όπως ο Αφέντης Χριστός (2.141 μ.), ο Λάζαρος (2.085 μ.), η Μαδάρα (1783), η Τσίβη (1664), το Σαρακινό (1588), η Σελένα (1559) κ.α.

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο
ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

1) ΤΑ ΜΕΤΟΧΙΑ, ΠΟΥ ΜΕΤΑ ΕΓΙΝΑΝ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ Η ΚΤΙΣΗ ΤΟΥΣ

Όλα τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου δημιουργήθηκαν επι ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα μετά από το έτσι 1463 και εξής, επειδή πιο πριν, από το 1293 – 1463, οι Ενετοί είχαν διατάξει αφενός να κατεδαφιστούν τα χωριά που υπήρχαν εκεί και αφετέρου να μην κατοικούν εκεί επί ποινή θανάτου μόνιμοι κάτοικοί, επειδή γίνονταν εστία επαναστατών.

Επι ενετοκρατίας μετόχια (από το μετέχω, μετοχή) λέγονταν τα δημοσία χωράφια στα οποία οι καλλιεργητές τους μετείχαν όχι μόνο στην καλλιέργειά τους, αλλά και στη σοδειά τους. Μετοχάρηδες λέγονται οι μέτοχοι, όλοι όσοι έχουν δικαίωμα (συμ)μετοχής στο εν λόγω κτήμα.

Ανατρέχοντας στη Λασιθιώτικη παράδοση, καθώς και στα διασωθέντα έγγραφα επί ενετικής περιόδου της Κρήτης, τα οποία συνέλεξε και μετέφρασε ο αείμνηστος Λασιθιώτης Στέργιος Σπανάκης στο βιβλίο του με τον τίτλο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την Ενετοκρατία», όπως π.χ. στα εξής: Έκθεση του λογιστή Pietro Castrofilaca προς τον Ενετό Γ. Προβλεπτή Κρήτης Giulio Garson (1583 μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Fr. Basilica προς τον Capitano Grand Pietro Giustiniani (163ο μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Rafael Monani (1631 μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Nicolo Zen προς το Γενικό Προβλεπτή Lorenzo Contarrini (1633 μ.Χ.) κ.α. βλέπουμε να αναφέρουν ότι μόλις οι Ενετοί εδραίωσαν τη θέση τους για καλά στην Κρήτη καταρχήν ερήμωσαν και κατεδάφισαν τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου, επειδή από τη φύση του το Οροπέδιο Λασιθίου (850 μ. και άνω υψόμετρο) είναι ένα φυσικό απόρθητο φρούριο και επι κατακτητών γίνεται εστία στασιαστών και επαναστατών. Συνάμα κήρυξαν το Οροπέδιο Λασιθίου δημόσιο κτήμα, του οποίου τα δημόσια κτήματα εκμισθώνονταν για καλλιέργεια με όρους, όπως τα κληροδοτήματα. Συγκεκριμένα οι όροι αυτοί ήταν οι καλλιεργητές του Λασιθίου να μη διαμένουν εκεί μόνιμα, αλλά εποχικά (κατά τη σπορά και το θέρος) σε πρόχειρους σπίτια και αυτό για να μην υποθάλπουν

.

επαναστάτες. Να καλλιεργούν μόνο σιτάρι, από το τη σοδιά του οποίου θα δίδουν ένα μέρος (το ½ ή το 1/3) στις αποθήκες (Magazen Moro) του δημοσίου που υπήρχαν στο Λασίθι προκειμένου με το σιτάρι αυτό οι Ενετοί να φτιάχνουν τα ψωμιά των φτωχών, καθώς και τις γαλέτες (παξιμάδια) για τις γαλέρες των Ενετών. Μετά, σύμφωνα με το από 16/3/1543 ψήφισμά της Ενετικής Συγκλήτου, παραχωρήθηκαν και κάποια από τα δημόσια κτήματα του Λασιθίου σε πρόσφυγες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία για την αποκατάστασή τους με παραπλήσιους όρους με τους ενοικιαστές. Απλά οι πρόσφυγες έμεναν μόνιμα στο Λασίθι.

Ειδικότερα με απόφαση της Γερουσίας της Βενετίας, σύμφωνα με την έκθεση του Γ. Προβλεπτή της Κρήτης το έτος 1574, καθώς αναφέρει ο κώδικας αριθμ. 918 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας (Βλέπε Στέργιου Σπανάκη «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά τη Βενετοκρατία» σ. 75), με τα στάρια που παράγονται στο Οροπέδιο Λασιθίου κατασκευάζονται οι γαλέτες (παξιμάδια, biscoto) για τις γαλέρες των Ενετών ναυτών που βρίσκονταν στην Κρήτη Επίσης με απόφαση του Συμβουλίου των Δέκα της Βενετιας , καθώς αναφέρει ο κώδικας αριθμ. 918 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας (Βλέπε Στέργιου Σπανάκη «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά τη Βενετοκρατία» σ. 83),απαγορεύονταν στο Λασίθι να κτίζουν σπίτια πλην μόνο χαμόσπιτα προσωρινής διαμονής., και επίσης να φυτεύουν αμπέλια και κάθε είδους δέντρα.

Προ αυτού οι οικισμοί που δημιουργηθήκανε τότε στο Λασίθι ονομάζονταν όχι casals (casal = χωριό στα ιταλικά – ενετικά), αλλά μετόχια (από το μετέχω > μετοχή, μέτοχοι κ.α.): μετόχι Τζερμιάδων, Μετόχι Λαγού , Μετόχι Ψυχρό κ.α, επειδή οι οικογένειες που έμεναν εκεί είχαν δικαίωμα καλλιέργειας και μετοχής στη σοδιά εκείνου του δημόσιου κτήματος που καλλιεργούσαν, μια και τα κτήματα του Οροπεδίου Λασιθίου τότε ανήκαν στο ενετικό δημόσιο.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Οι σημερινοί κάτοικοι του Οροπεδίου Λασιθίου με την ονομασία «μ**ετόχια»** δεν λένε πλέον τους οικισμούς και τα κτήματα που τους είχαν παραχωρηθεί στο Οροπέδιο Λασιθίου για να καλλιεργούν, αλλά τους εποχικούς οικισμούς που έχουν αυτοί αποκτήσει σήμερα εκτός Οροπεδίου Λασιθίου: Μετόχι Φαβριανά (στο Νομό Ηρακλείου), Μετόχι Σβούρου (νυν Ανάληψη, στο Νομό Ηρακλείου) κ.α.

Οι σημερινοί Λασιθιώτες απέκτησαν τα εκτός Οροπεδίου Λασιθίου μετόχια νόμιμα (με την άδεια του Κράτους ή αγοροπωλησίες κ.α.), όταν έφυγαν από εκεί οι Τούρκοι , οι οποίοι πιο πριν τα είχαν αρπάξει από τους Κρήτες. Όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν από του

.

Ενετούς την Κρήτη το 1669 άρπαξαν τα πεδινά και χαμηλά μέρη της Κρήτης και αναγκάζοντας τους ιδιοκτήτες τους Κρήτες να καταφύγουν στα ορεινά (Οροπέδιο Λασιθίου κ.α.). Όταν μετά εκδιώχτηκαν οι Τούρκοι το 1897 από την Κρήτη, πολλά από τα εν λόγω χωράφια (π.χ. τα χωράφια στα χωριά Αλιτζανή, Γαρίπα, Φαβριανά, Σβούρο κ.α.) μοιράστηκαν ως μετόχια σε κατατρεγμένους Λασιθιώτες και Μικρασιάτες πρόσφυγες.

Β) Επειδή το Οροπέδιο Λασιθίου έχει πολύ υψηλό υψόμετρο (Δίκτη 2418 μ., κάμπος Λασιθίου 850 μ.) το χειμώνα κάνει πολύ χιόνι και πολύ κρύο, από τη μια οι αγρότες μεταναστεύουν στα μετόχια τους στο Νομό Ηρακλείου και στο Νομό Λασιθίου (επαρχίες Μεραμβέλου και Ιεράπετρας), όπου καλλιεργούν συνήθως ελιές. και από την άλλη οι κτηνοτρόφοι μεταναστεύουν μαζί με τα κοπάδια τους όχι στα μετόχια, αλλά στα καλούμενα χειμαδιά στο Νομό Ηρακλείου και Νομό Λασιθίου.

2) ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥΣ

Ανατρέχοντας στα διασωθέντα έγγραφα επί ενετικής περιόδου της Κρήτης, τα οποία συνέλεξε και μετέφρασε ο αείμνηστος Λασιθιώτης Στέργιος Σπανάκης στο βιβλίο του με τον τίτλο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την Ενετοκρατία», όπως π.χ. στα εξής: Έκθεση του λογιστή Pietro Castrofilaca προς τον Ενετό Γ. Προβλεπτή Κρήτης Giulio Garson (1583 μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Fr. Basilica προς τον Capitano Grand Pietro Giustiniani (163ο μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Rafael Monani (1631 μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Nicolo Zen προς το Γενικό Προβλεπτή Lorenzo Contarrini (1633 μ.Χ.) κ.α. βλέπουμε να αναφέρουν ότι μόλις κατέλαβαν οι Ενετοί την Κρήτη διέταξαν την παντελώς ερήμωση του Λασιθίου και συνάμα την παντελώς κατεδάφιση των χωριών του, επειδή από τη μια είναι ως ένα φυσικό φρούριο και κατά τη κατάληψη της Κρήτης είχε γίνει ένα από τα σπουδαιότερα αντιστασιακά κέντρα των Κρητών εναντίον των κατακτητών Ενετών και από την άλλη οι Ενετοί φοβόντουσαν ότι αυτό θα γίνονται και στο μέλλον. Και αυτό ήταν κάτι που έγινε πολλές φορές επι ενετοκρατίας, επειδή, παρά τις απαγορεύσεις, το Λασίθι κατά καιρούς γίνονταν εστία επαναστατών.

Το έτος 1463.παρουσιάστηκε ο κίνδυνος των Τούρκων, που απειλούσε όλη την Ευρώπη. Οπότε τότε η Βενετία, προβλέποντας ότι θα συγκεντρωθούν στην Κρήτη συμμαχικά στρατεύματα, που θα δημιουργούσαν ζητήματα διατροφής, αποφάσισε με την από 30/11/1463 απόφαση της Συγκλήτου της Ενετίας, να καλλιεργηθεί

.

και πάλι το Λασίθι και μόνο με σίτο, με εκμίσθωση ή αυτεπιστασία για λογαριασμό της, αφού ήταν ιδιοκτησία της,.

Προ αυτού το Λασίθι χωρίστηκε σε δημόσια κτήματα τα οποία εκμισθώνονταν σε πολίτες της Κρήτης. Η εκμίσθωση έλεγε ότι είχαν υποχρέωση να αποδίδουν κάθε χρόνο έναντι αμοιβής μέρος της σοδιάς (είτε το 1/2 είτε το 1/3) στις δημόσιες αποθήκες των Ενετών στο Λασίθι (Magazen Moro) προκειμένου με το στάρι αυτό να γίνονται τα ψωμιά των φτωχών, καθώς και οι γαλέτες (παξιμάδια) για τους ναύτες των Ενετών που υπηρετούσαν στις γαλέρες τους.

Ακολούθως και με την από 30/11/1463 απόφαση της Συγκλήτου της Ενετίας, καθώς και με τις από 16/3/1545 και 18/8/1545 αποφάσεις της ενετικής Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων παραχωρήθηκαν δωρεάν μέρος από τα δημόσια κτήματα του Λασιθίου (από τις 1000 βουδέες καλλιεργήσιμων χωραφιών που υπήρχαν τότε στο Λασίθι παραχωρήθηκαν οι 315) σε πρόσφυγες ευγενείς υπηκόους των Ενετών από το Ναύπλιο και τη Μονεμβάσια, επειδή η χώρα τους τότε είχε πέσει στα χέρια των Οθωμανών και είχαν χάσει τις περιουσίες τους, με την υποχρέωση αφενός να καλλιεργούν εκεί μόνο στάρι και αφετέρου να παραδίδουν μέρος της σοδιάς στις δημόσιες αποθήκες των Ενετών στο Λασίθι (Magazen Moro)

Οι πρώτες από τις εν λόγω προσφυγικές οικογένειες ήταν του: Τζώρτζη Ντε Τζόγια από τη Μονεμβάσια, Φραγκίσκου Ντανασή από τη Μονεμβάσια, Αντώνιο Αλιπράντο από τη Μονεμβάσια, Φράγκο Ντανασή (με τις κόρες του, τις ηγουμένισσες Πελαγία και Θεόκλητη) από τη Μονεμβάσια, Πέτρο Κόντε από το Ναύπλιο, Σοφιανού, Κανάκη και Θεοδώρου Δαιμογιάννη από τη Μονεμβάσια, Στις οικογένειες αυτές οι Ενετοί μοίρασαν χωράφια με κληρονομικό δικαίωμα (Lasciti) χωράφια 368 βουδέες κ.α., (Βλέπε: Στ. Σπανάκης «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου» και Στ. Σπανάκης «Μνημεία Κρητικής Ιστορίας», τόμοι 1-5)

Όταν έπεσε η Κρήτη στα χέρια των Οθωμανών διατάχθηκε με το από 4/10/1715 φιρμάνι των Τούρκων (βλέπε: Ν. Σταυρινίδης «Μεταφράσεις Τουρκικών ιστορικών εγγράφων) να αποχωρήσουν εκ Κρήτης οι οικογένειες που είχαν έρθει στο Λασίθι από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία. Παρέμειναν εκεί μόνιμα μόνο πολύ λίγοι από αυτούς και όλοι οι ντόπιοι Κρήτες που μέχρι τότε καλλιεργούσαν τα δημόσια κτήματα του Λασιθίου που έκτοτε δεν πλήρωναν μίσθωμα, αλλά χαράτσι (κεφαλικό φόρο).

Προ αυτού οι σημερινοί κάτοικοι του Οροπεδίου Λασιθίου είναι κυρίως οι απόγονοι των Κρητών που επί Ενετοκρατίας ενοικίαζαν για καλλιέργεια τα δημόσια κτήματα στο Οροπέδιο Λασιθίου, καθώς και κάποιοι λίγοι απόγονοι από τους πρόσφυγες που είχαν έλθει επι

.

Ενετοκρατίας στο Λασίθι από το Ναύπλιο και τη Μονεμβάσια και τους είχαν δοθεί κάποια δημόσια χωράφια για να τα καλλιεργούν και να ζήσουν, όπως προαναφέραμε.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Οι καλλιεργητές στους οποίους παραχωρούνταν αρχικά με εκμίσθωση επί Ενετοκρατίας τα δημόσια χωράφια του Λασιθίου για καλλιέργειά προέρχονται από τις παραπλήσιες περιοχές: Μιραμπέλλο, Βιάννο, Πεδιάδα κ.α. Μετά παραχωρήθηκαν κάποια δημόσια κτήματα του Λασιθίου και σε μερικούς πρόσφυγες από Ναύπλιο και Μονεμβασία, όταν η Πελοπόννησος έπεσε στα χέρια των Τούρκων.

Β) Στην έκθεση του λογιστή Pietro Castrofilaca προς τον Ενετό Γ. Προβλεπτή Κρήτης Giulio Garson (1583 μ.Χ.) και στην Έκθεση του μηχανικού Fr. Basilica προς τον Capitano Grand Pietro Giustiniani (1630 μ.Χ.), αναφέρονται τα μετόχια που οι υπήρχαν επι εποχής τους στο Οροπέδιο Λασιθίου, οι ενοικιαστές, αλλά και οι πρόσφυγες από το Ναύπλιο και Μονεμβασία που τους είχαν παραχωρήθηκαν χωράφια, καθώς και οι οφειλές όλων προς την Ενετία.

Ειδικότερα στην έκθεση που έκανε το 1630 ο Ενετός λογιστής Francesco Basilicata προς τον Ενετό Γ. Προβλεπτή Κρήτης Giulio Garson 1583 μ.Χ. (βλέπε: Στέργιος Σπανάκης «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την Ενετοκρατία») αναφέρει τα ονόματα των μετοχιών του Λασιθίου με τα σπίτια τους. Αναφέρει συγκεκριμένα: << Ονόματα των μετοχιών που βρίσκονται στην πεδιάδα του Λασιθίου(Campagna di Lassiti) με τον αριθμό των σπιτιών, που χρησιμεύουν για κατοικίες στα μετόχια αυτά: Μετόχι Κουδουμαλιά, σπίτια 5, Μετόχι Ψυχρό σπίτια 20, Μετόχι Αγ Κύριλλος σπίτια 20, Μετόχι Ασώματος σπίτια 5, Μετόχι Μούση σπίτια 6, Μετόχι Γερωντομουρί σπίτια 10, Μετόχι Ζογια σπίτια 3, Μετόχι Περγάμι σπίτια, μετόχι Τζερμιάδων σπίτια 50, Μετόχι Σκαφίδια σπίτια 2, Μετόχι Πλάτη σπίτια 3, Μετόχι Πασπαλού σπίτια 3, Μετόχι Γαδουρόμανδρα σπίτια 15, Μετόχι Χώνος Μεγάλος σπίτια 2, Μετόχι Καρδαμούτσα σπίτια 6, Μετόχι Λαγού σπίτια 10, Μετόχι Κερασά σπίτια 3, Μετόχι Γαϊτανού σπίτια 6, μετόχι Τζερμιάδων Σκαφίδια σπίτια 4, Μετόχι Φαρσάρων σπίτια 5, Μετόχι Μαρμακέτω σπίτια 6, Μετόχι Κοντού σπίτια 2, Μετόχι Σαρακηνού σπίτια 12, μετόχι Μυγιογάννη σπίτια 4, Μετόχι Άγιος Κωνσταντίνος σπίτια 30, Μετόχι Τζαγκαλοψωρι σπίτια 6, Μετόχι Φοραδάρη σπίτια 5, Μετόχι Αγίου Αναργύρου σπίτια 6, Μετόχι Αλέξαινα σπίτια 3, Μετόχι Σιδιακό σπίτια 1, μετόχι Μορο (σιταποθήκες Γαληνοτάτης) σπίτια 3, Μετόχι Βασιλικού σπίτια 2, Μετόχι Βενέρη σπίτια 2, Μετόχι Αγιος Γεώργιος σπίτια 12, μετόχι Αυγουστίνι σπίτια 10.

.

Ο Φιλόλογος καθηγητής και αρθρογράφος κ. Εμμ. Συμιανάκης, σχετικά με την προέλευση των σημερινών κατοίκων του Οροπεδίου Λασιθίου, αναφέρει τα εξής:

<< Δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα για τους κατοίκους του Οροπεδίου Λασιθίου 1000 χρόνια πριν από την κατάκτηση της Κρήτης από τους Ενετούς το 1211 μ.Χ. Τα ελάχιστα βυζαντινά μνημεία που διατηρήθηκαν δεν είναι αρκετά, για να υπερκαλύψουν την παντελή ανυπαρξία γραπτών πηγών και άλλων ντοκουμέντων. Το βέβαιον είναι ότι ο πληθυσμός του Λασιθίου ήταν πολύ αραιός και όχι πάντα μόνιμος λόγω των εξαιρετικά δυσμενών καιρικών συνθηκών που επικρατούν τους χειμερινούς μήνες. Οι Ενετοί κατακτητές φρόντισαν με επιμέλεια να ισοπεδώσουν τα όποια ιδιωτικά οικήματα υπήρχαν στο Λασίθι, για να έχομε γνώση του ιδιωτικού τους βίου. Από το 1293 μέχρι το 1514, με εξαίρεση μικρές χρονικές περιόδους, οι Ενετοί παρέδωσαν το Λασίθι στα αγρίμια των βουνών, εκδιώξαντες με τη βία από τον τόπο τους και τους ανθρώπους και τα κοπάδια τους. Όσοι τολμούσαν να αγνοήσουν τις απαγορευτικές διατάξεις των κατακτητών περί μη επιστροφής στο Λασίθι τιμωρούνταν με αυστηρότατες ποινές: αποκοπή ποδιού, θάνατος, δήμευση ποιμνίου κ.λπ. Οι καταγγέλλοντες τους απείθαρχους αμείβονταν με μεγάλα χρηματικά ποσά. Για να καταστήσουν εντελώς αφιλόξενο για ανθρώπους τον λασιθιώτικο κάμπο, κατακρήμνισαν τα σπίτια και ξερίζωσαν όλα τα καρποφόρα δέντρα. Όλα αυτά βέβαια συνέβησαν, γιατί το Λασίθι ως ισχυρότατο - σχεδόν απόρθητο και δυσπρόσιτο - φυσικό οχυρό με αυτονομία στην παραγωγή τροφίμων, προσέλκυε όλες τις επαναστατικές φυσιογνωμίες της κεντρικής, ανατολικής και όχι μόνο Κρήτης, που με επαναστάσεις απειλούσαν την ενετική κυριαρχία. Στο Λασίθι, έγιναν οι επαναστάσεις των Καλλεργών, των Χορτάτζηδων, των Αγιοστεφανιτών, των Ψαρομηλίγκων κ.α. ενάντια στους Βενετσιάνους. Γι' αυτό οι τελευταίοι το βάφτισαν "αγκάθι στην καρδιά της Βενετίας - Spina nel cuore di Venezia" και το κατέστρεψαν μαζί με τον Μυλοπόταμο και των Ανώπολη των Σφακίων, πολλές φορές. Η μακρόχρονη εξορία των Λασιθιωτών από τον τόπο τους (περίπου 200 χρόνια) ήταν φυσικό να αποξενώσει εντελώς τις νεώτερες γενιές από τη γη των πατέρων τους. Ίσως να έμειναν μόνο κάποιες ασαφείς μνήμες από τη ζωή των παλαιότερων στο Λασίθι. Γι' αυτό όταν το 1514 μ.Χ. οι Ενετοί διακηρύσσουν στα κάτω μέρη ότι ενοικιάζουν, "παχτώνουν" το λασιθιώτικο κάμπο, προκειμένου να χρησιμοποιήσουν το σιτάρι που θα παραγόταν για να θρέψουν τις συμμαχικές τους δυνάμεις στο διαφαινόμενο βενετοτουρκικό πόλεμο, ελάχιστοι απόγονοι των εξορισμένων Λασιθιωτών από το 1293 ενθυμούνται την καταγωγή τους και ενθουσιάζονται με την ιδέα της επιστροφής στα πάτρια μεν αλλά παγερά μέρη. Οι Ενετοί όμως παρακάμπτουν τη

.

γενική απροθυμία υποσχόμενοι στους υποψήφιους ενοικιαστές δύο σημαντικά πράγματα: απαλλαγή τους από τις εξουθενωτικές αγγαρείες οικοδόμησης των τειχών του Χάνδακα και εξαίρεσή τους από την φρικτή υπηρεσία ως κωπηλατών στις γαλέρες τις Ενετικές. Τα κίνητρα αυτά υπήρξαν ισχυρά να διαλύσουν τις όποιες αμφιβολίες των υποψηφίων νέων κατοίκων του Λασιθίου. Έτσι πολύ γρήγορα συνέρρευσαν στο Οροπέδιο του Λασιθίου εκατοντάδες ενοικιαστών από την Ιεράπετρα, το Μεραμπέλλο, την Πεδιάδα, το Μονοφάτσι, τη Βιάννο και το Χάνδακα. Οι κατάλογοι των οφειλετών - ενοικιαστών που - ευτυχώς - διεσώθησαν στα αρχεία της Βενετίας και δημοσίευσε ο μέγας μελετητής της Κρητικής Ιστορίας Στέργιος Σπανάκης, παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την προέλευση αυτών των ανθρώπων. Έτσι βλέπομε ότι τα ονόματα, παρατσούκλια και επώνυμα πολλών από αυτούς διατηρούνται μέχρι σήμερα στο Λασίθι, όπως: Πλεύρης, Τσαμάνδουρας, Μαυρομάτης, Ρούσος, Ταμιόλης κ.λπ., απαράλλακτα ή ελαφρώς μεταλλαγμένα με την προσθήκη της κατάληξης - άκης κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στους νέους κατοίκους συμπεριλαμβάνονται αρκετοί Ενετοί από την περιοχή της Μονεμβασιάς, της Μάνης και του Ναυπλίου που, μετά την επικράτηση των Τούρκων στην Πελοπόννησο το 1540, εγκατέστησαν οι Βενετοί άρχοντες και στο Λασίθι, παραχωρώντας τους την ιδιοκτησία των καλύτερων μεριδίων της περιοχής, όπως: Νταναση (Δανασής), Κόντε (χωριό Αβρακόντε), Σανούδο, Μουδάτσιο (Μουδάτσος) κ.α. Μαζί με τους Ενετούς ευγενείς της Πελοποννήσου ήλθαν και κατοίκησαν στο Λασίθι πολλοί Αλβανοί, πρώην μισθοφόροι των Ενετών. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν Λασιθιώτες με το παρωνύμιο Αρναούτης που στα τουρκικά είναι Arnavut και σημαίνει ο Αλβανός. Το ετερόκλητο αυτό πλήθος, προερχόμενο από διαφορετικούς τόπους, εγκαταστάθηκε κατά τον Καστροφύλακα σε 49 και κατά το Βασιλικάτο σε 40 μετόχια κυκλοτερώς του κάμπου στις ρίζες των βουνών καλλιεργώντας τη γη και αποδίδοντας στη Βενετία σε σιτάρι το ενοίκιο των αγρών τους. Με την πάροδο των χρόνων, εξαιτίας των κακών καιρικών συνθηκών και των σιτοδειών, πολλοί ενοικιαστές, λόγω και της χαλάρωσης της Ενετικής Κατοχής, εγκατέλειψαν το Λασίθι και ξαναγύρισαν στα χωριά τους. Στους καταλόγους των οφειλετών διαβάζομε σήμερα τέτοια επώνυμα που δεν χρησιμοποιούνται πια στο Λασίθι, αλλά μόνο στα εκτός αυτού χωριά των Νομών Ηρακλείου και Λασιθίου, όπως: Φούσκης (Μεραμπέλλο), Καβαλάκης (Κράσι), Κανετάκης (Χερσόνησος) κ.λπ. Αποτέλεσμα αυτής της φυγής είναι η μεγάλη αραίωση του πληθυσμού που σημειώνεται το 1584 (1054 άτομα) και το 1630 (303 σπίτια).>>. (» Η προέλευση των Λασιθιωτών» του Εμμ. Συμιανάκη Φιλόλογου)

.

3) ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΕΠΙ ΕΝΕΤΩΝ ΤΟ 1583

Οι ψυχές στο (Οροπέδιο) Λασιθίου, σύμφωνα με την απογραφή Λασιθίου που έκανε το 1583 ο Ενετός λογιστής Πέτρος Καστροφύλακα (Pietro Castrofilaca " Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia …", 1583). Μετάφραση Στ. Σπανάκη «Μνημεία Κρητικής ιστορίας»), ήσαν οι εξής:

Μετόχι	ΔΟΥΛΕΥΤΕΣ	ΠΑΙΔΙΑ	ΓΕΡΟΙ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Χώνου στον Άγιο Γεώργιο Εντίντη	4	4	4	-
Γαιδουροντρα	24	20	-	45
Ταπεινού Ορφανου				
Πασπαλου	4	3	-	5
Τζογια	7	2	-	5
Γερωμουρί	6	6	-	5
Οχρα (Ocra o Plaideno)				
Μαγατζέδες	7	4	1	18
Αβρακόντε	4	6	-	15
Κουδουμαλια	3	5	-	2
Βενιέρη	4	1	-	6
Βασιλικού	10	8	1	10
Αλέξαινας	5	6	4	4
Μαρμακιώτη	?			
Φαρσαρη	?			
.....	?			
Σύνολο	296	274	15	469

Σημειώνεται ότι στην ως απογραφή του λογιστή Π. Καστροφύλακα, ενώ αναφέρονται 49 μετόχια, αναλυτικά σε πληθυσμό καταγράφονται μόνο 11. Ωστόσο καταγράφεται ο συνολικός πληθυσμός τους, ήτοι 296 άνδρες χωρικοί συν 74 παιδιά, συν 15 γέροι, συν 469 γυναίκες = σύνολο 1054 ψυχές.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΕΠΙ ΕΝΕΤΩΝ ΤΟ 1630

.

Στην απογραφή του (Οροπεδίου) Λασιθίου που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata (βλέπε Cretae Regnum – ''Το Βασίλειον της Κρήτης'', 1636) αναφέρονται τα εξής μετόχια και με τα εξής σπίτια:

<<Ονόματα των μετοχιών που βρίσκονται στην πεδιάδα του Λασιθίου(Campagna di Lassiti) με τον αριθμό των σπιτιών, που χρησιμεύουν για κατοικίες στα μετόχια αυτά:

Μετόχι Κουδουμαλιά, σπίτια 5.
Μετόχι Αβρακόντε, σπίτια 5.
Μετόχι Μαγατζές, σπίτια 2
Μετόχι Οκρα ή Πλαϊδενό, σπίτια 6.
Μετόχι Καμινάκι, σπίτια 5.
Μετόχι Μαγουλα σπίτια 15.
Μετόχι Ψυχρό σπίτια 20,
Μετόχι Αγ Κύριλος σπίτια 20,
Μετόχι Ασώματος σπίτια 5,
Μετόχι Μούση σπίτια 6,
Μετόχι Γερωντομουρί σπίτια 10,
Μετόχι Ζογια σπίτια 3,
Μετόχι Περγάμι σπίτια ων σπίτια 50,
Μετόχι Πλάτη σπίτια 3,
Μετόχι Πασπαλού σπίτια 3,
Μετόχι Γαδουρόμανδρα σπίτια 15,
Μετόχι Χώνος Μεγάλος σπίτια 2,
Μετόχι Καρδαμούτσα σπίτια 6,
Μετόχι Λαγού σπίτια 10,
Μετόχι Κερασά σπίτοα 3,
Μετόχι Γαϊτανού σπίτια 6,
Μετόχι Τζερμιάδων σπίτια 50
Μετόχι Σκαφίδια σπίτια 4,
Μετόχι Φαρσάρων σπίτια 5,
Μετόχι Μαρμακέτω σπίτια 6,
Μετόχι Κοντού σπίτια 2,
Μετόχι Σαρακηνού σπίτια 12,
Μετόχι Μυγιογάννη σπίτια 4,
μετόχι Αγιος Κωνσταντίνος σπίτια 30,
Μετόχι Τζαγκαλοψωρι σπίτια 6,
Μετόχι Φοραδάρη σπίτια 5,
Μετόχι Αγιοι Αναργηροι σπίτια 6,
Μετόχι Αλέξαινα σπίτια 3,
Μετόχι Σιδιακό σπίτια 1,
Μετόχι Μορο (σιταποθήκες Γαληνοτάτης) σπίτια 3,
Μετόχι Βασιλικού σπίτια 2,
Μετόχι Βενέρη σπίτια 2,
Μετόχι Άγιος Γεώργιος σπίτια 12,

.

μετόχι Αυγουστίνι σπίτια 10.>>
{Μετάφραση Στ. Σπανάκη «Μνημεία Κρητικής ιστορίας»)

4) Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΣΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Τα Ελληνικά σχολεία Κρήτης (Δημοτικά, Γυμνάσια κ.λπ.) δημιουργήθηκαν επί Κρητικής Πολιτείας (1897 – 1912) με το νόμο 82/1899, τον οποίο ψήφισε η Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου με Υπουργό Παιδείας τον Αντώνιο Βορεάδη απο το Τζερμιάδων.

Πιο πριν, επι Τουρκοκρατίας (1664 – 1889), δεν υπήρχαν καθόλου ελληνικά σχολεί. Υπήρχαν μόνο τούρκικα, επειδή οι κατακτητές ήθελαν να αποβάλλουν κάθε τι ελληνικό απο τη νήσο. Απλά κάποια Ελληνικά σχολεία άρχισαν να δημιουργούνται, κυρίως απο την εκκλησία, μετά από τη Μεγάλη Ελληνική επανάσταση του 1821 που πήραν τ' επάνω τους οι Έλληνες και κυρίως μετά από το Χάτι Χουμαγιουν (1856) και τον Οργανικό Νόμο του 1868 με τον οποίο δινόταν κάποιες ελευθερίες στους Χριστιανούς και αυτό προκειμένου να διδάσκονται εκεί ανάγνωση και γραφή οι ιερείς και οι ψάλτες. Στο Τζερμιάδων το 1821 μνημονεύεται δάσκαλος ο Γεώργιος Βογιάκης, στο Ψυχρό ο Εμμ Αλαντζής και ο Παπάς Μιχάλης Ταμιωλάκης στην Κρουσταλλένια και Άγιο Γεώργιο. Το πρώτο Σχολείο στο Ψυχρό ιδρύθηκε από τον Α.Φ. Παπαδάκη το 1858.

5) ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

1. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΩΝ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ, Η ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Το γραφικό χωριό των Τζερμιάδων, δημοτική το Τζερμιάδω(ν) > Τζερμιάδο, που είναι η έδρα και μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικού κάλους κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται σε μια εύφορη και ωραία τοποθεσία στις ρίζες του βουνού Σελένα, (1559 μ.), ενός από τα όρη που περιτριγυρίζουν και αγκαλιάζουν το πανέμορφο Οροπέδιο Λασιθίου. Απέχει οδικώς 49 χλμ. δυτικά του Αγίου Νικολάου και 55 χλμ. ανατολικά του Ηρακλείου σε υψόμετρο 840 μέτρα.Οι κάτοικοί του ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, κυρίως με την καλλιέργεια πατάτας και άλλων κηπευτικών. Αποτελεί ιδανική περιοχή για περπάτημα στη φύση, αλεξίπτωτο πλαγιάς, ποδηλασία κ.α.

Η ονομασία Τζερμιάδων προέρχεται από τους οικιστές του, τους πρώτους κατοίκους του χωριού, οι οποίοι ονομάζονταν "Τζερμιάδες", οικογενειακό επίθετο που και σήμερα υπάρχει στο Λασίθι. Ενικός ο Τζερμιάς, Πληθυντικός οι Τζερμιάδες , από το Ιερεμίας > Jeremy, ενώ ο Τζερμιαδιανός / οι Τζερμιαδιανοί = ο κάτοικος/ οι κάτοικοι του χωριού των Τζερμιάδων.

.

Κτίστηκε επι Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα.. .

Στην έκθεση του Ενετού Πέτρου Καστροφύλακα (P. Castrofilaca), λογιστή του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni που έγινε το 1583, σχετικά με τους οικισμούς στο Λασίθι, δεν αναφέρεται ο οικισμός Τζερμιάδων. Για πρώτη φορά αναφέρεται στην έκθεση – απογραφή του Ενετού μηχανικού Francisco Basilicata που υπέβαλε το 1630 στον Ενετό capitano Grande Pietro Giustnniani, άρα ο οικισμός Τζερμιάδων κτίστηκε μετά το 1583 μέχρι το 1630. Στην έκθεση – απογραφή αυτή αναφέρονται τα γειτονικά μετόχια: metochio Zermiades με 50 σπίτια (το μεγαλύτερο τότε της περιοχής), metochio Skafidia με 4 σπίτια και metochio Gaitanu με 6 σπίτια. Τα μετόχια αυτά μετά συγχωνεύτηκαν.

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωρίο Τζερμιάδων («Cermyado») είχε 112 (πλούσιοι 44, μεσαίας τάξης 52 πτωχοί εργαζόμενοι 3) άτομα για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλλου και από αυτά τα χωριά Farsaros and Dzermiadha είχαν 120 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Με τον πρώτο δημοτικό νόμο Κρήτης που ψηφίστηκε το 1879, επί Τουρκοκρατίας, ιδρύθηκαν στην Κρήτη 88 Δήμοι, δυο από τους οποίους αποτελούσαν την τότε την καλούμενη ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, οι εξής:

Α) Ο ΔΗΜΟΣ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ Η ΠΩΔΕ ΔΗΜΟΣ. Περιλάμβανε τα χωριά: Πινακιανό, Λαγού, Τζερμιάδων, Μαρμακέτων, Φαρσάρων, Μέσα και Όξω Ποτάμοι, Μέσα Λασίθι, Μέσα Λασιθάκι, Άγιος Κωνσταντίνος, Μονή Κρουσταλλένιας και είχε έδρα το Τζερμιάδων και

Β) Ο ΔΗΜΟΣ ΨΥΧΡΟΥ Η ΠΕΡΑ ΔΗΜΟΣ. Περιλάμβανε τα χωριά: Αγ. Γεώργιος, Κουδουμαλιά, Αβρακόντε, Καμινάκι, Μαγουλά, Ψυχρό, Πλάτη, Γεροντομουρί (σήμερα Άγιος Χαράλαμπος), Κάτω Μετόχι, Μονή Βιδιανής, με έδρα το Ψυχρό.

Το χωριό Τζερμιάδων στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το έτος 1881 είχε 901 (451 άνδρες, 450 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους και 4 Τούρκους, οι οποίοι ήταν οι φοροεισπράκτορες. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε το 1900 επι Κρητικής Πολιτείας το Τζερμιαδων, η έδρα του Δήμου Τζερμιάδων, είχε 1032 κατοίκους (498 άνδρες και 534 γυναίκες) όλοι χριστιανοί.

Ο Δήμος Τζερμιάδων στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 1206 άρρενες χριστιανούς + 1295 θήλεις χριστιανές = 2501 κατοίκους και ο Δήμος Ψυχρού είχε 1309 άρρενες χριστιανούς + 1248 θήλεις χριστιανές = 2577 κάτοικους. Σύνολο και των δυο δήμων 2515 χριστιανοί + 2543 χριστιανές = 5058 κάτοικοι.

.

Μετά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, έγινε το 1912, καταργήθηκαν και οι δυο ως άνω δήμοι Λασιθίου και αποτέλεσαν απλώς την Επαρχία Λασιθίου με πρωτεύουσα το Τζερμιάδων.

Το Τζερμιάδω(ν) ήταν πάντα το μεγαλύτερο χωριό του Οροπεδίου Λασιθίου, εάν εξαιρέσουμε την απογραφή του 1951 κατά την οποία φέρεται το χωριό Αγ. Γεώργιος μεγαλύτερο. Ο λόγος που ανέκαθεν οριζόταν ως πρωτεύουσα της επαρχίας Λασιθίου. Σήμερα είναι η έδρα του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου. Διαθέτει Δημαρχιακό Μέγαρο, Αστυνομικό Σταθμό, Γυμνάσιο, Λύκειο, Κέντρο Υγείας, Υποκαταστήματα τραπεζών, Βρεφονηπιακό Σταθμό και Ταχυδρομείο, τα οποία σήμερα, λόγω της αστυφιλίας, κινδυνεύουν να κλείσουν. Ήδη το Δημοτικό Σχολείο Τζερμιάδων έπαυσε τη λειτουργία του το 2014 ν και συγχωνεύτηκε με αυτό του Αγίου Γεωργίου.

Το Τζερμιάδων, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα πολλών προσωπικοτήτων: Αντώνιος Βορεάδης, υπουργός της Κρητικής Πολιτείας, Στέργιος Σπανάκης μέγας ιστοριοδίφης και βασικός μελετητής της ιστορίας του Λασιθιού, Μηλιαράς, οπλαρχηγός, Αριστοτέλης Γραμματικάκης δημοσιογράφος και εκδότης της Εφημερίδας ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ, Γραμματικάκης Γιώργος, αστροφυσικός και διανοούμενος, Παύλος Τζερμιάς φιλόσοφος και πολλοί άλλοι.

Το Τζερμιάδων στην απογραφή του 1951 είχε 1.243 κατοίκους, στην απογραφή του 2011 είχε 637 κατοίκους και στην απογραφή του 2021 είχε 607 κάτοικους

ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ, ΚΕΝΤΤΡΟ ΥΓΕΙΑΣ

.

ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ, ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ

2. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΜΑΡΜΑΚΕΤΩ(Ν) ΚΑΙ ΦΑΡΣΑΡΩ(Ν)

Τα γραφικά χωριά Μαρμακέτω(ν) και Φαρσάρω(ν), που σήμερα αποτελούν μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες, την Κοινότητα Μαρμακέτο, του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου βρίσκονται στο βόρειο μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου, μετά από το χωριό Τζερμιάδων ερχόμενοι από το Ηράκλειο, σε μια ωραία, εύφορη και καταπράσινη περιοχή, η οποία εντυπωσιάζει τους επισκέπτες με την ασυνήθιστη ομορφιά της.

Κτίστηκαν επι Ενετοκρατίας ως μετόχια και συγκεκριμένα κτίστηκαν μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα..

Πήραν την ονομασία από τους οικιστές τους, που καλούνταν Μαρμακιώτης και Φαρσάρης. Από τα επώνυμα αυτά διασώζεται σήμερα μόνο το Φαρσάρης.

Αρχαιότερη αναφορά των χωριών αυτών έχουμε στην έκθεση - απογραφή του Λασιθίου που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός λογιστής Πέτρος Καστροφύλακας (P. Castrofilaca) προς το Γενικό Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, όπου αναφέρονται απλώς οι εποχικοί γειτονικοί οικισμοί metochio farsari και metochio Marmachiottti. Ομοίως στην έκθεση - απογραφή του Λασιθίου που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata προς τον capitano Grande Pietro Giustnniani αναφέρονται και πάλι απλώς οι εποχικοί γειτονικοί οικισμοί συν τα σπίτια τους: metochio farsari με 5 σπίτια και metochio Marmachiottti με 6 σπίτια (τις εν λόγω εκθέσεις βλέπε: Στέργιος Σπανάκης «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθιού κατά την ενετοκρατία») . Και στις δυο απογραφές δεν αναφέρονται μόνιμοι κάτοικοι, γιατί μέχρι τότε ήταν μετόχια.

.

Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλλου και από αυτά το Monastery of Panaghia και το Marmaketo είχαν 25 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική και το χωριό Marmaketo. Επίσης αναφέρει ότι τα χωριά Farsaro and Dzermiadha είχαν 120 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Τα χωριά Μαρμακιωτών και Φαρσάρων, στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 είχαν μαζί 265 (130 άνδρες και 135 γυναίκες) κατοίκους. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε το καθένα τους εξής κατοίκους: Φαρσάρων 57 άνδρες + 54 γυναίκες = 111. Πινακιανών 26 άνδρες και 24 γυναίκες = 50 κατοίκους.

Σήμερα τα χωριά Μαρμακιωτών και Φαρσάρων αποτελούν μια κοινότητα του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου με έδρα το Μαρμακέτων.

Το Μαρμακέτο είναι η γενέτειρα του θρυλικού Κρητικού ήρωα Καπετάν Μανόλη Καζάνη που έδρασε επί Τουρκοκρατίας. Το πραγματικό του όνομα ήταν Εμμανουήλ Ροβίθης, που έγινε γνωστός ως Καπετάν Καζάνης και αποτέλεσε έναν από τους σπουδαιότερους οπλαρχηγούς των Κρητών. Το παρατσούκλι Καζάνης προέρχεται από το γεγονός ότι κατά τη βάπτισή του στην Ι.Μ. Κρυσταλλένιας επιτέθηκαν Τούρκοι κι έσπασαν την κολυμπήθρα και προκειμένου να μη μείνει αβάπτιστο το παιδί, βαπτίστηκε μέσα σε καζάνι.

Στην απογραφή του 1951 η κοινότητα Μαρμακέτου: είχε 300 (Μαρμακέτον 161, Φαρσάρον 139) κατοίκους. Στην απογραφή 2011 η κοινότητα Μαρμακέτου είχε 43 (Μαρμακέτον 25, Φαρσάρον 18) κατοίκους και στην απογραφή του 2021 η Κοινότητα Μαρμακέτου είχε 45 κατοίκους.

3. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟ ΜΕΣΑ ΛΑΣΙΘΙ, ΤΟ ΜΕΣΑ ΛΑΣΙΘΑΚΙ, ΤΩΝ ΝΙΚΗΦΟΡΙΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΜΑΪΛΙΑΝΟ.

Το γραφικά και καταπράσινα χωριά Μέσα Λασίθι, Μέσα Λασιθάκι, (Ι)σμαηλιανό και Νικηφόρηδων, που αποτελούν σήμερα μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, την κοινότητα Μέσα Λασιθίου, βρίσκονται στη μέσα μεριά, ήτοι την ανατολική, του Οροπεδίου Λασιθίου, καθώς ερχόμαστε από το Ηράκλειο, απ΄ όπου και οι ονομασίες των εκεί οικισμών Μέσα Λασίθι (ο πιο μεγάλος οικισμός) και Μέσα Λασιθάκι (ο πιο μικρός οικισμός). Συγκεκριμένα βρίσκονται στις ρίζες της κορφής της Δίκτης με το όνομα Τζίβη ή Αλόιδα (1.664 μέτρα). Η φύση εδώ των χωριών είναι απερίγραπτη, με τοπία που συναντά ο επισκέπτης στην κυριολεξία να συγκλονίζουν. Ορεινοί επιβλητικοί όγκοι, γραφικά χωριουδάκια φωλιασμένα σε καταπράσινες πλαγιές και αξιοθέατα που κάνουν τους επισκέπτες να μένουν με το στόμα ανοιχτό.

Στην περιοχή του σημερινού χωριού Μέσα Λασίθι υπήρχαν επι Ενετοκρατίας , μετά το 1463, τα ενετικά μετόχια Κοντού, Τσαγκαλοχώρι, Μυγιογιάννη, Σαρακηνού, Σιδιακού, Άγιοι Ανάργυροι και Φοραδαρη, που σήμερα

.

δεν υπάρχουν., άρα από εκεί βασικά προέρχονται οι κατοικοι του χωριού Μεσα Λασίθι.

Ο οικισμός Μέσα Λασίθι αναφέρεται για πρώτη φορά στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 με 25 άντρες για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο (Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142). Ο οικισμός Μέσα Λασιθάκι αναφέρεται για πρώτη φορά στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834), όπου αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλλου και από αυτά τα χωριό Mesa Lasithaki και Mesa Lasithi είχαν μαζί 30 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Το Μέσα Λασίθι στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 είχε 449 (216 άνδρες, 233 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Το Μέσα Λασιθάκι στην ίδια απογραφή δεν αναφέρεται. Το Μέσα Λασίθι στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 301 κατοίκους (151 άνδρες και 150 γυναίκες) και το χωριό Μέσα Λασιθάκι 41 άντρες και 55 γυναίκες = 96 κατοίκους.

Ο συνοικισμός «Νικηφόρηδων» πήρε το όνομα που έχει από το επώνυμο των πρώτων οικιστών του, επώνυμο που διασώζεται ακόμη εκεί, οι καλούμενοι Νικηφοράκηδες. Ο συνοικισμός «(Ι)σμαηλιανό» πήρε το όνομα του από τονΤτούρκο φοροεισπράκτορα (τούρκικά μουκαταγασι) με το όνομα Ισμαήλ > (Ι)σμαηλιανό, επειδή εκεί έκανε την έδρα του, αλλά και τις αποθήκες, όπου αποθήκευε τους φόρους σε σιτηρά κ.α. που έπαιρνε από τους χριστιανούς του Οροπεδίου Λασιθίου για την Τούρκικη Κυβέρνηση.

Στο χωριό Μέσα Λασίθι, λειτούργησε διθέσιο Δημοτικό Σχολείο από το 1927 μέχρι και το 1989, χρονιά κατά την οποία σταμάτησε η λειτουργία του, και συνενώθηκε με το Δημοτικό Σχολείο Τζερμιάδων.

Το χωριό Μέσα Λασίθι, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα του μαθηματικού και τ. Γυμνασιάρχη της Εμπορικής Σχολής Ηρακλείου Νικόλαο Κ. Χρυσού, του πρωην Δημάρχου Οροπεδίου Λασιθίου Γιάννη Σφακιανάκη, του πρώην Δήμαρχου Ηρακλείου Φαρσάρη Μιλτιάδη, του πρωην Προέδρου του Δικηγορικού Συλλόγου Ηρακλείου Μιχ. Ν. Φαρσάρη, του Οικονομολόγου Χρ. Φαρσάρη ιδρυτή του Δικταίου Λυκείου Αγίου Γεωργίου, του εκπαιδευτικού και συγγραφέα Εμμ Ι. Φαρσαρη κ.α.. Στο Μέσα Λασίθι αναπτύχθηκε από τις αρχές του 19ου αιώνα μέχρι και τα μέσα του 20ου αιώνα η εκκλησιαστική ξυλογλυπτική. Μια γενιά συγγενείς νιταδώροι (ξυλογλύπτες τέμπλων) του Μέσα Λασιθίου φιλοτέχνησαν σχεδόν όλα τα ξυλόγλυπτα τέμπλα που βρίσκονται σε ναούς και μοναστήρια του Οροπεδίου Λασιθίου και στις επαρχίες Μιραμπέλλου, Ιεράπετρας, Πεδιάδας, Βιάννου, Σητείας και Μυλοποτάμου. Οι κυριότεροι εκφραστές αυτής της τέχνης ήσαν: Ιωάννης Εμμ. Χαλάτσης – Χαλατσογιάννης (1820-1912), Εμμανουήλ Γεωργ. Μακράκης (1835-1906), Παναγιώτης Γεωργ. Μακράκης (1840-1915), Ιωάννης Γεωργ. Μακράκης (1842-1932), Ζαχαρίας Κωνστ. Φαρσάρης – Χαλατσοζαχάρης (1865-1946), Ιωάννης Εμμ. Κουμαρτζής – Κουμαρτζογιάννης (1883-1982)

.

Στην απογραφή του 1951 η κοινότητα Μέσα Λασιθίου είχε 571 (Μέσα Λασίθιον 411, Μέσα Λασιθακιον 160) κατοίκους. Στην απογραφή του 2011 είχε 123 (Μέσα Λασίθιον 98, Μέσα Λασιθακιον 18, Νικηφόρων 6, Σμαλιανό) κατοίκους και στην απογραφή του 2021 Κοινότητα Μέσα Λασιθίου 96 κάτοικοι.

4. Η ΜΟΝΗ ΚΡΥΣΤΑΛΛΕΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.

Α. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.

Το χωριό Άγιος Κωνσταντίνος, που σήμερα αποτελεί μια από τις 11 κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται στο ανατολικό μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου, μετά από την Ιερά Μονή Κρυσταλλένιας, καθώς ερχόμαστε από το Ηράκλειο πάνω σε ένα κατάφυτο από δέντρα λόφο και δεσπόζει στην περιοχή, η οποία εντυπωσιάζει τους επισκέπτες με την ομορφιά και τη θέα της.

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι. Συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα..

Κτίστηκε επι Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επέτρεπαν οι Ενετοί να καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, επειδή από το 1293 – 1463 είχαν διατάξει την ερήμωσή του λόγω του ότι γινόταν εστία επαναστατών. Στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός P. Castrofilaca, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, δεν αναφέρεται μετόχι ή οικισμός με το όνομα αυτό. Αναφέρεται για πρώτη φορά στην απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicattochio προς τον Ενετό capitano Grande Pietro Giustnniani, όπου αναφέρεται metochio san Konstantin με 30 σπίτια, το δεύτερο σε μέγεθος χωριό της περιοχής τότε, άρα ο Άγιος Κωνσταντίνος κτίστηκε μετά το 1583 μέχρι το 1630. Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωρίο Αγ Κωνσταντίνος είχε 45 (23 πλούσιοι, 17 μεσαίας τάξεως , πτωχοί εργαζόμενοι 5) άντρες για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο,

Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Πινακιβέλλου και από αυτά το χωριό aghio Kostantino είχε 30 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Ο Άγιος Κωνσταντίνος στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 ανήκε στο Δήμο Τζερμιάδων και είχε 381 (181 άνδρες, 200 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 325 κατοίκους (140 άνδρες και 185 γυναίκες) όλοι χριστιανοί.

.

Το χωριό Άγιος Κωνσταντίνος, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα πολλών πανεπιστημιακών καθηγητών: Κασσωτάκης Μιχάλης, Εμμ Στρατάκης, Κωστής Αργ. Στρατάκης κ.α.

Απογραφή 1951: Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίου 405 κάτοικοι (Άγιος Κωνσταντίνος 400, Ι.Μ. Κρυσταλλένιας 5), Απογραφή 2011: Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίου 115 κάτοικοι (Άγιος Κωνσταντίνος 104, Ι.Μ. Κρυσταλλένιας 11), Απογραφή 2021: Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίου 82 κάτοικοι.

Β. Η Ι.Μ. ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΡ(Ο)ΥΣΤΑΛΕΝΙΑΣ

Η ιστορική και Ιερά Μονή της Παναγίας Κρουσταλλένιας, η οποία βρίσκεται επάνω σε μικρό δενδρώδη λόφο στο μέσα μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου , ήτοι στο ανατολικό προς Άγιο Νικόλαο, είναι από τις πιο ιστορικές μονές της Κρήτης. Ο κύριος ναός είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου και εορτάζει με λαμπρότητα στις 15 Αυγούστου. Η προσωνυμία Κρ(ο)υσταλλένια, σύμφωνα με την παράδοση, οφείλεται είτε στην ίδρυση του μοναστηριού από κάποια γυναίκα με το όνομα Κρουσταλλένια είτε στο ότι σε κοντινή σπηλιά βρέθηκε η εικόνα της Παναγίας ζωγραφισμένη σε κρύσταλλο (τοπικά κρούσταλλο) είτε στο αποδιδόμενο στην Παναγία κοσμητικό επίθετο «Κρυσταλλένια», απηχώντας την ωραιότητα της μορφής της, απαστραπτούσης ως «λαμπερόν κρύσταλλον». Η μονή έπαιξε σημαντικό ρόλο σε όλες τις επαναστάσεις του Κρητικού λαού για την ελευθερία της Κρήτης με συνέπια να καταστραφεί πολλές φορές από τους κατακτητές Ενετούς, Οθωμανούς και Γερμανούς

Η Ι.Μ. Κρυσταλλένιας στην απογραφή του 1881 ανήκε στο Δήμο Τζερμιάδων και είχε 30 άνδρες χριστιανούς κατοίκους. Στην απογραφή του 1900 είχε 16 κατοίκους, 12 άνδρες και 4 γυναίκες.

Δίπλα από τον Ιερό της Κοιμήσεως Θεοτόκου Κρυσταλλένιας,, στον αμαξωτό δρόμο, βρίσκεται και ένας άλλος νεότερος ναός, η εκκλησία του Αγίου Νεκταρίου με τις κόκκινες κολώνες , ο οποίος αναγέρθηκε περίπου το 1969 με πρωτοβουλία του τότε Ηγούμενου Μελέτιου της Ιεράς Μονής Κρυσταλλένιας. Είναι αφιερωμένος στο έργο του Αγίου Νεκταρίου και γιορτάζει στις 9 Νοεμβρίου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ Ι.Μ. ΚΡ(Ο)ΥΣΤΑΛΛΕΝΙΑΣ

1241. Ίδρυση Ιεράς Μονής Κρ(ο)υσταλλένιας.

1273: Ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος αναφέρει ότι μετά τη νίκη των Κρητών επαναστατών στη σφοδρή μάχη που δόθηκε με τους Ενετούς κατακτητές στη θέση Αποσελέμη το 1273 κατά την καλούμενη επανάσταση των Χορτατσών, που άρχισε από το Οροπέδιο Λασιθίου, οι μαχητές και νικητές Κρητικοί αποσύρθηκαν στο Οροπέδιο και κατασκήνωσαν στην ιερά μονή Κρουσταλλένιας για να γιορτάσουν τη νίκη τους. Επομένως η Ι.Μ. Κρυσταλλένιας υπήρχε από τότε και λίγο ή πολύ πιο πριν. Η παράδοση αναφέρει ότι ιδρύθηκε το 1241.

.

«Εωρτάζετο την ημέραν εκείνην η μνήμη του προφήτη Ηλίου. Οι οπλαρχηγοί Μέτα πλήθους παρακολουθούντος, αναβάντες εις την μονήν την καλούμενην Κρουσταλένια, εκεί, υπό την σκιάν υψικόμων δρυών και κυπαρίσσων, παρά τον φλοίσβον, δροσεράς πηγής, ετέλεσαν της νίκης τα ευχαριστήρια. Είτα δε εις συμπόσιον καθήσαντες, ηυξαντο υπέρ ανεξαρτησίες Ελληνικής και καταστροφής πολεμίων, ηύξαντο ευελπιστούντες εις το μέλλον, και τας καρδίας εις θεόν ανατιθέμενοι, ως πεπεπρωμένον ήτον μάλλον επιτυχώς οπλαρχηγοί μεταγενέστεροι να ευχηθώσιν εν τη Μονή της Λαύρας μετά παρελεύσιν πεντακοσίων και επέκεινα ετών…. Ηρμόστευε τότε εις Χάνδακα ο Δουξ Μαρίνος Ζένος Έτος 1272.» (Σπύρου Ζαμπέλιου «Κρητικά Σκιαγραφήματα» 1860 σελίδα 13 και «Ιστορία των Επαναστάσεων της Κρήτης», Σπ. Ζαμπέλιου και Κριτοβουλίδη και Ι. Κονδυλάκη, 1893, σελίδα 35.)

1293: Οι Ενετοί εκκενώνουν το Οροπέδιο Λασιθίου για δύο αιώνες καθώς είναι κέντρο επαναστατικής δράσης. Η μονή ερημώνει και καταστρέφεται.

1543: Η ηγουμένη της μονής Παναγίας του Σπηλαίου στα Καλάβρυτα, Παλλαντία Ντανασή έρχεται στη Κρήτη και επανιδρύει τη μονή Κρουσταλλένιας, ενώ το Οροπέδιο Λασιθίου ξανακατοικείται.

1545: Η ηγουμένη της μονής Αγίας Μαρίνας των Καλαβρύτων, Θεόκλητη Ντανασή, αδερφή της Παλλαντίας, ιδρύει τη μονή Αγίας Πελαγίας κοντά στην Κρουσταλλένια.

1830: Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι το Monastery of Panaghia Marmaketo είχε 25 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

1740: Βαφτίζεται εδώ ο Εμμανουήλ Ροβίθης από το Μαρμακέτω, που έγινε γνωστός ως Καπετάν Καζάνης και αποτέλεσε έναν από μεγαλύτερους οπλαρχηγούς των Κρητών. Το παρατσούκλι Καζάνης προέρχεται από το γεγονός ότι κατά τη βάπτισή του επιτέθηκαν Τούρκοι στην Κρουσταλλένια κι έσπασαν την κολυμπήθρα και προκειμένου να μη μείνει αβάπτιστο το παιδί, βαπτίστηκε μέσα σε καζάνι.

1821: Ο ηγούμενος της Ι.Μ. Κρυσταλέννιας Γερβάσιος συμμετέχει ενεργά στον αγώνα κατά των Τούρκων.

1823: Ο Αιγύπτιος Χασάν Πασάς καταλαμβάνει τη μονή και την καταστρέφει ολοσχερώς.

1862: Η μονή ανακαινίζεται και ξανακατοικείται.

1866: Η μονή γίνεται έδρα της Επαναστατικής Επιτροπής του Αγώνα υπό το θρυλικό οπλαρχηγό καπετάν Μιχάλη Κόρακα (1797-1882), καθώς και του Κ. Σφακιανάκη και δημιουργείται εργαστήριο κατασκευής φυσιγγίων.

29 Μαΐου 1867: Μετά τη Γιγαντομαχία του Λασιθίου, οι Τούρκοι με αρχηγό των Κροάτη Ομέρ Πασά καταστρέφουν τη μονή ολοσχερώς, όπως και όλα τα χωριά του Οροπεδίου.

1870: Ιδρύεται δημοτικό σχολείο για τα παιδιά των διπλανών χωριών.

1925: Το Δημοτικό σχολείο καταργείται, καθώς ιδρύονται νέα στον Άγιο Κωνσταντίνο και στο Μέσα Λασίθι

1941-1944: Οι Γερμανοί διώχνουν τους μοναχούς που βοηθούν τους αντάρτες στη Μονή Βιδιανής και μετατρέπουν το μοναστήρι σε χώρο

.

συγκέντρωσης αιχμαλώτων. Ο ηγούμενος Ερμόλαος Κασαπάκης φυλακίζεται δύο φορές για την αντιστασιακή του δράση..

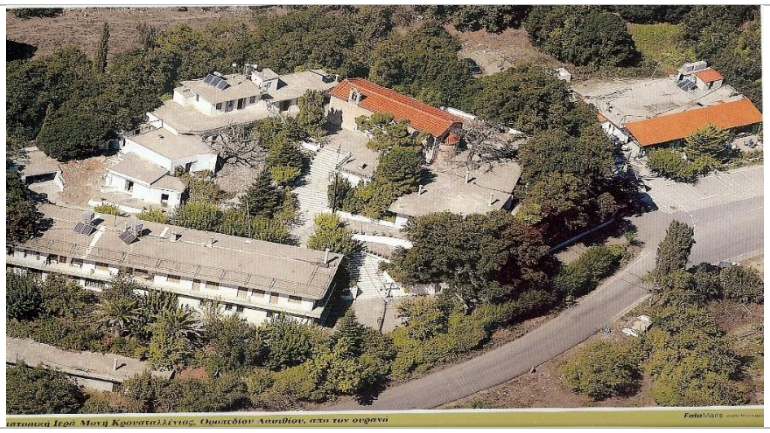

Ι.Μ. ΚΡΥΣΤΑΛΕΝΙΑΣ

Ο Ιερός Ναός ΠΑΝΑΓΙΑΣ στην Ι.Μ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΕΝΙΑΣ

5. ΤΟ ΧΩΡΙΟ Ο ΆΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Το χωριό Άγιος Γεώργιος, που σήμερα αποτελεί μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, είναι ένα από τα μεγαλύτερα χωριά του περίφημού και πανέμορφου Οροπεδίου Λασιθίου Κρήτης, ήτοι της γενέτειρας του Δία.Κείται στο νότιο μέρος του περίφημου Οροπεδίου Λασιθίου και συγκεκριμένα στις ρίζες του ιερού όρους η Δίκτη, λίγο μετά από το χωριό Άγιος Κωνσταντίνος ερχόμενοι από

.

το Ηράκλειο και τον Άγιο Νικόλαο και απέχει οδικώς από τον Άγιο Νικόλα 45 και από το Ηράκλειο 60 χιλιόμετρα.

. Αποτελείται από δυο συνοικίες, τον οικισμό Πάνω χωριό ή Πλαθιανός ή Άγιος Δημήτριος και τον οικισμό Κάτω Χωριό ή Άγιος Γεώργιος, απ΄ όπου πήρε το όνομά του το όλο χωριό. Παλιότερα οι οικισμοί αυτοί ήταν δυο ξέχωρα χωριά, τα οποία διαχωρίζονταν μεταξύ τους με ένα μεγάλο ρυάκι , που το 1950 σκεπάστηκε και έγινε ο κεντρικός δρόμος του χωριού.

Οι οικισμοί αυτοί κτίστηκαν επι Ενετοκρατίας ως μετόχια και συγκεκριμένα κτίστηκαν μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα.. Στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός Πέτρος Καστροφύλακας (P. Castrofilaca), λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, , σχετικά με τους οικισμούς στο Λασίθι, αναφέρεται μόνο ο οικισμός metochio Ocra (= μετέπειτα ο Ocra Plaideno ή Πλαθιανός) με σπίτια 6 .Ο οικισμός Άγιος Γεώργιος (S. Zorzi) αναφέρεται για πρώτη φορά στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata όπου αναφέρεται ότι «…Ocra ό Plaidano σπίτια 5, S. Zorzi σπίτια 12…. άρα ο οικισμός Άγιος Γεώργιος κτίστηκε μεταξύ 1583 – 1630. Ο οικισμός Πλαθιανός ονομαζόταν αρχικά και με την ονομασία Ocra / Ochra (Ώχρα), επειδή το εκεί έδαφος έχει ωχρό χρώμα. Η **ώχρα** είναι ορυκτό σε αποχρώσεις ανοιχτού καφέ κίτρινου έως καφέ κόκκινο.. Το χρώμα αυτό οφείλεται στο οξείδιο του σιδήρου. Τοπικά αυτό το είδος εδάφους, που συνήθως είναι πετρώδες, λέγεται «κούσκουρας».

Ο ίδιος οικισμός λεγόταν και Πλαιδενό (Ocra ό Plaideno), επειδή, σύμφωνα με την παράδοση, ο οικισμός αυτός κείται στην πλαγιά, στο πλάι > Πλαι(δ)ενό - Πλατιανός του εκεί λόφου και σε σχέση με τον οικισμό Αγιο Γεώργιο που κείται επι του πεδινού μέρους. Κατ' άλλους ο Πλατιανός ονομάστηκε έτσι από ένα οικιστή που λεγόταν Πλαίτης ή Πλατής, όμως αυτό δεν το αποδέχεται η παράδοση.

Στην ευρύτερη περιοχή του Αγίου Γεωργίου υπήρχαν επίσης τα εξης ενετικά μετόχια: Α(υ)γουστή (δυτικά του λόφου Κεφάλα) , Μόρο (νότια του λόφου Κεφάλα) ,Βασιλικού, κλήμα Βενέρη , Αγία Πελαγία (διασώζεται η εκκλησία) και Αλέξαινας (αυτά τα μετόχια βρίσκονταν ανατολικά του Αγίου Γεωργία, και των οποίων τα ονόματα σώζονται ως τοπωνύμια). Οι οικισμοί αυτοί με το πέρασμα του χρόνου εγκαταλείφθηκαν και οι κάτοικοί τους εγκαταστάθηκαν κυρίως στον Άγιο Γεώργιο. Ειδικότερα στο μετόχι «στου Μόρο» είχαν ανεγερθεί επί Ενετοκρατίας από τον ομώνυμο Βενετό Διοικητή Mauro ιερός ναός, ο ναός του Άγιου Νικόλαου, που διασώζεται ακόμη,, καθώς και αποθήκες όπου συγκεντρώνονταν τα σιτηρά που πλήρωναν ως ενοίκιο εκείνοι που καλλιεργούσαν τα δημόσια (ενετικά) κτήματα του Οροπεδίου Λασιθίου για τις γαλέρες των Βενετών.

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωριό Άγιος Γεώργιος είχε 55

.

(πλούσιοι 21, μεσαίας τάξης 27 πτωχοί εργαζόμενοι 7), άτομα άντρες για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλου και από αυτά τα εξής χωριά Avrakodi+Kudhumalia+Platiano+haghi Gheorgji είχαν 100 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 τα χωριά Άγιος Γεώργιος και Πλαθιανός ανήκαν στο Δήμο Ψυχρού και από αυτά ο Άγιος Γεώργιος είχε 384 (195 άνδρες , 189 γυναίκες) κατοίκους και ο Πλαθιανός 285 (132 άνδρες, 153 γυναίκες) κατοίκους. Επίσης ο Άγιος Γεώργιος είχε και 2 Τούρκους φοροεισπράκτορες. Στην απογραφή του 1900 ο Άγιος Γεώργιος ανήκε στο Δήμο Ψυχρού και είχε 356 κατοίκους, 182 άνδρες και 174 γυναίκες όλοι χριστιανοί.

Το έτος 1920 έως το 1928, ήτοι μετά την πλήρη απελευθέρωση της Κρήτης από τους Τούρκους και την ένωσή της με την Ελλάδα (έγινε το 1912), τα γειτονικά χωριά Άγιος Γεώργιος, Πλαθιανός, Κουδουμαλιά και Αβρακόντε του Οροπεδίου Λασιθίου ενώθηκαν σε μια κοινότητα, την κοινότητα Αγίου Γεωργίου. Το 1928 αποσπάται το χωριό Αβρακόντες και κάνει δική του Κοινότητα. Το 1940 αποσπάται το χωριό Κουδουμαλιά από την κοινότητα Αγίου Γεώργιου και πάει στην κοινότητα Αβρακόντε.

Ο οικισμός Πάνω Χωριό ή Πλατιανός ή Άγιος Δημήτριος έχει πολιούχο εκκλησία τον Άγιο Δημήτριο και ο οικισμός Κάτω Χωριό ή Άγιος Γεώργιος έχει πολιούχο εκκλησία τον Άγιο Γεώργιο και οι δυο εκκλησίες κτιστηκαν πολύ αργότερα από την κτίση των οικισμών αυτών, επι Τουρκοκρατίας.

Αρχικά οι κάτοικοι και του οικισμού Άγιος Γεώργιος και του οικισμού Άγιος Δημήτριος, εκκλησιάζονταν στην εκκλησία Άγιος Γεώργιος του παρακείμενου οικισμού Άγουστή. Ακολούθως επι τουρκοκρατίας κτίστηκαν η δικλιτος εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και Αγίου Χαράλαμπου στον οικισμό Άγιος Γεώργιος και η δίκλιτη εκκλησία Αγίου Δημητρίου και Παναγίας στον οικισμό Πλαθιανός.

Ο Άγιος Γεώργιος μετά από την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Οθωμανούς αναπτύχθηκε σε ένα από τα δυο μεγαλύτερα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου. Το άλλο είναι το Τζερμιάδων. Στην απογραφή του 1951, ο Άγιος Γεώργιος είχε το μεγαλύτερο καταγεγραμμένο πληθυσμό του, που ήταν 1312 κάτοικοι και ήταν ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό οικισμός στην επαρχία, πρωτιά την οποία διατήρησε ως την απογραφή του 1981. Στην απογραφή του 1981 καταγράφηκαν στον Άγιο Γεώργιο 1030 κάτοικοι, ενώ στο άλλο μεγάλο χωριό του Οροπεδίου, το Τζερμιάδων, απογράφηκαν 1060 άτομα.

Το Δημοτικό Διαμέρισμα Αγίου Γεωργίου διαθέτει Παιδικό Σταθμό, Νηπιαγωγείο, Δημοτικό σχολείο, Λαογραφικό Μουσείο, Περιφερειακό Ιατρείο, Φαρμακείο, τουριστικά καταλύματα κ.α.

Από το 1958 έως το 1962 λειτουργούσε στον Άγιο Γεώργιο και το καλούμενο «Δικταίο Λύκειο» (ιδρυτής ο οικονομολόγος Χρ. Φαρσάρης), που ήταν εξατάξιο σχολείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αντίστοιχο με το σημερινό τριτάξιο Γυμνάσιο και τριτάξιο Λύκειο, ενώ από το 1978 έως το 2000

.

λειτουργούσε ως τριτάξιο Γυμνάσιο .Έπαυσε τη λειτουργία του το 2000.. Επίσης στον Άγιο Γεώργιο υπήρχε Τεχνολογικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο (ΤΕΕ), που λειτούργησε την περίοδο 2000-2007.

Το χωριό Άγιος Γεώργιος , σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα σπουδαίων ανθρώπων της αντίστασης, αλλά και των γραμμάτων, του πολιτισμού, των τεχνών και των επιστημών: Γεώργιος – Ευάρεστος Ταμιωλάκης ή παπά Τζιρίτης. Δεν έβγαλε η φύση παρόμοιο δρομέα και επαναστάτη παπά. Νικος Παναγιωτάκης του Μιχάλη του Μπιμπίκη, ο μεγαλύτερος Έλληνας βυζαντινολόγος. Νικόλαος Πλεύρης, ο θρυλικός συνταγματάρχης των πολέμων και ηγετικό στοιχείο της αντίστασης κατά των Γερμανών. Παυλής Πετράκης, ήρωας της αντίστασης, που εκτελέστηκε από τους Γερμανούς. Καπετάν Κρασαναδάμης, ανιδιοτελής λαϊκός καπετάνιος της Ιταλογερμανικής Κατοχής. Δασκάλα Πετράκαινα., η δασκάλα που μετέτρεψε τα αγριόπαιδα των βοσκών σε ήρεμους πολίτες και εμψύχωσε τους χωριανούς την κατοχή. Μιχάλης Μπούμπος, ο φονιάς του Τούρκου φοροεισπράκτορα και δυνάστη Τσούλη. Χατζή Κλήσαρχος, χιλίαρχος των επαναστάσεων. Τηλέμαχος Πλεύρης, αντιστασιακός και βουλευτής. Γεώργιος Παναγιωτάκης, συγγραφέας και ρέκτης πολιτισμού. Μάκης Κρασανάκης, πολυγραφότατος συγγραφέας κ.α.

Η Κοινότητα Αγίου Γεωργίου στην απογραφή του 1951 είχε 1312 κατοίκους. Στην απογραφή 2011 είχε 490 κατοίκους και στην απογραφή του 2021: 544 κατοίκους.

ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΚΑΙ ΝΕΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Το πρώτο διδακτήριο (Δημοτικό Σχολείο) του Αγίου Γεωργίου θεμελιώθηκε το έτος 1871 στον οικισμό Πλαθιανός και το οποίο καταργήθηκε το έτος 1937, επειδή δε χωρούσε όλους τους μαθητές, που τότε σ' αυτό φοιτούσαν και οι μαθητές από τα χωριά Κουδουμαλιά και Αβρακόντε. Σήμερα έχει μετατραπεί σε Μουσείο «Ελευθερίου Βενιζέλου». Το νέο διδακτήριο (νέο Δημοτικό Σχολείο) του Αγίου Γεωργίου, που είναι ένα 6θέσιο ωραιότατο νεοκλασικό κτίριο, βρίσκεται στο οικισμό του Αγίου Γεωργίου. Εγκαινιάστηκε το 1937 και το 1954 – 1960 είχε κάπου 215 – 250 μαθητές μόνο από τον Άγιο Γεώργιο. Σήμερα εκεί διδάσκονται οι μαθητές από όλο το Λασίθι

Σύμφωνα επίσης με άρθρο του καθηγητή κ. Εμμ Συμιανάκη: <<Πριν από το 1870 δεν υπήρχε δημοτικό σχολείο στον Άι Γιώργη. Μετά το διάταγμα Χάτι Χουμαγιούν του σουλτάνου ιδρύθηκαν δημογεροντίες σε κάθε χωριό, επαρχία. Πασαλίκι και σουλτανική. Το διάταγμα αυτό που εκδόθηκε το 1858 έδωσε την ευκαιρία να εκλεγεί στον Άι Γιώργη δημογεροντία από πολύ ευυπόληπτους και

.

δραστήριους χωριανούς όπως ο καπετάν Κασαποδημήτρης, ο Μανουήλ Κλήσαρχος, ο Παναγιωτάκης, ο Ταμιωλάκης Δημ, πατέρας του παπα Τζιρίτη και άλλοι. Πρώτο μέλημα της δημογεροντίας αυτής ήταν η ίδρυση γύρω στο 1870 άτυπου δημοτικού σχολείου. Τα έξοδα λειτουργίας του ανέλαβαν εξολοκλήρου οι κάτοικοι δηλαδή πληρωμή του δασκάλου (25 δραχμές μηνιαίως) και του ενοικίου της ιδιωτικής οικίας Κωνσταντίνου Πλευράκη ή Καλύβα στην οποία στεγάστηκε το σχολείο. Στη θέση αυτή είναι σήμερα το σπίτι Γιάννη Καροφυλλάκη στο Κάτω Χωριό Αγ Γεωργίου.

Η ίδια δημογεροντία εζήτησε την άδεια από τον πασά Νεαπόλεως Κωστή Αδοσίδη να ανεγερθεί σχολικό διδακτήριο δαπάναις της Δημογεροντίας Λασιθίου. Ο πασάς έδωσε μεν την άδεια, αλλά δεν δέχτηκε ν αναλάβει τα έξοδα η δημογεροντία. Έτσι οι Αγιοργιώτες ρίφτηκαν "μούρη γόνατα" στον αγώνα να κτίσουν το σχολείο αυτοί, όπως είχαν κάμει και το 1813 με την εκκλησία του Αγ Γεωργίου. Με εράνους, προσωπική εργασία άρχισαν το έργο τους. Το χωριό επισκέφτηκε ο ίδιος ο πασάς και έκαμε τα εγκαίνια, όπως φαίνεται στο υπέρθυρο ,που φέρει χρονολογία 1871. Η ολοκλήρωση όμως του πολυδάπανου έργου καθυστέρησε πάρα πολύ και το κτίριο παραδόθηκε στα παιδιά το 1905! Οι φτωχοί χωριανοί μου δεν μπορούσαν ταυτόχρονα και σχολείο να λειτουργούν εξόδοις τους και σχολειό να κτίζουν. Το 1899 ιδρύθηκε επισήμως επί Κρητικής Πολιτείας το διθέσιο δημοτικό Αγ Γεωργίου και ανακουφίστηκαν κάπως οικονομικά οι Αγιοργιώτες. Όταν το 1905 δόθηκε το κτίριο στους μαθητές και λίγο αργότερα στα κορίτσια του διθέσιου παρθεναγωγείου, αυτό δεν επαρκούσε και εχρησιμοποιείτο και η εκκλησία του Αγ Δημητρίου για τη διεξαγωγή των μαθημάτων. Ως αύλειο χώρο είχε τη βορεινή πλαγιά και ως αφοδευτήρια τα παρακείμενα ρυάκια και στάβλους. Επειδή ο αριθμός των μαθητών που προερχόντουσαν από Αγ Γεώργιο, Κουδουμαλιά και Αβρακόντε αυξανόταν ραγδαία, ζητήθηκε από την Κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου, να κτιστεί νέο μεγαλύτερο διδακτήριο. Έτσι το 1930 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος από τον υπουργό Παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου και το 1937 μεταφέρθηκαν στο νέο διδακτήριο όλοι οι μαθητές του Αγ Γεωργίου και της Κουδουμαλιάς, που γύρω στο 1950 ξεπερνούσαν τον αριθμό 220

Μετά την απομάκρυνση των μαθητών το παλιό σχολειό εγκαταλείφτηκε στην τύχη του. Λίγομετά την Κατοχή οι προερχόμενοι από τον Άγ Γεώργιο αντάρτες του Καπετάν Κρασαναδάμη, έλαβαν ως επιβράβευση του αγώνα τους για την κατάληψη το 1944 του αεροδρομίου Ηρακλείου, μια μεγάλη γεννήτρια την οποθα εγκατέστησαν στο παλιό σχολείο και ηλεκτροδότησαν κάποιο διάστημα το χωριό. Μετά τη διακοπή της ηλεκτροδότησης λεηλατήθηκε η γεννήτρια και έμεινε μόνο το κουφάρι της. Σήμερα δεν γνωρίζω που βρίσκεται.

.

Καλον θα ήταν κάπου να εκτεθεί ως ιστορικό στοιχείο. Το παλιό σχολείο ερειπώθηκε και μετατράπηκε σε χώρο αφόδευσης, αλλά και προσωρινό καταφύγιο των ποιμνίων που όδευαν για τα χειμαδιά. Κι εμείς ως παιδιά εκεί μέσα αποθηκεύαμε τα ξύλα για τη φουνάρα της Λαμπρής. Στο μικρό του μεσημβρινό περίβολο παίζαμε τόπι, ντελη, μάνα τόπι και όλα τα παλιά παιχνίδια.

Ευτυχώς όλα αυτά ανήκουν στο παρελθόν, γιατί με την παρέμβαση του Πολιτιστικού Συλλόγου Αγ Γεωργίου, το κτίριο αναστυλώθηκε και έγινε μουσείο που στεγάζει ενθυμήματα του Βενιζέλου. Κάπου όμως πρέπει να μπούνε και οι φωτογραφίες των μελών τησδημογεροντίας που το έφτιαξαν και των πρώτων δασκάλων Δρυλερακη, Μαρκοπούλου, Μαρίας Πετράκη-Γραμματικάκη και Νικολάου Πλεύρη, μετέπειτα συνταγματάρχη της Αντίστασης. >>

(Εμμ Στ. Συμιανάκης, καθηγητής φιλολογίας)

«ΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΛΥΚΕΙΟ» ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Το 1958 ιδρύθηκε στον Άγιο Γεώργιο ιδιωτικό εκπαιδευτήριο Μέσης Εκπαίδευσης κλασικής κατεύθυνσης με την επωνυμία «Δικταίον Λύκειον» (Φεκ 119/6-6-1958) το οποίο στεγάστηκε σε ιδιωτικούς χώρους, απο τον επιχειρηματία-οικονομολόγο Χρήστο Φαρσάρη απο το Μέσα Λασίθι. Καταρχήν ιδρύθηκε πλήρες τριτάξιο Γυμνάσιο και κάθε χρόνο προστίθετο και μία τάξη Λυκείου. Πρώτος Διευθυντής διετέλεσε ο θεολόγος καθηγητής Ιωάννης Παπαδόπετρος, μετά ο φιλόλογος Ιωάννης Γαλετάκης κ.α. Το 1960-62 το Δικταίον Λύκειο περιήλθε στην Κοινότητα Αγίου Γεωργίου και μετά από λίγο έκλεισε.

Σύμφωνα επίσης με άρθρο του καθηγητή κ. Εμμ Συμιανάκη: <<Το 1958 ο πανέξυπνος επιχειρηματίας Χρήστος Φαρσάρης από το Μέσα Λασίθι ίδρυσε στον Άγ Γεώργιο εξατάξιο ιδιωτικό γυμνάσιο με την επωνυμία "Δικταίον Λύκειο". Την εποχή αυτή μόνο ο Άι Γιώργης και ο Αβρακόντες είχαν στα δημοτικά τους πάνω από 350 παιδιά συνολικά. Αν προσθέσει κανείς και τους μαθητές των υπόλοιπων χωριών της Πέρα Ρίζας , αντιλαμβάνεται τη βιωσιμότητα της προσπάθειας του Φαρσάρη. Από το 1949 υπήρχε αίτημα των κατοίκων της Πέρα Ρίζας για ίδρυση γυμνασίου πλην επί ματαίω. Τα Λασιωτάκια είχαν τρεις επιλογές ,μετά την αποφοίτηση τους από το δημοτικό: Πρώτη και επικρατέστερη να μάθουν κάποια τέχνη ή να συνεχίσουν το αγροτοποιμενικό επάγγελμα των γονέων τους. Δεύτερη επιλογή να φοιτήσουν στο γυμνασιακό παράρτημα Τζερμιάδω, διαβαίνοντας με τα πόδια ποταμούς και ρυάκια. Τρίτη επιλογή να μεταναστεύσουν

.

όντας παιδαρέλια στη Νεάπολη, Ηράκλειο, Καστέλι, Βιάννο όπου λειτουργούσαν γυμνάσια.

Ο Φαρσάρης λοιπόν προσέφερε , έστω επ αμοιβή, την ευκαιρία στα μισά λασιωτάκια να μορφωθούν. Τεράστια η προσφορά του. Από κει και ύστερα το χωριό του 94% βοσκών μετατράπηκε σε χωριό εγγραμμάτων. Το σχολείο εχρησιμοποίησε ως αίθουσες διδασκαλίας και γραφεία των καθηγητών το καφενείο Χαρούλας Κλεισαρχάκη και τους παραδίπλα χώρους απέναντι από το καφενείο Νίκου Παπαφραγκάκη. Ο αύλειος χώρος ήταν από πίσω μαζί με τον ακάλυπτο χώρο του σπιτιού του Μανούσου Πλευράκη. Πρώτος γυμνασιάρχης υπήρξε ο σφακιανός συνταξιούχος θεολόγος Παπαδόπετρος και επόμενος ο στειακός φιλόλογος Γαλετάκης. Φιλόλογοι οι αδιόριστες καθηγήτριες Στέλλα Καπετανάκη με τη λεύκη στο πρόσωπο, Ολυμπία Ευσταθούλη που την αποκαλούσαμε λόγω μελαμψότητας η μαύρη, η Υψιμπίλη Καμπουροπούλου ,λυγερή κοπελιά από τη Θεσσαλονίκη και ο Μανόλης ο Βασιλάκης από τους Μουχτάρους, σπουδαίος φιλόλογος που αυτοκτόνησε αργότερα στο Ηράκλειο. Μαθηματικοί ο ωραίος νέος Φιλιππίδης, κάποιος Παπαδιονυσίου νομίζω και ο θηριώδης Μπόκαρης. Αγγλικής φιλολογίας η Ρένα η Φιολιτάκη η οποία συνήψε δεσμό με τον επίσης μαθηματικό του σχολείου Αντώνη Δυλιντά ,κατοπινό σύζυγο της. Γυμναστές ο λαστιχένιος Καλιατάκης Μύρων από τη Λατσίδα και ο διάδοχος του Μάρκου. Εκεί υπηρέτησε και ο θεολόγος Αντώνης Οικονομάκης στον οποίο οφείλομε τα ανέκδοτα για τα μουραλάυγουλα του Μάκη, το τυρί με το αθότυρο κ.λπ.. Οι καθηγητές αυτοί ήταν όλοι εργένηδες και έμεναν ομαδικά στα σπίτια Ευάγγελου Ταμιωλάκη.>> (Εμμ Στ. Συμνιανάκης, καθηγητής φιλολογίας)

ΤΟ ΤΕΧΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Στον Άγιο Γεώργιο ιδρύθηκε το 1999 αφενός δημόσιο Τεχνικό Λύκειο, με ειδίκευση στην Επιχειρηματική Γεωργία, το οποίο ‘έκλεισε 2007 και αφετέρου Δημόσια Βιβλιοθήκη. Επίσης στον Άγιο Γεώργιο ιδρύθηκε το 1978 δημόσιο τριτάξιο Γυμνάσιο, το οποίο λειτουργούσε ως το 2000, οπότε και συγχωνεύτηκε με το Γυμνάσιο Τζερμιάδων. (Μάκης Κρασανάκης)

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Το 1978 ιδρύθηκε στον Άγιο Γεώργιο τριτάξιο Γυμνάσιο, το οποίο στεγάστηκε σε ειδικά διασκευασμένες αίθουσες σε κτίριο της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών. Αργότερα μεταφέρθηκε σε νέο κτίριο. Πρώτος Διευθυντής του Γυμνασίου διετέλεσε ο φιλόλογος Γεώργιος Τζανόπουλος, τον οποίο διαδέχτηκε η φιλόλογος Αντωνία Μπουραντά, ο Θεολόγος Θεόδωρος Αηδονόπουλος, ο φυσικός

.

Νικόλαος Καλογεράκης , ο μαθηματικός Θεόδωρος Έξαρχος, η φιλόλογος Μαρία Κασαπάκη κ.α. Το 1999-2000 το Γυμνάσιο Αγίου Γεωργίου συγχωνεύτηκε με το Γυμνάσιο Τζερμιάδων (απόφαση Δ4/434/1-7-199).

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Επίσης στον Άγιο Γεώργιο ιδρύθηκε το 1999 Τεχνικό Λύκειο με ειδίκευση στην Επιχειρηματική Γεωργία, το οποίο έκλεισε το 2007.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Το 1999 ιδρύθηκε στον Άγιο Γεώργιο μια από τις 499 σχολικές βιβλιοθήκες που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης Αρσένη και που σήμερα άλλοτε κλείνει και άλλοτε ανοίγει.

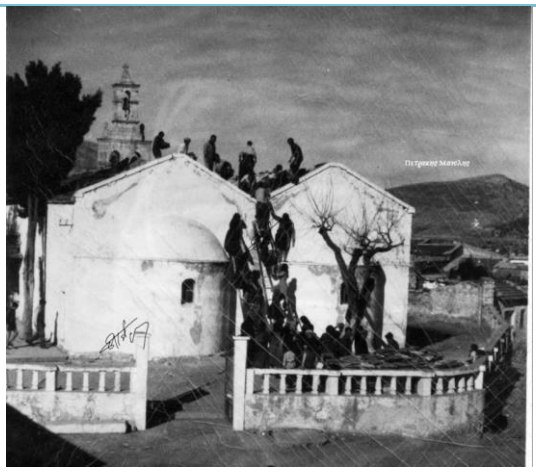

Η πρώτη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο χωριό Άγιος Γεώργιος. Ήταν πετρόκτιστη και διμάρτυρη, του Αγίου Γεωργίου και Αγίου Χαραλάμπους. Κτίστηκε κάπου το 1813 και γκρεμίστηκε το 1963 για να κτιστεί στη θέση της μεγαλύτερη, η σημερινή.

6. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΑΒΡΑΚΟΝΤΕ(Σ) ΚΑΙ ΚΟΥΔΟΥΜΑΛΙΑ

Α. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΑΒΡΑΚΟΝΤΕ(Σ)

Το χωριό Αβρακόντες, που μαζί με το χωριό Κουδουμαλιά αποτελούν σήμερα μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, την κοινότητα Αβρακόντε, βρίσκεται κρυμμένο μέσα σε μια καταπράσινη και ωραία κοιλάδα που σχηματίζεται στο βόρειο

.

μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου και μεταξύ του λόφου Κάστελος και του βουνού Κουτσούρα, πρόποδα του ιερού όρους της Δίκτης.

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα..

Πήρε την ονομασία που έχει, σύμφωνα με την παράδοση, από την κόρη του Πέτρου Κόντε, την Αύρα, που ήταν ο οικιστής του Αβρακόντε. (βλέπε και το από 17/10/1951 έγγραφο του δάσκαλου του χωριού Αβρακόντε Εμμ Αγαπάκη προς την Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών η οποία έχει δημοσιευτεί στο βιβλίο «Ο Αβρακόντες» Συλλόγου Αβρακοδιανών ο «Κάστελος» 2003). Ο Πέτρος Κόντε ήταν πρόσφυγας από το Ναύπλιο, που είχε έρθει στο Λασίθι επί Ενετοκρατίας, όταν η Πελοπόννησος έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Στον πρόσφυγα αυτό, καθώς και σε κάποιους άλλους από το Ναύπλιο και τη Μονεμβάσια παραχωρήθηκαν από την Ενετική Κυβέρνηση κτήματα στο Λασίθι το 1545 για την αποκατάστασή τους.

Στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός P. Castrofilaca, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, αναφέρεται ότι το metochio Anaurocode (Αβρακόντε) είχε 4 δουλευτές, 6 παιδιά και 15 γυναίκες και το metochio kudumalia είχε 3 δουλευτές, 5 παιδιά και 3 γυναίκες.. Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata προς τον Ενετό capitano Grande Pietro Giustnniani αναφέρει ότι το «metochio Anauracoda (Αβρακόντε) είχε 5 σπίτια και το metochio Cudumaglia είχε 5.σπίτια.Οι γραφές Anaurocode και Anauracoda που βλέπουμε στις εν λόγω εκθέσεις είναι προφανώς κακή μεταγραφή, της λέξης ΑΒΡΑΚΟΝΤΕ = AURACONDE.

Στην αιγυπτιακή απογραφή του 1834 (Pashley, Travels in Crete, II, 321) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλλου και από αυτά τα χωριά Αγ. Γεώργιος, Πλαθιανός , Κουδυμαλιά και Αβρακόντε, είχαν 100 χριστιανικές οικογένειες.

Ο Αβρακόντες στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 ανήκε στο Δήμο Ψυχρού και είχε 227 (113 άνδρες, 114 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους συν 2 Μουσουλμάνους εισπράκτορες φόρων. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 ανήκε και πάλι στο δήμο Ψυχρού και είχε 308 κατοίκους (151 άνδρες και 157 γυναίκες) όλοι χριστιανοί.

Ο Αβρακόντες, όταν καταργήθηκε ο δήμος Ψυχρού, υπάχθηκε στην κοινότητα Αγίου Γεωργίου. Το έτος 1928 απέκτησε δική του κοινότητα μαζί με το συνοικισμό της Κουδουμαλιάς και έκτοτε ανήκει στο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

Η Κοινότητα Αβρακοντε στην απογραφή του 1951 είχε :794 κάτοικους (Αβρακοντες 620, Κουδουμαλιά 174), στην απογραφή του 2011 είχε 194 κατοίκους (Αβρακοντες 170, Κουδουμαλια 24) και στην απογραφή 2021 η Κοινότητα Αβρακοντε είχε182 κατοίκους

.

Β. ΤΟ ΧΩΡΙΟ Η ΚΟΥΔΟΥΜΑΛΙΑ

Η Κουδουμαλιά, που σήμερα μαζί με το χωριό Αβρακόντε αποτελούν μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται μετά από το χωριό Άγιος Γεώργιος και πριν από το χωριό Αβρακόντε επάνω σε ένα λόφο στους πρόποδες της Δίκτης και ω ς εξ αυτού έχει απέραντη πανοραμική θέα σε όλο το πανέμορφο Λασίθι.

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι. και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα..

Στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός P. Castrofilaca, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, αναφέρεται ότι το metochio Anaurocode (Αβρακόντε) είχε 4 δουλευτές, 6 παιδιά και 15 γυναίκες και το metochio kudumalia είχε 3 δουλευτές, 5 παιδιά και 3 γυναίκες.. Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata προς τον Ενετό capitano Grande Pietro Giustnniani αναφέρει ότι το «metochio Anauracoda (Αβρακόντε) είχε 5 σπίτια και το metochio Cudumaglia είχε 5.σπίτια.

Στην Αιγυπτιακή απογραφή του 1834 (Pashley, Travels in Crete, II, 321) αναφέρεται ότι τα χωριά Αγ. Γεώργιος, Πλαθιανός, Κουδουμαλιά και Αβρακόντε είχαν όλα μαζί 100 χριστιανικές οικογένειες.

Η Κουδουμαλιά στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 είχε 131 (62 άνδρες, 69 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους και στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 143 (69 άνδρες και 74 γυναίκες) κατοίκους. Δήμαρχος τότε του Δήμου Ψυχρού ήταν ο Μανώλης Παπαδάκης από την Κουδουμαλιά, ο οποίος είχε διατελέσει σπουδαίο έργο στην περιοχή αν συνυπολογίσουμε ότι δεν είχε γραμματικές γνώσεις και ότι τότε οι δήμοι δεν είχαν καθόλου έσοδα.

Η Κουδουμαλιά δεν υπήρξε ποτέ αυτοδύναμη κοινότητα, αλλά παράρτημα είτε του Αβρακόντε, είτε του Αγ Γεωργίου. Η Κουδουμαλιά το έτος 1928 υπήχθη στην κοινότητα Αγ. Γεωργίου και από το 1940 μέχρι και σήμερα στην κοινότητα του Αβρακόντε.του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου.

Η Κουδουμαλιά, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα σημαντικών ανθρώπων, Από την Κουδουμαλιά καταγόταν ο Χαΐνης Βισκαδούρος που ήταν ένας από τους επαναστάτες του Οροπεδίου επί Τουρκοκρατίας και ανήκε στην ομάδα του καπετάν Μανώλη Καζάνη. Επίσης οι στρατηγοί της ΕΛ.ΑΣ Παύλος Δουκιαντζάκης, Αλέξανδρος Πατεράκης πατέρας του ονομαστού λυράρη Ιάκωβου Πατεράκη, Δημ. Στεφανάκης, Γεώργιος Κασαπάκης (ήταν και συγγραφέας), Αντώνιος Δουκιαντζάκης και Εμμ Βισκαδουράκης. Οι δάσκαλοι Αριστείδης Παπαδάκης ,ο οποίος προτίμησε να θυσιάσει την καριέρα του παρά ν αποκηρύξει την ιδεολογία του, Γεώργιος Ι. Παπαδάκης, Ιωάννης Καροφυλλάκης και η καθηγήτρια Μαρία Βισκαδουρακη κ.α.

.

7. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΚΑΜΙΝΑΚΙ.

Το χωριό Καμινάκι, που σήμερα αποτελεί μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται στο βορειοδυτικό μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου, μετά από το χωριό Αβρακόντες. σε μια εύφορη και δενδρώδη περιοχή απ' όπου ξανοίγεται και η ονομαστή κοιλάδα του Κλώρου η Χλώρου, η οποία οδηγεί προς ένα άλλο οροπέδιο της Δίκτης, το Οροπέδιο της Μάρης. Ξεκάθαρα αποτελεί στολίδι του υπέροχου Οροπεδίου Λασιθίου καθώς είναι ένα παραδοσιακό χωριό, χτισμένο μέσα σε ένα φυσικό τοπίο ασύγκριτης φυσικής ομορφιάς και φημίζεται για το ορεινό του κλίμα και τα υψηλής ποιότητας προϊόντα του.

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι. και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα..

Πήρε την ονομασία του από το ότι εκεί υπήρχε ένα καμίνι χαλκιά = τοπικά χαρκιά, όπως φανερώνει η ενετική και πρώτη ονομασία του; Mettocchio Caminachi del fauro = μετόχι του χαλκιά = ο σιδεράς.

Στην έκθεση-απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός Πέτρος Καστροφύλακας, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, αναφέρει ότι στο Λασίθι τότε υπήρχαν δυο μετόχια γειτονικά, το Mettocchio Caminachi del fauro και το Mettocchio del Spera sto Caminachi. (ο Τσιάκομο Σπέρας ήταν Ναυπλιώτης πρόσφυγας) Δεν αναφέρει κατοίκους. Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata προς τον Ενετό capitano Grande Pietro Giustnniani αναφέρεται ότι το «metochio Caminachi είχε 5 σπίτια.(Στ. Σπανάκης «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την Ενετοκρατία»)

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωρίο Καμινάκι είχε 15 άντρες για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλλου και από αυτά το χωριό Kaminaki είχε 30 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 υπαγόταν στον τότε δήμο Ψυχρού και είχε 314 (156 άνδρες, 158 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 324 κατοίκους (163 άνδρες και 161 γυναίκες) και υπαγόταν στον ίδιο δήμο.

Ο ενοριακός ναός Καμινακίου, που χτίστηκε το 1895, είναι μια δίκλιτη βασιλική μετά τρούλου, με το ένα κλίτος αφιερωμένο στα Εισόδια της Θεοτόκου και το άλλο στην Αγία Παρασκευή. Δίπλα από αυτή βρίσκεται το Τυροκομείο της Ε.Γ. Σ. Λασιθίου με εξαιρετικά κτηνοτροφικά προϊόντα.

.

Το χωριό Καμινάκι, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα του οπλαρχηγού επι γαλλογερμανικής κατοχής της Κρήτης Χρήστου Ζαμπετάκη, του Νομάρχη Λασιθίου Αντωνίου Στρατάκη, του νέου Δημάρχου Λασιθίου κ. Γεωργίου Αθανασάκη κ.α.

Η κοινότητα Καμινακίου στην απογραφή του 1951: είχε 511 κατοίκους, στην απογραφή του 2011:ειχε 273 κατοίκους και στην απογραφή του 2021 είχε 222 κατοίκους

8. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΨΥΧΡΟ ΚΑΙ ΜΑΓΟΥΛΑΣ

Α. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΓΟΥΛΑΣ

Το χωριό Μαγουλάς (ενετικά Magula), που σήμερα μαζί με το χωριό Ψυχρό αποτελούν μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται μετά από το χωριό Καμινάκι και πριν από το χωριό Ψυχρό σε μια καταπράσινη και ωραία περιοχή.

Πήρε την ονομασία του από τη θέση που είναι κτισμένο, που μοιάζει με μάγουλο (magulum = η παρειά).Ειδικότερα είναι χτισμένο στην παρειά ή άλλως μάγουλο, κάπου 900 μ., στις υπώρειες του όρους που τοπικά καλείται Τούμπα Μούτσουνας (1538μ.), η οποία εντυπωσιάζει με την πλούσια βλάστησή της, καθώς και με την απέραντη πανοραμική και καταπληκτική της θέα.

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα..

Στην έκθεση που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός Πέτρος Καστροφύλακας, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, σχετικά με τους οικισμούς Λασιθίου, αναφέρεται απλώς η ύπαρξή του με την ονομασία metochio Magula. Δεν αναφέρονται σπίτια και κάτοικοι. Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata αναφέρεται ότι το «metochio Magula είχε 15 σπίτια (Στ. Σπανάκης «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την ενετοκρατία»).

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωριό Μαγουλάς είχε 9 (Πλούσιοι 5, μεσαίας τάξης 4 πτωχοί εργαζόμενοι -),άτομα για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μιραμπέλλου και από αυτά το χωριό Magula είχε 25 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

.

Ο Μαγουλάς στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 ανήκε στο Δήμο Ψυχρού και είχε 161 (75 άνδρες, 86 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 160 κατοίκους, 76 άνδρες και 74 γυναίκες και υπαγόταν στον ίδιο δήμο, στο Δήμο Ψυχρού..

Το χωριό Μαγουλάς επι Τουρκοκρατίας, λόγω της άριστης πηγής νερού που διαθέτει, καθώς και της απέραντης πανοραμικής θέας που διαθέτει , επιλέχθηκε στα 1720 να κάνει εκεί την έδρα του ο περιβόητος Πασάς Ζάδε Αχμέτ που αφενός ήταν ο ενοικιαστής του φόρου (τούρκικα μουκαταγατζής) και αφετερου με τους άδικους και παράνομους φόρους που εισέπραττε από τους καλλιεργητές, απέκτησε τόση περιουσία ώστε να θεωρείται ο πλουσιότερος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Κρήτη. Είχε όμως κακό τέλος. Τον αντικατέστησε ο πιο φιλάργυρος και πιο αιμοβόρος Χασαν Χανιαλής ,που και αυτός είχε κακό τέλος, τον έπνιξε ο ίδιος ο Τούρκος Γενικός Διοικητής της Κρήτης.

Ο Άγιος Σπυρίδωνας είναι ο πολιούχος άγιος του χωριού Μαγουλά και η μνήμη του γιορτάζεται στις 12 Δεκεμβρίου. Η εκκλησία αυτή είναι δίκλιτη, αφού φιλοξενεί και τους Αγίους Πάντες. Ένα από τα γνωστότερα σημεία του χωριού Μαγουλά είναι η καλούμενη Μεγάλη Βρύση όπου αποτελεί πηγή ζωής για τον τόπο και σημείο συνάντησης των ανθρώπων. Το χωριό διαθέτει και ένα Δημοτικό Σχολείο, το οποίο κτίστηκε στα μέσα του 19ου αιώνα αλλά σταμάτησε να λειτουργεί τη δεκαετία του 1980.

Από του Μαγουλά, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), ήταν ο παπάς Αλέξης, πατέρας των τιμωρών του Τούρκου φοροεισπράκτορα και δυνάστη Τσούλη και ο σωτήριος παλιά για το Λασίθι ιατρός Ντολαψής.

Β. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΟ ΨΥΧΡΟ.

Το χωριό Ψυχρό , που σήμερα μαζί με το χωριό Μαγουλά αποτελούν την Κοινότητα Ψυχρού του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται μετά από το χωριό Μαγουλάς και πριν από το χωριό Πλάτη και συγκεκριμένα κάτωθεν από το Δικταίο Άντρο. Κτίστηκε επι Ενετοκρατίας ως μετόχι, και συγκεκιαμένα μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών. Στην έκθεση – απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός Πέτρος Καστροφύλακας, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, σχετικά με τους οικισμούς Λασιθίου, αναφέρεται απλώς με την ονομασία mettocnio Psicro. Δεν αναφέρονται κάτοικοι. Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata αναφέρεται ότι το metocnio Psicro είχε σπίτια 20 (Στ. Σπανάκης «Συμβολή κλπ» Ιστ.),

.

Το χωριό Ψυχρό πήρε την ονομασία του από μια πηγή που υπάρχει εκεί μπαίνοντας στο χωριό και ρέει άφθονο και ψυχρό νερό., η οποία σήμερα έχει περιποιηθεί και αποτελεί ένα από τα αξιοθέατο. Ο Ενετός μηχανικός Nicolo Zen σε έκθεσή του το 1633 προς τον Ενετό Γενικό Προβλεπτή Κρήτης Lorenzo Contarini αναφέρει ότι στον κάμπο του Οροπεδίου Λασιθίου υπάρχουν πολλά ρεύματα που ξεκινούν από τα βουνά της νότιας πλευράς του κάμπου , μεταξύ των οποίων είναι και ένα ρυάκι που ξεκινά από μια θαυμάσια πηγή που ονομάζεται fonte psicro = πηγή ψυχρή (“…. et un perpeto ruscelo che nasce da certo fonte a pie de monti del medesino lato nominato psicro, fonte prodigioso…”), οπότε το χωριό που δημιουργήθηκε μετά στην εν λόγω πηγή και ονομάστηκε Ψυχρό, ονομάστηκε έτσι από την εκεί ψυχρή πηγή, την fonte psicro (Στ. Σπανάκης «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου» σχόλιο αρ. 353, σελ 139). Η εν λόγω πηγή σήμερα λέγεται «Γρα βρύση», επειδή θεωρείται ως παλαιότερη από τις άλλες που υπάρχουν εκεί και η οποία αποτελείται από δυο ημιυπόγειους θαλάμους., πάνω από τους οποίους έχουν κτιστεί τα Γραφεία της Κοινότητας Ψυχρού και το ιερό της Εκκλησίας της Αγίας Ζώνης – Τριών Ιεραρχών Ψυχρού. Πριν βγουν τα ψυγεία στη γούρνα της έβαζαν οι εκεί καφετζήδες τα αναψυκτικά τους το καλοκαίρι, για να παγώσουν.. Πολλοί θεωρούν ότι τα νερά της «ψυχρής πηγής» προέρχονται από το νερό της μικρής λίμνης που υπάρχει στον πάτο του Δικταίου άντρου ή σπήλαιο Ψυχρού, κάτι που είναι λογικό .

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωρίο Ψυχρό- Psihro είχε 42 (Πλούσιοι 16, μεσαίας τάξης 17 πτωχοί εργαζόμενοι 9) άτομα για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μιραμπέλλου και από αυτά το χωριό Psykro είχε 35 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Με τον πρώτο Δημοτικό Νόμο Κρήτης που ψηφίστηκε το 1879, ήτοι επί Τουρκοκρατίας, ιδρύθηκαν στην Κρήτη 88 Δήμοι, δυο από τους οποίους αποτελούσαν την τότε την καλούμενη Επαρχία Λασιθίου, οι εξής:

Α) Ο ΔΗΜΟΣ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ Η ΠΩΔΕ ΔΗΜΟΣ. Περιλάμβανε τα χωριά: Πινακιανό, Λαγού, Τζερμιάδων, Μαρμακέτων, Φαρσάρων, Μέσα και Όξω Ποτάμοι, Μέσα Λασίθι, Μέσα Λασιθάκι, Άγιος Κωνσταντίνος, Μονή Κρουσταλλένιας και είχε έδρα το Τζερμιάδων και

Β) Ο ΔΗΜΟΣ ΨΥΧΡΟΥ Η ΠΕΡΑ ΔΗΜΟΣ. Περιλάμβανε τα χωριά: Αγ. Γεώργιος, Κουδουμαλιά, Αβρακόντε, Καμινάκι, Μαγουλά, Ψυχρό, Πλάτη, Γεροντομουρί (σήμερα Άγιος Χαράλαμπος), Κάτω Μετόχι, Μονή Βιδιανής, με έδρα το Ψυχρό.

Ο Δήμος Τζερμιάδου στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 είχε 1279 άρρενες + 1303 θήλεις + 4 μωαμεθανοί = 2582 κατοίκους και ο Δήμος Ψυχρού είχε1182 άρρενες + 1223 θήλεις + 4 μωαμεθανοί = 2405.κατοίκους Σύνολο δυο δήμων: 2582 + 2405 = 4987 κάτοικοι. Στην ίδια απογραφή

.

το χωριό Ψυχρό, η έδρα του Δήμου Ψυχρού, είχε 333 (166 άνδρες, 167 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Το Ψυχρό στην απογραφή που έγινε μετά επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 363 κατοίκους (183 άνδρες και 180 γυναίκες) .

Μετά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, έγινε το 1912, καταργήθηκαν και οι δυο ως άνω δήμοι και αποτέλεσαν την Επαρχία Λασιθίου με έδρα το Τζερμιάδων.Το έτος 1998, με το σχέδιο "Καποδίστρια", όλα τα χωριά και οι συνοικισμοί του Οροπεδίου υπήχθησαν στο νεοσύστατο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου με έδρα το Τζερμιάδων.

Το Ψυχρό συγκεντρώνει το ενδιαφέρον χιλιάδων ταξιδιωτών από όλο τον κόσμο κάθε χρόνο, καθώς σε μικρή απόσταση και άνωθεν του χωριού βρίσκεται το Δικταίο Άντρο, το σπήλαιο όπου σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία γεννήθηκε και ανατράφηκε ο πατέρας των Θεών και των ανθρώπων, ο Δίας, αλλά και που ο Δίας μετά απήγαγε την πριγκίπισσα Ευρώπη, καρπός του έρωτα των οποίων ήταν ο περίφημος βασιλιάς της Κρήτης Μίνωας, ο δημιουργός του Μινωικού Πολιτισμού, του πρώτου αξιόλογου στον κόσμο κ.α.:

<<Οργισθείσα δε επί τούτοις Ρέα παραγίνεται μεν εις Κρήτη, οπηνίκα τον Δία εγκυμονούσα ετύγχανε, γεννά δε εν τω άντρω της Δίκτης Δία …>> (Απολλόδωρος Α, 1, 6 - 7),

«Ταύτα εκ Φοινίκης άχρι της Κρήτης εγένετο. Επεί δε επέβη τη νήσω ο μεν ταύρος ουκέτι εφαίνετο, έπιλαβόμενος δε της χειρός ο Ζευς άπηγε την Ευρώπην, εις το Δικταίο 'Αντρο, ερυθριώσαν και κάτω ορώσαν. Ηπίστατο γαρ ήδη εφ' ότω άγοιτο». (Λουκιανός Σαμωσατέας, Ενάλιοι Διάλογοι, 15, 4).

Το χωριό Ψυχρό, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα των ιστορικών προσώπων: Αντωνίου Παπαδάκη, μεγάλου ευεργέτη του Πανεπιστημίου Αθηνών και του αδελφού του Ισμαήλ Φερίκ Πασά, διοικητή του Αιγυπτιακού στρατού που κατέστρεψε το Λασίθι στην επανάσταση του 1866. Το Ψυχρό υπήρξε επίσης η γενέτειρα: του Εμμ Παπαδάκη ή Σπιρτοκούτη, που έφτιαξε το μοντέλο μύλου με το οποίο συντελέστηκε η ανεμομυλική επανάσταση του Λασιθίου. Από το Ψυχρό ήταν και ο ιστοριοδίφης Γιάννης Καραβαλάκης, ο εθνομάρτυρας ηγούμενος Βιδιανής και εφημέριος Βασιλειών Δωρόθεος Τσαγκαράκης, οι Δήμαρχοι Λασιθίου Γιώργος Μηλιαράς 2003-2014 και Ιωάννης Στεφανάκης 2014 -2023 κ.α.

Η Κοινότητα Ψυχρού στην απογραφή του 1951 είχε 630 (Ψυχρόν 422, Μαγουλάς 208) κατοίκους, στην απογραφή του 2011 είχε 213 (Ψυχρόν 133, Μαγουλάς 80) κατοίκους και στην απογραφή του 2021- είχε 202 κάτοικους.

9 ΤΟ ΧΩΡΙΟ Η ΠΛΑΤΗ

Το γραφικό χωριό Πλάτη, που σήμερα αποτελεί μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται στο βορειοδυτικό μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου, μετά από το χωριό Ψυχρό και πριν από το χωριό Άγιος Χαράλαμπος σε μια όμορφη, εύφορη και καταπράσινη περιοχή.

.

Το μικρό, όμως υπέροχο και γραφικό χωριό Πλάτη βρίσκεται εκεί που η ησυχία διαταράσσεται μονάχα από τα κελαϊδίσματα των πουλιών και το θρόισμα των φύλλων.

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα.

Στην έκθεση που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός Πέτρος Καστροφύλακας, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, σχετικά με τους οικισμούς Λασιθίου, αναφέρεται απλώς με την ονομασία Mettocchio Plati de Sachielari. Δεν αναφέρονται κάτοικοι.. Το οικογενειακό επίθετο Σακελάρης υπάρχει και σήμερα στο Οροπέδιο Λασιθίου. Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata προς τον Ενετό capitano Grande Pietro Giustnniani αναφέρεται ότι το «metochio Plati είχε 5 σπίτια.

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωρίο Πλάτη είχε 15 (Πλούσιοι 6, μεσαίας τάξης 8 πτωχοί εργαζόμενοι 1) άτομα για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι το χωριό Platl είχε 25 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Το χωριό Πλάτη στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 ανήκε στο Δήμο Τζερμιαδων και είχε 279 (142 άνδρες, 137γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 332 κατοίκους, 167 άνδρες και 165 γυναίκες και υπαγόταν στον ίδιο δήμο, στο Δήμο Ψυχρού. Το 1925 προσαρτήθηκε στην κοινότητα Ψυχρού, αλλά το 1928 ορίστηκε έδρα ομώνυμης κοινότητας μέχρι την Καποδιστριακή διοικητική διαίρεση το 1997, όταν εντάχθηκε στο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

Το χωριό Πλάτη, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα του Επισκόπου Κυδωνίας και Αποκορώνου Νικηφόρου Ζαχαριάδη ή Λαδωμένου. Στην Πλάτη επίσης γεννήθηκε και μετακόμισε στο μετόχι του στο Μπιτζαριανών ο ονομαστός πρωτοκαπετάνιος επι Τουρκοκρατίας Αντώνιος Τρυφίτσος ή Τρυφόπουλος.

Στις ανασκαφές που έκανε το 1913 η Αγγλική Αρχαιολογική Σχολή στο χωριό Πλάτη βγήκαν στο φως τρία μινωικά κτίσματα της υστερομινωικής πρώτης και τρίτης περιόδου που υπολογίζεται ότι ήταν κάποιο μινωικό ανάκτορο. Προ αυτού ορισμένοι πιστεύουν ότι εκεί, μέρος που βρίσκεται δίπλα από το Δικταίο Άντρο, βρισκόταν η πόλη που έκτισε ο Δίας στη Δίκτη ως ευγνωμοσύνη που τον ανάθρεψαν οι εκεί Κουρήτες: «ανδρωθέντα δ΄ αυτόν φασι πρώτον πόλιν κτίσαι περί την Δίκταν, όπου και την γένεσιν αυτού γενέσθαι μυθολογούσιν» (Διόδωρος Σικελιώτης 5, 70, 2»).

Η Πλάτη στην απογραφή του 1951 είχε 382: κατοίκους, στην απογραφή του 2011 είχε 131 κατοίκους και στην απογραφή του 2021 είχε 137 κατοίκους

.

10. Η ΜΟΝΗ ΒΙΔΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΓΕΡΟΝΤΩΜΟΥΡΙ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΜΕΤΟΧΙ

Α. Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΒΙΔΙΑΝΗΣ

Η Ιερά Μονή Βιδιανής βρίσκεται το δυτικό μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου , στις ρίζες του εκεί βουνού και δίπλα από την περίφημη καταβόθρα (τοπικά «Χώνος»), όπου χωνεύονται και χάνονται όλα τα νερά του Οροπεδίου Λασιθίου, τα οποία φέρνουν εκεί οι ποταμοί και οι καλούμενες λίνιες ή βάγκες, ήτοι τεχνικά αποστραγγιστικά αυλάκια, τα οποία έγιναν επι Ενετοκρατίας..

Ο ιερός ναός . ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ της μονής Βιδιανής είναι μονόχωρος, λιθόκτιστος, καμαροσκέπαστος και ρυθμού βασιλικής Το μοναστήρι χρονολογείται από το 1854, όμως πρέπει να χτίστηκε στο χώρο μιας παλιότερης εκκλησίας καθώς υποδηλώνουν τα ερείπια στην είσοδό του, αλλά και το ότι εκεί επι Ενετών βρισκόταν το Μετόχι των Βίδων (Metochi di Vidon). Ο Στέργιος Σπανάκης στο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου» αναφέρει ότι η Μονή Βιδιανής ιδρύθηκε το 1671 , σύμφωνα με τούρκικο έγγραφο του έτους 1671 (Τουρκικό Αρχείο Ηράκλειου. Κωδ.3, σ.24, αρ. μεταφ. 451 του 1671).

Η Ι.Μ. Βιδιανής στην απογραφή που έκανα οι Τούρκοι το 1881 ανήκε στο Δήμο Ψυχρού και είχε 10 κατοίκους (8 άνδρες, 2 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 10 κατοίκους, 9 άνδρες και 1 γυναίκα, όλοι χριστιανοί.

Β. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ ή ΑΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

Το χωριό «Γεροντομουρί, που μαζί με το χωριό Κάτω Μετόχι αποτελούν μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες, την Κοινότητα Κάτω Μετοχίου, του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, από το 1961 και εξής λέγεται Άγιος Χαράλαμπος, λόγω της εκκλησίας του. Είναι ένα πανέμορφο, δροσερό και γραφικό χωριό, που διακρίνεται για τον τοπικό του χαρακτήρα, στη δυτική πλευρά του πανέμορφου Οροπεδίου Λασιθίου. Βρίσκεται συγκεκριμένα πάνω σε μια εδαφική έξαρση (μουρί) του εκεί βουνού (900 μ.) με την ονομασία Σαρακινός Αφέντης (1577 μ.) και ως εκ τούτου έχει απέραντη πανοραμική θέα σε όλο το πανέμορφο Οροπέδιο Λασιθίου, Είναι γνωστό για την ξεχωριστή του φυσιογνωμία, με πετρόκτιστα σπίτια μιας άλλης εποχής, γραφικά σοκάκια και μια πηγή στην είσοδο του χωριού που ρέει γάργαρα νερά.

Η ονομασία Γεροντομουρί» = ενετικά – λατινικά Gero Muri / Gero to Muri = «Γέρων Μουρί»/ «Γέρων-των Μουρί» , σύμφωνα με την παράδοση, οφείλεται στην εδαφική έξαρση (λατινικά-ενετικά muri = η μουσούδα) που παρουσιάζει μορφολογικά η περιοχή, καθώς και στο ότι εκεί, στο μουρί αυτό, συνεδρίαζαν οι Γέροντες, η Γερουσία ή άλλως οι δημογέροντες, του τόπου προκειμένου να πάρουν αποφάσεις πάνω σε σημαντικής σημασίας θέματα..

.

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα. Στην έκθεση που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός Πέτρος Καστροφύλακας, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, σχετικά με τους οικισμούς Λασιθίου, αναφέρεται με την ονομασία Mettocchio Geromuri με 17 κατοίκους (6 άνδρες δουλευτές, 6 γυναίκες και 5 παιδιά). Ακολούθως στην έκθεση του Ενετού μηχανικού Φρ. Βασιλικάτα που έγινε το 1583, αναφέρεται με το όνομα Gero to Muri με 10 σπίτια. Δεν αναφέρονται κάτοικοι. Στην περιοχή του χωριού Γεροντομουρί υπήρχε και το μετόχι με το όνομα Ταπεινού Ορφανού,που σήμερα δεν υπάρχει, όμως το οικογενειακό επίθετο αυτό σώζεται σήμερα στο Γεροντομουρί, και μάλιστα με αξιόλογους απογόνους.

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωρίο Γεροντομουρί είχε 37 (Πλούσιοι 8, μεσαίας τάξης 22 πτωχοί εργαζόμενοι 7), άτομα για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μιραμπέλλου και από αυτά τα χωριά Gaiduromandra and Gerodomuri είχαν 30 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Το χωριό Γεροντομούρι στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1881 είχε 149 (63 άνδρες, 86 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 είχε 160 (86 άνδρες και 74 γυναίκες) κατοίκους.. Το 1928 προσαρτήθηκε στην κοινότητα Κάτω Μετοχίου. Το 1957 μετονομάστηκε σε Άγιος Χαράλαμπος. Το 1950 είχε 216 κατοίκους. Το 1961 αναφέρεται ως Άγιος Χαράλαμπος με 179 κατοίκους. , το 1971 με 164 κατοίκους και στην απογραφή του 2011 με 36 κατοίκους.

Στην είσοδο του χωριού και απέναντι από το σημερινό νεκροταφείο σώζεται τμήμα του ιερού παλιάς βυζαντινής εκκλησίας αφιερωμένης στους Αγίους Σέργιο και Βάκχο.

Το χωριό Γερωντομουρί είναι γνωστό και από το ευρισκόμενο εκεί μινωικό ταφικό σπήλαιο , όπου υπήρχαν πάρα πολλά οστά ανθρώπων, καθώς και αρχαιολογικά ευρήματα, το οποίο παλιότερα, δυστυχώς, χαλάστηκε σε μεγάλο μέρος προκειμένου να περάσει από εκεί αυτοκινητόδρομος και επι της ουσίας να λεηλατηθεί, όπως και έγινε.

Το χωριό Γεροντομουρί, σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή και συγγραφέα κ. Εμμ Συμιανάκη (Φυσιογνωμίες Λασιθίου), είναι η γενέτειρα του θρυλικού Καπετάν Βασιλογιώργη (1794 -1854),, ο οποίος ήταν ο Αρχηγός της επαναστάσεως της ανατολικής Κρήτης του 1841, του Επισκόπου Λεύκης Γερμανίας Γεώργιου Ταμιωλάκη (Ευμένιος) κ.α..

Γ. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΟ ΚΑΤΩ ΜΕΤΟΧΙ.

.

Το χωριό Κάτω Μετόχι, που μαζί με το χωριό Γεροντομουρί ή Άγιος Χαράλαμπος αποτελούν σήμερα μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες, την κοινότητα Κάτω Μετοχίου, του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται στο κάτω μέρος του Οροπεδίου Λασιθίου, ήτοι το δυτικό, αυτό προς το Ηράκλειο, εξ ου και η ονομασία Κάτω Μετόχι

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα.. Απλά ο οικισμός αυτός αρχικά λεγόταν και με την ονομασία Γαϊδουρόμαντρα. Το χωριό Γαϊδουρόμαντρα λεγόταν και Κάτω Μετόχι, επειδή αρχικά ήταν μετόχι και συνάμα βρισκόταν στο κάτω μέρος του κάμπου του Οροπεδίου Λασιθίου, ήτοι στο δυτικό μέρος, αυτό προς το Ηράκλειο. Το χωριό Κάτω Μετόχι λεγόταν και Γαϊδουρόμαντρα , επειδή εκεί επι Ενετοκρατίας είχαν κτιστεί μαντριά γαϊδάρων που χρησίμευαν ως σταθμός στους αγωγιάτες που μετέφεραν με γαϊδούρια τα σιτηρά από τις κρατικές αποθήκες του Λασιθίου που βρισκόταν στο μετόχι Μόρο, τα οποία έδιναν ως ενοίκιο οι αγρότες για τα κρατικά κτήματα που καλλιεργούσαν στο Λασίθι. στις άλλες κρατικές Ενετικές αποθήκες του Χάνδακα ή σήμερα Ηρακλείου.

Στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός Πέτρος Καστροφύλακας (P. Castrofilaca), λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, σχετικά με τους οικισμούς Λασιθίου, αναφέρεται με την ονομασία mettochio Gaiduromanna με 24 δουλευτές, 20 παιδιά και 45 γυναίκες (ο μεγαλύτερος οικισμός τότε της περιοχής). Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata αναφέρεται «metochio Gaiduromandra με 15 σπίτια ..

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωριό Κάτω Μετόχι (Gayduri mandra) είχε 20 (Πλούσιοι 12, μεσαίας τάξης 7 πτωχοί εργαζόμενοι 1) άτομα για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλλου και από αυτά τα χωριά Gaiduromandra and Gerodomuri είχαν 30 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική. Από το 1881 έως το 1900 ανήκε στο Δήμο Ψυχρού.

Το χωριό Γαιδουρόμαντρα στην απογραφή που έκανα οι Τούρκοι το 1881 αναφέρεται με την ονομασία απλώς Μετόχι, που υπάγεται στο Δήμο Τζερμιαδων με 146 κατοίκους (82 άνδρες, 64 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Ακολούθως στην απογραφή που έγινε επι Κρητικής Πολιτείας το 1900 το Γεροντομουρί ονομάζεται επίσης απλώς Μετόχι που υπάγεται στο Δήμο Τζερμιαδων με 148 κατοίκους (76 άνδρες, 72 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους..

.

Το 1928 απέκτησε δική του κοινότητα στην οποία υπαγόταν και ο οικισμός Γεροντωμουρί ή άλλως Αγ. Χαράλαμπο. Μετά το 1998 ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

Η Κοινότητα Κάτω Μετοχίου στην απογραφή του 1951 είχε 457 (Κάτω Μετόχιον 239, Γεροντομουρίον 216, Μονή Βιδιανή 2) κατοίκους, στην απογραφή του 2011: είχε 103 (Κάτω Μετόχιον 66, Γεροντομουρίον/ Άγιος Χαράλαμπος 36, Μονή Βιδιανή 1) κατοίκους και στην απογραφή του 2021: Κοινότητα Κάτω Μετοχίου 107 κάτοικοι.

11. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΛΑΓΟΥ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΙΑΝΟ

Α. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΟ ΠΙΝΑΚΙΑΝΟ

Το χωριό Πινακιανό , που μαζί με το χωριό Λαγού αποτελούν σήμερα μια κοινότητα από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, την κοινότητα Λαγού, είναι το πρώτο που συναντάμε κατεβαίνοντας στο Οροπέδιο Λασιθίου από το Σελί Αμπέλου (στρίβοντας αριστερά) ερχόμενοι από το Ηράκλειο...Είναι ένα πανέμορφο, μικρό και γραφικό χωριό, που διακρίνεται για τον τοπικό του χαρακτήρα, στη δυτική πλευρά του πανέμορφου Οροπεδίου Λασιθίου. Σε συνδυασμό με μια υπέροχη φύση ολόγυρά του., αποτελεί ιδανική επιλογή για μια εξόρμηση στην καρδιά της φύσης.

Πρώτη φορά αναφέρεται στην αιγυπτιακή απογραφή του 1834: Laggu with Pinakiano με 20 χριστιανικές οικογένειες (Pashley, Travels in Crete, II, 322), επειδή κτίστηκε επι Τουρκοκταρτίας. Τα χωριά Λαγού και Πινακιανό στην απογραφή του 1881 ανήκαν στο Δήμο Τζερμιαδων και είχαν μαζί 141 κατοίκους (77 άνδρες, 64 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Σήμερα μαζί και πάλι ανήκουν στο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου. Το Πινακιανό διαθέτει τρεις εκκλησίες, την Εκκλησία των Εισοδίων της Θεοτόκου, του Άγιου Τίτου και του Αφέντη Χριστού στο νεκροταφείο.

Β. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΟΥ ΛΑΓΟΥ

Το χωριό Λαγού, που μαζί με το χωριό Πινακιανό αποτελούν μια από τις 11 φιλόξενες και καταπληκτικής ομορφιάς κοινότητες, την κοινότητα Λαγού, του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, βρίσκεται στο δυτικό μέρος του κάμπου του Οροπεδίου Λασιθίου, πριν φτάσουμε στο χωριό Τζερμιάδων,

Κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως μετόχι και συγκεκριμένα κτίστηκε μετά από το 1463, όταν επιτράπηκε να κατοικηθεί – καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι, το οποίο οι Ενετοί είχαν ερημώσει πιο πριν, ήτοι από το 1293 – 1463, επειδή γινόταν εστία επαναστατών και στη συνέχεια το έκαναν δημόσιο κτήμα.. .

Πήρε το όνομά του από τον οικιστή του και συγκεκριμένα το Θωμά Λαγό που αναφέρεται στις εκθέσεις του Ενετού Λογιστή Π. Καστραφύλακα. Το οικογενειακό επίθετο αυτό δε σώζεται σήμερα στο Οροπεδίου, όμως

.

σώζεται στα άλλα μέρη της Κρήτης. Στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1583 ο Ενετός P. Castrofilaca, λογιστής του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Gioulio Garzoni, σχετικά με τους οικισμούς Λασιθίου, αναφέρεται με την ονομασία το mettochio dellagu. Δεν αναφέρονται κάτοικοι. Ακολούθως στην έκθεση - απογραφή που έκανε το έτος 1630 ο Ενετός μηχανικός Francesco Basilicata αναφέρεται ότι το «metochio Lagu» είχε σπίτια 6.

Στην απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 (βλέπε Νίκος Σταυρινίδης Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. 142) αναφέρεται ότι το χωριό Λαγού είχε 30 (Πλούσιοι 14, μεσαίας τάξης 12 πτωχοί εργαζόμενοι 3) άτομα για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή που έγινε το 1830 (Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται ότι τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου ανήκαν στην Επαρχία Μεραμβέλλου και από αυτά τα χωριά Lagu with Pinakiano είχαν 20 χριστιανικές οικογένειες και καμία μουσουλμανική.

Τα χωριά Λαγού και Πινακιανό στην απογραφή που έγινε από τους Τούρκους το 1881 είχαν μαζί 141 κατοίκους (77 άνδρες, 64 γυναίκες) χριστιανούς κατοίκους. Στην απογραφή που έγινε επι κρητικής Πολιτείας το 1900 το χωριό Λαγού είχε 96 κατοίκους (53 άνδρες και 43 γυναίκες) και το χωριό Πινακιανό είχε 50 κατοίκους (26 άνδρες και 24 γυναίκες). .

Το χωριό Λαγού είναι η γενέτειρα του γνωστού ζωγράφου και τ. Δ/ντη Υπουργείου Εργασίας κ. Γιώργη Παναγιωτάκη κ.α.

Η Κοινότητα Λαγού στην απογραφή του 1951 είναι 355 (Λαγού 197 κάτοικοι, Πινακιανόν 158) κατοίκους, στην απογραφή του, 2011: είχε 65 (Λαγού 46 , Πινακιανόν 19) κατοίκους και στην απογραφή του 2011 η Κοινότητα Λαγού είχε 62 κατοίκους.

5) ΤΑ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΜΕΝΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Στο Λασίθι (= σήμερα Οροπέδιο Λασιθίου) επί Ενετοκρατίας υπήρχαν επίσης και τα εξής μετόχια (εποχικοί οικισμοί), των οποίων τα ονόματα σήμερα σώζονται μόνο ως τοπωνύμια:

1. Μετόχι Αγ. Ανάργυροι. Βρισκόταν νότια του συνοικισμού Μ. Λασιθάκι. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα. Στη θέση του σώζεται εκκλησία των Αγ. Αναργύρων, όπου γίνεται μεγάλο πανηγύρι 2 φορές το χρόνο.

2. Μετόχι Αγ. Κύριλλος. Το μετόχι βρισκόταν δυτικά του Ψυχρού, όπου σώζεται σήμερα η ομώνυμη εκκλησία, ένα από τα λίγα λείψανα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στο Λασίθι. Αναφέρεται στις απογραφές του Καστροφύλακα και του Βασιλικάτα, αλλά χωρίς κατοίκους.

3. Μετόχι Α(υ)γουστή. Το μετόχι του Αυγουστή > στ' Αυγουστή, βρισκόταν στους δυτικούς πρόποδες του λόφου Κεφάλα, του

.

μοναδικού μέσα στον κάμπο του Λασιθίου. Διασώζεται μόνο η εκκλησία του, η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου.

4 Μετόχι Αλογόσπηλιοι. Βρισκόταν ανατολικά του χωριού Τζερμιάδω. Στο μέρος αυτό υπήρχαν πολλές σπηλιές, όπου οι κάτοικοι του μετοχιού σταύλιζαν και έτρεφαν τα άλογά τους, εξ ου και η ονομασία.

5. Μετόχι της Αλέξαινας. Βρισκόταν στο ανατολικό μέρος του Οροπεδίου και άνωθεν του μετοχιού της Αγίας Πελαγίας. Ειδικότερα βρισκόταν στην κορφή του βουνού στην πλαγιά του οποίου βρίσκεται σήμερα η εκκλησία της Αγίας Πελαγίας

6. Μετόχι Βασιλικού. Βρισκόταν ανατολικά του Αγ. Γεωργίου πάνω σε μια έξαρση του εδάφους. Σήμερα σώζονται ερείπια κάποιων κατοικιών και ένα πηγάδι "στου Βασιλικού το πηγάδι". Σήμερα σώζεται ως τοπωνύμιο. "Στου Βασιλικού", "Του Βασιλικού ο πόρος".

7. Μετόχι των Βίδων. Βρισκόταν στην είσοδο της μονής Βιδιανής και σώζονται κάποια από τα ερείπιά του. Πήρε την ονομασία του από τον πρώτο οικιστή του, το Βίδο > Βιδακης. Από το όνομα του μετοχιού πήρε το όνομά της και η μονή.

8. Μετόχι Γαϊτανού. Βρισκόταν στη δυτική πλευρά του χωριού Τζερμιάδω.

9. Μετόχι Εντίχτης ή Χώνου. Βρισκόταν γύρω από την εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στο Χώνο, όπου ο δρόμος προς του Τσούλη το μνήμα.

10. Μετόχι Καρδαμού(τ)σα. Καρδαμούτσα λέμε σήμερα τις πηγές που ανοίγουν στην κοιλάδα μεταξύ των εκκλησιών Αγ. Γεωργίου και Αγίου Τίτου προς το σελί της Αμπέλου. Οι πηγές ανοίγουν, έτρεξε η Καρδαμούτσα λεει ο λαός, όταν κατά τη διάρκεια του χειμώνα πέσουν πάρα πολλές βροχές στο όρος Σελένα. Σ' αυτή την περιοχή πιθανόν να βρισκόταν το μετόχι της Καρδαμούτσας. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο. Σήμερα σώζεται ως τοπωνύμιο.

11. Μετόχι Κερασά. Βρισκόταν μεταξύ Τζερμιάδω και Λαγού. Αναφέρεται κατοικημένο κατά την απογραφή του Βασιλικάτα. Μετά τη διάλυσή του, έμεινε ως τοπωνύμιο.

12. Μετόχι Κλήμα Βενέρη. Βρισκόταν ανατολικά του χωριού Αγ. Γεώργιος. Πήρε την ονομασία του από τα κλήματα αμπελιού που πρωτοφυτεύθηκαν στην περιοχή σε μεγάλη έκταση από τον Ενετό Βενέρη που κατοίκησε στην περιοχή μετά την άρση της απαγόρευσης. Απ' αυτόν πήρε το μετόχι την ονομασία του "του Βενέρη". Παρέμεινε ως τοπωνύμιο "στου Βενέρη" ή " στο Κλήμα". Και σήμερα ακόμη η περιοχή είναι κατάφυτη από κρασάμπελα.

13. Μετόχι Κοντού. Βρισκόταν Β.Α. του χωριού Αγ. Κωνσταντίνος. Πολλοί όμως ισχυρίζονταν ότι βρισκόταν εκεί που είναι σήμερα

.

οι Καστελιανές στέρνες. Πρωτοκατοικήθηκε μετά το 1463. Γρήγορα όμως διαλύθηκε, γι' αυτό δεν αναφέρονται οι κάτοικοί του παρά μόνο στην απογραφή του Βασιλικάτα.

14. Μετόχι Μαγατζέδες. Βρισκόταν σε μικρή απόσταση δυτικά του χωριού Αβρακόντε. Σήμερα δε σώζεται τίποτα από τα κτίσματά του ούτε ίχνη αυτών. Ο χώρος έχει μείνει σαν τοπωνύμιο. "Στους Μαγατζέδες". Η λέξη μαγατζές είναι αραβική και σημαίνει σιταποθήκη.

15. Μετόχι του Μόρο. Βρισκόταν Β.Α. του χωριού Αγ. Γεώργιος. Διασώζεται η εκκλησία του, η δίκλυτη εκκλησία Αγ. Νικολάου - Αγ. Ιωάννη. Κτίστηκε δίπλα από το Παλάτι του Μορο (Palazzo puplio di Moro) που υπήρχε εκεί. Σ' αυτό κατοικούσε ο Ενετός διοικητής, ο οποίος συγκέντρωνε σε μεγάλες σιταποθήκες (Magazen Moro) τα σιτηρά φόρους από τους ενοικιαστές και παχτωτές καλλιεργητές του Οροπεδίου.

16. Το μετόχι του Μούση. Βρισκόταν μεταξύ των χωριών Πλάτης και Γεροντωμουρί (Αγ. Χαράλαμπος), όπου σήμερα σώζεται-υπάρχει η πηγή που καλείται «πηγή στου Μουση». . Στην απογραφή του Βασιλικάτα φέρεται κατοικημένο.

17. Μετόχι Μυγογιάννη. Βρισκόταν πιθανώς βόρεια του χωριού Μ. Λασιθίου, όπου είναι σήμερα το νεκροταφείο του χωριού. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο. Σήμερα ακούγεται ως τοπωνύμιο.

18. Μετόχι Σαρακηνού. Βρισκόταν μάλλον Ν.Α. του σημερινού οικισμού Μ. Λασιθάκι. Αναφέρεται από το Βασιλικάτα κατοικημένο. Ακούγεται σήμερα ως τοπωνύμιο "του Σαρακηνού τον τρόχαλο"…..

19. Μετόχι Σιδιακού Βρισκόταν μάλλον στην περιοχή του Μ. Λασιθίου.

20. Μετόχι Σκαφίδια. Βρισκόταν στην ανατολική πλευρά του χωριού Τζερμιάδω κοντά στην εκκλησία του Αγίου Τρύφωνα. Αναφέρεται από το Βασιλικάτα κατοικημένο. Πήρε την ονομασία του από τα μακρόστενα σκαφίδια, που είχαν σκαλίσει οι κάτοικοι του μετοχιού σε κορμούς δέντρων, τα είχαν τοποθετήσει στην άκρη υπάρχουσας πηγής για να πίνουν νερό τα ζώα της γειτονιάς. Όπως με πληροφορούν, η πηγή υφίσταται και τα σκαφίδια έχουν αντικατασταθεί με τσιμεντένια όπου οι σημερινές γειτόνισσες πλένουν τα χοντρά ρούχα του νοικοκυριού τους. Το μετόχι Σκαφίδια ενώθηκε αργότερα με το χωριό Τζερμιάδω και σήμερα ακούγεται ως τοπωνύμιο.

21. Μετόχι Ταπεινού Ορφανού. Βρισκόταν κοντά στο μετόχι Γαϊδουρόμαντρα, το σημερινό Κάτω Μετόχι, μεταξύ του Κάτω Μετοχιού και Γεροντωμουρί (Αγ. Χαράλαμπος). Αναφέρεται στις απογραφές του Καστροφύλακα και Βασιλικάτα χωρίς κατοίκους. Μετά ασφαλώς εγκαταλείφθηκε. Κατοικήθηκε κατά πρώτο από κάποιον ονόματι

.

Ορφανό από τον οποίο πήρε και το όνομά του. Το επίθετο σώζεται σήμερα στον Αγ. Χαράλαμπο, τον Αγ. Γεώργιο, τον Αγ. Κωνσταντίνο και το Μαρμακέτω.

22. Μετόχι Τζόγια Βρισκόταν ίσως μεταξύ Πλάτης και Αγ. Χαραλάμπους ή μεταξύ Πλάτης και Ψυχρού. Πάντως, κοντά στην Πλάτη. Αναφέρεται και στις δυο Ενετικές απογραφές κατοικημένο. Πολλοί Πλατιανοί ισχυρίζονται ότι το οικογενειακό επίθετο των Λαγκωνάκηδων από την Πλάτη, προέρχεται από το επίθετο Τζόγιας. Ο Τζόγιας, από τον οποίο σαν πρώτο οικιστή του μετοχιού πήρε το όνομα το μετόχι, ήταν Καστελάνος (προφανώς κάπου αλλού, γιατί το Λασίθι δεν είχε διατελέσει ποτέ Καστελανία) και σ' αυτόν παραχωρήθηκαν από τους Ενετούς το 1545 πολλά χωράφια του Λασιθίου για καλλιέργειά τους.

23. Μετόχι του Φοραδάρη. Βρισκόταν νότια του οικισμού Μ. Λασιθάκι, όπου σωζόταν για πολλά χρόνια ένα πηγάδι απ' όπου υδρευόταν το μετόχι. Σήμερα σώζεται ως τοπωνύμιο. "Στου Φοραδάρη το πηγάδι". Το μετόχι ακούγεται και του Βασμούδου.

24. Μετόχι Σπέρα. Βρισκόταν κοντά στο μετόχι του Καμινάκι Φάμπρο δηλαδή κοντά στο σημερινό χωριό Καμινάκι. Ο Τζιάκομο Σπέρα ήταν Ενετός από το Ναύπλιο. Ένας απ' αυτούς που εγκατέστησε η Βενετία στο Λασίθι για να καλλιεργήσει χωράφια.

6) ΤΟ ΜΕΤΟΧΙ, Η ΑΠΟΘΗΚΗ, ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΟΡΟ

«Στου Μόρο» λέγεται **το τ**οπωνύμιο στο Οροπέδιο Λασιθίου που βρίσκεται νότια του λόφου Κεφάλα και περίπου στα 500 μέτρα της διαδρομής των χωριών Αγίου Γεωργίου-Αγίου Κωνσταντίνου. Η περιοχή αυτή πήρε το όνομά της από τον Ενετό Προβλεπτή Moro, ο οποίος επί Ενετών έκτισε εκεί ένα Παλάτι (Palazzo puplico) με εκκλησία, την εκκλησία του S. Nicolo (Αγίου Νικολάου), καθώς και μεγάλες αποθήκες (del magatzen Moro). Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου είναι δίκλιτος, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Ιωάννη.

Ο οικισμός που δημιουργήθηκε δίπλα από τις αποθήκες ονομαζόταν mettocchio del Magazen / Metochio Moro granari dela Serenissima Signoria et (σιταποθήκες της Γαληνότατης).

Τα μετόχια - χωριά Λασιθίου, μεταξύ των οποίων και το metochio - Magazen (Moro), δημιουργήθηκαν μετά από το 1463-1514, επειδή πιο πριν είχε διαταχθεί η ερήμωση και η καταστροφή των οικισμών του Οροπέδιο Λασιθίου λόγω του ότι γινόταν εστία επαναστατών.

.

Στην απογραφή που έκανε το 1583 ο Ενετός λογιστής Pitro Castrofilaca αναφέρει ότι στο μετόχι - αποθήκες (magagen) Moro υπήρχαν 7 άνδρες (χωρικοί), 4 παιδιά, 1 γέρος και 18 γυναίκες.

Στην απογραφή που έκανε το 1630 ο Ενετός Francesco Basilicata αναφέρει ότι στις αποθήκες (magagen) Moro υπήρχαν 3 σπίτια, στο Agustini 10 σπίτια, στην Cudumaglia 5 σπίτια, στον Ocra ο Plaideno (Πλαθιανός) 5 σπίτια….

Η ενετική εκκλησία Αγίου Νικολάου που διασώθηκε απο το ενετικό ανακτορο (Palazzo publio) και τις αποθήκες (Maghazen Moro) που βρίσκοναν νότια του λόγου Κεφάλα στο Λασίθι

Στο χάρτη του Λασιθίου του Κώδικα της Παδοβας (Anonymous Codex of Padua, Museo Civico), 1600-1700 μ.Χ, βλέπουμε το Λασίθι με χαραγμένες τις λινιες ή βάγκες (= τα ευθεία χαντάκια, που σουρώνουν και συνάμα χωρίζουν τον κάμπο του Λασιθίου σε τετράγωνα δημόσια κτήματα) και από τους οικισμούς σημειώνεται μόνο ο Μόρο (Moro).

Στο Παλάτι Μορο διέμεναν ο Καπιτάνος (υπεύθυνος) του Δημοσίου Ταμείου της περιοχής, ο Γενικός Προβλεπτής (Proveditor = ανώτερος αξιωματούχος της Ενετίας) και ο Δούκας (ο Ενετός βασιλιάς του Candia = η νήσος Κρήτη και η πόλη του Ηρακλείου), όταν ερχόταν στο Λασίθι, γιατί το Λασίθι ανήκει κατευθείαν στη δικαιοδοσία του.

Στην έκθεσή του Ενετού ειδικού μηχανικού Nicolo Zen που έγινε το 1633 μ.Χ. προς το Γενικό Προβλεπτή (Ενετό τοπικό Διοικητή) Κρήτης I. Contarini αναφέρεται ότι το Λασίθι ανήκει στην περιφέρεια της Πόλης Candia (Ηρακλείου) και είναι ιδιοκτησία του Δημοσίου (της Ενετίας) και επίσης ότι στον κάμπο Λασιθίου υπάρχει ο λόφος Κεφάλα που δεσπόζει του κάμπου και συνάμα ‘έχει το προσόν να φιλοξενεί

.

το ανάκτορο του Δημοσίου, που έχει κτιστεί στα νότια πλευρά του λόφου. («….. inio in tutto il piano e la prerogatina del Palazzo publico fabr…").

FIG. 52 — DISEGNO DEL « MORO » — RAFFAELE MONANNI. (XXXIII, u).

Οι αποθήκες (Maghazen) του ενετικού ανακτόρου (Palazzo puplico) του Ενατού Δικοικητή Μορο στο Λασίθι το 1631 μ.Χ.. Οι αποθήκες είχανε κτιστεί από τον Ενετό Καστελάνο Moro απ΄ όπου το εκεί τοπωνύμιο ονομάστηκε «στου Μόρο». Fig 52 – DISEGNO DEL MORO - RAFFAELE MONANNI (XXXIII, u), από τη σελίδα 121 Gerola Volume terzo. (Raffaele Monanni, Descrizione topografica di Candia, 1631) 22. p. 141: Lassiti campagna (il Moro)

Στην έκθεση του Ενετού μηχανικού Raf. Monani που έγινε το 1631 αναφέρεται ότι «Ο γαληνότατος Πρίγκιπας» είχε τοποθετήσει στο Palazo publico Moro αντιπροσώπους και εκεί κάθε χρόνο πήγαινε ο ίδιος εκλαμπρότατος Capitan Grande του Χάνδακα (Ηρακλείου) προκειμένου να δικάσει ο ίδιος προσωπικά υποθέσεις που αφορούσαν το Λασίθι, γιατί ο τόπος Λασιθίου είναι στη δικαιοδοσία του.

Στις αποθήκες Il Moro στο Λασίθι συλλέγονταν επι Ενετοκρατίας το μέρος της σοδιάς σιταριού (είτε το ½ ε/ιτε το 1/3) το οποίο έπρεπε να πληρώνουν αρχικά όσοι μίσθωνα χωράφια στο Λασίθι ως ενοίκιο. Τότε όλο το Λασίθι ήταν δημόσιο κτήμα και καλλιεργούταν μόνο με σιτάρι. γιατί αυτό χρειάζονταν προκειμένου οι Ενετοί να φτιάνουν τις γαλέτες για τις γαλέρες τους, καθώς και για να παραδίδεται μέρος του σιταριού για τους φτωχούς.

Μετά μέρος από τα δημόσια κτήματα του Λασιθίου παραχωρήθηκαν και σε πρόσφυγες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία, όμως

.

και πάλι με την υποχρέωση αφενός να καλλιεργούν μόνο σιτάρι και αφετερου να αποδίδουν μέρος της σοδιάς στις δημόσιες Αποθήκες του Μόρο

Από το μετόχι, το παλάτι και τις αποθήκες Μόρο σώζεται μόνο η εκκλησία τους, η εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Με τα δομικά υλικά του Παλάτιου και των Αποθηκών Μόρο κτίστηκε ο Ι.Ν. ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ στο χωριό Άγιος Κωνσταντίνος. (Βλέπε «Θρησκευτικές διαδρομές στο Νομό Λασιθίου» της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης – ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ)

Ο ΕΙΣΠΡΑΚΤΟΡΑ ΚΑΙ ΚΑΠΙΤΑΝΟΣ ΛΕΥΚΑΡΟΣ

Μια από τις οικογένειες που παραχωρήθηκαν δημόσια κτήματα στο Λασίθι και στη Μεσσαρα (μοίρες) με την από 16/3/1543 Απόφαση της Ενετικής Συγκλήτου, καθώς και την από 24/12/1547 Απόφαση της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων ήταν και αυτή του Ναυπλιώτη Ιωάννη Λεφκάρου ή Λευκάρου (Zuanne Lefcaro). Στο Λεφκάρο παραχωρήθηκε επιπλέον το αξίωμα του ευγενή, του φοροεισπράκτορα και του προβλεπτή (essattor et Proveditor) της περιοχής ισόβια, με τα σχετικά προνόμια, το μισθό, αλλά και τις αντίστοιχες προβλεπόμενες υποχρεώσεις. Επιπλέον, το βενετικό κράτος τού ανέθεσε τη δημόσια ασφάλεια της περιοχής απονέμοντάς του το αξίωμα του Καπιτάνου εναντίον των κακοποιών (Capitano contra i malfattori. Οι αρμοδιότητες του εισπράκτορα ήταν να συγκεντρώνει κάθε έτος το σιτάρι από τους ενοικιαστές, να το αποθηκεύει στις δημόσιες αποθήκες του τόπου αυτού, τις οποίες κατασκεύασε ο Ενετός Benetto Moro (απ᾽όπου και η ονομασία τους magazen Moro), και να το αποστέλλει έπειτα στη σιταποθήκη του Χάνδακα, με τη δυνατότητα να κάνει κατασχέσεις και να επιβάλει ποινές σε όσους δεν ήταν συνεπείς στις υποχρεώσεις τους. Είχε επίσης ποινικές δικαιοδοσίες και την εξουσία να διενεργεί ανακρίσεις, να συντάσσει δικογραφίες, τις οποίες έπειτα απέστελλε στον Καπιτάνο του Χάνδακα, στον οποίο ανήκε η Διοίκηση του Λασιθίου και οι σχετικές αρμοδιότητες Κάποια στιγμή ο Λεφκάρος, όπως αναφέρεται στην έκθεση τουEneto;γ Γενικού Προβλεπτή Κρήτης Francesco Morozini, κατηγορήθηκε για παρανομίες. Ωστόσο μετά το θάνατό του τα αξιώματά του παραχωρήθηκαν στο γιό του Νικολό.

(Περισσότερα βλέπε στα βιβλία: ΣΤ. ΣΠΑΝΑΚΗ «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθιού», ΡΟΜΙΝΑ Ν. ΤΣΑΚΙΡΗ «Η διαδρομή ενός πρόσφυγα στο βενετοκρατούμενο Λασίθι» και ΡΟΜΙΝΑ Ν. ΤΣΑΚΙΡΗ «Παράνομοι στην υπηρεσία ατόμων και οικογενειών στην Κρήτη», 16ος-17ος αἰ.)

.

7) ΤΟ ΜΕΤΟΧΙ - ΧΩΡΙΟ ΚΑΙ Η ΑΠΟΘΗΚΗ ΣΤ' Α(Υ)ΓΟΥΣΤΙ

Α. ΤΟ ΜΕΤΟΧΙ - ΧΩΡΙΟ ΣΤ' ΑΥ)ΓΟΥΣΤΙ

Σύμφωνα με την παράδοση, αλλά και τα διασωθέντα ενετικά έγραφα Κρήτης στο Οροπέδιο Λασιθίου υπήρχε και ο οικισμός, που αρχικά ήταν μετόχι και μετά έγινε χωριό, με την ονομασία Agustini > Α(υ)γουστί(νι). Βρισκόταν στο τοπωνύμιο που λέγεται σήμερα «στ' Αυγουστί», ήτοι στις δυτικές υπώρειες του λόφου «Κεφάλας» και βορειο-ανατολικά του χωριού Άγιος Γεώργιος, στο χωματόδρομέ που ενώνει κατευθείαν τα χωριά Άγιος Γεώργιος με το χωριό Τζερμιάδων. Σήμερα διασώζεται μόνο η εκκλησία του, ο ιερός ναός του Αγίου Γεωργίου.

Το μετόχι - χωριό Αυγουστί(νι) ονομάστηκε έτσι, επειδή ήταν το χωριό της οικογένειας των Αυγουστίνων ή Αυγουστήδων , όπως και Zermiades, το χωριό της οικογένειας των Τζερμιάδων κ.α. Ετυμολογικά η λέξη Αυγουστί προέρχεται από τον πληθυντικό της λέξης Α(U)GUSTINO – Α(υ)γουστίνος > Α(U)GUSTINI. Το οικογενειακό επίθετο Αυγουστής - Αυγουστήδες υπάρχει και σήμερα στο Λασίθι.

Στην έκθεση – απογραφή του Ενετού μηχανικού F. Basilicata, η οποία έγινε το 1600 - 1630 μ.Χ., αναφέρει ότι το μετόχι Αυγουστή ειχε τότε 6 σπίτια («Metochio Agustini case 10…. (Στ. «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθιού»).

Στην Τούρκικη απογραφή για κεφαλικό φόρο που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 μ.Χ. (Βλέπε Ν. Σταυρινίδης «Ανέκδοτα έγγραφα Τουρκοκρατίας», Κωδιξ 4ος σελ 273 , μετάφραση 699) αναφέρεται ότι το χωριό Agunti (Αυγουστί) είχε 16 άνδρες για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο

Οι κάτοικοι του χωριού Αυγουστί εξωλοθρέφτηκαν από πανώλη το έτος 1780 σε σημείο ώστε να ακούγεται μέχρι σήμερον το δίστιχο :

«Αυγουστή χωριό χαράτσια ενενήντα δύο,
στο χρόνο επάνω ένας κύρης και ένας γιος.

Σύμφωνα επίσης με μια παράδοση που διέσωσε ο Εμμ Συμιανάκης, στο Λασίθι, όταν έπεσε η πανώλη, κτίστηκαν σταυρωτά στα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου τέσσερις εκκλησίες αφιερωμένες στον Άγιο Χαράλαμπο, τον προστάτη των Λοιμώξεων. Μία στον Άγιο Γεώργιο (το δεύτερο κλίτος του Αγίου Γεωργίου) , μια στο Τζερμιάδων, μια στο ΓεροντοΜουρι (απ᾽όπου μετά το χωριό μετονομάστηκε σε Άγιο Χαράλαμπο) και μια στον Άγιο Κωνσταντίνο.

.

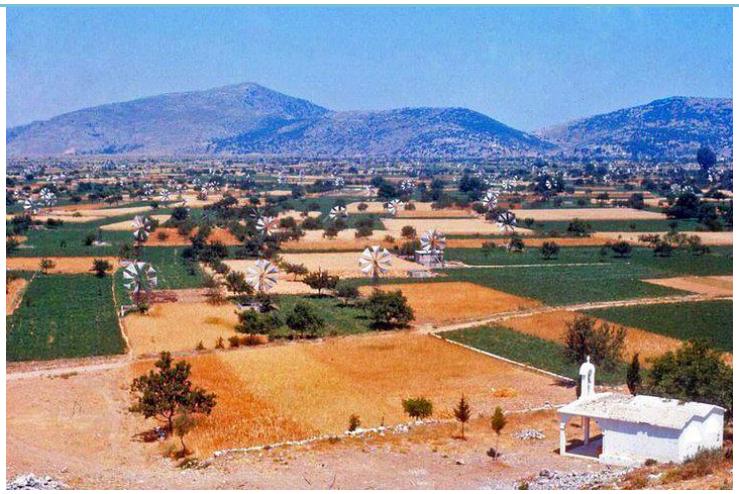

Ο ενετικός ναός Αγ. Γεωργίου στ Αυγουστί το έτος 1981. Κάπου το 1960 έγινε δίκλυτος, ήτοι του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Νεκταρίου. Το κλίτος του Αγίου Νεκταρίου κτίστηκε με δαπάνες του ευσεβή Πέτρου Μπελιβάνη από τον Άγιο Γεώργιο. Μετά στον προαύλιο χώρο κτίστηκε και έτερος ναός, ο ναός του Αγίου Ραφαήλ από τον ευσεβή Μαρκογιαννάκη.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Μερικοί ισχυρίζονται ότι το χωριό Αυγουστί πρέπει να λέγεται Αγουστί και όχι Αυγουστί, γιατί προέρχεται από το ενετικό όνομα AGUSTI(NI) = προφορά «αγκουστίνι». Ωστόσο η πραγματικότητα είναι ότι το μετόχι-χωριό αυτό λεγόταν και λέγεται ακόμη στα ελληνικά και AGUSTI(NI) και Α(Υ)ΓΟΥΣΤΙ(ΝΙ) αντί «αγκουστίνι», ονομασία που πήρε από τους οικιστές του, την οικογένεια του Αυγουστη ή των Αυγουστίνων, όπως συνέβη και με πολλά άλλα χωριού του Οροπεδίου Λασιθίου, π.χ. Τζερμιάς > Τζερμιάδες

Ανατρέχοντας στην έκθεση του Ενετού F. Basilicata, έγινε το 1630, βλέπουμε να αναφέρει τα μετόχια Λασιθίου ως εξής: …. Metochio Zermiades case no 50, Metochio Marmachiotti case no 6, Metochio Agustini case 10…. , τα οποία ο αείμνηστος μεταφραστής Στ. Σπανάκης στο βιβλίο του «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθιού» έχει μεταφράζει ως εξής:

«Τζερμιάδω σπίτια 50 , Μαρμακέτω σπίτια 6, Αγουστίνι σπίτια 10…… αντί «αγκουστίνι, Τζερμιάδες, Μαρμαχιοτι …», όπως τα προφέρουν οι Ιταλοί.

Ο ίδιος , ο Στέργιος Σπανάκης, στα σχόλιά του για το χωριό αυτό αναγράφει: Το χωριό Αυγουστί, όπως ακούγεται σήμερα το τοπωνύμιο, βρισκόταν στις δυτικές πρόποδες του λόγου Κεφάλα…… Το

.

Αγουστή καταστράφηκε απο πανούκλα, όπως δείχνει το δίστιχο, που άκουσα από τη μητέρα μου: Αγουστή χωριό, χαράτσια 92, γύρισμα χρόνου κύρης και γιος».

Στο χάρτη αποτύπωσης του κάμπου Λασιθίου που έγινε το 1981 απο τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση για λογαριασμό του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου η περιοχή του εν λόγω χωριού ονομάζεται ΑΥΓΟΥΣΤΗ και όχι ΑΓΟΥΣΤΙ. Ομοίως στο βιβλίο της Πνευματικής Εστίας Λασιθίου: Τα εξωκλήσια του Οροπεδίου Λασιθίου (Ε. Στρατάκης, Α. Τζομπανάκης, Ι. Καραβαλάκης), έκδοση 2003, αναφέρει: ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΗ». Ομοίως στο βιβλίο «Τα Μετόχια Λασιθίου» του δασκάλου Εμμ Μπελιβάνη στη σελίδα 16 αναφέρει ότι το χωριό Α(υ)γουστή κτίστηκε από τον «Αυγουστίνι».

Επομένως το τελικό συμπέρασμα είναι ότι το χωριό Αυγουστή λεγόταν και ΑΥΓΟΥΣΤΙ(ΝΙ) > ΑΥΓΟΥΣΤΗ, αλλά και AGUSTI(NI) > ΑΓΟΥΣΤΙ.

Στα ιταλικά λεξικά διαβάζουμε: Augustos και Agosto = ο Αύγουστος,, augustino και agostano = Αυγουστιάτικος, Augustini και Agostini = Αυγουστίνοι ή Αυγουστίδες κ.α.. Παλιότερος τύπος είναι το Ρωμαϊκό AUGUSTUS = σεβαστός και νεότεροι τα AUGUSTINOS και AGUSTINOS , AGOSTO και AGUSTO κ.λπ.. Αυγουστινιανός, Τάγμα τού Αγίου Αυγουστίνου, λατιν. Ordo Sancti Augustini.

Β) Το Αυγουστί σε πολλούς χάρτες χάρτη γραφεται και με τη λάθος γραφή: AGVSTINI (με V) αντι AGUSTINI > ελληνικά AVGUSTINI..

Γ) Η ονομασία Α(υ)γουστί κανονικά γράφεται με – ι και όχι -η, ήτοι Αυγουστή, γιατί είναι λέξη ουδέτερου γένους, λέμε το Αυγουστί και όχι ο Αυγουστής. Προέρχεται από τον πληθυντικό του ενετικού Augustino > πληθυντικός Agusti(n)i > Αυγουστίνων. Με -η γράφεται μόνο, αν πούμε πχ. στο χωριού του Αυγουστή.

Δ) Ανατρέχοντας επίσης στην απογραφή για κεφαλικό φόρο που έκαναν οι Τούρκοι το 1671 μ.Χ. και μετέφρασε ο Ν. Σταυρινίδης (Βλέπε Ν. Σταυρινίδης «Ανέκδοτα έγγραφα Τουρκοκρατίας», Κωδιξ 4ος σελ 273 , μετάφραση 699) βλέπουμε εκεί να αναφέρονται επακριβώς τα εξής: NAHIYEI LASIT DER LIVAI ISTIYE: Mesa Lasit 25, Ayo Konstandim a Marmaketo 45, Agunti 16, Cermyado 112…", όπου ο αείμνηστος Ν. Σταυρινίδης μεταφράζει ως εξης: Μέσα Λασήθι άτομα 25, Άγιος Κωνσταντίνος και Μαρμακέτο άτομα 45, Αυγουστή άτομα16, Τζερμιάδω άτομα 112…. Δηλαδή, ενώ το τούρκικο έγγραφο γράφει AGUNTI ο Σταυρινίδης στη μετάφραση το γράφει ΑΥΓΟΥΣΤΗ γνωρίζοντας ότι το χωριό αυτό έτσι λέγεται.

Ο ίδιος, ο Ν. Σταυρινίδης στα σχόλιά του για το χωριό αυτό γράφει επακριβώς τα εξής <<Οι κάτοικοι (του χωριού Αυγουστή)

.

κατά την παράδοσιν εξωλοθρέφτηκαν υπό πανώλους εις σημείον ώστε να ακούεται μέχρι σήμερον το δίστιχον:

Αυγουστή χωριό, χαράτσια 92,
στο χρόνο επάνω κύρης και γιος».

Τούτο θα συνέβηκε μέχρι τα 1780, διότι μέχρι του έτους τούτου ευρίσκω μνείαν του εν των Αρχείων. Το όνομα του χωρίου θα προήλθεν εκ της κατά τον παρακείμενον λοφίσκον ΚΕΦΑΛΙ ΜΟΝΗΣ, αν αύτη ήτο των Αυγουστίνων.>>

Γ) Το δίστιχο: «Αυγουστί χωριό, χαράτσια 92, πάνω στο χρόνο κύρης και ένας γιος» άλλοι το αναφέρουν με τη λέξη πόρτες :

«Αυγουστί χωριό, πόρτες 92,
Γυρισμα του χρόνου ένας κύρης και ένας γιος» .

Χαράτσι, τούρκικη λέξη, σημαίνει κεφαλικός φόρος των Τούρκων, που σημαίνει τόσες φορές καταβολή αυτού του φόρου όσα και τα κεφάλια/άτομα ενός σπιτιού ή χωριού.

Β. Η ΑΠΟΘΗΚΗ ΣΤ' ΑΥΓΟΥΣΤΗ

Μέχρι το 1970 στο τοπωνύμιο «στου Αυγουστί» στο Οροπέδιο Λασιθίου, το οποίο βρίσκεται δίπλα από το χωριό Άγιος Γεώργιος του Οροπεδίου Λασιθίου, υπήρχε η καλούμενη «Αποθήκη στ΄ Αυγουστί», που ήταν ένα πολυώροφο και τεράστιο για την εποχή κτίριο που είχε κτιστεί το 1936 από το Υπουργείο Γεωργίας / Αγροτική Τράπεζά προκειμένου να εξυπηρετεί τις ανάγκες των τοπικών Γεωργικών Ενώσεων. Ήτοι για αποθήκευση λιπασμάτων, τα οποία τότε λέγονταν «αγκουανά», για απολύμανση του πατατόσπορου από το μικρόβιο «φθοριμαία» κ.α.

Κτίστηκε από Μεραμπελιώτες τεχνίτες και τα οικοδομικά υλικά για την κατασκευή του είχαν κουβαληθεί εκεί με μουλάρια απο τον Άγιο Νικόλαο Μιραμπέλλου και άλλα μέρη, επειδή μέχρι τότε στο Οροπέδιο Λασιθίου δεν πήγαινε αυτοκινητόδρομος. Οι σκάλες και οι κολώνες στήριξης των ορόφων του κτιρίου δεν ήταν τσιμεντένιες, αλλά κυρίως από πέτρα σκαλιστή (ρουκούνια). Το κτίριο αυτό επι Γερμανικής κατοχής της Κρήτης (1941-44) χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να συλλέγονται εκεί πατάτες και σιτηρά για τη διατροφή των Γερμανικών στρατευμάτων κατοχής της Κρήτης. Δυστυχώς η εν λόγω αποθήκη κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του 70 με απόφαση της Αγροτικής Τράπεζα προκειμένου τα ωραία σκαλιστά «ρουκούνια» της να χρησιμοποιηθούν από μεγάλο τουριστικό ξενοδοχειακό συγκρότημα. Ο πρώτος αποθηκάριος της εν λόγω αποθήκης ονομαζόταν Τσαγκαράκης Εμμανουήλ του Ιωάννου, ο επόμενος Ιωάννης Φαρσάρης από το Μέσα Λασίθι και μεθεπόμενος Ελευθέριος Φουκαράκης από τον Αβρακόντε.

.

Η εν λόγω αποθήκη διέθετε και ασανσέρ που κινούνταν με μηχανισμό όπως το βίντσι. Το ασανσέρ για να κινηθεί ήθελε τουλάχιστον δυο εργάτες στον πέμπτο όροφο και άλλους δυο στο ισόγειο ή τόσους και ακόμη περισσότερο για να ανεβάζουν τα φορτία στους άνω ορόφους. Αυτό θεωρήθηκε κοστοβόρο και προ αυτού αντί να παραχωρηθεί αλλού ή να πουληθεί γκρεμίστηκε, για να πουληθούν τα πανάκριβα σκαλιστά της ρουκούνια.

Η αποθήκη στ Αυγουστί(νι). Ανήκε στην Αγροτική Τράπεζάς , η οποία την κατεδάφισε κακώς τη δεκαετία του 70

Σύμφωνα με το φιλόλογο καθηγητή Εμμ Συμιανάκη (εφημερίδα Πατρίς 07/12/2006):

«Το επιβλητικό κτίριο της ΑΤΕ στη δυτική πλευρά της Κεφάλας, που δυστυχώς σήμερα δεν υπάρχει, η θρυλική αποθήκη, κτίστηκε το 1936 με έξοδα της ΑΤΕ για να χρησιμοποιηθεί ως απεντομωτήριο και ως χώρος αποθήκευσης γεωργικών προϊόντων και εφοδίων. Η αποθήκη του Αγουστή ήταν τετραώροφο οικοδόμημα με πυραμοειδές σχήμα. Οι τοίχοι της ήταν πολύ παχείς και πετρόκτιστοι με πλούσιο ασβεστοκονίαμα. Οι γωνίες των τοίχων ήταν κοσμημένες με πελεκητούς λίθους που μεταφέρθηκαν από λατομεία του Μεραμβέλλου και λαξεύτηκαν στο εργοτάξιο της αποθήκης από άριστους Μεραμπελλιώτες πελεκάνους με επικεφαλής το Νεαπολίτη κτίστη Σχοινιωτάκη Εμμ. Οι οροφές ήταν με μπετόν και ισχυρότατο οπλισμό. Εσωτερικά χωριζόταν σε μεγάλες και μικρές αίθουσες. Η άνοδος στους ορόφους επιτυγχανόταν με ελικοειδή τσιμεντένια σκάλα. Υπήρχε και φρεάτιο για να ανεβοκατεβαίνει με τα φορτία του χειροκίνητο ασανσέρ. Ο φωτισμός των εσωτερικών χώρων ήταν άπλετος εξαιτίας της ύπαρξης

.

δεκάδων παραθύρων. Η είσοδος γινόταν από την κεντρική πύλη στη νότια πλευρά του οικοδομήματος και η έξοδος από πύλη της βόρειας πλευράς.

Μετά το 1973 έπαψε να υπάρχει η αποθήκη. Η ΑΤΕ θεώρησε ασύμφορη τη συντήρηση του κτιρίου και προτίμησε να το κατεδαφίσει.

Το 1941 οι Ιταλοί κατακτητές εγκαταστάθηκαν στο Λασίθι και χρησιμοποίησαν την αποθήκη ως φυλάκιο, φούρνο, χώρο φύλαξης τροφίμων και πατατών. Οι Λασιθιώτες υποχρεώνονταν να δηλώνουν εκ των προτέρων πόσες οκάδες πατατόσπορου είχαν πρόθεση να φυτέψουν και αποθήκευαν εκεί αυτές τις ποσότητες. Επειδή δεν ήταν βέβαιοι για την τύχη των προς πώληση πατατών εδήλωναν πάντα αναληθώς μεγαλύτερες ποσότητες ως πατατόσπορο. Οι Ιταλοί βέβαια έσχιζαν τα αποθηκευμένα τσουβάλια και έκλεβαν πατάτες για να τις μαγειρεύουν στα μαγειρεία της αποθήκης. Το καλοκαίρι του 1943 οι Ιταλοί είχαν επιτάξει και αποθηκεύσει στην αποθήκη αρκετά τσουβάλια πατατών, για να τις φυτέψουν στο γεωργικό κτήμα στου Λιονέτο. Ο θαρραλέος όμως Αγιοργιώτης Κρασονικόλης παραβίασε ένα από τα ανατολικά παράθυρα της αποθήκης και εισέβαλε μέσα προτείνοντας το πιστόλι του, χωρίς να γίνει αντιληπτός από τα λυκόσκυλα και τους Ιταλούς φρουρούς. Καθώς ήταν πολύ σβέλτος και χεροδύναμος δεν δυσκολεύτηκε να υφαρπάσει οχτώ τσουβάλια πατατών και να τα μεταφέρει στις παρακείμενες πεζούλες του Μιχέλη σε πρώτο χρόνο και σε δεύτερο με τη βοήθεια άλλων Αγιοργιωτών στον κούμο του Σπανοβασιλάκη. Την επομένη οι Ιταλοί αντιλήφτηκαν ότι έγινε "κλοπή" και άρχισαν να ανακρίνουν τους εργάτες της αποθήκης που είχαν αγγαρέψει για την αποθήκευση των πατατών. Κανείς τους όμως παρά τον ξυλοδαρμό τους, δεν είπε το παραμικρό. Εξίσου παράτολμος υπήρξε και ο Συμιανάκης Στέλιος που δεν άφηνε ανεκμετάλλευτη καμιά ευκαιρία αφαιρώντας από τους Ιταλούς ό,τι και αυτοί είχαν πρωτύτερα κλέψει από τους Λασιθιώτες.

Η αποθήκη υπήρξε την Κατοχή τόπος μαρτυρίου για τους Λασιθιώτες. Πολλοί έχυσαν μέσα σ' αυτή τον ιδρώτα τους εκτελώντας καταναγκαστικά έργα με μόνη πληρωμή συχνά ξυλοδαρμούς και ταπεινώσεις από ανθρωπόμορφα τέρατα, όπως ο Κάρολος, ο Γαβριέλος κ.ά.

Μετά την απελευθέρωση η αποθήκη χρησιμοποιήθηκε ως χώρος αποθήκευσης και διανομής των γεωργικών λιπασμάτων με ευθύνη του Ψυχριανού αποθηκάριου Τσαγκαράκη Εμμ.

Τα φορτηγά αυτοκίνητα του Τσαμάνδουρα, του Σταματογιώργη, του Κυριακάκη κ.ά. μεγάλων αυτοκινητιστών της μεταπολεμικής εποχής, φορτώνονταν κατευθείαν από τα καράβια, ανέβαιναν ασθμαίνοντας τον ανηφορικό δρόμο της Αμπέλου και περίμεναν τη σειρά τους έξω στο προαύλιο για να τα ξεφορτώσουν οι εργάτες που

.

συνήθως ήταν παιδιά ηλικίας άνω των 14 ετών, μεταξύ των οποίων ήμουν κι εγώ. Τα πέτρινα αυτά χρόνια προσπαθούσαμε να εξασφαλίσουμε το χαρτζιλίκι μας πουλώντας τα κολοκύθια, κάνοντας μεροκάματα, φορτώνοντας κοπριά και ξεφορτώνοντας λιπάσματα στην αποθήκη. Ο αποθηκάριος μας πλήρωνε 8 δρχ. για κάθε τόνο, που θα ξεφορτώναμε. Τα φορτία τότε ήταν πολύ βαριά. Το στενόμακρο τσουβάλι του θεϊκού καλίου ζύγιζε 100 κιλά. Η θειική αμμωνία το ίδιο. Τα φωσφορικά λιπάσματα ζύγιζαν 50 κιλά αλλά σε δυσκόλευαν πολύ, γιατί ήταν πετρωμένα και ταλαιπωρούσαν αφάνταστα την πλάτη. Οι διαδρομές εντός της μεγάλης αποθήκης ήταν ατέλειωτες και εξουθενωτικές, όταν ήσουν υποχρεωμένος να ανεβαίνεις τις ρυπαρές και ελικοειδείς σκάλες, για να αποθέσεις το φορτίο σου στους 2ο, 3ο και 4ο όροφο. Πολλοί πληρώνομε σήμερα με δισκοκήλες του αυχένα και του οσφύος τις παιδικές μας ταλαιπωρίες στην αποθήκη. Τότε νιώθαμε απέραντη ευτυχία, αν και εξουθενωμένοι, όταν ο αποθηκάριος μας μοίραζε τα χρήματα. Συνήθως κολλαριστά δεκάρικα, εικοσάρικα ή γυαλιστερά αχρησιμοποίητα ακόμη κέρματα. Με αυτά αγοράζαμε παπούτσια, ρούχα, ρολόγια κ.ά. Γύρω στο 1960 αγόρασα το πρώτο μου ρολόι με τα ξεφορτωτικά, αντί 700 δρχ. που είχα συγκεντρώσει χύνοντας πολύ ιδρώτα στις σκάλες της αποθήκης, με πληγές στον αυχένα λόγω της καυστικότητας των λιπασμάτων, μη σιτιζόμενος με πρωτεϊνούχες τροφές αλλά μόνο με υδατάνθρακες.

Τις μέρες που γινόταν εκφόρτωση, ερχόντουσαν από όλα τα χωριά της επαρχίας Λασιθίου οι γεωργοί για να πάρουν τα λιπάσματά τους. Το προαύλιο της αποθήκης ήταν γεμάτο με γαϊδούρια και μουλάρια. Ο βοηθός του αποθηκάριου, ο Λευτέρης ο Στιβακτάκης έβγαλε έξω από την είσοδο τα λιπάσματα που αγόραζε κάθε γεωργός, παίρνοντας γι' αυτή την εργασία μικρό φιλοδώρημα. Ως εργάτης της αποθήκης θήτευε και ο πατέρας μου Ευστάθιος.

Μετά τον Εμμ. Τσαγκαράκη θήτευσαν ως αποθηκάριοι ο Φαρσάρης ο Γιάννης, ο Κυριακάκης ο Βαγγέλης και ο Λευτέρης ο Φουκαράκης. Μετά το 1973 έπαψε να υπάρχει η αποθήκη. Η ΑΤΕ θεώρησε ασύμφορη τη συντήρηση του κτιρίου και προτίμησε να το κατεδαφίσει. Ολέθρια απόφαση! Το ίδιο είχε συμβεί και με την ιστορική πέτρινη εκκλησία του Αγ. Γεωργίου που κτίστηκε το 1813. Γκρεμίστηκε το 1963 για να κτιστεί στη θέση της καινούρια με σκυρόδεμα, ενώ υπήρχε οικόπεδο στο χωριό. Δύο φορές κρίμα.

8) ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΕΞΩΚΛΗΣΙΑ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Οι ιεροί ναοί ή άλλως εκκλησίες που υπάρχουν σήμερα στο Λασίθι άρχισαν να δημιουργούνται από το έτος 1463 και εξής, επειδή πι πριν οι κατακτητές Ενετοί πιο είχαν διατάξει την ερήμωση κι

.

κατεδάφιση των χωριών του Οροπεδίου Λασιθίου, επειδή γινόταν εστία Κρητών επαναστατών. Και αυτό, επειδή το Οροπέδιο Λασιθίου είναι δύσβατο και ψηλά μέρος στον όρος η Δίκτη και συνάμα είναι σαν φυσικό φρούριο.

Ερείπια βυζαντινών ναών στο Λασίθι, σύμφωνα με τον αρχαιολόγο Πέτρο Μεσογείτη, είναι μόνο τα θεμέλια και τμήμα της αψίδας του Ιερού Σέργιου και Βακχου στο Γεροντομουρί, βρίσκονται απέναντι από το σημερινό ναό και επίσης τα θεμέλια που πάνω τους κτίστηκε ο σημερινός ναός της Αγίας Άννας στο Τζερμιάδω.

Επι Τουρκοκρατίας (1645 – 1897) πολλοί ναοί της Κρήτης είτε καταστράφηκαν παντελώς είτε λειτουργούσαν χωρίς καμπαναριό, επειδή ο κτύπος της καμπάνας ενοχλούσε τους φανατικούς Τούρκους μουσουλμάνους.. Καμπαναριά και νέες εκκλησίες άρχισαν να δημιουργούνται και πάλι στους ναούς της Κρήτης μετά από την έκδοση του διατάγματος «χατι χουμαγιούν» (1856).

Τα περισσότερα τέμπλα των εκκλησιών Λασιθίου κατασκευάστηκαν επι Κρητικής Πολιτείας (1897 – 1912) και εξής από τους περίφημους ξυλόγλυπτες (νιταδόρους) από το Μέσα Λασιθίου, που ήταν τα αδέλφια Εμμ, Ιωάννης και Παναγιώτης Μακράκη και ο Γιάννης Χαλάτσης.

1. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΖΕΡΜΙΑΔΩΝ

Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΑΣ στο χωριό Τζερμιάδων. Το ψηλό της καμπαναριό και τα οικόσημα της Ορθόδοξης Εκκλησίας εντυπωσιάζει τους επισκέπτες με την υπέροχη αρχιτεκτονική της και τον εξωτερικό της διάκοσμο, καθώς ξεπροβάλλει από τα μικρά σοκάκια του χωριού Τζερμιάδων με τα παραδοσιακά σπίτια. Ο μονόχωρος ναός, ρυθμού βασιλικής, ακολουθεί τον ίδιο ρυθμό και στο εσωτερικό του, με τις εικόνες και το ιερό της Αγίας Τριάδας να βρίσκονται στο κέντρο της προσοχής. Η εκκλησία της Αγίας Τριάδας γιορτάζει τον Μάιο στις 28 του μηνός.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ στο χωριό Τζερμιάδων..Σύμφωνα με την παράδοση κτίστηκε μετά από το 1780,εποχή επιδημίας Πανώλης στο Οροπέδιο Λασιθίου μαζί με τις άλλες εκκλησίες του Αγίου Χαράλαμπου στο Λασίθι, επειδή ο Άγιος Χαράλαμπος θεωρείται ο προστάτης απο τις λοιμώξεις

.Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ στο κοιμητήριο Τζερμιάδου. Ο Στέργιος Σπανάκης στο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου» αναφέρει ότι ο Ι.Ν. Αγίας Άννας Τζερμιάδου ανοικοδομήθηκε πάνω σε αρχαίο ναΐσκο, ο οποίος κατεδαφίστηκε απο την Ενοριακή Επιτροπή

.

Τζερμιάδου, καθώς, αναφέρεται λέει, στην εφημερίδα Μεσόγειος (φ. 249/23-8-1951)

Ι.Ν. ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΓΕΡΟΝΤΙΣΣΑΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑ. Είναι νεόδμητος ναός ρυθμού βασιλικής, ο οποίος κτίστηκε το 2003 από το ίδρυμα Άννας και Λεωνίδα Κατερίνη.

Ι. Ν. ΠΑΝΑΓΙΑΣ στον οικισμό Τζερμιάδου Ανυφαδιανό.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ πίσω από τον Ιερό Ναό Αγίου Χαραλάμπου στο Τζερμιάδων.

Ι.Ν. ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ. Είναι μονόχωρος ναός που στο Οροπέδιο Νίσιμος της κορφής Σελένας της Δίκτης με τη μαγευτική θέα . **Σύμφωνα με την παράδοση** χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του γάλα αντί για νερό. Ο κτήτορας του είχε διαπράξει έγκλημα, φόνο, χωρίς τη θέλησή του και εκπληρώνοντας το τάμα του, για να συγχωρεθεί η μεγάλη αμαρτία του, έφτιαξε τον Τίμιο Σταυρό.

Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΑΡΙΑΔΝΗΣ. Είναι μονόχωρος ναός ρυθμού βασιλικής στο Οροπέδιο Νίσιμος της κορφής Σελένας της Δίκτης, ο οποίος κτίστηκε από τον οδοντίατρο Εμμ Σπανάκη σε μνήμη της μητέρας του και εγκαινιάστηκε στις19/9/1991.

2. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΜΑΡΜΑΚΕΤΩΝ ΚΑΙ ΦΑΡΣΑΡΩΝ

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ στο χωριό Φαρσάρω. Είναι μεγαλοπρεπής νεόδμητος ναός βυζαντινού ρυθμού.

Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΟΥ στο χωριό Μαρμακετω. Είναι νεόδμητος μικρός μονόχωρος ναός, ρυθμού βασιλικής

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Κτίστηκε το 1535, όπως αναφέρεται σε σχετική επιγραφή του ναού. Είναι ναός, ρυθμού βασιλικής και. βρίσκεται στο ανατολικό μέρος του χωριού Μαρμακέτο, λίγα μόλις μέτρα από το νεκροταφείο.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, το κοιμητήριο στο χωριό Μαρμακέτο.

3. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ στο χωριό Άγιος Κωνσταντίνος. Εκεί υπήρχε επι Ενετών το metochio S. Constantino, άρα ο ναός αυτός θεμελιώθηκε για πρώτη φορά επι Ενετών. Είναι δίκλιτος, του Αγίου Κωνσταντίνου και Αγίας Ελένης.

Ι.Ν. ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ στο χωριό Άγιος Κωνσταντίνος. Λέγεται ότι ανοικοδομήθηκε απο δομικά υλικά που πάρθηκαν από το Palazzo publico και του Magazen di Moro, το οποίο είχαν καταστρέψει οι Τούρκοι (Βλέπε «Θρησκευτικές διαδρομές στο Νομό Λασιθίου» της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης – ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ)

.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ στο χωριό Άγιος Κωνσταντίνος. Είναι ρυθμού βασιλικής και το καμπαναριό του έγινε το 1885, σύμφωνα με την εκεί εγχάρακτη επιγραφή. Σύμφωνα με την παράδοση ο ναός κτίστηκε μετά από το 1780,εποχή επιδημίας Πανώλης στο Οροπέδιο Λασιθίου μαζί με τις άλλες εκκλησίες Αγίου Χαραλάμπου στο Λασίθι, επειδή ο Άγιος Χαράλαμπος θεωρείται ο προστάτης απο τις λοιμώξεις.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΦΑΝΟΥΡΙΟΥ. Είναι μονόχωρη βασιλική, στο Κοιμητήριο χωριού Αγίου Κωνσταντίνου

Ι.Ν. ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΣ. Είναι μονόχωρος ναός, ο οποίος βρίσκεται στην κορυφή του λόφου Κεφάλας. Καταστράφηκε μερικώς από τους Ιταλούς κατά τη γερμονοιταλική κατοχή, επειδή το χρησιμοποίησαν ως παρατηρητήριο.

Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΠΕΛΑΓΙΑΣ στην περιοχή του ενετικού Μετοχιού της Αλέξαινας. Είναι καμαροσκέπαστη βασιλική με οξύκορφη λιθόδμητη καμάρα. Κτίστηκε επι Ενετών.. Η πρώτη εκκλησία πρέπει να ιδρύθηκε το 1545 για εκκλησιασμό των κατοίκων των εκεί Μετοχιών της Αλεξαινας και Βασιλικού απο την ηγουμένη Θεόκλητη Ντανασή, κόρη του πρόσφυγα Ναυπλιώτη Φρ. Ντανασή, στον οποίον είχαν παραχωρηθεί κτήματα στο Λασίθι, επειδή το Ναύπλιο τότε είχε πέσει στα χέρια των Οθωμανών.

4. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΕΣΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ι.Ν. ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ στο χωριό Μέσα Λασίθι.. Ο Ναός αυτός, σύμφωνα με τον Ι. Φαρσάρη (ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΕΣΑ ΛΑΣΙΘΙ), είναι βυζαντινού ρυθμού, που θεμελιώθηκε το 1930 από τον εφημέριο Εμμ Ι., Χρυσό και εγκαινιάστηκε στις 30/8/1964

Ι.Ν. ΑΓΙΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ ΚΑΙ ΓΕΝΕΣΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ στο Μεσα Λασίθι. Είναι δίκλιτη καμαροσκεπαστη και ρυθμού βασιλικής εκκλησία. Εκεί βρισκόταν το ενετικό mettochio S. Anartyri.

Ι.Ν. ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ. Είναι θολωτή, καμαροσκέπαστη και ρυθμού βασιλική εκκλησία. Καταστράφηκε το 1827 από τους Τούρκους και ανακαινίστηκε το 1831 απο τον ηγούμενο Γερβάσιο, σύμφωνα με επιγραφή που υπάρχει εκεί.

Ι.Ν. ΜΙΧΑΗΛ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ. Είναι θολωτή, καμαροσκέπαστη, ρυθμού βασιλικής και τρίκλιτη εκκλησία: Μιχαήλ Αρχαγγέλου, Ζωοδόχου Πηγής και Αγίου Μάμα. Στο υπέρθυρο αναφέρει κτίση 1881.

Ι.Ν. ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ στο Μεσα Λασιθάκι. Είναι μονόχωρος, θολωτός ναός. Στο υπέρθυρο αναφέρει έτος κατασκευής 1881 και στη βάση του καμπαναριού αναφέρει κατασκευής 1913, αυτό επειδή επι τουρκοκρατίας οι ναοί απαγορεύονταν να έχουν καμπαναριό.

.

Ι.Ν. ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ στον οικισμό Νικηφόριδων. Κτίστηκε με πρωτοβουλία του Γεωρ. Εμμ Σπυριδάκη και εγκαινιάστηκε το 1998.

Ι.Ν. ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ στην Αλόιδα. Είναι μικρός θολωτός ναός. Στην Κρητική Επανάσταση του 1866 είχε χρησιμοποιηθεί ως ιατρείο. Μια απο τις εικόνες του ειναιι του 1847.

Ι.Ν. ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ. Είναι καμαροσκέπαστη και ρυθμού βασιλικής εκκλησία, την οποία έκτισε ο πιστός Εμμ Φαρσάρης το 1881.

5. Οι ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ στον οικισμό Άγιος Γεώργιος, του χωριού Άγιος Γεώργιος και δίπλα από ένα τεράστιο βράχο, τον καλούμενο «Μεγάλο Χαράκι». Απλά η σημερινή εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, που είναι ρυθμού Βυζαντινού, δεν είναι η αρχική. Η παλιά, που ήταν ρυθμού βασιλικής, κτίστηκε το 1813 και γκρεμίστηκε το 1963 από τον τότε ιερέα Χριστόφορο Παπαφραγκάκη και στη θέση της κτίστηκε η νέα, επειδή δε χωρούσε όλους τους πιστούς του χωριού. Η παλιά εκκλησία ήταν πέτρινη και δίκλιτος, του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Χαραλάμπους. Το κλίτος του παλιού ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου κτίστηκε πρωτο και κάπου μεταξύ 1813 -21.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ στον οικισμό Πλαθιανός του χωριού Αγιος γεώργιος. Είναι ρυθμού βασιλικής και δίκλιτος, του Αγίου Δημητρίου και της Παναγίας. Το κλίτος του Αγίου Δημητρίου κτίστηκε το 1841, καθώς αναφέρει το υπέρθυρό του ναού στα ελληνικά και τουρκικά, και το κλίτος της Παναγίας το 1891, καθώς αναφέρει το υπέρθυρό του ναού. Τα τέμπλα του ναού κατασκευάστηκαν από το γνωστό ξυλόγλυπτη Γ. Μακράκη το 1903.

Πριν κτιστούν αυτές οι εκκλησίες οι Αγιοργιώτες (οι κάτοικοι των οικισμών Αγίου Γεωργίου και Αγίου Δημητρίου) εκκλησιάζονταν στις παρακείμενες εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου στον οικισμό Αυγουστή και στου Αγίου Νικολάου στο Παλάτι και Μαγατζέδες Μόρο, οι οποίες είχαν κτιστεί επι Ενετοκρατίας.

Η παλιά εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, σύμφωνα με την παράδοση, κτίστηκε με φιρμάνι μέσα σε σαράντα ημέρες, επι Τουρκοκρατίας, κάπου μεταξύ 1830-60. Η παράδοση λέει συγκεκριμένα ότι εκπρόσωποι (δημογέροντες) των κατοίκων του Αγίου Γεωργίου πήγαν στον Τούρκο διοικητή της Κρήτης στον Χάντακα (σημερινό Ηράκλειο) και του είπαν να τους επιτρέψει να κτίσουν την εν λόγω εκκλησία, και εκείνος τους είπε ότι θα τους έδινε την άδεια, αν την έκτιζαν μέσα σε 40 ημέρες, επειδή θεώρησε ότι αυτό δεν ήταν δυνατόν να γίνει. Προκειμένου να το επιτύχουν αυτό οι Χριστιανοί του Αγίου Γεωργίου μετέφεραν τις πέτρες χέρι με χέρι (αλυσίδα) από τον παρακείμενο λόφο της Κεφάλας.

.

Τα καμπαναριά των εκκλησιών Αγίου Γεωργίου (παλιάς) και Αγίου Δημητρίου κατασκευάστηκαν μετά από την έκδοση του «Χάτι Χουμαγούν» (= Τουρκικό φιρμάνι του 1856 που επέτρεπε ελεύθερα οι χριστιανοί να εκτελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα). Πριν από το φιρμάνι αυτό πέραν των άλλων απαγορεύονταν να κτυπούν και οι καμπάνες των εκκλησιών, επειδή ενοχλούνταν οι φανατικοί μουσουλμάνοι οπότε οι εκκλησίες που κτίζονταν μέχρι τότε δεν είχαν καμπαναριό.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤ΄ Α(Υ)ΓΟΥΣΤΗ. Είναι ναός που κτίστηκε επι Ενετών στο μετόχι Agostini, απο το οποίο σώζεται μόνο ο ναός αυτός. Βρίσκεται στα νότια του λόφου κεφάλα και σήμερα είναι δίκλιτος, ήτοι του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Νεκταρίου. Τελευταία στον προαύλιο χώρο κτίστηκε και Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΡΑΦΑΗΛ. Το κλίτος του ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ κτίστηκε με δαπάνες του ευσεβή Πέτρου Μπελιβάνη από τον Άγιο Γεώργιο. Ο ναός του Αγίου Ραφαήλ κτίστηκε από τον ευσεβή Μαρκογιαννάκη.

Ι.Ν.ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΟΡΟ. Είναι ναός που κτίστηκε επί Ενετών στο μετόχι Moro, Είναι δίκλιτη, καμαροσκέπαστη εκκλησία: του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Ιωάννου. Είναι το μόνο κτίριο που διασώθηκε από το ενετικό ανάκτορο (Palazzo publio) και τις αποθήκες (Maghazen) Moro που είχε κτίσει εκεί ο Ενετός Διοικητής Μορο.

Ι.Ν. ΆΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ, το πρώην Κοιμητήριο του χωριού Άγιος Γεώργιος. Είναι πετρόκτιστη μονόχωρη Βασιλική κεραμοσκεπής.

Ι.Ν. ΑΓΙΑ ΦΩΤΕΙΝΗΣ, το νέο Κοιμητήριο του χωριού Άγιος Γεώργιος. Κτίστηκε από τον πιστό Σωμαρακη

Ι.Ν. Αγίου Εφραίμ. Μονόχωρος ναός στο ECO PARL LASINTHUIS. Κτίστηκε το 2003.

6. Οι ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΚΟΥΔΟΥΜΑΛΙΑ ΚΑΙ ΑΒΡΑΚΟΝΤΕ

Ι.Ν.ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ στο χωριό Αβρακόντες. Είναι δίκλιτη, καμαροσκεπαστή και ρυθμού βασιλικής εκκλησία που κατασκευάστηκε το 1916, όπως αναγράφεται στο υπέρθυρο.

Ι.Ν. ΑΓΙΩΝ ΔΕΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ στο χωριό Κουδουμαλιά.

Ι.Ν.ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ στην έξοδο του Αβρακόντε προς Καμινάκι, το Κοιμητήριο Αβρακόντε

Ι.Ν.ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ στη θέση Χοντρό Χαράκι Κουδουμαλιάς. Κτίστηκε απο το δάσκαλο Γεώργιο Παπαδάκη και εγκαινιάστηκε στις 1/9/1991.

Ι.Ν.ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ/ μονόχωρος ναός στο λόφο Κάστελος, το Κοιμητήριο Κουδουμαλιάς

.

7. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΚΑΜΙΝΑΚΙΟΥ

Ι.Ν, ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΙΑ ΘΕΟΤΟΚΟΥ. Κτίστηκε το 1820, σύμφωνα με το υπέρθυρο του ναού, και είναι δίκλιτος βασιλική, όπου το ένα κλίτος είναι αφιερωμένο στα Εισόδια της Θεοτόκου και το άλλο στην Αγία Παρασκευή. Μετά από κάποια χρόνια πραγματοποιώντας συντήρηση του ναού ανακαλύφθηκε ότι τμήμα του ναού ήταν παλαιότερο και άνηκε σε προηγούμενο ναό. Το καμπαναριό της εκκλησίας έγινε το 1910.

Ι.Ν, ΑΓΙΑΣ ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ. Είναι νεόδμητος και περικαλλής ναός Βυζαντινού ρυθμού μετά τρούλου. Δημιουργήθηκε επί ιερέα Ιωάννη Στραταντωνάκη,

Ι.Ν. ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Είναι πολύ παλιός ναός, μονόχωρη βασιλική.

Ι.Ν. ΆΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ. Ο ναός αυτός βρίσκεται στο κοιμητηρίο του Καμινακίου

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΜΑΝΩΛΗ. Ο ναός αυτός είναι εξωκλήσι στο Οροπέδιο Μάρη, το οποίο κτίστηκε το 1997

8. ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΨΥΧΡΟΥ ΚΑΙ ΜΑΓΟΥΛΑ

Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΖΩΝΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ στο χωριό Ψυχρό. Ο μεγαλόπρεπος δίκλιτος ναός αυτός γιορτάζει στις 30 Ιανουαρίου και στις 31 Αυγούστου αντίστοιχα. Το ιερό της εκκλησίας αυτής βρίσκεται πάνω από την παλιότερη βρύση, την καλούμενη «Γρα Βρύση», της πηγής «Ψυχρό νερό» που υπάρχει εκεί και απ όπου το χωριό πήρε την ονομασία Ψυχρό. Ό εν λόγω ναός θεμελιώθηκε, σύμφωνα με τον Ιωάννη και Στ. Ξεζωνάκη (ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΨΥΧΡΟ), το 1889 και εγκαινιάσθηκε το 1906. Την εποχή αυτή το χωριό Ψυχρό ήταν έδρα Δήμου, του Δήμου Ψυχρού και ο ναός αυτός ήταν ο καθεδρικός.

Ι.Ν. ΚΟΙΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ στο χωριό Ψυχρό. Δημιουργήθηκε το 1830 απο τον ιερέα Μιχαήλ Βλάχο ή Ξεζωνάκη, σύμφωνα με τον Ιωαννη και Στ. Ξεζωνάκη (ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΨΥΧΡΟ).

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ στο χωριό Ψυχρό

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ στο χωριό Μαγουλάς. Ο ναός αυτός αναγέρθηκε το 1998,

Ι.Ν. ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΆΓΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ. στο χωριό Μαγουλάς. Είναι νεόδμητος. Ο πρώτος ναός, σύμφωνα με το site του Πολιτιστικού Συλλόγου Μαγουλά, ήταν ένα πολύ μικρό κτίσμα που δυσκόλευε την τέλεση των θρησκευτικών λειτουργιών. Οι κάτοικοι του Μαγουλά επι Τουρκρατίας ζητούσαν συνεχώς από το γερο-Χανιαλή (ήταν Τουρκος γενιτσαραγάς, δολοφονήθηκε το από τους

.

ίδιους τους Τούρκους το 1815) να τους επιτρέψει το χτίσιμο μιας μεγαλύτερης εκκλησίας. Εκείνος τελικά τους άφησε, δίνοντας επίτηδες διορία ένα υπερβολικά μικρό χρονικό διάστημα που καθιστούσε αδύνατη την ολοκλήρωση της κατασκευής. Οι χριστιανοί, όμως που μαζεύτηκαν από το Μαγουλά και τα γύρω χωριά ήταν τόσοι πολλοί, που λέγεται πως έκαναν μια ανθρώπινη αλυσίδα από τη θέση Πετροκοπιό του Κλώρου (ορεινή περιοχή πάνω από το Μαγουλά) μέχρι το χωριό και έδιναν ο ένας στον άλλο τις πέτρες ολοκληρώνοντας έγκαιρα την εκκλησία.

Ι.Ν ΑΦΕΝΤΗ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ο ναός αυτός είναι μια μικρή εκκλησία στην κορυφή ενός λόφου λίγο έξω από το χωριό και όπου το νεκροταφείο του χωριού Μαγουλά. Η εκκλησία εορτάζεται στις 6 Αυγούστου. Ο πετρόκτιστος σταυρός της εκκλησίας ανήκει στον παλιό ναό του Αγίου Σπυρίδωνα. Λέγεται πως τα παλιά χρόνια τα χωριά Μαγουλάς και Καμινάκι βρίσκονταν σε διαμάχη για το ποιος θα κατέχει το λόφο του Αφέντη Χριστού. Διοργάνωσαν τότε έναν αγώνα δρόμου στον οποίο ο πρώτος που θα έφτανε στον Αφέντη Χριστό θα τον κέρδιζε για το χωριό του. Στον αγώνα αυτό λέγεται πως κέρδισε ένας Μαγουλιανός κι έτσι ο Αφέντης Χριστός ανήκει μέχρι και σήμερα στο χωριό Μαγουλά (Διήγηση Κωνσταντίνος Γ. Δολαψάκης).

9. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΠΛΑΤΗΣ

Ι.Ν. ΑΓΙΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ στο κέντρο του χωριού Πλάτης, όπου υπήρχε το ενετικό metochi Plati Έτος κτίσης 1867 - 1882

Ι.Ν. ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ στο νοτιοανατολικό άκρο του χωριού Πλάτη. Κτίστηκε πιθανότατα το 1836.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Το σημερινό νεκροταφείο του χωριού με την εκκλησία του Αγ. Αλεξάνδρου δεσπόζει στην κορυφή του όμορφου λόφου Πάνω Κεφάλι, βόρεια του χωριού.

Ι.Ν. ΆΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑ στο χωριό Πλάτη. Είναι μονόχωρη βασιλική με δίριχτη κεραμοσκεπή. Κτίστηκε από τον ιερέα Εμμ Ανδρουλάκη, θεμελιώθηκε στις 18/2/1980 και εγκαινιάστηκε στις 20/9/1981.

Ι.Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ. Βρίσκεται λίγο έξω από τον οικισμό Πλάτη, δίπλα στον επαρχιακό δρόμο. Κατασκευάστηκε από τον Αρχιμανδρίτη Γαβριήλ Παπαδημητράκη, είναι βυζαντινού ρυθμού μετά τρούλου και εγκαινιάστηκε στις 29/6/1999.

Ι.Ν. ΑΦΕΝΤΗ ΧΡΙΣΤΟΥ. Βρίσκεται στην κορυφή (μικρός) Αφέντης υψ. 1577μ, με απεριόριστη θέα, σε οδική απόσταση 9 χμ υπάρχει το εκκλησάκι του Αγ. Πνεύματος, που πρόσφατα ανακαινίσθηκε εξωτερικά.

.

10. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΜΕΤΟΧΙ

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ στο χωριό Άγιος Χαράλαμπος (Γεροντομουρί). Είναι μονόχωρος ναός, ρυθμού βασιλικής, Εγκαινιάστηκε το 1895, σύμφωνα με το υπέρθυρο. Σύμφωνα με την παράδοση κτίστηκε μετά από το 1780,εποχή επιδημίας Πανώλης στο Οροπέδιο Λασιθίου μαζί με τις άλλες εκκλησίες Αγίου Χαράλαμπου στο Λασίθι, επειδή ο Άγιος Χαράλαμπος θεωρείται ο προστάτης από τις λοιμώξεις. Ο Άγιος Χαράλαμπος αναφέρεται από τον Ενετό λογιστή Καστροφύλακα (Κ104) ως Mettocchio Geromuri με 18 κατοίκους το 1583 και από τον μηχανικο Βασιλικάτα ως Gero to Muri το 1630 (Μνημεία Κρητ. Ιστ. V, σ. 29).

Ι.Ν. ΑΓΙΩΝ ΣΕΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΒΑΚΧΟΥ στο Κοιμητήριο Αγίου Χαράλαμπου. Το κοιμητήριο αυτό βρίσκεται στην είσοδο του χωριού Άγιος Χαράλαμπος (Γεροντομουρί) και από τη μια μεριά του δρόμου είναι η παλαιά εκκλησία και από την άλλη η νέα. Η πρώτη εκκλησία (σώζονται μόνο τα θεμέλια και τμήμα της αψίδας του Ιερού) βρίσκεται στη δεξιά πλευρά του δρόμου και, κατά τον αρχαιολόγο Πέτρο Μεσογείτη, αποτελούν, με τον παλιό ναό της Αγίας Άννας στο Τζερμιάδω, τα μοναδικά Βυζαντινά κατάλοιπα μνημείων που διατηρούνται στο Οροπέδιο Λασιθίου. Η δεύτερη εκκλησία, ο σημερινός νεκροταφειακός ναός, αναγέρθηκε το 1831, όπως προκύπτει από την επιγραφή του υπερθύρου και όπως μαρτυρούν αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες του ναού (Αγιοθύριδο με το αρχικό Χ του ονόματος του Χριστού).

Ι.Ν. ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ. στο μικρό γραφικό χωριό Κάτω Μετόχι

11. ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΛΑΓΟΥ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΙΑΝΟ

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΤΙΤΟΥ στην είσοδο του χωριού ΠΙνακιανό και είσοδο του οροπεδίου Λασιθίου από Ηράκλειο, σε ένα μικρό ύψωμα. Τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν την ημέρα γιορτής του Αγίου Τίτου 25/8/1996, από τον Μητροπολίτη Πέτρας κκ. Νεκτάριο, όπως μας πληροφορεί εγχάρακτη επιγραφή.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑ στο μικρό γραφικό χωριό Λαγού. Είναι δίκλιτος ναός, ρυθμού βασιλικής. Το καμπαναριό του κατασκευάστηκε το 1888, όπως αναφέρεται επάνω..

.

Ι.Ν. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΝΔΙΚΤΗΣ. Βρίσκεται σε ένα μικρό πλάτωμα στη νότια πλευρά της εισόδου ης κοιλάδας Χορτασιάς, πάνω από το σπήλαιο του Μεγάλου Χώνου. Πρόκειται για μονόχωρη κεραμοσκεπή βασιλικής. Ο ναός παρέμενε γυμνός και κρυμμένος μέσα στα δέντρα και τα βάτα, μέχρι και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Λίγο μετά ανακαλύφθηκε από το δάσκαλο Ι. Χαλαμπαλάκη. Ο ναός αυτός ταυτίζεται με το ναό του Αγίου Γεωργίου που υπήρχε στο Μετόχι του Χώνου, τα οποία αναφέρει ο Ενετός Λογιστή Πέτρος Καστροφύλακα στον κατάλογο Μετοχιών Λασιθίου που συνέταξε το 1584. Στο Κατάλογο αυτό αναφέρονται δυο μετόχια με τοην ονομασία - προσδιορισμό endicti > Ενδίκτης/Εντίχτης, από ένα σε κάθε μια απο τις δυο εισόδους για το Οροπέδιο Λασιθίου – ορός Δίκτη. Το ένα στην περιοχή του Χώπου (ήτοι στην είσοδο από το Ηράκλειο), το Mettochio de cono a S. Zorzi sto endicti, και στο στην περιοχή Μέσα Λασίθι (ήτοι στην είσοδο από τον Άγιο Νικόλαο) ,το mettochio de endicti. Ο Στέργιος Σπανάκη στο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την Ενετοκρατία» σχολιάζει ότι endicti > «εντίκτης/εντίχτης» σημαίνει στη Δίκτη, αφού πέραν αυτών των δυο τοπωνυμίων σήμερα αναφέρεται και τοπωνύμιο στο Οροπέδιο Νήσιμος άνωθεν του χωριού Τζερμιάδων. Ο Paul Faure λέει ότι η ονομασία Εντίκτης ετυμολογείται απο το εν-δείχνω, ήτοι ενδείκτης = ο ναός παρατηρητήριο, Αντίθετα ο Ν. Πλάτων θεωρεί ότι προήλθε από το όρος Δίκτη και σωστά, γιατί «ενδίκτης» = η Δίκτη, επειδή γέννησε το Δία, πρβ: «Δίκτη, όρος της Κρήτης, και άκρα κειμένη κατά το Λιβυκόν Πέλαγος. Καλείται δε και ουδετέρως (το Δίκτον) Άρατος,Δικτω εν ευώδη όρεος σχεδόν Ιδαίοιο από του το Δίκτον. είρηται παρά το τέκω τίκτα τις ούσα, από του εκεί τεχθήναι το Δία. Αγαθοκλής δε θηλυκόν όνομα είναι (η Δίκτη)' το Δικταιον όρος….»» (Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική, 11αι.μ.Χ.)

12. Ο ΠΑΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΟΣ Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ - Ο ΜΕΣΟΚΑΜΠΙΤΗΣ Ή ΡΙΓΟΛΟΓΟΣ

Ο Στη μέση του εύφορου κάμπου του Οροπεδίου Λασιθίου, ανάμεσα στα περβόλια και τους χαρακτηριστικούς ανεμόμυλους, βρίσκεται ο ναός του Άη Γιάννη του Καμπίτη ή Μεσοκαμπίτη ή Ριγολόγου, έχοντας ως θέα και προστασία όλα τα τριγύρω χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου. Εξ αυτού εκεί γίνονταν παλιά οι Παλλασιθιώτικες εκδηλώσεις, καθώς και οι Παλλασιθιώτικοι αθλητικοί αγώνες. Ο ναός αυτός είναι μονόχωρος, λιθόκτιστος, καμαροσκέπαστος και ρυθμού βασιλικής. Είναι αφιερωμένος στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο και αποτελεί το μεγαλύτερο προσκύνημα της επαρχίας (νυν Δήμου) Λασιθίου. Εορτάζει στις 29 Αυγούστου (του Αγίου Ιωάννη του

.

Ριγολόγου). Ο ναός παλαιότερα ανήκε στη μονή Παναγίας Κρουσταλλένιας, ενώ σήμερα ανήκει στη Μητρόπολη Πέτρας και Χερρονήσου.

Λέγεται μεσοκαμπιτης γιατί βρίσκεται στη μέση του κάμπου Λασιθίου. Κατά την παράδοση ανοικοδομήθηκε κατά το τέλος της Ενετοκρατίας και συγκεκριμένα μετά που δημιουργήθηκαν στον κάμπο Λασιθίου οι λίνιες ή άλλως βάγγες (ενετικά lineae - bancae = ευθείς τάφροι, αναχώματα) προκειμένου να αποστραγγίζουν και να μη βαλτώνει. Οι λίνιες έγιναν κάπου το 1631-33 και τότε πρέπει να έγινε και ο ναός αυτός γιατί το οικοδόμημά του μοιάζει με τους άλλους ναούς που έγιναν επί Ενετών. Πέρα αυτού μετά απο λίγο ήρθε η τουρκοκρατία και μέχρι το 1821 δεν κτίζονταν στην Κρήτη εκκλησίες ή τουλάχιστον ελεύθερα και παντού. Λέγεται ριγολόγος και ανήμερα του Άη Γιάννη οι πανηγυριώτες νηστεύουν, γιατί παλιότερα, τον καιρό της ελονοσίας, ερχόταν εκεί ως τάμα πιστοί απ᾽όλες τις τριγύρω επαρχίες με τα γαϊδούρια και τα άλογα, για να θεραπευτούν απο το ρίγος (λοίμωξή που προκαλεί το τσίμπημα των κουνουπιών).

13. Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΙΜΝΑΚΑΡΟΥ.

Στο δυτικό μέρος του οροπεδίου Λιμνάκαρος της Δίκτης υπάρχει ένα δίκλιτο εκκλησάκι αφιερωμένο στο Άγιο Πνεύμα και στη Μεταμόρφωση Σωτήρος. Στο υπέρθυρο, καθώς και στο παράθυρο του ναού υπάρχει η χρονολογία κτίσης 1878 , όμως είναι εμφανές ότι έχουμε αναστήλωση και διεύρυνση παλαιότερου βυζαντινού ναού. Και ο ίδιος είχα προλάβει ο ναός να περιέχει κατεστραμμένες βυζαντινές τοιχογραφίες.

14. Ο ΝΑΟΣ ΑΦΕΝΤΗ ΧΡΙΣΤΟΥ – Ο ΜΙΚΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΦΕΝΤΗΣ

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΥΘΕΝΤΗ ΔΙΑ ΚΑΙ Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΦΕΝΤΗ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΚΤΗ ΤΗΣ ΔΙΚΤΗΣ

Στην ανατολική κορφή της Δίκτης που λέγεται Αφέντης, 2141 μ., υπάρχει ο μονόχωρος Ιερός Ναός του Αφέντη Χριστού, ο οποίος είναι αφιερωμένος στη μεταμόρφωση του Σωτήρος,

Επίσης σε μια άλλη μικρότερη κορφή του ίδιου βουνού, ο μικρός Αφέντης, υψ. 1577μ,, υπάρχει και ένας άλλος ναός του Αφέντη Χριστού.

Ο Άγγλος αρχαιολόγος Arthur. J. Evans λέει ότι τα ιερά αυτά αρχικά ήταν του Δία που μετά αφιερώθηκαν στο Χριστό ως Αυθέντη

.

> Αφέντης (= εξουσιαστή, αφεντικό) και έτσι μετά από εκεί βγήκε και η ονομασία «κορφή Αφέντης» της Δίκτης, πρβ:

«A little further on the ridge is the small church of Aphendi Kristos, or the Lord Christ, a name which in Crete clings in an especial way to the ancient sanctuaries of Zeus ……. The eastern and western ranges of Dikta, the sites respectively of the Temple and Cave of Zeus, are known as the Aphendi Vouno, from αυθέντης Χριστός, or 'Christ the Lord.' A votive deposit, apparently connected with some Zeus cult, on a peak of Lasethi is also known as Aphendi Christos» (Arthur J. Evans, «Mycenaean Tree and Pillar Cult and Its Mediterranean Relations, in The Journal of Hellenic Studies, Vol. 21, 1901).

Η ονομασία «αφέντης» σημαίνει αυτός που υπερέχει των άλλων, άρα και εξουσιάζει. Ετυμολογικά η λέξη «αφέντης» απ᾽όπου και «αφεντικά» προέρχεται από το ελληνικό «αυθέντης > τούρκικα efenti» = ο έχων (αφ εαυτού) αυθεντία, άρα από μόνος του υπεροχή, εξουσία κ.λπ..

Η ΚΤΙΣΗ ΤΟΥ Ι.Ν. ΑΦΕΝΤΗ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΚΤΗ

Στη θέση του Ι.Ν. Αφέντη Χριστού στην κορφή Μεγάλος Αφέντης της Δίκτης αρχικά ήταν ένα μικρό σπηλιάρι, στο οποίο , σύμφωνα με την αφήγηση του Καπετάν Γιώργη Αδαμ Κρασανάκη στα αρχαία χρόνια έμενε ο αρχηγός των σαραντάπηχων.

Οι σαραντάπηχοι, σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ήταν απόγονοι των αδελφών Ωτου και Εφιάλτη, παιδιών του Ποσειδώνα. Ονομάζονταν σαραντάπηχοι, γιατί μεγάλωναν κάθε χρόνο μια πήχη στο πλάτος και μια οργιά στο ύψος, και όταν έγιναν εννιά χρόνων ήταν ήδη εννιά πήχες. Η αρχαία πόλη Βίεννος, σύμφωνα με τον Στ. Βυζάντιο (Εθνικά), οφείλει το όνομα της είτε σε έναν από τους Κουρήτες, το Βίεννο, που ήταν οικιστή της είτε από τη βία που άσκησαν εκεί στον Άρη τα παιδιά του Ποσειδώνα Ώτος και Εφιάλτης.

Επί Γερμανικής κατοχής εκεί και στο παρακείμενο σπήλαιο στη θέση Βιτσιλόνερο ή μάντρα Κρασαναδάμη στεγάστηκε το Αρχηγείο της Εθνικής Αντίστασης Κρήτης, το οποίο μετά πήγε στη θέση Χαμέτι.

Ο Ι. Ναός Αφέντη Χριστού στο κορφή Αφέντης της Δίκτης (2141 μ.) κτίστηκε από την αείμνηστή Δημητρουλάκη -Κρασανακη Δέσποινα (1851 – 1946, τη μάνα του καπετάν Αδάμη Κρασανάκη ή Κρασαναδάμη (1889 – 1981), στη ιδιοκτησία της οποίας ανήκε η κορφή (εκεί είχαν το μαντρί τους) ως τάμα, για να σωθούν από τους Τούρκους. Η Κρήτη ελευθερώθηκε μερικώς το 1897 και πλήρως το 1912.

.

Επί τουρκοκρατίας, σύμφωνα επίσης με την αφήγηση του καπετάν Κρασαναδάμη, ο Αγάς της περιοχής καβάλησε μια ψαρή φοράδα, έβαλε και την κερά (την κυρία) του μαζί με το κοπέλι (παιδί) τους στα καπούλια της και ξεκίνησαν να πάνε στην κορφή που σήμερα λέγεται Αφέντης προκειμένου να δουν από εκεί τη θέα και τον τόπο στον οποίο ήταν υπεύθυνος ο αγάς. Φτάνοντας στη θέση που είναι σήμερα το μοναστήρι του Αφέντη Χριστού ξεπέζεψε και είπε στη φοράδα του: «Προσκυνώ σε φοράδα μου που μας έβγαλες εδώ πάνω στον ουρανό», όμως πριν προλάβει να τελειώσει τη φράση του άρχισε να βροντά, να αστράφτει, έγινε συσκοτισμός, βροχή κ.λπ. κ.λπ. και την επόμενη μέρα η ψαρή φοράδα βρέθηκε στη κορφή που σήμερα ονομάζεται «Ψαρή Φοράδα» ή «Ψαρή Μαδάρα», το παιδί στην κορφή που σήμερα ονομάζεται «Κοπέλι» και η κερά (κυρία) στη θέση που σήμερα ονομάζεται «Κερά» ή κατ' άλλους εκεί που ονομάζεται σήμερα «Πόρος της Κεράς» κ.α.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

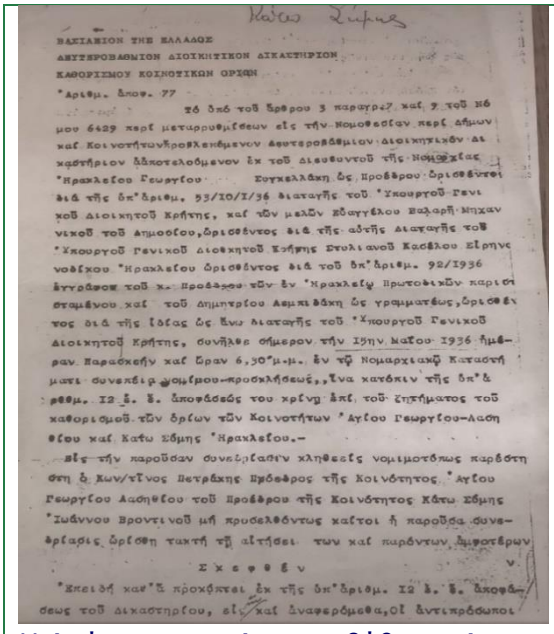

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ
ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΟΡΙΩΝ

Η Απόφαση του Δευτεροβάθμιου Διοικητικού Δικαστήριο /Καθορισμού Κοινοτικών Ορίων ,του 1936

1) Δεν είναι αληθές ότι ο εν λόγω ναός του Αφέντη Χριστού ανήκει στο χωριό Κάτω Σύμη ή στο χωριό Αμιράς κ.α. της επαρχίας Βιάννου κ.α., γιατί κτίστηκε από τους ιερείς τους και αυτό γιατί, πέραν των όσων είδαμε πιο πριν, το 1936 το Δευτεροβάθμιο Διοικητικό Δικαστήριο /Καθορισμού Κοινοτικών Ορίων , όπου είχε καταφύγει δικαστικώς η Κοινότητα της Σύμης Βιάννου (Κοινότητα δίπλα από την Κοινότητα Αμιράς Βιάννου), διεκδικώντας την περιοχή Αφέντης, όρισε με την αρ. 77/1936 απόφαση του ότι η περιοχή Αφέντης ανήκει στην Κοινότητα Αγίου Γεωργίου Λασιθίου.

.

2) Δεν είναι αληθές ότι η εκκλησία του Αφέντη Χριστού στην κορφή Αφέντης της Δίκτης υπήρχε επί Ενετοκρατίας, γιατί αυτό αναφερεται σε ενετικό έγγραφο του 1343. Το έγγραφο αυτό το έχει δημοσιεύσει και μεταφράσει ο αείμνηστος Στέργιος Σπανάκης στο «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου» (έγγραφο: Arcivio di Stato, Vnezia, Duca di Candia/ proclami/ Busta 14) και εκεί δεν αναφέρεται εκκλησία με το όνομα Αφέντης, αλλά μια εκκλησία κάπου στ Δίκτη με την ονομασία glesia di Psiloriti (= εκκλησία Ψηλορείτη). Συγκεκριμένα στο έγγραφο αυτό αναφέρονται τα όρια της απαγορευμένης ζώνης του Λασιθίου που διέταξε το 1343 η Βενετία, για να μη γίνεται το Λασίθι εστία επαναστατών, ένα από τα όρια των οποίων ονομάζεται όχι εκκλησία του Αφέντη Χριστού, αλλά γενικά «εκκλησία του Ψηλορείτη» (glesia di Psiloriti). Και το που επακριβώς επι της Δίκτης βρισκόταν αυτός ο ναός δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί. Υπενθυμίζεται και ότι οι Ενετοί καλούσαν τη Δίκτη και με την ονομασία Ψηλορείτη (άρα «εκκλησία του Ψηλορείτη» = εκκλησία της Δίκτης), γιατί θεωρούσαν τη Δίκτη ως πιο το ψηλό βουνό της Κρήτης (βλέπε π.χ. έκθεση Fr Basilicata κ.α.).

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο
ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΛΑΣΙΘΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΠΑΡΧΕΣ ΕΤΕΟΚΡΗΤΕΣ από ? έως 15ος αι. π.Χ.
ΜΙΝΩΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ 1470 π.Χ. - 1200 π.Χ.
ΜΥΚΗΝΑΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ 1200 π.Χ. - 1120 π.Χ.
ΑΡΧΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ 1120 π.Χ. - 479 π.Χ.
ΚΛΑΣΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ, 478 π.Χ. - 323 π.Χ.
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ 330 π.Χ. - 67 π.Χ.
ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑ (ΚΡΗΤΗΣ) 69 π.Χ. - 330 μ.Χ.
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 330 μ.Χ. - 824 μ.Χ.
ΑΡΑΒΟΚΡΑΤΙΑ (ΚΡΗΤΗΣ) 827/30 μ.Χ. - 961 μ.Χ.
Β' ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 61 μ.Χ. - 1204μ.Χ.
ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ 1204 μ.Χ. - 1210 μΧ.
ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ 1211 μ.Χ. - 1669 μ.Χ. Α'
ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ 1669 μ.Χ. - 1830 μ.Χ.
ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑ 1831 μ.Χ. - 1840 μ.Χ.
Β' ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ 1840 μ.Χ. - 1898 μ.Χ.
ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ 1898 μ.Χ. - 1906 μ.Χ.
ΕΝΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΕΛΛΑΔΑ 1912, Επίσημα 30 Μαΐου 1913

1. ΑΛΩΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ - ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ 1206–1210

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης στις 12 Αυγούστου του 1204 από τους Σταυροφόρους, η Κρήτη δόθηκε στον ηγέτη της Δ' Σταυροφορίας κόμη Βονιφάτιο Μομφερφατικό, ο οποίος στη συνέχεια, για να πετύχει την υποστήριξη της Βενετίας στη διαμάχη του με το Βαλδουίνο της Φλάνδρας, την παραχώρησε στους Ενετούς αντί του ποσού των 1000 αργυρών μαρκών. Η Κρήτη αγοράστηκε από τη Βενετία κυρίως για να αποτελέσει ισχυρή βάση για το εμπορικό

.

της δίκτυο στην Ανατολική Μεσόγειο. Στη συμφωνία που έκανε ο Αλέξιος με τους σταυροφόρους περιλαμβανόταν η παραχώρηση της Κρήτης ως δώρο στον ένα από τους αρχηγούς της σταυροφορίας, το Βονιφάτιο το Μομφερρατικό, φεουδάρχη της βορείου Ιταλίας. Ο Βονιφάτιος όμως μην έχοντας τη δυνατότητα να κατακτήσει το νησί, πούλησε την κυριαρχία του στο δόγη της Βενετίας Ερρίκο Δάνδολο. Η συμφωνία κλείστηκε και υπογράφτηκε στην Ανδριανού πόλη στις 12 Αυγούστου 1204 με την τιμή των 1.000 μαρκών αργύρου.

Ωστόσο, επειδή η Βενετία δεν έδειξε βιασύνη να εδραιώσει την κυριαρχία της στο νησί, το 1206 Γενουάτες πειρατές με επικεφαλής τον κόμη της Μάλτας Ερρίκο Πεσκατόρε (Enrice Pescatore) προσποιούμενοι τους εμπόρους, κατέλαβαν το Χάνδακα. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε την άμεση αντίδραση της Βενετίας, η οποία ωστόσο, παρά τις επανειλημμένες απόπειρες, δεν κατάφερε να εκδιώξει τους Γενουάτες από το νησί παρά μόλις το 1211.

2. Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΝΕΤΟΥΣ - ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ (1211 – 1669)

Οι Ενετοί προσπάθησαν ανεπιτυχώς να κατακτήσουν το νησί της Κρήτης δύο φορές, το 1207 με το Ρανιέρη Δάνδολο και το Ρουτζίρο Πρεμαρίνο, και το 1208 με τον Τζιακομο Λόγγο που πρόσκαιρα κατέλαβε το φρούριο του Παλαικάστρου. Η οριστική όμως επιβολή της Βενετίας στην Κρήτη έγινε αργότερα, το 1212,με τον Ενετό δούκα Ιάκωβο Τιέπολο, ο οποίος ανάγκασε το Γενουάτη αντίπαλο του να εγκαταλείψει το νησί με συνθήκη. Έτσι μετά από μία τελευταία Γενουάτικη απόπειρα το 1266-1294 που απέτυχε η Βενετία έγινε ο κυρίαρχος του νησιού για τεσσερισήμισι περίπου αιώνες από το 1212 έως το 1669.

Όταν οι (Β)ενετοί > Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη (1211 – 1669) την ανακήρυξαν Ρηγάτο (regno di Candia olim Creta), είδος βασιλείου που υπάγονταν στη Βενετία, με έδρα του Δούκα (είδος βασιλιά, ανώτερου διοικητή) το Ηράκλειο (Candia), το άλλοτε επίνειο της Κνωσού.

Ο Δούκας της Κρήτης (regno di Candia olim Creta) , σύμφωνα με την Έκθεση του Δούκα της Κρήτης Ντολφιν Βενιέρ το 1610 (Στ. Σπανάκη Μνημεία Κρητικής ιστορίας), που ο πρώτος από αυτούς λεγόταν Ιάκωβος Τιέπολο, είχε τη Διοίκηση του στρατού και της Δικαιοσύνης. Παράλληλα είχε 4 Συμβούλους από τους οποίους οι δυο ήταν πάντα μαζί του στο Ηράκλειο (ενετικά Candia) και από τους άλλους δυο ο ένας έμενε στα Χανιά και ο άλλος στο Ρέθυμνο, για να του στέλνουν απλό εκεί πληροφορίες. Ήταν επίσης επικεφαλής του

.

Καπετανάτου, ήτοι της υπηρεσίας είσπραξης των Δημοσίων εσόδων (φόρων κ.α.) και των Καστελάνων (Διοικητών των στρατώνων).

Το πιο επιβλητικό μνημείο της εποχής που σώζεται έως σήμερα είναι το φρούριο του Κούλε στο λιμάνι του Ηρακλείου. Η ονομασία Candia είναι παραφορά της Σαρακινής ονομασίας Χάνδακας. Οι Σαρακηνοί έλεγαν έτσι το Ηράκλειο, επειδή γύρω-γύρω από αυτό είχαν κατασκευάσει ένα μεγάλο αυλάκι με νερό και τείχη, για να μη πλησιάζουν οι πολιορκητές. Από την πόλη Candia, ονομάστηκε έτσι σιγά-σιγά και η νήσος Κρήτη.

Κατά τη βενετσιάνικη περίοδο ο Μητροπολίτης και οι ορθόδοξοι επίσκοποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το νησί. Ακολουθούν πολλές επαναστάσεις που καταλήγουν όμως σε αποτυχία. Μεγαλύτερη θεωρείται αυτή με αρχηγό τον Αλέξιο Καλλέργη που διαρκεί 17 ολόκληρα χρόνια (1282).

Επίσης επαναστατούν (1341) και οι Βενετοί φεουδάρχες δυσαρεστημένοι από τη φορολογική πολιτική της Βενετίας που καταστέλλεται αιματηρά. Οι Βενετοί για να ξεπεράσουν τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν με το ντόπιο πληθυσμό και για να λύσουν το πρόβλημα της απόστασης σκέφτηκαν και έκαναν εποικισμούς. Οι πρώτοι έποικοι αναχώρησαν από τη Βενετία στις 20 Μαρτίου 1212 και ήταν 132 ευγενείς ή ιππότες και 48 πεζοί ή δημοτικοί. Ακολούθησαν και άλλοι εποικισμοί το 1222, το 1235 και το 1252 οπότε χτίστηκαν και τα Χανιά στη θέση της αρχαίας Κυδωνίας. Στην πρώτη εκατονταετία εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη περίπου 10.000 Ενετοί, που δείχνει τη σπουδαιότητα που απέδιδαν στο νησί , αφού η ίδια η Βενετία είχε 60.000 πληθυσμό. Οι πρώτοι αιώνες ήταν σκληροί και αδυσώπητοι για τον Κρητικό λαό. Τους αφαίρεσαν τη γη, δούλευαν σκληρά για την οχύρωση του νησιού και έκαναν πολλές αγγαρείες των Ενετών. Στο διάστημα των 457 ετών που οι Ενετοί κατείχαν το νησί εκδηλώθηκαν εναντίον τους 25 επαναστάσεις και πολλά άλλα μικρότερα κινήματα. Οι περισσότερες από αυτές έγιναν τα πρώτα 70 χρόνια. Το 1453 στο Ρέθυμνο έγινε πάλι επανάσταση με αρχηγό το Σήφη Βλαστό. Οι Βενετοί το 1571 ήρθαν αντιμέτωποι στο Ρέθυμνο με νέα ανταρσία, κατά την οποία οι χωρικοί σύστησαν τη συνεργασία των Τούρκων. Η τάξη επανήλθε χάρις στη διπλωματικότητα του Έλληνα ηγέτη Ματθαίου Καλλέργη. Τον 16ο αιώνα εκδηλώθηκε στα Χανιά η μεγαλύτερη επαναστατική ενέργεια με αρχηγό τον επαναστάτη Γιώργο Καντανοέλο ή Λυσσαγιώργη. Ενάντια πήγαν στην επανάσταση ο στρατιωτικός διοικητής Ιερώνυμος Κορνέρ με 1500 άνδρες. Κατά την ενετική περίοδο, η Κρήτη γνώρισε μεγάλη άνθηση στις τέχνες και στα γράμματα, επειδή οι Βενετοί, για να καλοπιάσουν τους Κρήτες, ώστε να με πάνε με το μέρος της Τουρκίας άφησαν κάποιες γλωσσικές και θρησκευτικές ελευθερίες στους Κρήτες. Κορυφαίοι

.

Κρητικοί ποιητές της εποχής εκείνης είναι ο Στειακός Βιτσέντζος Κορνάρος έργα του οποίου είναι ο Ερωτόκριτος και η θυσία του Αβραάμ, ο Γεώργιος Χορτάτζης του οποίου έργο είναι η Ερωφίλη κ.α.

Με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους το 1453 μ.Χ. πολλοί Έλληνες ευγενείς και διανοούμενοι αναχώρησαν για την Βενετοκρατούμενη Κρήτη. Έτσι ο βυζαντινός πολιτισμός και η βυζαντινή τέχνη γνώρισαν μια νέα άνθηση. Αυτό βοήθησε στο να γίνουν καλύτερες οι συνθήκες συμβίωσης Κρητικών και ενετών, παράλληλα βέβαια με το φόβο των Ενετών για τους Τούρκους που τους έκανε να θέλουν να έχουν καλύτερες σχέσεις με το ντόπιο πληθυσμό

3. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΕΝΕΤΩΝ

Ο Ιταλός ιστορικός Flaminio Cornelius στο βιβλίο του Creta Sacra τ. 2, Βενετία 1755), επικαλούμενος το βιβλίο Historia Candiane (ιστορία Κρήτης) ενός αρχαιότερού του ιστορικού, τον Andrea Cornellius (16ος αι.), αναφέρει ότι μόλις οι Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη το 2011 τη χώρισαν διοικητικά, όπως αναφέρεται, λέει, στην καλούμενη «Carta concessionis" που συντάξαν οι Ενετοί τότε, το 1211, στους εξής 6 νομούς (sexteri), που ήταν τόσοι, όσες και οι συνοικίες της Βενετίας και των οποίων πήραν τα ονόματα: Canaregia, ο S. Apostolo / **Sanelorum Apostolorum** (Αγίων Αποστόλων), 2. S. Marcos / S. Marcus. (Αγίου Μάρκου) , 3. S. Croce / S. Crux. (Αγίου Σταυρού) 4. Castello (Κάστελος, 5. S. Polo Αγίου Παύλου) 6. Dorsoduro.

Οι νομοί αυτοί στη συνέχεια διαμοιράσθηκαν σε Ενετούς φεουδάρχες για διοίκηση, εκμετάλλευση κ.α.

Συνάμα οι Ενετοί χώρισαν τους εν λόγω νομούς σε επαρχίες (τούρμες) που αφενός πολλές από αυτές ονομαστήκανε με ενετικές λέξεις και αφετέρου πολλά από αυτά τα ονόματα διατηρούνται, αυτούσια ή λίγο παραλλαγμένα, μέχρι σήμερα, πρβ: Λασίθι (Lassiti), Μεραμβέλο (Mirabello), Μαλεβίζι (Malvezia), Μονοφάτσι (Bonifatio), Καστέλι (Castelo) κ.α.

Συγκεκριμένα ο Ιταλός ιστορικός Flaminio Cornelius στο βιβλίο του Creta Sacra τ. 2, Βενετία 1755) αναφέρει:

<<….Qui autem fuerint hi sexteriis præfesti Capitanei, quæve loca fingulis sexteriis obti gerint , ex alibi memorato Andreæ Cornelii Chronico ms. addifcimus, in quo hæc habentur Italico idiomate exarata.

1. Canaregia, o S. Apostolo

Settia, Gerapetra, Mirabello et Lasiti con tutte le sue habentie e pertinentie de Militie sive Cavallerie XXXIII e uno terzo è del Sestier de Canaregio

.

sive S. Apostolo. Fu capo e partidor il Nome. Homo S. Lunardo Falier per divider e dar a cadauno del detto Sestier la sua parte.

Canalis Regius sìve Sanelorum Apostolorum .

Setia, Jerapetra, Mirabellum et Lasitis cum omnibus ad ipsa loca pertinentibus Militiarum seu Equitatuum XXXIII et unius tertiae partis spectant ad Sexterium Canalis Regii seu SS Apostolorum. Caput et divifor fuit Nobilis vir Dominus Leonardus Faletro, ut loca divideret, et suam cuique debitam partem dito Sexterio assignaret.

Sithea Jerapetra et Lasithi cum omnibus suis habentiis et pertinentiis. Militiae XXXIII. et tertia pars. Hie est sexterium unum; venit ad Sanetorum Apostolorum; fuit Capitaneus vir nobilis dominus Leonardus Faletro major.

2. S. Marcos

Castel Belvedere con tutte etc et Pediada et Pesocuna de Militie siue Cavallerie 33 e un terzo e del San Marco; capo e partidor il N.H.S. Marin Zusto per divider etc.

S. Marcus.

Castrum Belyedernuncupatum cum Omnibus et. Pediata et Pesocunaya Militiarum seu Equitatuum XXXIH et unius terti» partis spectant ad Sesterium S. Marci. Cuius Caput et diyisor est Nob. yir D. Marinus Zusto, ut etc.

Castellum Belveder cum omnibus suis pertinentiis, cum Pediada et Pessocunava. Militi» XXXIII et tertia; venit ad S. Marcum. Capitaneus vir nobilis Marinus Justo.

3. S. Croce

Castell Bonifatio con tutte etc Castel Novo e Priotissa de Militie sive Cavallerie 33 e un terzo vien al Sestier de S. Crose; capo e partidor il N.H. S. Lurardo Foscolo per divider ete.

S. Crux.

Castrum Bonifatii cum Omnibus etc. Castrum Noyum et Priotissa Militiarum seu Equitatuum XXXIII et unius tertiae partis attinent ad Sexterium S. Crucis. Cuius. Caput et diyisor est Nob. yir D. Leonardus Fusculo, ut etc.

Bonifatio cum omnibus suis pertinentiis, sexterium unum.

Militi» XXXIII et tertia cum Castello novo et Messarea ; venit ad S. Crucem. Capitaneus vir nobilis dorn. Leonardus Pusculo.

4. **Castello**

Castel Milopotamo , Ario e Siurito con tutte etc de Militie sive Cavallerie 33 e un terzo al Sestier de Castello; capo e partidor il N. H. S. Andrea Pantaleon per divider ete.

Castellum.

Castrum Milopotamum, Arium et Apanosiurite cum omnibus etc. Militiarum seu Equitatuum XXXIII et unius tertiae partis obtingunt

.

Sexterio Castelli; cuius caput et diyisor est Nob. yir D. Andreas Pantaleo, ut etc.

Millopotamum , Ario et Panosiurito cum omnibus suis pertinentiis. Militi® XXXIII et tertia, sexterium unum; venit ad Castellum. Capitaneus vir nobilis dom. Andreas Panthaleo.

5. S. Polo

Calamona, Castel Siurito et Psicro con tutte etc de Militie sive Cavallier 33 e un terzo del Sestier de S. Polo: capo e partidor il N. H. S. Piero Qquerini per divider etc.

S. Paulus.

Calamona, Castrum Catosiurite et Psichium cum omnibus etc. Militiarum siye Equitatuum XXXIH et unius terti» partis attinent ad Sexterium S.Pauli; cuius caput et diyisor est Nob. yir Dom. Paulus Quirinus, ut etc.

Calamona, Catosiurito et Pyschro (Psychro?) cum omnibus suis pertinentiis. Militi» XXXIII et tertia; venit ad S. Paulum. Capitaneus nob. vir d. Petrus Quirino.

6. Dorsoduro,

Cuffo, Cama, Chissamo, Orna, con tutte etc de Militie sive Cavallerie 33 e un terzo vien al Sestier de Dorsoduro; capo e partidor il N. H. S. Pangatio Falier per divider etc.

Dorsumdurum.

Cuffo, Cama, Chissamus et Unicornum cum omnibus etc. Militiarum sive Equitatuum XXXIII et unius tertiae partis spectant ad Sexterium Dorsiduri; cuius Caput et divisor est Nob. vir Dom. Pancratius Phaledro, ut etc.

Cuffo, Cama, Kissamo, Orna cum omnibus suis pertinentiis. Militisß XXXIII et tertia ; venit ad Dorsoduro. Capitaneus nob. vir dom. Pancratius Faletro de S. Pantaleone.

Η ως άνω διοικητική διαίρεση διατηρήθηκε έως τις αρχές του 14ου αιώνα, γιατί μετά άλλαξε, καθώς αναφέρουν ο Ενετός Ρετρο Castrofilaca («Regno di Candia»), ο Ολλανδός περιηγητης – κατάσκοπος Olfert Dapper στο «Περιήγησις Κρήτης» (Olfert Dapper, 1636-1689, «Description exacte des isles de l'Archipel»), ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη ως κατάσκοπος πριν πέσει στα χέρια των Τούρκων κ.α. Τον 14 αι. η Κρήτη διαιρέθηκε στις πιο κάτω τέσσερις διοικητικές περιφέρειες (territorii) που κάθε μια από αυτές αφενός ήταν κάτι όπως οι σημερινές, όμως όχι με τα ίδια όρια και αφετέρου περιείχε επιμέρους Καστελανίες (επαρχίες με κάστρο για προστασία, διοίκηση κ.λπ.): Χανίων (Le Canea), Ρεθύμνου (Rettimo), Ηρακλείου

.

(Candia) και Σητείας (Sitia). Η διαίρεση αυτή διατηρήθηκε σε όλη την υπόλοιπη διάρκεια της Ενετοκρατίας στο νησί.

Τη διοίκηση Σητείας, Χανίων και Ρεθύμνου ασκούσαν οι Ρέκτορες (Rettori), οι οποίοι συνοδεύονταν και από δύο Συμβούλους, και υπάγονταν απευθείας στην κεντρική διοίκηση στο Ρήγα του Ηρακλείου.

Ο teritorio (νομό) Σητείας (Sitia), που είχε έδρα τη Σητεία, περιλάμβανε τις πολύ ανατολικές περιοχές της Κρήτης και συγκεκριμένα αυτές πέρα από τον ποταμό, ήτοι περιλάμβανε μόνο τις Επαρχίες-Καστελανίες Ιεραπέτρας (Girapetra) και Σητείας. Οι Επαρχίες Λασιθίου και κάποιο μέρος της επαρχίας Μιραμπέλλου αποτελούσαν μία επαρχία και υπαγόταν στο νομό Ηρακλείου.

Στο teritorio Ηρακλείου (Candia) πρωτεύουσα ήταν το Ηράκλειο και περιλάμβανε 9 Επαρχίες, όμως με 8 Καστελανίες: Malvision, Temenes, Pediada, Priotissa, Nuono, Bonifacio, Belvedere (μέρος Μονοφατσίου και Βιάννος), Mirabel, και Lassithi (χωρίς καστελανία). Το Λασίθι δεν είχε κάστρο (δεν ήταν Καστελανία), επειδή ήδη από της αρχές της Ενετοκρατίας (μετά την επανάσταση των Ψαρομηλίγγων) είχε διαταχθεί η ερήμωση του λόγω του ότι γινόταν εστία επαναστατών.

Στο teritorio Ρεθύμνου (Retimo) πρωτεύουσα ήταν το Ρέθυμνο και περιλάμβανε 3 καστελλανίες: Μυλοποτάμου, Αμαρίου και Συβρίτου.

Στο teritorio Χανίων (La Canea) πρωτεύουσα ήταν τα Χανιά και περιλάμβανε 4 επαρχίες, όμως με 3 Καστελανίες: Αποκόρωνα, Κισάμου, Σελίνου και Σφακίων (χωρίς Καστελανία).

4. Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΑΡΣΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΔΙΚΤΗΣ - ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, ΤΑ ΕΓΓΕΙΟΒΕΛΤΙΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Α. Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΔΙΚΤΗΣ - ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, ΕΠΕΙΔΗ ΗΤΑΝ ΑΓΚΑΘΙ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ (spina nel cuore di Venezia).

Μόλις οι Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη διέταξαν το Οροπέδιο της Κρήτης που τότε καλούνταν Lassithi και σήμερα Οροπέδιο Λασιθίου διέταξαν από τη μια να εκκενωθεί από τους κατοίκους του από την άλλη να γίνει δημόσιο κτήμα προκειμένου ο Ενετός Διοικητής Κρήτης να το επιτηρεί και συνάμα να καλλιεργεί την πεδιάδα του με πιστούς υπηκόους και ελεγχόμενη κατοίκηση. Ο λόγος γι αυτό ήταν το ότι το Οροπέδιο Λασιθίου είναι ως ένα φυσικό φρούριο και προ αυτού κατά

.

τις κατακτήσεις της Κρήτης γίνεται εστία και ορμητήριο στασιμάτων, επαναστατών και κακοποιών Τις σχετικές ενετικές διαταγές κλπ βλέπε στο βιβλίο «Σ. Σπανάκης, Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την Βενετοκρατία».

Ειδικότερα με απόφαση του Συμβουλίου των Δέκα της Βενετιας , καθώς αναφέρει ο κώδικας αριθμ. 918 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας (Βλέπε Στέργιου Σπανάκη «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά τη Βενετοκρατία» σ. 83),απαγορεύονταν στο Λασίθι επι Ενετοκρατίας να κτίζουν σπίτια πλην μόνο χαμόσπιτα προσωρινής διαμονής., και επίσης να φυτεύουν αμπέλια και κάθε είδους δέντρα πλην μόνο στάρια για τα ψωμιά των Ενετών ναυτών στις γαλέρες των Ενετών.

Ωστόσο, επειδή στη συνέχεια το Λασίθι, γινόταν κέντρο στασιαστών, κακοποιών και επαναστατών, οι Ενετοί από τη μια το αποκάλεσαν «αγκάθι στην καρδιά της Βενετίας» (spina nel cuore di Venezia) και από την άλλη κατ᾽ επανάληψη είχαν διατάξει όχι μόνο να μην κατοικείται, αλλά και να καταστραφούν εκ θεμελίων τα χωριά του, ώστε να μην υποθάλπονται εκεί επαναστάτες.,.

Προ αυτού στο Λασίθι δε σώθηκε επι Ενετοκρατίας τίποτα το βυζαντινό, ούτε κτίρια, ούτε τοπωνύμια ούτε εκκλησίες ούτε τίποτα, πλην μόνο το γενικό όνομα του όρους η Δίκτη.

Οι πρώτες επαναστάσεις που έγιναν κατά των Ενετών ήταν αυτές των Αγιοστεφανιτών το 1212, έγινε ένα χρόνο μετά που οι Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη και αυτή των Χορτατσών το 1273, που είχαν και οι δυο ω κύριο ορμητήριό τους τη Δίκτη - Οροπέδιο Λασιθίου.

Το έτος 1293 το Λασίθι χρησιμοποιήθηκε και πάλι ως ορμητήριο κατά την επανάσταση των αδελφών Λέοντα και Αλέξιου Καλλέργη και προ αυτού οι κάτοικοί του εκδιώχθηκαν και καταστράφηκαν τα χωριά τους, που τότε Δούκας της Κρήτης ήταν ο Ερμόλαος Γιούστος, με απόφαση του οποίοι διατάχθηκε να κατεδαφιστούν όλα τα χωριά στο Λασίθι και απαγορεύτηκε η καλλιέργεια του Λασιθίου.

Το έτος 1341 το Λασίθι χρησιμοποιήθηκε ξανά ως ορμητήριο κατά την επανάσταση του Λέοντα Καλλέργη και των Ψαρομηλίγγων, με αποτέλεσμα την έκδοση νέας διαταγής για την ερήμωσή του Λασιθίου Τα όρια της απαγόρευσης καθορίστηκαν με εξονυχιστική ακρίβεια σε ένα «πρακτικό» που συντάχθηκε στο Χάνδακα το 1343 από μια επιτροπή Βενετών ευγενών: «Αρχίζει από τη Σαρακηνή στέρνα που βρίσκεται στους πρόποδες του βουνού της Σκάλας του Ρούσου Εγκρεμού προς το μυλότοιχο και πηγαίνει προς νότο ριζαρίζα, όπως χωρίζουν τα καλλιεργημένα χωράφια από τους πρόποδες του βουνού…». Μετά είκοσι χρόνια, το 1363, αποστάτες Βενετοί τιμαριούχοι καταλύουν τις αρχές στο Χάνδακα και ανακηρύσσουν τη Δημοκρατία του Αγίου Τίτου.

.

Ακολούθως το 1364 κατά την αποστασία των φεουδαρχών Κρήτης εκδόθηκε νέα διαταγή ερήμωσης του Λασιθίου , φοβούμενοι οι αποστάτες μήπως στο Λασίθι καταφύγουν και πάλι Κρήτες επαναστάτες. Κατάσταση που παρέμεινε έως το 1463.

Ο Στέργιος Σπανάκης , που, ως γνωστόν, είναι και Λασιθιώτης και βαθύς γνώστης της Ιστορίας της Ενετοκρατίας της Κρήτης, στο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθιού», σχετικά τη ενετική κατοχή του Λασιθιού, αναφέρει τα εξής:

<< Το Λασίθι, τόπος από τη φύση του οχυρός, αλλά και αυτάρκης σε είδη διατροφής, υπήρξε η πρώτη και κύρια εστία των επαναστατών κατά των Βενετών. Οι Αγιοστεφανίτες, οι Σκορδίληδες, οι Μελισσηνοί, οι Καλέργηδες και οι λοιποί χρησιμοποίησαν το Λασίθι ως ορμητήριο των και έδρα των αλλεπάλληλων επαναστάσεων. Την επανάσταση του 1341 οι Καψοκαλίβαι χρησιμοποίησαν το Λασίθι ορμητήριό των. Το 1365, που επαναστάτησαν οι ίδιοι οι άποικοι Βενετοί μαζί με τους Κρητικούς και ίδρυσαν τη Δημοκρατία του Αγίου Τίτου, κατέφυγαν στο Λασίθι οι κάτοικοι των κοντινών χωριών της Πεδιάδας και του Μεραμπέλου, με αρχηγούς τους Ιωάννη Καλλέργη και το Βενετό Τίτο Βενέρη κι από εκεί εξορμούσαν στα πεδινά διαρπάζοντας και καταστρέφοντας τους αντιπάλους των. Γενικά , τους πρώτους αιώνες της Ενετοκρατίας το Λασίθι είχε γίνει πολύ επικίνδυνο, για τη στερέωση της κυριαρχίας της Βενετίας στην Κλητή. Ήταν πραγματικά μια αγκάθα στην καρδιά της Βενετίας, UNA SPINA NEL CUORE DI VENEZIA, όπως έλεγαν οι ίδιοι. Για να απαλλαγεί από την εστία των επαναστάσεων η Βενετία το 1293 είχε διατάξει την ερήμωσή του. Η ερήμωση αυτή αφορούσε μόνο το καθαυτό Οροπέδιο και τις συγκλίνουσες πλαγιές των γύρω βουνών. Αλλά οι επαναστάσεις συνεχιζόταν και το 1343 αναγκάστηκε να εκδώσει η Βενετία νέα απαγορευτική διαταγή και διόρισε επιτροπή να καθορίσει τα όρια της απαγορευμένης ζώνης. Οι κάτοικοι του Οροπεδίου εξορίστηκαν και η βοσκή των ζώων απαγορεύτηκε. Όλα τα χωριά που υπήρχαν στο Οροπέδιο από τη Βυζαντινή εποχή και πριν απ΄ αυτή εξαφανίστηκαν, μαζί με τα ονόματά τους, τις εκκλησίες των. Οι παραβάτες τιμωρούνταν με αυστηρές ποινές. Παρά τις απαγορευτικές διαταγές και τις αυστηρές τιμωρίες το Λασίθι εξακολουθούσε να είναι έδρα κάθε επανάστασης. Η επανάσταση των αδελφών Καλλέργη, που ακολούθησε, ύστερα από την κατάλυση της δημοκρατίας του Αγίου Τίτου, χρησιμοποίησε και πάλι το Λασίθι ορμητήριο των επιδρομών της. Ύστερα από την καταστολή και της επανάστασης αυτής το 1367 διατάχθηκε η ολοκληρωτική ερήμωση του Λασιθίου. Ποινή παραβατών ορίζεται η αποκοπή των ποδιών των παραβατών. Όποιος καταγγείλει παραβάτη θα παίρνει από το δημόσιο 50 υπέρπυρα, τα μισά ζώα του παραβάτη και το όνομά του θα κρατείται μυστικό. Ένα ολόκληρο αιώνα πόδι ανθρώπου ή ήμερου ζώου δεν πάτησε στα χώμα του Λασιθίου. Ο Κάμπος έγινε ένα απέραντο άγριο Λιβάδι μέχρι το 1463. Το έτος αυτό παρουσιάστηκε ο κίνδυνος των Τούρκων, που απειλούσε όλη την Ευρώπη. Το Παπικό κράτος, η Βενετία και ο δούκας της Βουργουνδίας έκαμαν συμμαχία, για να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο. Υπήρχε πρόβλεψη, ότι θα συγκεντρωθούν στην

.

Κρήτη συμμαχικά στρατεύματα, που δημιουργούσαν ζητήματα διατροφής. Γι αυτό η Βενετία αποφάσισε να καλλιεργηθεί και το Λασίθι για λογαριασμό της, αφού ήταν ιδιοκτησία της…>>

Β. Η ΑΡΣΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΔΙΚΤΗΣ - ΟΡΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΕΓΓΕΙΟΒΕΛΤΙΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΑΜΠΟΥ ΤΟΥ

Το έτος 1463 και κατόπιν πρωτοβουλίας του Πάπα Πίου Β' έγινε συμφωνία μεταξύ του ίδιου , της Βενετίας και του Δούκα της Βουργουνδίας Philippe Le Bon, για να αντιμετωπίσουν από κοινού τον Τουρκικό κίνδυνο που απειλούσε ολόκληρη την Ευρώπη, ύστερα από την Κατάληψη της Κωνσταντινούπολης. Κατόπιν αυτού η Βενετία, έχοντας υπόψη της ότι στην Κρήτη θα συγκεντρώνονταν πολλά συμμαχικά στρατεύματα και με αυτό θα δημιουργούνταν διατροφικά ζητήματα, πήρε την απόφαση να κατοικηθεί και να καλλιεργηθεί και πάλι το Λασίθι. Ειδικότερα με την από 30/11/1463 απόφαση της Συγκλήτου της Βενετίας η Βενετία, (1463, 30 Novembre Misti del Sen. Mar. registro 7 fo 138 v) δίνονταν εντελή να καλλιεργηθούν με σίτο και είτε με εκμίσθωση είτε δι επιστασίας οι τόποι στο Λασίθι, στην Ελεύθερα και στην Ανώπολη για την επάρκεια της τροφής των στρατιωτών της Κρήτης που θα συγκεντρωθούν στη νήσο, επειδή οι Τούρκοι, καθώς υπολόγιζαν οι Βενετοί, θα έκαναν εκστρατεία εναντίον της Βενετίας

Κατόπιν αυτού το Λασίθι χωρίστηκε σε δημόσια κτήματα που εκμισθώνονταν σε πολίτες της Κρήτης. Οι ενοικιάσεις ή άλλως παχτώσεις αυτές γίνονταν στο «Φούντικο» (= το Δημόσιο Ταμείο) που βρίσκονταν στο Χάνδακα (Candia = Ηράκλειο) αρχικά κάθε 15 χρόνια και μετά κάθε πέντε χρόνια. Το συμβόλαιο (pactum) μίσθωσης έλεγε ότι θα παραδίδεται ως μίσθιο το ½ ή το 1/3 του σίτου στις κρατικές αποθήκες που υπήρχαν στο Λασίθι (αποθήκες Μορο), επειδή με το στάρι αυτό οι Ενετοί έκαναν γαλέτες για τις γαλέρες των Βενετών. Έλεγε επίσης ότι αν ο καλλιεργητής ήθελε να πουλήσει το δικό του σιτάρι, αυτό θα έπρεπε να το κάνει μόνο στο Δημόσιο ταμείο. Έλεγε επίσης ότι οι εκμισθωτές δεν έπρεπε να μένουν στο Λασίθι μόνιμα , αλλά εποχιακά (κατά τη σπορά και το θέρος), επειδή οι Ενετοί φοβόντουσαν μήπως αυτοί θα υποθάλπουν επαναστάτες, μια και το Λασίθι γινόταν συνεχώς εστία επαναστατών.

Μάλιστα προ αυτού στο Λασίθι δημιουργήθηκαν τότε εποχιακοί οικισμοί, τα καλούμενα μετόχια, όπου έμεναν οι καλλιεργητές. Οι οικισμοί αυτοί ονομάστηκαν μετόχια (από το μετέχω > μετοχή, μετόχια κ.α.), επειδή αυτοί που έμεναν εκεί είχαν δικαίωμα μετοχής στη

.

σοδιά του σίτου που καλλιεργούσαν οι ίδιοι στον κάμπο που ανήκε στο δημόσιο.

Στη συνέχεια θέλοντας οι Ενετοί θέλοντας να αποκαταστήσουν κάποιους πρόσφυγες υπηκόους τους από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία, επειδή η χώρα και περιουσία τους έπεσε στα χέρια των Τούρκων, παραχώρησαν δωρεά με την από 16/3/1543 απόφαση της Συγκλήτου των Ενετών, καθώς και με την από18/8/1545 απόφαση της Ενετικής Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων κάποια καλλιεργήσιμα δημόσια χωράφια στο Λασίθι (από τις 1000 βουδέες δημοσίων χωραφιών που υπήρχαν τότε στο Λασίθι παραχωρήθηκαν οι 317. Η Βουδέα ήταν μέτρο έκτασης, 1 βουδέα = 30 μουζούρια σπόρος), όμως με την υποχρέωση αφενός να παραδίδουν μέρος της σοδιάς κάθε χρόνο έναντι αμοιβής (κάπου 60 σολδίνια το μουζούρι, το μουζούρι ήταν μετρό βάρους και έκτασης) στις δημόσιες αποθήκες των Ενετών στο Λασίθι (magazen Moro) και αφετέρου με τους εξής επιπλέον όρους: «Τα χωράφια αυτά (αυτά που δόθηκαν στους Ναυπλιώτες) δεν μπορούν να τα πουλήσουν ούτε να τα απαλλοτριώσουν, μπορούν να τα καρπώνονται και να τα εκμεταλλεύονται, απαλλαγμένοι και ελεύθεροι από κάθε αγγαρεία και φόρο της δεκάτης. Άμα θα γίνουν κάτοχοι των χωραφιών αυτών, πρέπει να πάψει αμέσως η χορήγηση των βοηθημάτων για τη συντήρησή τους και η πληρωμή των ενοικίων τους.»

Με τις ως άνω αποφάσεις και όρους παραχωρήθηκαν δημόσια χωράφια στο Λασίθι για καλλιέργεια και στις εξής οικογένειες των προσφύγων και πιστών υπηκόων της Βενετίας από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία: Τζώρτζη Ντε Τζόγια από τη Μονεμβάσια, Φραγκίσκου Ντανασή από τη Μονεμβάσια, Αντώνιο Αλιπράντο από τη Μονεμβάσια, Φράγκο Ντανασή (με τις κόρες του, τις ηγουμένισσες Πελαγία και Θεόκλητη) από τη Μονεμβάσια, Πέτρο Κόντε από το Ναύπλιο, Σοφιανού, Κανάκη και Θεοδώρου Δαιμογιάννη από τη Μονεμβάσια, Στις οικογένειες αυτές οι Ενετοί μοίρασαν χωράφια με κληρονομικό δικαίωμα (Lasciti) χωράφια 368 βουδέες,

Επίσης με την από 16/3/1543 Απόφαση της Ενετικής Συγκλήτου, καθώς και της από 24/12 1547 απόφαση της Επιτροπής Αποκατάσταση Προσφύγων παραχωρήθηκαν δωρεάν χωράφια ως μοιράσια και στο Λασίθι και στη Μεσσαρα (απ᾽ όπου και η ονομασία «Μοίρες» στη Μεσσαρα) στις εξής προσφυγικές οικογένειες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία, Zuane Lefcaro (Ιωάννη Λεφκάρο), Zuan Da Nasin κ.α. Από αυτούς στον ΙΩΑΝΝΗΣ Λεφκάρο από το Ναύπλιο παραχωρήθηκε ισόβια και το οφίτσιο (αξίωμα) του εισπράκτορα στο Λασίθι.

.

(Τα ως άνω ενετικά έγγραφα βλέπε στο βιβλίο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά τη περίοδο της Βενετοκρατίας» του Στέργιου Σπανάκη).

Γ. Ο ΧΩΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΓΚΕΣ Ή ΛΙΝΙΕΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ Η ΑΞΙΑ ΤΟΥΣ

Ένα αξιοθαύμαστο έργο του Οροπεδίου Λασιθίου είναι και οι καλούμενες λίνιες ή άλλως βάγκες, που είναι εγγειοβελτιωτικά έργα, τα οποία δημιουργήθηκαν επί Ενετοκρατίας, κάπου μεταξύ 1463 – 1545, προκειμένου να σταματήσει να λιμνάζει ο κάμπος του Οροπεδίου Λασιθίου από τα νερά που μεταφέρουν εκεί οι χείμαρροι από τα τριγύρω βουνά.

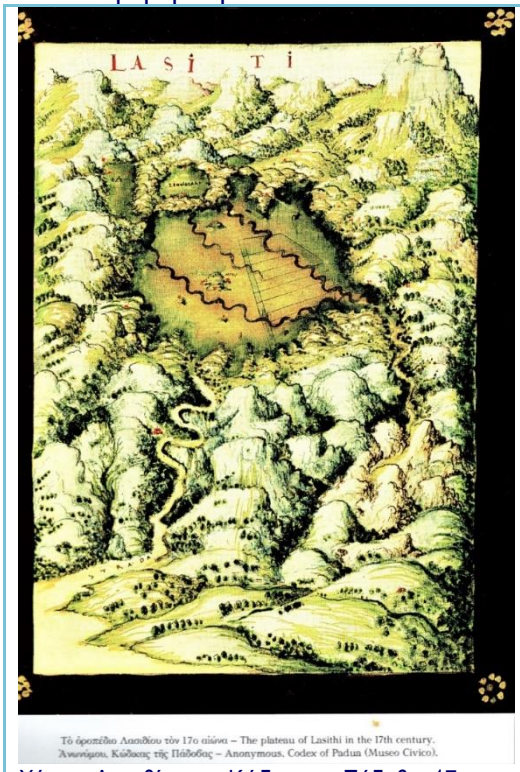

Τὸ ὀροπέδιο Λασιθίου τὸν 17ο αἰώνα – The plateau of Lasithi in the 17th century.
Ἀνωνύμου, Κώδικας τῆς Πάδοβας – Anonymous, Codex of Padua (Museo Civico).

Χάρτης Λασιθίου του Κώδικα της Πάδοβα, 17ου αι., όπου βλέπουμε το Λασίθι με τις χαραγμένες σ' αυτό βάγκες ή λίνιες (αποστραγγιστικά-αρδευτικά χαντάκια). Από τους οικισμούς σημειώνεται μόνο αυτός

.

όπου βρισκόταν το παλάτι και οι αποθήκες του Ενετού Διοικητή Μόρο (Moro).

Επειδή ο Οροπέδιο Λασιθίου είναι όπως ένα τεράστιο ταψί, δηλαδή περιτριγυρισμένο με βουνά, και χωρίς διέξοδο νερών, όταν έχουμε πολλές βροχές, κάτι που συμβαίνει πολύ συχνά, λιμνάζει με συνέπεια να καταστρέφονται, λίγο ή πλήρως, οι καλλιέργειές του. Προ αυτού επί Ενετοκρατίας και συγκεκριμένα από το 1463 – 1545 οι Ενετοί, με αγγαρείες των ντόπιων, έκαναν οριζοντίως και καθέτως μεγάλα ευθύγραμμα αποθετήρια αυλάκια (χαντάκια), τις καλούμενες βάγκες ή λίνιες , που οδηγούν τα νερά που φέρνουν οι χείμαρροι από τα βουνά σε μια καταβόθρα στο δυτικό μέρος του κάμπου, τον καλούμενο χώνο (ghono), όπου χάνονται μέσα στη γη. Περαν αυτού ο σκοπός του εν λόγω εγγειοβελτιωτικού έργου ήταν και είναι ακόμη να δημιουργούν τα άγονα μέρη σε αρδεύσιμα και γόνιμα μεταφέροντας από τα βουνά και νερό και γόνιμη ύλη.

Ειδικότερα το 1630- 1631 στάλθηκε από την Ενετία στο Λασίθι ο Ενετός μηχανικός Rafael Monani με εντολή να κατασκευάσει ένα κανάλι με το οποίο να εξάγονται τα νερά του Οροπεδίου Λασιθίου εκτός του οροπεδίου προς τη θάλασσα, και έτσι να μην πλημυρίζει με συνέπεια να δημιουργούνται μεγάλες καταστροφές στην καλλιέργεια. Ωστόσο ο Ενετός μηχανικός Raf. Monani στην έκθεσή που έκανε το 1631 (Bibioteca di S. Marco, Vnenezia, Mss. Ital. cl cl. 7, No 889, 7798) προς τους Ενετούς απάντησε ότι δεν πρέπει να γίνει κανάλι εξαγωγής εκτος Λασιθίου των υδάτων του Οροπεδίου Λασιθίου, γιατί οι πλημμύρες κατ' αυτόν ,᾽ύστερα από τη διαπίστωση που έκανε, συντηρούν την εφορεία του κάμπου του Λασίθιού. Είναι λιγότερο, λέει, το κακό που δημιουργούν οι πλημμύρες από το καλό. Κατά την περίοδο των πλημυρών γεμίζουν, λέει, τα εκεί χωράφια με νερό και λιπαρές ουσίες που κουβαλούν τα νερά από τα βουνά και στη συνέχεια οι λιπαρές ουσίες κατακάθονται, ενώ τα νευρά χάνονται στη γη δια μέσου της καταβόθρας Χώνου που υπάρχει εκεί, με συνέπεια η πεδιάδα που σκεπάζεται με νερά να είναι πιο γόνιμη από αυτήν που δε σκεπάζεται.

Αντί του καναλιού εξόδου των υδάτων από το Λασίθι ο μηχανικός Rafael Monani πρότεινε να γίνουν εγγειοβελτιωτικά έργα, καθώς και μεγάλα αυλάκια που να οδηγούν τα πλεονάζοντα ύδατα σε μια μεγάλη καταβόθρα που υπάρχει στο κάτω μέρος του κάμπου, κάτι που έγινε αποδεκτό με την από 18/8/1545 απόφαση της Ενετικής Συγκλήτου. Τα εν λόγω έργα αναφέρονται ως εκτελεσμένα στην Έκθεση του Ενετού μηχανικού Nicolo Zen προς το Γενικό Προβλεπτή Κρήτης Lorenzo Contarini το έτος 1633 (την εν λόγω απόφαση της Συγκλήτου και την εν λόγω έκθεση βλέπε στο βιβλίο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά τη Βενετοκρατία» του Στ. Σπανάκη)

.

Στην έκθεση του Ενετού μηχανικού Nicolo Zen που έγινε το 1633 προς το Γ. Προβλεπτή L. Contarini (Bibioteca di S. Marco, Venezia, Mss. Ital. cl VIII, No 310, 8190) προτείνει και αυτός να μην δοθεί διέξοδος στα νερά του Λασιθίου, αλλά να γίνουν βελτιώσεις στα αποστραγγιστικά έργα στο κάμπο του Λασιθίου και στην κοίτη του Μεγάλου Ποταμού από το μετόχι Μαρμακέτω και κάτω. Αναφέρει επίσης ότι ο κάμπος Λασιθίου είναι δημόσιο κτήμα και του οποίου ένα μεγάλο μέρος περιβάλλεται από ένα μεγάλο χαντάκι, τάφρο (fossato/ fosso) και διαιρείται σε 193 1/2 τετράγωνα που λέγονται βουδέες. Σε μια από τις γωνιές του κάθε τετραγώνου είναι καρφωμένη μια πέτρα , πάνω στην οποία είναι σκαλισμένος ο αριθμός του κάθε τετραγώνου. Κάθε τετράγωνο περιβάλλεται επίσης με τάφρο, για να σουρώνουν τα νερά, αλλά και για να είναι και σύνορα μεταξύ των τετράγωνων χωραφιών. Η τάφρος μεταξύ δυο κολόνων (των σκαλισμένων πετρών που αναγράφουν τον αριθμό του τετραγώνου) λέγεται λίνια (Linea).

Οι πέτρες που πάνω τους είχε σκαλιστεί ο αριθμός του κάθε τετράγωνου χωραφιού (βουδεας) στο Λασίθι σώζονταν μέχρι το 1780, όπως πληροφορούμαστε από το Τούρκικο Αρχαίο Ηρακλείου(Τ.Α.Η. τόμος 38 σ. 283 βλέπε και Σ. Σπανάκη «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου»)

Μια από τις σωζόμενες λίνιες 'η άλλως βάγκες

Οι Ενετοί με τις λίνιες ή βάγκες, τα εν λόγω εγγειοβελτιωτικά έργα, κατάφεραν να μετατρέψουν την εκεί περιοχή από άγονη και λιμνάζουσα, άρα 'όχι και τόσο εκμεταλλεύσιμη, στο σημαντικότερο σιτοβολώνα της Κρήτης, που ακόμη και σήμερα τροφοδοτεί με εξαιρετικής ποιότητας σιτηρά, κηπευτικά κ.α. όλη την Κρήτη και όχι

.

μόνο. Η ευφορία του Οροπεδίου Λασιθίου και η νοστιμιά των προϊόντων του οφείλεται στη φυσική λίπανση που παρέχουν στα χωράφια του οι καλούμενες βάγκες ή λίνιες, οι οποίες συλλέγουν με τα νερά τους τις θρεπτικές τους ουσίες από τα βουνά.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Η λέξη λίνια (linea) - λίνιες που λέγεται στο Λασίθι είναι ιταλική – ενετική, η οποία στα ενετικά σημαίνει η ευθεία γραμμή - γραμμές - αυλάκια που χωρίζουν τα τετράγωνα δημόσια κτήματα του Οροπεδίου Λασιθίου. Και λέγονται έτσι από το linea (fassoto) = ευθεία ως η γραφή συνοριακή τάφρος/ανάχωμα, βλέπε π.χ. την έκθεση του Ενετού Μηχανικού Nicolo Zen, όπου λέει tirantolo a linea retta = η ευθύγραμμη κοίτη του ποταμού

Β) Η λέξη «χώνος» είναι ελληνική και σημαίνει ι η καταβόθρα όπου χωνεύονται τα νερά. Η λέξη «χώνος». Ετυμολογία από τα «χοάνη» και «ανα-χώννυμι» και συνεπώς χωνος = η χοάννη, το ανάχωμα, η τάφρος κ.α.

Γ) Η λέξη «βάγκα - βαγκες» σημαίνει στα το «ανάχωμα», ο τάφρος, το χαντάκι, το αυλάκι που ανοίγεται συνήθως μεταξύ δυο χωραφιών, σε βαλτώδη περιοχή προκειμένου από τη μια να συλλέγουν-αποστραγγίζουν τα νερά τους και έτσι να μπορέσουν να καλλιεργηθούν και από την άλλη να συλλέγουν λιπαρές ύλες που μεταφέρουν οι χείμαρροι από τα βουνά. Κατ' επέκταση με τη λέξη «βάγκα» λέγεται και ένα απλό χαντάκι που χωρίζει ένα χωράφι από ένα άλλο, καθώς και κάθε άλλο αποστραγγιστικό χαντάκι σε χωράφι. Ετυμολογία από το banca > banchina = το κρηπίδωμα, η αποβάθρα, η πλατφόρμα, η στενή διάβαση μεταξύ αγρών κ.α.

Η κρητική λέξη «βάγκα» παράγεται από την ιταλική λέξη banco (= ο πάγκος), που είναι λέξη με πολλές έννοιες: τράπεζα, σύρτης, ύφαλος, στρώμα κ.α.), το κρηπίδωμα κ.α. Ειδικότερα η ιταλική λέξη banco > banca > αγγλική bank στη γεωργία σημαίνει = το ανάχωμα, το αυλάκι κ.α. (αυτό όπου αποθέτουμε ή άλλως συλλέγονται τα νερά) και στην οικονομία το παγκάρι (banco) ή η τράπεζα (το κτίριο όπου αποθέτουμε - συλλέγονται τα χρήματα) κ.α.

Σχετικά με τις λίνιες ή βάγγκες , ο Στ. Σπανάκης στο «Ιστορία, Λαογραφία Οροπεδίου Λασιθίου (1983) αναφέρει επιπλέον και τα εξης: <<….Και σήμερα οι βάγκες και οι λίνιες γεμίζουν λάσπη σε λίγα χρόνια και καθαρίζονται κατά περιόδους……Τα αποστραγγιστικά έργα του Λασιθίου έγιναν από τους Βενετούς μετά το 1545. Το 1633 τα έργα αυτά υπήρχαν, όπως αναφέρει στην έκθεσή του ο μηχανικός Nicolo Zen το έτος αυτό. Ο ίδιος λέει ότι το βαλτώδικο τμήμα του κάμπου είχε διαιρεθεί σε 193,5 τετράγωνα , σήμερα είναι 181, που λέγονται βουδέες. ……. Οι λίνιες, όπως λέγονται ακόμη και σήμερον

.

με το βενετσιάνικο όνομά τους- άλλη απόδειξη ότι είναι έργα Βενετών - 20 έχουν κατεύθυνση από την Ανατολή προς τη Δύση και 12 από Βορρά προς Νότο…>>.

Επίσης ο Στ. Σπανάκης στο «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου» (1984) παραθέτει αυτούσιο το ενετικό κείμενο περιγραφής του Βασιλείου της Κρήτης (Descrizionedel Regno di Candia) του Κώδικα 918 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης , όπου αναφέρονται τα αποστραγγιστικά έργα Λασιθίου και στη μετάφρασή του ο Στέργιος Σπανάκης μεταφράζει την ενετική λέξη fossati/fossi (= ο τάφρος, το ανάχωμα) με τη κρητική λέξη «βάγκα», γιατί, έχοντας καταγωγή από το Λασίθι, γνωρίζει ότι έτσι επίσης λέγονται τα εν λόγω χαντάκια, πρβ: "….essi terreni li suoi fossi…» = επειδή δεν έχουν τα χωράφια αυτά τις βάγκες γύρω-γύρω βαλτώνουν»… "… et far detti fossi …." κάνοντας αυτές τις βαγκες ….» (Στ, Σπανάκης «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου, σελ. 78).

Επίσης ο Ν. Σταυρινίδης στη μετάφραση που έκανε σε τούρκικο έγγραφο έτους 1761 του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου (τόμος 38, σ. 283), σχετικά με τα όρια των φοροεισπρακτόρων (μουτακαγασι), τα εν λόγω χαντάκια του κάμπου Λασιθίου τα μεταφράζει-ονομάζει με τις λέξεις «χαντάκι – βάγκα»: «..χάνδακας (βάγκα) αγρού Τζανή Μαστροπούλου…» (βλέπε Στ. Σπανάκης «Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου», σελ. 139-140).

Δ) Ενετικές λέξεις σχετικά με τα εγγειοβελτιωτικά έργα λτου Λασιθίου, διασώζονται ακόμη πάρα πολλές, όπως οι εξής: κάμπος Λασιθίου = campagna di lasciti > Lassiti, ρουμπάρα = rubare, rubinetto (= βρύση στέρνας), στέρνα = cisterna (οι αρχικές στέρνες δεν ήσαν όπως οι σημερινές), μπάντα (banda, περα και πωδε μπάντα =τα δυο τμήματα Λασιθίου), Κάστελος (castello), Μορο (magazen Moro), μποτίλια (bottle), μπούκα (buco), αμέντε, Λιμνάκαρος κ.α.

Η ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΟΙ ΒΑΓΚΕΣ

Ό,τι αξία έχει μια τράπεζα στην οικονομία μιας χώρας την ίδια αξία έχουν και οι βάγιες στην πεδιάδα μιας χώρας ή περιοχής.

Ωστόσο αυτό σήμερα στο Λασίθι έχει ξεχαστεί. Σήμερα έχει δημιουργηθεί μια ελεύθερη έξοδος (με τούνελ) των υδάτων του λεκανοπεδίου Λασιθίου με σκοπό να οδηγούνται αυτά στο καλούμενο φράγμα Αποσελέμη, το οποίο βρίικεται εκτός Οροπεδίου Λασιθίου και με σκοπό να υδρεύονται από εκεί οι πόλεις και τα χωριά απο το Ηράκλειο μέχρι τον Άγιο Νικόλαο.

Αναμένεται επίσης στο Χώνο Λασιθίου να δημιουργηθεί Εργοστάσιο Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας από την Εταιρία IWECO ΧΩΝΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ Α.Ε., όπως είχε ανακοινώσει η εταιρεία

.

αυτή σε επενδυτές ήδη από τις 31-12-2017, κάτι που κανείς Λασιθιώτης δε γνωρίζει, τουλάχιστον από τους ιδιοκτήτες των χωραφιών.

Το να πηγαίνουν τα νερά στο Φράγμα Αποσελέμη αντί να χάνονται στα καταβόθρα του Χώνου ακούγεται σα να μην είναι κακό, ενώ δεν είναι έτσι ακριβώς. Δεν είναι κάτι κακό, αν στο τούνελ οδηγούνται τα νερά μετά που θα διυλιστούν απο τα χωράφια και τις λίνιες οι λιπαρές ουσίες που κουβαλούν τα νερά αυτά απο τα βουνά και συνάμα μετά που θα γεμίσουν με νερό τα πηγάδια των χωραφιών απ᾽ όπου ποτίζονται τα κηπευτικά.

Ωστόσο με το άνοιγμα του τούνελ έγινε καταστροφή των λινιών ή αφήνεται να καταστραφούν, για να οδηγούνται άνετα όλα τα νερά του λεκανοπεδίου Λασιθίου δια μέσω του τούνελ στο φράγμα Αποσελέμη. Απλά έχουν γίνει δυο μικρές λίμνες για να συγκρατούν κάποια νερά για μερικό πότισμα κηπευτικών του Λασιθίου ως υποτίθεται ισοσταθμιστικό όφελος. Ωστόσο αυτό δεν είναι ούτε ισοσταθμιστικό όφελος ούτε και οικολογικό, γιατί οι λίμνες δεν κατακρατούν γόνιμα λιπαντικά που έρχονται από τα βουνά και δεν είναι ισοσταθμιστικό όφελος., γιατί ο υδροφόρος ορίζοντας Λασιθίου και τα πηγάδια Λασιθίου στερεύουν, το κλίμα αλλάζει κ.α. Ισοσταθμιστικό όφελος θα είχαμε, αν έστω δίδονταν μέρος των εσόδων του Φράγματος Αποσελέμη στους κατόχους των χωραφιών της πεδιάδας Λασιθίου μέσω της Γεωργικής Ένωσης Λασιθίου, όπως είναι το δίκαιον. για να συντηρούν τις λινιες, και έτσι να γεμίζουν τα πηγάδια των χωραφιών, να μπορούν να κάνουν δίκτυο ποτίσματος κ.α.

Ο ΚΑΜΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΞΕΡΟΚΑΜΠΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Το σχήμα του Οροπεδίου Λασιθίου είναι ως ένα ταψί στενόμακρο και από την Ανατολή προς τη Δύση είναι σε μήκος 10 χιλιομέτρων και πλάτος 4-5 χιλιομέτρων. Κάπου στη μέση του Οροπεδίου Λασιθίου υψώνεται ως νησίδα ένας λόφος, η Κεφάλα, που χωρίζει το οροπέδιο σε δυο μέρη. Από τη μια τον κάμπο (δυτικά) και τον ξερόκαμπο (ανατολικά). Ο ξερόκαμπος ονομάζεται έτσι, επειδή εκεί δεν είχαν δημιουργηθεί αποθετήρια αυλάκια νερού και εγγειοβελτιωτικά έργα από τους Ενετούς, όπως είχε γίνει στον υπόλοιπο κάμπο, με συνέπεια να παρουσιάζει ξηρότητα.

Μάλιστα προ αυτού ο Ενετός Γενικός Προβλεπτής και Στρατηγός Fr. Morezini στην έκθεσή του RELATIONE DI CANDIA DEL GENERAL MORESINI 1629 (Στ. Σπανακης Μνημεία Κρητικής Ιστορίας τ. 2) προέτρεπε τη Βενετία να κάνει εγγειοβελτιωτικά έργα και στο υπολειπόμενο μέρος το κάμπου Λασιθίου (rimanete della Campagna del Lassiti), κάτι που δεν έγινε, γιατί, προφανώς, μετά ήρθε η τουρκοκρατία.

.

5. ΑΠΟΓΡΑΦΗ - ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΡΗΤΗΣ (CANDIA) ΤΟ 1583 Μ.Χ.

Ο πληθυσμός της Κρήτης, που τότε λεγόταν Χάντακα (Candia = η πόλη του Ηρακλείου και κατ' επέκταση η Κρήτη), το 1583, σύμφωνα με την έκθεση του Ενετού Πέτρου Καστροφύλακα (Pietro Castrofilaca " Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia …", 1583, Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας), εΙχε ως εξής:

Κατά τον Πέτρο Καστροφύλακα:

Η πόλη του Χάντακα είχε το έτος 1583 κατοίκους 13 625, παπάδες 416 και Εβραίους 950

Η Καστελανία Πεδιάδας είχε χωριά 98 κατοίκους 16 845.
Η Καστελανία Μπελβεντέρε είχε χωριά 70 κατοίκους 7.541,
Η Καστελανία Μεραμπέλου είχε χωριά 20 κατοίκους 9.486.
Η Καστελανία Μονοφατσίου είχε χωριά 111 κατοίκους 9. 569.
Η Καστελανία Τεμένους είχε χωριά 52 κατοίκους 5.575.
Η Καστελανία Μαλεβιζίου είχε χωριά 34 κατοίκους 5.219.
Η Καστελανία Καινούργιου είχε χωριά 58 κάτοικούς 9.362.
Η Καστελανία Πυργιώτισσας είχε χωριά 22 κατοίκους 2.438.
Το Λασίθι είχε μετόχια 49 και κατοίκους 469
Σύνολα μετόχια 49 χωριά 465 κάτοικοι 90.179.

Η Σητεία είχε χωριά 53 κατοίκους 13.523.
Η Καστελανία Γεράπετρας είχε χωριά 18 κατοίκους 6.957
παπάδες κ.λπ. 1.841
Σύνολο χωριά 71 κάτοικοι 22.321

Η επαρχία του Ρέθυμνου κατά τό Μπασιλικάτα είχε χωριά 80
Η Καστελανία τοϋ Άμαρίου είχε χωριά 58
Η Καστελανία Άγ. Βασιλείου είχε χωριά 65
Η Καστελανία Μυλοποτάμου είχε χωριά 72
Δηλαδή συνολικά είχε χωριά 275

'Ολόκληρο το διαμέρισμα του Ρέθυμνου μαζί με την πόλη, σύμφωνα με την απογράφη του Καστροφύλακα, είχε κατοίκους 45 646

Τα Χανιά είχαν, κατά τόν Καστροφύλακα » 7.500

Κατά το Μπασιλικάτα η διοικητική περιφέρεια τής πόλης Χανιά (ή σημερινή επαρχία Κυδωνιάς) είχε χωριά 63.

Η Καστελανία Αποκορώνου είχε χωριά 50.
Η Καστελανία Κισάμου είχε χωριά 118.

.

Η Καστελανία Σέλινου είχε χωριά 59.
Σύνολο χωριών 291 (Καστροφύλλακα) κάτοικοι 48.788

Ανακεφαλαίωση :
Διοίκηση του Χάντακα χωριά 465, μετόχια Λασιθίου 49 κάτοικοι 90.179
Διοίκηση Σητείας χωριά 71 κάτοικοι 22.321
Διοίκηση Ρέθυμνου χωριά 275 κάτοικοι 45.646
Διοίκηση Χανιών χωριά 291 κάτοικοι 48 788
Βασίλειο τής Κρήτης χωριά 1.102 κάτοικοι 206.934

9. Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΛΑΣΙΘΙ» ΚΑΙ ΠΩΣ ΛΕΓΟΤΑΝ ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ ΑΡΧΙΚΑ

Α. Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΛΑΣΙΘΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΛΑΣΙΘΙ ΚΑΛΟΥΝΤΑΝ ΜΟΝΟ ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Η ονομασία «Λασίθι» είναι ενετική , στα ιταλικά - ενετικά λέγεται και γράφεται Lasciti / Lassit(h)i, όπως και τόσες άλλες της Κρήτης, πρβ: Μιραμπέλο (Mirabello), Σπιναλόγκα (Spina Longa), Μαλεβύζι (Malvezia), Souda (Suda), Καινούργιο (Castel Nuvo), Καστέλι (Castelo) κ.α. Οι Ενετοί κατείχαν την Κρήτη κάπου 400 χρόνια, από το 1211 έως το 1669, και ως εξ αυτού ακόμη και σήμερα στην Κρήτη διασώζονται πάρα πολλές ενετικές λέξεις, καθώς και πάρα πολλά τοπωνύμια που έχουν ενετική ονομασία.

Απλά επί Ενετοκρατίας με το όνομα Λασίθι καλούνταν μόνο ο κάμπος του οροπεδίου της Δίκτης που σήμερα λέγεται Οροπέδιο Λασιθίου και όχι και ο νομός, όπως συμβαίνει σήμερα.

Οι Ενετοί, μόλις κατέλαβαν την Κρήτη, σύμφωνα με τη Carta Concessionis του 2011 (Creta Sacra, Flaminio Cornellio), τη χώρισαν σε 6 νομούς (sexterii): Αγίων Αποστόλων Αποστόλων (S. Apostolo/ **Sanelorum Apostolorum)**, Αγίου Μάρκου (S. Marco), Αγίου Παύλου (S. polo), Σταυρού (S. Crose) και Ντορσοντούρο (Dorsoduro), τόσες όσες και οι συνοικίες της Βενετίας, από τις πήραν και τα ονόματά τους αυτοί οι νομοί. Ο ανατολικός από τους νομούς αυτούς ήταν ο νομός των Αγίων Αποστόλων (S. Apostolo/ **Sanelorum Apostolorum**) όπου υπάγονταν διοικητικά το Λασίθι = ενετικά: lasciti > Lasiti / Lassιt(h)i.

Σημειώνεται επίσης ότι:

.

Α) Ο Νομός Λασιθίου και ο Δήμος Λασιθίου επί Ενετών δεν υπήρχαν. Ο Δήμος Λασιθίου ιδρύθηκε το 1997 με τον καλούμενο «Νόμο ή Σχέδιο Καποδίστρια», δηλ. τη συνηθισμένη ονομασία του νόμου Ν. 2539/4-12-1997 (ΦΕΚ 244 Α'). Ο Νομός Λασιθίου δημιουργήθηκε επι τουρκοκρατίας με τον καλούμενο οργανικό νόμο του 1868 (βλέπε «Κρητικός Κώδιξ» ετών 1868 – 1893) . Πιο πριν, από τον 14 αι. έως το 1868, υπήρχε ο νομός Σητείας, όμως στο νομό αυτό δε συμπεριλαμβάνονταν το Οροπέδιο Λασιθίου. Τότε το Οροπέδιο λασιθίου υπαγόταν στο Νομό Ηρακλείου. Ο νέος νομός Λασιθίου ονομάστηκε έτσι, επειδή στο νομό αυτό συμπεριλήφθηκε τώρα το Λασίθι, όπου λίγο πιο πριν είχε γίνει η ιστορική μάχη που έγινε στις 21 - 30/5/1867 που καθόρισε μετά το δρόμο για την ελευθερία των Κρητών.

Β) Ενετικά είναι και πάρα πολλά τοπωνύμια εντός του Λασιθίου (Οροπεδίου Λασιθίου, όπως τα εξής: οι λίνιες ή βάγκες (« (Linies = οι ευθείες γραμμές, τα αυλάκια που χωρίζουν τον κάμπο σε τετράγωνα, Banks =τα αποθετήριο αυλάκια που χωρίζουν και συνάμα αποξηραίνουν τον κάμπο) , η ρουμπάρα (rumber = η βρύση απ᾽όπου ρέουν τα νερά προς τα αυλάκια ή τις βάγκες), ο Λιμνάκαρος (Limnacaros) =άγονος και λιμνάζων κάμπος στο ομώνυμο οροπέδιο), Κάστελος (Castel = φρούριο, έτσι λέγεται σήμερα ο λόφος μεταξύ Αγίου Γεωργίου και Αβρακόντε), η Καζάρμα (Casarma) = οικία στρατού, ο ομώνυμος λόφος όπου βρίσκεται σήμερα το Γυμνάσιο Τζερμιάδο, στου Μόρο (όπου ήταν οι αποθήκες που έκτισε ο ενετός Διοικητής Moro) κ.α.

Β. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΛΑΣΙΘΙ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΟΝΟΜΑΣΤΗΚΕ ΕΤΣΙ ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ

Ανατρέχοντας στους χάρτες και τα διασωθέντα έγγραφα επί Ενετοκρατίας της Κρήτης (1211 – 1669) βλέπουμε ότι αφενός ότι τότε με την ονομασία Λασίθι (lassiti – Lassithi) καλούνταν μόνο το οροπέδιο της Κρήτης που σήμερα ονομάζεται Οροπέδιο Λασιθίου και αφετέρου ότι τότε λεγόταν στα ενετικά – ιταλικά και στον ενικό αριθμό Lascito > lassito και στον πληθυντικό αριθμό Lasciti > Lassit(h)i. (Βλέπε σημειώσεις 1 και 2)

Ανατρέχοντας επίσης στα ενετικά έγραφα που αφορούν το Λασίθι επι Ενετοκρατίας (βλέπε σημείωση 3) βλέπουμε ότι μόλις κατέλαβαν οι Ενετοί την Κρήτη την μοίρασαν σε φεουδάρχες για εκμετάλλευση και διοίκηση πλην από το Λασίθι (Οροπέδιο Λασιθίου). Το Οροπέδιο Λασιθίου, αφού το εκκένωσαν από τους κατοίκους του, επειδή φοβόντουσαν ότι αυτό θα συνεχίσει να γίνεται εστία στασιαστών και

.

ορμητήριο επαναστατών (= κακοποιοί για τους Ενετούς), το κήρυξαν δημόσιο κτήμα, το οποίο μετά παραχωρούσαν για καλλιέργεια με όρους ως τα κληροδοτήματα. Οι όροι αυτοί έλεγαν ότι θα εκμισθώνεται μόνο σε πιστούς υπήκοος, εκεί θα καλλιεργείται μόνο σιτάρι προκειμένου με αυτό να γίνονται τα ψωμιά των φτωχών, καθώς και οι γαλέτες για τις γαλέρες των Ενετών κ.α. Μετά στο Λασίθι παραχωρήθηκαν και κάποια από τα δημόσια κτήματα του Λασιθίου σε πρόσφυγες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία υπηκόους των Ενετών και πάλι με τους ίδιους όρους.

Ανατρέχοντας τώρα στα ενετικά-ιταλικά λεξικά βλέπουμε ότι η ενετική-ιταλική λέξη Lascito (ενικός) – Lasciti / Lassiti (πληθυντικός) παράγεται από το λατινικό ρήμα lasciare που σημαίνει παραχωρώ, εγκαταλείπω, δίδω, αφήνω, κληροδοτώ κάτι. lasciata = το άφημα, το εγκαταλειμμένο, lascito = αυτό που αφήνεται και στη συνέχεια παραχωρείται στο δημόσιο ή σε κάποιοι σύλλογο κ.α. για κάποιο καλό σκοπό, το κληροδότημα..

Επομένως ο λόγος για τον οποίο το Λασίθι ονομάστηκε έτσι, ήτοι Λασίθι (ενετικά – ιταλικά Lascito – Lassithi), είναι επειδή οι Ενετοί, όταν κατέλαβαν την Κρήτη, δεν το διαμοίρασαν σε Βενετούς φεουδάρχες και σε ιδιώτες, όπως είχε γίνει στα άλλα μέρη της Κρήτης, αλλά το άφησαν στο δημόσιο, το έκαναν δημόσιο κτήμα, κληροδότημά (Lascito) με ειδικό σκοπό. Με σκοπό να καλλιεργείται ο κάμπος του μόνο με σιτάρι και από αυτό ένα μέρος της σοδιάς να πηγαίνει στις κρατικές αποθήκες που υπήρχαν εκεί, τις καλούμενες αποθήκες Μόρο (magazen Moro), και από εκεί αυτό να πηγαίνει στο Φούντικο (= Δημόσιο ταμείο) στο Ηράκλειο προκειμένου με το σιτάρι αυτό να γίνονται τα ψωμιά των φτωχών, καθώς και οι γαλέτες (παξιμάδια) για τους ναύτες των Ενετών στις γαλέρες τους.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Ανατρέχοντας στους χάρτες και τα διασωθέντα έγγραφα επί ενετικής περιόδου της Κρήτης (1211 – 1669), βλέπουμε ότι τότε το Οροπέδιο Λασιθίου καλούνταν είτε στον ενικό Lascito / Lassito είτε στον πληθυντικό Lasciti / Lassit(h)i και στα Ελληνικά Λασίθι. Για παράδειγμα στο χάρτη του Abraham Ortelius «Cyprus Insula [with] Candia, Olim Creta « (Antwerp 1581) γράφει «Lascito Campus». Στο χάρτη του Giovanni Antonio Magini: Candia Insula Olim Creta, Venice / 1596 γράφει «Lascito Campus». Στο χάρτη του Gerard Mercator: Candia cum Insulis aliquot circa Graeciam [Insets of Corfu, Zante, Milo, Nicsia, Santorini and Scarpanto, Amsterdam / 1619 γράφει: Lascito Campo. Στην έκθεση του Γ. Προβλεπτή Κρήτης των Ενετών Μαρίνο Καβάλι που έγινε το 1572 αναγράφεται Lasciti. Στην έκθεση του Ενετού λογιστή Pietro Castrofilaca 1583 γραφει:

.

Lassithi, Dellascithi, campagna Lasiti … Στην έκθεση του Ενετού μηχανικού FR. Basilicata(1572) γράφει Campagna Lassiti… Στην έκθεση του Βενετού Francesco Basilicata ("il Regno di Candia" , Venis 1630) γράφει: LASSITI CAMPAGNA κ.α.

2) Η ονομασία Lacsiti > Lassithi – Λασίθι είναι όπως και κρητικά μάτια > μάθια κ.α., ενώ οι γραφές: Lasythi, Lassitis, Dellascithi, Della Sithi κ.α. που βλέπουμε σε ενετικά έγγραφα είναι ανορθογραφίες, κάτι όπως και οι σημερινές γραφές: Λασήθι ή Λασύθι ή Λασίθη … Για παράδειγμα στη ενετική carta consosionis του 2011 αναγράφεται και Lasiti και lasitis και Lasithi.και αυτό επειδή η κάρτα αυτή γράφεται και στα ενετικά και σε ένα άλλο ιταλικό ιδίωμα, όπως αναφέρεται εκεί..

3) Ανατρέχοντας στα διασωθέντα έγγραφα επί ενετικής περιόδου της Κρήτης, τα οποία συνέλεξε και μετέφρασε ο αείμνηστος Λασιθιώτης Στέργιος Σπανάκης στο βιβλίο του με τον τίτλο «Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου κατά την Ενετοκρατία», όπως στα εξής: Έκθεση του λογιστή Pietro Castrofilaca προς τον Ενετό Γ. Προβλεπτή Κρήτης Giulio Garson (1583 μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Fr. Basilica προς τον Capitano Grand Pietro Giustiniani (163ο μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Rafael Monani (1631 μ.Χ.), Έκθεση του μηχανικού Nicolo Zen προς το Γενικό Προβλεπτή Lorenzo Contarrini (1633 μ.Χ.) κ.α. βλέπουμε να αναφέρον αφενός ότι το οροπέδιο που σήμερα λέγεται Οροπέδιο Λασιθίου επι Ενετοκρατίας (1211 – 1669) καλούνταν Lasciti- Lassit(h)i και αφετέρου ότι αυτό επί Ενετοκρατίας (1211 – 1669), αφού ερημώθηκε από τους κατοίκους του, επειδή γίνονταν εστία στασιαστών και επαναστατών, έγινε δημόσιο κτήμα, δημόσιο κληροδότημα που αρχικά μισθώνονταν για καλλιέργεια. Το συμβόλαιο (pactum) μίσθωσης έλεγε ότι ο μισθωτής θα καλλιεργεί εκεί μόνο σιτάρι και από αυτό θα παραδίδεται ως μίσθιο μέρος της σοδιάς (το ½ ή το 1/3) στις κρατικές αποθήκες που υπήρχαν στο Λασίθι (αποθήκες Μορο), επειδή με το στάρι αυτό οι Ενετοί έκαναν ψωμί για τους φτωχούς και τις γαλέτες για τις γαλέρες των Βενετών. Έλεγε επίσης ότι αυτοί δε θα μένουν εκεί μόνιμα , αλλά εποχιακά (κατά τη σπορά και το θέρος), επειδή οι Ενετοί φοβόντουσαν μήπως αυτοί θα υποθάλπαν κακοποιούς, μια και το Λασίθι γινόταν συνεχώς εστία στασιαστών και επαναστατών (= οι κακοποιεί για τους Ενετούς).

Ακολούθως με το Ψήφισμα της 16/3/1543 της Ενετικής Συγκλήτου κάποια από τα δημόσια κτήματα του Λασιθίου δόθηκαν σε πρόσφυγες και πιστούς υπηκόους της Βενετός από το Ναύπλιο και τη Μονεμβάσια, όταν οι τόποι τους έπεσαν στα χέρια των Τούρκων, με τους ίδιους όρους που τα άλλα δημόσια κτήματα μισθώνονταν. Απλά οι πρόσφυγες αυτοί επιτρεπόταν να μένουν μόνιμα στο Λασίθι, ενώ οι μισθωτές εποχιακά.

.

4) Η περιοχή της Μεσαράς Κρήτης που σήμερα ονομάζεται Μοίρες ονομάστηκε έτσι επειδή και εκεί τότε, με το από 16/3/1543 Ψήφισμα της Βενετικής Συγκλήτου, μοιράστηκαν ή άλλως παραχωρήθηκαν δωρεάν ως μοιράσια χωράφια σε πρόσφυγες από το Ναύυπλιο και τη Μονεμβάσια. (Βλέπε και: Στέργιος Σπανάκης, Η Κρήτη, τόμος Α΄, σελ. 291

Γ. ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΛΗΘΕΣ ΟΤΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΛΑΣΙΘΙ ΕΙΝΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Μερικοί ισχυρίζονται ότι η ονομασία «Λασίθι» είναι αρχαία ελληνική και την οποία βρήκαν οι Ενετοί τότε που ήρθαν και κατέλαβαν την Κρήτη, αφού αυτή η ονομασία αναφέρεται στην Carta Concessionis του 2011, ήτοι στο εκχωρητικό χάρτη - έγγραφο με το οποίο οι Ενετοί το έτος 1211 διαμοίρασαν σε μερίδια την Κρήτη και στη συνέχεια τα μερίδια αυτά τα παραχώρησαν σε Ενετούς φεουδάρχες για διοίκηση και εκμετάλλευση. Ωστόσο ο εν λόγω ισχυρισμός είναι λάθος, γιατί:

Α) Το ότι το όνομα Λασίθι αναφέρεται στην Carta Concessionis του 2011 δε σημαίνει αυτόματα και ότι το όνομα αυτό υπήρχε και πριν από την έκδοση της εν λόγω κάρτας ή ότι το όνομα αυτό το βρήκαν οι Ενετοί. Αυτό θα μπορούσαμε να το ισχυριστούμε μόνο, αν υπήρχαν έγκυρες μαρτυρίες (έγγραφα, βιβλία, αφηγήσεις κ.α.) επί εποχής πριν από την ενετοκρατία (1211 – 1669) που να το αναφέρουν, όμως κάτι τέτοιο δεν υπάρχει, άλλως θα το ανέφεραν.

Β) Διαβάζοντας το κείμενο της εν λόγω χάρτας βλέπουμε καταρχήν ότι δεν αναφέρει νομό με το όνομα Λασίθι, αλλά μόνο μια επαρχία (τούρμα) με το όνομα Λασίθι, άρα η επαρχία Λασιθίου πήρε πρώτη το όνομα Λασίθι. Βλέπουμε επίσης ότι αναφέρει πως μόλις κατέλαβαν οι Ενετοί την Κρήτη τη χώρισαν διοικητικά καταρχήν σε 6 νομούς (sexteri), τόσους όσες και οι συνοικίες της Ενετίας, και στους οποίους δεν έδωσαν ελληνικά ονόματα, αλλά των 6 συνοικιών της Ενετίας: Canaregio ή S. Apostolo, S. Marcos. S. Croce, S. Polo, Castello. Dorsoduro.

Βλέπουμε επίσης ότι τους εν λόγω νομούς τους χώρισαν στις εξής επαρχίες (τούρμες), μια των οποίων λέγεται Λασίθι:

Canaregio ή S. Apostolo (των Αγίων Αποστόλων), περιλαμβάνει τις τούρμες (Επαρχίες) Settia, Gerapetra, Mirabello, Lasiti

S. Marcos (Αγίου Μάρκου), περιλαμβάνει τις Επαρχίες Belvedere, Pediata - Pesocunava

S. Croce (Σταυρού), περιλαμβάνει τις Επαρχίες Bonifacio, castello Nuovo Priotissa

.

Castello (Καστέλου), περιλαμβάνει τις Επαρχίες Milopotamum , Arium = Άγριο , Apano fiurite .

San Polo (Αγίου Παύλου), περιλαμβάνει τις Επαρχίες Calamona, Cato fiuriten Psichium.

Dorsoduro, περιλαμβάνει τις Επαρχίες Cuffo, Cama, Kisamo ο, Unicornu.

Παρατηρώντας τέλος και τα ονόματα των επαρχιών που αναφέρει η εν λόγω χάρτα βλέπουμε ότι πολλά από αυτά είναι ενετικές λέξεις, όπως τα: Lasiti (Λασίθι), Mirabello (Μεραμπέλλο), Bonifacio (Μονοφάτσι), castello (καστέλι), … , κάποια των οποίων διασώζοντα έως σήμερα, αυτούσια ή μερικώς παραποιημένα. Συνεπώς δεν είναι ενετική μόνο η ονομασία «Λασίθι», αλλά και τόσες άλλες της Κρήτης.

Σημειώνεται ότι:

α) Κατά τον 14 αιώνα οι Ενετοί κατάργησαν τους ως άνω 6 νομούς της Κρήτης και δημιούργησαν τους εξής 4 νομούς: Canea (Χανίων), Rettimo (Ρεθύμνου), Candia (= το Ηράκλειο και κατ' επέκταση η Κρήτη) και Setia (Σητείας). Το Λασίθι δεν υπαγόταν τότε στο νομό Σητείας, αλλά στο νομό Candia (Ηρακλείου).Η διαίρεση αυτή της Κρήτης παρέμεινε και αρχικά επι Τουρκοκρατίας.

Δ) Ο Νομός Λασιθίου δημιουργήθηκε επι Τουρκοκρατίας με τον καλούμενο οργανικό νόμο του 1868 (βλέπε «Κρητικός Κώδιξ» ετών 1868 – 1893) , ο οποίος εκδόθηκε μετά από την ιστορική μάχη που έγινε στις 21 - 30/5/1867 στο Οροπέδιο Λασιθίου. Ο Νομός Λασιθίου, ο ονομάστηκε Λασιθίου, επειδή αφενός στο νομό αυτό τωρα συμπεριλήφθηκε και το Λασίθ και αφετερου εκεί έγινε η ιστορική μάχη Λασιθίου, η οποία καθόρισε μετά το δρόμο για την ελευθερία των Κρητών. Ο Δήμος Λασιθίου ιδρύθηκε το 1997 με τον καλούμενο «Νόμο ή Σχέδιο Καποδίστρια», δηλ. τη συνηθισμένη ονομασία του νόμου Ν. 2539/4-12-1997 (ΦΕΚ 244 Α')

.

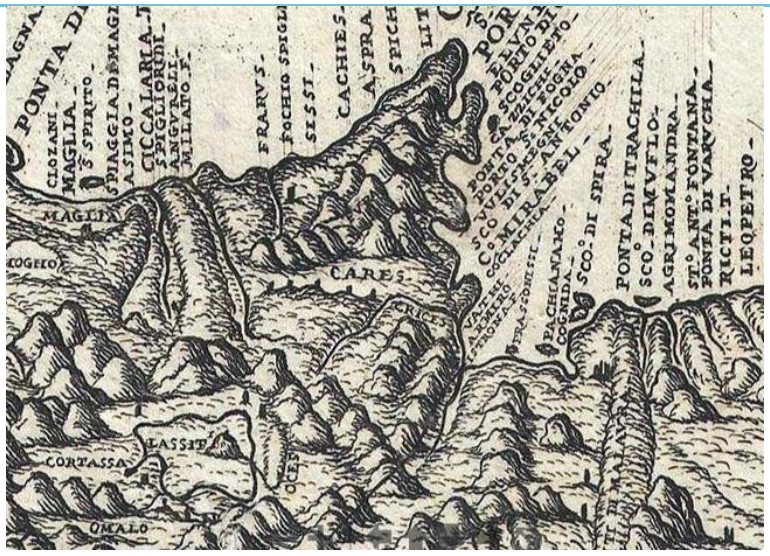

Περιοχές: Lassithi (νυν Οροπέδιο Λασιθίου), Cares (η κοιλάδα Νεάπολης), Critses (Κριτσά), Porto S. Nicolo (Λιμάνι Αγίου Νικολάου), Castel Mirabello (Κάστρο Μεραμπέλου) κ.α. Από το χάρτη της Κρήτης του Boschini, M., Il Regno Tutto di Candia delineato à parte à parte, (Venice: Nicolini) 1651.

Δ. ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ ΑΡΧΙΚΑ ΟΝΟΜΑΖΟΤΑΝ «ΔΙΚΤΟΝ» Ή «ΔΙΚΤΑΙΟΝ» ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΡΑΜΒΕΛΟ «ΔΙΚΤΑΙΟΣ ΟΡΜΟΣ»

Ανατρέχοντας στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, καθώς και σ' αυτούς επί Ενετοκρατίας βλέπουμε ότι η περιοχή που σήμερα λέγεται Λασίθι ή Οροπέδιο Λασιθίου πιο πριν καλούνταν με την ονομασία «το Δίκτον ή Δικταίον» και η επαρχία που σήμερα λέγεται σήμερα Μιραμπέλλου λεγόταν Δικταίος όρμος».

Ο Απολλώνιος Ρόδιος λέει ότι ο κόλπος Μιραμπέλλου Λασιθίου ονομαζόταν «Δικταίος όρμος» και εκεί φονεύτηκε ο Τάλως από τους Αργοναύτες. («...είργε χθονί πείσματ' ανάψαι Δικταίην όρμοιο κατερχόμενους επιωγήν..») (Αργοναυτικά Δ, 1638 – 1670)

Ο Ησίοδος στη Θεογονία αναφέρει ότι ο τόπος όπου η θεά Ρέα κατέφυγε προκειμένου να γεννήσει εκεί κρυφά το Δία λέγεται «το Δίκτον», που οι άλλοι αρχαίοι συγγραφείς λένε ότι αυτό το «Δίκτον» είναι το όρος η Δίκτη με το Οροπέδιο Λασιθίου, πρβ:

«πέμψαν δ' ες Λύκτον, Κρήτης ες πίονα δήμον/ οππότ' άρ οπλότατον παίδων ήμελλε τεκέσθαι, Ζήνα μέγαν,..... πρώτην ες Δίκτον' κρύψεν δε εν χερσί λαβούσα άντρω εν ηλιβάτωζαθέης υπό κεύθεσι Γαίης,αιγαίω εν όρει πεπυκασμένω υλήεντι»..... (Θεογονία Ησιόδου,

.

στίχοι 476 – 485, Έκδοση Κ.Σιτλ Συλλόγος Καθηγητώνούπολης έτος 1889 και επίσης έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας των Ελληνικών Γραμμάτων – Π. Λεκατσάς - ΠΑΠΥΡΟΣ, έτος 1938)

«Δίκτον, μέρος της Ίδης οι άλλοι εκτός του Αράτου (Φαινόμενα 33) καλούσιν Δίκτην, καθ' υμάς δε λέγεται Λασίθι ή Λασιθιώτικα βουνά. Επί το 'Αντρον τούτο, ο προσαγορεύετο Δικταίο ή και Ιδαίον, πάλαι ποτέ εφοίτουν πολλοί προσκυνηταί» (Κ. Σιτλ , σχόλια στη Θεογονία του Ησιόδου, Κωνσταντινούπολη 1889 μ.Χ.)

«Δίκτη, όρος της Κρήτης, και άκρα κειμένη κατά το Λιβυκόν πέλαγος. Καλείται δε και ουδετέρως το Δίκτον. Άρατος, Δικτω εν ευώδη όρεος σχεδόν Ιδαίοιο από του το Δίκτον.είρηται παρά το τέκω τικτω, τίκτα τις ούσα, από του εκεί τεχθήναι το Δία. Αγαθοκλής δε θηλυκόν όνομα είναι (η Δίκτη)' το Δικταιον όρος….»» (Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική, 11ος αι.μ.Χ.)

«Δικταίον, τόπος και όρος της Κρήτης' περί αυτού ο Καλλίμαχος κράζει την και Δίκτη, άλλοι δε δίκταμνον την κράζουσι» (Πτολεμαίος).

«Δίκτη, όρος Κρήτης, Καλλίμαχος εκάλει, το εθνικόν Δικταίος και Δικταία» (Στέφανος Βυζάντιος).

Στο χάρτη της Κρήτης του Ολλανδού Dupper (1618) αναφέρεται: Dicte mons guite Dicteus item Dictinneus n. Lassiti ant Lassithi.

Στη Θεογονία του Ησιόδου που εκδόθηκε το 1889 από τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο της Κωνσταντινούπολης, ο καθηγητής και σχολιαστής της Κ. Σιτλ για τη φράση «ες Δίκτον» του Ησιόδου (στίχος 482) σημειώνει: «ες Δίκτον = μέρος της Ίδης, οι άλλοι εκτός του Αράτου (Φαινόμενα 33) καλούσι Δίκτην, καθ' ημάς δε λέγεται Λασίθι ή Λασιθιώτικα»: «ες Δίκτον, μέρος της Ίδης οι άλλοι εκτός του Αράτου (Φαινόμενα 33) καλούσιν Δίκτην, καθ' υμάς δε λέγεται Λασίθι ή Λασιθιώτικα βουνά. Επί το 'Άντρον τούτο, ο προσαγορεύετο Δικταίο ή και Ιδαίον, πάλαι ποτέ εφοίτουν πολλοί προσκυνηταί» (Κ. Σιτλ , σχόλια στη Θεογονία του Ησιόδου, Κωνσταντινούπολη 1889 μ.Χ.)

Ο Φλωρεντιανός μοναχός Cristoforo Buondelemondi στο «Περιγραφή Κρήτης» (1415 μ.Χ.) ή στα λατινικά «Description de Iles de L' archipel par Christophe Buondelemonti, Version Grecque par un anonyme par Emile Legrand» αναφέρει:<< Deinde hos agendo montes ad Sanctam Cardiotissam (pervenitur), in quam beata Virgo multa operatur miracula. Hic ab alto **monte Lassiti a quodam antro tempore pluviali per subterraneas cavernas maxima copia** aquarum exit et magno cum sonitu in mare descendit..>>.

«Καταλιπόντες δε τούτο το Σαλμών όρος και προς εσπέραν περί που το μέσον της νήσου γενόμενοι, το **Δικταίον ορώμεν όρος έχον εν τη κορυφή πεδίον εις νομήν άριστον**, μιλίων οκτωκαίδεκα την περίμετρον……» («Λατίνου τινός Χριστοφόρου Ανσερίνου «Περί των Νήσων»)

<<…. Από γουν της έω προς το της νήσου έσχατον και Σαλμών όρος εκτείνεται πάντων των εγγύς υψηλότατον. Καταλιπόντες δε τουτον και προς εσπέρας περί που το μεσον της νήσου γενόμενοι, **το Δικταίον ορώμνεν** όρος έχον εν τη κορυφή πεδίον εις νομήν άριστον, μιλίων οκτώκαιδεκα την περίμετρον. Προς νότον δε πλατεία τις και ομαλή επι πολύ εκτείνεται γη Μεσαρέα ιδιωτικώς λεγομένη, περί το μέσον αυτής ου μικρά ίχνη περιφανούς πόλεως

.

Γορτύνης ετι και νυν καταφαίνονται…….>>. (Cristoforo Buondelmonti : «Descriptio insulae Cretae» , 1417, «Περί των Νήσων προς Ιορδάνην τον Καρδηλάλιον της Ρωμαϊκής εκκλησίας», «Λατίνου τινός Χριστοφόρου Ανσερίνου «Περί των Νήσων»)

Ε. Η ΣΩΣΤΗ ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΛΑΣΙΘΙ ΚΑΙ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΛΑΣΙΘΙ» ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΔΕΝ ΕΥΣΤΑΘΟΥΝ

α) Η ΣΩΣΤΗ ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΛΑΣΙΘΙ

Η λέξη Λασίθι , όπως είδαμε στα πιο πριν, προέρχεται ετυμολογικά από την ενετική λέξη lascito (ενικός) – lasciti > lassit(h)i (πληθυντικός), η οποία με τη σειρά της προέρχεται από το λατινικό ρήμα lasciare. Κατόπιν αυτού κανονικά η λέξη Λασίθι γράφεται με ι και δυο -σσ- , επειδή έχουμε αφομοίωση των συμφώνων sc > σσ: lascithi > Lassiti (Ιταλικά), Lassithi Plateau (Αγγλικά). Απλά στη ελληνική εξ αρχής συνηθίζεται να γράφεται με ένα -σ-: Λασίθι. Ωστόσο το βρίσκουμε και με δυο σσ:

«Η Διοίκησις Λασσιθίου περιλαμβάνει τας Επαρχίας Λασσιθίου, Μιραμβέλλου, Σιτείας και Ιεράπετρας».(Οργανικός Νόμος 1868, «Κρητικός Κώδιξ» ετών 1868 – 1893).

«ΛΑΣΣΙΘΙΟΝ Η Επαρχία Λασσιθίου διαιρείται εις τους εξής δύο Δήμους. 1. Δήμος Τσερμνιάδου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Τσερμνιάδου, Ποτάμους, Μέσα Λασσίθι, Μέσα Λασσιθάκι….» (Πρώτος Δημοτικός Νόμος, επίσημη εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας «Κρήτη» της 29ης Σεπτεμβρίου 1879).

«Πρώτιστα δ’ ικάνουσιν εις οίπυν χώρον, Λασίθι εκ πολλού με ως κεκλημένον, ως είγε λας έφασκεν ίθις ες θέαν». (Αθ. Πικρός, Κρητικός πόλεμος, 1669).

Σημειώνεται ότι:

Α) Η λέξη Lasciti > Lassit(h)I > Λασίθι είναι κάτι όπως και μάτια > μάθια κ.α.

Β) Οι γραφές Lasytho. Dellasciti, Dela Sithi, Lasyti κ.α. που βλέπουμε σε ενετικά έγγραφα είναι ανορθογραφίες, κάτι όπως και σήμερα με τις ανορθογραφίες: Λασήθι, Λασύθη κ.α.

β) ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΕΣ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΛΑΣΙΘΙ» ΚΑΙ ΔΕΝ ΕΥΣΤΑΘΟΥΝ

.

Μερικοί γράφουν το όνομα Λασίθι με υ, ήτοι Λασύθι και κάποιοι άλλοι με η, ήτοι Λασήθι, επικαλούμενοι τις πιο κάτω ετυμολογίες, που, όπως θα δούμε, είναι ετυμολογικά λάθος.

1. Ο Αντώνιος Γιάνναρης στο «Περί Ερωτοκρίτου» αναφέρει ότι αρχικά με το όνομα Λασίθ καλούνταν ο νομός και όχι το Οροπέδιο Λασιθίου και αφετερου το όνομά Λασίθι προήλθε από το ενετικό / ιταλικό άρθρο La και τη βενετσιάνικη γραφή της ονομασίας Σητείας, ήτοι La + Sitia /Setia > Lasithi οπότε, κατ' αυτόν, η ονομασία Λασίθι πρέπει να γράφεται με η, δηλαδή Λασήθι. Κατά τον ίδιο η περιοχή της Σητεία "περιελάμβανε την κυρίως Σητείαν και την Ιεράπετρον μετά της Δίκτης καλουμένης". Ωστόσο η ετυμολογία αυτή δεν ευσταθεί, είναι εκτός πραγματικότητας, γιατί: Α) Επι Ενετοκρατίας (1211 – 1669) με την ονομασία Λασίθι ονομαζόταν μόνο το οροπέδιο που σήμερα λέγεται Οροπέδιο Λασιθίου, άρα η ονομασία Λασίθι δε σχετίζεται με την πόλη Ητεια ή (Σ)ητεία = ενετικά Seteia /Sitia, αφού αυτή βρίσκεται εκτός περιοχής Οροπεδίου Λασιθίου και μάλιστα πολύ μακριά. Αρχικά επι Ενετοκρατίας, σύμφωνα με τη Carta Concenssionis του 2011 (βλέπε «Sacra Creta», Flaminio Cornelio) υπήρχε ο νομός (sexterio) S. Apostolo, όπου υπάγονται και η Σητεία και το Οροπέδιο Λασιθίου. Μετά, κατά το 14 αι., δημιουργήθηκε ο νομός Σητείας (TERRITORIO SITTIA ή SETTIA), όμως στο νομό αυτό υπάγονταν μόνο οι επαρχίες Σητείας και Ιεραπέτρας. Το Λασίθι υπάγονταν τότε στο νομό Ηρακλείου(TERRITORIO CANDIA) . (Β) Ο Νομός Λασιθίου δημιουργήθηκε επι Τουρκοκρατίας με τον Οργανικό νόμο του 1868 και ο οποίος πήρε αυτό το όνομα, επειδή από τη μια περιλάμβανε το Λασίθι (Οροπέδιο Λασιθίου) και από την άλλη εκεί λίγο πριν στο Λασίθι (Οροπέδιο Λασιθίου) έγινε η ιστορική μάχη Λασιθίου (21 - 30/5/1867). Γ) Η Λέξη Λασίθι στα ενετικά γράφεται με ι και sc/ σσ, ήτοι Lasciti > Lassit(h)i και στα ελληνικά Λασίθι και όχι με η και ένα σ, όπως γράφεται η λέξη Σητεία. Δ) Δεν υπάρχει αρχαία μαρτυρία που να επιβεβαιώνει ή να δικαιολογεί την εν λόγω ετυμολογία.

2. Το Λασίθι (Οροπέδιο Λασιθίου), σύμφωνα με το λαογράφο Ν. Ζερβογιάννη (Βλ. Αμάλθεια τ. 1, τόμος Ι), πιθανόν να ονομάστηκε έτσι από τις ελληνικές λέξεις «Λας» = λίθος και «ίθι» = βλέπε , ήτοι «λασίθι = βλέπε πέτρες. Ωστόσο η ετυμολογία αυτή δεν ευσταθεί, είναι παρετυμολογία, γιατί: Α) Στο Λασίθι (Οροπέδιο Λασιθίου) δεν υπάρχουν μόνο πέτρες, αλλά περισσότερο χώμα, η μεγάλη και επίπεδη πεδιάδα του Οροπεδίου Λασιθίου, που κατέχει και το μεγαλύτερο μέρος και αυτό το μερος είναι κανονικά που λέγεται Λασίθι. Τα όρη της Δίκτης δεν ανήκουν όλα στο Λασίθι, αλλά και στις τριγύρω επαρχίες. Β) Στην ελληνική γλώσσα η λέξη «ιθι» δε χρησιμοποιείτε

.

ως β' συνθετικό ή κατάληξη. Γ) Δεν υπάρχει αρχαία μαρτυρία που να επιβεβαιώνει ή να δικαιολογεί την εν λόγω ετυμολογία.

3. Το Λασίθι, σύμφωνα με το Σ. Βασιλάκη, πιθανόν να ονομάστηκε έτσι από την αρχαία πόλη «Λατώ» > Λατίτιον > Λασίθιον, κάτι που επίσης δεν ευσταθεί, γιατί αφενός η αρχαία πόλη Λατώ βρισκόταν στην επαρχία Μιραμπέλλου και όχι στην επαρχία Λασιθίου όπου ακούστηκε για πρώτη φορά το όνομα Λασίθι και αφατερου ο Νομός Λασιθίου δημιουργήθηκε με τον οργανικό νόμο του 1868, άρα ο νομός Λασιθίου πήρε την ονομασία του από την επαρχία Λασιθίου. Πέραν αυτού αφενός δεν υπάρχει αρχαία μαρτυρία που να λέει ότι η πόλη Λατώ ονομαζόταν και Λατίτιον / Λατίθι(ον) και αφετερου στην στην Ελληνική γλώσσα δεν υπάρχειη κατάληξη Λατώ > Λατ–ιτιον > –ιθι.

4. Ο περιηγητής και συγγραφλεας T.A.B. Spratt αναφέρει ότι η ονομασία Λασίθι προέρχεται από την ονομασία της πόλης Λύττος (Lasethe derived from Lyttus) και μάλιστα από τον παραμορφωμένο τύπο του ονόματος Λύττος, στο οποίο πρόσθεσαν οι Βενετοί το άρθρο la και έγινε La Seethe > Lasethe. (Βλ. Spratt, Travels and Researches in Crete, τόμ. I, σ.202). Ωστόσο και η ετυμολογία αυτή δεν ευσταθεί , αφού: Α) Η ονομασία «Λύττος» προέρχεται από παραποίηση της αρχαιότερης Λύκτος > Λύττος που γράφεται με υ και δυο ττ. Β) Δεν υπάρχει αρχαία μαρτυρία που να επιβεβαιώνει ή να δικαιολογεί την εν λόγω ετυμολογία, Γ) Η αλήθεια για την ετυμολογία της ονομασία Λασίθι είναι αυτή που είδαμε πιο πριν.

5. Το Λασίθι, σύμφωνα με τον αρχαιολόγο Στ. Ξανθουδίδη (Επαρχίες και πόλεις της Κρήτης, τόμος Γ), πιθανόν να ονομάστηκε έτσι από το αρχαίο επίθετο «λάσιος» = μαλλιαρός, πυκνός, δασύς…, επειδή το Λασίθι παλιά ήταν γεμάτο από δάση. Ωστόσο και η ετυμολογία αυτή δεν ευσταθεί, αφού: Α) Δεν υπάρχει αρχαία μαρτυρία που να επιβεβαιώνει ή να δικαιολογεί την εν λόγω ετυμολογία, Β) Αν είχε συμβεί κάτι τέτοιο, θα λέγαμε «το Λάσιον» και όχι «το Λασίθι», μια και στην Ελληνική δεν υπάρχει η κατάληξη –ιθι, αλλά οι καταλήξεις: –ι(ον), -ακι(ον) κ.α.

Κατά τη γνώμη του ίδιου το όνομα Λασίθι μπορεί να προέρχεται και από βυζαντινό επώνυμο Λασίθης, επίθετο που αναφέρεται στην Creta Sacra (II, 237) κ.λπ και σε έγγραφο του 1380 του Λουκικού Αρχείου του Χάντακα, Bonomus Lassithi (βλ. El. Santschi, Regestes des arrets civils etc. σ.223). Ωστόσο και αυτή η ετυμολογία δεν ευσταθεί, γιατί: α) Πράγματι στη διοικητική διαίρεση της Κριτής που αναφέρει η Creta Sacra (II, 237) το Οροπέδιο Λασιθίου ονομάζεται Lasitis , όμως αυτό είναι ανορθογραφία (το τελικό -s της λέξη αυτής έχει μπει από λάθος του συγγραφέα) , αφού εκεί το ιδικό κείμενο γράφεται και σε άλλη τοπική ιταλική διάλεκτο και εκεί γράφεται

.

χωρίς το εν λόγο -s. Β) Η αλήθεια είναι ότι έχει γίνει το αντίθετο. Δηλαδή το επώνυμο Λασίθης/ Λασιθιωτάκης κ.α. προήλθε από τον τόπο καταγωγής του φέροντα, κάτι όπως έγινε και π.χ. μετα Σφακιά > Σφακιώτης ή Σφακιανάκης κ.α.

6. Ο αρχαιολόγος κ. Χαράλαμπος Β. Κριτζάς στο «ΝΕΑ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΑ ΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΑΣΥΘΙΟΥ» αναφέρει από τη μια ότι οι ετυμολογίες Α. Γιάνναρη, Σ. Βασιλάκη , Τ.Α.Β. Spratt κ.α., δε ευσταθούν, είναι , λέει, αφελείς ή γραφικές πλην από αυτή του Γάλλου καθηγητή Paul Faure. Ο Paul Faure , σύμφωνα με τον κ. Κριτσά, στο «Noms de montagnes crétoises (Bulletin de Γ Association G. Budé, t. 24. 434) συνέδεσε το όνομα «Λασίθι» με την αμάρτυρη προελληνική λέξη λασσίνθιον και τα κρητικά τοπωνύμια Λατσίδα και Λατσίμα, όπου διακρίνει την πελασγική ρίζα lass- που ανιχνεύεται στην ελληνική λ. λάκκος και τη λατινική lacus. Μετά ο P. Faure, αναθεωρώντας τις αρχικές απόψεις του, υποστήριξε ότι το όνομα Λασίθι σχετίζεται με την αρχαία πόλη «Λάσυνθος» που υπολογίζει ότι βρίσκονταν κοντά στο χωριό Λαγού Λασιθίου και εκείνη με το τοπωνύμιο-πόλη «RASUTO» (και το εθνικό RASUTIOS) που αναφέρεται σε αρχαίες επιγραφές που βρέθηκαν στην Κνωσό. Η ονομασία ΡΑΣΟΥΤΟ έγινε, λέει, μετά ΛΑΣΟΥΤΟ > ΛΑΣΥΝΘΟΣ και μετά ΛΑΣΥΘΙ ή ΛΑΣΙΘΙ. Κατά τον αρχαιολόγο κ. Κριτζά η άποψη του Paul Faure ευσταθεί, γιατί: Α) Οι Ενετοί βρήκαν το όνομα «Λασίθι» όταν ήλθαν στην Κρήτη, το οποίο συνεπώς θα ήταν τουλάχιστον βυζαντινό, αφού υπάρχει ήδη στην ενετική carta concessionis, δηλαδή το εκχωρητήριο έγγραφο με το οποίο γινόταν διανομή περιοχών στους Ενετούς εποίκους το 1211. Β) Υπάρχουν πολλές παραλλαγές της γραφής του ονόματος σε ενετικές πηγές ήδη τον 13ο αιώνα, στις οποίες υπάρχει και η γραφή Lasytho, ως ονομασία ιπποτικού φέουδου (cavalleria) σε δουκική απόφαση του 1234, καθώς και η μνεία casali di Riza de Laxito σε νοταριακό έγγραφο του 1290. Γ) Το τοπωνύμιο ra-su-to και το αντίστοιχο εθνικό ra-su-ti-jo απαντά τουλάχιστον 26 φορές στις πινακίδες της Κνωσού και πρόκειται μάλλον για ποιμενική και απομονωμένη περιοχή της κεντρικής Κρήτης, από την οποία στέλνονται στην Κνωσό ζώα για θυσίες, δέρματα και υφαντά. Το γεγονός ότι δεν αναφέρεται ποτέ αποστολή λαδιού ερμηνεύθηκε ως έμμεση ένδειξη ότι η περιοχή ήταν ορεινή, με υψόμετρο άνω των 800 μέτρων., άρα αυτή η περιοχή είναι το Οροπέδιο Λασιθίου. Και αφού η ονομασία ΡΑΣΟΥΤΟ έγινε, κατά τον P. Faure, ΛΑΣΟΥΤΟ > ΛΑΣΥΝΘΟΣ και μετά ΛΑΣΥΘΙ, άρα το όνομα Λασίθι πρέπει να γράφεται με υ, δηλαδή ΛΑΣΥΘΙ και όχι με ι, δηλαδή ΛΑΣΙΘΙ. Δ) Δύο επιγραφικά ευρήματα χαρίζουν την πολυπόθητη γέφυρα μεταξύ της αρχαίας πόλης Λάσυνθος και του ονόματος Λασίθι. Η μια επιγραφή βρέθηκε στην ανασκαφή της Αρχαιολογικής Εταιρείας το 1972 από τη

.

διεύθυνση της Αγγελικής Λεμπέση στο γνωστό Ιερό του Ερμή Κεδρίτη και Αφροδίτης στην Κάτω Σύμη Βιάννου, η οποία γράφει: «ΟΙ-ΣΥΝΛΙΒΥΡΝΩ …/ ΑΝΕΣΑΞΕΝ …. / ΕΠΙΛΑΣΥΝΘΙΩΝ …./ ….ΙΤΑΙΚΟ-ΣΜΩΝΠ…. ΑΝΕΣΑΞΕ….

Η λέξη ΛΑΣΥΝΘΙΩΝ αντιστοιχεί απόλυτα στο εθνικό ra - su - ti -jo των πινακίδων της γραμμικής Β και σημαίνει ότι οι Λασύνθιοι αρχικά ήταν οι κάτοικοι της Λασυνθου.

Η άλλη επιγραφή βρέθηκε το 1584 στη Λύττο από τον Onorio Belli (βλέπε: HISTORY OF CANDIA BY ONORIO BELLI IN 1586) .και γράφει: ….. ΑΣΥΝΘΙΩΝΚΟΔΙ ΙΕΥΝΕΝΔΙΑΛΩΤ ΕΜΕΛΗΘΗΝΚΑΤ….. Πρόκειται για την 1C I, XVIII, 13, χωρίς χρονολόγηση στις 1C αλλά χρονολογητέα πιθανώς στους Ρωμαϊκούς χρόνους. Η επιγραφή αυτή στο βιβλίο του Onorio Belli συγκεκριμένα γράφει: ΑΣΥΝΘΙΩΝΚΟΔΙ/ ΙΕΥΝΕΝΔΙΑΛΩ / ΕΜΕΛΗΘΗΝΚΑΤ/ ΙΡΩΤΑΡΧΟΣΑΝΔΡΟ/ ΝΤΟΝΒΩΜΟΝ /ΤΟΝΑΤΑΟΟΝΑΝ./ ΚΑΤΑΤΟΝΔΟΘΕ./ ΝΕΚΤΩΝΤΑΣΠ ΟΔΙΩΝΕΚΟΣΜ ΛΟΣΚΩΜΑΣ.

Ωστόσο οι ως άνω απόψεις P. Faure και Χ. Κριτζά , σχετικά με την ετυμολογία της λέξης Λασίθι, δεν ευσταθούν, γιατί απλούστατα:

Α) Παρατηρώντας τα κείμενα των εν λόγω επιγραφών βλέπουμε ότι είναι ακατάληπτο. αφού λείπουν από αυτό πολλά γράμματα και λέξεις, Απλά στα κείμενά τους βλέπουμε στο ένα να αναγράφεται η λέξη «ΑΣΥΝΘΙΩΝ» και στο άλλο η λέξη «ΕΠΙΛΑΣΥΝΘΙΩΝ» που μοιάζουν με τη λέξη Λασίθι, όμως το ότι συμβαίνει αυτό, δε σημαίνει και ότι η λέξη Λασίθι προήλθε από τις λέξεις «ΑΣΥΝΘΙΩΝ» και «ΕΠΙΛΑΣΥΝΘΙΩΝ», γιατί αυτό θα μπορούσαμε να το ισχυριστούμε, ίσως, μόνο εάν αφενός υπήρχε αρχαία πηγή που να αναφέρει ξεκάθαρα ότι παλιά υπήρχε πόλη ή τοπωνύμιο με το όνομα Λασυνθος και αφετερου η πόλη ή το τοπωνύμιο αυτό βρίσκονταν στην περιοχή του Λασιθίου (Οροπεδίου Λασιθίου, όπου ακούστηκε για πρώτή φορά το όνομα Λασίθι, όμως κάτι τέτοιο δεν ισχύει, γιατί η Σύμη, όπου βρέθηκε η επιγραφή που γράφει «…ΕΠΙΛΑΣΥΝΘΙΩΝ….» και η Λύττος, όπου βρέθηκε η επιγραφή από τον Onorio Belli και γράφει «….ΑΣΥΝΘΙΩΝ…», βρίσκονται εκτός της περιοχής όχι μόνο της επαρχίας, αλλά και του Νομού Λασιθίου (η Σύμη είναι περιοχή του Νομού Ηρακλείου, ανήκει στην επαρχία Βιάννου και όχι του Λασιθίου) και η Λύττος απέχει από το Λασίθι 4-5 χιλιόμετρα, σύμφωνα με τον ίδιο τον Onorio Bell που τη βρήκει.

Β) Οι γραφή Lasytho, ως ονομασία ιπποτικού φέουδου (cavalleria) σε δουκική απόφαση του 1234) είναι ανορθογραφία, όπως και οι: Dellasciti, Dela Sithi, Lasyti κ.α. Είναι κάτι όπως και σήμερα με τις ανορθογραφίες: Λασήθι, Λασύθη κ.α.

.

Γ) Το ότι η ονομασία Λασίθι αναφέρεται στην ενετική carta concessionis του 1211 δε σημαίνει και ότι οι Ενετοί βρήκαν το όνομα «Λασίθι». Αυτό θα ίσχυε, αν πριν από την ενετοκρατία βρίσκαμε πηγές (επιγραφές, συγγράμματα κ.α.) που να το αναφέρουν, όμως κάτι τέτοιο δεν έχει βρεθεί, άλλως θα είχαν δημοσιευτεί.Πέραν αυτού παρατηρώντας την εν λόγω χάρτα βλέπουμε ότι λέει ότι οι Ενετοί χώρισαν την Κρήτη σε 6 νομούς (sextarii) με πάρα πολλές επαρχίες και από τους νομούς αυτούς κανένας δε φέρει ελληνικό όνομα, αλλά ενετικό: Canaregia, ο S. Apostolo (Αγίων Αποστόλων), 2. S. Marcos (Αγίου Μάρκου) , 3. S. Croce (Αγίου Σταυρού) 4. Castello (Κάστελος, 5. S. Polo Αγίου Παύλου) 6. Dorsoduro. Βλέπουμε επίσης ότι τα περισσότερα από τα ονόματα των επαρχιών δε είναι ελληνικά, αλλά ενετικά-ιταλικά: Mirabello, Malvizion, Suda, Bonifacio κ.α. που σημαίνει ότι οι Ενετοί κάνοντας τη δική τους διοικητική διαίρεση της Κρήτης στα νέα διοικητικά τμήματα έδωσαν κυρίως ενετικές ονομασίες, μια των οποίων είναι και η ονομασία Lasciti/ Λασίθι για την επαρχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο
ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ – ΑΙΓΥΤΙΟΚΡΑΤΙΑ, ΙΔΡΥΣΗ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Η Κρήτη, που από τους Οθωμανούς ή άλλως Τούρκους ονομαζόταν «Girit», ήταν το τελευταίο τμήμα του ελληνικού χώρου που καταλείφθηκε από τους Τούρκους. Κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς (Τούρκους κ.α.) μετά 25ετή (1645 – 1669) πόλεμο μεταξύ Οθωμανών και Ενετών, γιατί η Κρήτη τότε βρισκόταν υπό την κατοχή των Ενετών, και η τουρκική κατοχή κράτησε έως το 1897. Συγκριμένα η Κρήτη περιήλθε ολοκληρωτικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία στις 4 Οκτωβρίου του 1669, όταν ο μέγας Βεζίρης Κιοπρουλής εισήλθε στο Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο), θέτοντας τέλος στην Ενετοκρατία στο νησί. Η περίοδος της τουρκοκρατίας θεωρείται ως η πιο μαύρη και η πιο θλιβερή σελίδα της ιστορίας της Κρήτης,

.

χειρότερη ακόμη και από αυτή των Σαρακηνών. και καθ' όλη τη διάρκεια αυτή στην Κρήτη αφενός επικρατούσε μαύρο βαθύ σκοτάδι και αφετέρου έγιναν πάρα πολλές επαναστάσεις και μάλιστα πολύ αιματηρές για την ελευθερία, τόσο πριν το 1821, όσο και μετά. Παρά τη φυγή πολλών κατοίκων και την πληθυσμιακή αλλοίωση από τους νέους κατακτητές, οι Κρήτες ποτέ δεν έσκυψαν το κεφάλι στους Οθωμανούς.

Η τουρκοκρατία Κρήτης διαιρείται σε τρεις φάσεις: Την «Α' Περίοδο Τουρκοκρατίας Κρήτης» (1669 – 1830), την «(τουρκο)-αιγυπτιοκρατία» (1830 – 1840), τότε η Κρήτη παραχωρήθηκε από τους Τούρκους στους Αιγυπτίους, και την «Β' Περίοδο Τουρκοκρατίας Κρήτης» (1841- 1897), τότε η Κρήτη επανήλθε στους Τούρκους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ

Α' ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ, 1669 - 1830 μ.Χ.
1770: Κρητική Επανάσταση Δασκαλογιάννη
1821-1830: Κρητική επανάσταση κατά της Οθωμανικής κυριαρχίας

ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑ, 1830 – 1840 μ.Χ.
1830: Η διοίκηση της Κρήτης παραχωρείται στην Αίγυπτο
1833: Κίνημα διαμαρτυρίας των χριστιανών κατοίκων.

Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ, 1840 – 1898 μ.Χ.
1840: Επαναφορά της Κρήτης στην Οθωμανική κυριαρχία
1841: Κρητική επανάσταση
1858: Επαναστατικό κίνημα
1866-1869: Μεγάλη Κρητική Επανάσταση
1868: Οργανικός Νόμος. Διοικητικές μεταρρυθμίσεις, ευνοϊκές για τους χριστιανούς
1878: Επαναστατικό κίνημα. Σύμβαση Χαλέπας, με την οποία παραχωρούνται στους χριστιανούς προνόμια
1889: Επαναστατικό κίνημα. Ανάκληση ορισμένων προνομίων της Σύμβασης της Χαλέπας
1895-1897: Κρητικές επαναστάσεις. Επέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ 1898 – 1913
1898: Η Κρήτη ανακηρύσσεται Αυτόνομη Πολιτεία με ηγεμόνα τον πρίγκιπα της Ελλάδας Γεώργιο
1905: Επαναστατικό κίνημα (Επανάσταση Θερίσου) με ηγέτη τον Ελευθέριο Βενιζέλο
Ε) ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912 - 1913
9 Οκτωβρίου 1912: Α' Βαλκανικός πόλεμος

.

29 Ιουνίου 1913: Β' Βαλκανικός πόλεμος
ΣΤ) ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1913

1η Δεκεμβρίου 1913: Η Κρήτη ενσωματώθηκε και επίσημα στο ελληνικό κράτος.

1. Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ, 1669-1830

Α. ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Με την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το 1204 από τους σταυροφόρους, η Κρήτη παραχωρήθηκε στο Βονιφάτιο το Μονφερρατικό, ο οποίος στη συνέχεια την πούλησε στους Βενετούς έναντι 1000 μάρκων αργύρου. Η Κρήτη υπό του Βενετούς ήταν μέχρι το 1645-1669. Το 1645 έφθασαν ξαφνικά στην Κρήτη 100 πολεμικά πλοία, 350 μεταγωγικά, 50.000 στρατιώτες με αρχηγό το Γιουσούφ πασά και το Μουράτ Αγά. Αποβιβάστηκαν χωρίς ουσιαστική αντίσταση στα Χανιά, εκεί που σήμερα βρίσκεται η Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης, όπου έκαψαν και λεηλάτησαν τη μονή. Στη συνέχεια συγκρούστηκαν με τους Ενετούς στο νησάκι Θοδωρού όπου μετά από 4 ώρες σκληρής μάχης οι Ενετοί ανατινάχτηκαν παίρνοντας μαζί τους πολλούς Τούρκους όπως στη μονή Αρκαδίου μετέπειτα.

Οι Τούρκοι προχώρησαν και πολιόρκησαν το φρούριο των Χανίων από στεριά και θάλασσα. Οι πολιορκημένοι ζήτησαν βοήθεια από τον Ενετικό στόλο που βρισκόταν στη Σούδα, αλλά μάταια. Η πόλη παραδόθηκε στις 22 Αυγούστου 1645 με όρους που οι Τούρκοι δεν τήρησαν. Σιγά-σιγά όλος ο νομός κατακτήθηκε εκτός από τα Σφακιά. Οι κατακτητές προχώρησαν στο Ρέθυμνο. Πολλοί από τους κάτοικους πήγαν στο Χάνδακα για προστασία, όπου δεν έγιναν δεκτοί από τους Ενετούς. Στις 13 Νοεμβρίου έπεσε και το Ρέθυμνο. Γνωρίζοντας οι Τούρκοι ότι το φρούριο του Χάνδακα (Ηράκλειο) ήταν το πιο ισχυρό κατέλαβαν πρώτα όλο το νησί και έπειτα, στις 29 Μαΐου 1648 άρχισαν την πολιορκία του. Το φρούριο σιγά σιγά άρχισε να χάνει τη δύναμή του και στις 16 Σεπτεμβρίου 1669 παραδόθηκε με ήπιους όρους. Η Κρήτη περιήλθε ολοκληρωτικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία στις 4 Οκτωβρίου του 1669, όταν ο μέγας Βεζίρης Κιοπρουλής εισήλθε πανηγυρικά στο Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο), θέτοντας τέλος στην Ενετοκρατία στο νησί, που κράτησε 465 χρόνια (1204-1669). Παρά τη φυγή πολλών κατοίκων και την πληθυσμιακή αλλοίωση από τους νέους κατακτητές, οι Κρήτες ποτέ δεν έσκυψαν το κεφάλι στους Οθωμανούς.

.

Η Τουρκοκρατία είχε ως επακόλουθο να βυθιστεί και η Κρήτη σε ένα βαθύ καθόλα σκοτάδι. Το χριστιανικό στοιχείο κατά την περίοδο αυτή ενωμένο αντιστέκεται με θυσίες και αίμα στον Οθωμανό κατακτητή. Ήδη από τα πρώτα κιόλας χρόνια της τουρκοκρατίας αρχίζει η αντίσταση κατά του κατακτητή, πότε με τη βοήθεια των Βενετών στα Χανιά το 1692 και πότε με την ενθάρρυνση των Ρώσων, στην επανάσταση του Δασκαλογιάννη το 1770. Όμως όλες οι εξεγέρσεις καταλήγουν σε αποτυχία, με μεγαλύτερες κάθε φορά καταπιεστικές συνέπειες για τους υπόδουλους. Η πρώτη μεγάλη εξέγερση των χριστιανών πραγματοποιήθηκε το 1770 (επανάσταση Δασκαλογιάννη). Την καταστολή της ακολούθησε μια περίοδος σχετικής ηρεμίας, αλλά και καταπίεσης του χριστιανικού πληθυσμού.

Β. ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟ 1671

Η πρώτη απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι μετά από την κατάκτηση της Κρήτης το 1669 ήταν το 1671, δηλαδή δυο χρόνια μετά από την πλήρη κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους. Σκοπός της ήταν να μετρηθούν οι υπόδουλοι πλέον Κρήτες και να τους μπει κεφαλικός φόρος ή τούρκικα χαράτσι. Στην απογραφή αυτή, την οποία μετέφρασε ο Νίκος Σταυρινίδης (Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου, Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. Β'), αφενός δεν περιλαμβάνονται οι γυναίκες, οι ιερείς, οι ανήλικοι και οι γέροι, δηλ. όσοι δεν μπορούσαν να πληρώσουν φόρο, πλην μόνο οι άνδρες που μπορούσαν να πληρώσουν χαράτσι και αφετέρου αναφέρονται τέσσερεις Διοικήσεις (liva = νομοί): Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου (Χάντακα) και Σητείας, κάτι όπως και επι Ενετοκρατίας, όμως τώρα με διάφορες ως προς το πόσες και ποιες επαρχίες περιλάμβανε η κάθε μία από αυτές. Για παράδειγμα στη Διοίκηση (νομό) Σητείας (Liva Istiye) υπάγονταν οι Επαρχίες Σητείας (Nahiye Istiye), Ιεράπετρας (Nahiye Yerapetre), Μεραμπέλου (Hahiye Meranblo), Λασιθίου (Nahiye Lasit) και Ρίζου (Nahiye Rizu) με πρωτεύουσα του νομού τη Σητεία.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΣΗΘΙΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ ΤΟ 1671 (βλέπε και Ν. Σταυρινίδης, «Ανέκδοτα έγραφα Τουρκοκρατίας εν Κρήτη»)

Χωριά: Μέσα Λασίθι άτομα 25 (πλούσιοι 11, μεσαίας τάξεως 13, πτωχός εργαζόμενος 1) για χαράτσι ή άλλως κεφαλικό φόρο, Αγ Κωνσταντίνος και Μαρμακέτο 45, άτομα (23 πλούσιοι, 17 μεσαίας τάξεως , πτωχοί εργαζόμενοι 5), Αυγουστή - Agunti 16 (πλούσιοι 6, μεσαίας τάξης 7 πτωχοί εργαζόμενοι 16), Τζερμιάδων- Cermyado 112 (πλούσιοι 44, μεσαίας τάξης 52 πτωχοί εργαζόμενοι 3), Λαγού – Lagu 30 (Πλούσιοι 14, μεσαίας τάξης 12 πτωχοί εργαζόμενοι 3), Ψυχρό- Psihro 42 (Πλούσιοι 16, μεσαίας τάξης 17 πτωχοί

.

εργαζόμενοι 9), Γεροντομουρί 37 (Πλούσιοι 8, μεσαίας τάξης 22 πτωχοί εργαζόμενοι 7), Κάτω μετόχι (gai1881douri mandra) 20 (πλούσιοι 12, μεσαίας τάξης 7 πτωχοί εργαζόμενοι 1), Πλάτη 15 (Πλούσιοι 6, μεσαίας τάξης 8 πτωχοί εργαζόμενοι 1), Άγιος Γεώργιος 55 (πλούσιοι 21, μεσαίας τάξης 27 πτωχοί εργαζόμενοι 7), Καμινάκι 20 (πλούσιοι 7, μεσαίας τάξης 9 πτωχοί εργαζόμενοι 4),, Μαγουλάς 9 (Πλούσιοι 5, μεσαίας τάξης 4 πτωχοί εργαζόμενοι -),, Ποτάμους 43 (Πλούσιοι 15, μεσαίας τάξης 20 πτωχοί εργαζόμενοι 8),. πλούσιοι 188. Μεσαίας τάξεως 215, πτωχοί εργαζόμενοι 65. Σύνολον άτομα 458.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΗΤΕΙΑΣ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ:

Χωριά (ο πρώτος αριθμός είναι οι πλούσιοι, ο δεύτερος οι μεσαίας τάξης και ο τρίτος οι πτωχοί): Στραβοδοξάρι 9 + 7 = 2 = 18, Ρουκάκα 15 + 10 + 5 = 30, Πεύκοι 4 + 7 + - 11, Ορνό 12 + 7 + 1 = 20, Δάφνη 9 + 13 + 6 = = 28, Αχλάδα 9 + 6 + 5 = 20, Κρυγιά 8 + 5 + 4 = 17, χαμαίζι 4 + 3 + - = 7, Τουρλωτή 1 + 3 + 2 + = 6, Εξω Μουλιανά 3 + 2 = 2 + = 7, Μεσα Μουλιανά 9 + 9 + 2 = 20, Σφάκα 13 + 5 + 11 = 29, Λάστρος 16 + 12 + 7 = 35, Μαρωνιά 4 + 3 + 2 = 9, Ζήρος = 84, Χανδρά = 78, Αρμένοι = 78, Ιτιά = 62…… Σύνολο Πλούσιοι 404. Μεσαίας τάξεως 342, Πτωχοί εργαζόμενοι 145. Σύνολον άτομα 891.

«ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΥ, ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΣΗΤΕΙΑΣ:

Χωριά (ο πρώτος αριθμός είναι οι πλούσιοι, ο δεύτερος οι μεσαίας τάξης και ο τρίτος οι πτωχοί): Άγιος Νικόλαος (πρωτεύουσα επαρχίας) 21 + 17 + 4= 42, Μίλατο 11+20+3+34 = 34, Βραχάσι 28 + 49+9=86, Λατσίδα 21+43+8 = 72, Βουλισμένη 33+56+11=100, Νεάπολης 95+159+39 = 293, Κάτω χωριό Φουρνή 57+55 + 2 = 114, Καστέλι Φουρνής 33 + 33 + 4 = 70, Απάνω Χωριό Φουρνή 17 + 27 + 2 = 46, Λίμνες 32 + 44 + 2 = 78, Πλατυπόδι 29 + 37 + 6 = 72, Βρύσες 21 + 31 + 11 = 63, Χουμεριάκος 112 + 107 + 26 = 245, Κρούστα 25 + 19 + 1 = 29, Πρίνα 18 + 10 + 1 = 29, Κρητσά 105 + 116 + 31 = 252. Πλούσιοι 658, μεσαίας τάξεως 823 Πτωχοί εργαζόμενοι 160. Σύνολο άτομα 1641

ΕΠΑΡΧΙΑ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ: Συνοικία (Nefs Ierapetra): Άγιος Νικόλαος Ιεράπετρα (πρωτεύουσα) άτομα 72, Άγιος Γεώργιος 48, Άγιος Σπυρίδων 38, Αγία Τριάς 21, Απάνω Κυρές 54, Κάτω Κυρές 24, Χριστός 12,. Η συνοικία αυτής ταύτης της Ιεράπετρας (Nefs Yerapetre): Πλούσιοι 159, Μεσαίας τάξεως 85, Πτωχοί εργαζόμενοι 22. Σύνολον 266. Χωριά: Καβούσι άτομα 62, Πισκοπή 41, Βασιλική 2, Μοναστηράκι 8, Κάτω χωριό 50, Αποστολιανά 3, Απάνω Χωριό 17, Γιανίτσι 41, Κεντρί 29, Άγιος Ιωάννης 7, Καπίστρι 16, Μακρηλιά 10, Μεσελέρους 29, Ανατολή 44, Καλαμαύκα 17, Άσαρη 13, Μάλες 101. Όλα τα χωριά: Πλούσιοι 440, Μεσαίας τάξεως 282, Πτωχοί εργαζόμενοι 64. Σύνολον άτομα 786.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΡΙΖΟΥ (ΜΟΝΟΦΑΤΣΙ – ΡΙΖΟΥ - ΒΙΑΝΝΟΣ) ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ, Χωριά: Καστελιανά άτομα 45, Αλάγνι 52, Στίρωνας 34, Πατσιδερός 32,

.

…… Αρκαλοχώρι 57, ….. Απάνω Βιάννος 179, ….. Πλούσιοι 800. Μεσαίας τάξεως 379, Πτωχοί εργαζόμενοι 181. Σύνολον άτομα 1360.

γ. ΟΡΛΩΦΙΚΑ - ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ 1770 – 1771

Την άνοιξη του 1770, και ενώ διεξαγόταν ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1768-1774), ξέσπασαν σε διάφορα μέρη του ελλαδικού χώρου εξεγέρσεις κατά των Οθωμανών, με υποκίνηση της Ρωσίας. Οι εξεγέρσεις αυτές οργανώθηκαν από τους στενούς συνεργάτες της αυτοκράτειρας Αικατερίνης Β΄, τους αδερφούς Ορλώφ, για αυτό και είναι γνωστές ως Ορλωφικά. Αρχηγός της εξέγερσης στα Σφακιά της Κρήτης (1770-1771) ήταν ο Ιωάννης Βλάχος ή Δασκαλογιάννης. Υπήρξε ο ηγέτης της πρώτης οργανωμένης εξέγερσης των κατοίκων της Κρήτης.

Ο Ιωάννης Βλάχος γεννήθηκε στ**ην Ανώπολη Σφακίων** πιθανόν το 1725. Ο πατέρας του έχοντας αποκτήσει χρήματα από το εμπόριο μπόρεσε να τον στείλει για σπουδές στο εξωτερικό. Γι' αυτό ο Ιωάννης Βλάχος, ως μορφωμένος, απέκτησε το προσωνύμιο Δασκαλογιάννης, με το οποίο και έμεινε στην ιστορία.

Το Φεβρουάριο του 1770, μετά την άφιξη ρωσικών δυνάμεων στη Μάνη, ο Δασκαλογιάννης, που είχε στο μεταξύ συνδεθεί με τους Ορλώφ, έστειλε εκεί μερικές εκατοντάδες Σφακιανούς για να βοηθήσουν τους επαναστάτες της Πελοποννήσου. Λίγο αργότερα, την άνοιξη της ίδιας χρονιάς, ξέσπασε και στα Σφακιά εξέγερση και ο Δασκαλογιάννης τέθηκε επικεφαλής.

Συγκεκριμένα τον Απρίλιο του 1770, και αφού προηγουμένως είχαν συγκεντρώσει τρόφιμα και πολεμοφόδια και είχαν οχυρώσει καίρια περάσματα στα βουνά, οι Σφακιανοί έδιωξαν τον εισπράκτορα, που πήγε να εισπράξει τον κεφαλικό φόρο. Τότε οι πασάδες της Κρήτης, ύστερα από εντολή του σουλτάνου, οργάνωσαν στρατιωτική δύναμη 15.000 ανδρών προκειμένου να χτυπήσουν τους εξεγερμένους.

.

Ιωάννης Βλάχος ή Δασκαλογιάννης (1725 -1771)

Οι Οθωμανοί κατάφεραν με τη βοήθεια του πυροβολικού να καταλάβουν καίρια σημεία που κατείχαν οι επαναστάτες και μερικά χωριά, στα οποία προέβησαν σε σφαγές και λεηλασίες. Τότε οι επαναστάτες με το Δασκαλογιάννη κατέφυγαν στις κορφές των βουνών και σε σημεία όπου ήταν δύσκολο να φτάσουν οι Οθωμανοί και άρχισαν τον κλεφτοπόλεμο. Ο κλεφτοπόλεμος συνεχίστηκε μέχρι το χειμώνα οπότε η κατάσταση έγινε πολύ δύσκολη και για τις δύο πλευρές. Έτσι το Μάρτιο του 1771 οι Σφακιανοί πρότειναν να σταματήσουν οι συγκρούσεις με την προϋπόθεση ότι θα τους δινόταν αμνηστία. Η οθωμανική πλευρά δέχθηκε να χορηγήσει αμνηστία αλλά με τους εξής όρους: Να καταβάλλεται πλέον ο κεφαλικός φόρος «κατά κεφαλήν» και όχι όπως μέχρι τότε «κατ' αποκοπήν», να απελευθερωθούν οι Οθωμανοί αιχμάλωτοι και να μην χορηγούν πλέον οι Σφακιανοί τρόφιμα στα πολεμικά σκάφη που έπλεαν γύρω από την Κρήτη. Επίσης επέβαλαν απαγορεύσεις σχετικά με την ενδυμασία των Σφακιανών, την ανέγερση νέων εκκλησιών και πύργων και αφαίρεσαν τη δικαστική εξουσία από τους κοινοτικούς άρχοντες. Κυρίως όμως απαίτησαν να παραδοθούν για να τιμωρηθούν οι πρωταίτιοι της εξέγερσης. Έτσι ο Δασκαλογιάννης παραδόθηκε μαζί με συντρόφους του στους Οθωμανούς στο Χάνδακα και φυλακίστηκε. Οι Τούρκοι δεν κράτησαν το λόγο τους και στις 17 Ιούνη 1771 ο ήρωας των Σφακιών και της Κρήτης οδηγείτε στην πλατεία Αλ Μεϊντάν – τα σημερινά Λιονταράκια – στο Ηράκλειο και υπέστη το μαρτυρικότερο θάνατο που μπορεί να βάλει ο νους τ' ανθρώπου. Τον έγδαραν ζωντανό και τα κομμάτια του τα πετούσαν στον τούρκικο όχλο περιπαικτικά. Οι σύντροφοί του που τον συνόδευαν άλλοι εκτελέστηκαν και άλλοι μπήκαν στις φυλακές από όπου και πολλοί δραπάτευσαν και γύρισαν σε χίλιες κακουχίες στα Σφακιά.

δ. **Ο ΠΑΠΑΣ Ν. ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΥΡΑΝΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΧΑΝΙΑΛΗΣ ΚΑΙ ΤΣΟΥΛΗΣ**

.

Α. Ο ΙΕΡΕΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΙ Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ ΧΑΣΑΝ ΧΑΝΙΑΛΗΣ

Ο Χασάν Χανιαλής, σύμφωνα με το Στρατηγό Ιωάννη Αλεξάκη («Οι Αλέξηδες» και «Ο Τσούλης και το τραγούδι του») περίπου το 1780 έγινε μουκαταγάσης (ήτοι φοροεισπράκτορας) της Κρήτης επι Οθωμανών με έδρα το Χάνδακα (Ηράκλειο), όπου ανήκε και η επαρχία Λασιθίου. Ο Χανιαλής ήταν γενιτσαραγάς, δηλαδή αξιωματούχος των ντόπιων Τούρκων του άτακτου στρατού των γενιτσάρων, οι οποίοι σε ώρα πολέμου τάσσονταν υπό τις διαταγές των αρχηγών του τακτικού στρατού. Ακολούθως, επειδή ο Χανιαλής πλούτισε έκτισε στο Ηράκλειο δικό του κονάκι (konak), δικό του mendese (ιεροσπουδαστήριο μουσουλμάνων), δικό του Τεκέ, τον Τεκέ του Χανιαλή, δική του – δημόσια κρήνη (στο Ηράκλειο και Λασίθι), την Κρήνη Χανιαλή κ.α.

Αναζητώντας ο Χανιαλής ένα εγγράμματο ως γραμματικό και διαχειριστή του υπέδειξαν τον Νικολάκη Αλέξιο (1761-1818) από το Μαρμακέτο. Ο Αλέξης δεν μπόρεσε να αποφύγει την προσταγή του τυράννου Χανιαλή και δέχτηκε να γίνει Γραμματικός του Χανιαλή, καθώς και ο διαχειριστής των εισπραττόμενων φόρων και επόπτης στο χτισθέν στο χωριό Μαγουλάς κονάκι, δηλαδή μέγαρο του πλουσίου και ισχυρού εκείνου Τουρκο-κρητικού. Επιδιώκοντας στη συνέχεια ο Αλέξης να απαλλαγεί από την υπηρεσία του τυράννου το επέτυχε γενόμενος παπάς , αφού νυμφεύθηκε στο Μαγουλά.

Ακολούθως ο Χανιαλής επιχείρησε να σφετερισθεί το μεγαλύτερο μέρος του Λασιθίου , ως δήθεν κτήμα του πατρογονικό, κάτι που επιχείρησε δικαστικώς και με ψευδομάρτυρες. Απλά, επειδή τότε στο Λασίθι βρισκόταν ένας Γερλής αγάς, δηλαδή ντόπιος Τουρκοκρητικός αγάς (διοικητής), που κατοικούσε στο Ισμαηλιανό, πλησίον του Μέσα Λασιθίου, άφηνε σε αυτόν το μισό τμήμα του κάμπου. Προ αυτού σχηματίστηκε επιτροπή Λασιθιωτών υπό την Προεδρία του Νικολάκη Αλέξη και διαμαρτυρήθηκε στον πασά Ηρακλείου. Τότε έγινε και επανάσταση για το θέμα αυτό στην περιοχή. Ωστόσο, επειδή ο Πασάς αυτός δεν προέβη σε καμία ενέργεια, η εν λόγω επιτροπή μετέβη στην Κωνσταντινούπολη το 1815, για να παραπονεθεί στο Σουλτάνο Μαχμούτ Β'. Ο Σουλτάνος πείστηκε από την Επιτροπή και εξέδωσε μυστικό σουλτανικό φιρμάνι προς τον πασά της Κιρίτ (Κρήτης), για να τον συλλάβει και να τον θανατώσει. Προ αυτού ο Πασάς Κρήτης κάλεσε στις 26 Δεκεμβρίου του 1815 το Χανιαλή στο Διοικητήριο του στο Ηράκλειο δήθεν να πιούν καφέ και να συζητήσουν διάφορα θέματα της περιοχής του και την ώρα που ο Χανιαλής έπινε καθιστός τον καφέ του δυο σωματοφύλακες του Πασά που στέκονταν

.

πίσω του του πέρασαν στο λαιμό σύρμα και τον στραγγάλισαν για τις αδικίες που έκανε.

Το όνομα του Χανιαλή είναι ακόμη γνωστό στη Κρήτη και πολλά δημώδη άσματα αναθεματίζουν τους ψευδομάρτυρες που εμφανίστηκαν στα δικαστήρια υπέρ των ισχυρισμών του Χανιαλή:

«Ανάθεμα τον Χανιαλή και τον Παπαδογιάννη τον προεστό από το Ψυχρό και το Δασκαλογιάννη».

Ο ψευδομάρτυρας Παπαδογιάννης (Παπαδάκης Ιωάννης) ήταν από το Μαρμακέτο, ο ψευδομάρτυρας προεστός ή Προεστάκης ήταν από το Ψυχρό και ο ψευδομάρτυρας Δασκαλογιάννης (Δασκαλάκης Ιωάννης) από το Μέσα Λασίθι.

Ο γενναίος αγωνιστής και πατριώτης ιερέας Νικόλαος Αλέξης απέκτησε 14 παιδιά, 9 αγόρια και πέντε θυγατέρες, όμως πέθανε νέος από πανώλη, σε ηλικία 57 ετών (1751-1818). Μαζί του πέθαναν και η παπαδιά και ένα από τα τέκνα του. Τα υπόλοιπα παιδιά διασκορπίστηκαν εντός και εκτός Κρήτης και συνάμα άλλαξαν επίθετο, πήραν το επίθετο Παπαδάκης, για αποφυγή διωγμού από τους Τούρκους. Τρεις από τους γιους του ιερέα Ν. Αλέξη, μαζί με άλλους Λασιθιώτες στη συνέχεια σκότωσαν τον αντικαταστάτη του Χανιαλή, τον Τσούλη, όπως θα δούμε πιο κάτω.

ΤΟΥ ΧΑΝΙΑΛΗ Η ΒΡΥΣΗ, ΠΟΙΗΜΑ ΧΑΡΙΔΗΜΟΥ ΣΙΓΑΝΟΥ
«Τρεις μαυροφόρες στέκουνε στου Χανιαλή τη βρύση
η μια ’χει πάει για νερό κι η γι άλλη για μπουγάδα
μα η τρίτη η γι ομορφύτερη δε στέκει στο νομπέτι,
μόνο παρέκει έκατσε, βαριά μοιριολογάται
πουλί που πέρνα τη ρωτά με μάθια πονεμένα
ήντα ’χεις κόρη μου και κλαίς, για ποιον μοιριολογάσαι
μπα σε βαραίνει το σταμνί με το φαντό προσόμι;
Δε με βαραίνει το σταμνί με το φαντό προσόμι
μα με βαραίνει τ’ άδικο του Χανιαλή το δίκιο
που σκότωσε τον άντρα μου και πήρε και το βιό μας
κι έχω κοπέλι αβάφτιστο στη σέλα και κοιμάται
μα ανάθεμά σε Χανιαλή…»

Β. Ο ΠΑΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΨΕΥΤΟΠΑΛΗΚΑΡΑΣ ΤΟΥΡΚΟΣ ΤΣΟΥΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΟΥ

Ο Τσούλης, σύμφωνα το Στρατηγό Ι. Αλεξάκη(«Οι Αλέξηδες» και «Ο Τσούλης και το τραγούδι του»), ήταν Τούρκος γενίτσαρος, εξ

.

εκείνων των πλουσίων Οθωμανών, οι οποίοι μαζί με άλλους όμοιούς του τρομοκρατούσαν τους χριστιανούς παρέχοντας συγχρόνως βοήθεια στις τουρκικές αρχές, εξασφαλίζοντας έτσι την ατιμωρησία τους για τις αρπαγές γυναικών, ύβρεις κλεψιές κ.α.. Οι «παλληκαράδες» αυτοί προέρχονταν είτε από τα τάγματα των γενιτσάρων, όπου είχαν διακριθεί για την ανδρεία και τη δράση τους είτε από εξισλαμισμό ντόπιων, οι οποίοι απόβαιναν φανατικότεροι των άλλων. Ο πατέρας του Τσούλη λεγόταν Μουσταφάς Μπέης και κατοικούσε στο χωριό Κάτω Βάθεια Πεδιάδος, ενώ η μητέρα του (Νενέ) ήταν από το Χωριό Ζίντα Μονοφατσίου, από την ισχυρή οικογένεια των Καρασλάνηδων. Από τους τρεις γιους της οικογένειας ο πρωτότοκος Αχμέτ ή Μεχμέτ εγκαταστάθηκε στους Ασκούς Πεδιάδας , όπου και το κονάκι της οικογένειας, και ο δευτερότοκος, ο Μπραήμης, στην Κάτω Βάθεια. Ο Τρίτος γιος, ο Τσούλης, κατοικούσε μαζί με τους γονείς του στην Κάτω Βάθεια, όμως περιφερόταν και στο Λασίθι, μετά από το φόνο του Χανιαλή, τον οποίο αντικατέστησε ως φοροεισπράκτορας (μουταγασι).

Ο Τσούλης ήταν εύσωμος και έκδοτος στις διασκεδάσεις. Συχνά προσκαλούσε στα χωριά χορευτικές συγκεντρώσεις και αυτός καλός λυράρης εύρισκε την ευκαιρία να ασχημονεί με τις γυναίκες και τις κόρες των χριστιανών. Η προκλητική αυτή στάση κορύφωσε την αγανάκτηση των χριστιανών του Λασιθίου και προ αυτού οργανώθηκε ομάδα νέων, για να στήσει «πούσι» (ενέδρα) για την εξόντωσή του. Οι συνωμότες, σύμφωνα με το Στρατηγό Αλεξάκη («οι Αλεξηδες») ήσαν επτά, οι τρεις γιοι του Παπά Νικόλαου Αλέξη από το Μαγουλά (ο Γιώργης, ο Αλέξανδρος και ο Μανώλης), ο Μιχάλης Μπούμπος από τον Άγιο Γεώργιο, ένας από το Ψυχρό, ένας από την Πλάτη και κάποιος με το παρωνύμιο Αρναούτης. Το «πούσι» των εμψυχωμένων εκείνων νέων οργανώθηκε το 1817 στο Σελί της Χορτασάς, εκεί που σήμερα ονομάζεται «Τσούλη το μνήμα», απ᾽ όπου θα διερχόταν ο Τσούλης έφιππος ανερχόμενος στο Λασίθι. Το «πούσι» στέφθηκε με επιτυχία και η κεφαλή του τύραννου, αφού αποκόπηκε, μπήκε σε ένα «ντρουβά» (τρίχινο σακούλι») που κρεμάστηκε στη σελά του αλόγου του. Ακολούθως το άλογο αφέθηκε ελεύθερο να επιστρέψει στο χωριό του Τσούλη, στους Ασκούς της Πεδιάδας.

Ο αδελφός του Τσούλη Αχμετ βλέποντας το άλογο να επιστρέφει χωρίς τον αναβάτη του είπε στραφείς προς τη σύζυγό του: Χανούμη, εσκοτώσανε τον παταξή!

Το τραγούδι του Τσούλη λέει και τα εξής για τη λιποθυμία της παλλακίδας Μαριώς του Τσούλη, μόλις τον είδε σφαγμένο:

<< Μεσαρίτες, Εμπαρίτες, Μοχιανοί, κατωχωρίτες
δεν ακούσατε μια φαμα στο Λασίθι ίντα ‘κάμα……..

.

Μα στση Χορτασάς το Λάκκο τονε ριξαν (τον Τσούλη) άνω κάτω
και την κεφαλή του κόψαν στον τρουβά την εμπουρδώσαν
στο σκαρβέλι την κρεμάσαν και στσ' Ασκούς την κατεβάσαν.
και άμα την εκατεβάσαν όλοι στο χορό επιάσαν…..
Και στα Ασκούς, στο Καροπούλι. -Ε, Μαριό, Κοκκινοπούλι
πρόβαλε να δεις τον Τσούλη τον Αγά σου το Φουντούλη,
τον καλό σου τον…..
μα δεν θα ξανάρθη πουρι, που τον έχουν σκοτωμενο,
στη φοραδα φορτωμένο.
Και προβαίρνει απ' αραμάδα και τση διδει λιγομάρα
Μα δε σου 'πα η καημένη στο Λασίθι μην πηγαίνεις;…>>

Το πτώμα του Τσούλη, για να μη μυρίζει, μετά τη δολοφονία ρίχθηκε σε μια σχισμή βράχων και καλύφθηκε με χώμα και πέτρες και στο εξής όποιος περαστικός χριστιανός περνούσε από εκεί έριχνε μια πέτρα πάνω από το μνήμα λέγοντας τον εξής αναθεματισμό **«ΕΤΣΑ ΝΑ ΠΑΝΕ ΟΛΟΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ»**.

Κατά μια άλλη εκδοχή, λέει ο Στρατηγός Αλεξάκης, ο φόνος του Τσούλη έγινε μόνο από το Μιχάλη Μπούμπο από τον Άγιο Γεώργιο Λασιθίου (παντρεμένος από την Κριτσά Μιραμπέλλου), επειδή ο Τσούλης απήγαγε τη μικρότερη αδελφή του. Ο Τσούλης, λέει, άρπαξε με την απειλή όπλου την αδελφή του Μπούμο, την έβαλε στη σέλα του αλόγου, αυτός κάθισε στην κάπουλα του και απο εκεί οδηγούσε το άλογο να πάνε στους Ασκούς Πεδιάδος. Μαθαίνοντας αυτό ο Μπούμος έτρεξε και τον πρόλαβε στη θέση Σελί Χορτασά, όπου με το όπλο του τον πυροβόλησε και τον άφησε κάτω άπνου ελευθερώνοντας την αδελφή του κ.λπ..

Ο φόνος του δυνάστη Τσούλη θεωρήθηκε τότε ανδραγάθημα και αναπτέρωσέ το εθνικό φρόνιμα των Ελλήνων για ελευθερία. Ο λόγος που έγινε δημώδες άσμα

Γ. Ο ΠΑΠΑ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΛΕΞΗΣ

Σύμφωνα με δημοσίευμα στο Facebook του καθηγητή κ. Εμμ Συμιανάκη:

Μια από τις πιο ένδοξες και συνάμα τραγικές μορφές του Λασιθίου υπήρξε ο παπάς του Μαγουλά Νικόλαος Αλέξης . Γεννήθηκε στα 1761 στο χωριό Μαρμακέτω από πατέρα Αλέξιο Αλέξη που είχε μετακομίσει εκεί από τους Ποτάμους. Εμαθήτεψε στα κρυφά σκολειά της Κρουσταλλένιας και Αγ Πελαγίας και λόγω και της έμφυτης ευφυίας του κίνησε το ενδιαφέρον του διαβόητου μουκαταγασί του

.

δυτικού Λασιθίου Χασάν Χάνιαλη, ο οποίος τον εξανάγκασε να αναλάβει την οικονομική του διαχείριση και τη φροντίδα του θερινού του κονακιού στου Μαγουλά κατά τους χειμερινούς μήνες. Το καταναγκαστικό αυτό έργο δεν ικανοποιούσε την ψυχή του νεαρού Νικολάου, γιατί μισούσε την Τουρκιά και γιατί δεν μπορούσε να βλέπει τα έργα και τις ημέρες του άρπαγος Χάνιαλη. Την ψυχική λύτρωση έφερε η σκέψη να γίνει παπάς για να παραιτηθεί από το βδελυρό καθήκον του βοηθού του Χάνιαλη. Παντρεύτηκε λοιπόν στου Μαγουλά και έγινε εφημέριος εκεί μέχρι το θάνατο του. Πρώτο του έργο υπήρξε η διεύρυνση του μικρού ναού του Αγ Σπυρίδωνος το 1810. Δεύτερο η δημιουργία πολυμελούς οικογένειας εκ 14 τέκνων, 9 αρρένων και 5 κοριτσιών. Τρίτο η εξολόθρευση του μισητού τυράννου του Λασιθιού Χάνιαλη. Ο δυνάστης αυτός είχε κληρονομήσει τον πατέρα του Ζαδετ Χάνιαλη, αρχιγενίτσαρο από τα Χανιά, εξ Χανιά Αλης, ο οποίος είχε αποκτήσει με αθέμιτα μέσα τεράστια περιουσία στην Πεδιάδα μέχρι και το Μύρτος Ιεράπετρας. Ο Χασάν Χάνιαλης λοιπόν διορίστηκε το 1880 μουκαταγασίγια την είσπραξη του φόρου της δεκάτηςκαι κατάκλεβε και τους Λασιθιώτες και το οθωμανικό κράτος. Είχε κονάκι στην οδό Ζωγράφου στο Ηράκλειο και ήταν τόσο πλούσιος που κατασκεύασε δημόσια κρήνη μεγαλοπρεπή στην πύλη Αγ Γεωργίου στο Ηράκλειο, κάτω από το άγαλμα Βενιζέλου. Διατηρούσε θερινό κονάκι στου Μαγουλά δίπλα στη γρα Βρύση, όπου διέμενε τα καλοκαίρια. Διοικούσε το Λασίθι με συνεργάτες ντόπιους, όπως λέει το δημώδες άσμα, όπως ο Παπαδάκης Γιάννης από το Μαρμακέτω, ο Δασκαλάκης Γιάννης από το Μέσα Λασίθι, και ο Προεστάκης από το Ψυχρό, τους οποίους συμπεριλαμβάνει στο ανάθεμα του ο ποιητής. Ένας άλλος ποιητής αναφέρει. Κι ο Χανιαλής επρόβαλε ποκάτω από τσι Γούβες, τρώτε λίγο λίγο το ψωμί και χαχαλιές τσι βρούβες! Να τρώνε λιτά λιτά οι Λασιώτες,.

Αυτόν τον τύραννο και πρώην αγγαρευτή του έβαλε στο μάτι ο παπα Αλέξης. Επρωτοστάτησε λοιπόν και συστάθηκε τοπική επιτροπή, η οποία κατήγγειλε αρχικά στον πασά του Ηρακλείου και κατόπιν στην Κωνσταντινούπολη τις αυθαιρεσίες του Χάνιαλη εις βάρος Τουρκων και Ρωμιών. Ο σουλτάνος εξαγριώθηκεκαι έστειλε μυστικό φιρμάνι στον πασά του Ηρακλείου να εξοντώσει το Χάνιαλη . Πράγματι ο πασάς προσκάλεσε το Χάνιαλη στο σεράι του για δήθεν διαβούλευση και τον κρέμασε. Αυτό το γεγονός σημειώνει ο παπα Νικόλαος σε ένα εκκλησιαστικό βιβλίο. 1815 ο πασάς έπνιξε το Χάνιαλη. Στη θέση του μουκαταγασί διορίστηκε μετά ο Τσούλης, αλλά την χάρηκε μόνο δυό χρόνια γιατί τον σκότωσε και αυτόν ο Μπούμπος με τα 3 παιδιά του παπά Νικόλα.

Η συμμετοχή του παπα Νικολάου στην εξόντωση του Χάνιαλη αλλά και τριών υιών του στο φόνο του Τσούλη είχαν τρομερές

.

συνέπειες για την πολυμελή του οικογένεια. Δύο υιοί του επικηρύκτηκαν και εξοντώθηκαν από γενίτσαρους, ένας άλλος πήγε στους Ασκούς, πήρε μαζί του το κεφάλι του Τσούλη, το εναπέθεσε στο σεράι του πασά στο Ηράκλειο, έγραψε με κάρβουνο στον τοίχο ότι αυτός σκότωσε τον Τσούλη και μετά μπήκε στο καράβι και κατέληξε στην Κεφαλονιά με το ψευδώνυμο Μωυσής. Ο υιός του Μιχαήλ εγκαταστάθηκε στο χωριό του παππού Αλέξιου στους μέσα Ποτάμους και από αυτόν προέρχεται ως εγγονός ο πασίγνωστος στρατηγός Ιωάννης Αλεξάκης. Άλλος του υιός έγινε ιερέας στην Παναγιά Πεδιάδας με το όνομα Παπαδάκης. Μια θυγατέρα του παντρεύτηκε το Γεώργιο Μηλιαρά στο Ψυχρό εξ ης οι Μηλιαράδες, άλλη τον Ντολαψή στου Μαγουλά, εξ ης οι Ντολαψήδες. Μια άλλη παντρεύτηκε στην Καλλονή Πεδιάδας και ετέρα στους Μέσα Ποτάμους. Το 1818 φοβερή πανώλης πήρε στον τάφο και τον ίδιο τον παπά Αλέξη, με την παπαδιά και το στερνοπούλι του, κορίτσι. Έτσι διελύθη εις τα εξ ών συνετέθη η ιστορική αυτή οικογένεια, όπως και εκείνη του Μπούμπου απλώς και μόνο γιατί έπραξαν το πατριωτικό τους καθήκον.

Δ. Ο ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΠΟΥΜΠΟΣ, Ο ΦΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΤΣΟΥΛΗ

Σύμφωνα με δημοσίευμα στο Facebook του καθηγητή κ. Εμμ Συμιανάκη:

<<Γύρω στα 1800 διαλύθηκαν τα μετόχια του Βασιλικού και της Αγ Πελαγίας και οι κάτοικοι τους μετεγκαταστάθηκαν σε μια μικρή συνοικία του Αγ Γεωργίου με το όνομα Χωριδάκι. Οι κυριότερες οικογένειες από αυτά τα μετόχια ήταν οι Αγγελάκηδες, οι Παναγιωτάκηδες και η οικογένεια Μπούμπου. Κάποιος Μπούμπος είχε παντρευτεί με Κριτσωτοπούλα, αλλά πέθανε και έμεινε χήρα. Γύρω στα 1817 ζούσε στους Ασκούς Πεδιαδας ο διαβόητος γενίτσαρος Τσούλης αγά, ο οποίος με τη συμμορία του έκανε άνω κάτω το Λασίθι, εβίαζε κοπέλες, άρπαζε εισοδήματα Λασιωτών, ξυλοκοπούσε όποιον ήθελε χωρίς τιμωρία. Το 1817 έκαμε το λάθος να απαγάγει για να βιάσει την ορφανή κόρη του Μπούμπου. Η χήρα εζήτησε από το γιο της Μιχάλη να εκδικηθεί τον απαγωγέα. Ο Μιχάλης βρήκε στου Μαγουλά τα παιδιά του θρυλικού παπα Αλέξη και εζήτησε τη βοήθεια τους. Αυτά άλλο που δεν ήθελαν και την άνοιξη του ίδιου χρόνου έστησαν ενέδρα στον Τσούλη στο Σελί της Χορτασάς. Ο Τσούλης γυρνώντας αμέριμνος από το Λασίθι πάνω στο άλογο του δέκτηκε τα πυρά του Μιχάλη Μπούμπου του αδελφού εκδικητή και έπεσε κάτω νεκρός. Αμέσως ο Μιχάλης του απέκοψε την κεφαλή και την έβαλε στον ντρουβά που ήταν κρεμασμένος στο σκαρβέλι του σωμαριού. Το άλογο συνέχισε το δρόμο του και έφερε την κεφαλή στο κονάκι του

.

αγά στους Ασκούς, στην καπατουμά του Τσούλη. Οι εκδικητές έριξαν πέτρες επάνω στο αποκεφαλισμένο πτώμα και απήλθαν στα χωριά τους. Από τότε όποιος Λασιώτης διερχόταν από κει έριχνε μια πέτρα στο σωρό και αναφωνούσε. Ανάθεμα σε Τσούλη.

Μετά οι Τούρκοι άρχισαν απηνή διωγμό στις οικογένειες των εκδικητών. Τα 14 παιδιά του παπα Αλέξη διασκορπίστηκαν σε διάφορα χωριά ή άλλαξαν επώνυμα. Το ίδιο συνέβη και με τους Μπούμπους του Αι Γιώργη. Αλλαξαν κι αυτοί επίθετο και έγιναν Αγγελάκηδες, μετεκόμισαν στη Βόνη και αλλού. Σε κάποιο χωριό διατηρείται το επώνυμο Μπουμπάκης και Μπιμπάκης. Πιθανώς και το επώνυμο Μπίμπας να έχει κάποια σχέση. Σήμερα δεν υπάρχει πλέον στον Αι Γιώργη επώνυμο ή παρανόμι Μπούμπος. Μόνο στην Ανάληψη Χερσονήσου υπάρχει τοπωνύμιο στου Μπούμπο. Αυτά για να μην ξεχνούμε την ιστορία μας>>.

ε. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 – 1830 ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Στο μεγάλο αγώνα του 1821 και η Κρήτη δεν έλειψε από το μεγάλο ξεσηκωμό. Αμέσως μετά των ξεσηκωμό των Ελλήνων στην Πελοπόννησο, αποφασίστηκε η κήρυξη της επανάστασης και στην Κρήτη τον Απρίλιο του 1821 σε συνέλευση που έγινε στα Σφακιά. Ειδικότερα στις 27 Μαΐου 1821 πραγματοποιείται Παγκρήτια Επαναστατική Συνέλευση στη «Θυμιανή Παναγία» των Σφακίων, όπου οι εμπειρότεροι και ανδρειότεροι ορίζονται αρχηγοί των όπλων.

Ο Κ. Κριτοβουλίδης («Απομνημονεύματα», 1859) αναφέρει ότι όταν ξέσπασε η επανάσταση στην Κρήτη το 1821 οι Κρήτες ήταν αγύμναστοι και προ αυτού εξέλεξαν τους πιο ικανούς και πιο έμπειρους στα πολεμικά ως οπλαρχηγούς, για να τους οδηγούν: «Τοιούτους λ.χ. απέδειξαν οι μεν Χερσονησίται ή Πεδιαδίται τον Γεώργιον Καμπασακάλην και Ζαχαρίαν Αποστολάκης, οι δε Μεραμπελιώται τον Μανώλην Λουτσάκην, Μιχάλην Μαγουλάκην και Κωνσταντίνον Στακάκην, οι Λασιτιώται τον Μανώλην Καζάνην και Βασίλειον, πατέρα του ύστερον αναδειχθέντος Βασιλογεώργη, οι Αρκάδες τον Αναγνώστην Συμιακόν και οι Ιεραπύτνιοι τον Φραγγιόν Παπαδάκην, οι δε δυο Στιακοί, Ιωάννης Κοντός και ιωάννης Μακρής ως και ο Σήφης Τερμιτσάκης και Θεόδωρος Σπανός, ήτινες ηγούντο των οπλισμένων Στιακών.»

Η αρχή των γεγονότων έγινε τον Ιούνιο του 1821 στο Λούλο Χανίων με νίκη των χριστιανών. Οι Τούρκοι αντιδρώντας κρέμασαν τον επίσκοπο Κισάμου Μελχισεδέκ και σκότωσαν στα Χανιά 400 χριστιανούς. Στο Ρέθυμνο φυλάκισαν τον επίσκοπο , τον οποίο κρέμασαν μετά από ένα χρόνο και έσφαξαν πολλούς χριστιανούς. Στο

.

Μεγάλο Κάστρο τα πράγματα είναι χειρότερα . Οι Τούρκοι σκότωσαν το μητροπολίτη Γεράσιμο και πέντε επισκόπους . Έκαψαν τη μητρόπολη , λεηλάτησαν την πόλη και βγήκαν στα περίχωρα . Θανάτωσαν ηγουμένους μοναστηριών , άοπλους διαβάτες και αγρότες . Σε 800 υπολογίζονται οι νεκροί . Στη Σητεία σκοτώθηκαν 300 χριστιανοί , ενώ η Μονή Τοπλού κάηκε και πολλοί μοναχοί σφαγιάστηκαν . Το Νοέμβρη του 1821 ήλθε στην Κρήτη ο Μιχαήλ Αφεντούλης, απεσταλμένος του Δημ. Υψηλάντη, με το τίτλο '' Γενικός Έπαρχος και Αρχιστράτηγος Κρήτης '', ο οποίος συγκάλεσε Γενική Συνέλευση στους Αρμένους Χανίων το Μάη του 1822, όπου ψηφίστηκε το '' Σχέδιο Προσωρινής Διοικήσεως της νήσου Κρήτης'' και η Κρήτη διαιρέθηκε σε τέσσερα διαμερίσματα.

στ. ΤΟΥΡΚΟΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Το 1822 ο Σουλτάνος της Τουρκίας Μαχμούτ Β', ύστερα από τον πολυμέτωπο αγώνα σε όλο τον Ελληνικό χώρο, ζητά τη βοήθεια του αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή [Μωχάμετ Άλυ]. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας οι Αιγύπτιοι θα κατέπνιγαν την επανάσταση στην Κρήτη, στην Κάσο και στην Πελοπόννησο (Ο Μεχμέτ ζήτησε από το σουλτάνο της Τουρκίας να του παραχωρήσει την Κρήτη, ως αποζημίωση για τα τεράστια έξοδα της εκστρατείας του γιου του, Ιμβραήμ, στην Πελοπόννησο). Ο Μεχμέτ Αλής δέχθηκε πρόθυμα την πρόταση, υπολογίζοντας σε μελλοντική μόνιμη κατοχή της Κρήτης και απέστειλε ισχυρές δυνάμεις στο νησί, υπό την αρχηγία του γαμπρού του **Χασάν Πασά**.

Στις 28 Μαΐου 1822 κατέπλευσε στη Σούδα ο αιγυπτιακός στόλος με 30 πολεμικά και 84 φορτηγά (10.000 Αιγύπτιοι στρατιώτες και 5.000 ιππείς). Στις αρχές Ιουνίου προσέβαλε την οχυρή τοποθεσία της Μαλάξας, όπου οι επαναστάτες κατόρθωσαν να κρατήσουν τις θέσεις τους. Η ασυμφωνία όμως των αρχηγών και η αδυναμία συντονισμένης δράσης των επαναστατών προεξοφλούσε την αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το Χασάν στη συνέχεια. Μια επίθεση των επαναστατών στα Τσικαλαριά στις 12 Ιουνίου απότυχε και έφερε μεγάλες απώλειες. Ο Χασάν επανέλαβε τις επιχειρήσεις του από την 1η Αύγουστου. Με ισχυρές δυνάμεις ξεκίνησε από το Πλατανιά, με σκοπό να διαλύσει τις επαναστατικές εστίες στην ορεινή Κυδωνία. Ως τις 6 Αυγούστου είχε πατήσει τα χωριά Λάκκους και Θέρισο, παρά τις συνεχείς παρενοχλήσεις των τοπικών οπλαρχηγών. Στις επιχειρήσεις όμως αυτές έχασε 600 άνδρες και αυτό τον ανησύχησε ιδιαίτερα. Εγκαταλείποντας τα ορεινά χωριά της Κυδωνίας, πέρασε στον Αποκόρωνα και αφού κατάστρεψε τα χωριά του, προχώρησε στο Ρέθυμνο και στο Μυλοπόταμο.

.

Στη συνέχεια τον Ιανουάριο του 1823 ο Χασάν πέρασε στο Οροπέδιο Λασιθίου κατακαίοντας τα χωριά , κατασφάζοντας όσους κατοίκους δεν είχαν φύγει στα βουνά και στήνοντας πυραμίδες με τα κεφάλια τους και αιχμαλωτίζοντας νέους για να πουληθούν ως δούλοι στα σκλαβοπάζαρα. Μάλιστα στο χωριό Ψυχρό Λασιθίου σφάξανε τον παπά Φραγκιά (Φραγκίσκο) και αιχμαλωτίσανε (παιδομάζωμα) τους γιους του κάπου 13-14 ετών, ένας από τους οποίους, ο Εμμανουήλ, μετά θα εξισλαμιστεί, θα γίνει Υπουργός Στρατιωτικών της Αιγύπτου και συνάμα ο Αρχηγός του Αιγυπτιακού στρατού κατοχής της Κρήτης με το όνομα Ισμαήλ Φερικ Πασάς.

ζ. ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΗΣ ΜΙΛΑΤΟΥ (21 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1823)

Όταν ο Χασάν Πασάς έφθασε στη Μινώα (νυν επαρχία Μεραμβέλου) του νομού Σητείας (νυν Λασιθίου) το Χειμώνα του 1822, σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Κ. Κριτοβουλίδη, διέταξε την ολοσχερή καταστροφή του. Τότε 300 ένοπλοι και 1.700 γυναικόπαιδα εγκλείσθηκαν και οχυρώθηκαν σε σπήλαιο στο χωριό Μίλατος, εκεί όπου παλιά υπήρχε η αρχαία πόλη Μίλητος (στην περιοχή τού Μιραμπέλου στο Λασίθι, 45 χιλιόμετρα ανατολικώς τού Ηρακλείου), όπου οθωμανικό στράτευμα 5.000 ανδρών υπό το Χουσεΐν Μπέη άρχισε να τούς πολιορκεί και κανονιοβολεί την 3 Φεβρουαρίου 1823 κατά διαταγή τού Χασάν Πασά. Μετά από δύο εβδομάδες πολιορκίας, κατά τη διάρκεια της οποίας οι υπερασπιστές τού σπηλαίου απέκρουσαν, οι τελευταίοι άναψαν φωτιά στην είσοδό του, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί αποπνικτική ατμόσφαιρα εντός τού σπηλαίου και να αναγκασθούν οι Έλληνες να παραδοθούν (15 Φεβρουαρίου 1823). Όλοι οι πολεμιστές σφαγιάστηκαν, όλοι οι ιερείς ρίχθηκαν στη πυρά, οι γριές γυναίκες και τα μωρά ποδοπατήθηκαν από τα άλογα του ιππικού και οι νέες γυναίκες και οι νέοι άνδρες στάλθηκαν στα σκλαβοπάζαρα της Ασίας και Αφρικής. Εκείνη την αποφράδα ημέρα η ηρωική Κρήτη μάτωσε από τη βάρβαρη χυδαιότητα της αφρικανικής ηπείρου. Μετά όμως από λίγες μέρες, η Θεία Δίκη κατακεραύνωσε τον αρχηγό των Αγαρηνών για τα εγκλήματά του στο Λασίθι και στη Μίλατο: Επανερχόμενος με το στράτευμά του από το Λασίθι με σκοπό να θύσει και απολύσει τα χωριά τής πεδιάδας τής Μεσαράς (στη νότια Κρήτη), ο Χασάν Πασάς στρατοπέδευσε στο Καστέλι, όπου όμως το άλογό του αφήνιασε και τον έριξε κάτω με αποτέλεσμα τον ακαριαίο θάνατό του.

Ο Κ. Κριτοβουλίδης στα «απομνημονεύματα» (1859) του, γράφει: «…Περί τα μέσα λοιπόν του μηνός Φεβρουαρίου κατεστενοχωρηθέντες εκ της δίψης και απελπισίας από πάσης ανθρώπινης βοήθεια οι εν τω σπηλαίω παρεδόθησαν εις τον Πασαν, όστις έσφαξε τότε

.

απανθρώπως τους περισσότερους εκ των ευρεθέντων εκεί ανδρών, τριάκοντα δε εξ αυτών, τους εκλέκτορες, απήγαγε σιδηροδέσμιους εις τας σκοτεινάς φυλακάς της Σπίνας Λόγγας, όπου ετελεύτησαν μετ' ολίγας ημέρας. Όσους δε ιερείς εύρε μεταξύ αυτών συνδέσας προς αλήλους δίκην κτηνών, τους έρριψε ζώντας, ως λέγεται, εις μεγάλην πυράν, ήτινες και ολοκαυτώθηκαν. Εκ δε των γυναικών , τας μεν προβεβηκυίας εθανάτωσεν, άλλας δε με τους ίππους κατεπάτησεν, τα δε νεωτέρας και τα παιδία απήγαγαν εις την πιεράν αιχμαλωσίαν αγεληδόν εις την Ασίαν, την Αίγυπτον και αλλαχού της Αφρικής...»

Ακολούθως στη θέση του θανόντος Χασάν Πασά τοποθετήθηκε νέος στρατηγός, ο Χουσεΐν Μπέης, γαμπρός και αυτός του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου. Ο αιγυπτιακός στόλος με ναύαρχο τον Ισμαήλ Γιβραλτάρ, έφτασε στην Κρήτη στις αρχές Ιουνίου και αποβίβασε 3.000 άνδρες και άφθονο πολεμικό υλικό ενισχύοντας τις δυνάμεις του Χουσεΐν. Ο νέος αρχιστράτηγος των τουρκοαιγυπτιακών δυνάμεων ακολούθησε ένα στρατηγικό σχέδιο, που προέβλεπε την καταστολή της επανάστασης πρώτα στα ανατολικά, για να μην παρενοχλείται και στη συνέχεια στα δυτικά. Ο Χουσεΐν έφτασε στα Χανιά το Φεβρουάριο του 1824. Αφού λεηλάτησε τα χωριά του Αποκόρωνα και συνέλαβε πλήθος αιχμαλώτων, εισέβαλε τον επόμενο μήνα από το Λουτρό στα Σφακιά. Έντρομοι οι άμαχοι ζητούσαν σωτηρία στα παραπλέοντα Ελληνικά πλοία και στο απρόσιτα φαράγγια της Αγιάς Ρουμέλης και Σαμαριάς.Ο Χουσεΐν στη συνέχεια με εκπληκτική ταχύτητα πέρασε στο Σέλινο και στην Κίσσαμο, για να διαλύσει και τις τελευταίες εστίες των επαναστατών. Οι επαναστάτες και οι άμαχοι διασκορπίστηκαν στα βουνά και τα φαράγγια για να δασωθούν. Ο επίλογος γράφτηκε με τη σφαγή στο Λαφονήσι όπου είχαν καταφύγει καταδιωκόμενοι Κισσαμίτες. Τα αιγυπτιακά στρατεύματα κατάφεραν και πέρασαν απέναντι στο νησί και τους κατάσφαξαν όλους. Τα θύματα στις επαρχίες αυτές ξεπέρασαν τους 1. 500 νεκρούς. Παραπλέοντας στα παράλια διάφορα Ελληνικά πλοία, παρακολουθούσαν τις μάχες στην ξηρά και παρελάμβαναν τους καταδιωκόμενους και τα γυναικόπαιδα για να τους μεταφέρουν στα Κήθυρα, στην Πελοπόννησο και τ' άλλα νησιά. Σε 60.000 υπολογίζονται οι εκπατρισμένοι μόνο κατά τους πρώτους μήνες του 1824. Εκατοντάδες έπεσαν στα χέρια του εχθρού και αιχμάλωτοι μεταφέρθηκαν στις σκλαβαγορές της Αλεξάνδρειας και της Σμύρνης.

η. ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ ΜΕΛΙΔΟΝΙΟΥ Κ.ΛΠ.

Κατά τη διάρκεια των ως άνω γεγονότων ο Αφεντούλης φιλονίκησε με τους κρητικούς οπλαρχηγούς κι εκείνοι ζήτησαν να

.

αντικατασταθεί. Το Μάη του 1823 έρχεται στην Κρήτη στη θέση του Αφεντούλη ο Υδραίος Εμμανουήλ Τομπάζης με μερικά πλοία και λίγους εθελοντές και έδωσε νέες ελπίδες στον αγώνα. Ο Τομπάζης λόγω της αναρχίας που επικρατούσε κατάφερε να συγκεντρώσει μόλις 3.000 επαναστάτες. Στη μάχη που δόθηκε στην περιοχή της Αγίας Βαρβάρας οι Έλληνες αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και ο Χουσε'ϊ'ν , αφού υπέταξε τη Μεσαρά πέρασε στο Αμάρι και στο Μυλοπόταμο του Ρεθύμνου. Στις 2 και 3 Οκτωβρίου του 1823 στο σπήλαιο Μελιδονίου βρήκαν οικτρό θάνατο 370 κάτοικοι του χωριού Μελιδονίου που κρύφτηκαν, επειδή δεν ήθελαν να παραδοθούν στους επιδρομείς Τούρκους. Οι τελευταίοι πετούσαν από την είσοδο του σπηλαίου αναμμένα υλικά, που ο καπνός τους προκάλεσε ασφυξία. Οι νέοι και οι νέα, αφού κακοποιήθηκαν, πουλήθηκαν στην Αίγυπτο. Σαν από θεία δίκη , ο Χασάν σε λίγες μέρες έπεσε από το άλογό του και σκοτώθηκε. Ο Χουσε'ϊ'ν κινήθηκε μετά προς τα δυτικά και λεηλάτησε την επαρχία του Αποκόρωνα, κυρίεψε τα Σφακιά και τον υπόλοιπο νομό Χανίων. Είχε καταφέρει να καταπνίξει την κρητική επανάσταση, αφού λόγω του εμφύλιου πολέμου που επικρατούσε τότε στην Ελλάδα δε στάθηκε δυνατό να σταλεί βοήθεια στον Τομπάζη, ο οποίος τελικά εγκατέλειψε την Κρήτη τον Απρίλη του 1824.

θ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821 ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 1823

Στις 27 Μαΐου 1821, δηλαδή αμέσως μετά την κήρυξη της Εθνικής Επανάστασης στις 25 Μαρτίου 1821, πραγματοποιείται Παγκρήτια Επαναστατική Συνέλευση στη «Θυμιανή Παναγία» των Σφακίων, όπου οι εμπειρότεροι και ανδρειότεροι ορίζονται αρχηγοί των όπλων, μεταξύ των οποίων οι καπετάνιοι: Μιχαήλ Κόρακας (Μιχάλης Καρούζος από την Πόμπια Ηρακλείου, 1797 -1882), Εμμ Καζάνης (Εμμ Ροβίθης από το χωριό Μαρμακέτω του Οροπεδίου Λασιθίου, 1793 – 1843), Βασιλακογιώργη (Βασιλείου Γεώργιος από το χωριό Άγιο Χαράλαμπο ή Γέρωντομουρί του Οροπεδίου Λασιθίου 1794 – 1854) κ.α.

Η αρχή των γεγονότων έγινε τον Ιούνιο του 1821 στο Λούλο Χανίων με νίκη των χριστιανών . Οι Τούρκοι αντιδρώντας την επόμενη κιόλας μέρα κρέμασαν τον επίσκοπο Κισάμου Μελχισεδέκ και σκότωσαν στα Χανιά 400 χριστιανούς.

Στο Ρέθυμνο φυλάκισαν τον επίσκοπο , τον οποίο κρέμασαν μετά από ένα χρόνο και έσφαξαν πολλούς χριστιανούς .Στο Μεγάλο Κάστρο τα πράγματα είναι χειρότερα . Οι Τούρκοι σκότωσαν το μητροπολίτη Γεράσιμο και πέντε επισκόπους . ΄Έκαψαν τη μητρόπολη , λεηλάτησαν τη πόλη και βγήκαν στα περίχωρα . Θανάτωσαν .

ηγουμένους μοναστηριών , άοπλους διαβάτες και αγρότες . Σε 800 υπολογίζονται οι νεκροί . Στη Σητεία σκοτώθηκαν 300 χριστιανοί , ενώ η Μονή Τοπλού κάηκε και πολλοί μοναχοί σφαγιάστηκαν . Το Νοέμβρη του 1821 ήλθε στην Κρήτη ο Μιχαήλ Αφεντούλης, απεσταλμένος του Δημ. Υψηλάντη, με το τίτλο '' Γενικός Έπαρχος και Αρχιστράτηγος Κρήτης '', ο οποίος συγκάλεσε Γενική Συνέλευση στους Αρμένους Χανίων το Μάη του 1822, όπου ψηφίστηκε το '' Σχέδιο Προσωρινής Διοικήσεως της νήσου Κρήτης'' και η Κρήτη διαιρέθηκε σε τέσσερα διαμερίσματα.

Το 1822 ο Σουλτάνος, ύστερα από τον πολυμέτωπο αγώνα σε όλο τον Ελληνικό χώρο, ζητά τη βοήθεια του αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή [Μωχάμετ Άλυ]. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας οι Αιγύπτιοι θα κατέπνιγαν την επανάσταση στην Κρήτη, στην Κάσο και στην Πελοπόννησο. Στις 28 Μαΐου 1822 περίπου 10.000 Αιγύπτιοι στρατιώτες και 5.000 ιππείς αποβιβάστηκαν στη Σούδα υπό την αρχηγία του Χασάν Πασά και έπνιξαν την επανάσταση των Κρητών στο αίμα. Στη συνέχεια στις 23 Ιανουάριου 1823 ο Χασάν πέρασε στο Οροπέδιο Λασιθίου απο το Οροπέδιο του καθαρού και το έκαψε πέρα ως πέρα. Τα Τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα κατασφάζουν όσους κατοίκους του Οροπεδίου Λασιθίου δεν είχαν φύγει στα βουνά και στήνουν πυραμίδα από τα κεφάλια τους στο χωριό Αγιος Κωνσταντίνος. Οι βάρβαρες ορδές του στρατηγού Χασαν το χειμώνα πέρασαν στη συνέχεια στο Μεραμπέλλο και το Φλεβάρη του 1823 πολιόρκησαν για 15 ημέρες το σπήλαιο της Μιλάτου, σφαγιάζοντας τα 2.000 γυναικόπαιδα που είχαν καταφύγει εκεί. Κατά τη διάρκεια αυτών των γεγονότων ο Αφεντούλης τσακώστηκε με τους κρητικούς οπλαρχηγούς κι εκείνοι ζήτησαν να αντικατασταθεί. Το Μάη του 1823 έρχεται στη Κρήτη στη θέση του Αφεντούλη ο Υδραίος Εμμανουήλ Τομπάζης με μερικά πλοία και λίγους εθελοντές και έδωσε νέες ελπίδες στον αγώνα. Νέος Αιγύπτιος στρατηγός ορίστηκε ο Χουσείν πασάς που έφερε 3000 ακόμη στρατιώτες και άφθονα πολεμοφόδια, συγκεντρώνοντας συνολικά 12.000 στρατό. Ο Τομπάζης λόγω της αναρχίας που επικρατούσε κατάφερε να συγκεντρώσει μόλις 3.000 επαναστάτες. Στη μάχη που δόθηκε στη περιοχή της Αγίας Βαρβάρας οι Έλληνες αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και ο Χουσε'ί'ν , αφού υπέταξε τη Μεσαρά πέρασε στο Αμάρι και στο Μυλοπόταμο του Ρεθύμνου. Στις 2 και 3 Οκτωβρίου του 1823 στο σπήλαιο Μελιδονίου βρήκαν οικτρό θάνατο 370 κάτοικοι του χωριού Μελιδονίου που κρύφτηκαν, επειδή δεν ήθελαν να παραδοθούν στους επιδρομείς Τούρκους. Οι τελευταίοι πετούσαν από την είσοδο του σπηλαίου αναμμένα υλικά, που ο καπνός τους προκάλεσε ασφυξία. Οι νέοι και οι νέα, αφού κακοποιήθηκαν, πουλήθηκαν στην Αίγυπτο. Σαν από θεία δίκη , ο Χασάν σε λίγες μέρες έπεσε από το άλογό του και

.

σκοτώθηκε. Ο Χουσείν κινήθηκε μετά προς τα δυτικά και λεηλάτησε την επαρχία του Αποκόρωνα, κυρίεψε τα Σφακιά και τον υπόλοιπο νομό Χανίων. Είχε καταφέρει να καταπνίξει την κρητική επανάσταση, αφού λόγω του εμφύλιου πολέμου που επικρατούσε τότε στην Ελλάδα δε στάθηκε δυνατό να σταλεί βοήθεια στον Τομπάζη, ο οποίος τελικά εγκατέλειψε την Κρήτη τον Απρίλη του 1824.

Στον Κώδικα Θυσιών αναφέρονται ως εξής τα γεγονότα του Λασιθίου: <<Ο Χασάν Πασάς κατέλαβε εύκολα την επαρχία Ρίζου περνώντας από τη Βιάννο, την οποία και ερήμωσε· Κατόπιν προσπάθησε να προσβάλει το οροπέδιο του Καθαρού και να μπει από εκεί στο Λασίθι. Το Νοέμβριο του 1822 ο οθωμανικός στρατός εισέβαλε στο Λασίθι, το οποίο υπέστη τη μεγαλύτερη καταστροφή από όλες τις επαρχίες της Ανατολικής Κρήτης. Το ποσοστό των σκοτωμένων, σύμφωνα με τα στοιχεία του Κώδικα (Θυσιών), ξεπερνά το 96% του πληθυσμού (βλ. Πίνακα 1β), ενώ οι πηγές κάνουν λόγο για σφαγές συνολικά πέντε χιλιάδων ατόμων και αιχμαλωσία διπλάσιων. Χωριά όπως ο Άγιος Κωνσταντίνος, το Καμινάκι, ο Άγιος Γεώργιος, το Γέρων το Μουρί κ.ά. συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο αριθμό εκτελεσμένων. Ο γενικός έπαρχος και αρχιστράτηγος του νησιού Μ. Κομνηνός Αφεντούλιεφ σε επιστολή του προς τον Ι. Κωλέττη αναφέρει για το Λασίθι ότι «ο εχθρός ήλθεν και εκατάσφαξεν έως 5000 ψυχές, και εσκλάβωσε διπλές» (Ν. Τωμαδάκης - Α. Παπαδάκη, Κρητικά ιστορικά έγγραφα, τ. 1, σ. 153).

Οι απώλειες στο Λασίθι φαίνεται ότι ήταν ιδιαίτερα υψηλές, όχι μόνο επειδή δεν υπήρχαν εκεί μουσουλμάνοι κάτοικοι, αλλά και επειδή, λόγω της ασφάλειας που πρόσφεραν τα απόκρημνα βουνά, είχε συγκεντρωθεί στο οροπέδιο μεγάλος αριθμός του άμαχου χριστιανικού πληθυσμού από άλλα μέρη της Κρήτης. Η παράδοση αναφέρει ότι η σφαγή των αμάχων σταμάτησε μόνον όταν ο Χασάν Πασάς αντίκρισε τους σωρούς των κεφαλιών των σφαγμένων που είχαν συγκεντρωθεί στο αλώνι του χωριού Άγιος Κωνσταντίνος και ενημερώθηκε ότι όλοι όσοι σκοτώθηκαν. ήταν άοπλοι.

Ωστόσο, ο Αιγύπτιος στρατηγός δεν ολοκλήρωσε το έργο του με την καταστροφή του Λασιθίου· πολλοί χωρικοί είχαν ήδη εγκαταλείψει τις εστίες τους αναζητώντας σωτηρία σε νησιά του Αιγαίου, όπως την Κάσο, τη Νάξο, την Ύδρα, τις Σπέτσες, αλλά και στην Πελοπόννησο και στη Στερεά Ελλάδα. Τον Ιανουάριο του 1823 ο οθωμανικός στρατός κατέλαβε την επαρχία Μεραμπέλου πυρπολώντας και καταστρέφοντας πολλά χωριά, ανάμεσα στα οποία και την Κριτσά, τις Δωριές, τις Λίμνες, το Χουμεριάκο και τις Βρύσες. Η μεγαλύτερη, ωστόσο, καταστροφή έγινε στο σπήλαιο της Μιλάτου, όπου σφαγιάστηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν περισσότερα από δυο χιλιάδες

.

άτομα, που είχαν καταφύγει εκεί προκειμένου να σωθούν από τους Οθωμανούς. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Κώδικα Θυσιών, στην επαρχία Μεραμπέλου οι σκοτωμένοι φτάνουν το 68%, με τα περισσότερα θύματα στη Νεάπολη, τη Βουλισμένη και τη Φουρνή, ενώ το ποσοστό των αιχμαλώτων είναι υψηλότερο απ' ό,τι στις άλλες περιοχές και φτάνει το 16%.>>.

Η φιλόλογος κ Άννα Μανουκάκη-Μεταξάκη περιγράφει ως εξής τα γεγονότα της επανάστασης του 1821 στην Κρήτης: Η Κρήτη ακολούθησε την επανάστασή τη γενική επανάσταση των Ελλήνων το 181 στις 14 Ιουνίου του 1821. Η προκήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Κρητών αναφέρει: «Οι κάτοικοι της Κρήτης πλήρεις από υψηλόν και ευγενές της Ελευθερίας αίσθημα έλαβον κατά της οθωμανικής τυραννίας τα όπλα περί τας 14 Ιουνίου εν έτει 1821». Η πρώτη κινητοποίηση έγινε στα Σφακιά με πολλή επιφύλαξη, εξαιτίας του παθήματος του Δασκαλογιάννη το 1770. Οι συγκρούσεις γενικεύθηκαν γρήγορα σε όλη την Κρήτη. Οι Τούρκοι εκδικήθηκαν με λύσσα. Απαγχονίζονται οι Επίσκοποι Κισσάμου Μελχισεδέκ, Κυδωνίας Καλλίνικος, Ρεθύμνου Γεράσιμος. Όταν ήρθε η είδηση στην Κωνσταντινούπολη για τα γεγονότα, στο Ηράκλειο έγινε η μεγαλύτερη σφαγή που γνώρισε η Κρήτη. Στις 24 Ιουνίου έσφαξαν τους Επισκόπους Κνωσσού, Χερρονήσου, Λάμπης και Σφακίων, Σητείας και Διοπόλεως. 800 ήταν οι νεκροί εκείνης της ημέρας στο Ηράκλειο και στα περίχωρα. Νικηφόρες μάχες διεξάγονται στη Μαλάξα, στον Άγιο Ιωάννη Ρεθύμνου και στη Μεσαρά. Οι Τούρκοι κατανοούν ότι είναι αναγκαία για την καταστολή της Επανάστασης η καταστροφή των Σφακίων. Οι Σφακιανοί αντιλαμβανόμενοι τον κίνδυνο ζητούν μάταια από τους Σπετσιώτες πλοία, μπαρούτι, μολύβι… «…Δι' αγάπην Χριστού, στείλετε, δια να απαντήσομεν την ορμήν του εχθρού…».25.000 τούρκικος στρατός καταστρέφει τα Σφακιά. Κι όμως στις 21 Οκτώβρη οι Κρήτες ανασυντάσσονται και γνωρίζοντας ότι απαιτείται ενιαία στρατιωτική και πολιτική διοίκηση απευθύνονται στον Δημήτριο Υψηλάντη και ζητούν Γενικό Αρχηγό της Κρήτης, αφού προηγουμένως, 29/5/1821, είχε συγκροτηθεί η Καγκελαρία των Σφακίων. Ο Υψηλάντης έστειλε το Μιχαήλ Κομνηνό Αφεντούλη, που παρέμεινε στην Κρήτη από το Νοέμβριο του 1821 ως το Νοέμβριο του 1822 και επιδίωξε την πολιτική συγκρότηση του νησιού, καλώντας γι ' αυτό τον Πέτρο Ομηρίδη-Σκυλίτση, εκπρόσωπο της Κρήτης στην πρώτη Γενική Συνέλευση της Επιδαύρου. Ωστόσο ο Σουλτάνος Μαχμούτ Δ', ζητά τη βοήθεια του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου, ο οποίος υπολογίζοντας τη μελλοντική κατοχή της Κρήτης έστειλε το Χασάν Πασά το Μάη του 1822, που κατέπλευσε στη Σούδα με 30 πολεμικά και 84 φορτηγά. Η καταστολή της Επανάστασης άρχισε. 12 και 13

.

Ιουνίου του 1822 οι Τουρκοαιγύπτιοι νίκησαν στα Τσικαλαριά και στη Μαλάξα τους Κρήτες, ενώ ο Σερίφ, Πασάς του Χάνδακα, κατέστρεψε τα Ανώγεια. Ο Χασάν επιχείρησε με πολλές υποσχέσεις να πείσει τους Κρήτες να καταθέσουν τα όπλα, αλλά μάταια.

Μετά από τις συνεχείς αποτυχίες του Χασάν στη Δυτική Κρήτη, ήρθε στο Ηράκλειο και εισέβαλε στην επαρχία Πεδιάδας, για να υποτάξει το Λασίθι, τόπο συγκέντρωσης και σιτοβολώνα των επαναστατών. Οι επαναστάτες κατέλαβαν τις προσβάσεις και ο τουρκοαιγυπτιακός στρατός τράβηξε στη Βιάννο, από εκεί στην Ιεράπετρα σκορπώντας το θάνατο και από Μάλες, Κρούστα και Κριτσά εισέβαλε το Νοέμβριο του 1822 στο Λασίθι που κατέστρεψε ολοσχερώς, αφήνοντας πίσω του 400 νεκρούς. Πέρασαν το χειμώνα στο Μεραμβέλλο, όπου το Φεβρουάριο του 1823, μετά από δεκαπενθήμερο άγριο κανονιοβολισμό των 200, κυρίως αμάχων, έγκλειστων στο ιστορικό σπήλαιο της Μιλάτου, σκότωσαν τους περισσότερους και τους άλλους τους πούλησαν δούλους. Μετά από λίγες ημέρες οι Τούρκοι επανήλθαν στην Πεδιάδα, όπου ο Χασάν σκοτώθηκε στο Καστέλι, πέφτοντας από το αφηνιασμένο του άλογο. Κατά τον Κριτοβουλίδη: «Η θεία δίκη επισκοπούσα άνωθεν τιμωρεί αδυσωπήτως τας αδίκους πράξεις... Έπεσε ο Χασάν θύμα της θηριωδίας του, εκτραχηλισθείς από τον αφηνιάσαντα ίππον του, τον δε νεκρόν του μετέφερον κρυφίως εις Ηράκλειον, δια να μην ήθελον επαναλάβει νέον θάρρος οι αντίπαλοί των, Κρήτες...».

Μετά την τοποθέτηση του Εμμανουήλ Τομπάζη στην Κρήτη ως αρμοστή, 21/5/1823, παρά τις κάποιες πολεμικές επιτυχίες, οι Τούρκοι με αρχηγό τον έξυπνο και τολμηρότατο Αιγύπτιο Χουσεΐν ανασυντάχθηκαν. Η Επανάσταση καταστέλλεται στην Ανατολική Κρήτη. Στη μάχη της Γέργερης και των Αμουργελών (έγινε στις 20/8/1823 και σκοτώθηκαν 300 Κρήτες) ο ηρωισμός, αν και θαυμαστός, δεν απέδωσε.

Ύστερα από την υποταγή και της Μεσαράς, οι Τουρκοαιγύπτιοι, αφού έπνιξαν, ρίχνοντας εύφλεκτες ύλες και βάζοντας φωτιά, 370 γυναικόπαιδα και 30 οπλοφόρους στο σπήλαιο του Μελιδονιού, προχώρησαν και λεηλάτησαν τη Δυτική Κρήτη. Το 1824 εκπατρίστηκαν 60.000 Κρήτες πρόσφυγες ανά την Ελλάδα. Στα τέλη του Μάη του 1824 η Επανάσταση είχε σβήσει από την έλλειψη όπλων και πολεμοφοδίων, τη σκληρότητα των Τουρκοαιγυπτίων, την απομόνωση από τον εθνικό κορμό και τις εμφύλιες διαμάχες.

Ο Χουσεΐν παραχώρησε αμνηστία. Κάποιοι όμως ασυμβίβαστοι συνέχισαν τον κλεφτοπόλεμο. Είναι οι «Καλησπέρηδες» ή «Παταξίες» ή «Γραμβουσιανοί», που έκαναν το βίο των Τούρκων αβίωτο. Εις απάντησή τους, φανατικοί γενίτσαροι, οι «Ζουρίδες» αιφνιδιάζουν επιτιθέμενοι τη νύχτα. Αναλαμπή θα αποτελέσει η κατάληψη

.

του φρουρίου της Γραμβούσας, από τον Αύγουστο του 1825 ως το 1828, που όμως ανακαταλαμβάνεται με απόφαση του Καποδίστρια από τον αγγλογαλλικό στόλο, για να καταπολεμηθεί η πειρατεία. Από τότε και ύστερα τα συμφέροντα των Δυνάμεων και η ανάγκη ύπαρξης ενός μικρού ελεύθερου ελληνικού κράτους καθόρισαν τη μοίρα της Κρήτης. Από τις τελευταίες μάχες ήταν η ήττα στο Φραγκοκάστελλο το 1828 με τον Ηπειρώτη Χατζημιχάλη Νταλιάνη. Ο Καποδίστριας συνέστησε κατάπαυση των εχθροπραξιών. Ίσως με εντολή των Δυνάμεων οι Άγγλοι μεσολάβησαν, για να σταματήσουν οι εχθροπραξίες, να μην αποβιβαστεί στην Κρήτη νέος τουρκοαιγυπτιακός στρατός, και να απομονωθούν οι Τούρκοι στα τρία μεγάλα φρούρια, Χανίων, Ρεθύμνου και Ηρακλείου. Με το πρωτόκολλο του Ιανουαρίου του 1830 η Κρήτη, κυρίως με πρωτοβουλία των Άγγλων, έμεινε έξω από τα ελληνικά σύνορα και ο Σουλτάνος την πούλησε στο Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου για 22.000.000 γρόσια. Ως το 1840 στην Κρήτη διαρκεί η περίοδος της «εστιλβωμένης δουλείας». Στις 22/4/1830 το Κρητικό Συμβούλιο εκδίδει προκήρυξη: «Η Κρήτη ήτο και είναι μέρος αδιάσπαστον της Ελλάδος… ώστε δεν ημπορεί τις να εννοήσει πώς παρεσιωπήθη διόλου, ενώ ακόμη μάλιστα έχει τον εξολοθρευτικόν πόλεμον εις τους κόλπους της και οι Τούρκοι είναι περιορισμένοι εις μόνα τα φρούριά των από τους Έλληνας… ημείς δεν ευρίσκομεν αλλού την σωτηρίαν μας παρά εις τα όπλα μας και εις αυτόν τον έντιμον θάνατον· και αν η Χριστιανοσύνη μας παραδώσει εις την ασπλαχνίαν των Τούρκων, αφού κατασφάξομεν απαθώς τας γυναίκας, τα τέκνα και τους γέροντάς μας, ας γενώμεν και ημείς θύματα, αλλά θύματα ένδοξα των απαραγράπτων δικαίων μας…». Το τέλος της Επανάστασης του 1821 βρήκε την Κρήτη γεμάτη ερείπια, χήρες και ορφανά. 13 κάτοικοι αντιστοιχούν σε κάθε τετραγωνικό χιλιόμετρο. Όμως οι αγώνες των Κρητών για την ελευθερία και την αξιοπρέπειά τους δε σταμάτησαν εδώ, αλλά σε σύντομο διάστημα συνεχίστηκαν.

2. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1830 – 1840)

Α. ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

Το 1830, σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών που πρόσφερε ο αντιβασιλέας της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλής στο Σουλτάνο, για να καταστείλει τις επαναστάσεις σε Κρήτη, Κάσο και άλλα μέρη του παραχωρείται η Κρήτη. Στα τέλη του Σεπτέμβρη 1830 έφθασαν στο λιμάνι της Σούδας τριάντα πολεμικά και φορτηγά αιγυπτιακά πλοία και έφεραν 4.000 ταχτικό Αιγυπτιακό στρατό υπο την ηγεσία του οσμάν Νουρεδιν Μπέη, καθώς και άφθονα εφόδια. Ο Νουρεδίν μαζί με το

.

Μουσταφά, που στο μεταξύ είχες προαχθεί στο βαθμό του Πασά, θα διοικούσαν σαν εκπρόσωποι του Μεχμετ Αλή στην Κρήτη, ο Νουρεδίν σαν στρατιωτικός διοικητής και ο Μουσταφάς σαν πολιτικός διοικητής. Ο Σουλειμάν Πασάς, που ήταν μέχρι τότε γενικός Διοικητής και Σερασκέρης (αρχιστράτηγος) της Κρήτης εκ μέρους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη. Το 1830 με το πρωτόκολλο του Λονδίνου η Κρήτη παραχωρήθηκε νόμιμα στον αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή. Η Κρήτη παρέμεινε στα χέρια των Αιγυπτίων μέχρι το 1841 οπότε και με τη Συνθήκη του Λονδίνου οι τότε «μεγάλες δυνάμεις» ξανάδωσαν στην Υψηλή Πύλη την Κρήτη.

Ο Αιγύπτιος Ζεναπ Ισματ Ρασεντ («Η Κρήτη υπό την Αιγυπτιακήν εξουσίαν 1830 – 1840», Ν. Σταυράκης («Στατιστική του Πληθυσμού της Κρήτης κ.λπ.), σχετικά με την Αιγυπτιοκρατία Κρήτης αναφέρει τα εξής: << Ούτω περίπου είχον τα πράγματα μέχρι της Μεγάλης πανελληνίου επαναστάσεως του 1821, ότε και η Κρήτη εκ των πρώτων ελληνικών χωρών ύψωσεν την σημαίαν της ανεξαρτησίας. Τότε ο αντιβασιλεύς της Αιγύπτου Μεχμετ Αλής, κληθείς εις επικουρίαν του Σουλτάνου προς καταπολέμησιν των αποστάντων Ελλήνων, έστειλεν το πρώτον εις Κρήτην στρατιωτικήν δυναμιν εν έτει 1822, συνισταμένην εξ 7.000 Αλβανών υπό την αρχηγίαν του Χασαν πασά, παρ΄ω διτέλει ως υπαρχηγός, ο νεαρός ανεψιός αυτού Μουσταφάς, ο μετά ταύτα διαδεχθείς τον θείον του και επί πολλά έτη διοικήσας την Κρήτη ως απόλυτος σατράπης. Άλλαι αιγυπτιακοί δυνάμεις κατέφθασαν εις Κρήτην κατά το Νοέμβριον του 1824 υπό τον περιβόητον Ιβραίμ πασά τον υιόν του Μεχμέτ Αλή πασά, επανακάπτωντα εκ της πρώτης εις Πελοπόννησον εκστρατείας. Την ανωτέραν πολιτικήν και στρατιωτικής εξουσίαν εξήσκει τότε εν ονόματι του Σουλτάνου ο ρηθείς Χασάν Πασάς, έδραν έχων τον Χάνδακα, η δε διοίκησις Χανίων είχε ανατεθεί εις τον νεαρόν Μουσταφά Βέην,…….. Ότε κατ' ακολουθίαν των εν Συρία συμβάντων ο Μεχμέτ Αλής επέκυψεν εις τους όρους της συνθήκης της τετραπλής συμμαχίας τη 27 Νοεμβρίου 1840 η ημέτερα νήσος επανήλθεν εις την κυριαρχίαν του βασιλεύοντος τότε Σουλτάν Μετζίτ…. **(Ν. Σταυράκη, «Στατιστική του Πληθυσμού της Κρήτης κ.λπ. «, Αθήνησι 1890 σ. 155)**

<<Ο Σουλτάνος της Τουρκίας, πολεμών τους επαναστάτες Έλληνας, κατά το έτος 1821, και φοβούμενος μην πέσουν η Κρήτη και η Κύπρος εις την εξουσίαν των Ελλήνων, εζήτησε την βοήθειαν του Μωχαμέτ Άλυ, ηγεμόνα της Αιγύπτου. Το γεγονός τούτο χρονολογείται από της Πέμπτης, της 20 Ραμπίκ Ελ – Άβαλ 1246 (8 Σεπτεμβρίου 1830), δια επισήμου εγγράφου (φιρμανίου). Από της εποχής

.

εκείνης, ο Ηγεμών της Αιγύπτου Μωχαμετ Αλυ ήρχισε τας επεμβάσεις του εις τα υποθέσεις της Κρήτης και εν πρώτοις αποστέλλει εις την νήσον, ως Διοικητήν , τον έμπιστον του Σουλειμάν πασά, εφοδιάσας αυτόν με συμβουλάς και οδηγίας, αι οποίαι εξασφάλιζαν επιτυχίαν του έργου του εις την νήσον. Τοιουτοτρόπως ο Μωχάμετ Άλυ έγραψε προς τον Μουσταφά πασά, αρχηγόν των στρατιωτικών δυνάμεων, όπως συνεργασθή μετά του Σουλεϊμάν πασά εν τη επιτελέσει των καθηκόντων του. Τοιουτοτρόπως παρέμενεν η νήσος, ως προς την εσωτερικήν θέσιν της, ως επί της εποχής των Οθωμανών, διηρημένη εις τρία διοικητικά κέντρα μεταξύ των πασάδων, του Οσμάν πασά με έδραν το Χάνδακα (Ηράκλειο), του Λουτφ με έδρα τα Χανιά και του Μωχάμετ Σουχράν πασά με έδραν το Ράσμο (Ρέθυμνο). Η επιστολογραφία του Μωχάμετ Άλυ προς τους τρεις εν λόγω πασάδες, μαρτυρεί την επέμβασίν του εις τας εσωτερικάς υποθέσεις της νήσου. Γράφων δε προς την Υ. Πύλην, συνιστά, όπως τοποθετήση τον Λουτφ Αλλάχ πασά εις την θέσιν του Οσμάν πασά εν τη διοικήσει του Χάνδακος (Ηρακλείου), καθώς και Γενικόν Διοικητήν της νήσου, καθότι διεπίστωσεν, ότι ο μεν πρώτος ήτο νοήμων και οξυδερκής, ο δε δεύτερος επιεικής και αμελής…….>>.

(«Η Κρήτη υπό την Αιγυπτιακήν εξουσίαν 1830 - 1840», Ζεναπ Ισματ Ρασεντ, Κολέγιο Αλ Ασχαρ Καίρου, μετάφραση Ευγ. Μιχαηλίδη**)**

Η ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Η Αιγυπτιακή διοίκηση στην Κρήτη φόρεσε στη αρχή το προσωπείο της δικαιοσύνης και της αμεροληψίας και αντιμετώπιζε φαινομενικά ισότιμα χριστιανούς και μουσουλμάνους. Με τη χορήγηση γενικής αμνηστίας κάλεσε όλους τους κατοίκους της Κρήτης να καταθέσουν τα όπλα και να ζήσουν ειρηνικά. Για τη διοίκηση του νησιού οργανώθηκαν δυο Διοικητικά Συμβούλια, που λεγόταν Σουράδες, ένα στο Ηράκλειο και ένα στα Χανιά, ενώ δυο μικρότερα οργανώθηκαν για το Ρέθυμνο και τα Σφακιά, που όμως στα συμβούλια αυτά η αντιπροσώπευση των Χριστιανών ήταν πάντα μειοψηφία. Ακολούθως, επειδή η Αιγυπτιακή Διοίκηση από τη μια αυθαιρετούσε και από την άλλη το 1832 επέβαλε φορολογικά μέτρα που ήταν αβάστακτα, το Σεπτέμβριο του 1833 συγκεντρώθηκαν κάπου 7000 χιλιάδες Κρήτες στις Μουρνιές Κυδωνίας, για να διαμαρτυρηθούν άοπλοι. Προ αυτού η αντίδραση των Αιγυπτίων διέταξε το Νουρεδίν Μπέη και επιτέθηκε με το ιππικό και διέλυσε βιαίως τη συγκέντρωση, συνέλαβε 41 άτομα ως υπαίτιους και τους κρέμασε και για εκφοβισμό των Ελλήνων απαγχόνισε πολλούς επιφανείς Έλληνες.

.

Β. ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟΥ 1834 (Ρ. ΠΑΣΛΕΥ)

Στην αιγυπτιακή απογραφή της Κρήτης του 1834, απογραφή την οποία διέσωσε ο περιηγητής Ρόμπερτ Πάσλευ (Robert Pashley Esq. («Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834) αναφέρεται καταρχήν ότι στις τρεις πόλεις Ηράκλειο (Χάνδακα), Ρέθυμνο (Ράσμο) και Χανιά καταμετρήθηκαν τα άτομα, ενώ στην υπόλοιπη νήσο όχι, αλλά οι οικογένειες. Τα άτομα του μεγάλου Κάστρου (Ηρακλείου) 12.000, Ρεθύμνου 3.200, των Χανίων 5.803.Οι οικογένειες της υπαίθρου Κρήτης το 1834 ήταν οι εξής:

ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ

ΚΙΣΑΜΟΣ Καστέλι 1458 Χριστιαν. οικογ. 337 Μωαμ. οικογ. 1795 οικογ.,

ΣΕΛΙΝΟ Ροδοβάνι 500 Χριστιαν. οικογ. 451 Μωαμ. οικογ. 951 οικογ.,

ΚΥΔΩΝΙΑ Χανιά 1655 Χριστιαν. οικογ. 252 Μωαμ. οικογ. 1907 οικογ.,

ΣΦΑΚΙΑ Ανώπολη 848 Χριστιαν. οικογ. 0 Μωαμ. οικογ. 848 οικογ.,

Ο αριθμός των Σφακιανών, των ικανών να φέρουν όπλα είναι περίπου 1200. Υπάρχουν περίπου 200 οικογένειες, που κατοικούν τώρα έξω από την Κρήτη, στη Μήλο και αλλαχού. Ο αριθμός των ψυχών στα Σφακιά πριν από το 1821 ήταν περίπου 12.000.

ΑΠΟΚΟΡΩΝΑΣ Φρες 1562 Χριστιαν. οικογ. 197 Μωαμ. οικογ. 1759 οικογ.,

ΑΓ ΒΑΣΙΛΗΣ–ΛΑΜΠΗ Μέλαμπες 818 Χριστιαν. οικογ. 208 Μωαμ. οικογ. 1026 οικογ.,

ΡΕΘΕΜΝΙΩΤΙΚΑ 642 Χριστιαν. οικογ. 552 Μωαμ. οικογ. 1204 οικογ.

ΑΜΑΡΙ 743 οικογ., 246 Μουσουλμάνοι 497 Χριστιαν. οικογ.

ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΣ Μαργαρίτες 920 Χριστιαν. οικογ. 310 Μωαμ. οικογ. 1230 οικογ.,

ΠΥΡΓΙΩΤΙΣΣΑ Αμπελούζος 268 Χριστιαν. οικογ. 91 Μωαμ. οικογ. 359 οικογ.,

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ 406 Χριστιαν. οικογ. 278 Μωαμ. οικογ. 684 οικογ.,

ΜΟΝΟΦΑΤΣΙ 238 Χριστιαν. οικογ. 585 Μωαμ. οικογ. 823 οικογ.,

ΜΑΛΕΒΙΖΙ Άγιος Μύρων 901 Χριστιαν. οικογ. 94 Μωαμ. οικογ. 995 οικογ.,

ΤΕΜΕΝΟΣ Αρχάνες 289 Χριστιαν. οικογ. 118 Μωαμ. οικογ. 407 οικογ.,

ΠΕΔΙΑΔΑ Μοχό 1330 Χριστιαν. οικογ. 396 Μωαμ. οικογ. 1726 οικογ.,

ΡΙΖΟΚΑΣΤΡΟ 663 Χριστιαν. οικογ. 443 Μωαμ. οικογ. 1106 οικογ.,

ΣΗΤΕΙΑ Μουλιανά 898 Χριστιαν. οικογ. 324 Μωαμ. οικογ. 1125 οικογ.,

ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ Καστέλι 840 Χριστιαν. οικογ. 285 Μωαμ. οικογ. 1125 οικογ.,

ΜΕΡΑΜΠΕΛΛΟ-ΛΑΣΙΘΙ Καινούργιο χωριό 1390 Χριστιαν. οικογ. 235 Μωαμ. οικογ. 1625 οικογένειες

.

<<MIRABELLO (ο πρώτος αριθμός αφορά χριστιανούς και δεύτερος μωαμεθανούς): Milato 35 – Ο (μωαμεθανοί), Latsida 35 + 5 (μωαμεθανοί), Vulismene 50+15, Kaenurio khorio 100+2, **Neokhorio 20+20**, Vrachasi + Vrysis + Kommeriako + PlatyPodhi + Nikithiano + Lemnes 80 + 80, Kritsa 180 + 2, Krusta 30 - 0, Prina 40 - 0, Kalo Khorio 10 - 0, Aludha 40 - ο, Spina Longa 0 - 81, Vruka 30 - 0, Luma 15 - Ο, Skoenia 30 - Ο, Furne-Kasteli 50 - Ο, Kato Furne 40 - Ο, Epano Furne 30-0, Four monasteries 35-0, Omissions 50 + 30.

LASITHI: Gaiduromandra and Gerodomuri 30-0, Platı 25-0, Psykro 35-0, Magula 25-0, Kaminaki 30-0, Avrakodi+Kudhumalia+Platiano+haghi Gheorgji 100-0. Haghio Kostantino 30-0, Mesa Lasithaki, Mesa Lasithi 30 - 0, Monastery of Panaghia Marmaketo 25 - 0, Farsaro and Dzermiadha 120-ο, Lagu with Piikiano 20-0, Potamus 20-0.

Σύνολο Μεραμπέλλο και Λασίθι: 1390 Χριστιανικές οικογένειες και 235 Μωαμεθανικές οικογένειες = 1625 οικογένειες

Σύνολο οικογενειών υπαίθρου Κρήτης: 21.535 οικογένειες από τις οποίες οι 16.133 είναι χριστιανικές και 5402 μουσουλμανικές. Οικογένειες

Ακολούθως, λαμβάνοντας υπόψη ότι η κάθε οικογένεια έχει 4 άτομα, ο Πάσλευ συμπεραίνει ότι οι Χριστιανοί Κρήτης ανέρχονται τότε σε 81.000 και οι Μουσουλμάνοι σε 27.000, ήτοι σύνολο 108.000.

Στον αριθμό αυτό προσθέτει και τους κατοίκους των τριών πόλεων: Του μεγάλου Κάστρου (Ηρακλείου) 12.000, Ρεθύμνου 3.200, των Χανίων 5.803 οπότε ο πληθυσμός της Κρήτης το 1834 , υπολογίζει ο Πάσλευ, είναι περίπου 129.000. Δηλαδή το μισό περίπου από τον πληθυσμό που είχε η Κρήτη πριν κηρυχθεί η επανάσταση του 1821.

.

SUMMARY OF THE POPULATION OF CRETE IN 1834.

Name of District.	Chief Place.	C. P.	M. P.	Total.
1. Kísamos	Kísamo-kastéli	1458	337	1795
2. Sélino	Rhodhováni	500	451	951
3. Khaniotika	Khaniá	1655	252	1907
4. Sfakiá	Askyfo / Anopólis / Sfakiá	848	—	848
5. Apokórona	Fré / Kefalá	1562	197	1759
6. Hághio Vasíli	Mélabes	818	208	1026
7. Rhithymniotiká	Rhíthymnos	652	552	1204
8. Amári	Anómeros	497	246	743
9. Mylopótamo	Margarítes	920	310	1230
10. Kastel-Priótissa		268	91	359
11. Kaenurio-kastéli	Ampelússa	406	278	684
12. Monofátsi		238	585	823
13. Malevízi	Hághio Mýro.	901	94	995
14. Témenos	Arkhánes	289	118	407
15. Pedhiádha	Mokhó, Mália	1330	396	1726
16. Rhizó-kastron	Viáno	663	443	1106
17. Mirabéllo	Kaenúrio-khorió	1390	235	1625
18. Setía	Mulianá	898	324	1222
19. Hierápetra	The Kastéli	840	285	1125
		16133	5402	21535

Therefore the rural population consists of about 81,000 Christians and 27,000 Mohammedans: a total of . . . 108,000

Add the three chief cities—

Megálo-Kástron	12,000
Rhíthymnos	3,200
Khaniá	5,800
So that the whole population of the island in 1834 amounts to about	129,000

This is about half its amount at the outbreaking of the Greek Revolution in 1821.

Πληθυσμός Κρήτης, συμφωνα με την αιγυπτιακή απογραφή του 1834, απογραφή την οποία διέσωσε ο περιηγητής Ρόμπερτ Πάσλευ (Robert Pashley Esq. («Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834)

Στην έκθεση-διαμαρτυρία της «Εν Μουριαίς των Χανίων τη 20 Σεπτεμβρίου 1833» των Κρητών Χριστιανών προς τους πρέσβεις των μεγάλων δυνάμεων γίνεται λόγος για 70.000 σφάγια αδελφών και διαφόρων συγγενών.

4. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1841 – 1897)

Κατά τα έτη 1839 – 1841 η Αίγυπτος βρίσκεται σε πόλεμο με την Τουρκία στη Συρία, τον οποίο κέρδισε η Τουρκία και η ήττα αυτή κλόνισε την αιγυπτιακή εξουσία στην Κρήτη. Οι Μ. Δυνάμεις που

.

είχαν ταχθεί υπέρ της ακεραιότητας της Τουρκίας (Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), απέσπασαν με τη νέα Συνθήκη του Λονδίνου (3 Ιουλίου 1840) την Κρήτη από την Αιγυπτιακή κατοχή στην Οθωμανική. Διατήρησαν όμως σαν Γενικό Διοικητή της Κρήτης το Μουσταφά Πασά, ο οποίος λόγω της μακράς θητείας του στην Κρήτη ονομάστηκε Γκιριτλής (Κρητικός)

Α. ΟΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΒΑΣΙΛΟΓΕΩΡΓΗ ΚΑΙ ΧΑΙΡΕΤΗ ΤΟ 1841

Το 1841 κηρύσσεται νέα επανάσταση στην Κρήτη. Στις δυτικές επαρχίες Αρχηγός είναι ο Αριστείδης Χαιρέτης (1805 – 1866) , επανάσταση Χαιρέτη, και στις ανατολικές ο Βασιλογιώργης (Βασιλείου ή Βασιλάκης Γεώργιος, 1794 – 1854), επανάσταση Βασιλογιώργη. Οι εν λόγω επαναστάσεις απέτυχαν, κάτι που ήταν επόμενο, επειδή από τη μια η ελληνική Κυβέρνηση βρισκόταν τότε σε παντελή αδυναμία να βοηθήσει τους επαναστάτες σε πολεμοφόδια και στρατό και από την άλλη οι μεγάλες δυνάμεις (Αγγλία, Ρωσία, Ιταλία, Αυστρία) και κυρίως η Αγγλία καταδίκαζαν την επανάσταση αυτή, γιατί δεν ήθελαν τη διάλυση της Τουρκίας. (Περισσότερα βλέπε «Καπεταν Βασιλογιώργης»)

Β. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΤΟ 1851 ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

Επειδή το 1850 ο Γενικός Διοικητής της Κρήτης Μουσταφά πασάς προάχθηκε στο βαθμό του Μεγάλου Βεζίρη (πρωθυπουργού), αντικαταστάθηκε από τον από το Σαλίχ Βαμικ Πασά, ο οποίος το 1851 μετέφερε την πρωτεύουσα του Εγιαλείου (Διοικήσεως) Κρήτης οριστικά από το Χάνδακα (Ηράκλειο) στα Χανιά, επειδή από τη μια στα Λευκά όρη των Χανίων είχαν αναπτυχθεί δυναμικά επαναστατικά κέντρα και από την άλλη η Σούδα είχε καταστεί το ασφαλέστερο λιμάνι της Κρήτης.

ΧΑΤΤΙ ΧΟΥΜΑΓΙΟΥΝ – ΚΙΝΗΜΑ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗ

Ο κριμαϊκός πόλεμος (1854 – 1855) είχε ευνοϊκές επιπτώσεις για την Κρήτη. Με τη συνθήκη των Παρισίων του 1856 εκδίδεται το «Χάττι Χουμαγιούν» (λαμπρή γραφή), με το οποίο παραχωρούνται σημαντικά προνόμια στους Χριστιανούς υπηκόους, όπως ανεξιθρησκία, προσωπική ελευθερία, εξασφάλιση ιδιοκτησίας κ.α.

Ωστόσο το Σαλίν Βαμίκ Πασά διαδέχτηκε σα Γενικό Διοικητή Κρήτης ο Βελή Πασάς, γιος του Μουσταφά πασά, ο οποίος επανάφερε τη σκληρότητα των περασμένων καιρών . Διοικούσε με μεγάλη

.

σκληρότητα και καταπίεση παρά τις διατάξεις του «Χάτι Χουμαγιούν» Επιπλέον επέβαλε στους Χριστιανούς δυσβάστακτους φόρους . Προ αυτού το 1858 γίνεται το κίνημα του Μαυρογένη. Συγκεντρώθηκαν την Άνοιξη του 1858 στους Λάκους Κυδωνίας αντιπρόσωποι από όλες τις επαρχίες της δυτικής Κρήτης και των Σφακίων και αφενός εξέλεξαν ως αρχηγό το Μανώλη Μαυρογένη και αφετέρου αποφάσισαν να διαμαρτυρηθούν για τις καταπιέσεις στο Βελή Πασά και αν δεν εισακουστούν να επαναστατήσουν. Στις 14 Μαΐου του 1858 κατέβηκαν στη θέση Μπουτσονάρα, έξω από τα Χανιά, 5.000 ένοπλοι Κρητικοί και υπέβαλαν με ειρηνικό τρόπο στο Σουλτάνο, στην Ελληνική Κυβέρνηση και στις Μ. Δυνάμεις διαμαρτυρία. Ο Βελή Πασάς δε δεχόταν τις διαμαρτυρίες των Κρητών και προ αυτού έγιναν ταραχές. Τελικά στις 7 Ιουλίου 1858 έφτασε φιρμάνι από την Κωνσταντινούπολη, που επιβεβαίωνε την απόφαση των απεσταλμένων του Σουλτάνου, που δεχόταν τα αιτήματα των επαναστατών. Δηλαδή παραχωρούνται, με ειδικό φιρμάνι, στους Κρητικούς διάφορα φορολογικά, θρησκευτικά, διοικητικά και δικαστικά προνόμια, που όμως και πάλι σε λίγο καιρό θα αρχίσουν οι Τούρκοι να τα παραβιάζουν προ αυτού μετά ακολουθεί η μεγάλη κρητική επανάσταση του 1866-69 για Ελευθερία και Ένωση με την Ελλάδα του Κρητικού λαού.

Γ. Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ 1866-1869.

Το Μάιο του 1866, πληρεξούσιοι από όλο το νησί έστειλαν αναφορά στο Σουλτάνο και του ζητούσαν την επαναφορά προνομίων που είχαν καταργηθεί μετά το 1858 καθώς και την κατάργηση κάποιων φόρων. Την αρνητική απάντηση της Πύλης ακολούθησε η κήρυξη της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα.

Η νέα επανάσταση ξεκίνησε το Αύγουστο του 1866 και διήρκησε τρία χρόνια, 1866-1869, δίνοντας θαυμαστά δείγματα ηρωισμού και αυτοθυσίας. Αποκορύφωμα της νέας επανάστασης είναι το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου το Νοέμβριο του 1866 και η γιγαντομαχία του Λασιθίου στις 10 - 13 Μαΐου του 1867, καθώς και οι φονικές μάχες που σημειώνονται σε πολλά χωριά των Χανίων, του Ρεθύμνου και του Ηρακλείου. Η επίσημη κήρυξής της επανάστασης του 1866 έγινε στις 21 Αυγούστου του 1866 στο Ασκύφου Σφακίων από την Παγκρήτια Επαναστατική Συνέλευση που συνήλθε εκεί, με βασικό σκοπό την απελευθέρωση της νήσου και την ένωσή της με την Ελλάδα, επειδή δεν είχε πλέον νόημα να ζητούν οι Κρήτες να σέβονται οι Τούρκοι τα δικαιώματα των Ελλήνων, αφού οι Τούρκοι συνεχώς καταπατούσαν τις συνθήκες που υπέγραφαν. Η Αγγλία και η Γαλλία υποστήριζαν την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για

.

να την έχουν ανάχωμα κατά της Ρωσίας και μόνο η Ρωσία ευνοούσε την Κρητική Επανάσταση

Πέραν αυτού από τη μια η Ελληνική Κυβέρνηση βρισκόταν σε πλήρη αδυναμία να υποστηρίξει την Κρητική επανάσταση λόγω και των εσωτερικών προστριβών της και από την άλλη από τις αρχές του θέρους, η Τουρκία είχε στείλει στην Κρήτη ένα ισχυρό στρατιωτικό σώμα 4.600 ανδρών που ενώθηκε με αυτό των Αιγυπτίων που βρισκόταν στο νησί. Έτσι, πριν ακόμη αρχίσουν οι εχθροπραξίες, η στρατιωτική δύναμη των Τούρκων στην Κρήτη έφτανε τους 25.000 άνδρες. Αμέσως μετά την κήρυξη της επανάστασης ‘έφτασαν και νέες επικουρίες και έτσι το Σεπτέμβριο του 1866 βρισκόταν στην Κρήτη 45.000 Τουρκικού και Αιγυπτιακού στρατού και επιπλέον 10.000 Τουρκοκρήτες. Το Σεπτέμβριο του 1866 υπήρχαν στην Κρήτη 45.000 Τουρκικού και Αιγυπτιακού στρατού και επιπλέον 10.000 Τουρκοκρήτες που είχαν στρατολόγησε. Και δεν ήταν μόνο η αριθμητική διαφορά , που έδινε την υπεροχή στους Τούρκους. Ήταν ο σύγχρονος οπλισμός, τα άφθονα εφόδια, η συνεχής οικονομική υποστήριξη, οι έμπειροι μόνιμοι αξιωματικοί και ο ισχυρός στόλος.

Γενικός Αρχηγός των τουρκικών στρατευμάτων της Κρήτης κατά την κήρυξη της επανάστασης του 1866 ήταν ο **Χεκίμ Ισμαήλ Πασα**, των Αιγυπτιακών ο **Σαχίν Πασάς**

Γενικός Αρχηγός των Κρητών επαναστατών ήταν **ο Καπετάν Μιχάλης Κόρακας (Μιχάλης Καρούζος)** από την Πόμπια Ηρακλείου

Η πρώτη μεγάλη νίκη των Κρητών ήταν στις Βρύσες. Κατά τα μέσα Αυγούστου 1866 στο Σέλινο , πριν ακόμη κηρυχτεί η επανάσταση του 1866, Ο Αιγύπτιος Σαχίν, με δυναμό 5.000 αδρών, επιχείρησε να καταλάβει την περιοχή των Βρυσών Αποκορώνου, για να αποκόψει την επικοινωνία με τα Σφακιά. Οι Αποκορωνιάτες πολιόρκησαν το Σαχίν και το ανάγκασαν να συνθηκολογήσει και να αποχωρήσει στα Χανιά. Προ αυτού η Αίγυπτος ανακάλεσε τον Αιγύπτιο Σαχίν και τον αντικατέστησε με τον Υπουργό Στρατιωτικών της Αιγύπτου, τον **Ισμαήλ Φερίκ Σελημ Πασά**, ο οποίος ήταν εξισλαμισμένος (λόγω παιδομαζώματος) από το Χωριό Ψυχρό του Οροπεδίου Λασιθίου. Επίσης η Τουρκία ανακάλεσε το Γενικό Διοικητή Κρήτης Χεκίμ Ισμαήλ Πασά με τον παλιό και έμπειρο Μουσταφά Πασά το Γκιριτλή (Κρητικό), αναθέτοντας του την καταστολή της επανάστασης της Κρήτης. Ο Μουσταφά έφτασε στα Χανιά στις 30 Αυγούστου 1866 και κάλεσε με προκήρυξή του τους επαναστάτες να καταθέσουν τα όπλα μέσα σε πέντε ήμερες. Ωστόσο η Γενική Συνέλευση που συνεδρίασε στους Κάμπους Κυδωνίας απέρριψε τις προτάσεις Μουσταφά στις 7 Σεπτεμβρίου 1866. Το σύνθημα «Ενωσις ή Θάνατος». Ακολούθησαν

.

επιθέσεις στου Μουσταφά στα κέντρα των επαναστατών χωρίς όμως να καταφέρνει να καταστείλει την επανάσταση.

Τον Αύγουστο του 1866 Κρητικοί επαναστάτες κυκλώνουν στο χωριό των Χανίων Βρύσες τον αιγυπτιακό στρατό κατοχής που βρισκόταν εκεί και τον αιχμαλωτίζουν. Προ αυτού ο Τούρκος Μουσταφά Ναϊλή *Πασάς* με ισχυρές δυνάμεις πάει και νικά τους επαναστάτες σε μάχη που έγινε στα υψώματα του Βαφέ. Μετά απ' αυτή τη μάχη ο Μουσταφάς στράφηκε προς την περιοχή του Ρεθύμνου.

ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΑΡΚΑΔΙΟΥ 1866

Στις 8 Νοεμβρίου του 1866 ο Τούρκος Μουσταφά Ναϊλή Πασάς με τον Αιγύπτιο Ισμαήλ Φερικ Πασά περικυκλώνουν το μοναστήρι της Ι.Μ. Αρκαδίου, η οποία ήταν και το αρχηγείο των Επαναστατών, με μια δύναμη 15.000 Τουρκοαιγυπτίων και Αλβανών και 30 κανόνια. Η διαφορά δυνάμεων ασύγκριτη. Οι Κρήτες που είχαν καταφύγει στην Ι.Μ. Αρκαδίου ήσαν 964, από τους οποίους 259 ήσαν πολεμιστές και 705 γυναικόπαιδα. Όμως δε σκέφτονται να παραδοθούν. Προτιμούν τον τίμιο θάνατο από τον τούρκικο εξευτελισμό. Στην Ι.Μ. Αρκαδίου ο Πάνος Κορωναίος είχε εγκαταστήσει φρούραρχο τον ανθυπολοχαγό Ιω. Δημακόπουλο μαζί με τον ηγούμενο Γαβριήλ Μαρινάκη. Μετά από ολιγοήμερες συγκρούσεις, η οθωμανική πλευρά έσπασε τον αμυντικό κλοιό και εισήλθε. Ο ηγούμενος είχε σκοτωθεί πολεμώντας στις επάλξεις. Και όταν πια το Αρκάδι λυγίζει κάτω από το βάρος του εχθρού που ενισχύεται συνεχώς, και το τούρκικο ασκέρι έχει μπει στους εσωτερικούς χώρους του μοναστηριού, ο Κωστής Γιαμπουδάκης και ανατινάσσει την πυριτιδαποθήκη. Οι θόλοι της τινάζονται στον αέρα σκορπώντας το θάνατο σε πάνω από 2500 άτομα χωρίς διακρίσεις. Ο δραματικός επίλογος καταγράφει 864 χρ. νεκρούς και 164 αιχμαλώτους. Το συγκεκριμένο περιστατικό προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση στη διεθνή κοινή γνώμη και απέχθεια για την τουρκική ηγεσία. Φιλέλληνες κινήθηκαν υπέρ των Κρητών με τη συγκρότηση επιτροπών και τη δημιουργία εράνων.

ΜΑΧΗ ΑΝΩΓΕΙΩΝ

Στις 8 Νοεμβρίου 1866, την ημέρα που θυσιαζόταν τ' Αρκάδι, ο Ρεσίτ Πασάς επιτέθηκε από το Ηράκλειο με όλο το στρατό του κατά των Ανωγείων , για να διαλύσει την επικίνδυνη επαναστατική εστία που υπήρχε εκεί και συνάμα για να μην μπορέσουν οι Μυλοποταμίτες να στείλουν βοήθεια στο Αρκάδι. Τη νύχτα της 26ης Δεκεμβρίου 1866 αποβιβάζεται στον όρμο της Αγίας Πελαγίας Μαλεβιζίου ο Μανιάτης Οπλαρχηγός Δημ. Πετροπουλάκης με 500 εθελοντές και αρκετά πολεμοφόδια. Μετά την άφιξη του Πετροπουλάκη φρόνισαν όλοι οι αρχηγοί των εθελοντικών σωσμάτων της Κεντρικής Κρήτης να ενωθούν

.

μαζί του. Έτσι στις 12-13 του Γενάρη 1867 είχαν φτάσει στ᾽ Ανώγεια ο Κορωναίος, ο Γενήσαρλης, ο Σαρότσογλου, και ο Τριτάκης. Εκεί βρίσκονταν και οι αρχηγοί των Κρητών Επαναστατών Κόρακας, Ρωμάνος, Μαστραχάς, Γιάννης Βασιλακογιώργης. Μάρκος Μπουγιουκλάκης, παυλής Ντεντιδάκης, Τσάκωνας, Σκουλάς, Γ. Δασκαλάκης, Γ. Νιώτης, Μαρινάκης κ.α., οι οποίοι σκεφτόταν πως θα αντιμετωπίσουν το Ρεσίτ Πασά στο Μυλοπόταμο. Στις 15 του Γενάρη 1867 ο Ρεσίτ Πασάς με 10.000 στρατό επιχείρησε να περάσει τα στενά της Τυλίσου προς Σκλαβόκαμπο, για να κτυπήσει τα Ανώγεια. Εκεί τους περικύκλωσαν οι επαναστάτες τις Τούρκικες δυνάμεις και τους προξένησαν σημαντικές ζημιές. Ωστόσο την επόμενη μέρα στις 16 του Γενάρη ο Ρεσίτ συγκέντρωσε όλες του τις δυνάμεις και μαζί με το πυροβολικό του επιτέθηκε στις θέσεις των επαναστατών στο Αστυράκι. Εκεί άρχισε τότε μια πεισματώδη και φονική μάχη, η οποία στοίχισε στο Ρεσίτ 500 νεκρούς και στους επαναστάτες μόλις δεκαπέντε, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο αρχηγός της επαρχίας Μαλεβυζίου Π. Ντεντιδάκης. Τελικά οι επαναστάτες, λόγω έλλειψης πολεμοφοδίων, αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και έτσι μπόρεσε ο Ρεσίτ Πασας να κυριεύσει τα Ανώγεια σκοτώνοντας όποιον έβρισκε ακόμη και τους γέρους και παιδιά.

Ο ΕΞΩΜΟΤΗΣ ΟΜΕΡ ΠΑΣΑΣ (MICHAEL LATAS), ΑΙΜΑΤΟΚΥΛΕΙ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Το Μάρτιο του 1867 ο Σουλτάνος Αβδούλ Αζίζ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, βλέποντας ότι ο Γενικός Διοικητής Κρήτης Μουσταφά Πασάς ο Γκιριτλής (Κρητικός), δεν μπορούσε, παρά τις διακηρύξεις του, να υποτάξει τους κρητικούς, τον ανακάλεσε και στη θέση του έστειλε **τον Κροάτη εξωμότη Ομέρ Πασά**, τον οποίο είχε προηγουμένως προαγάγει στον ανώτατο βαθμό του Στρατάρχη (Σαρδάρ Εκρεμ) της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Συνάμα ο Σουλτάνος έδωσε διορία 6 εβδομάδων στον Ομέρ, για να καταπνίξει την Κρητική επανάσταση. Ο Ομέρ αποβιβάστηκε στις 27 Μαρτίου του 1867 στη Σούδα της Κρήτης, εφοδιασμένος με άφθονο χρήμα, ισχυρό πυροβολικό, 4.000 Τσερκέζους ιππείς και με ένα επιτελείο από είκοσι Ούγγρους , Πολωνούς, Γάλλους και Πρώσους αξιωματικούς.

Σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Κρητοβουλίδη, το σχέδιο του Τούρκου Ομέρ Πασά είχε δύο βασικούς στόχους, να καταλάβει τα Σφακιά (Λευκά όρη) και το Λασίθι (το όρος Δίκτη), επειδή εκεί είχαν συγκεντρωθεί και οχυρωθεί οι επαναστάτες της Κρήτης.

Σπουδαιότερα αντιστασιακά κέντρα στην Κρήτη τότε ήταν τα Σφακιά στη δυτική Κρήτη και το Λασίθι στην ανατολική Κρήτη και

.

γι αυτό ο Αρχιστράτηγος των Τουρκο-αιγυπτιακών κατοχικών στρατευμάτων Ομέρ Πασάς έλεγε:

«Αν δεν μερώσω τα Σφακιά, να κάψω το Λασίθι
και αυτόν τον Αποκόρωνα δεν ησυχάζει η Κρήτη»

Και ο Γενικός Αρχηγός των επαναστατών καπετάν Μιχ. Κόρακας, όταν έμαθε ότι ήρθε ο Ομερ Πασάς στην Κρήτη με στρατεύματα, του διεμήνυσε:

'' Χίλια καλώς μας όρισε τ' Ομερ Πασά τ' ασκέρι
Απ' άρματα δεν είχαμε και ήρθε να μας φέρει

Ο Ομέρ Πασάς (Μιχαήλ Λάτας) 1806 – 1871 ήταν εξωμότης και αιμοσταγής Οθωμανός στρατάρχης και κυβερνήτης. Γεννήθηκε στην Αυστρία το 1806 από Σερβική Ορθόδοξη χριστιανική οικογένεια με το όνομα Μιχαήλ Λάτας και αρχικά ήταν Λοχίας Μηχανικού στον Αυστριακό στρατό. Όταν βρέθηκε αντιμέτωπος με τις κατηγορίες της υπεξαίρεσης, κατέφυγε στην Οθωμανική Βοσνία όπου προσηλυτίστηκε στο Ισλάμ, και στη συνέχεια εντάχθηκε στο οθωμανικό στρατό, όπου γρήγορα ανέβηκε στις τάξεις της ιεραρχίας. Ο Ομέρ είχε καταπνίξει στο αίμα τις ταραχές της Συρίας και του Λιβάνου, είχε διαπρέψει στον πόλεμο της Κριμαίας και στι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και ειχε καταστείλει την επανάσταση της Βοσνίας , Ερζεγοβίνης. Ήταν διοικητής στον πόλεμο της Κριμαίας, όπου κέρδισε εξαιρετικές νίκες σε Σιλίστρα και Eupatoria και συμμετείχε στην πολιορκία της Σεβαστούπολης. Έσταζαν τα χέρια του από αίμα χριστιανικό. Η αγριότης του αυτή και η αιμοβορία του τον έκαναν να ανεβεί στον πιο ψηλό στρατιωτικό βαθμό και να θεωρείται ο καλύτερος στρατηγός της Τουρκίας. Το Μάρτιο του 1867 ο Σουλτάνος Αβδούλ Αζίζ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, βλέποντας ότι ο Γενικός Διοικητής Κρήτης Μουσταφά Πασάς ο Γκιριτλής (Κρητικός), δεν μπορούσε, παρά τις διακηρύξεις του, να υποτάξει τους κρητικούς, τον ανακάλεσε και στη θέση του έστειλε τον Κροάτη εξωμότη Ομέρ Πασά, τον οποίο είχε προηγουμένως προαγάγει στον ανώτατο βαθμό του Στρατάρχη (Σαρδάρ Εκρεμ) της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Συνάμα ο Σουλτάνος έδωσε διορία 6 εβδομάδων στον Ομέρ, για να καταπνίξει την Κρητική επανάσταση . Ο Ομέρ αποβιβάστηκε στις 27 Μαρτίου του 1867 στη Σούδα της Κρήτης και στη συνέχεια κέρδισε πολλές μάχες, όμως το μόνο που κατάφερε ήταν να πνίξει στο αίμα το νησί, γιατί οι επαναστάσεις των Κρητών συνεχιζόταν μετά με περισσότερο μένος, κάτι για το οποίο οι Κρήτες και οι Μεγάλες δυνάμεις διαμαρτυρήθηκαν στο Σουλτάνο και συνάμα οι Μ. Δυνάμεις απείλησαν με επέμβαση. Προ αυτού ο Σουλτάνος αντικατέστησε το 1869 τον Ομέρ και συνάμα τον έκανε Υπουργό Πολέμου της Τουρκίας.

.

Ο σύγχρονος του Ομερ ποιητής Ι. Κωνσταντινίδης λέει, σχετικά με τον Ομέρ Πασά:

«Κι ακούγεται άγρια φωνή και έβγαινε από τον Άδη,
Κι έλεγε: Ομέρη άπιστε και του Χριστού προδότη
Που ήλλαξες την πίστη σου Ιούδα ισκαριώτη.
Και σφάζεις γυναικόπαιδα και γέροντες και γράδες
Και μήτε τα παιδιά πονείς μήτε και ταις μανάδες…»

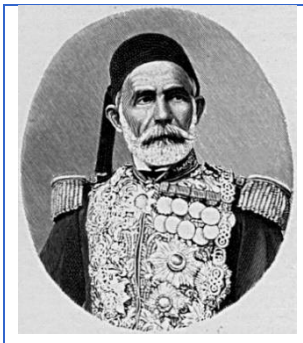

Ο Οθωμανός (Κροάτης εξωμότης και αιμοβόρος) Ομέρ πασάς Iatas 1806 – 1871

Ο Έλληνας πρόξενος στα Χανιά Νικ. Σακκόπουλος σε επιστολή του αναφέρει τα έξης για τον Ομέρ Πασά:

«Ο Ομέρ, όστις άλλοτε ην χριστιανός του ανατολικού δόγματος, εγεννήθη εν χωρίω Πλάσκη της Κροατίας τω 1806 και ωνομάζετο Μιχαήλ Λάττας. Οτε ήτο λοχίας του Μηχανικού της Αυστρίας, έκλεψε εν Βιέννη το ταμείον του σώματος εις ο ανήκε και δραπετεύσας μετέβη εις Τεργέστην , υπό πλαστόν όνομα, όπου προσεκολλήθη ως άριστος καλλιγράφος εις εν εμπορικόν γραφείον. Εκεί απεπλάνησε την θυγατέρα του κυρίου του εμπόρου, επειδή ήτο ευειδής, παρά του οποίου είχε ευρει προστασίαν. Υπεξαιρέσας ικανά δέματα βάμβακος μετέβη μετά της αθώας νέας εις Βοσνίαν Εκεί πιεζόμενος από την δυστυχίαν και μη έχων άλλον εφόδιον ειμή την σωματικήν του καλλονήν, προσεκολλήθη εις έμπορον τινά κρατών τα εμπορικά του βιβλία. Είτα προσελήφθη ως τσιμπουξής παρά Χουσεΐν Πασά τινί, Διοικητή του Βιδινίου, όστις το 1834 τον έπεμψεν εις Κωνσταντινούπολιν. Απέβαλε τότε την δυστυχήν σύζυγόν του. Μετά το νέο επάγγελμά του , δι όπερ ουδ ίχνος τιμής του απέμεινε, εδέχθη και την νια θρησκείαν, ελθών εις Κωνσταντινούπολιν, όπου ωθούμενος υπό των προστατών πασάδων έφθασεν εις τον υψηλότερον βαθμόν της Τουρκικής Αυτοκρατορίας. Εις Κρήτη καταχρώμενος της παντοδυναμίας του έρριψε πολλά οικογενείας εις το πένθος της ατιμίας. Καθ' ο

.

διάστημα έμεινεν εις Χανιά η ζωή του υπήρξε σκανδαλώδης δια τας εντίμους οικογενείας, η δε οικία του εργαστηρίον οργίν και ασωτείας».

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΩΝ 23/4/1867

Στις 10 Απριλίου 1867 ο Ομέρ Πασάς βγήκε από τα Χανιά επικεφαλής 14.000 ταχτικού στρατού και 1500 άτακτων Τουρκοκρητικών με 12 ορεινά κανόνια, για να επιτεθεί κατά των Σφακίων. Προ αυτού με οδηγίες της Προσωρινής κυβέρνησης έγινε η φρούρηση των Σφακίων. Ο Ζυμβρακάκης κατέλαβε τον πόρο της Κράπης, και τη πρόσβαση των Μυριοκεφάλων Βουρβουρέ- Καλλικράτη κατέλαβαν ο Κόρακας, ο Κορωναίος, ο Βυζάντιος, ο Μαρινάκης, ο Βαρδάκης, ο Φασούλης, ο Σγουρός, ο Μοσχοβίτης, ο Πλεύρης, ο Δημητρακάκης κ.α. Ο Χατζημιχάλης Γιάνναρης και ο Κριάρης παρακολουθούσαν τα μετόπισθεν του στρατού του Ομέρ, ενώ τα γυναικόπαιδα των χωριών είχαν μεταφερθεί στον Ομαλό, στη Σαμαριά και στην Αράδενα, για να σωθούν,

Στις 16 του Απρίλη 1867 ο Ομέρ Πασάς στρατοπεδεύει στους Αρμένους, Στύλο και Πρόβαρμα Αποκορώνου. Στις 18 Απριλίου αφήνει στο Μπρόσνερο το Μεχμέτ Πασά με 5000 άνδρες και τον Αλή Ριζά Πασά στους Αρμένους και με το υπόλοιπο του στρατού ξεκινά για την Αργυρούπολη Ρεθύμνης, προκειμένου από εκεί να βαδίσει προς τα Μυριοκέφα, απ᾽όπου φανταζόταν ότι μπορούσε ευκολότερα να καταλάβει τα Σφακιά. Στις 23 του Απρίλη επιτίθενται συγχρόνως ο Μεχμετ Πασάς κατά του Ζυμβρακάκη στην Κράπη και ο Ομερ Πασάς κατά των Μυριοκέφαλών - Καλλικράτη, όπου βρισκόταν ο Κόρακας με το ιππικό του, τους Κένταυρους της Μεσσαράς. Εκεί στις δυο προσβάσεις των Σφακίων, στην Κράπη και στον Καλλικράτη, ορθώθηκε η αθάνατη κρητική λεβεντιά και μαζί με τους εθελοντές, που είχαν έρθει από την Ελλάδα, προφύλαξαν τα Σφακιά από την Τουρκική εισβολή.

Ωστόσο ο Ομέρ δεν πτοείται. Απλά άλλαξε σχέδιο. Σκέφτηκε, όπως προκύπτει από τις μετέπειτα κινήσεις του, αντί να χάνει τον καιρό του και άνδρες σε μια καλά οργανωμένη άμυνα, να στραφεί προς τα ανατολικά της Κρήτης (Ρέθυμνο και Ηράκλειο) σπέρνοντας το θάνατο στα χωριά θέλοντας έτσι από τη μια να βγάλει τους επαναστάτες από τα Λευκά όρη - Σφακιά και να τους φέρει στα πεδινά μέρη του Ρεθύμνου και Ηρακλείου όπου θα του ήταν πιο εύκολο να τους νικήσει και από την άλλη να καταστρέψει την υπόλοιπη Κρήτη που τροφοδοτούσε τους Σφακιώτες επαναστάτες και σε άνδρες και σε τροφοδοσίες κ.λπ..

Η ΚΡΗΤΗ ΣΕ ΠΛΗΡΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

.

Σε ποια κατάσταση έφθασαν να ζουν τότε οι Κρήτες μας αναφέρει ο Γάλλος εθελοντής Desmaze: <<…. Ρημαγμένο το νησί ολότελα μέχρι το υπέδαφος του, ακαλλιέργητη η γη του, δεν έδινε πια τους καρπούς της . Η πείνα είχε αρχίσει να λυμαίνεται σκληρά μεταξύ του αλλόφρονος πληθυσμού, που έμοιαζε σα μελισομανι αναστατωμένο. Οι νεκροί μέναμε άτοί και οι βαριές αναθυμιάσεις των πτωμάτων αναμιγνύονταν σα έρημα χωράφια με τη βαριά οσμή της πυρκαγιάς των καμένων χωριών. Σαράντα χιλιάδες Οθωμανικός στρατός κι άλλοι τόσοι άταχτοι ντόπιοι μπασιμπουζούκηδες ή ξένοι, προσπαθούσαν μάταια να κάμψουν αυτόν τον ανεξερεύνητον σαν το Λαβύρινθο του λαό κι άγριο σαν το Μινώταυρο του. Οι καλλίτεροι στρατηγοί της Τουρκιάς, ο Σουλειμάν, ο Ρεσίτ, ο Δερβίς, ο εξωμότης φραγκοπρώσος Μεχμέτη Αλής, που το πραγματικό του όνομα ήταν Αδόλφος Ντεπρουά, διοικούσαν κάτω από την αρχιστρατηγία του άλλοτε Αυστριακού Μηχανικού (Ομέρ πασά) αυτήν την εξοντωτική στρατιά, διηρημένη σε επτά ταχύτατες ταξιαρχίες που περιέτρεχαν παντοτινά και χωρίς στάση ολόκληρο το νησί και λεηλατούσαν ότι εύρισκαν μπροστά τους… Κανένας οίκτος και καμιά συγγνώμη ούτε από τη μια μεριά ούτε και από την άλλη στον εξοντωτικό αυτό πόλεμο, που εγκαινίασε ο αντιβασιλέας Ομάρ Πασάς…».

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΑΧΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 21 - 30/5/1867

Στις 10 Μαΐου του 1867 ο Αρχιστράτηγος των Τουρκικών στρατευμάτων Ομέρ Πασάς, ο οποίος ήταν εξισλαμισμένος Κροάτης χριστιανός και πρώην αξιωματικός Μηχανικού στου Αυστριακού στρατού, φημιζόμενος για τη θηριωδία του, υποβοηθούμενος από τους στρατηγούς Ρεσίτ και Αλή Ριζα, φεύγουν με το στρατό τους από το Πέραμα και κατευθύνονται προς την πόλη του Ηρακλείου, με σκοπό από εκεί να ετοιμάσουν την εκστρατεία εναντίον των επαναστατών της Ανατολικής Κρήτης, οι οποίοι βρισκόταν στο Οροπέδιο Λασιθίου στη Δίκτης. Στο διάβα τους καίνε τα Ανώγεια και τα άλλα χωριά του Μυλοποτάμου σφάζοντας και όσους αμάχους βρισκόταν εκεί. Αφού έκαψαν και την Τύλισο, ήρθαν στο Ηράκλειο.

Στις 13 του Μάη ο Ομέρ Πασάς βγαίνει από το Ηράκλειο και καταρχήν στρατοπεδεύει στα Σπήλια, δίπλα στην Κνωσό, όπου μετά δυο μέρες έρχεται και ο Τουρκικός στρατός του Τυμπακίου και του Αγίου Μύρωμα.

Στις 15 Μαΐου 1867 στα Σπήλια ο Ομέρ Πασάς κάλεσε σε πολεμικό Συμβούλιο τους στρατηγούς του, για να καταστρώσουν το σχέδιο άμεσης επίθεσης κατά του Λασιθίου. Σύμφωνα με το Τουρκικό σχέδιο, θα πήγαινε σαν εμπροσθοφυλακή ο Μπρατζέρης με τους Βασιμπουζούκους, θα ακολουθούσε ο Ρεσιτ Πασάς με την εφεδρεία και

.

θα ερχόταν έπειτα ο Ομέρ Πασάς με το κύριο σώμα του Αιγυπτιακού στρατού. Συνάμα η Τούρκικη Φρουρά στο Φρούριο της Σπιναλόγκας (κάπου χίλιοι στρατιώτες), που βρισκόταν στο απέναντι μέρος απ' όπου θα έκανε επίθεση ο Ομέρ, να κάνει έξοδο και επίθεση κατά των επαναστατών ως αντιπερισπασμό. Πράγματι στις 15 Μαΐου η Τουρκική Φρουρά της Σπιναλόγκας με 1.000 περίπου άνδρες κάνει έξοδο και επίθεση, όμως οι επαναστάτες της περιοχής τους αποκρούουν, οι οποίου πανικοβλήθηκαν επέστρεψαν στο Φρούριο.

Από την επίσημη έκθεση του Αρχηγού Κ. Σφακιανάκη πληροφορούμαστε ότι οι ένοπλοι επαναστάτες στο Λασίθι, ήσαν περίπου 5.000 άνδρες με:

Γενικό Αρχηγό το καπετάν Μιχάλη Κόρακα (Μιχάλη Καρούζο) από την Πόμπια της Μεσαράς,

Γενικό Αρχηγός των ενόπλων από τις έξι Ανατολικές επαρχίες (Πεδιάδος, Βιάννου, Λασιθίου, Μεραμβέλου, Ιεράπετρας και Σητείας) ο Κωνσταντίνος Σφακιανάκης από το Βραχάσι και με Υπαρχηγό τον Αντώνιο Ζωγράφο ή Ξανθουδίδη από το Αβδού Πεδιάδος.

Οπλαρχηγοί των της επαρχίας Λασιθίου ο Εμμανουήλ Μηλιαράς από το Τζερμιάδω, ο Εμμ Καζάνης ή Καζανάκης από το Μαρμακέτω και ο Αριστοτέλης Βασιλογιώργης από το Γεροντομουρί.

Οπλαρχηγοί της επαρχίας Μεραμβέλου ήταν ο Κωνσταντίνος Κοζύρης από την Κριτσά και ο Εμμ Κοκκινάκης από τη Νεάπολη.

Οπλαρχηγός της επαρχίας Ιεράπετρας ήταν ο Εμμανουήλ Λακέρδας από την Ανατολή και των της επαρχίας Σητείας ο Σήφης Δερμιτζάκης από τη Σητεία.

Οπλαρχηγός των της επαρχίας Πεδιάδος ήταν ο Ν. Τυλιανάκης Οπλαρχηγοί των της επαρχίας Ριζου (Βιάννου) ήταν ο Γεώργιος Μιχαλοδημητράκης, ο Εμμ Χατζάκης και ο Γεώργιος Βαρδιατσάκης. Επίσης οι πεντακοσίαρχοι Ιωάννης Μουρελλάκης και Αντώνιος Καλλιατάκης.

Οι εθελοντές αρχηγοί και οπλαρχηγοί που βρέθηκαν και πήραν μέρος στις μάχες του Λασιθίου ήσαν ο Δημήτριος Πετροπουλάκης και ο ταγματάρχης Ηλίας Δημητρακαράκος από τη Μάνη, ο Γεώργιος Κουρμούλης λοχαγός του Ελληνικού στρατού και ο Χρήστος Βυζάντιος συνταγματάρχης επίσης του Ελληνικού στρατού σε αποστρατεία.

Κατ΄άλλους το επαναστατικό σώμα αποτελείτο από 3000 περίπου οπλοφόρους από την ανατολική Κρήτη και 700-800 περίπου εθελοντές με Αρχηγό το Συνταγματάρχη του ελληνικού στρατού Δημήτριο Α. Πετροπουλάκης από τη Μάνη.

.

Οι Λασιθιώτες Οπλαρχηγοί Καζάνης και Μηλιαράς είχαν φροντίσει τα γυναικόπαιδα να μεταφερθούν στα βουνά της Δίκτης (Καθαρό και Σελένα), καθώς και σε κρυφές σπηλιές της Δίκτης ((Τρύπα Στραβολαγκάδας) κ.α.

Στο μοναστήρι της Ι.Μ. Κρουσταλλένιας βρισκόταν η έδρα της επιτροπής του αγώνα, μέρος της αποθήκης των πολεμοφοδίων και το εργοστάσιο των πυριτιδοβολών (φυσιγγίων). Το εργοστάσιο αυτό ήταν ένα πρόχειρο χυτήριο μολυβιών που κατάντησε άχρηστο, γιατί τα τουφέκια που μεταχειρίζονταν οι επαναστάτες, ήσαν διαφόρων διαμετρημάτων.

Οι επαναστάτες Κρήτες διέθεταν παλιό οπλισμό με αμφίβολη αποτελεσματικότητα και ελάχιστα πολεμοφόδια. Οι Τούρκοι αντίθετα διέθεταν άριστα εξοπλισμένο και οργανωμένο στρατό, με εξασφαλισμένο τον ανεφοδιασμό και την τροφοδοσία.

Η δύναμη του Ομέρ στο Καστέλι όπου είχε στρατοπεδεύσει πριν βγει στο Οροπέδιο Λασιθίου ήταν κάπου 15.000 ή κατ᾽άλλους 25.000 άνδρες. Μαζί του ενώνονται και πολλοί Τουρκοκρήτες Βασιμπουζούκοι ή Μπασιβουζούκοι (άτακτος τούρκικος στρατός) με αρχηγό τον Αλή Αγά Μπραζέρη. Σύμφωνα με την έκθεση – αναφορά του Υποπρόξενου της Ελλάδας στο Ηράκλειο Ιωάννου Μπαρουξάκη, προς τον Πρωθυπουργό Χαρίλαο Τρικούπη, η τουρκική δύναμη απαρτιζόταν από είκοσι και παραπάνω χιλιάδες άνδρες, που υποστηρίζονταν από οκτώ πυροβόλα, τρεις χιλιάδες ιππείς και χιλιάδες φορτηγά ζώα που μετέφεραν το υλικό του πολέμου. Μαζί τους στο Καστέλι ήρθε σε βοήθεια και ο Φερικ (αντιστράτηγος) Ισμαηλ Πασάς της Αιγύπτου με τρία Τάγματα Αιγυπτιακού στρατού, ο οποίος δεν είναι άλλος, παρά ο Εμμανουήλ Καμπάνης ή Παπαδάκης , γιος του του παπά Φραγκιά από το Ψυχρό Λασιθίου, που αιχμαλωτίστηκε μικρός το 1823 και εξισλαμίστηκε.

Στις 18 του Μάη ο Ομέρ άρχισαν οι αναγνωριστικές διερευνήσεις στα διάφορα μέτωπα του Οροπεδίου, που είχαν κι ένα παραπλανητικό χαρακτήρα. Στις 20 του Μάη ο Ομέρ άρχισε αναγνωριστικές διερευνήσεις στα διάφορα μέτωπα του Οροπεδίου, που είχαν κι ένα παραπλανητικό χαρακτήρα. Ο κύριος όγκος του στρατού με το Ρεσίτ Πασά (αρχηγό των Τούρκων Ηρακλείου) επιχείρησε να ανέβει στο Οροπέδιο Λασιθίου δια μέσου της Γερακιανής Λαγκάδας. Ο Αιγύπτιος Ισμαήλ Φερίκ Πασάς με τον αιγυπτιακό στρατό βάδισε από τον αυχένα του Τσούλη το Μνήμα. Ένα άλλο τμήμα επίσης του Τουρκικού στρατού με το Ρεσίτ Πασά ανέβαινε από της Καράς το πηγάδι.

.

Οι πρώτες συγκρούσεις έγιναν στη θέση «καράς το πηγάδι» με σθεναρή αντίσταση των επαναστατών (3.000 οπλοφόροι ντόπιοι και 700 εθελοντές Ελλαδίτες).

Ωστόσο στις 21 Μαΐου ο Ομέρ με παραπλανητικό ελιγμό και λόγω των υπέρτερων δυνάμεων που διέθετε έναντι των Επαναστατών κατάφερε και εισέβαλε στο Οροπέδιο Λασιθίου. Ο Ομέρ, με υπόδειξη του προδότη Δημήτρη Γαλυφή και Τουρκοκρητικών, έκανε πως εισβάλει στο Οροπέδιο Λασιθίου από τους συνήθεις και πιο κοντινούς διόδους ανάβασης (δηλαδή από τους διόδους Τσούλη Μνήμα και Κερά-Άμπελος) και από την άλλη, αφού άφησε εκεί λίγο στράτευμα να απασχολεί-καθηλώνει τους επαναστάτες, εισέβαλε με 15.000 στρατιώτες προς το Λασίθι από την Έμπαρο - Γερακιανή Λαγκάδα, που ήταν ναι μεν δίοδος μακράς απόστασης και χωρίς δρόμο, όμως χωρίς μέρη που μπορούσαν να του γίνουν παγίδες. Το στρατό του τον είχε φέρει στην Έμπαρο κρυφά από την προηγούμενη μέρα που έκανε τις αναγνωριστικές επιθέσεις. Τη δίοδο αυτή φύλασσαν λίγοι επαναστάτες με τον Οπλαρχηγό Χατζάκη, που γρήγορα εξουδετερώθηκε από τη μεγάλη αριθμητική υπεροχή των Τουρκοαιγυπτίων.

Από τις 21 έως τις 29 Μαΐου στο Οροπέδιο Λασιθίου από τη μια γίνονται ομηρικές μάχες και από την άλλη οι Τουρκοαιγύπτιοι μπαίνοντας στα 18 χωριά του Οροπεδίου τα κατακαίγουν και συνάμα σφάζουν όποιον έβρισκαν εκεί, ακόμη και γέρους, γυναίκες και παιδιά.

Στις 28 Μαΐου οι Κρήτες επαναστάτες ανασυγκροτήθηκαν στο οροπέδιο του Λιμνακάρου. Μαθαίνοντας αυτό οι Τούρκοι πάνε να τους βρουν. Ωστόσο με ελιγμό οι Κρήτες ξανακατεβαίνουν στο κάμπο του Λασιθίου. Εκεί έρχονται το πρωί στις 29 Μαΐου και οι Τούρκοι, για να δώσουν μάχη, όμως καταπονημένοι τώρα τους παραλαμβάνουν οι Κρήτες έξωθι του χωριού Τζερμιάδο προς Μαρμακέτω και τους νικούν κατά κράτος. Τουρκοαιγύπτιοι στρατιώτες νεκροί περί τους 2000. Έλληνες επαναστάτες νεκροί 150. Ωστόσο στις 30 Μαΐου 1867 ο Τουρκοαιγυπτιακός στρατός καταφέρνει να ανασυγκροτηθεί στο όρος Αφέντη, ένα βουνό πάνω από το Ψυχρό. Ακολούθως ένα τμήμα του μένει εκεί, ένα άλλο προχωρά προς το Τζερμιάδων και το άλλο προς Μέσα Λασίθι, με σκοπό να περικυκλώσουν τους επαναστάτες εντός του κάμπου του Οροπεδίου.

Στο διάβα τους καταδιώκουν και κατακρεουργούν όποιον έβρισκαν, μικρό ή μεγάλο, γυναίκα ή παιδί. Προ αυτού αφενός οι επαναστάτες φεύγουν προς τα δύσβατα μέρη στην Αλόιδα και Καθαρό, για να σωθούν. Επίσης κάποιοι εθελοντές και άμαχοι που δεν είχαν προηγούμενα καταφύγει στα βουνά, κατέφυγαν στους ανεμόμυλους στη θέση Ζάρωμα (πάνω από το χωριό Μέσα Ποτάμους) όπου μετά τους κατακρεούργησαν οι Τούρκοι του Ομέρ. Κατέκαψαν και τους μύλους

.

και προ αυτού αργότερα κτίστηκαν νέοι αλλού, αυτοί στη θέση Άμπελος.

Γράφει ο ποιητής Κωνσταντινίδης για την καταστροφή του Λασιθίου:

Ευθύς αρχίζει η Τουρκιά τότε την ώρα κείνη
και κανονιοβουλούσανε κι η μέρα νύχτα εγίνη.
Ο ήλιος εθαμβώθηκε τρέμει και φεύγει πέρα
και οι καπνοί του μπαρουτιού μαυρίζουν τον αέρα.
Πέφτουν οι μπάλες σαν βροχή οι μπόμπες σαν χαλάζι
κι η γη οπού δεν ήνοιωθε άρχισε να τρομάζει….
« όπου στραφείς, ένα κορμί νεκρό θε ν' απαντήσεις,
χωριό δεν βρίσκεις να σταθείς, δέντρο για να ακουμπήσεις
τα χόρτα εμαράθηκαν κι όλα τα δεντρά ακόμα
και μαύροι βγαίνουν στεναγμοί απ' της γης το χώμα…»

Και η κρητική μούσα λέει:
«Πάρε τη ράχη του βουνού κι ανέβα πέτρα-πέτρα
σε κάθε πέτρα που πατείς κι ένα αγώνα μέτρα».

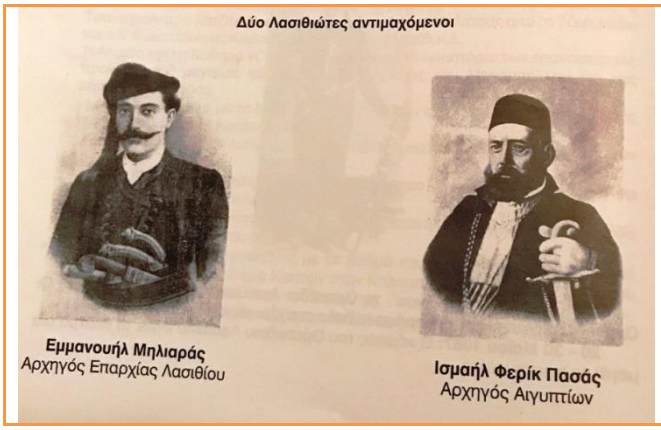

Από το βιβλίο «Μέσα Λασίθι» του Εμμ Ι. Φαρσάρη

Τελικά ο Ομέρ πασάς με τους τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις κατάφερε να καταπνίξει στο αίμα την επανάσταση του Λασιθίου και αυτό όχι λόγω της μαχητικότητας ή της αριθμητικής του υπεροχής, αλλά λόγω έλλειψης πυρομαχικών των επαναστατών. Ωστόσο η μάχη αυτή ήταν η σημαντικότερη και η ενδοξότερη μετά το Αρκάδι, γιατί έδειξε ότι οι Κρήτες ήταν αποφασισμένοι να κατακτήσουν και να κερδίσουν την ελευθερία τους, καθώς σημειώνει στην έκθεσή του ο Σφακιανάκης, κάτι που έγινε λίγο μετά, το 1898.

.

Οι απώλειες των Τουρκο-αιγυπτίων στη Μάχη του Λασιθίου ήταν πολύ μεγάλες. Σύμφωνα με την έκθεση Σφακιανάκη οι πληγωμένοι ήταν αρκετές χιλιάδες και οι σκοτωμένοι ανερχόταν χωρίς υπερβολή σε εφτακόσιους ανάμεσα στους οποίους πάρα πολλοί Τουρκοκρητικοί μπασιμπουζούκοι με τον αρχηγό τους Αλή Αγά Μπραζέρης (φονεύτηκε από τον ίδιο τον Κόρακα). Επίσης κατά τη μάχη σκοτώθηκε άγνωστο πως ο Αιγύπτιος αντιστράτηγος Φερικ Ισμαηλ Πασάς. Σύμφωνα με τη λασιθιώτικη παράδοση ο Φερικ Ισμαηλ Πασάς δολοφονήθηκε από τον Ομέρ, προσφέροντας του δηλητηριασμένο καφέ, επειδή νόμισε ότι δεν ήθελε άλλο να μάχεται κατά των συμπατριωτών του.

Οι σκοτωμένοι και πληγωμένοι Τούρκοι υπολογίζεται ότι έφτασαν τους 700. Από τους επαναστάτες σκοτώθηκαν κάπου 40. Μεταξύ των νεκρών ήταν και ο Μανιάτης οπλαρχηγός των εθελοντών Δ. Πετροπουλάκης, ο οπλαρχηγός Δ. Τσικριτσής και οι Μαυροβουνιώτες φιλέλληνες Μάρκος Κεντέρα, Τόμο Κιούρο,Ταντς Ταντάροβιτς και Βουκ Μάρκοβιστ.

Συμφωνά με την έκθεση ωμοτήτων που συντάχτηκε με τη φροντίδα της Ιεράς Μητρόπολης Κρήτης στο Λασίθι στις 27 Αυγούστου 1867 (αρχείο Μητροπολίτη Κρήτης Τιμόθεου Βενέρη):

• Χωριό Κ. Μετόχι: Το χωριό πυρπολήθηκε και η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου μετασχηματίστηκε σε αναγκαίο. Ο Ζαχαρίας Καλίκης σφάχτηκε και ο Λαμπρής Παπαδούλης κάηκε μέσα στο σπίτι του.

•Χωριό Γεροντομουρί: Καμιά οικία δεν έμεινε απυρπόλητη. Οι Τούρκοι έσπασαν τις ιερές εικόνες και έκαμαν πασσάλους για να δένουν τα άλογά τους. Ο Κωνσταντίνος Ορφανός σφάχτηκε άγρια, αφού είδε τη θυγατέρα του Ελένη να ατιμάζεται μπροστά στα μάτια του. Ο Γεώργιος Μαθιουδάκης σφάχτηκε και το σώμα του ρίχτηκε στη φωτιά.

•Χωριό Πλάτη: Όλα τα σπίτια παραδόθηκαν στη φωτιά. Αφού άνοιξαν τους τάφους που βρίσκονταν γύρω από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, έβγαλαν έξω από τον τάφο το πτώμα ενός ιερέα που είχε πεθάνει πριν λίγες μέρες και το ανασκολόπισαν. Κατάσφαξαν το Γεώργιο Πορτάλιο. Της Αικατερίνης Λουχούνενας και της Ελένης Ντεζογιοπούλας σκίσανε τα στήθη και την κοιλιά. Σκότωσαν ακόμη την παράλυτη Βασιλική Πετρογοπούλα.

• Χωριό Ψυχρό: Το χωριό κάηκε εξ ολοκλήρου. Έσφαξαν τη Ζαμπία Μαρκοπούλου και την έριξαν στη φωτιά. Σφάχτηκε επίσης η φρενοβλαβής Μαρία Χουζουροπούλα και το πτώμα της βρέθηκε ολόγυμνο. Την τυφλή Δέσποινα Κουγιάρενα έκαψαν ζωντανή.

• Χωριό Μαγουλά: Κι’ αυτό πυρπολήθηκε. Θανατώθηκε στο σπίτι του ο τυφλός Γεώργιος Παπαδάκης. Η άλαλη Ευφροσύνη

.

Παπαδάκη βρέθηκε σφαγμένη και γυμνή. Η Δέσποινα Ζερβοπούλα ρίχτηκε ζωντανή και κάηκε στη φωτιά του σπιτιού της. Ο τυφλός Κων/νος Δραμυτινός σφάχτηκε και ο Μιχαήλ Καλίκης τουφεκίστηκε.

• Χωριό Καμινάκι: Αφού γύμνωσαν τον παράλυτο Κωνσταντίνο Στρατάκη και τη γυναίκα του, τους έδεσαν μαζί με σκοινί και τους περιτύλιξαν με ασκί λαδιού τους έδωκαν φωτιά και οι δυστυχισμένοι κάηκαν ζωντανοί. Να οι πραγματικοί Νέρωνες του Δέκατου ένατου αιώνα. Στο Λιμνάκαρο συλλάβανε την Πελαγία Γουνάλη που αφού την ατίμασαν αισχρά, την έριξαν σε παρακείμενο γκρεμό. Έσφαξαν ακόμη την τυφλή Μαρία Μάρκενα. Το χωριό επίσης παραδόθηκε στη φωτιά.

Εθελοντές αρχηγοί και υπαρχηγοί

Οι εθελοντές αρχηγοί και υπαρχηγοί που βρέθηκαν και πήραν μέρος στις μάχες του Λασιθίου ήταν ο Δημήτριος Πετροπουλάκης και ο Ηλίας Δημητρακαράκος από τη Μάνη, ο Γεώργιος Κουρμούλης λοχαγός του Ελληνικού Στρατού και ο Χρήστος Βυζάντιος συνταγματάρχης επίσης του Ελληνικού Στρατού σε αποστρατεία. Δίπλα σ' αυτούς τάχθηκαν και αγωνίστηκαν και αρκετοί ξένοι εθελοντές, όπως οι Μαυροβουνιώτες Μάρκος

Ο Δημήτριος Πετροπουλάκης αρχηγός των Μανιατών εθελοντών ανάμεσα σε μια ομάδα εθελοντών

• Χωριό Αβρακόντε: Κατάσφαξαν τους Γεώργιο Μπελιμπασάκη και Ζαχαρία Μαθιουδάκη. Το Μιχαήλ Καλίκη και τη γυναίκα του συλλάβανε στο Λιμνάκαρο και τους έκαψαν σε σπήλαιο με εικόνες αγίων. Στην ίδια θέση συλλάβανε και την Πελαγία Πεντάρενα που αφού την ατίμασαν τη σκότωσαν. Στο χωριό αυτό σκότωσαν χοίρους, που αφού τους έντυσαν με φελώνια και πετραχήλια, έβαλαν δίπλα τους το άγιο ποτήριο και το ιερό Ευαγγέλιο. Βεβήλωσαν δηλαδή με τον πιο αισχρό τρόπο, τα ιερά σύμβολα της θρησκείας μας. Και το χωριό αυτό πυρπολήθηκε επίσης.

• Χωριό Άγιος Γεώργιος και Κουδουμαλιά: Οι Τούρκοι έπεσαν σαν τίγρεις στα αδύνατα πλάσματα. Σκότωσαν τον Αντώνιον Ταμιώλη τυφλό και το Γεώργιο Ροδίτη, αφού ατίμασαν πρώτα τη θυγατέρα του μπροστά του, που από τότε περιφέρεται τρελή. Έσφαξαν το Γεώργιο Μπελιβάνη. Ζωντανή μέσα στο σπίτι της, στο σπίτι δηλαδή που έχει μετατραπεί σήμερα σε Λαογραφικό Μουσείο, έκαψαν την τυφλή Ελένη Κασάπενα. Το σπίτι επίσης αυτό κάηκε κατά ένα μέρος και φαίνεται ακόμα σήμερα η αντικατάσταση των δοκαριών που έγινε τότε. Έσφαξαν το Γεώργιο Γωνιωτάκη τυφλό και κουτσό, το Γεώργιο Στιβακτάκη και τον Ιωάννη Τσουκάκη. Σκότωσαν το τριών ετών παιδί του Ζαχαρία Διασάκη και την πεντάχρονη κόρη του Εμμανουήλ Ταμιώλη, που λίγο πριν είχε σκοτωθεί κι αυτός στη μάχη. Βρέθηκαν

.

ακόμα σφαγμένοι το βρέφος του Εμμανουήλ Μπελιμπασάκη και ο πολύ γέρος Εμμανουήλ Παπαδάκης. Το χωριό επίσης πυρπολήθηκε.

• Χωριό Άγιος Κωνσταντίνος: Σφάχτηκαν ο παπά Ιωάννης Σακελάρης, ο Αντώνιος Σακελάρης, ο Κωνσταντίνος Μύτης, ο Γεώργιος Βλάσσης και ο Ιωάννης Λοντής. Το χωριό καθώς και η μονή Κρουσταλλένιας πυρπολήθηκαν.

• Χωριό Μέσα Λασίθι: Ο Μιχαήλ Βενέρης και η Παπαμιχελίνα σφάχτηκαν με άγριο τρόπο. Το χωριό κάηκε.

•Χωριό Μαρμακέτω, Φαρσάρω και Τζερμιάδω: Οι γέροντες τυφλοί Γεώργιος Χαρκιαδάκης, Ματθαίος Δημητρόπουλος, Εμμανουήλ Θεοδωράκης και Εμμανουήλ Γιαπιτζής, φονεύτηκαν κατά τρόπο απάνθρωπο. Έσφαξαν τη γριά Καλή Χαρκιάδενα και έκαψαν ζωντανή μέσα στο σπίτι της την Παπαδιά Παπαγιαννιού. Επίσης έσφαξαν την τυφλή θυγατέρα του Γεωργίου Παπακωνσταντίνου. Έσφαξαν τέλος το ηλικίας πέντε ετών παιδί του Κων/νου Τσαμπάντουρα. Τα χωριά πυρπολήθηκαν και καταδαφίστηκαν.

• Χωριό Λαγού, Πινακιανό: Τα χωριά κάηκαν και κατεδαφίστηκαν. Έσφαξαν το Γεώργιο Τσιλεγκίρη και την Αικατερίνη Γιασάδενα.

Τα χωριά από το Κάτω Μετόχι μέχρι το Καμινάκι κάηκαν την 21 του Μάη. Τα χωριά από τον Αβρακόντε μέχρι τη Μονή Κρουσταλλένια κάηκαν στις 29 του Μάη και τα υπόλοιπα χωριά κάηκαν στις 30 του Μάη. Την ίδια μέρα πυρπολήθηκε και αποτεφρώθηκε και η καινουριοχτισμένη τότε ιερά μονή Βιδιανής.

ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ 1868 ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΣΦΑΚΙΩΝ ΚΑΙ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ο Νομός Λασιθίου είναι ο μόνος από τους σημερινούς νομούς της Κρήτης (Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου) που το όνομά του δεν είναι σχετικό με το όνομα της πρωτεύουσάς του, αλλά με αυτό μιας από τις επαρχίες του, της Επαρχίας Λασιθίου ή άλλως Οροπέδιο Λασιθίου, και αυτό για τους λόγους που θα δούμε αμέσως πιο κάτω.

Επειδή από τη μια η επανάσταση του 1866 συνεχιζόταν, συμπλήρωσε δύο χρόνια αιματηρών αγώνων και οι Τούρκου δε μπορούσαν να την καταπνίξουν και από την άλλη οι Τούρκοι συνεχώς προέβαιναν σε ωμότητες σε βάρος των Κρητών, είχε ξεσηκωθεί η κοινή γνώμη στην Ευρώπη σε βάρος της Τουρκίας, ο Σουλτάνος της Τουρκίας αναγκάστηκε να μεταβάλλει την πολιτική του στάση, καθ' ότι η δυσφορία της κοινής γνώμης στην Ευρώπη διογκωνόταν. Έστειλε λοιπόν στην Κρήτη το 1868 το μεγάλο βεζίρη Αλή Πασά κομιστή διοικητικών παραχωρήσεων, που θα αποτέλεσαν τη βάση του λεγόμενου Οργανικού Νόμου του 1868. Επρόκειτο για ένα καθεστώς

.

υποτυπώδους ημιαυτονομίας και σύμφωνα με αυτό η Κρήτη θα αποτελούσε ένα βιλαέτι (διοικητική επαρχία) της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, διοικούμενο από το βαλή, που διοριζόταν από το Σουλτάνο. Με τον "Οργανικό Νόμο" του 1868 , που κυρώθηκε με «Διάταγμα Αυτοκρατορικόν» που δημοσιεύτηκε στις 8 Ιανουαρίου 1868, η Κρήτη ονομάζεται Γενική Διοίκηση, με διοικητή που διορίζεται από το Σουλτάνο και πλαισιώνεται από ένα μωαμεθανό και ένα χριστιανό σύμβουλο. Με το ίδιο νόμο το νησί διαιρέθηκε σε πέντε διοικήσεις και είκοσι επαρχίες. Θα μπορούσαν να διορίζονται και χριστιανοί στις διοικήσεις αυτές· στα δικαστήρια θα μετείχαν χριστιανοί και μουσουλμάνοι, ενώ αιρετοί σύμβουλοι θα μετείχαν στο κεντρικό συμβούλιο της Γενικής Διοίκησης. Επίσης αναγνωρίστηκε η ισοτιμία των δύο γλωσσών, ελληνικής και τουρκικής. Οι επαναστάτες απέρριψαν το εν λόγω, αλλά ο Αλή Πασάς προχώρησε με ταχύτητα στην επεξεργασία του Οργανικού Νόμου. Προκήρυξε εκλογές στις κατεχόμενες από τους Τούρκους περιοχές και συγκρότησε μια συνέλευση από 30 μουσουλμάνους και 20 χριστιανούς, ανθρώπους χωρίς κανένα κύρος και καμιά επιβολή, εκλεγμένους με υποσχέσεις και δωροδοκίες. Έτσι προχώρησε στην ψήφιση του Οργανικού Νόμου, που τέθηκε σε εφαρμογή στις 3 Φεβρουαρίου 1868.

Στην πραγματικότητα οι αλλαγές που έκαναν τότε ο κατακτητές Τούρκοι ήταν μόνο στη γεωγραφική – διοικητική διαίρεση της Κρήτης και με τέτοιο τρόπο, ώστε να εποπτεύουν καλύτερα τα δυο αντιστασιακά κέντρα, την ευρύτερη περιοχή της Δίκτης - Λασιθίου και την ευρύτερη περιοχή των Λευκών Ορέων -Σφακίων. Οι περιοχές αυτές, επειδή γίνονταν εστίες των επαναστατών, έγιναν ξέχωρες νέες Διοικήσεις (λιβά) ώστε έτσι να εποπτεύονται καλύτερα από τους κατακτητές.

Με τον Οργανικό Νόμο του 1868 (βλέπε «ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ 1868 - 1893» σελίδες 20 – 21) οριζόταν ότι η Κρήτη στο εξής αφενός θα αποτελεί ξέχωρη Γενική Διοίκηση, η οποία θα διοικείται από ένα Διοικητή (Βαλήν) που θα τον ορίζει η Τουρκία και το Διοικητικό του Συμβούλιο, που θα αποτελείται από εκπροσώπους, χριστιανούς και μουσουλμάνους, των Κρητικών Δήμων, οι οποίοι θα εκλέγονται με ψηφοφορία. Με τον ίδιο νόμο οριζόταν ότι η Κρήτη αφενός διαιρείται σε 5 διοικήσεις (τούρκικα λιβά = διοικήσεις, νομούς): Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου, Χανίων και Σφακίων αντί τριών που ήταν πριν (Μεγάλου Κάστρου, Ρεθύμνου και Χανίων), όπου σε κάθε μια από αυτές θα διοικεί ο καλούμενος Μουτεσαρίφης (= διοικητής, νομάρχης) και αφετέρου σε 20, όμως κατά την εφαρμογή του νόμου περιορίστηκαν σε 14, επαρχίες (Καζάδες), όπου θα διοικεί ο καλούμενος Καϊμακάμης (έπαρχος) και από τις επαρχίες αυτές θα

.

εκλέγονται οι δημογέροντας και οι εκπρόσωποι για τη Γ.Σ. των Κρητών υπό τον αρχηγό (Βαλή) Κρήτης.

Τότε αποσπάστηκαν η επαρχία Αγίου Βασιλείου από τη διοίκηση του Ρεθύμνου και η επαρχία Αποκόρωνα από τη διοίκηση Χανίων και αποτέλεσαν μαζί με την επαρχία Σφακίων τη νέα Διοίκηση (λιβά = νομό) Σφακίων με έδρα το χωριό Βάμο της επαρχίας Αποκορώνου.

Επίσης τότε αποσπάστηκαν οι επαρχίες Λασιθίου, Μιραμπέλλου, Ιεράπετρας και Σητείας, από τη Διοίκηση Χάντακα (Ηρακλείου) και αποτέλεσαν τη νέα Διοίκηση (λιβά = νομό) Λασιθίου με έδρα το Καινούργιο χωριό ή μετέπειτα Νεάπολη.

Ειδικότερα με τον καλούμενο «Οργανικό Νόμο» του 1868 (βλέπε «Κρητικός Κώδικα» ετών 1867 – 1898 της Γενικής Διοίκησης Κρήτης, Τεύχος Α, σελίδες 34, 54, 99) δημιουργήθηκαν οι εξής πέντε νέοι νομοί (διοικήσεις, τμήματα = τούρκικα λιβά): Σφακίων, Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου, αντί των τριών που υπήρχαν πριν: Μεγάλου Κάστρου (= Ηρακλείου), Ρεθύμνου και Χανίων, όπου θα διοικούσε ένας εκλεγμένος από το λαό Νομάρχης (τούρκικα «Μουτεσαρίφης»), Οθωμανός ή Χριστιανός.

Σπουδαιότερα αντιστασιακά κέντρα στην επανάσταση του 1866-1869 ήταν τα Σφακιά στη δυτική Κρήτη και το Λασίθι στην ανατολική Κρήτη και γι αυτό από τη μια ο Αρχιστράτηγος των Τουρκο-αιγυπτιακών κατοχικών στρατευμάτων Ομέρ Πασάς έλεγε: «Αν δεν μερώσω τα Σφακιά, να κάψω το Λασίθι και αυτόν τον Αποκόρωνα δεν ησυχάζει η Κρήτη» και από την άλλη προς χάρη αυτών των περιοχών δημιουργήθηκαν οι δυο νέοι νομοί των Σφακίων και Λασιθίου, ώστε να ελέγχονται καλύτερα. Για τον ίδιο λόγο οι κατακτητές Τούρκοι δημιούργησαν δυο νεους Νομούς , τους νομούς Σφακίων και Λασιθίου, για να επιβλέπουν καλύτερα τις περιοχές αυτές.

Ο Νομός Σφακίων ονομάστηκε έτσι, γιατί σ’ αυτόν συμπεριλαμβανόταν η επαρχία Σφακίων που τότε ήταν ένα απο τα δυο αντιστασιακά κέντρα της Κρήτης. Δημιουργήθηκε από τις Επαρχίες Σφακίων, Αποκορώνου και Αγίου Βασιλείου με πρωτεύουσα το Βάμο. Καταργήθηκε το 1914 με τον υπ’ αριθμ. 524 νόμο και τότε η Επαρχία Αποκορώνου προσαρμόστηκε στο Νομό Χανίων και η των Σφακίων στο Νομό Ρεθύμνης. Επίσης το 1925 η Επαρχία Σφακίων αποσπάστηκε από το Νομό Ρεθύμνης στο Νομό Χανίων.

Ο Νομός Λασιθίου ονομάστηκε έτσι, γιατί σ’ αυτόν συμπεριλαμβανόταν η Επαρχία Λασιθίου που τότε εκεί είχε γίνει η 10μερη (21 - 30/5/1867) αιματηρή ιστορική μάχη μεταξύ Τουρκοαιγυπτιακών στρατευμάτων και Κρητών Επαναστατών με αρχηγό τον καπετάν Κόρακα, εξ αιτίας της οποίας η Τουρκία αναγκάστηκε να προβεί στην έκδοση του Οργανικού Νόμου του 1868 με τον οποίο

.

παραχωρούνταν διάφορα δικαιώματα στους Κρήτες χριστιανούς. Ο Νομός Λασιθίου είναι ο μόνος από τους σημερινούς νομούς της Κρήτης (Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου) που το όνομά του δεν είναι σχετικό με το όνομα της πρωτεύουσάς του, αλλά με αυτό μιας από τις επαρχίες του, της Επαρχίας Λασιθίου ή άλλως Οροπέδιο Λασιθίου, και αυτό για τους λόγους που είδαμε πιο πριν. Δημιουργήθηκε κατά το τέλος της Τουρκοκρατίας στην Κρήτη με τον καλούμενο «Οργανικό Νόμο» του 1868, ο οποίος κυρώθηκε με «Διάταγμα Αυτοκρατορικόν» που δημοσιεύτηκε στις 8 Ιανουαρίου 1868 (βλέπε «Κρητικός Κώδιξ» ετών 1868 – 1893, Τεύχος Α' της Γεν. Διοίκησης Κρήτης. Με τον Οργανικό Νόμο του 1868 και άλλες διατάξεις πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου έγινε το καλούμενο «Καινούργιο χωριό» Μιραμπέλλου, που έκτοτε μετονομάστηκε σε Νεάπολη, και αποτελούμενος από τις εξής τέσσερις επαρχίες (τούρκικα καζάδες):

Α) Λασιθίου με πρωτεύουσα το Τζερμιάδων,
Β) Ιεράπετρας με πρωτεύουσα την Ιεράπετρα,
Γ) Σητείας με πρωτεύουσα τη Σητεία και
Δ) Μιραμπέλλου με πρωτεύουσα τη Νεάπολη.

Στο νέο Νομό Λασιθίου μετά τη σύμβαση της Χαλέπας το 1878 περιήλθε και η Επαρχία Βιάννου με πρωτεύουσα την Άνω Βιάννο, η οποία επι Κρητικής Πολιτείας (1898-1913), με νόμο του 1903, επανήλθε και πάλι στο Νομό Ηρακλείου (Ν. Σταυράκης, Στατιστική σ. 163).

Επι Κρητικής Πολιτείας (1897-1913) και με νόμο του 1903, πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου έγινε ο Άγιος Νικόλαος Μιραμπέλλου αντί της Νεάπολης

Ο οργανικός νόμος του 1868, σχετικά με τη διοικητική διαίρεση της Κρήτης, αναφέρει επακριβώς τα εξής: .

<< ΚΑΝΟΝΙΜΟΣ ΤΩΝ Μικτών Διοικητικών Συμβουλίων, ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α» ((«Κρητικός Κώδιξ» ετων 1868 – 1893, σελίδες 20-21):

Αρθρ. 1. Η Γενική Διοίκησις της νήσου Κρήτης διαιρείται εις πέντε Διοικήσεις και είκοσι επαρχίες, υποδιαιρουμένας εις δήμους των οποίων θέλουσι προσιορισθή ο αριθμός και τα όρια». «Κατά την εφαρμογή ο αριθμ. των επαρχιών των αποτελεσασών ιδίας επαρχιακάς περιφέρειας περιωρίσθει εις 14.

Αρθρ. 2. Αι πέντε Διοικήσεις της Νήσου εισίν: Α) Χανίων, Β) Σφακίων. Γ) Ρεθύμνου, Δ) Ηρακλείου, Ε) Λασιθίου.

Αρθρ. 3. Η Διοίκησις Χανίων περιλαμβάνει την πόλιν των Χανίων και τας επαρχίας Χανίων (αντί «επαρχίας Χανίων μετωνομάσθη δια ψηφίσματος της γενικής Γεν. Συνελεύσεως Κυδωνίας»), Κισσάμου και Σελίνου.

.

Η Διοίκησις Σφακίων περιλαμβάνει τα επαρχίας Σφακίων, Αγίου Βασιλείου και Αποκορώνου.

Η Διοίκησις της Ρεθύμνου περιλαμβάνει την πόλιν της Ρεθύμνου και τα επαρχίας Ρεθύμνου (Η επαρχία αύτη διοικητικώς ήτο και είναι ηνωμένη μετά της πόλεως Ρεθύμνης υπό την άμεσον διοίκησιν του Διοικητού Ρεθύμνης), Μυλοποτάμου και Αμαρίου.

Η Διοίκησις Ηρακλείου περιλαμβάνει την πόλιν του Ηρακλείου, και τα εοπαρχίας Τεμένους, Μαλεβυζίου, Πυργιωτίσσας, Καινούργιου, Μονοφατσίου, πεδιάδος και Ρίζου (Αι αιπαρχία αύται απετέλεσαν 4 μόνο επαρχ. Περιφερειας, την του Μαλεβυζίου και Τεμένους, την της Πεδιάδος, την του Καινούργιου και Πυργιώτισσας και την του Μονοφατσίου και μέρος της Ρίζου, του ετέρου μερους Ρίζου, ήτοι του διαμερίσματος Βιάννου υπαχθέντος εις το Τμήμα Λασηθίου).

Η Διοίκησις Λασιθίου περιλαμβάνει τας Επαρχίας Λασιθίου, Μιραμβέλλου, Σιτείας και Ιεράπετρας». (Μετά την Σύμβασην της Χαλέπας προσετεθη εις την Διοίκησιν Λασιθίου και η επαρχία Βιάννου, υπό ίδιον Έπαρχον, αποτελούμενη εκ του ημίσεως της άλλοτε Επαρχίας Ρίζου. Αποσπασθείσα της Ιεραπέτρας).

Αρθρ. 4. Τα όρια εκάστης τούτων των επαρχιών εισι τα ανέκαθεν ωρισμένα.

Αρθρ. 5. Η διαχείρισις των Διοικητικών παραγμάτων δια μεν την νήσον ολόκληρον είναι εμπεπιστευμένη εις ένα Γενικόν Διοικητήν διοριζόμενον παρα της Αυτού Μεγαλειότητος, δια δε τας Διοικήσεις εις Διοικητάς διοριζομένους παρά της Αυτού Μεγαλειότητος…

Αρθρ. 6. Αι έδραι των Διοικητών και των Επάρχων θέλουσι ορισθή δι αυτοκρατορικού διατάγματος….

Με αυτοκρατορικό διάταγμα αι έδραι ωρίστησαν ως εξής: του Διοικητού Σφακίων το χωρίον Βάμος της επαρχίας Αποκορώνου, της Ρεθύμνης η ομώνυμος Πόλις, του Ηρακλείου ωσαυτως, και του Λασισιθίου η Νεάπολις ή Καινούργιον χωριό Μιραμβέλλου. Των δε….>>.

Σημειώνεται ότι:

Α) Μέχρι το 1868 δεν υπήρχε ο Νομός Λασιθίου. Επι τουρκοκρατίας στην Κρήτη υπήρχαν μόνο τρεις Νομοί, όσες οι μεγάλες πόλεις. Ο Νομός Χανίων, ο Νομός Ρεθύμνης και ο Νομός Ηρακλείου ή Μ. Κάστρου ή Χάνδακα. Οι επαρχίες του νυν Νομού Λασιθίου πιο πριν υπάγονταν στο νομό Ηρακλείου. Οι διοικητικοί νομοί της Κρήτης δεν ήταν πάντα οι αυτοί, ήτοι τέσσερις, αλλά από τρεις έως έξι, για διαφόρους λόγους. Επι ενετοκρατίας αρχικά οι νομοί ήταν έξι: Canaregio ή S. Apostolo (των Αγίων Αποστόλων), San Marcos (Αγίου Μάρκου), Santa Croce (Σταυρού). Castello (Καστέλου), San Polo (

.

Αγίου Παύλου), Dorsoduro, οι οποίοι μετά από τον 14ο αι. και μετά έγιναν τέσσερις: Χανίων, Ρεθύμνης , Candia (= Χάνδακα, Ηρακλείου) και Σητείας (με πρωτεύουσα τη Σητεία). Επι Τουρκοκρατίας οι νομοί αρχικά και για λίγο διάστημα ήταν τέσσερις, όπως κατά το τελος της ενετοκρατίας, όμως μόλις οι Τούρκοι εδραίωσαν τη θέση τους στην Κρήτη τη χώρισαν σε τρεις νομούς, όσες και οι μεγάλες πόλεις: Χανίων, Ρεθύμνης και Μ. Κάστρου (Ηρακλείου). Μετά από την Κρητική Επανάσταση του 1866 οι Τούρκοι δημιούργησαν και τους νομούς : Σφακίων (με πρωτεύουσα το Βάμο) και Λασιθίου (με πρωτεύουσα τη Νεάπολη). Επί Κρητικής Πολιτείας, ο νομός Σφακίων συγχωνεύτηκε με το νομό Χανίων και πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου έγινε ο Άγιος Νικόλαος.

Β) Αρχικά, καθώς αναφέρεται σε Αυτοκρατορικό Διάταγμα της 28η Φεβρουαρίου 1868 (20 Ραμαζανίου 1284), βλέπε «Κρητικός Κώδιξ», ετών 1868 - 1893, είχε κανονιστεί οι Διοικήσεις (λιβά= νομοί) Κρήτης να είναι τέσσερεις: «Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Λασιθίου και Σφακίων», όμως μετά με τον Οργανικό Νόμο του 1868 κανονίστηκε να είναι πέντε - προστέθηκε ως πέμπτη αυτή των «Χανίων», ώστε οι Τούρκοι να έχουν πιο καλή εποπτεία της νήσου.

Γ) Ο οργανικός νόμος παραβιάστηκε από την πρώτη στιγμή και προ αυτού ακολούθησε η επανάσταση του 1878, κέρδος από την οποία ήταν η Σύμβαση της Χαλέπας, που στην ουσία αποτελούσε την ανανέωση και τη βελτίωση του Οργανικού Νόμου του 1868.

ΟΙ ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΜΕ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΟΜΟ ΤΟΥ 1879

Η Κρήτη , σύμφωνα με την εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας «Κρήτη» (Χανιά 29 Σεπτεμβρίου 1879 (Βιβλιοθήκη της βουλής), **μ**ετά την ψήφιση του πρώτου δημοτικού νόμου του νησιού το 1879 από την Κρητική Συνέλευση και την έγκρισή του από την Τουρκική Διοίκηση, χωρίστηκε σε 86 δήμους, με διατάγματα που εξέδωσε ο Γενικός Διοικητής Ιωάννης Φωτιάδης πασάς. Στις αρχικές αποφάσεις οι δήμοι ήταν 84, όμως μετά έγιναν 86. Οι πέντε, τότε, νομοί της Κρήτης (η επίσημη ονομασία ήταν, τμήματα) είχαν: Τμήμα Χανίων 17 δήμους, Τμήμα Σφακίων 14, Τμήμα Ρεθύμνης 16, Τμήμα Ηρακλείου 20 και Τμήμα Λασιθίου 19. Οι δήμοι και οι επαρχίες του Νομού Λασιθίου1879 ήταν οι εξής:

<< Ε΄ ΤΜΗΜΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

ΜΕΡΑΜΒΕΛΛΟΝ, Η Επαρχία Μεραμβέλλου διαιρείται εις τους εξής έξι Δήμους

.

1. Δήμος Βραχασίου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Βραχάσιον, Μύλατον, Λατσίδα και τα μετόχια Κοτσαργιανός, Κουνάλι, Τσαπή, Αγ. Αντώνιον και Ανώγεια.

2. Δήμος Νεαπόλεως, έχων έδραν την ομώνυμον κωμόπολιν και περιλαμβάνων τα χωρία Νεάπολιν, Βουλισμένην και τα χωρίδια Κουρούνα, Ομφαλιάν, Μακρυγέννισσαν, Αγ. Σοφίαν, Φινοκαλιάν, Κουδουμάλους, Αγ. Νικόλαον, Ανθομάνδραν, Ρωμανόν, Αμυγδαλιάν, Σούβλον, Αδραβάστον, Πέτρον, Περωνίδας, Ξηρά Ξύλα και Παράμπελα.

3. Δήμος Χουμεργιάκου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία, Χουμεργιάκον, Λίμναις, Πλατυπόδι, Ληκυθιανά, Βρύσαις, Έξω Λακκόνια και τα μετόχια Αμυγδάλους, Αρκουδιάν και Ζένια.

4. Δήμος Φουρνής, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Φουρνή, Καστέλιον, Επάνω χωρίον, Δοργιαίς, Καρύδι, Σχοινιαί, Βρουχάν, Λούμαν, Ελούντα, Πιναίς, Σέλαις, Σκουράν και τα μετόχια Κεράμου, Δοργιών, Καρδαμούτσα, Αρωνίου. 5. Δήμος Σπιναλόγκας, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον.

6. Δήμος Κριτσάς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Κριτσά, Μέσα Λακώνια, Τάμπιαις, Κρούσταν, Πάν, Καλόν Χωρίον και τον λιμένα του Αγ. Νικολάου

ΛΑΣΣΙΘΙΟΝ Η επαρχία Λασσιθίου διαιρείται εις τους εξής δύο Δήμους.

1. Δήμος Τσερμνιάδου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Τσερμνιάδου, Ποτάμους, Μέσα Λασσίθι, Μέσα Λασσιθάκι, Αγ. Κωνσταντίνον, Μονή της Κρουσταλένιας, Μαρμακέτον, Φαρσάρου, Λαγού και Πινακιανού.

2. Δήμος Ψυχρού, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Ψυχρόν, Μετόχιον, Γεροντομούρι, Πλάτην, Μαγουλάν, Καμινάκι, Αδ(β)ρακώντε, Κουδουμαλιάν, Αγ. Γεώργιον και το Μονίδριον Βιδιανού.

ΒΙΑΝΝΟΣ Η επαρχία Βιάννου διαιρείται εις τους εξής τρεις Δήμους.

1. Δήμος Επάνω Βιάννου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Επάνω Βιάννου, Χόνδρον, Κάτω Βιάννου και Βαχόν.

2. Δήμος Αγ. Βασιλείου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Αγ. Βασίλειον, Αμυρά, Κεφαλοβρύσιον, Κρεβατάν, Πεύκους, Καλάμι και Ευκολόλον (sic). 3. Δήμος Μουρνιάς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Μουρνιά, Επάνω και Κάτω Σύμην, Γδόχια, Μύθους, Μύρτον, Χριστόν και Παρσάν.

.

3. Δήμος Μουρνιάς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Μουρνιά, Επάνω και Κάτω Σύμην, Γδόχια, Μύθους, Μύρτον, Χριστόν και Παρσάν.

ΙΕΡΑΠΕΤΡΟΣ Η επαρχία Ιεραπέτρου διαιρείται εις τους εξής τρεις Δήμους.

1. Δήμος Καστελλίου, έχων έδραν την ομώνυμον κωμόπολιν και περιλαμβάνων τα χωρία Καστέλλιον, Γιανάστι (σ.σ. Γιανίτσι), Κενδρί, Μακριλιάν και Μεσελέρους.

2. Δήμος Κατοχωρίου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Κατοχώριον, Επανωχώριον, Παπαδιανά, Επισκοπή, Καπίστρι, Βασιλικήν, Μοναστηράκι, Αγ. Ιωάννην και Καβούσια

3. Δήμος Ανατολής, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Ανατολήν, Μάλλαις, Αγ. Γεώργιον, Καλογέρους και Καλαμαύκαν.

ΣΙΤΕΙΑ Η επαρχία Σιτείας διαιρείται, εις τους εξής πέντε Δήμους.

1. Δήμος Λιμένος Σιτείας, έχων έδραν την ομώνυμον κωμόπολιν και περιλαμβάνων τον Λιμένα Σιτείας και τα χωρία Πισκοκέφαλον, Πισκοπήν, Πετράν, Αγ. Φωτιάν, Ρούσαν Εκκλησιάν, Μετόχια Πισκοκεφάλου, Ζου, Σφακιά, Σαντάλι, Μαρωνιά, Τουρτούλους, Σωτήρα, Επάνω Επισκοπήν, Αχλάδια, Σκοπήν, Χαμαίζι, Παρασπόρι, Ρίζαν και Σκορδίλου.

2. Δήμος Τουρλωτής, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Τουρλωτή, Λάστρον, Σφάκαν, Μετόχια Τουρλωτής, Μέσα Μουλιανά και Έξω Μουλιανά. 3. Δήμος Ρούκακα, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Ρουκάκαν, Ορνόν, Στραβοδοξάρι, Λάπιθον, Γράς, Πεύκους, Δάφνην, Αγ. Μάμαντα και Κρυγιά. 4. Δήμος Χαντράς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Χαντράν, Λιθίναις, Παλαιοπέτσι, Συκιάν, Βορί, Παπαγιαννάδον, Σκλάβους, Κανένε, Βαβέλους, Καλαμαύκι, Εθιάν, Αρμένους, Περιβολάκια, Απίδι, Τσο, Καλόν χωρίον, Χαμαίτουλον, Λαμνώνι, Ζάκαθον, Ζήρον και Κατελιώναν.

5. Δήμος Καρυδίου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Καρύδι, Κατσιδώνι, Σίτανον, Μισιργιού, Ξερολίμνην, Παλεό (sic) Μητάτον, Μαγκασάν, Παλαίκαστρον, Μονή Τοπλού, Χοχλακαίς, Αζοκέραμον, Κελάργια, Α δρα βάστους, Κλησίδι και Ζάκρον.

5. Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

.

Δημιουργήθηκε επι τουρκοκρατίας με τον καλούμενο «Οργανικό Νόμο» του 1868 και άλλες διατάξεις, ο οποίος κυρώθηκε με «Αυτοκρατορικό Διάταγμα» που δημοσιεύτηκε στις 8 Ιανουαρίου 1868 (βλέπε «Κρητικός Κώδικα» ετών 1867 – 1898 της Γενικής Διοίκησης Κρήτης, Τεύχος Α, σελίδες 34, 54, 99), με πρωτεύουσα το καλούμενο «Καινούργιο χωριό» Μιραμπέλλου, που έκτοτε μετονομάστηκε σε Νεάπολη, και αποτελούμενος από τις εξής τέσσερις επαρχίες (τούρκικα καζάδες):

Α) Λασιθίου με πρωτεύουσα το Τζερμιάδων,
Β) Ιεράπετρας με πρωτεύουσα την Ιεράπετρα,
Γ) Σητείας με πρωτεύουσα τη Σητεία και
Δ) Μιραμπέλλου με πρωτεύουσα τη Νεάπολη.

Ο Νομός Λασιθίου είναι ο μόνος από τους σημερινούς νομούς της Κρήτης (Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου) που το όνομά του δεν είναι σχετικό με το όνομα της πρωτεύουσάς του, αλλά με αυτό μιας από τις επαρχίες του, της Επαρχίας Λασιθίου ή άλλως Οροπέδιο Λασιθίου, και αυτό για τους λόγους που θα δούμε αμέσως πιο κάτω.

Μέχρι το 1868 δεν υπήρχε ο Νομός Λασιθίου. Επι τουρκοκρατίας στην Κρήτη υπήρχαν μόνο τρεις Νομοί, όσες και οι μεγάλες πόλεις της νήσου, ο **Νομός Χανίων, ο Νομός Ρεθύμνης και ο Νομός Ηρακλείου ή Μ. Κάστρου ή Χάνδακα**. Οι επαρχίες του νυν Νομού Λασιθίου υπάγονταν πριν από το 1868 στο νομό Ηρακλείου. Επι Ενετοκρατίας το Λασίθι υπαγόταν κατευθείαν τη διοίκηση του Δούκα του Χάντακα (Ηρακλείου) και οι επαρχίες Μιραμπέλλου, Ιεραπέτρας και Σητείας στο νομό Σητείας.

Οι κατακτητές Τούρκοι μετά από τη μεγάλη Κρητική επανάσταση του 1866-1867, η οποία είχε επίκεντρα το Λασίθι (νυν Οροπέδιο Λασιθίου) στην ανατολική Κρήτη και τα Σφακιά στη δυτική Κρήτη και με αρχηγό τον καπετάν Μιχάλη Κόρακα, αναγκάστηκαν να παραχωρήσουν κάποιες πολιτικές και θρησκευτικές ελευθερίες στους Χριστιανούς Κρήτες μεταξύ των οποίων να εκλέγουν και τους τοπικούς τους άρχοντας (αντιπροσώπους στη Γενική Διοίκηση Κρήτης): δημάρχους, δημογέροντες, κοινοτάρχες κ.λπ..

Προ αυτού και προκειμένου να εποπτεύουν καλύτερα την Κρήτη, ώστε να καταπνίγουν άμεσα τα απελευθερωτικά κινήματα, τη χώρισαν σε πέντε τμήματα (νομούς) αντί τριών που ήταν πριν. Τώρα οι Τούρκοι έκαναν νομούς και τις περιοχές των Σφακίων και του Λασιθίου, όπου γίνονταν οι εστίες των επαναστατών.

Με τον Οργανικό Νόμο του 1868 **(βλέπε «ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ 1868 - 1893» σελίδες 20 – 21)** οριζόταν ότι η Κρήτη στο εξής αφενός θα αποτελεί ξέχωρη Γενική Διοίκηση, η οποία θα διοικείται από ένα Διοικητή (Βαλήν) που θα τον ορίζει η Τουρκία και το Διοικητικό του Συμβούλιο, που θα αποτελείται από εκπροσώπους, χριστιανούς και μουσουλμάνους, των Κρητικών Δήμων, οι οποίοι θα εκλέγονται με ψηφοφορία. Με τον ίδιο νόμο οριζόταν ότι η Κρήτη αφενός θα διαιρείται σε 5 διοικήσεις (τούρκικα λιβά = διοικήσεις, νομούς): **Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου, Χανίων και Σφακίων** αντί τριών που ήταν πριν **(Μεγάλου Κάστρου, Ρεθύμνου και Χανίων)**, όπου σε κάθε μια από

.

αυτές θα διοικεί ο καλούμενος Μουτεσαρίφης (= διοικητής, νομάρχης) και αφετέρου σε 20, όμως κατά την εφαρμογή του νόμου περιορίστηκαν σε 14, επαρχίες (Καζάδες), όπου θα διοικεί ο καλούμενος Καϊμακάμης (έπαρχος) και από τις επαρχίες αυτές θα εκλέγονται οι δημογέροντας και οι εκπρόσωποι για τη Γ.Σ. των Κρητών υπό τον αρχηγό (Βαλή) Κρήτης.

Με τον οργανικό νόμο του 1868 οριζόταν ότι η επαρχία Αγίου Βασιλείου αποσπάται από τη διοίκηση του Ρεθύμνου και η επαρχία Αποκόρωνα από τη διοίκηση Χανίων και αποτελούν μαζί με την επαρχία Σφακίων τη νέα Διοίκηση (λιβά = νομό) Σφακίων με έδρα το χωριό Βάμο της επαρχίας Αποκορώνου.

Με τον ίδιο νόμο οριζόταν ότι αποσπώνται οι επαρχίες Λασιθίου, Μιραμπέλλου, Ιεράπετρας και Σητείας, από τη Διοίκηση Χάντακα (Ηρακλείου) και αποτελούν τη νέα Διοίκηση (λιβά = νομό) Λασιθίου **με έδρα το Καινούργιο χωριό ή μετέπειτα Νεάπολη.**

Οι νέοι νομοί Λασιθίου και Σφακίων ονομάστηκαν έτσι από τις επαρχίες τους, τις επαρχιες Λασιθίου και Σφακίων, όπου προηγούμενα, κατά τα έτη 1866-1867, είχαν διεξαχθεί μεγάλοι αγώνες για την ελευθερία των Κρητών. Στην Επαρχία Λασιθίου είχε γίνει η ιστορική 10μερη (21 - 30/5/1867) αιματηρή μάχη μεταξύ Τουρκοαιγυπτιακών στρατευμάτων και Κρητών Επαναστατών με αρχηγό τον καπετάν Κόρακα, εξ αιτίας της οποίας η Τουρκία αναγκάστηκε να προβεί στην έκδοση του Οργανικού Νόμου του 1868 με τον οποίο παραχωρούνταν διάφορα δικαιώματα στους Κρήτες χριστιανούς.

Ο Νομός Σφακίων καταργήθηκε το 1914. Με τον υπ' αριθμ. 524 νόμο η Επαρχία Αποκορώνου προσαρμόστηκε στο Νομό Χανίων και η των Σφακίων στο Νομό Ρεθύμνης. Επίσης το 1925 η Επαρχία Σφακίων αποσπάστηκε από το Νομό Ρεθύμνης στο Νομό Χανίων.

ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ 1868 ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΣΦΑΚΙΩΝ ΚΑΙ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ο οργανικός νόμος του 1868, σχετικά με τη διοικητική διαίρεση της Κρήτης, αναφέρει επακριβώς τα εξής: .

<< ΚΑΝΟΝΙΜΟΣ ΤΩΝ Μικτών Διοικητικών Συμβουλίων, ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α» («Κρητικός Κώδιξ» ετων 1868 – 1893, σελίδες 20-21):

Αρθρ. 1. Η Γενική Διοίκησις της νήσου Κρήτης διαιρείται εις πέντε Διοικήσεις και είκοσι επαρχίες, υποδιαιρουμένας εις δήμους των οποίων θέλουσι προσιορισθή ο αριθμός και τα όρια». «Κατά την εφαρμογή ο αριθμ. των επαρχιών των αποτελεσασών ιδίας επαρχιακάς περιφέρείας περιωρίσθει εις 14.

Αρθρ. 2. Αι πέντε Διοικήσεις της Νήσου εισίν: Α) Χανίων, Β) Σφακίων. Γ) Ρεθύμνου, Δ) Ηρακλείου, Ε) Λασιθίου.

Αρθρ. 3. Η Διοίκησις Χανίων περιλαμβάνει την πόλιν των Χανίων και τας επαρχίας Χανίων (αντί «επαρχίας Χανίων μετωνομάσθη δια ψηφίσματος της γενικής Γεν. Συνελεύσεως Κυδωνίας»), Κισσάμου και Σελίνου.

Η Διοίκησις Σφακίων περιλαμβάνει τα επαρχίας Σφακίων, Αγίου Βασιλείου και Αποκορώνου.

.

Η Διοίκησις της Ρεθύμνου περιλαμβάνει την πόλιν της Ρεθύμνου και τα επαρχίας Ρεθύμνου (Η επαρχία αύτη διοικητικώς ήτο και είναι ηνωμένη μετά της πόλεως Ρεθύμνης υπό την άμεσον διοίκησιν του Διοικητού Ρεθύμνης), Μυλοποτάμου και Αμαρίου.

Η Διοίκησις Ηρακλείου περιλαμβάνει την πόλιν του Ηρακλείου, και τα εοπαρχίας Τεμένους, Μαλεβυζίου, Πυργιωτίσσας, Καινούργιου, Μονοφατσίου, πεδιάδος και Ρίζου (Αι αιπαρχία αύται απετέλεσαν 4 μόνο επαρχ. Περιφερειας, την του Μαλεβυζίου και Τεμένους, την της Πεδιάδος, την του Καινούργιου και Πυργιώτισσας και την του Μονοφατσίου και μερος της Ρίζου, του ετέρου μερους Ρίζου, ήτοι του διαμερίσματος Βιάννου υπαχθέντος εις το Τμήμα Λασηθίου).

Η Διοίκησις Λασσιθίου περιλαμβάνει τας Επαρχίας Λασσιθίου, Μιραμβέλλου, Σιτείας και Ιεράπετρας». (Μετά τη Σύμβασην της Χαλέπας προστέθηκε στη Διοίκηση Λασιθίου και η επαρχία Βιάννου, υπό ίδιον Έπαρχον, αποτελούμενη εκ του ημίσεως της άλλοτε Επαρχίας Ρίζου. Αποσπασθείσα της Ιεραπέτρας).

Αρθρ. 4. Τα όρια εκάστης τούτων των επαρχιών εισι τα ανέκαθεων ωρισμένα.

Αρθρ. 5. Η διαχείρισις των Διοικητικών παραγμάτων δια μεν την νήσον ολόκληρον είναι εμπεπιστευμένη εις ένα Γενικόν Διοικητήν διοριζόμενον παρα της Αυτού Μεγαλειότητος, δια δε τας Διοικήσεις εις Διοικητάς διοριζομένους παρά της Αυτού Μεγαλειότητος…

Αρθρ. 6. Αι έδραι των Διοικητών και των Επάρχων θέλουσι ορισθή δι αυτοκρατορικού διατάγματος….

Με αυτοκρατορικό διάταγμα αι έδραι ωρίστησαν ως εξής: του Διοικητού Σφακίων το χωρίον Βάμος της επαρχίας Αποκορώνου, της Ρεθύμνης η ομώνυμος Πόλις, του Ηρακλείου ωσαυτως, **και του Λασισιθίου η Νεάπολις ή Καινούργιον χωριό Μιραμβέλλου**. Των δε….>>.

Σημειώνεται ότι:

Α) Στο νέο Νομό Λασιθίου μετά τη σύμβαση της Χαλέπας το 1878 περιήλθε και η Επαρχία Βιάννου με πρωτεύουσα την Άνω Βιάννο, η οποία επι Κρητικής Πολιτείας (1898-1913), με νόμο του 1903, επανήλθε και πάλι στο Νομό Ηρακλείου (Ν. Σταυράκης, Στατιστική σ. 163).

Β) Επι Κρητικής Πολιτείας (1897-1913) και με νόμο του 1903, πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου έγινε ο Άγιος Νικόλαος Μιραμπέλλου αντί της Νεάπολης.

Γ) Αρχικά, καθώς αναφέρεται σε Αυτοκρατορικό Διάταγμα της 28η Φεβρουαρίου 1868 (20 Ρεμαζανίου 1284), βλέπε «Κρητικός Κώδιξ», ετών 1868 - 1893, είχε κανονιστεί οι Διοικήσεις (λιβά= νομοί) Κρήτης να είναι τέσσερεις: «Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Λασσιθίου και Σφακίων», όμως μετά με τον Οργανικό Νόμο του 1868 κανονίστηκε να είναι πέντε - προστέθηκε ως πέμπτη αυτή των «Χανίων», ώστε οι Τούρκοι να έχουν πιο καλή εποπτεία της νήσου.

.

Δ) Ο οργανικός νόμος παραβιάστηκε από την πρώτη στιγμή και προ αυτού ακολούθησε η επανάσταση του 1878, κέρδος από την οποία ήταν η Σύμβαση της Χαλέπας, που στην ουσία αποτελούσε την ανανέωση και τη βελτίωση του Οργανικού Νόμου του 1868.

Ε) Σπουδαιότερα αντιστασιακά κέντρα στην επανάσταση του 1866 ήταν τα Σφακιά στη δυτική Κρήτη και το Λασίθι στην ανατολική Κρήτη και γι αυτό από τη μια ο Αρχιστράτηγος των Τουρκο-αιγυπτιακών κατοχικών στρατευμάτων Ομέρ Πασάς έλεγε: «**Αν δεν μερώσω τα Σφακιά, να κάψω το Λασίθι και αυτόν τον Αποκόρωνα δεν ησυχάζει η Κρήτη»** και από την άλλη προς χάρη αυτών των περιοχών δημιουργήθηκαν οι δυο νέοι νομοί των Σφακίων και Λασιθίου, ώστε να ελέγχονται καλύτερα.

ΣΤ) Οι διοικητικοί νομοί της Κρήτης δεν ήταν πάντα οι αυτοί, ήτοι τέσσερις, αλλά από τρεις έως έξι, για διαφόρους λόγους. Επι Ενετοκρατίας αρχικά οι νομοί ήταν έξι: Canaregio ή S. Apostolo (των Αγίων Αποστόλων), San Marcos (Αγίου Μάρκου), Santa Croce (Σταυρού). **Castello** (Καστέλου), San Polo (Αγίου Παύλου), Dorsoduro, οι οποίοι μετα τον 14ο αι. και μετά έγιναν τέσσερις: Χανίων, Ρεθύμνης , Candia (= Χάνδακα, Ηρακλείου) και Σητείας (με πρωτεύουσα τη Σητεία). Επι Τουρκοκρατίας οι νομοί αρχικά και για λίγο διάστημα ήταν τέσσερις, όμως μόλις οι Τούρκοι εδραίωσαν τη θεση τους στην Κρήτη τη χώρισαν σε τρεις νομούς, όσες και οι μεγάλες πόλεις: Χανίων, Ρεθύμνης και Μ. Κάστρου (Ηρακλείου). Μετά από την Κρητική Επανάσταση του 1866 οι Τούρκοι δημιούργησαν και τους νομούς : Σφακίων (με πρωτεύουσα το Βάμο) και Λασιθίου (με πρωτεύουσα τη Νεάπολη). Επί Κρητικής Πολιτείας, ο νομός Σφακίων συγχωνεύτηκε με το νομό Χανών και Πρωτεύουσα του Νομούς Λασιθίου έγινε ο Άγιος Νικόλαος.

ΟΙ ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΟΜΟ ΤΟΥ 1879

Η Κρήτη , σύμφωνα με την εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας «Κρήτη» (Χανιά 29 Σεπτεμβρίου 1879 (Βιβλιοθήκη της βουλής), **μ**ετά την ψήφιση του πρώτου δημοτικού νόμου του νησιού το 1879 από την Κρητική Συνέλευση και την έγκρισή του από την Τουρκική Διοίκηση, χωρίστηκε σε 86 δήμους, με διατάγματα που εξέδωσε ο Γενικός Διοικητής Ιωάννης Φωτιάδης Πασάς. Στις αρχικές αποφάσεις οι δήμοι ήταν 84, όμως μετά έγιναν 86. Οι πέντε, τότε, νομοί της Κρήτης (η επίσημη ονομασία ήταν, τμήματα) είχαν: Τμήμα Χανίων 17 δήμους, Τμήμα Σφακίων 14, Τμήμα Ρεθύμνης 16, Τμήμα Ηρακλείου 20 και Τμήμα Λασιθίου 19. Οι δήμοι και οι επαρχίες του Νομού Λασιθίου1879 ήταν οι εξής:

<< Ε΄ ΤΜΗΜΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

ΜΕΡΑΜΒΕΛΛΟΝ, Η Επαρχία Μεραμβέλλου διαιρείται εις τους εξής έξι Δήμους

.

1. Δήμος Βραχασίου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Βραχάσιον, Μύλατον, Λατσίδα και τα μετόχια Κοτσαργιανός, Κουνάλι, Τσαπή, Αγ. Αντώνιον και Ανώγεια.

2. Δήμος Νεαπόλεως, έχων έδραν την ομώνυμον κωμόπολιν και περιλαμβάνων τα χωρία Νεάπολιν, Βουλισμένην και τα χωρίδια Κουρούνα, Ομφαλιάν, Μακρυγέννισσαν, Αγ. Σοφίαν, Φινοκαλιάν, Κουδουμάλους, Αγ. Νικόλαον, Ανθομάνδραν, Ρωμανόν, Αμυγδαλιάν, Σούβλον, Αδραβάστον, Πέτρον, Περωνίδας, Ξηρά Ξύλα και Παράμπελα.

3. Δήμος Χουμεργιάκου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία, Χουμεργιάκον, Λίμναις, Πλατυπόδι, Ληκυθιανά, Βρύσαις, Έξω Λακκόνια και τα μετόχια Αμυγδάλους, Αρκουδιάν και Ζένια.

4. Δήμος Φουρνής, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Φουρνή, Καστέλιον, Επάνω χωρίον, Δοργιαίς, Καρύδι, Σχοινιαί, Βρουχάν, Λούμαν, Ελούντα, Πιναίς, Σέλαις, Σκουράν και τα μετόχια Κεράμου, Δοργιών, Καρδαμούτσα, Αρωνίου. 5. Δήμος Σπιναλόγκας, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον.

6. Δήμος Κριτσάς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Κριτσά, Μέσα Λακώνια, Τάμπιαις, Κρούσταν, Πάν, Καλόν Χωρίον και τον λιμένα του Αγ. Νικολάου

ΛΑΣΣΙΘΙΟΝ Η επαρχία Λασσιθίου διαιρείται εις τους εξής δύο Δήμους.

1. Δήμος Τσερμνιάδου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Τσερμνιάδου, Ποτάμους, Μέσα Λασσίθι, Μέσα Λασσιθάκι, Αγ. Κωνσταντίνον, Μονή της Κρουσταλένιας, Μαρμακέτον, Φαρσάρου, Λαγού και Πινακιανού.

2. Δήμος Ψυχρού, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Ψυχρόν, Μετόχιον, Γεροντομούρι, Πλάτην, Μαγουλάν, Καμινάκι, Αδ(β)ρακώντε, Κουδουμαλιάν, Αγ. Γεώργιον και το Μονίδριον Βιδιανού.

ΒΙΑΝΝΟΣ Η επαρχία Βιάννου διαιρείται εις τους εξής τρεις Δήμους.

1. Δήμος Επάνω Βιάννου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Επάνω Βιάννου, Χόνδρον, Κάτω Βιάννου και Βαχόν.

2. Δήμος Αγ. Βασιλείου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Αγ. Βασίλειον, Αμυρά, Κεφαλοβρύσιον, Κρεβατάν, Πεύκους, Καλάμι και Ευκολόλον (sic). 3. Δήμος Μουρνιάς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Μουρνιά, Επάνω και Κάτω Σύμην, Γδόχια, Μύθους, Μύρτον, Χριστόν και Παρσάν.

3. Δήμος Μουρνιάς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Μουρνιά, Επάνω και Κάτω Σύμην, Γδόχια, Μύθους, Μύρτον, Χριστόν και Παρσάν.

ΙΕΡΑΠΕΤΡΟΣ Η επαρχία Ιεραπέτρου διαιρείται εις τους εξής τρεις Δήμους.

1. Δήμος Καστελλίου, έχων έδραν την ομώνυμον κωμόπολιν και περιλαμβάνων τα χωρία Καστέλλιον, Γιανάστι (σ.σ. Γιανίτσι), Κενδρί, Μακριλιάν και Μεσελέρους.

.

2. Δήμος Κατοχωρίου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Κατοχώριον, Επανωχώριον, Παππαδιανά, Επισκοπή, Καπίστρι, Βασιλικήν, Μοναστηράκι, Αγ. Ιωάννην και Καβούσια

3. Δήμος Ανατολής, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Ανατολήν, Μάλλαις, Αγ. Γεώργιον, Καλογέρους και Καλαμαύκαν.

ΣΙΤΕΙΑ Η επαρχία Σιτείας διαιρείται, εις τους εξής πέντε Δήμους.

1. Δήμος Λιμένος Σιτείας, έχων έδραν την ομώνυμον κωμόπολιν και περιλαμβάνων τον Λιμένα Σιτείας και τα χωρία Πισκοκέφαλον, Πισκοπήν, Πετράν, Αγ. Φωτιάν, Ρούσαν Εκκλησιάν, Μετόχια Πισκοκεφάλου, Ζου, Σφακιά, Σαντάλι, Μαρωνιά, Τουρτούλους, Σωτήρα, Επάνω Επισκοπήν, Αχλάδια, Σκοπήν, Χαμαίζι, Παρασπόρι, Ρίζαν και Σκορδίλου.

2. Δήμος Τουρλωτής, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Τουρλωτή, Λάστρον, Σφάκαν, Μετόχια Τουρλωτής, Μέσα Μουλιανά και Έξω Μουλιανά. 3. Δήμος Ρούκακα, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Ρουκάκαν, Ορνόν, Στραβοδοξάρι, Λάπιθον, Γράς, Πεύκους, Δάφνην, Αγ. Μάμαντα και Κρυγιά. 4. Δήμος Χαντράς, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Χαντράν, Λιθίναις, Παλαιοπέτσι, Συκιάν, Βορί, Παπαγιαννάδον, Σκλάβους, Κανένε, Βαβέλους, Καλαμαύκι, Εθιάν, Αρμένους, Περιβολάκια, Απίδι, Τσο, Καλόν χωρίον, Χαμαίτουλον, Λαμνώνι, Ζάκαθον, Ζήρον και Κατελιώναν.

5. Δήμος Καρυδίου, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Καρύδι, Κατσιδώνι, Σίτανον, Μισιργιού, Ξερολίμνην, Παλεό (sic) Μητάτον, Μαγκασάν, Παλαίκαστρον, Μονή Τοπλού, Χοχλακαίς, Αζοκέραμον, Κελάργια, Α δρα βάστους, Κλησίδι και Ζάκρον.

ΟΙ ΕΚΛΕΓΕΝΤΕΣ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΣΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΙΣ 26-28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1879

Στις πρώτες δημοτικές εκλογές που διενεργήθηκαν στις 26-28 Οκτωβρίου 1879 στο νέο Νομό Λασιθίου που είχε δημιουργήσει ο «Οργανικός Νόμος του 1868» εκλέχτηκαν οι εξής, σύμφωνα με την εφημερίδα «ΚΡΗΤΗ, Χανιά 13-10-1879)»:

<< Επαρχία Μεραμβέλλου

Δήμος Βραχασίου Δήμαρχος Γεώργιος Χ. Σαριδάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Ελευθέριος Κουκουλάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Μιχαήλ Χ. Ζ. Ροβίθης, Χατζή Αναστάσιος Φτενός. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Νικόλαος Κατσαράκης, Εμμανουήλ Λαβρεντάκης, Χατζή Σπυρίδων Ανδρουλάκης, Λεωνίδας Παππαδάκης, Θεοχάρης Ροβίθης, Αντώνιος Κ. Σφακιανάκης, Διονύσιος Ροβίθης, Ιωάννης Κυπριώτης. Δήμος Νεαπόλεως Δήμαρχος Εμμανουήλ Κοκκινάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Εμμανουήλ Λυράκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Δημήτριος Χουρδάκης, Γεώργιος Ν. Τσιχλάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Νικόλαος Πλευριτάκης, Δημήτριος Μαραγκάκης, Χριστόδουλος Γαράκης,

.

Δημήτριος Λυράκης, Ιωάννης Σομινελάκης, Ελευθέριος Συλιγαρδάκης, Ιωάννης Αποστολάκης, Κωνσταντίνος Διαλινάκης.

Δήμος Χουμεργιάκου Δήμαρχος Νικόλαος Παπαγιανάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Ιβραήμ Παπουτσαλάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Ευστράτιος Μαρνέλος, Σωκράτης Βελονάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Γεώργιος Πελιμπασάκης, Γεώργιος Χλαπουτάκης, Χασάν Κοτσιφαλάκης, Ιωάννης Μουρελάκης, Μάρκος Μαρκάκης, Μουσταφάς Σουλεϊμανάκης, Ιωσήφ Κοκολάκης, Αλής Μουλαχμετάκης. Δήμος Φουρνής Δήμαρχος Νικόλαος Γραμματικάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Εμμανουήλ Ζαγιαννάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Νικόλαος Μενεγάκης, Ιωάννης Πετουράκης Δημοτικοί Σύμβουλοι: Εμμανουήλ Γραμματικάκης, Ιωάννης Ραυτόπουλος, Γεώργιος Ραπανάκης, Εμμανουήλ Ιωάν. Κλουτσάκης, Εμμανουήλ Γωνιο(ω)τάκης, Δημήτριος Μοσχοβιτάκης, Νικόλαος Λεμπιδάκης, Ιωάννης Φρουζάκης.

Δήμος Κριτσάς Δήμαρχος Γεώργιος Εμμ. Παγκαλάκης Α΄ Δημαρχιακός Πάρεδρος Γεώργιος Πα. Ταυλάς. Β΄ Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Ιωάννης Επιτροπάκης, Ιάκωβος Πετρουράκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Εμμανουήλ Κ. Σγουρός, Νικόλαος Ι. Αλεξάκης, Μη(ι)χαήλ Φιρφιρής, Νικόλαος Γ. Αλεξάκης, Μηχαήλ Ι. Κουτουλάκης, Γεώργιος Ι. Ταυραδός, Αντώνιος Χ. Μ. Πάγκαλος, Γεώργιος Πα. Ι. Πάγκαλος, Γεώργιος Χριστιανάκης.

Δήμος Σπιναλόγκας Δήμαρχος Τεφήκ εφένδης Χ. Μεμηχιάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Χαλήλ εφένδης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Μουλά Χαλίλης, Μασλούμ Ιβραήμ Καπετανάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Πιλάλ Χ. Μουσταφαδάκης, Ιβραήμ εφένδης, Τοσούν εφένδης, Παρπαρεσάκης, Δερβίς Βεκιλαγασάκης, Αλής Τσελεπάκης, Εμίν Μεχμέτ Ρεϊσάκης, Αχμέτ Τσεπαπακάκης, Μουλά Μουσταφάς Ρεϊσάκης.

Επαρχία Λασσιθίου

Δήμος Τσερμνιάδου Δήμαρχος Στέφανος Γραμματικάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Μηχαήλ Βογιάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Γεώργιος Κωστάκης, Γεώργιος Δετοράκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Γεώργιος Μαρκάκης, Δημήτριος Καλογεράκης, Θεόφιλος Χαρκιαδάκης, Στρατής Χρυσός, Γεώργιος Αλεξάκης, Εμμανουήλ Παναγιωτάκης, Αναγνώστης Φαζής, Αντώνιος Χαρκιαδάκης.

Δήμος Ψυχρού Δήμαρχος Εμμανουήλ Παππαδάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Δημήτριος Γαλανάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Δημήτριος Ταμνιολάκης, Αναγνώστης Ματθαιάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Ηλίας Βιδάκης, Αναγνώστης Περάκης, Ζαχαρίας Ανδρουλάκης, Γεώργιος Παπαμαρινάκης, Δημήτριος Ν. Γαλανάκης, Νικόλαος Παναγιωτάκης, Νικόλαος Δαγαλάκης, Ιωάννης Σακελάρης.

Επαρχία Βιάννου

Δήμος Βιάννου Δήμαρχος Σπυρίδων Αγαπάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Ιβραήμ Μεριδάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Ιωάννης Αγγουράκης, Χουσεΐν Μεραμπουτάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Ιωάννης Μεταξάκης, Μ. Χουσεΐν Καουκάκης, Δημήτριος Κουφαλιτάκης, Ασάν Χοτσάκης, Νικόλαος Μανουσάκης, Χασάν Χατσαριφάκης, Νικόλαος Παπαδάκης, Αχμέτ Τσουκράκης.

.

Δήμος Αγίου Βασιλείου Δήμαρχος Ιωάννης Ινιοτάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Γεώργιος Χατσάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Ιωάννης Μοσχοβάκης, Γεώργιος Στεφανάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Σταύρος Λουλάκης, Δημήτριος Στρατάκης, Ιωάννης Γιαναδόπουλος, Γεώργιος Μηχαλογιαννάκης, Χατζή Ιωάννης Παππαδάκης, Νικόλαος Βασιλικάκης, Νικήτας Μουζουράκης, Αναγνώστης Χαραλαμπόπουλος. Δήμος Μουρνιών Δήμαρχος Αναγνώστης Δασκαλάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Νικόλαος Χατσάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Αναγνώστης Μεταξάς, Αναγνώστης Παπά Ματθαιάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Αναγνώστης Καπαράκης, Μηχ. Φραντσιτσινάκης, Στυλιανός Μαργαριτάκης, Εμμανουήλ Ρακιτσομηχελάκης, Εμμανουήλ Μαρκόπουλος, Γεώργιος Λενάκης, Αναγνώστης Τσικαλουδάκης, Νικόλαος Ιερωνυμάκης.

Επαρχία Ιεραπέτρου

Δήμος Ιεραπέτρου Δήμαρχος Χατζή Μουράτ εφένδης Καρακάσης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Ανδρέας Φαφουτάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Σελήμ εφένδης Σουμπασάκης, Δημήτριος Καρυδάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Μουσταφά εφένδης Μουλαχασανάκης, Χατζή Πέτρος Μελά, Ατίφ αγάς Καντογλάκης, Μιχαήλ Αθανασάκης, Ιβραήμ Ισουφάκης, Γεώργιος Κουνδουράκης, Οσουμάν βέης, Παύλος Συγγελάκης. Δήμος Ανατολής Δήμαρχος Εμμανουήλ Καζανάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Νικόλαος Θεοφανάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι Φραγκιός Μαράκης, Δημήτριος Χανιοτάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Ιωάννης Μ. Παρίτης Ιωάννης Μοναστηράκης, Ιωάννης Παπά Πέτρου, Ιωάννης Γ. Παριτάκης, Γεώργιος Γενιατάκης, Δημήτριος Γαρόφαλος, Αναγνώστης Καλαϊτσάκης, Αναγνώστης Πετσαγκουράκης.

Δήμος Κάτω Χωρίου Δήμαρχος Γεώργιος Φραγκάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Μουλά Ταχήρ Χατσηχαληλάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι Χαράλαμπος Μουστακάκης, Ιωάννης Χατζή Χαραλάμπους. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Νικόλαος Σκουλικαράκης, Ασάν Μαιζανάκης, Ιωάννης Ψαρουδάκης, Χατζή Εμμ. Φραντζεσκάκης, Ηλίας Τομαδάκης, Εμμανουήλ Βογιατσής, Μουλά Ταχήρ Χαμαμάκης, Αλή εφένδης Τσελεπάκης.

Επαρχία Σιτείας (Σητείας)

Δήμος Λιμένος Σιτείας Δήμαρχος Γεώργιος Παππαδάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Μουσταφά Νουρή εφένδης. Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Ιωάννης Λιανουδάκης, Ρεμετάν εφένδης Χ. Εμινάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Αναγνώστης Περάκης, Μουσταφά εφένδης Βελάκης, Αναγνώστης Δεσποτάκης, Μουλά Σαλής Χαλβατσάκης, Θεόδωρος Ξενικάκης, Μουλά Μεχμέτ Χοτσάκης, Αναγνώστης Κοζυράκης, Χουσεΐν Αριφάκης.

Δήμος Χανδρά Δήμαρχος Ιωάννης Ξομπλαράκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Χουσεΐν Μπεχλουλάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Γεώργιος Αυγουστινάκης, Ιβραήμ Αρναουτάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Αναγνώστης Χαλκιολάκης, Σαλής Ιβραημάκης, Αντώνιος Αδαμάκης, Μουσταφά εφένδης Χατζή Μασλουμάκης, Νικόλαος Αεράκης, Μουσταφά Φιχμή εφένδης, Γεώργιος Χατσηδάκης, Οσουμάν Μουρατογλούς.

Δήμος Τουρλωτής Δήμαρχος Εμμανουήλ Φουνταλιδάκης Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Χριστόδουλος Συντυχάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Ρετσέπ εφένδης Χατζή Μουσταφαδάκης, Ιωάννης Καποτάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι:

.

Αναγνώστης Χατζή Γ. Ζερβάκης, Κωνσταντίνος Παππαδάκης, Στέφανος Σακκαδάκης, Εμμανουήλ Πετράς, Ιωάννης Θωμαδάκης, Χατζή Αντώνιος Μαστοράκης, Μεχμέτ Μημοστάκης. Δήμος Ρούκουνα Δήμαρχος…… (σ.σ. δε βρέθηκε το όνομα, αλλά είναι χριστιανός, καθώς διαπιστώνομε ότι πρόκειται για μικτό δήμο και ο α' δημαρχιακός πάρεδρος είναι μουσουλμάνος) Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος: Ρεμετάν εφένδης Καντογλάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Στέφανος Μεταξάκης, Μουλά Ιβραήμ Χιλαλάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Αναγνώστης Ψαραδόπουλος, Δερβής Αλής, Αναγνώστης Μαυράκης, Μουλά Αλής Χοτσάκης, Γεώργιος Παπά Νικολάου, Μεχμέτ Αλή Βεβάκης, Νικόλαος Χατσόπουλος, Σουλεϊμάν Πετράκης.

Δήμος Καρυδίου Δήμαρχος Χατζή Κατσαράς Α' Δημαρχιακός Πάρεδρος Παναγιώτης Παππαδάκης Β' Δημαρχιακοί Πάρεδροι, Αναγνώστης Παπαδόπουλος, Αναγνώστης Λιαφάκης. Δημοτικοί Σύμβουλοι: Αναγνώστης Χουλάκης, Αναγνώστης Καψιλίδης, Χατζή Α. Λιαφάκης, Αναγνώστης Τσαντάκης, Αναγνώστης Σπυριδάκης, Αναγνώστης Φουντοραδάκης, Αναγνώστης Περιφεράκης, Νικόλαος Οικονομάκης>>.

6. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ 1881

(«Στατιστική του Πληθυσμού της Κρήτης» Ν. Σταυράκη)

Α. ΔΗΜΟΣ ΤΖΕΡΜΙΔΟΥ

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Δζερμιαδο, έδρα δήμου	451	456	901 + 4 Μουσουλμάνοι
Λαγού και Πινακιανό	17	64	141
Άγιος Κωνσταντίνος	180	200	380
Μέσα Ποτάμοι	96	107	203
Όξω Ποτάμοι	133	114	247
Μέσα Λασίθι	216	233	449
	1313	1309	2616

Β. ΔΗΜΟΣ ΨΥΧΡΟΥ

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Ψυχρό, έδρα δήμου	166	167	333
Πλάτη	142	137	279
Γεροντομουρί	63	86	149

.

Μετόχι	82	64	146
Μαγουλάς	75	86	161
Καμινάκι	156	158	314
Αβρακόντε	113	114	227 + 2 Μουσουλμάνοι
Κουδουμαλιά	62	69	131
Πλαθιανό	132	153	285
Αγ. Γεώργιος	195	189	384 + 2 Μουσουλμάνοι
Μονή Βιδιανη Ζωοδόχος Πηγή	8	2	10
	1194	1225	2419

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο
ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ – ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ

Η Κρητική Πολιτεία (1897 – 1912) ήταν το επίσημο όνομα με το οποίο αναγνωρίστηκε η Κρήτη ως αυτόνομο κράτος με πρωτεύουσα τα Χανιά, μετά την κρητική επανάσταση του 1896 και την απόσχισή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου και τέθηκε υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ρωσίας. Όμως και υπό τουρκική και ελληνική επικυριαρχία, όπως υποδήλωνε η σημαία της.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ:

24 Σεπτεμβρίου 1898 οι Κρητικοί κηρύσσουν την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, αλλά η Ελληνική Κυβέρνηση δεν τη δέχτηκε, γιατί φοβόταν πόλεμο με την Τουρκία.

Σημαία Κρητικής Πολιτείας

25 Αυγούστου 1898: 25 Αυγούστου 1898: Εξαγριωμένοι Τούρκοι, για να εμποδίσουν την απελευθέρωση της Κρήτης πυρπόλησαν πολλές οικίες, κατάσφαξαν 700 άοπλους χριστιανούς, μεταξύ αυτών και 18 Άγγλους στρατιώτες και τον πρόξενο της Αγγλίας Λυσίμαχο Καλοκαιρινό. Οι άγριες αυτές σφαγές αποτέλεσαν τον καταλύτη των εξελίξεων και επέσπευσαν τη λύση του κρητικού δράματος. Εκδιώχτηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Ρωσία, Ιταλία, Αυστρία) ο τουρκικός στρατός από την Κρήτη και παράλληλα ως λύση του κρητικού ζητήματος προτείνουν αφενός την αυτονομία της Κρήτης και αφετέρου προτείνουν το βασιλιά Γεώργιο της Ελλάδας να εγκρίνει το διορισμό του Πρίγκιπα Γεωργίου ως ύπατου Αρμοστή των Μ. Δυνάμεων στην Κρήτη 3 Νοεμβρίου 1898: Τα τελευταία τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα υποχωρούν από την Κρήτη

28 Νοεμβρίου 1898: Οι Μ. Δυνάμεις αποφασίζουν να διοριστεί ύπατος Αρμοστής Κρήτης ο πρίγκιπας Γεώργιος.

.

9 Δεκεμβρίου 1898: Παρά τη διαμαρτυρία της Πύλης, φτάνει στα Χανιά, ως πρώτος Ύπατος Αρμοστής, ο Πρίγκιπας Γεώργιος. Η Κρητική Πολιτεία αποτελεί πια μια πραγματικότητα.

8 Φεβρουαρίου 1899: Η Α' Συντακτική Συνέλευση Κρητών ψηφίζει το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας.

17 Απρίλη 1899: Ο Πρίγκιπας διορίζει την πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας, με την ακόλουθη σύνθεση Συμβούλων: (Υπουργοί) Ελευθέριος Βενιζέλος της Δικαιοσύνης, Μανούσος Κούνδουρος των Εσωτερικών και της Συγκοινωνίας, Νικόλαος Γιαμαλάκης της Δημόσιας Εκπαίδευσης και των Θρησκευτικών, Κωνσταντίνος Φούμης των Οικονομικών και Χασάν Σκυλλιανάκης της Δημόσιας Ασφάλειας.

18 Μαρτίου 1901: Ο πρίγκιπας Γεώργιος απολύει τον Ελευθέριο Βενιζέλο, επειδή τον προηγούμενο μήνα τον είχε καταγγείλει για αυταρχική διακυβέρνηση Επί της ουσίας γιατί ο Βενιζέλος επεδίωκε τη διάλυση της Κρητικής Πολιτείας και την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, ενώ ο Πρίγκιπας δεν ήθελε κάτι τέτοιο.

10 Μαρτίου 1905: Η αυταρχικότητα και η αδιαλλαξία του πρίγκιπα οδηγούν στην επανάσταση της Θερίσου. Εκεί ο Βενιζέλος κηρύσσει ένοπλο επαναστατικό αγώνα με 1000 επαναστάτες για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

11 Μαρτίου 1906: Παραιτείται ο Πρίγκιπας Γεώργιος. Τον διαδέχεται ο Αλέξανδρος Ζαΐμης.

13 Ιουνίου 1909: Αποχωρούν από την Κρήτη τα διεθνή στρατεύματα.

14 Αυγούστου 1909: Επανάσταση στο Γουδί. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος καλεί τον Ελευθέριο Βενιζέλο να αναλάβει τη διακυβέρνηση της Ελλάδος

6 Οκτωβρίου 1910: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ορκίζεται Πρωθυπουργός της Ελλάδος, αφού πρώτα εκλέχτηκε ως βουλευτής της Αττικοβοιωτίας.

5 Οκτωβρίου 1912: Α' Βαλκανικός πόλεμος

5 Οκτωβρίου 1912: Β' Βαλκανικός πόλεμος

1η Δεκεμβρίου του 1913 η Κρήτη ενσωματώθηκε και επίσημα στο ελληνικό κράτος. Ακριβώς ένα μήνα νωρίτερα (1 Νοεμβρίου 1913), ο σουλτάνος Μεχμέτ ο 5ος είχε παραιτηθεί από κάθε δικαίωμα επικυριαρχίας επί της μεγαλονήσου. Αιώνες αιμάτων και δακρύων στη μαρτυρική Κρήτη έβρισκαν επιτέλους την ιστορική τους δικαίωση.

1. ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Επί Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913) και με το νόμο 19/1899, σύμφωνα και με το άρθρο 95 του Συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας, η Κρήτη διαιρέθηκε σε πέντε νομούς ή άλλως διοικητικά διαμερίσματα: Χανίων, Σφακίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου και οι οποίοι αποτελούνταν από 23 επαρχίες μετά των τριών πόλεων: Χανίων, Ρεθύμνου και Ηρακλείου (σ.σ. κανονικά είχαμε 20 επαρχίες = 3 πόλεις Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά = 23) και 86 δήμων. Μάλιστα

.

από τότε και εξής **αντί της αραβικής ονομασίας Χάνδακας = ενετικά Candia άρχισε να χρησιμοποιείται το μινωικό τοπωνύμιο Ηράκλειο**.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟ 1900

Στην απογραφή της 4 Ιουνίου 1900 της Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913) ο πληθυσμός της Νήσου Κρήτης διανέμεται μεταξύ 5 Νομών, 23 Επαρχιών μετά των τριών πόλεων και 86 δήμων και σύμφωνα με την τελευταία διορθωτική ανακοίνωση που έγινε το Σεπτέμβριο του 1904 από το Δ/ντη της Ανωτέρας Δ/νσης Εσωτερικών της Κρητικής Πολιτείας Αντ. Σκαμνάκη, ο πληθυσμός της Νήσου έχει ως εξής:

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΦΥΛΛΟ:
Νομός Ηρακλείου άρρενες 46.713 + θήλεις 44.515 = 91.228,
Νομός Χανίων άρρενες 37.785 + θήλεις 34.979 = 72764,
Νομός Ρεθύμνης άρρενες 29.858 + θήλεις 29.433 = 59291,
Νομός Λασηθείου άρρενες 27.749 + θήλεις 27.554 = 55303,
Νομός Σφακίων άρρενες 12333 + θήλεις 12624 = 24.957.
Γενικό Σύνολο Άρρενες 154.438 + θήλεις 149.105 = 303.543
ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ: Χριστιανοί 269.319, Μωαμεθανοί 33.496, Ισραηλίτες 728. Σύνολο 303.543. Χριστιανοί μη Ορθόδοξοι 846: Καθολικοί 751, Διαμαρτυρόμενοι 35, Αρμένιοι 60. Σύνολο 305.235.

Στην απογραφή της Κρητικής Πολιτείας το 1900 έγιναν τροποποιήσεις στην προηγούμενη διοικητική διαίρεση της Κρήτης ως εξής:

Ο Νομός Ηρακλείου αποτελούνταν από τις Επαρχίες Βιάννου, Καινούργιου, Μαλεβιζίου, Μονοφατσίου, Πεδιάδας, Πυργιωτίσσας και τεμένους με έδρα το Ηράκλειο.

Ο νομός Λασιθίου αποτελούνταν από τις Επαρχίες Ιεραπέτρας, Λασιθίου, Μιραμπέλλου και Σητείας (η Επαρχία Βιάννου προσαρτήθηκε στο Νομό Ηρακλείου), με έδρα τη Νεάπολη (Ν. Σταυράκη σ. 163).

Ο Νομός Ρεθύμνου αποτελούνταν από τις Επαρχίες Αγίου Βασιλείου, που αποσπάστηκε από το νομό Σφακίων, Μυλοποτάμου και Ρεθύμνου, με έδρα το Ρέθυμνο.

Ο Νομός Χανίων, από τις Επαρχίες Κισάμου, Κυδωνίας και Σελίνου με έδρα τα Χανιά.

Ο Νομός Σφακίων έμεινε με τις Επαρχίες Αποκορώνου και Σφακίων με έδρα πάλι το Βάμο Αποκορώνου. (Από το 1913 η Κρήτη αποτελεί τμήμα του Ελληνικού Κράτους. Ο Νομός των Σφακίων

.

καταργήθηκε και η Επαρχία Αποκορώνου επανήλθε στο Νομό Χανίων που ανήκε πάντα, όπως και η Επαρχία Σφακίων.)

Σύμφωνα με το σχολικό βιβλίο της Κρητικής Πολιτείας «Γεωγραφία Κρήτης υπό Γεωργίου Ι. Λελεδακι, Χανιά 1905»:

<< Το εμβαδόν της Κρήτης είναι 8618 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Ο Πληθυσμός της Κρήτης ανέρχεται εις 310.362 κατ. Εκ των οποίων Χριστιανοί 271.585, μωαμεθανοί 31.955, Ισραηλίται 726 και ξένοι 6.096. Φυσικώς η Κρήτη διαιρείται εις τέσσερα μεγάλα τμήματα: Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Σητείας μετά της Ιεράπετρας…….

Η Κρήτη διοικητικώς διαιρείται εις 5 Νομούς: **τον Νομόν Χανίων, Σακίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Λασηθίου.** Οι νομοί υποδιαιρούνται εις 23 επαρχίας μετά των πόλεων (σ.σ. κανονικά έχουμε 20 επαρχίες + 3 πόλεις Χανια, Ρέθυμνο, Ηράκλειο = 23) και αι επαρχίαι εις 86 δήμους.

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ. Πληθυσμός 71.664 κατοίκους. Ο Νομός ούτος, περιλαμβάνων το δυτικόν της Κρήτης, διαιρείται εις τρεις επαρχίας: Κυδωνίας, Κισάμου και Σελύνου.

1) Επαρχία Κυδωνίας. Πρωτεύουσα του Νομού και της Κρητικής Πολιτείας είναι τα ΧΑΝΙΑ (21.001 κάτ. των οποίων Χριστιανοί μεν είναι 11.091, Μουσουλ. δε 9.271 και Ισραηλίται 639) πάλαι Κυδωνία, περιβαλλόμενα υπό τειχών ανεγερθέντων από των Ενετών κατά τον δέκατον έκτο αιώνα, αποτελούνται δ' εκ της εντός των τειχών πόλεως και των έξωθι συνοικιών Κουμ Καπό, Καινούργια Χώρας και Βαρουσίου και εκ της κωμοπόλεως Χαλέπας. Είναι έδρα του Υπάτου Αρμοστού Κρήτης, των Γενικών Προξένων των Μ. Δυνάμεων και του Επισκόπου Κυδωνίας και Αποκορώνου. Έχει τα ανάκτορα του Ηγεμόνος, το Νομαρχιακόν κατάστημα, το τελωνείον, εκπαιδευτήρια αρρένων και Θηλέων, Γυμνασιον και Επισκοπήν, εκτός δε των τειχών τον Δημοτικόν κήπον, Στρατώνα, το μέγαρο των Δικαστηρίων εν τω οποίω λειτουργούσι τα δημόσια γραφεία των Ανωτέρων Διευθύνσεων της Κρητικής Πολιτείας, το Εφετείον, Πρωτοδικείον, Κακουργιοδικείον κ.λπ. και το Δημοτικό Νοσοκομείον.

2) Επαρχία Κισάμου. Αύτη κείται εις το ΒΔ άκρον της Κρήτης και είναι μία εκ των πολυπληθεστέρων και μεγαλυτέρων την έκτασιν. Πρωτεύουσα αυτής είναι το Καστέλι (670 κάτ.), κείμενον επι των ερειπίων της αρχαίας πόλεως Κισάμου….

3) Επαρχία Σέλινου. Η επαρχία αύτη περιλαμβάνει τα ΝΔ της Κρήτης. Πρωτεύουσα αυτής είναι η Κάντανος…..

ΝΟΜΟΣ ΣΦΑΚΙΩΝ. Πληθυσμός 26.508 κατ. Ο Νομός Σφακίων αποτελείται εκ των επαρχιών Αποκορώνου και Σφακίων, κείται δε μεταξύ των νομών Χανίων και Ρεθύμνης.

1) Επαρχία Αποκορώνου. Πρωτεύουσα αυτής είναι ο Βάμος (1038 κάτ.)…..

2) Επαρχία Σφακίων. Πρωτεύουσα είναι η Χώρα Σφακίων (566 κάτ.), πατρίς του Δασκαλογιάννη…

.

ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ. Πληθυσμός 60.200 κάτ. Κείμενος Δ. του νομού Σφακίων, διαιρείται εις 4 επαρχίας: Ρεθύμνης, Αγίου Βασιλείου, Αμαρίου και Μυλοποτάμου.

1) Επαρχία Ρεθύμνης. Πρωτεύουσα του Νομού και της επαρχίας είναι η πόλη ΡΕΘΥΜΝΑ (9308 κάτ.), των οποίων Χριστιανοί μεν είναι 3.717, Μωαμεθανοί δε 5.575,

2) Επαρχία Αγίου Βασιλείου. Μέλαμπες (1180 κάτ.) πατρίς των τεσσαρων νέων Μαρτύρων κατά το 1824 μαρτυρήσαντων….

3) Επαρχία Αμαρίου. Νεύς Αμάρι έδρα ειρηνοδικείου και δήμου. Μερωνας (579 κάτ.)…

4) Επαρχία Μυλοπόταμου. Πάνορμον (Καστέλλι) παράλιος Κωμόπολις, Μαργαρίταις (980 κάτ.), Ανώγεια (2,363 κάτ.)

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. Πληθυσμός 94.840. Ο Νομός Ηρακλείου διαιρείται εις 6 επαρχίας: Τεμένους, Μαλεβυζίου, Πεδιάδος, Μονοφατσίου, Καινουρίου και Πυργιωτίσσης. Πρωτεύουσα του Νομού είναι το ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ (22.481 κάτ.) των οποίων Χριστιανοί με είναι 10763, Μουσουλμάνοι δε 11659. Περιβάλλεται υπό ενετικού τείχους λίαν οχυρού και κείται επί του αρχαίοι Ηρακλείου-Ματίου, επινείου της Κνωσσού. Υπό των Αράβων εκαλείτο Ράμπτ' ελ Καντάκ, υπό των Ενετών Κάνδια και υπο των Κρητών Μεγάλο Κάστρο, τω δε 1832 απεδόθη αυτώ το παλαιόν όνομα Ηράκλειον.

1) Επαρχία Τεμένους. Πρωτεύουσα Επάνω Αρχάνας (2570 κατ.)…

2) Επαρχία Μαλεβυζίου. Πρωτεύουσα Άγιος Μύρων (1204 κάτ). Πλησίον ταύτης πιστεύεται ότι έκειτο **η αρχαία πόλις Ραύκος, ήτις έπειτα προς τιμήν του επισκόπου Κρήτης Μύρωνος**, γεννηθέντος εν αυτή, ωνομάστη Αγιος Μύρων. Κρουσώνας (1749 κάτ.)…

3) Επαρχία Πεδιάδος. Πρωτεύουσα αυτής είναι το Καστέλλι (777 κάτ.). Ξειδάς (533 κάτ.) κώμη κειμένη επί λόφου επί ερειπίων της αρχαίας πόλεως Λύκτου…

4) Επαρχία Μονοφατσίου. Κυριώτεραι κώμα είναι Χάρακας (658 κατ.), Πύργος έδρα Ειρηνοδικείου, ….

5) Επαρχία Καινούριου. Πρωτεύουσα είναι οι Μοίραις έδρα των Αρχών…

6) Επαρχία Πυργιωτίσσης. Έχει πρωτεύουσα το Τυμπάκι (1624 κατ.),….

ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ. Πληθυσμός 57.168.Κόλποι: Ο της Καμάρας και των Διδύμων, του Παλαιόκαστρου και ο Μακρύς Γιαλός. Λιμένες Όρμοι. Ο λιμήν του Πόρου, Όρμοι του Σίσι, του Αγίου Νικολάου, του Λιμένος Σητείας προς Β., της Ερημουπόλεως, της Καρούμπας προς Α. της Σητείας, της Ιεράπετρας και Σιδωνίας ή Ψαρής Φοράδας προς Ν.

1) Επαρχία Μιραμπέλλου. **Πρωτεύουσα αυτής είναι η Νεάπολις** (4409 κάτ.) απαρτιζομένη εκ της κωμοπόλεως Νεαπόλεως, της Βουλισμένης και 12 μετοχίων και κείμενη επι μαγευτικότατης θέσεως, έχει οδούς ευθείας, πλατείας και ωραίας εξοχάς. Έδρα του επισκόπου Πέτρας, έχει ημιγυμνάσιον, Ανώτερον Παρθεναγωγείον και κατωτέρα Σχολεία αρρένων και θηλέων. Έχει διοικητήριον περιλαμβάνον την Μοιραρχίαν, το Ταχυδρομείου και λοιπά

.

γραφεία. Είναι πατρίς του πάπα Ρώμης Αλεξάνδρου του Ε'. **Άγιος Νικόλαος (509 κάτ.) κωμόπολις ευλίμενος. Ενταύθα τω 1826 ο Δημ. Κοτζιάς εκυκλώθη επό 13 τουρκικών πλοίων και εξήλθε νικητής, καταβυθίσας εν πλοίον τουρκικόν. Έδρα του Νομού**, Πρωτοδικείου, Ειρηνοδικείου, Υποτελωνείου και Λιμεναρχείου. Κρητσά (2355 κάτ.). Καλό Χωριό, νοσώδες χωρίον κατ' ευφημισμόν καλούμενον ούτω (569 κάτ.) επί των ερειπίων της πόλεως Ιστρώνος….

2) Επαρχία Λασιθίου. Πρωτεύουσα είναι Τζερμιάδων (1032 κάτ) επί ωραίας τοποθεσίας, έδρα δήμου, Ειρηνοδικείου και Ελλην. Σχολείου, Μαρμακέτο πατρίς του Καζάνη. Ψυχρόν πατρίς του Ευεργέτου του Εθνικού πανεπιστημίου Αντ. Παπαδάκη. Άνωθεν ταύτης κείται το Δικταίο Άντρον, που μυθολογείται ότι εγεννήθη ο Ζευς. Εν αυτώ δε εφαντάζετο οι αρχαίοι ότι συνωμίλει και ο Μίνως μετά του Διός, ότε έγραφε τους Νόμους…..

3) Επαρχία Βιάννου. Πρωτεύουσα Άνω Βιάννος (860 κατ.) αποτελούμενη εκ τριών συνοικιών, κειμένων επί των ερειπίων της αρχαίας πόλεως εν η ετελείτο μεγαλοπρεπής θυσία εις τον Δία δια φόνου πολλών εχθρών καλούμενη εκατομφόνια.

4) Επαρχία Ιεραπέτρας. Πρωτεύουσα είναι η Ιεράπετρα (2.164 κάτ.) επί της θέσεως της αρχαίας Ιεραπύτνης, μιας των αρχαίων πόλεων κατά τα μέρη ταύτα. Έδρα τους Επισκόπου Ιεράς και Σητείας, Υποτελωνείου και Ελληνικού Σχολείου. Έχει μικρόν τεχνητόν λιμένα. Ανατολή (659 κατ.) έδρα Δήμου. Μάλλαις (853 κατ.) κειμένη παρά τα ερείπια της αρχαίας πόλεως Μάλλα. Καλαμαύκα (538 κάτ.). Μεσελέροι μικρά κώμη παρά την οποίαν έκειτο η αρχαία πόλις Ώλερος. Κάτω χωριό (497 κάτ.) έδρα δήμου…

5) Επαρχία Σητείας. Πρωτεύουσα είναι ο Λιμήν Σητείας (1055 κατ.) εμπορική κωμόπολις παρά την οποίαν σώζονται τα ερείπια της αρχαίας Ητείας, η πατρίς δε του ποιητή τους Ερωτοκρίτου Κορνάρου. Σκοπή (566 κάτ.), Πραισός μία των αρχαίων πόλεων της Κρήτης, έδρα των Ετεοκρητών, της οποίας επίνειο ήτο η Ητεία. Ζύρος (528 κάτ.). Εθειά (Ιτέα) παρά την οποίαν σώζεται Ενετικός Μέγαρον….>>.

2. ΕΝΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΕΠΙΣΗΜΑ 1/12/1913)

Η Κρητική Πολιτεία (1896 – 1913) ήταν το επίσημο όνομα με το οποίο αναγνωρίστηκε η Κρήτη ως αυτόνομο κράτος (πλήρως ελεγχόμενο από τις Μεγάλες Δυνάμεις και υπό τουρκική επικυριαρχία, όπως υποδήλωνε και η σημαία της) μετά από την κρητική επανάσταση του 1896 και την απόσχισή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου και τέθηκε υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ρωσίας. Προπαρασκευή της αυτονόμησης της Κρήτης υπήρξε η ιστορική Σύμβαση της Χαλέπας.

.

Η Κρήτη την 1η Δεκεμβρίου του 1913, μετά από το πέρας των Βαλκανικών πολέμων , ενσωματώθηκε και επίσημα στο ελληνικό κράτος. Ακριβώς ένα μήνα νωρίτερα (1 Νοεμβρίου 1913), ο σουλτάνος Μεχμέτ ο 5ος είχε παραιτηθεί από κάθε δικαίωμα επικυριαρχίας επί της μεγαλονήσου. Αιώνες αιμάτων και δακρύων στη μαρτυρική Κρήτη έβρισκαν επιτέλους την ιστορική τους δικαίωση.

Επί Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913) και με το νόμο 19/1899, σύμφωνα και με το άρθρο 95 του Συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας, η Κρήτη διαιρέθηκε σε πέντε νομούς ή άλλως διοικητικά διαμερίσματα: Χανίων, Σφακίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου (με την κατάργηση – συγχώνευση του Νομός Σφακίων στο Νομό Χανίων) και οι οποίοι αποτελούνταν από 23 επαρχίες μετά των τριών πόλεων: Χανίων, Ρεθύμνου και Ηρακλείου (σ.σ. κανονικά είχαμε 20 επαρχίες = 3 πόλεις Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά = 23) και 86 δήμων. Μάλιστα από τότε και εξής **αντί της αραβικής ονομασίας Χάνδακας = ενετικά Candia άρχισε να χρησιμοποιείται το μινωικό τοπωνύμιο Ηράκλειο**.

Σύμφωνα με το Νόμο ΔΝΖ΄ (υπ’ αριθμ. 4057)/1912 «Περί συστάσεως Δήμων και Κοινοτήτων» (Εφημερίς της Κυβέρνησις αρ. φ. 58/14-12-1912, τεύχος Α): «Άρθρο 1: Δήμοι είναι: α) αι πρωτεύουσαι των Νομών, β) αι πόλεις αι έχουσαι άνω των 10.000 κατοίκων» και Αρθρον 2: «Πας μόνιμος συνοικισμός έχων υπέρ τους 300 κατοίκους και σχολείον στοιχειώδους εκπαιδεύσεως αποτελεί ιδίαν Κοινότητα. Ιδίαν κοινότητα δύναται να αποτελέση και πας συνοικισμός ολιγώτερων των 300 κατοίκων, εάν έχη σχολείον, ζητήσωσι δε τούτο το ήμιση των εκλογέων κατοίκων. Συνοικισμοί στερούμενοι σχολείου εκπαιδεύσεως αποτελλούσι, ανεξαρτήτως αριθμού κατοίκων, ιδίαν κοινότητα, εάν κατά την εφαρμογήν του νόμου τούτου τυγχάνωσιν έδρας δήμων ή κέκτηται ιδίαν κοινοτικήν περιουσίαν αποδίδουσα ετησίαν πρόσωδον άνω των 2000 δραχμών…….».

Με το νόμο «Περί Κοινοτήτων» του 1925, η διοικητική διαίρεση της Κρήτης συμβάδισε απόλυτα με αυτήν της υπόλοιπης Ελλάδας. Τότε ψηφίστηκε και ο νόμος «Περί αναγνωρίσεως κοινοτήτων εν τη Κρήτη».

Η ΔΙΚΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΝΟΜΟΣ 2539/4-12-1997

Με τον καλούμενο «Νόμο ή Σχέδιο Καποδίστρια», δηλ. τη συνηθισμένη ονομασία του νόμου Ν. 2539/4-12-97 (ΦΕΚ 244 Α') : «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», η Κρήτη διαιρέθηκε σε τέσσερεις νομούς και 64 δήμους. Οι δήμοι που

.

συγκροτήθηκαν με το νόμο 2539/1997 υποδιαιρούνται σύμφωνα με τα εδαφικά όρια των ΟΤΑ που καταργήθηκαν σε δημοτικά διαμερίσματα, όπου συνιστώνται τοπικά συμβούλια με 3-7 μέλη ανάλογα με τον πληθυσμό του διαμερίσματος. Συμφωνά με το νόμο αυτό:

<< 32. ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Α. Συνιστώνται οι κατωτέρω δήμοι:

32.1. **Δήμος Αγίου Νικολάου** αποτελούμενος από το δήμο: 1. Αγίου Νικολάου και τις κοινότητες: 1. Βρουχά, 2. Ελούντας, 3. Έξω Λακκωνίων, 4. Έξω Ποτάμων, 5. Ζενίων, 6. Καλού Χωρίου, 7. Κριτσάς, 8. Κρούστα, 9. Λιμνών, 10. Λούμα, 11. Μέσα Λακκωνίων, 12. Πρίνας, 13. Σκινιά, οι οποίοι καταργούνται. 'Εδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός 'Αγιος Νικόλαος του τέως δήμου Αγίου Νικολάου.

32.2. **Δήμος Ιεράπετρας** αποτελούμενος από τους δήμους: 1. Ιεράπετρας, 2. Νέων Μαλών και τις κοινότητες: 1. Αγίου Ιωάννου, 2. Ανατολής, 3. Γδοχίων, 4. Καβουσίου, 5. Καλαμαύκας, 6. Κάτω Χωρίου, 7. Μακρυλιάς, 8. Μεσελέρων, 9. Μουρνιών, 10. Μύθων, 11. Μύρτου, 12. Παχείας 'Αμμου, 13. Ρίζης, οι οποίοι καταργούνται. 'Εδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Ιεράπετρα του τέως δήμου Ιεράπετρας.

32.3. Δήμος Ιτάνου αποτελούμενος από τις κοινότητες: 1. Ζάκρου, 2. Καρυδίου, 3. Παλαικάστρου, οι οποίες καταργούνται. 'Εδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Παλαίκαστρο της τέως κοινότητας Παλαικάστρου. 32.4. Δήμος Λεύκης αποτελούμενος από τις κοινότητες: 1. Αγίας Τριάδος, 2. Απιδίων (Μέσα Απιδίου), 3. Αρμένων, 4. Ζίρου, 5. Παππαγιαννάδων, 6. Χανδρά, οι οποίες καταργούνται. 'Εδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Ζίρος της τέως κοινότητας Ζίρου.

32.4. Δήμος Λεύκης αποτελούμενος από τις κοινότητες: 1. Αγίας Τριάδος, 2. Απιδίων (Μέσα Απιδίου), 3. Αρμένων, 4. Ζίρου, 5. Παππαγιαννάδων, 6. Χανδρά, οι οποίες καταργούνται. Έδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Ζίρος της τέως κοινότητας Ζίρου.

32.5. Δήμος Μακρύ Γιαλού αποτελούμενος από τις κοινότητες: 1. Αγίου Στεφάνου, 2. Λιθινών, 3. Ορεινού, 4. Περιβολακίων, 5. Πεύκων, 6. Σταυροχωρίου, 7. Σχινοκαψάλων, 8. Χρυσοπηγής, οι οποίες καταργούνται. Έδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Κουτσουράς της τέως κοινότητας Σταυροχωρίου.

32.6. Δήμος Νεάπολης αποτελούμενος από το δήμο: 1. Νεαπόλεως και τις κοινότητες: 1. Αγίου Αντωνίου, 2. Βουλισμένης, 3. Βραχασίου, 4. Βρυσών, 5. Καρυδίου, 6. Καστελίου Φουρνής, 7. Λατσίδας, 8. Μιλάτου, 9. Νικηθιανού, 10. Φουρνής, 11. Χουμεριάκου, οι οποίοι καταργούνται. 'Εδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Νεάπολη του τέως δήμου Νεαπόλεως.

32.7. Δήμος Οροπεδίου Λασιθίου αποτελούμενος από τις κοινότητες: 1. Αβρακόντε, 2. Αγίου Γεωργίου, 3. Αγίου Κωνσταντίνου, 4. Καμινακίου, 5. Κάτω Μετοχίου, 6. Λαγού, 7. Μαρμακέτου, 8. Μέσα Λασιθίου, 9. Πλάτης, 10. Τζερμιάδου, 11. Ψυχρού, οι οποίες καταργούνται. Έδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Τζερμιάδο της τέως κοινότητας Τζερμιάδου.

.

32.8. Δήμος Σητείας αποτελούμενος από το δήμο Σητείας και τις κοινότητες: 1. Αγίου Γεωργίου, 2. Αχλαδίων, 3. 'Εξω Μουλιανών, 4. Κατσιδωνίου, 5. Κρυών, 6. Λάστρου, 7. Μαρωνίας, 8. Μέσα Μουλιανών, 9. Μυρσίνης, 10. Πισκοκεφάλου, 11. Πραισού, 12. Ρούσσας Εκκλησίας, 13. Σκοπής, 14. Σταυρωμένου, 15. Σφάκας, 16. Τουρλωτής, 17. Χαμεζίου, οι οποίοι καταργούνται Έδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Σητεία του τέως δήμου Σητείας.

Β. Στον πιο πάνω Νομό δεν συντρέχει περίπτωση αναγνώρισης κοινότητας σε δήμο.>>.

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΙΚΟ ΝΟΜΟ ΤΟΥ 2010

Η Κρήτη, σύμφωνα με το Ν. 3852/4-6-2010 (ΦΕΚ Α' αρ. φυλ 87/7-6/2010): «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης» και του οποίου η ισχύς άρχιζε από 1 Ιανουαρίου 2011, διαιρέθηκε διοικητικά σε 4 νομούς, 20 επαρχίες και 24 δήμους. Συμφωνά με το νόμο αυτό:

<< ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ Συνιστώνται οι κατωτέρω δήμοι:

1. Δήμος Αγίου Νικολάου με έδρα τον Άγιο Νικόλαο και ιστορική έδρα τη Νεάπολη αποτελούμενος από τους δήμους α. Αγίου Νικολάου β. Νεάπολης και την κοινότητα Βραχασίου, οι οποίοι καταργούνται.

2. Δήμος Σητείας με έδρα τη Σητεία αποτελούμενος από τους δήμους α. Ιτάνου β. Λεύκης και Σητείας, οι οποίοι καταργούνται.

3. Δήμος Ιεράπετρας με έδρα την Ιεράπετρα αποτελούμενος από τους δήμους α. Ιεράπετρας και β. Μακρύ Γιαλού, οι οποίοι καταργούνται.

4. Στο δήμο Οροπεδίου Λασιθίου δεν επέρχεται καμία μεταβολή. Ο δήμος Οροπεδίου Λασιθίου χαρακτηρίζεται ως ορεινός.>>

ΕΚΤΑΣΗ, ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΔΡΑ ΔΗΜΩΝ ΛΑΣΙΘΙΟΥ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ 2011.

Ενότητα	Δήμος	Έκταση.	Πληθ.	Έδρα
Λασιθίου	Αγίου Νικολάου	511,99	27.074	Άγιος Νικόλαος
	Ιεράπετρας	551,04	27.602	Ιεράπετρα
	Οροπεδίου Λασιθίου	129,98	2.387	Τζερμιάδο
	Σητείας	633,22	18.318	Σητεία

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΤΟ 2011

Τ.Κ.	ΑΠΟΓΡΑΦΗ Ν. ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ 2011	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
72	**ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ**	**72.198**
7201	**ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ**	**24.636**

.

720101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ	18.717
720102	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΒΡΑΧΑΣΙΟΥ	1.377
720103	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΝΕΑΠΟΛΗΣ	4.542
7202	**ΔΗΜΟΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ**	**25.013**
720201	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ	21.324
720202	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΚΡΥ ΓΙΑΛΟΥ	3.689
7203	**ΔΗΜΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ**	**3.498**
7204	**ΔΗΜΟΣ ΣΗΤΕΙΑΣ**	**19.051**
720401	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΗΤΕΙΑΣ	15.023
720402	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΤΑΝΟΥ	2.164
720403	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΕΥΚΗΣ	1.864

3. ΛΑΣΙΘΙΩΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΑΙΞΑΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΡΟΛΟ ΣΤΟΥΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Α) ΚΑΠΕΤΑΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΖΑΝΗΣ, 1796 – 1846

Ο Καπετάν Καζάνης (1796-1846) γεννήθηκε το 1796 (κατ' άλλους το 1793) στο χωριό Μαρμακέτο του Οροπεδίου Λασιθίου Κρήτης, όπου έζησε και τα παιδικά του χρόνια κάτω από την τούρκικη τυραννία, και πέθανε το 1845 πάμφτωχος εργάτης στη Νάξο το 1846.

«…Στα χίλια επτακόσια ενενήντα έξ' γεννήθη (ο Καζάνης).
Θα ήταν καθώς λέγουν Φλεβάρης ή και Μάρτης,
στο Μαρμακέτο, (είναι χωρίον στον Λασίθι)
εκεί επρωτοείδε τον ήλιο ο αντάρτης.
Τον κύρη του τον έλεγαν Γεώργιο Ροβίθη,
την μάνα του ελέγαν (ως μούπαν) Στυλιανή,
……. (Μιχ. Διαλυνάς , 1853 - 1927, «Ο Καπετάν-Καζάνης»)

Σήμερα προς τιμήν του καπετάν Εμμ Καζάνη έχει στηθεί ανδριάντας στην κεντρική πλατεία του χωριού του.

Κάπου το 1810, όταν ακόμη ο καπετάν Μανώλης Καζάνης ήταν 14-17 χρονών (μόλις άρχισε να βγάζει μουστάκι, διηγείται ο Διαλυνομιχάλης στο ποίημά του «Καπετάν Καζάνης»), ένας Τούρκος από το Χουμεριάκο, ο Αληδάκος, πήγε στο Μαρμακέτω(ν) και διέμεινε στο σπίτι των Καζάνηδων. Κάποια στιγμή, φαίνεται να προκάλεσε το νεαρό Μανώλη σε πάλη. Ο Καζάνης έριξε κάτω τον Τούρκο, κάτι που ντρόπιασε και εξόργισε τον Τούρκο και προ αυτού ο Μανώλης κατέφυγε στα βουνά, για να αποφύγει την εκδίκηση του, ξεκινώντας τη χαϊνικη ζωή του. Σιγά - σιγά έτρεξαν κοντά του κι άλλοι διωγμένοι

.

χριστιανοί και μέσα σε σύντομο χρόνο, δημιούργησε ένα μικρό, αλλά ισχυρό πολεμικό σώμα. Με έδρα του το βουνό Δίκτη και ιδιαίτερα την κορφή Αλόϊδα, όπου είχε το λημέρι του, καταδίωκε τους Τούρκους, τιμωρώντας την αδικία και την καταπίεση του κατακτητή.

Ο Καζάνης από το Μαρμακέτων και ο Βασιλείου (ο πατέρας του μετέπειτα διακριθέντος Γεωργίου Βασιλείου > Βασιλογιώργη) από το Γεροντωμουρί (Άγιος Χαράλαμπος) είχαν επιλεγεί να αντιπροσωπεύουν τους Λασιθιώτες στην Παγκρήτια Επαναστατική Συνέλευση που συνεδρίασε στις 27 Μαΐου 1821 στη «Θυμιανή Παναγία» των Σφακίων, όπου αποφασίστηκε και οργανώθηκε η επανάσταση, καθώς λέει ο Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα περί της Αυτονομίας» (σελίδα 151): «…οι Λασιτιώται τον Μανώλην Καζάνην και Βασίλειον, πατέραν του ύστερον αναδειχθέντος Βασιλογεώργη,….»)

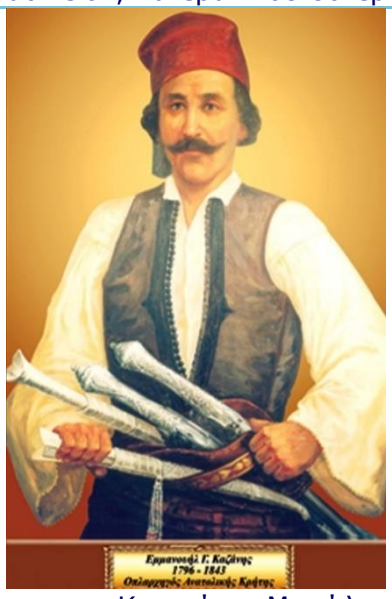

Καπετάν Μανώλης Καζάνης

Μετά την ορκωμοσία και την αναγνώριση των αρχηγών κατά περιοχές, επέστρεψαν στις επαρχίες και κάλεσαν το λαό σε εξέγερση, παρά το ότι η επανάσταση στην Κρήτη ήταν φαινομενικά αδύνατη, λόγω της έλλειψης όπλων και εφοδίων και της μεγάλης αναλογίας του τουρκικού πληθυσμού. Από τις 265,000 μικτού πληθυσμού οι 125,000 ήταν μουσουλμάνοι κατά μέγα μέρος εξισλαμισμένοι χριστιανοί, φανατισμένοι και επιθετικοί (εκ των οποίων 20.000 Τούρκοι γερά οπλισμένοι και μαχητικοί και μετά κόπου 3.000 Κρητικοί).

Ο Καπετάν Καζάνης ήταν αρχηγός των Λασιθιωτών σε όλες τις μάχες που έγιναν στην ανατολική Κρήτη κατά την επανάσταση του 1821. Το 1825, όταν καταπνίγηκε η επανάσταση του 1821- 1830 στην Κρήτη, αναγκάστηκε μαζί με πολλούς συντρόφους του να καταφύγει στη Στερεά Ελλάδα όπου και συνέχισε την πολεμική του δράση. Κλείστηκε στο Μεσολόγγι και κατά την ηρωική έξοδο, τραυματίστηκε βαριά και ύστερα από παρά πολλές ταλαιπωρίες, κατέφυγε με τους συντρόφους του στη νήσο της Νάξου. Εκεί δούλευαν, για να ζήσουν στα κτήματα ενός τσιφλικά ονόματι Λάσκαρη. Το 1846 ο οπλαρχηγός, ο γενναίος και ατρόμητος χαίνης, πέθανε ξεχασμένος από το Ελληνικό Κράτος, από τις κακουχίες και τα τραύματά του και τάφηκε στη Νάξο και στα κτήματα όπου

.

δούλευε. Ο τάφος του δε βρέθηκε ποτέ, παρά τις αναζητήσεις από τους απογόνους του.

Ο αγωνιστής της επανάστασης του 1821 – 1826 στην Κρήτη Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα του περί Αυτονομίας» (1859) περιγράφει το συναγωνιστή του Καπετάν Καζάνη με τα καλύτερα λόγια, ως εξής:

«ο εκ του Λασιτίου Μανώλης Καζάνης ωκύπους ανήρ και γενναίος, πολλάκις ήρχετο εν νυκτί από μεν εις Σφακιά, από δε εις το περί την Ρεθύμνην, ένθα ευρίσκοντο οι επαναστατήσαντες, και συνεννοούμενος μετ΄αυτών, απέστρεφεν εν νυκτί πάλιν εις Λασίτιον, αναφέρων το γενόμενο εις τους συνεπαρχιώτας του. Πολλά ηρωικά έργα έπραξεν ούτως , κατά το διάστημα της επανάστασης….» (σελίς 148).

«…. Ούτε ο Καζάνης, ούτε ο Νιότης παρέδωσαν τα όπλα εις τον Χουσείν, ότε εκείνος καθυπόταξε τους Κρήτες τω 1824, μη υπακούσαντες εις το πρόσταγμά του να υποκύψωσιν αυθις εις την επονείδιστον τυραννίαν. Αλλ' ο μεν πρώτος περιφερόμενος πάντοτε εις τα περί το Λασίτιον βουνά άλλοτε μεν πολλούς και άλλοτε με ολίγους, και κατερχόμενους εκείθεν συχνά εις τας παρακείμενας επαρχίας, επετιθετο αίφνης και εφόνευε τυράννους…….. Αμφότεροι δε ό,τε Καζάνης και Νιότης ήσαν περίφημοι δια την ταχύτητά των ποδών των, όπερ ήταν αρετή εις ατακτον στρατιώτην δια το είδος του πολέμου, το οποίον εξάσκουν τότε. Ο Καζάνης προς τούτοις ήτο ευστραφής μεν ως ο Σήφακας του Αποκορώνου, σοβαρός δ' ανήρ ως ο Σαρηδαντώνης της Κυδωνίας. Ετελεύτησαν δε περί τα 50 της ηλικίας του έτος εις την νήσον Νάξον, μετά την αποκατάστασιν των Ελληνικών πραγμάτων» (σελίς 349).

«… Πόσα δε τοιαύτα κατόρθωσεν εις το διάστημα τούτο και ο ποδάρκης του Λασιθίου Καζάνης; Παραλείποντες τα πολλά, αρκούμεθα να αναφέρωμεν μόνον τα εξής: Διέτριβε τότε Τούρκος τις ωμός εις Βρύσας χωρίου Μεραμβέλου Σκιζόραχος επωνυμούμενος δια την σκληρότητα των ηθών του. Αν και εφρουρείτο ούτος εκεί και υπ' άλλων οπαδών πολλών, προφυλαττόμενος από αντεκδίκησιν των προς χριστιανούς συχνών κακουργημάτων του, ο Καζάνης όμως απεφάσισεν άπαξ να σώση τον τόπον απ αυτόν, όθεν και επιτεθείς εν νυχτί με τους περί αυτόν εις το ρηθέν χωρίον, εφόνευσε τον Σκιζόραχον, και 10 άλλους Τούρκους μετ' αυτού, φυγαδεύσας τότε και τους λοιπούς…». (σελίς 559)

Στην επανάσταση του 1866-66 οπλαρχηγός ήταν και *ο Εμμανουήλ Καζανάκης* από το Μαρμακέτο, προφανώς συγγενής του μεγάλου πολεμιστή Εμμανουήλ Καζάνη.

Γονείς (πατέρας και μητέρα) του καπετάν Εμμ Καζάνη ήταν η Στυλιανή και ο Γεώργιος Καζάνης και αδέλφια του ήταν ο Μιχάλης και ο Βασίλης Καζάνης.

Το επίθετο Καζάνης προήλθε από παρατσούκλι που είχε δοθεί για πρώτη φορά στον παππού του Καπετάν Καζάνη, τον Εμμ

.

Γεωργίου Ρεθύθη ή Ροβύθη, που όταν τον βάφτιζαν στην εκκλησία της Παναγίας στην Ιερά Μονή Κρουσταλλένιας το 1740, μπήκαν οι Τούρκοι μέσα στη Μονή και άρχισαν να τη λεηλατούν, να σπάζουν τα ιερά σκεύη κ.λπ.. Τότε έσπασαν και την πήλινη κολυμπήθρα της μονής, αλλά οι ιερείς έκαναν τη βάφτιση κανονικά μέσα σε ένα καζάνι, από το οποίο μετά δόθηκε στον παού του Καπετάν Καζάνη το παρατσούκλι Καζάνης, το οποίο έγινε μετά οικογενειακό επίθετο για όλους τους απογόνους (παιδιά, εγγόνια κ.λπ.).

«… Στα χίλια επτακόσια σαράντα εγεννήθη,
ο πάππος του Μανώλης (και τούτος παληκάρι),
αλλ' ακριβώς ετότε εβγήκαν στο Λασήθι
ν' αρπάξουν και να κλέψουν Τούρκοι και Γενιτσάροι.
Αβάφτιστο παιδί 'τον όταν στην Κρουσταλένια,
οι χωρικοί γονείς του το παν να το βαφτίσουν,
ανάβουν τα κανδύλια, φέρνουν μια χωματένια
μεγάλη κολυμβήθρα. Μα πριν τακτοποιήσουν,
εν γένει όλα τα πάντα, ν' αρχίσουν οι παππάδες,
πριν το παιδί ακόμα το βάπτισμα του πάρει,
γροικούν αλόγων γδούπους, και φτάνουν οι αγάδες,
και μπαίνουν αγριεμένοι πεζοί και καβαλάροι.
Τους καλογέρους όλους πιάνουνε και ληστεύουν,
αρνιά και κότες παίρνουν και ποιός θα τους ομίλει;
Μπαίνουν στην εκκλησία κι εδώ κι εκεί γυρεύουν
και σπουν την κολυμβήθρα και φεύγουνε οι σκύλοι.
Σαν έφυγαν κατόπιν, ο Γούμενος τους λέγει,
πως το παιδί να μείνει αβάφτιστο δεν κάνει.
Στέλνει, μια κολυμβήθρα σ' άλλο χωριό γυρεύει,
μα όμως δεν ευρήκαν μονάχα ένα καζάνι,
που βάζουνε το βρέφος μέσα και το βαφτίζει…..

(Μιχ. Διαλυνάς, 1853 – 1927, «Ο Καπετάν-Καζάνης»)

Η γνωστή συγγραφέας και ερευνήτρια κ. Ιωάννα Σφακιανάκη στο «Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΕΜ.ΚΑΖΑΝΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΟΓΙΩΡΓΗ» δημοσίευσε ιστορικά έγγραφα του Κρητικού απελευθερωτικού αγώνα που φυλάσσονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος τα οποία αναφέρουν - πιστοποιούν ότι ο Καπετάν Καζάνης με τη σύζυγό του Μαρία είχαν τρία ανήλικα παιδιά, όταν απεβίωσε το 1835 εξόριστος στη Νάξο. Από αυτά μετά η Ελένη παντρεύτηκε τον οπλαρχηγό Νικόλαο Γ. Βασιλογιώργη, γιο του μεγάλου αγωνιστή και Αρχηγού της μεγάλης επανάστασης του 1841 στην ανατολική Κρήτη. Για τα άλλα δυο παιδιά του Καπετάν Καζάνη μέχρι στιγμής γνωρίζουμε μόνο ότι το ένα ήταν αγόρι και το έλεγαν Κωνσταντίνο.

Τα ως άνω ιστορικά έγγραφα είναι οι αιτήσεις και τα πιστοποιητικό που είχε υποβάλει η Ελένη Καζάνη – Βασιλογιώργη στην

.

Επιτροπή που είχε συσταθεί τότε για την οικονομική αποκατάσταση των Αγωνιστών και Θυμάτων του Κρητικού απελευθερωτικού αγώνα προκειμένου να τύχει βοηθήματος για τους αγώνες και τις θυσίες του πατέρα της, αλλά και του συζύγου της Νικόλαου Βασιλογιώργη, ο οποίος μαζί με ένα άλλο του αδελφό σκοτώθηκαν στη Μάχη της Καλαμπάκας το 1854, αφήνοντας την Ελένη χήρα με δυο παιδιά.

Ένα από τα εν λόγω έγγραφα (πιστοποιητικό) αναφέρει συγκεκριμένα τα εξής:

<<Δια του παρόντος ημών εγγράφου διαβεβαιούμεν με θετικότητα και ενσυνείδηση οι υποφαινόμενοι και κάτοικοι και πρόκριτοι των Ανατολικών Επαρχιών της νήσου Κρήτης ότι, ο αποβιώσας εν Ελλάδαδι Εμμανουήλ Καζάνης εκ του χωρίου Μαρμακέτου της επαρχίας Λασιθίου υπήρξε οπλαρχηγός και πρωταγωνιστής όλων των κατά ξηράν και τας μησθήσας επαρχίας στρατευμάτων καθ' όλον το διάστημα του Ιερού αγώνος της Ελληνικής επαναστάσεως αναφανής πολλάκις ως εκ των εξόχων Ανδραγαθημάτων σωτήρ των καταδυναστευσάντων συμπατριωτών μας. Εν ταύταις πιστοποιούμεν ότι η εν Αθήναις διαμένουσα Ελένη σύζυγος του αποβιώσαντος Βασιλογεώργη είναι γνήσια θυγάτηρ του ειρημένου Εμμανουήλ Καζάνη.

1864 Οκτωβρίου 23

Επαρχίαν Μήλατο

Παππά Γεώργιος Νικηφόρος- Παππά Χ" Κωνσταντίνος Χούρδος- Δημήτριος Μπουλιανέτος- Ν. Αντρουλής- Σπυρ. Αντρουλής- Εμμ. Γ. Παππαδάκης

Χωρίον Λατσίδα

Κων. Κουκούλας- Αντων. Ανιφεράκης- Χατζή Ιωαν. Διαλυνάς- Εμμ. Φαναρέτος- Χ" Γιάννης Καλκάτης

Χωρίον Βραχάσιο

Ν. Λεμπιδάκης- Ιωαν. Παπαδάκης- Μιχάλης Μαντ. Τση Νικολό- Ιωάννης Παραβολιάσης- Κ. Σφακιανάκης- Ματθαίος Διαλυνάς- Παπ'' Κωνσταντίνος- Γεωργ. Φθενός- Παπάς Χατζή Πρατσίνης

Νέον Χωρίον

Γεωργ. Ν. Διαλυνάς- Δ. Λύρης- Ιωαν. Χ'' Νικολάου- Γεωργ. Ρογαλίδης- Χατζή Ν. Ιεραπέτζης- Αντ. Μιχαλάκης- Ιωάννης Παιστάκης

Χωρίον Βουλησμένη

Μιχελής Δαμιανός- Χατζημανώλης- Χ'' Μιχάλης Δ. Πλαθράς- Χ'' Μανόλης Νώτος

Χωρίον Φουρνή

Χ'' Γ. Πετράκης - Νικόλαος Κλωτζάκης- Ιωάννης Μ. Κλωτζάκης- Νικολ. Ραφτόπουλος- Χα'' Βαγκελινός

Επαρχία Λασιθίου

Χωρίον Μαρμακέτω

.

Γεωργ. Σκουλικάρης- Νικολ. Σμυρνέως- Παπαζαχαρίας Καρκότης- Παπ'' Καργκότης- Αντων. Φαρσάρος- Μάρκος Φαρσάρος

Χωρίον Ψυχρόν

Δ. Μ. Γαλανάκης- Νικόλαος Μ. Σαλακάκης- Δημ. Δ. Ζερβουδάκης- Κωνσταντ. Α. Καμπάνης

Χωρίον Μαγουλά

Μιχ. Γεράκης- Γεωργ. Δολαψής- Γεωργ. Αγγελάκης

Χωρίον Καμινάκι

Ιωάνν. Στρατάκης- Γεωργ. Κυριάκης- Ιωαν. Περβολαράκης- Γεωργ. Δαγαλάκης

Χωρίον Πλάτη

Πέτρος Πορτάλιος- Νικόλαος Ατζαλάκης- Ζαχαρίας Λαδωμένος- Νικολ. Καρδουλάκης

Χωρίον Γερωρντομουρί

Μιχαήλ Ορφανός- Κωνστ. Ορφανός- Μανουήλ Αθανάκης

Χωρίον Μετόχι

Δημ. Φραγκάκης- Χ'' Εμμαν. Χναράκης(?)- Κωνστ.Τζανάκης

Χωρίον Αγ. Γεώργιος

Παπ'' Μανόλης Μίμπας- Παπ'' Μιχαήλ Βουράκης- Ιωαν. Σπανάκης- Μανωλ. Παππαδάκης- Π'' Ν. Ταμιώλης- Ιωαν. Παπαδάκης

Χωρίον Αγ. Κωνσταντίνος

Παπ'' Ιωαν. Σακελάρης- Παπ'' Θεοχάρης Μπουγ(ρ)νατζάκης(?)- Παπ'' Δημ. Χρυσός- Παπ'' Χ. Γεώργιος Αρχάβλης- Αντων. Σακελάρης- Ιωαν. Καλιάτης- Μανουήλ Σατζαλής

Χωρίον Μέσα Λασίθι

Παπά'' Κωνσταντ. Χρύσαβα- Παπ'' Νικολ. Ζωγράφος- Κωνστ. Σαπουντζής- Κωνστ. Σφακιανάκης- Μιχ. Φαρσάρης- Μαν. Φαρσάρης- Νικ. Μακράκης- Ν. Μήτης- Σπυρίδων Νικηφόρος- Μηχ. Κατερήνης- Μανουήλ Χαλάτζης- Κωνσταν. Φαρδάρης- Νικολ. Καρίδης- Κωνσταν. Βιδάκης

Χωρίον Ποτάμους

Ιωαννν. Δρακιοτάκης- Μανουήλ Δουδάκης- Κωνσταν. Πετράκης- Ιωαννν. Βλάχος- Κωνστ. Μαρνέλος- Γεωργ. Αρχάβλης

Χωρίον Τζερμιάδο

Καπετάν Μανός Μολυντρής- Νικόλαος Καργιότης- Γεώργ. Μηλιαράς- Γεωργ. Τζαμαντούρας- Δ. Τζαμαντούρας- Γεωργ. Μαρκουλάκης

Ηράκλειον

Κ. Αντων. Γερωνυμάκης- Γεωργ. Φιοράκης- Κωνστ. Χατζηδάκης

Χωρίον Μοχώ

Χ'' Κωνστ. Ξηφαντούρης- Σταμάτης Αρχοντής- Χατζή Νικόλαος Βούρακας

Χωρίον Λίμνες

Παπ'' Χατζή Λεμπίδη- Καπετάν Μιχ. Χαλκιαδάκης- Μανόλης Κοκόλης- Μαρκ. Μαρκάκης- Κων. Δηνέρης- Παπά Χ'' Βούλγαρης- Ιωαννν. Μαστοράκης- Χα'' Γεωργ. Πεδιαδίτης

Χωρίον Χουμεριάκο

.

Λήρης Αλεξανδράκης- Εμμ. Μουρελάκης- Μαθαίος Ζήφης- Γεωργ. Γουδάκης

Επαρχίας Ιεραπέτρου

Κωνστ. Ξαντίρας- Κων. Ν. Τρουρεφός- Χ'' Μανόλης Καζαντζής

Χωρίον Ποταμιές

Ζαχάρης Μπαΐλος- Σταυράκης Παπάδουλης- Κωνσταν. Φωθιάς

Επαρχ. Πεδιάδος

Χωρίον Γούβες

Σταυρούλης Παππαδάκης- Καπετάν Εμμ. Λιδάκης- Δημ. Μανιάτης

Χωρίον Αβδού

Καπετάν Χ'' Καγιαμπής- Κωνστ. Ζαχαριαδάκης- Κωνστ. Ανδρουλάκης- Αντών. Ξανθουδίδης- Ν. Τουτουντζάκης- Εμμ. Ζαβαλάκης- Διάβος Μπαχάλης

Χωρίον Μοναστήριον

Εμμ. Μαβρονιωτάκης- Δ. Χαρητάκης- Γεωργ. Παπαρακίνας

Οι υποφαινόμενοι Αντώνιος Μ. Ξανθουδίδης αντιπρόσωπος της επαρχίας Πεδιάδος, Κωνσταντίνος Ι. Σφακιανάκης αντιπρόσωπος της επαρχίας Μεραμπέλλου, και Εμμαν. Παππαγεωργίου Νικηφόρος αντιπρόσωπος της επαρχίας Λασιθίου, πιστοποιούμεν την γνησιότητα και την ταυτότητα απάντων των εν ανωτέρω εν τω παρόντι υπογραφών Κωνστ. Σφακιανάκης, Εμμ. Π'' Γ'' Νικηφόρος, + (+ δηλώνει παραπομπή) Αριθ.11 τα εν Ηρακλείω Κρήτης Βασ. Ελλην. Υποπροξενείων.

Επικυρούται την γνησιότητα των ανωτέρω υπογραφών των αντιπροσώπων Α. Ξανθουδίδης, Κωνστ. Σφακιανάκης, Εμμ. Παππά'' Γ.'' Νικηφόρος

Ηράκλειον τη 27 Μαρτίου 1865

Ο Υποπρόξενος της Ελλάδος Τ.Σ. Χ. Πετυχάκης

+ Α. Ξανθουδίδης

Ηράκλειον τη 27 Μαρτίου 1865.

Δια την αντιγραφή
Αττικής τη 17 Ιουνίου 1865
Δήμαρχος Αθηναίων
Ε. Κουτσικάρης >>

Β) ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΙΩΡΓΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ > ΒΑΣΙΛΟΓΙΩΡΓΗΣ

Ο καπετάν Βασιλογιώργης, που το πραγματικό του όνομα ήταν Γεώργιος Βασιλείου ή σύνθετα Βασιλ(ε)ογιώργης, 1794 – 1854, ήταν από το χωριό Γεροντωμουρί (σήμερα Άγιος Χαράλαμπος) του Οροπεδίου Λασιθίου, πατέρας του οποίου ήταν ο Βασίλης, που μαζί με τον Καπετάν Καζάνη από το Μαρμακέτο Λασιθίου, είχαν επιλεγεί να παραστούν ως εκπρόσωποι των Λασιθιωτών στην Παγκρήτια Επαναστατική Συνέλευση που έγινε στην Παναγία Θυμιανή των Σφακίων το 1821 («...οι Λασιτιώται τον Μανώλην Καζάνην και Βασίλειον, πατέραν του ύστερον αναδειχθέντος Βασιλογεώργη,....» καθώς λέει ο

.

Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα περί της Αυτονομίας» (σελίς 151).

Σε επιστολή που στάλθηκε από τους Κρήτες Επαναστάτες στις 14/10/1850 από τις Μαργαρίες Αυλοποτάμου προς το στρατηγό Λαφαγέτη και την Α.Μ. το Βασιλέα των Γάλλων, με την οποία ζητούσαν τη βοήθεια τους, υπογράφεται και από τους εξής Λασιθιώτες: «Οι πληρεξούσιοι Λασιτίου: Γερβάσιος ηγούμενος Κρυσταλλένιας, Μανώλης Καζάνης οπλαρχηγός, Μανώλης Μηλιαράς δημογέρων. Γ. Βασιλείου οπλαρχηγός, Μ. Κοντός, Μανώλης Βατιζάκης, Πολυχρόνης Μαρκάκης. Δημήτριος Ποταμίτης».

Μετά την καταστολή της επανάστασης του 1821-1826 στην Κρήτη πολλοί Κρήτες οπλαρχηγοί: Β. Χάλης, Ι. Κούμης, Εμμ Πατελάρος, Αναγνώστης Τσουδερός, Χαιρέτης, Βασιλογιώργης κ.α. είχαν καταφύγει στην ελεύθερη Ελλάδα, οι οποίοι τέλη του 1840 αποφάσισαν να κατέβουν στην Κρήτη και να οργανώσουν νέα επανάσταση, ελπίζοντας σε μια επαναπροβολή του Κρητικού ζητήματος. Η νέα επανάσταση ξεκίνησε στις 22 Φεβρουαρίου 1841 ταυτόχρονα σ' ολόκληρη την Κρήτη. Στις δυτικές επαρχίες αρχηγοί ήταν οι αδελφοί Χαρέτη και στις ανατολικές ο Βασιλογιώργης.

Το λάβαρο του 1841, που βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο Λασιθίου. (Αγ. Γεώργιος)

Ο καπετάν Βασιλογιώργης το Φεβρουάριο του 1841 ξεκίνησε από το Τολό της Πελοποννήσου, αποβιβάστηκε στον Άγιο Νικόλαος Μεραμπέλου και κάλεσε το λαό σε εξέγερση. Είχε συγκεντρώσει δύναμη από χίλιους περίπου εθελοντές από την άλλη Ελλάδα, όπως εξιστορεί ο ποιητής Χατζηζαχαριάδης που ήταν μαχητής στην επανάσταση του Βασιλογεώργη, και στατοπέδευσε στην περιοχή Κασταμονίτσα-Ξυδά της επαρχίας Πεδιάδος όπου ήρθαν και ενώθηκαν μαζί του οι παλαιοί συμπολεμιστές του: καπετάν Μιχάλης Κόρακας με τους Μεσσαρίτες Κένταυρους (ιππείς με κρητικά άλογα), Βασίλης Σμπώκος, Σκουλάς, Νιότης, Σγουρός, Καγιαμπής, Αλεξομανώλης, Εμμ Μουρλέλος, Τσαντηράκης, Χατζάκης, Φούσκης κ.α. Εναντίον των επαναστατών του Βασιλογιώργη βάδισαν από το Ηράκλειο ο Χαφίδ Πασάς με το Ρεσίτ Πασά από το Ηράκλειο με δύναμη πάνω από τρεις χιλιάδες ανδρών με σκοπό να τους κυκλώσουν.

Περικύκλωσαν πράγματι τους εθελοντές του Βασιλογιώργη, οι οποίοι ήταν άπειροι και ασυνήθιστοι σε πεισματικές μάχες, όπως ήταν

.

οι μάχες των Τουρκοκρητικών και θα τους έπιαναν αιχμαλώτους, αν εκείνη την ώρα δεν παρουσιάζονταν ο Καπετάν Μιχάλης Κόρακας με τους καβαλάρηδες του, που τους εμψύχωσε και έτσι μπόρεσαν να διασπάσουν το κλοιό των Τούρκων και να τραβηχτούν ψηλά στην Κασταμονίτσα. Στη μάχη που έγινε στον Ξυδά σκοτώθηκαν και πληγώθηκαν πάνω από 150 Τούρκοι, όμως και 20 εθελοντές, καθώς και ο Μεσαρίτης οπλαρχηγός Μ. Παπαδάκης.

Ο Χατζηζαχαριάδης εξιστορεί έμμετρα τη μάχη του Βασιλογιώργη ως έξης:

«…Πέρασαν χρόνια αρκετά κι ήλθανε τα (χιλιοκτακοσα)σαράντα
Βασιλογιώργης ήλθενε εις του εις του Ξυδά τη μπάντα
Μα ο στρατός ο Τούρκικος ήτονε στο καστέλι,
Αρχίξανε τον πόλεμο εις του Ξυδά τ' αμπέλι.
Κι ο Κόρακας επρόκαμε κι ήτονε στο Γεράκι
Και έτρεξε εις τον πόλεμον εις του Ξυδά το ρυάκι,
Έγινε μάχη φοβερή εκείνη την ημερα…» (Χατζηζαχαριάδης)

Ο καπετάν Γεώργιος Βασιλείου ή Βασιλογιώργης τελικά ηττήθηκε στη μάχη Ξυδά-Κασταμονίτσα, λόγω έλλειψης πολεμοφοδίων κυρίως. Επανήλθε στην ελεύθερη Ελλάδα με το βαθμό του αντισυνταγματάρχη και έπεσε ηρωικώς στη Μάχη της Καλαμπάκας της Θεσσαλίας, όπου μετέβηκε μαζί με τους δυο γιους του, το Νικόλαο και τον Ιωάννη, το 1854, για να βοηθήσει την επανάσταση του Κίτσου Τζαβέλα. Στη Μάχη της Καλαμπάκας σκοτώθηκε επίσης ο οπλαρχηγός Νικόλαος Βασιλογιώργης, γιος του καπετάν Γ. Βασιλείου ή Βασιλιογιώργη και σύζυγος της Ελένης Καζάνη, κόρη του Καπετάν Εμμ Καζάνη.

Ο Βασίλειος Ψιλάκης (Ιστορία Κρήτης, τ. Δ), σχετικά με την επανάσταση του Βασιλογιώργη αναφέρει: «Την 23η Μαίου 1841 συνεκροτείτο πεισματώδης μάχη προ των απόκρημνων και δασωδών ορέων της Κρήτης , ένθα το πάλαι ποτέ έκειτο η αρχαία και πολύφημος Λύκτος, μεταξύ των νυν χωρίων Ξυδά και Κασταμονίτσας της επαρχίας Πεδιάδος, χιλίων περίπου Ελλήνων όντων υπό τον Λασηθιώτην Βασιλακογεώργην και τριπλασίων περίπου Τούρκων…… Η εν τας ανατολικαίς επαρχίας επανάστασις αύτη απεκλήθη η του Βασιλακογεώργη εκ του γενικού τούτου εκ Λασηθίου αρχηγού και παλαιμάχου αγωνιστού, ο οποίος επέπρωτο να πέση ύστερον ηρωικώς μαχόμενος επί ετέρου πεδίου αγώνος, εν Καλαμπάκα Θεσσαλίας τω 1854…».

.

Σημειώνεται ότι:

.

Α) Το ότι το οικογενειακό όνομα του Βαιλογιώργη αρχικά ήταν «Βασιλείου» ή μετέπειτα «Βασιλάκης» προκύπτει και από την επιστολή που στάλθηκε από τους Κρήτες Επαναστάτες στις 14/10/1850 από τις Μαργαρίες Αυλοποτάμου προς το στρατηγό Λαφαγέτη και την Α.Μ. το Βασιλέα των Γάλλων, με την οποία ζητούσαν τη βοήθεια τους. Η επιστολή υπογράφεται και από τους εξής Λασιθιώτες ως εξής: «Οι πληρεξούσιοι Λασιτίου: Γερβάσιος ηγούμενος Κρυσταλλένιας, Μανώλης Καζάνης οπλαρχηγός. Μανώλης Μηλιαράς δημογέρων. Γ. Βασιλείου οπλαρχηγός. Μ. Κοντός. Μανώλης Βατιζάκης. Πολυχρόνης Μαρκάκης. Δημήτριος Ποταμίτης».

Τα κρητικά επίθετα σε -ακης δημιουργήθηκαν επι Κρητικής Πολιτείας και εξής για διαχωρισμό των συνωνυμιών. Έτσι προήλθαν τα: Μηλιαράς > Μηλιαράκης, Ποταμίτης > Ποταμιτάκης, Καζάνης > Καζανάκης κ.α.

Β) Στην Κρητική επανάσταση του 1866-66 ένας από τους οπλαρχηγούς ήταν και ο Αριστοτέλης Βασιλογιώργης από το Γεροντομουρί, προφανώς γιος ή συγγενής του καπετάν Γ. Βασιλείου ή Βασιλογιώργη. Επίσης στη Μάχη του Λασιθίου το 1867 αναφέρεται και ο οπλαρχηγός Ιωάννης Βασιλογιώργης, προφανώς γιος ή συγγενής του καπετάν Γ. Βασιλείου ή Βασιλογιώργη.

Γ) ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΦΡ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (ΜΕΓΑΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ) ΚΑΙ ΕΜΜ ΦΡ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (ΙΣΜΑΗΛ ΦΕΡΙΚ ΣΕΛΗΜ ΠΑΣΑΣ)

Α. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΦΡ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (1810 – 1878)

Ο Αντώνιος Φρ. Παπαδάκης (1810 – 1878) ήταν ο δευτερότοκος γιος του παπά Φραγκιά(Φραγκίσκου) Παπαδάκη από το χωριό Ψυχρό του Οροπεδίου Λασιθίου Κρήτης, τον οποίον είχαν σφάξει το 1823 οι Αιγύπτιοι που είχαν έρθει στην Κρήτη με αρχηγό το Χασάν Πασά, για να καταπνίξουν την εξέγερση του 1821 - 1830 και συνάμα αιχμαλώτισαν τη γυναίκα του και τους τρεις γιους του, τους οποίους πούλησαν ως σκλάβους στη Σμύρνη.

Από αυτούς ο Εμμανουήλ και ο Ιωάννης κατέληξαν στη Αλεξάνδρεια όπου εξισλαμίστηκαν, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Ο Αντώνιος κατέληξε στην Κωνσταντινούπολη όπου μετά από την εξάχρονη παραμονή του μπόρεσε να δραπετεύσει από το σπίτι του αφέντη του και τη συνέχεια ως λαθρεπιβάτης (μπήκε σε ένα αδειανό βαρέλι που αποτελούσε τμήμα του φορτίου ελληνικού πλοίου) έφτασε στην Οδησσό.

Εκεί κατέφυγε στο Ελληνικό Λύκειο, ένα είδος ιδρύματος περίθαλψης των Ελλήνων φυγάδων και παράλληλα εργαζόταν σε ένα βιβλιοπωλείο, όπου τον γνώρισε ο κόμης Αλέξανδρος Στρούτζας, ο οποίος διέγνωσε τις ικανότητές του και τον προσέλαβε στην υπηρεσία

.

του. Στη συνέχεια τον έστειλε για εκπαίδευση στην αρχή σε αγροτικά (γεωπονικά) θέματα και μετά στην κτηνοτροφία. Ύστερα από την αξιόλογη αυτή εκπαίδευση ο Στρούτζας του ανέθεσε τη διαχείριση της μεγάλης περιουσίας του και αύξησε σημαντικά την απόδοσή της. Παράλληλα ο Αντώνιος ασχολούνταν και με δικές του επιχειρήσεις, απ' όπου κέρδισε πολλά χρήματα. Το 1850, σε ηλικία 33 ετών ήρθε να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αθήνα. Εκεί συνέχισε επιτυχώς τις επιχειρήσεις του, ενώ παράλληλα ανέπτυξε μεγάλη φιλανθρωπική και πατριωτική δραστηριότητα, τόσο στην Αθήνα όσο και στην Κρήτη, την προσφιλή του Μητρίδα, όπως την αποκαλούσε. Αναζητώντας τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας του πληροφορήθηκε ότι ο ένας αδελφός του που εξισλαμίσθηκε, ο Εμμανουήλ, και ότι διέπρεπε στον Αιγυπτιακό στρατό και είχε φτάσει στο βαθμό του Στρατηγού, γνωστού ως Φερίκ Ισμαήλ Σελίμ πασάς. Τις πληροφορίες αυτές τις πήρε από τον απεσταλμένο του στην Αλεξάνδρεια, το εξάδελφό του Ιωάννη Καμπάνη. Προ αυτού ο Αντώνιος έδωσε εντολή στον Ιωάννη Καμπάνη να πάει και να πει στον Εμμανουήλ τι έχει συμβεί και επίσης ότι επιθυμία του αδελφού του είναι να επιστρέψει και εκείνος στην Ελλάδα. Εκείνος (ο Εμμανουήλ) αρνήθηκε. Το έτος 1848 ο Αντώνιος Παπαδάκης επιστρέφει οριστικά στην Ελλάδα, αποκτά την ελληνική υπηκοότητα και εγκαθίσταται μόνιμα στην Αθήνα.

ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΦΕΡΙΚ ΙΣΜΑΗΛ ΠΑΣΑΣ (ΕΞΙΣΛΑΜΙΣΜΕΝΟΣ) ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ Φ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (ΜΕΓΑΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ)

Ο Ισμαήλ Φερικ Σελημ Πασάς (Εμμ Φρ. Παπαδάκης),

Ο Αντώνιος Φρ. Παπαδάκης (1810 -1878), αδελφός του

.

1809 - 1867, αδελφός του Αντώνιου Φρ. Παπαδάκη. Πορτρέτο στο Πολεμικό Μουσείο Καίρου	εξισλαμισμένου Ισμαήλ Φερικ Πασά, Μέγας ευεργέτης Πανεπιστημίου Αθηνών. Πορτρέτο στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Με τις δραστηριότητες που αναπτύσσει και στην πατρίδα του, ασχολούνταν με εισαγωγές – εξαγωγές, προσαυξάνει τα περιουσιακά του στοιχεία. Αναδεικνύεται πρωτοπόρος σε κάθε εθνικό θέμα, διαθέτοντας μεγάλα ποσά για κοινωνικούς και άλλους σκοπούς. Στη μεγάλη κρητική επανάσταση του 1866-1869, ο Αντώνιος, ήταν βασικό στέλεχος της Κεντρικής υπέρ των Κρητών επιτροπής και μεγάλος χρηματοδότης τροφοδότης όπλων των επαναστατών.

Αντίθετα ο αδελφός του Εμμανουήλ ή Ισμαήλ Φερίκ πασάς, όπως θα δούμε πιο κάτω, ήταν επικεφαλής των Αιγυπτιακών δυνάμεων που είχαν έρθει στη Κρήτη για να βοηθήσουν τους Τούρκους, με σκοπό να καταπνίξουν την Κρητική επανάσταση του 1821-1826 και των οποίων Αρχηγός ήταν ο Ομέρ Πασάς, που ήταν επίσης χριστιανός εξισλαμισμένος (ήταν ο Μιχαήλ Λάτας από την Κροατία).

Καπετάν Μιχάλης Κόρακας (στο μέσον)
Αντώνιος Φρ. Παπαδάκης (αριστερά)
Αριστοτέλης Κόρακας, γιος του Μιχ. Κόρακα (δεξιά)

(Ν. Σταυρινίδης « ο Καπετάν Μιχάλης Κόρακας»)

Μόνο για τον επαναστατικό αγώνα των Κρητών κατά των Τούρκων, ο Αντώνιος είχε αγοράσει με δικά του διαθέσιμα, 2000 όπλα (Σα σε πώ) και τα έστειλε στην Κρήτη. Με ιδιόγραφη διαθήκη του έγινε ο μεγαλύτερος ευεργέτης του Πανεπιστημίου Αθηνών, αφού διέθεσε σ' αυτό ολόκληρη την κινητή και ακίνητη περιουσία του. Το κληροδότημα αυτό ανερχόταν σε 1.105.922 δρχ. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί σήμερα σε 3 δισεκατομμύρια δρχ. ή σε 8.8470.00 ευρώ, που ήταν και τότε και τώρα ένα τεράστιο ποσό. Από την υποτροφία του Α. Παπαδάκη έχουν σπουδάσει μέχρι σήμερα 2.500 άποροι Έλληνες φοιτητές από ολόκληρη την Ελλάδα. Ο Αντώνιος Φ. Παπαδάκης έμεινε ανύπαντρος, δεν απέκτησε παιδιά,

.

και πέθανε το 1878 σε ηλικία κάπου 67 ετών. Με τη Διαθήκη του άφησε όλη του την περιουσία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και σήμερα ακόμα, το ένα τρίτο των εσόδων του Πανεπιστημίου Αθηνών, προέρχεται από το κληροδότημα Παπαδάκη.

Β. ΕΜΜ ΦΡ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ = ΙΣΜΑΗΛ ΣΕΛΙΜ ΠΑΣΑΣ (1809 - 1867)

Ο Ισμαήλ Σελίμ Πασάς (1809 - 1867), γνωστός και ως Ισμαήλ Φερίκ Πασάς – Παπαδάκης και του οποίου το πραγματικό - χριστιανικό όνομα ήταν Εμμανουήλ Φραγκίσκου Παπαδάκης, ήταν ο πρωτότοκος γιός του παπά Φραγκιά (Φραγκίσκου) Παπαδάκη από το χωριό Ψυχρό του Οροπεδίου Λασιθίου Κρήτης, τον οποίον είχαν σφάξει το 1823 οι Αιγύπτιοι που είχαν έρθει στην Κρήτη με Αρχηγό το Χασάν Πασά, προκειμένου να καταπνίξουν την Επανάσταση του 1821- 1830 και συνάμα αιχμαλώτισαν τη γυναίκα του και τους γιους του, τον Εμμανουήλ (τον μετέπειτα Ισμαήλ Φερικ Πασά), τον Αντώνιο (τον μετέπειτα έμπορο και μέγα Ευεργέτη Αντώνιο Φρ. Παπαδακη) και τον Ιωάννη (ή Ανδρέα, τον μετέπειτα αρχηγό της Χωροφυλακής Αλεξάνδρειας), τους οποίους μετά πούλησαν σκλάβους στη Σμύρνη. Στο παιδομάζωμα του 1823, ο Εμμανουήλ ήταν 14 χρονών, ο Αντώνιος 13 και ο Ανδρέας 11. Ο Ανδρέας και ο Εμμανουήλ Φρ. Παπαδάκης κατέληξαν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου παραδόθηκαν στην αυλή του Χεδίβη (αντιβασιλέα) Μεχμέτ Αλή Πασά, ο οποίος και φρόντισε για τον εξισλαμισμό και την ανατροφή τους. Από αυτούς ο Ανδρέας έγινε αστυνομικός και στο τέλος έφθασε να γίνει Αρχηγός της Χωροφυλακής στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Ο Εμμανουήλ μετονομάστηκε Ισμαήλ και έγινε στρατιωτικός. Σπούδασε στη στρατιωτική σχολή της Αιγύπτου και μετά διέπρεψε ως στρατιωτικός σε διάφορους πολέμους. Κατά την εκστρατεία της Αιγύπτου στη Συρία το 1859 προήχθη σε «Φερίκ» (αντιστράτηγος), εξ ου και το προσδιοριστικό του ονόματός του. Στη συνέχεια ανέλαβε διάφορα υπουργήματα μέχρι που έγινε και Υπουργός Άμυνας της Αιγύπτου. Το 1866 αντικαθιστά τον Αιγύπτιο Σαχίν (Shaheen) Πασά, ο οποίος είχε σταλεί στην Κρήτη με πάνω από 20.000 στρατιώτες από την Khedive της Αιγύπτου με την εντολή να βοηθήσει τους Οθωμανούς να καταστείλουν την Κρητική επανάσταση του 1866-69 και δεν τα είχε καταφέρει. Στην Κρήτη, ο Ισμαήλ Σελίμ Πασάς πήρε μέρος σε πολλές μάχες, όπως στην πολιορκία της Μονής Αρκαδίου, τη Μάχη Λασιθίου κ.α. Με μια σύμπτωση της μοίρας, οι επαναστάτες Κρήτες λάμβαναν προμήθειες και οικονομική υποστήριξη από τον αδελφό του Ισμαήλ

.

Σελίμ Πασά, τον Αντώνιο Φ. Παπαδάκη, ο οποίος τότε ζούσε στην Αθήνα και είχε αποκτήσει μεγάλη περιουσία.

Κατά τη διάρκεια του τέλους της άνοιξης του 1867, ο Ισμαήλ, ως αρχηγός των Αιγυπτιακών στρατευμάτων, και ο Ομέρ Πασάς, ως Αρχηγός των Τουρκικών στρατευμάτων και συνάμα Αρχιστράτηγος των Τουρκοαιγυπτιακών στρατευμάτων, βάδισαν προς το Οροπέδιο Λασιθίου με στόχο να συντρίψουν τους εκεί συγκεντρωθέντες επαναστάτες. Κατά τη διάρκεια της μάχης αυτής ο Ισμαήλ Φερίκ Σελίμ Πασάς πέθανε και τάφηκε προσωρινά στο Ηράκλειο. Στη συνεχεία τα οστά του μεταφέρθηκαν στην Αίγυπτο το 1925. Το πορτραίτο και η προτομή του βρίσκονται στο Αιγυπτιακό Εθνικό Στρατιωτικό Μουσείο στο Κάιρο. Για το θάνατό του οι συγγραφείς Νικ. Παναγιωτάκης («ΚΡΗΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ») και Θ. Δετοράκης («ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ») αναφέρουν ότι αυτό έγινε από τραυματισμό του από βόλι των επαναστατών. Ωστόσο η πραγματικότητα, σύμφωνα με την παράδοση, καθώς και όλες τις επίσημες πηγές, είναι ότι ο Ισμαήλ Σελημ Φερίκ Πασάς αρχικά τραυματίστηκε από βόλι των επαναστατών και μετά που έγινε καλά και άρχισε και πάλι να λαμβάνει μέρος στις εφορμήσεις του αιγυπτιακού στρατού εναντίον των επαναστατών, δολοφονήθηκε από τους Τούρκους προσφέροντάς του δηλητηριασμένο καφέ, επειδή θεώρησαν ότι δείλιασε να στραφεί κατά των συγχωριανών του, δηλ. των κατοίκων του χωριού Ψυχρού. Απλά οι Τουρκοαιγύπτιοι δεν αναφέρουν-παραδέχονται αυτό το γεγονός για ευνόητους λόφους. Ο Οπλαρχηγός Κ. Σφακιανάκης σε έγγραφο που έστειλε από το Τζερμιάδων στην Επαναστατική Επιτροπή που έδρευε στη Σύρο, σχετικά με τους πληγωμένους και νεκρούς στη μάχη Λασιθίου, αναφέρει και ότι οι Τούρκοι «χωρίς υπερβολή» είχαν 400 νεκρούς και πληγωμένους και ανάμεσα στους πληγωμένους ήταν και ο Αρχηγός των Αιγυπτιακών στρατευμάτων Φερικ Ισμαήλ Πασάς». Επομένως ο Ισμαήλ είχε αρχικά τραυματιστεί. Σύμφωνα με την από 17 Ιουνίου 1867 αναφορά του Βρετανού Προξένου Dicson στα Χανιά προς το Λόρδο Stanley , Βρετανό Υπουργό εξωτερικών, σχετικά με τη Μάχη Λασιθίου, ο θάνατος του Ισμαήλ Φερικ Πασά έγινε λίγο πριν από τις 17 Ιουνίου 1867 και από τροφική δηλητηρίαση (από δηλητηριασμένο καφέ που λένε οι άλλες αναφορές), πρβ: «Consul Dicson to Lord Stanley, Canea, Crete, June 17, 1867. My lord …. Ismail Pasha, late commanding the Egyptian Contingent, is just dead from a gastric affection……. I have C. H. Dickson». Ομοίως ο στρατηγός Ιωάννης Σωτηρίου Αλεξάκης (1885 - 1980), βλέπε «Οι Αλέξηδες» και «Η 3ετής επανάστασης του 1866-69 και η 10ημερος Μάχη εις το Λασίθι 20 – 30 Μαΐου 1867», αναφέρει ότι ο Ισμαήλ Πασάς στις 30 Μαΐου είχε αναλάβει να κατευθύνει τις πολεμικές εισχωρήσεις στο Οροπέδιο Λασιθίου , τον τόπο της γέννησης του. Όταν έφθασε στο

.

Μέσα Λασίθι και κατευθύνονταν προς το χωριό του: «Συγκινηθείς ο Ισμαήλ διέταξε με την μούζικο να σταματήσει ο στρατός την καταδίωξιν και να επιστρέψει οπίσω. Ο στρατός επλησίαζεν προς τα γυναικόπαιδα την επιθυμητήν λείαν. υπήκουσεν εις την εντολήν του Πασά αλλά με δυσφορία μεγάλη. Και η μάχη έληξεν ούτω. Οι προς Σελένα επαναστάται δεν κατεδιώχθησαν πλέον ούτε και οι προς Αλόιδαν και Καθαρό οπισθοχωρούντες ….. Κατά την επιστροφήν του στρατού εις το Καστέλι εκλήθη υπό των πασάδων εις την σκηνήν του Ομέρ δια συνομιλίαν και εις τον προσφερθέντα καφέ ετέθη δηλητήριον και απέθανεν». Την ίδια εκδοχή αναφέρει και η παράδοση. Το αυτό ακριβώς λέει και η παράδοση. Έτσι ακριβώς μου τα είχε διηγηθεί η μακαρίτισσα δασκάλα Δανάη Χαλαμπαλάκη από το Ψυχρό, αλλά και πολλοί άλλοι. Η ίδια εκδοχή αναφέρεται και στην εισήγηση του ιστοριοδίφη Στέργιου Σπανάκη προς το Αναπτυξιακό Συνέδριο Λασιθίου (Αύγουστος 1983) δηλ. ότι ο Ισμαήλ πέθανε γυρίζοντας στο Ηράκλειο στα Σπήλια δηλητηριασμένος ήδη από τον Ομέρ Πασά. Το αυτό αναφέρεται και στο μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη «Ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ πασά».

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Το ότι ο Ισμαήλ Φερικ Πασάς ήταν αφενός αρχηγός των Αιγυπτιακών στρατευμάτων και αφετέρου αδελφός του Αντώνιου Φ. Παπαδάκη, γιος του παπά Φ. Παπαδάκη από το Λασίθι κ.λπ. δεν το αναφέρει μόνο η Λασιθιώτικη παράδοση, αλλά και τα επίσημα έγγραφα της τότε εποχής. Ο Δήμαρχος Λασιθίου κ. Γ. Στεφανάκης δημοσίευσε στο περιοδικό «Το Λασίθι» (Ιανουάριος 2017) την από 17 Ιουνίου 1867 φωτοτυπία αναφοράς του τότε Βρετανού Πρόξενου Dicson από τα Χανιά προς το Λόρδο Stanley , Βρετανό Υπουργό εξωτερικών, η οποία αναφέρει: «Consul Dicson to Lord Stanley, Canea, Crete, June 24, 1867. My lord ……. I may remark, with reference to the late Ismail Pasha, Commander of the Egyptian contingent, and whose death I announced in my dispatch of the 17th instant, that he was native of Lascethe, and by birth a Cristian. Having, when a mere youth, been sent to Egypt as a slave, he was brought up by the mchmet Ali Pasha , an joined the Viceroy's army. The family name is Pappadati, his father having been a priest; and a brother of the late pasha, now in Athens, has since the outbreak of the insurrection been one of the most active members of the Cretan Committee. I have C.H.Dickson". Ομοίως Δήμαρχος Λασιθίου κ. Γ. Στεφανάκης δημοσίευσε στο περιοδικό «Το Λασίθι» (Ιανουάριος 2017) φωτοτυπία σελίδας βιβλίου του 1868, όπου ο Γάλλος Jules Ballot, εθελοντής στην επανάσταση των Κρητών το 1866-69, αναφέρει: «…Ismail-Pasha y fut blesse mortellement. Ismail-Pacha etait un Cretois de la province de Lassithi; il avait ete enleve, tout enfant, par Mehmet-Ali-Pacha, pendant une insurrection et emmene esclave en Egypte. Il etait ensuite entre dans L' armee egyptienne. Sa famille porte le nom de Papadaki et son frere, membe et tresorier du comite d' Athenes, est un des membres les

.

plus actifs de l' insurrection…». (HISTORIE DE L' INSURRECTION CRETOISE PAR JULES BALLOT VOLONTAIRE FRANCAIS EN CRETE, PARIS L DENTU LIBRAIRE-EDITEUR 1868)

Επίσης ο ιστοριοδίφης κ. Γιάννη Καραβαλάκης στο «Ευεργέτες από το Οροπέδιο Λασιθίου» (2008) δημοσίευσε επιστολή του Φερικ Ισμαηλ Πασά, τότε Υπουργού των Στρατιωτικών υποθέσεων της Αιγύπτου, προς τον αδελφό του Αντώνιο Φ. Παπαδάκη στην Αθήνα με χρονολογία 1864, η οποία αναφέρει: «Αντώνιον Παπαδάκην, Εις Αθήνας. Εντιμότατε, Ευπροσηγορότατε, προσφιλέστατε αδελφέ μου, Ερωτώντας δια την ευλογημένην και ποθητήν υγείαν σας μετά πόθου υπερ ευδαιμονίας υμών ευχόμεθα. Σας ειδοποιούμεν ότι αμφοτέρας τας ελληνιστί γεγραμμένας επιστολάς υμών την τε προγενέστεραν και την ήδη συμπεμφθείσαν ελάβομεν και εν αυταίς είδομεν ότι επιμόνως αξιοί τε να σας γραφομεν ελληνιστί και ιδιοχείρως τα περί της υγείας ημών. Επομένως προς εγκάρδιον αδελφικήν εξήγησιν καίτι πολλάς εις το συντάξαι έχοντες ελλείψεις ένεκα της εποχής ημών από της ιδιοχείρου γραφικής εργασίας επιθυμούντες να συμμορφωθώμεν με την αδελφικήν υμών αξίωσιν. Σας πληροφορούμεν ότι μέχρι ….».

2) Η καθηγήτρια κ. Ελένη Μπριτζολάκη (Helen Mpri) σε αναρτήσεις της στο ιντερνέτ λέει ότι το οικογενειακό επίθετο του πατέρα του μεγάλου ευεργέτη Αντωνίου Φρ. Παπαδάκη δεν ήταν το «Παπαδάκης», αλλά το «Καμπάνης» , το οποίο άλλαξε ο γιος και το έκανε Παπαδάκης και συνεπώς αλλιώς , κατ' αυτήν, πρέπει να λέμε τον πατέρα , δηλαδή να τον λέμε Φραγκιά Καμπάνη, και αλλιώς το γιο, δηλαδή να τον λέμε Α.Φ. Παπαδάκη. Λέει επίσης ότι το επίθετο του Α.Φ. Παπαδάκη πρέπει να γράφεται με δυο ππ και όχι με ένα π, επειδή έτσι υπέγραφε κ.α. Στον ισχυρισμό της αυτό επικαλείται τις εξής πηγές:

Α) Δημοσίευμα στην εφημερίδα «Ηράκλειον» έτους1893 (το δημοσίευμα είναι ανώνυμο, όμως η κ. Μπριτζολάκη λέει ότι είναι του Αντωνίου Βορρεάδη), σχετικά με «ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΕΙΟΝ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΝ « (ίδρυμα που ίδρυσε ο Ιωάννης Καμπάνης, εξάδελφος του Α.Φ. Παπαδάκη), το οποίο αναφέρει επακριβώς τα εξής: «στην οικογένεια των Καμπάνηδων ανήκον διαπρέψας εν και οι αδελφοί Αντώνιος Παπαδάκης και ο μεγάλως Αιγύπτω Ισμαηλ πασάς, πρότερον Εμμανουήλ Παπαδάκης….. Ο πατέρας του Ι. Καμπάνη και των αδελφών Αντωνίου και Εμμανουήλ Παπαδάκη ήταν αδέλφια».

Β) Σχόλιο του μεταφραστή των οθωμανικών εγγράφων Ν. Σταυρινίδη που υπάρχει στον Κώδικα θυσιών (έκδοση Πανεπιστημίου Κρήτης και Βικελαίας Βιβλιοθήκης, 2003), σχετικά με την εξής αναφορά του κώδικα: «Χωριό Ψυχρό. Κτήματα του Παπά-Φρα(ν)γκια. Σκοτώθηκε στις αδελφές του σπίτια 2, χωράφια 3.1/2, αμπέλια 3». Το σχόλιο αυτό γράφει επακριβώς τα εξής: «Ο παπάς Φραγκιάς ήτο πατήρ του Εμμ Παπαδάκη (Καμπάνη) του γνωστού Φερίκ Πασά, φρουράρχου Αλεξάνδρειας……και πατήρ του Αντωνίου Παπαδάκη (Καμπάνη)…».

Γ) Άρθρο του Ιωάννη Καραβαλάκη στο περιοδικό «ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ» (Μάρτιος 2012), το οποίο αναφέρει ότι: «Ο Α.Φ.Π. γεννήθηκε στο Ψυχρό το 1811 και ήταν γιός του παπά Φραγκιού Καμπάνη. Όταν οι Τούρκοι πάτησαν το Λασίθι τον Ιανουάριο του 1823….»,

.

Ωστόσο ο γιατρός και Πρόεδρος του Καμπανείου Ιδρύματος (ίδρυμα που ίδρυσε ο Ι. Καμπάνης, εξάδελφος του Α.Φ. Παπαδάκη) κ. Πέτρος Παπαδάκης στο περιοδικό «ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ» (Ιούλιος 2017), σχετικά με τα όσα ισχυρίζεται η κ. Μπριτζολάκη, αναφέρει τα εξής: «Το επίθετο του Αντώνιου Φ. Παπαδάκη είναι ένα, το Παπαδάκης, όπως ο ίδιος έγραφε και υπέγραφε και κανένα άλλο. Αυτό μαρτυρούν 1) Η προσωπική του αλληλογραφία, 2) Τα έγγραφα της «Κεντρικής υπέρ των Κρητων Επιτροπής της Αθήνας»(1866-1869), 3) η Διαθήκη του Αντ. Φ. Παπαδάκη, 4) Η Διαθήκη του Ιωάννη Καμπάνη, ιδρυτή του Καμπάνειου Ιδρύματος κ.α.5) Το σχόλιο στον Κώδικα Θυσιών είναι μεταγενέστερο και λανθασμένο κ.α.

Πέραν αυτών ο κ. Πέτρος Παπαδάκης, σχετικά με το επίθετο και την οικογένεια του Παπά Φραγκιά από το χωριό Ψυχρό, πατέρα του Αντώνιου Φ. Παπαδάκη, μου έχει πει-εξηγήσει τα εξής: «Πριν από το 1800 εφημέριος στην ενορία Ψυχρού ήταν ο παπά Μανώλης Παπαδάκης που απέκτησε 3 αγόρια : το Φραγκίσκο Εμμ. Παπαδάκη, το Σταύρο Εμμ. Παπαδάκη και το Δημήτρη Εμμ. Παπαδάκη. Ο Φραγκίσκος (Φραγκιας) Παπαδάκης παντρεύεται στο Ψυχρό και παίρνει για γυναίκα του την αδελφή του Γέρο Καμπάνη (πατέρα του Ιωάννη Καμπάνη, ιδρυτή του Καμπάνειου Ιδρύματος). Χειροτονείται Παπάς και κληρονομεί την ενορία του πατέρα του στο Ψυχρό. Ο Παπάς ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ Εμμ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ απέκτησε και αυτός 3 αγόρια : τον ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Φ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ (τον μετέπειτα ΙΣΜΑΗΛ ΦΕΡΙΚ ΠΑΣΑ), ο οποίος πήρε το όνομα του παππού από την πλευρά του πατέρα του, τον ΑΝΤΩΝΙΟ Φ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ (το μεγαλύτερο ευεργέτη του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, ταμία της οικονομικής επιτροπής για την απελευθέρωση της Κρήτης) και τον ΙΩΑΝΝΗ Φ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ (Δ/ντή Χωροφυλακής Αλεξάνδρειας), ο οποίος πήρε το όνομα του παππού από την πλευρά της μητέρας του , όπως και ο εξάδελφός του ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ (υιός του ΓέροΚαμπάνη). **Ο Α. Φ. Παπαδάκης ήταν ξάδελφος με τον Ι. Καμπάνη, όμως όχι από τον πατέρα του, αλλά από τη μάνα του, η οποία ήταν στο γένος Καμπάνη και γι αυτό ο Α. Φ. Παπαδάκης και Ι. Καμπάνης έχουν διαφορετικά επίθετα, άλλως θα είχαν ίδια».**

Θεωρώ ότι ο γιατρός και Πρόεδρος του Καμπανείου Ιδρύματος κ Πέτρος Παπαδάκης σ' αυτά που λέει έχει δίκιο, γιατί απλούστατα:

(1) Ο ίδιος ο Αντώνιος Φ. Παπαδάκης πράγματι σε όλα τα έγγραφα που υπέγραψε τα υπέγραψε ως «Αντώνιος Φ. Παπαδάκης», δηλαδή λέγοντας ότι είναι γιος του «Φραγκίσκου ή απλά Φραγκιά Παπαδάκη», Πουθενά στα έγγραφα που υπέγραφε δεν αναφέρει ότι ο ίδιος ή ο πατέρας του λεγόταν «Καμπάνης» ή «Παπαδάκης - Καμπάνης», Μάλιστα ο ίδιος ο Α.Φ. Παπαδάκης άλλοτε έγραφε το οικογενειακό του επίθετο του με ένα π (τις περισσότερες φορές, πάνω από 20) και άλλοτε με δυο ππ (μόνο μια ή δυο φορές) και επίσης άλλοτε με την κατάληξη -ης και άλλοτε με την κατάληξη -ις, όπως βλέπουμε και στις φωτοτυπίες εγγράφων που παρατίθενται.

(2) Ο Κώδικας θυσιών δεν αναφέρει ότι «ο παπάς Φραγκιάς» που σκοτώθηκε απο τους Τούρκους στο Ψυχρό λεγόταν Παπαδάκης ή Καμπάνης.

.

Αναφέρει σκέτα ότι σκοτώθηκε ο «παπάς Φραγκιάς» και ο Σταυρινίδης τον ταυτίζει με τον πατέρα του Αντ. Φ. Παπαδάκη στο σχόλιό του προσθέτοντας και το επίθετο του πατέρα και το επίθετο της μάνας του Α. Φ. Παπαδάκη (το επίθετο της μάνας το έβαλε μέσα σε παρένθεση). Λόγω συνωνυμιών πολλές φορές οι άνθρωποι λέγονται με δυο επίθετα (της μάνας και του πατέρα) ή και με παρατσούκλι, για διάκριση, και αυτό έκανε, προφανώς, ο Σταυρινίδης.

(3) Στο βιογραφικό που συνέταξε ο Στέφανος Μακρυμίχαλος για τον Αντώνιο Φ. Παπαδάκη στηριζόμενος όχι σε τυχαίες πηγές, αλλά στο βιβλίο Ιστορίας του Δντή της Αρχαιολογίας Κρήτης Στέφανου Ξανθουδίδη (Ιστορία της Κρήτης), καθώς και σ' αυτό του ιστορικού Ι. Δ. Μουρέλου (Ιστορία της Κρήτης) και ΄συνόδεψε στα έγγραφα που διέσωσε και δημοσίευσε της Κεντρικής Επιτροπής της Κρητικής Επανάστασης ετών 1866-1869, μέλος της οποίας ήταν ο Αντώνιος Φ. Παπαδάκης, δεν αναφέρει πουθενά ότι ο ίδιος ο Αντώνιος Φ. Παπαδάκης ή ο πατέρας του λεγόταν «Καμπάνης»,. Συνάμα σε όλα τα έγγραφα που δημοσιεύει βλέπουμε ότι ο Α.Φ.Παδάκης υπογραφεί ως γιος του «Φ. Παπαδάκη» (βλέπε φωτοτυπίες εγγράφων που παρατίθενται).

(4) Θα δικαιολογούνταν κάποιος να λέει ότι ο πατέρας του Αντώνιου Φ. Παπαδάκη λεγόταν Καμπάνης ή που να λέει ότι ο πατέρας του και όχι η μάνα του ήταν από το σόι των Καμπάνηδων, αν από τη μια βλέπαμε μια υπογραφή του Α.Φ. Παπαδάκης με το όνομα Καμπάνης και από την άλλη, αν παρουσίαζε κάποιο επίσημο έγγραφο που να πιστοποιεί ότι ο πατέρας και όχι η μάνα του Α.Φ. Παπαδάκη λεγόταν Καμπάνης, όμως κάτι τέτοιο δεν έχει προσκομιστεί-παρουσιαστεί.

(5) Το ότι ο πατέρας του Α.Φ. παπαδάκη λεγόταν Παπαδάκης και όχι καμπάνης πιστοποιείται από το ότι τα ξαδέλφια, ο ευεργέτης Ι. Καμπάνης και ο ευεργέτης Α.Φ. Παπαδάκης, έχουν διαφορετικά επίθετα και όχι ίδια. Δυο αδελφών παιδιά έχουν ίδιο επίθετο, ενώ δεν έχουν, αν έχουμε αδελφό και αδελφή.

(6) Η εφημερίδα «Ηράκλειον» (έτος1893) είναι η μόνη πηγή που γράφει ότι ο πατέρας του Ι. Καμπάνη και ο πατέρας του Α.Φ. Παπαδάκη είναι αδέλφια οπότε είναι προφανές ότι κάνει λάθος.

Μα, αφού ο ίδιος ο μέγας ευεργέτης Αντώνιος Φ. Παπαδάκης σε όλα τα έγγραφα που υπέγραφε (διαθήκες κ.λπ.), για να δοθούν χρήματα τόσο στους συγγενείς του, όσο και για την ελευθερία της Κρήτης, έγραφε ότι είναι γιος του «Φ. Παπαδάκη» (με ένα π, σπάνια το βλέπουμε με δυο ππ) και αφού με αυτό το όνομα τον έχει γράψει με χρυσά γράμματα η ιστορία και το Πανεπιστήμιο Αθηνών, με αυτό το όνομα πρέπει να αποκαλείται τόσο ο ίδιος, όσο και ο πατέρας του και όχι με άλλο όνομα ο γιος και με άλλο ο πατέρας. Αν ο ευεργέτης αυτός λεγόταν Καμπάνης ή αν ο ίδιος ήθελε να τον αποκαλούν Καμπάνη, κάπου θα το έγραφε στα τόσα έγγραφα που συνέταξε και αφού δεν το έκανε ο ίδιος, γιατί να το κάνουμε εμείς;΄

.

10.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν. Δίφυλλον (δύο σελίδες λευκαὶ) διαστάσεων 21 × 27 χιλ., μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίας ραβδώσεις. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη).

Γνωστοποίησις λήψεως ἐμβάσματος.— Συστάσεις ἀποστολῆς μεγαλειτέρων εἰσφορῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 31 Ἰανουαρίου 1867

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ
Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν.

Ἔντιμοι Κύριοι,

Ἐλάβομεν ἀσμένως γνῶσιν τῶν πρὸς τὸν συνάδελφον ἡμῶν Κον Α. Φ. Παπαδάκην ἐπιστολῶν ἀπὸ 13 καὶ 20 Ἰανουαρίου τοῦ ἀξιοτί-

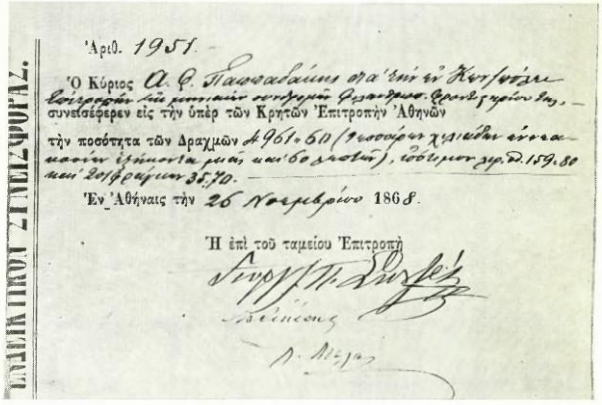
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑΣ.

Ἀριθ. 1951.

Ὁ Κύριος [illegible]
συνεισέφερεν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπὴν Ἀθηνῶν
τὴν ποσότητα τῶν Δραχμῶν [illegible]

Ἐν Ἀθήναις τὴν 26 Νοεμβρίου 1868.

Ἡ ἐπὶ τοῦ ταμείου Ἐπιτροπὴ

Τὸ Διπλότυπον εἰσπράξεως ἀριθ. 1951 τὸ συνημμένον εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 30 ἔγγραφον, διὰ εἰσφορὰς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Τὸ διπλότυπον φέρει τὰς ὑπογραφας τῶν Γ. Σκουζέ, Μ. Ρενιέρη καὶ Λέοντος Μελᾶ.

Κρητῶν κατὰ τοὺς πόθους αὐτῶν, οἵτινες εἰσὶ καὶ πόθοι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος! Εἶθε!
Σᾶς ἀσπαζόμεθα ἀδελφικῶς.

(Ὑπογραφαὶ)
Λέων Μελᾶς
Μ. Ρενιέρης
Α. Φ. Παπαδάκης
Δ. Σ. Μαυροκορδᾶτος
Ἰ. Σκαλισούνης
Γεώργιος Π. Σκουζὲς

(Σφραγὶς κυκλικὴ)
Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

11.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρίας» πρὸς τοὺς Ἡροκλέα Βασιάδην καὶ Α. Βαφιάδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τετρασέλιδον (μία σελὶς λευκὴ) διαστάσεων 18 × 23 χιλ. ἄνευ ὑδατογραφήματος ἢ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ ἀγνώστου.

.

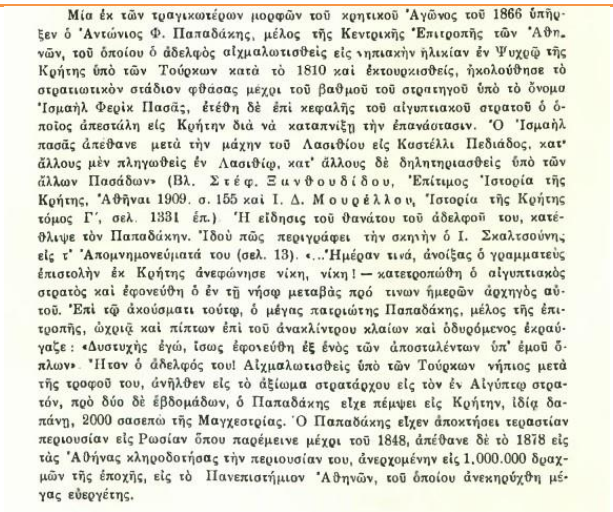

Μία έκ τῶν τραγικωτέρων μορφῶν τοῦ κρητικοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1866 ὑπῆρξεν ὁ Ἀντώνιος Φ. Παπαδάκης, μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς αἰχμαλωτισθεὶς εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν ἐν Ψυχρῷ τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1810 καὶ ἐκτουρκισθείς, ἠκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον φθάσας μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰσμαὴλ Φερὶκ Πασᾶς, ἐτέθη δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη εἰς Κρήτην διὰ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς ἀπέθανε μετὰ τὴν μάχην τοῦ Λασιθίου εἰς Κωστέλλι Πεδιάδος, κατ' ἄλλους μὲν πληγωθεὶς ἐν Λασιθίῳ, κατ' ἄλλους δὲ δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῶν ἄλλων Πασάδων» (Βλ. Στέφ. Ξανθουδίδου, Ἐπίτιμος Ἱστορία τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι 1909. σ. 155 καὶ Ι. Δ. Μουρέλλου, Ἱστορία τῆς Κρήτης τόμος Γ', σελ. 1331 ἑπ.) Ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, κατέθλιψε τὸν Παπαδάκην. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν σκηνὴν ὁ Ι. Σκαλτσούνης εἰς τ' Ἀπομνημονεύματά του (σελ. 13). «...Ἤμέραν τινά, ἀνοίξας ὁ γραμματεὺς ἐπιστολὴν ἐκ Κρήτης ἀνεφώνησε νίκη, νίκη! — κατετροπώθη ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς καὶ ἐφονεύθη ὁ ἐν τῇ νήσῳ μεταβὰς πρό τινων ἡμερῶν ἀρχηγὸς αὐτοῦ. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ, ὁ μέγας πατριώτης Παπαδάκης, μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ὠχριᾷ καὶ πίπτων ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἐκραύγαζε: «Δυστυχὴς ἐγώ, ἴσως ἐφονεύθη ἐξ ἑνὸς τῶν ἀποσταλέντων ὑπ' ἐμοῦ ὅπλων». Ἦτον ὁ ἀδελφός του! Αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων νήπιος μετὰ τῆς τροφοῦ του, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἄξίωμα στρατάρχου εἰς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ στρατόν, πρὸ δύο δὲ ἑβδομάδων, ὁ Παπαδάκης εἶχε πέμψει εἰς Κρήτην, ἰδίᾳ δαπάνῃ, 2000 σασεπὼ τῆς Μαγχεστρίας. Ὁ Παπαδάκης εἶχεν ἀποκτήσει τεραστίαν περιουσίαν εἰς Ρωσίαν ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1848, ἀπέθανε δὲ τὸ 1878 εἰς τὰς Ἀθήνας κληροδοτήσας τὴν περιουσίαν του, ἀνερχομένην εἰς 1.000.000 δραχμῶν τῆς ἐποχῆς, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ἀνεκηρύχθη μέγας εὐεργέτης.

Το βιογραφικό και έγγραφα της «ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ» κ.α., τα οποία υπέγραψε ο αείμνηστος Αντώνιος Φ. Παπαδάκης (πηγή: «Ανέκδοτα έγγραφα εκ του αρχείου Σκουλούδη, σχετικά με την Κρητική Επανάσταση του 1866-1869», εκδότης Μακρυμίχαλος, Στέφανος Ι.).

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο
ΙΤΑΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΚΡΗΤΗΣ

1. Α' ΚΑΙ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Κατά το μεγαλύτερο μέρος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα παρέμεινε ουδέτερη. Όμως το 1917 η Κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου αποφάσισε να συμμετάσχει στον πόλεμο, στο πλευρό των Συμμάχων. Με το τέλος της παγκόσμιας σύρραξης - Οκτώβριος 1918 - η Τουρκία συνθηκολόγησε (ανακωχή του Μούδρου) και η Ελλάδα βρέθηκε στην πλευρά των νικητών. Το «Γ. Αβέρωφ» κατέπλευσε στην Κωνσταντινούπολη και εκεί ύψωσε την Ελληνική σημαία ως μία από τις νικήτριες δυνάμεις του Μεγάλου Πολέμου. Μετά την υπογραφή των συνθηκών ειρήνης. το «Γ. Αβέρωφ» μαζί με τον υπόλοιπο στόλο μετέφεραν τα Ελληνικά στρατεύματα στην Ιωνία. Οι εξελίξεις των επιχειρήσεων στη Μικρά Ασία διέγραψαν γρήγορα αρνητική πορεία που κατέληξε στην Καταστροφή του '22.

Η εδαφική ακεραιότητα και η ανεξαρτησία της Ελλάδας απειλείται ξανά κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι πανίσχυρες δυνάμεις του Άξονα, η Γερμανία και η Ιταλία αποσκοπούν στην παγκόσμια κυριαρχία. Προτού ο Μουσολίνι ζητήσει την παράδοση της Ελλάδας θα προσπαθήσει ύπουλα να την πλήξει. Θα τορπιλίσει ανήμερα το Δεκαπενταύγουστο, στην Τήνο το εύδρομο ΕΛΛΗ, που σημαιοστολισμένο ναυλοχούσε εκεί. Η αριθμητική και τεχνολογική υπεροχή των Γερμανών και Ιταλών σε όλους τους τομείς κάνουν την ιδέα και μόνο της αντίστασης - πόσο μάλλον της νίκης - να μοιάζει χίμαιρα. Γι' αυτό και το ΟΧΙ της ηγεσίας που ενεκολπώθη και βροντοφώναξε η ψυχή του Ελληνικού λαού στο ιταλικό τελεσίγραφο, άφησε άναυδη την Παγκόσμιο κοινή γνώμη που θεωρούσε αναπόφευκτη τη νίκη του Άξονα. Η αλαζονεία του Μουσολίνι δέχεται ηχηρό κόλαφο από το ψυχωμένο στρατό μας. Ο στόλος μας με αιχμή δόρατος τα ηρωικά μας υποβρύχια διακρίνεται.

Η επακόλουθη Γερμανική εισβολή καταφέρει σοβαρά πλήγματα στον Ελληνικό στόλο, όμως εκείνος δεν πτοείται. Μετά την κατάληψη της Κρήτης στις 20-28 Μαΐου του 1941 από τους Γερμανούς, το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό, το μόνο από όλα τα Ναυτικά των Ευρωπαϊκών κρατών που κατελήφθησαν από τον Άξονα, δεν

.

παρεδόθη, αλλά και σύσσωμος ο Ελληνικός Στόλος, όσος δηλαδή διεσώθη από τις επιχειρήσεις στη Μάχη της Ελλάδας κατά του Άξονα, έπλευσε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Εκεί, μαζί με διαφυγόντες από την κατεχόμενη Ελλάδα, άνδρες του Στρατού Ξηράς και της Πολεμικής Αεροπορίας, συνέχισε τον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων όχι μόνο μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας τον Οκτώβριο του 1944, αλλά μέχρι την τελική νίκη των Συμμάχων στην Ευρώπη, που πραγματοποιήθηκε με την πλήρη κατάρρευση της Γερμανίας το Μάιο του 1945. Τα επιτεύγματα και ο ηρωισμός των Ελλήνων ναυμάχων προσέδωσαν στον αγώνα αίγλη αρχαίου μεγαλείου. Τα κατορθώματα των θρυλικών πλοίων Α/Τ ΟΛΓΑ, ΑΔΡΙΑΣ και του Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ δε λησμονιούνται. Η συμμετοχή των Ελληνικών πλοίων στις αποβάσεις της Νορμανδίας και Νότιας Γαλλίας αποτελεί την κορωνίδα της δράσης του Ελληνικού Ναυτικού εκείνη την περίοδο.

Η Ελλάδα, διαθέτοντας στην περίοδο των βαλκανικών Πολέμων έναν πλήρως αναδιοργανωμένο, άρτια εκπαιδευμένο και καλά εξοπλισμένο Στρατό και έχοντας εξασφαλισμένη την υπεροπλία στη θάλασσα, χάρη στο Ναυτικό της, έμπαινε στον πόλεμο κατά της Τουρκίας στο πλευρό των Βαλκανικών Συμμάχων της Βουλγαρίας, Σερβίας και Μαυροβουνίου, με τις ευνοϊκότερες συνθήκες. Ακλόνητη πίστη όλων ήταν η απελευθέρωση των εθνικών εδαφών και των ομοεθνών τους που εξακολουθούσαν να βρίσκονται υπό το ζυγό των Τούρκων και καθημερινά υπέφεραν το φυλετικό και θρησκευτικό φανατισμό τους. Επιπλέον η Ελλάδα επιθυμούσε να αποπλύνει την ήττα του άτυχου πολέμου του 1897, που τόσα δεινά της είχε φέρει. Το Ελληνικό Ναυτικό, που αποτελούσε τη μόνη ναυτική δύναμη της Συμμαχίας, συντέλεσε αποφασιστικά στη νίκη των συμμαχικών όπλων. Με τις ιστορικές ναυμαχίες της Έλλης (3 Δεκεμβρίου 1912) και της Λήμνου (5 Ιανουαρίου 1913), με επικεφαλής το θρυλικό θωρηκτό "Αβέρωφ", εξασφαλίστηκε η Ελληνική κυριαρχία στο Αιγαίο από τη μια και από την άλλη εξαναγκάστηκε ο Τουρκικός Στόλος να μείνει αποκλεισμένος στα Δαρδανέλια μέχρι το τέλος του Πολέμου.

Το τέλος του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, βρήκε την Ελλάδα να έχει απελευθερώσει την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου μας (Κρήτη κ.τ.λ.) Το βράδυ της 18ης Οκτωβρίου 1912 το Ελληνικό τορπιλοβόλο υπ' αριθ. 11, με κυβερνήτη τον υποπλοίαρχο Ν. Βότση, μπήκε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και με δυο τορπίλες βύθισε την Τουρκική κορβέτα Φετίχ-ι-Μπουλέντ.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί και ότι στις 9 Δεκεμβρίου 1912 το υποβρύχιο "Δελφίν" επιτέθηκε κατά του τουρκικού καταδρομικού "Μετζηδιέ", γεγονός που αποτέλεσε την πρώτη τορπιλική επίθεση στον κόσμο. Οι παράγοντες των επιτυχιών του Ναυτικού μας ήταν η

.

ποιοτική υπεροχή και η ναυτική παράδοση του προσωπικού, καθώς και η εμπνευσμένη του ηγεσία. (Από την Ιστορία Στρατού)

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Τα λαμπρά κατορθώματα του Ελληνικού στρατού στη Βόρειο Ήπειρο είχαν ως στήριξη το Ελληνικό εμπορικό ναυτικό, το οποίο σε μια άλλη αδιανόητη εποποιία επέτυχε τη μεταφορά μεγάλου αριθμού ανδρών και εφοδίων προς το μέτωπο χωρίς καμία απώλεια. Παράλληλα το Ελληνικό πολεμικό ναυτικό όχι μόνο προστάτευε με πλήρη ασφάλεια τις νηοπομπές, αλλά προέβαινε και σε επικίνδυνες εξορμήσεις στην Αδριατική αντιμετωπίζοντας ένα εχθρικό στόλο δεκαπλάσιας ισχύος και δυνάμεως. Συνέπεια αυτών ήταν το Αιγαίο και το Ιόνιο να μείνουν απόρθητα ακόμα και από τα σχεδόν υπερσύγχρονα θωρηκτά του Ιταλικού στόλου. Οι σχετικά μικρές Ελληνικές ναυτικές δυνάμεις υπήρξαν το φόβητρο του Ιταλικού Ναυτικού Γενικού Επιτελείου.

2) Το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό είχε την τιμή να δεχθεί μόνο αυτό μαζί με τους Βρετανούς την παράδοση του Ιταλικού Στόλου μετά την ανακωχή της 8ης Σεπτεμβρίου 1943. Είχε ακόμα την τιμητική συμμετοχή του με δύο κορβέτες στη μεγάλη Συμμαχική Απόβαση της Νορμανδίας στις 6 Ιουνίου 1944 και 4 φορτηγά πλοία του Εμπορικού Ναυτικού. Το «ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ» με πλοίαρχο το Γεώργιο Σαμοθράκη, το «ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π.» με την πλοιαρχία του Δημητρίου Παρίση, το «ΑΜΕΡΙΚΗ» με τη διακυβέρνηση του Σπυρίδωνα Θεοφιλάτου και το «ΕΛΛΑΣ» με την πλοιαρχία του Γεωργίου Τριλίβα. Ακόμα 8 Ελληνικά πολεμικά συμμετείχαν στην απόβαση της Νοτίου Γαλλίας την 15η Αυγούστου 1944, μάλιστα ο ίδιος ο Τσώρτσιλ που παρευρίσκονταν εκεί χαιρέτησε με μήνυμα το ηρωικό Ελληνικό ναυτικό.

3) Το Ελληνικό Εμπορικό Ναυτικό θρήνησε πάνω από 2.000 άνδρες κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και το 60% των ωκεανοπόρων πλοίων του από τα 600 ατμοκίνητα πλοία και τα 700 πετρελαιοκίνητα καΐκια. Οι Ελληνικές απώλειες των εμπορικών μας πλοίων έφθασαν στο 14% του συνόλου των συμμαχικών απωλειών σε όλες τις θαλάσσιες επιχειρήσεις ένα τεράστιο ποσοστό για μια μικρή χώρα. Το Πολεμικό Ναυτικό έχασε κατά τη διάρκεια του Πολέμου 28 μάχιμα πλοία και 700 άνδρες.

2. Η ΙΤΑΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΚΡΗΤΗΣ

Ο τελευταίος σταθμός της Κρητικής ιστορίας είναι η κατάληψη της Κρήτης από τους Γερμανούς και Ιταλούς, μετά από μια επική αντίσταση. Η μάχη για την κατάληψη της Κρήτης κράτησε από τις 20

.

ως τις 29 του Μάη 1941. Στις 20-28 Μαΐου του 1941 έγινε η απόβαση των Γερμανών στο νησί, καθώς και η ταυτόχρονη ρίψη των αλεξιπτωτιστών. Οι Κρητικοί με τους συμμάχους τους: Βρετανούς, Νεοζηλανδούς και Αυστραλούς, αν και αντιστάθηκαν ηρωικά στη Μάχη της Κρήτης, ηττήθηκαν. Όμως η ήττα του αυτή ήταν μια πύρρειος νίκη για τους Γερμανούς, γιατί τους προξένησε τόσο μεγάλες απώλειες, σε έμψυχο και άψυχο δυναμικό, που είχαν ως συνέπεια στις μετέπειτα μάχες να ηττηθούν. Η νήσος Κρήτη για όλες τις μεγάλες δυνάμεις έχει ιδιαίτερη στρατηγική αξία, γιατί βρίσκεται στο μέσο της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου και έτσι ελέγχει τις αεροπορικές και θαλάσσιες συγκοινωνίες από ανατολικά προς δυτικά και από βόρεια προς νότια ή και αντίστροφα, αποτελώντας ιδανική βάση αεροναυτικών επιχειρήσεων προς κάθε κατεύθυνση. Απόρροια λοιπόν αυτής της αξίας της, η Κρήτη ήταν να βρεθεί από τις αρχές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο των Βρετανών, όσο και των Γερμανών. Η απόφαση για την κατάληψη της Κρήτης λήφθηκε από τον ίδιο το Χίτλερ στις 25 Απριλίου 1941 και έλαβε την κωδική ονομασία «Επιχείρηση Ερμής» (« Unternehmen Merkur»). Στόχος της κατάληψης της Κρήτης από τους Γερμανούς ήταν να εξασφαλιστούν τα νοτιοανατολικά νώτα των Γερμανών ενόψει της καλούμενης «Επιχείρησης Μπαρμπαρόσα», δηλαδή της μεγάλης Εκστρατείας για την κατάληψη της Ρωσίας και από εκεί να εφορμήσουν στη βόρεια Αφρική - Περσικό κόλπο κ.λπ. με εφαλτήριο την Κρήτη. Πιο απλά, κύριος σκοπός της κατάληψης της Κρήτης από τους Γερμανούς ήταν η χρησιμοποίηση της νήσου σαν αεροπορική βάση εναντίον της Αγγλίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Την ήθελαν ως βάση για την προστασία των θαλάσσιων επικοινωνιών στο Αιγαίο από Βρετανικές επιθέσεις που προέρχονταν από την Αλεξάνδρεια, καθώς και για την προστασία της μεταφοράς πετρελαίου στην Ιταλία.

3. Η ΜΑΧΗ ΚΡΗΤΗΣ 20 ΜΑΙΟΥ 1941

Το πρωί της 20ης Μαΐου του 1941 ο ξάστερος ανοιξιάτικος ουρανός της Κρήτης μαυρίζει από εκατοντάδες σκουρόχρωμα γερμανικά αεροπλάνα, τα οποία καθώς μουγκρίζουν μοιάζουν με τέρατα της Αποκάλυψης. Η γη σείεται και αμέσως τα πρώτα κύματα των επίλεκτων γερμανικών τμημάτων αρχίζουν να πέφτουν κατά χιλιάδες, από τα αμέτρητα μεταγωγικά αεροπλάνα και ανεμόπτερα. Η γερμανική επίθεση ξεκίνησε με ανελέητο βομβαρδισμό των πόλεων και των χωριών και η απόβαση των Γερμανών στο νησί έγινε με ρίψη αλεξιπτωτιστών. Πεδίο μάχης και τα χωριά και οι πόλεις. Ο άμαχος Κρητικός λαός κτυπιέται ανελέητα. Η μάχη διεξάγεται σώμα με

.

σώμα. Άμυνα παλλαϊκή, όμως χωρίς σχέδιο, χωρίς πρόγραμμα, αφού η 5η Μεραρχία Κρήτης πιο πριν είχε μεταβεί στην Αλβανία. Ωστόσο οι γέροι, οι γυναίκες και τα παιδιά της Κρήτης, μαζί με τα συμμαχικά στρατεύματα που είχαν σπεύσει εκεί δημιουργούν έπος! Οι απώλειες των Γερμανών αλεξιπτωτιστών κατά την πρώτη ημέρα είναι απρόσμενα γι αυτούς μεγάλες. Αυτοί όμως συνεχίζουν απτόητοι τις ρίψεις. Πολλοί σκοτώνονται στον αέρα, αλλά και αυτοί που φτάνουν στο έδαφος αποδεκατίζονται από ένα άοπλο και αδάμαστο λαό, που με την ψυχή γεμάτη Ελλάδα ορμάει με τα μαυρομάνικα, τις τσουγκράνες και τα τσαπιά, πετσοκόβοντας τους σιδερόφρακτους και πάνοπλους εισβολείς. Η άμυνα κρατάει γερά. Αλλά προς το βράδυ της πρώτης ημέρας, οι Γερμανοί πατούν πόδι στο αεροδρόμιο του Μάλεμε και το κρατούν, παρά τις επιθέσεις των υπερασπιστών του νησιού. Απόπειρα των χιτλερικών να στείλουν ενισχύσεις από τη θάλασσα συντρίβεται από τον Αγγλικό στόλο, με φοβερές απώλειες για τους Γερμανούς, αλλά και τους Άγγλους που χάνουν βαριά πολεμικά σκάφη. Την επόμενη ημέρα οι ρίψεις Γερμανών αλεξιπτωτιστών συνεχίζονται με μεγαλύτερη πυκνότητα, αλλά και περισσότερες απώλειες για τους εισβολείς. Παρά τις εκατόμβες των νεκρών με τις συνεχείς ενισχύσεις που φτάνουν ακατάπαυστα, οι Γερμανοί κατορθώνουν να δημιουργήσουν και άλλα προγεφυρώματα τα οποία ενώνονται μεταξύ τους και ετοιμάζονται για γενική επίθεση. Η κατάσταση για τους αμυνόμενους είναι πλέον απελπιστική και την εβδόμη μέρα αποφασίζεται η εκκένωση της Κρήτης από το συμμαχικό στρατό. Κυρίαρχοι καταχτητές πλέον οι υπάνθρωποι του Χίτλερ στρέφονται με λύσσα πάνω στον άμαχο πληθυσμό, για να τον τιμωρήσουν για την ηρωική του αντίσταση. Λεηλατούν, δολοφονούν, καίνε, καταστρέφουν. Οι βαρβαρότητες εναντίον του άμαχου πληθυσμού, με συλλήψεις και ομαδικές εκτελέσεις, με στρατόπεδα συγκέντρωσης κ.τ.λ, άρχισαν αμέσως με τη Γερμανική κατοχή της νήσου και ως αντίποινα. Πρώτο θύμα η Κάνδανος (1 Ιουνίου 1941), ύστερα τα Ανώγεια, η Βιάννος κ.τ.λ.

.

Ο Διοικητής των γερμανικών δυνάμεων Στούντεντ

Ο Διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων Φραϊμπέρκ

4. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΡΗΤΗΣ

Η μάχη για τη κατάληψη της Κρήτης κράτησε από τις 20 ως τις 29 του Μάη 1941. Στις 29 Μαίου στο Νομό Λασιθίου αποβιβάστηκε στην Κρήτη ένα Σύνταγμα Ιταλών και η ιταλική Μεραρχία της Σιένας που απλώθηκε σ' όλο το Νομό, καθώς και στα Δωδεκάνησα. Διοικητής των ιταλικών στρατευμάτων του Ν. Λασιθίου και της Δωδεκανήσου έγινε ο Ιταλός Στρατηγός Άγγελος Κάρτα με έδρα του τη Νεάπολη Λασιθίου. Στις 31 Μαΐου γίνεται κατάληψη και της υπόλοιπης Κρήτης από τους Γερμανούς, οι οποίοι κάνουν έδρα τους τα Χανιά και συνάμα ορίζουν ως Διοικητή Κρήτης το Γερμανό στρατηγό Κράιπε.

Ωστόσο μετά τη Μάχη της Κρήτης ταυτοχρόνως αρχίζει και η υψηλόφρονα Εθνική αντίσταση του Κρητικού λαού. Οι Κρήτες παρά τα τόσα θύματα που είχαν οι Κρήτες δε δαμάζονται και συνεχίζουν την ηρωική τους αντίσταση για 4 ακόμα χρόνια από τις απόκρημνες και υπερήφανες βουνοκορφές του Ψηλορείτη, της Δίκτης και των Λευκών Ορέων. Συνεχίζουν την εθνική τους αντίσταση μέχρι που η λευτεριά ξαναγυρίζει και στεφανώνει και πάλι το ηρωικό και πανέμορφο νησί - Το νησί των γενναίων.

Ήδη από τις αρχές Ιουνίου 1941 δημιουργούνται πλήθος από αντιστασιακές οργανώσεις σε ολόκληρη την Κρήτη, όπως του

.

Μανώλη Μπαντουβά στον Αγ. Σύλλα, του Πετρακογιώργη στις Καμάρες, η ομάδα του Αδάμη Κρασανάκη στη Δίκτη, η Οργάνωση Ανωγείων, η οργάνωση του Ραφτόπουλου στη Βιάννο, η Οργάνωση του Αντ Γρηγοράκη στον Κρουσώνα, η Οργάνωση του Γ Κατσιά στα Σφακιά, η οργάνωση του Μάντακα στα Λευκά όρη, του Γιώργη Κατσιρντάκη στα Χουστουλιανά, κ.α. Θυμίζουμε μόνο δυο από τα μεγάλα κατορθώματα της Εθνικής Αντίστασης, που όμως τα λένε όλα:

Απαγωγή του Γερμανού στρατιωτικού Διοικητή Κρήτης Κράιπε (26 Απριλίου 1944) από Εγγλέζους και Κρήτες αντιστασιακούς

Εξαναγκασμός σε παράδοση του Ιταλού στρατιωτικού διοικητή Κάρτα.(από Κρήτες αντιστασιακούς)

Η Μάχη και η Εθνική Αντίσταση Κρήτης ήταν ενέργεια λαϊκών ανθρώπων και όχι στρατιωτικών, αφού αφενός ο στρατός των συμμάχων μετά τη Μάχη της Κρήτης έφυγε στη Μ. Ανατολή και αφετέρου από το Νοέμβριο του 1940 η Κρήτη ήταν αφύλακτη, χωρίς Ελληνικό στρατό, χωρίς οργανωμένη άμυνα, επειδή κατά την κήρυξη του Ελληνο-ιταλικού πολέμου η 5η Μεραρχία της Κρήτης έλειπε στο μέτωπο – ο λόγος και για τον οποίο η Κρητική μούσα λέει:

''Χίτλερ να μην το καυχηθείς πως πάτησες την Κρήτη
Ξαρμάτωτη την ηυρηκες και λείπαν τα παιδιά της
Η 5η Η ΜΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ, ΤΟ ΑΙΜΑ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΤΗΣ''
στα ξένα πολεμούσανε, πάνω στην Αλβανία,
μα πάλι πολεμήσανε ». (Ριζίτικο)

Και μια μαντινάδα:
Κρήτη μου όμορφο νησί πού 'γραψες ιστορία
Δίχως στρατό πολέμησες μια αυτοκρατορία.

ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ, ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΛΑΘΗ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Την Κρήτη, σύμφωνα με τους ιστορικούς συγγραφείς, υπερασπίζονταν κάποιες μονάδες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας (Βρετανοί, Αυστραλοί και Νεοζηλανδοί στρατιώτες) που είχαν έρθει από την κατεχόμενη Ελλάδα και σύσσωμος ο απλός Κρητικός λαός, επειδή η 5η Μεραρχία Κρήτης πιο πριν, κατά την κήρυξη του Ελληνο-ιταλικού πολέμου, είχε μεταβεί στην Αλβανία. Ειδικότερα οι συμμαχικές δυνάμεις που έλαβαν μέρος στη Μάχη της Κρήτης ήταν 30-32000 στρατιώτες και 1500 αξιωματικοί, Άγγλοι, Αυστραλοί και Νεοζηλανδοί. Επίσης 11.500 Έλληνες νεοσύλλεκτοι (Υπήρχαν στο νησί οκτώ τάγματα νεοσύλλεκτων που μεταφέρθηκαν από την Τρίπολη και το Ναύπλιο αγύμναστοι και χωρίς οπλισμό) και μια αξιόμαχη δύναμη της

.

Σχολής χωροφυλακής. Και σύσσωμος ο ηρωικός Κρητικός λαός. Το γενικό πρόσταγμα, Επικεφαλής της Δύναμης Κρήτης (Crete force), είχε ο στρατηγός Μπέρναρντ Φρέιμπεργκ, Νεοζηλανδός, ήρωας του Α΄ παγκόσμιου Πολέμου, ο οποίος είχε έρθει στην Κρήτη στις 29 Απριλίου του 1941. Έκανε το λάθος να μην πιστέψει τις μυστικές του υπηρεσίες του που του έλεγαν ότι η Κρήτη θα δεχόταν αεροπορική επίθεση, με συνέπεια να μην προετοιμαστεί η αεροπορική άμυνά της και έτσι τελικά να καταληφθεί.

Το σχέδιο για την κατάληψη της Κρήτης εκπονήθηκε από το διοικητή της 7ης Γερμανικής μεραρχίας αλεξιπτωτιστών στρατηγό Kurt Studend, παρουσιάστηκε στο Χίτλερ από το αρχηγό της Γερμανικής αεροπορίας Goring και σύμφωνα με το σχέδιο Στούντετ και την απόφαση του Χίτλερ, στις 25 Απριλίου 1941 εκδόθηκε η υπ' αριθμόν 28 διαταγή γενικών κατευθύνσεων (ντερεκτίβα) για την κατάληψη της Κρήτης και την υπό συνθηματική ονομασία «Επιχείρηση Ερμής» (« Unternehmen Merkur»).

Για την κατάληψη της Κρήτης είχαν διατεθεί από τους Γερμανούς η 7η Μεραρχία αλεξιπτωτιστών, η 5η Ορεινή μεραρχία και ένα σύνταγμα της 5ης Θωρακισμένης μεραρχίας. Επίσης κάπου 1.370 γερμανικά αεροπλάνα έριξαν περίπου 60.000 Γερμανούς αλεξιπτωτιστές στην Κρήτη με παντός είδους οπλισμό. Επικεφαλής των Γερμανικών δυνάμεων στη Μάχη της Κρήτης ήταν ο πτέραρχος Κουρτ Στουντεντ, ο οποίος είχε στη διάθεσή του 1190 πολεμικά και μεταγωγικά αεροπλάνα και 29.000 άνδρες, καθώς και 3.000 Ιταλούς στρατιώτες. Έκανε το λάθος να λογαριάσει χωρίς τον ξενοδόχο, δηλαδή χωρίς τον κρητικό λαό. Νόμισε ότι οι Κρήτες θα έμεναν απαθείς , κάτι που δεν έγινε και έτσι οι Γερμανοί αυτή τους την επίθεση την πλήρωσαν πολύ ακριβά. Έχασαν και χρόνο και τις επίλεκτες δυνάμεις τους με συνέπεια στη συνέχεια να γίνουν μετά εύκολη λεία των συμμάχων.

Ο Χίτλερ λογάριαζε να καταλάβει την Κρήτη σε 24 ώρες. Ωστόσο χρειάστηκαν οκτώ ημέρες και οι οποίες, επειδή ήταν φονικότατες, καθόρισαν την εξέλιξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Στην Κρήτη ήταν η πρώτη φορά που οι Γερμανοί αντιμετώπιζαν αντίσταση από τον τοπικό πληθυσμό, δηλαδή από αστράτευτους και απόστρατους – ηλικιωμένους άνδρες, καθώς και από γυναίκες και παιδιά. Για το λόγο αυτό μετά οι στρατιώτες της ναζιστικής Γερμανίας προχωρούν σε αντίποινα εναντίον του άμαχου πληθυσμού της Κρήτης για εκδίκηση και εκφοβισμό τους. Στο Κοντομαρί Χανίων στις 12-6-1941 έγινε η πρώτη μαζική εκτέλεση αμάχων . Ακολούθησε το ολοκαύτωμα της Καντάνου, όπου οι Γερμανοί εκτέλεσαν τους κατοίκους του χωριού, ενώ πυρπόλησαν όλα τα σπίτια. Μετά το κάψιμο των χωριών της Βιάννου κ.λπ.

.

Το τίμημα σε αίμα που πλήρωσε η Κρήτη από την εισβολή και κατοχή των Γερμανών είναι 6.593 άνδρες, 1.113 γυναίκες και 869 παιδιά. Φονευθέντες και αγνοούμενοι των συμμάχων είναι 1751. Οι Γερμανικές απώλειες είναι περίπου 4000 φονευθέντες και αγνοούμενοι Γερμανοί και πάνω από 170 αεροπλάνα. Στην επιχείρηση των 10 ημερών της Μάχης της Κρήτης τα θύματα των Γερμανών ήταν περισσότερα από ολόκληρη την επιχείρηση στη Γιουγκοσλαβία και Ελλάδα. Ο στρατός πού χάθηκε θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την κατάληψη της Κύπρου, της Συρίας, του Ιράκ και πιθανόν της Περσίας. Η 7η αερομεταφερόμενη Μεραρχία του Γ΄ Ράιχ, η επίλεκτη Μεραρχία των Αλεξιπτωτιστών στο μέλλον δε θα παίξει πια κανένα ουσιαστικό ρόλο, ούτε θα επιχειρηθεί παρόμοια επιχείρηση κατά τη διάρκεια του πολέμου από τους Γερμανούς.

.

ΚΟΝΤΟΜΑΡΙ: ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ ΑΜΑΧΩΝ ΑΠΟ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ.

.

Bundesarchiv, Bild 101I-166-0527-04
Foto: Weixler, Franz Peter | 2. Juni 1941

ΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

28 Οκτωβρίου 1940 Κήρυξη Ελληνοϊταλικού πολέμου.

Νοέμβριος 1940 Η άμυνα της Κρήτης αναλαμβάνεται από τους Βρετανούς. Η 5η Μεραρχία Κρητών μεταφέρεται στην Αθήνα.

15 Απριλίου 1941 Μετά από αλλεπάλληλες συσκέψεις, αποφασίζεται η κατάληψη της Κρήτης από τους Γερμανούς. Σύμφωνα με το σχέδιο Στούντετ και την απόφαση του Χίτλερ εκδίδεται η υπ' αριθμόν 28 διαταγή γενικών κατευθύνσεων (ντερεκτίβα) για την υπό συνθηματική ονομασία MERKUR (ΕΡΜΗΣ) επιχείρηση για την κατάληψη της Κρήτης. Σκοπό της κατάληψης ήταν η χρησιμοποίηση της Νήσου Κρήτης σαν αεροπορική βάση εναντίον της Αγγλίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Στο β' 15ήμερο του Απριλίου σχεδιάζεται η μεταφορά Ελληνικών και Βρετανικών δυνάμεων από την ηπειρωτική Ελλάδα στην Κρήτη.

23 Απριλίου: Η Ελληνική Κυβέρνηση μεταφέρεται στην Κρήτη.

25 Απριλίου: Αποβιβάζεται στην Κρήτη συμμαχική δύναμη, που αποτελείται από όγκο της 5ης Νεοζηλανδικής Ταξιαρχίας.

28 Απριλίου: Σύσκεψη στα Χανιά , υπό την προεδρία του Έλληνα πρωθυπουργού Εμμανουήλ Τσουδερού για τη Στρατιωτική κατάσταση της νήσου. Επίσης πήραν μέρος Έλληνες και Βρετανοί αξιωματικοί .

.

29 Απριλίου: Έρχεται στην Κρήτη με το επιτελείο του ο Στρατηγός Φράυμπεργκ , διοικητής της Νεοζηλανδικής Μεραρχίας , ο οποίος την άλλη μέρα αναλαμβάνει τη διοίκηση των Ελληνοβρετανικών δυνάμεων της Νήσου.

14 Μαΐου: Αρχίζουν οι συστηματικοί βομβαρδισμοί της νήσου για την προπαρασκευή των επιθέσεων.

18 Μαΐου: Προσγειώνονται στα αεροδρόμια της Αττικής οι σχηματισμοί των Γερμανικών αεροπλάνων.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΑΧΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (20 – 31 ΜΑΙΟΥ 1941)

Ο Χίτλερ λογάριαζε να καταλάβει την Κρήτη σε 24 ώρες. Χρειάστηκαν οκτώ ημέρες, που καθόρισαν την εξέλιξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

20 Μαΐου: Αρχίζει η επίθεση . Την 6:30 πρωινή οι σταθμοί επιτηρήσεως αναφέρουν την προσέγγιση αεροσκαφών . Λίγο αργότερα σφοδροί βομβαρδισμοί ακούγονται στα Χανιά . Ακολουθεί η πτώση την 7:30 πρωινή των αλεξιπτωτιστών ενώ στους τομείς Ρέθυμνο και Ηρακλείου οι αλεξιπτωτιστές θα πέσουν μετά το μεσημέρι.

21 Μαΐου: Οι Γερμανοί εξακολουθούν να ρίχνουν το κύριο βάρος στο Μάλεμε. Η μοίρα του αγγλικού στρατού χτυπά γερμανική νηοπομπή 18 μίλια έξω από τα Χανιά . Βυθίζονται 15 διάφορων ειδών σκάφη και πνίγονται 4.000 Γερμανοί.

22 Μαΐου: Καταλαμβάνεται το χωριό Μάλεμε από τους Γερμανούς . Απόπειρα ανακαταλήψεως του αεροδρομίου από τις Ελληνοβρετανικές δυνάμεις αποτυχαίνει. Ο υποστράτηγος Ρίγκελ , διοικητής των γερμανικών δυνάμεων στην Κρήτη, προσγειώνεται με το επιτελείο του στη δυτική όχθη του Ταυρωνίτη.

23 Μαΐου: Το αντιτορπιλικό "Ντικόι" παίρνει από την Αγία Ρούμελη το βασιλιά και την ακολουθία του, ενώ οι Γερμανοί κινούνται προς την Κάντανο.

25 Μαΐου: Καταλαμβάνεται η Κάντανος.

26 Μαΐου: Καταλαμβάνεται ο Γαλατάς.

27 Μαΐου: Αποβιβάζεται στη Σούδα το απόσπασμα των καταδρομών του συνταγματάρχη Λεϋμόκ από 750 άνδρες που έπαιζε το ρόλο οπισθοφυλακής των βρετανικών δυνάμεων στα Χανιά . Από τον αρχιστράτηγο της Μέσης ανατολής στέλνεται στο διοικητή των Δυνάμεων Κρήτης η διαταγή για την εκκένωση και καταλαμβάνεται η πόλη των Χανίων .

27/5/41 Ο αρχιστράτηγος Μέσης Ανατολής Ουέιβελ αποφασίζει την εκκένωση του νησιού. Στέλνονται πλοία. Πέφτουν τα Χανιά.

.

28 Μαΐου 1941 Ιταλικά στρατεύματα, προερχόμενα από τα Ιταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα, αποβιβάστηκαν στη Σητεία και στη συνέχεια κατέλαβαν όλο το Νομό Λασιθίου. Διοικητής ήταν ο Ιταλός Στρατηγός Άγγελος Κάρτας, που έκανε έδρα του νομού τη Νεάπολη.

28 Μαΐου : Οι Άγγλοι εκκενώνουν το Ηράκλειο.

29 Μαΐου : Οι Γερμανοί καταλαμβάνουν Ηράκλειο και Ρέθυμνο.

30 Μαΐου 1941 Ο διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων στρατηγός Φράιμπεργκ αποχωρεί από την Κρήτη.

31 Μάίου 1941 Το τελευταίο Βρετανικό πλοίο παραλαμβάνει μέρος των συμμαχικών στρατευμάτων. Οι δυνάμεις που δεν κατορθώνουν να επιβιβαστούν και που ο αριθμός τους ανέρχεται σε 5.500 άτομα περίπου, παραδίδονται, συλλαμβάνονται ή καταφεύγουν στα βουνά της Κρήτης. Η γερμανική σβάστικα κυματίζει στο Νησί, η κατοχή απλώνεται σ' αυτό και ταυτοχρόνως αρχίζει και η υψηλόφρονη αντίσταση του Κρητικού λαού. « Στις 3 Ιουνίου 1941 το χωριό Κάνδανος ισοπεδώθηκε, για να μη ξαναχτιστεί πια ποτέ. Αυτή ήταν μία πράξη αντεκδίκησης για τις δολοφονίες Γερμανών αλεξιπτωτιστών, ορεινών δυνάμεων και του σώματος μηχανικού, από τους άνδρες, τις γυναίκες και τους ιερείς που τόλμησαν να αντισταθούν στην πορεία του μεγάλου Ράιχ».

ΧΡΟΝΙΚΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Από τις αρχές Ιουνίου 1941 δημιουργούνται πλήθος από αντιστασιακές οργανώσεις σε ολόκληρη την Κρήτη, όπως του Μανώλη Μπαντουβά στον Αγ. Σύλλα, του Πετρακογιώργη στις καμάρες, η ομάδα του Αδάμη Κρασανάκη (Κρασαναδάμη) στη Δίκτη, η Οργάνωση Ανωγείων, η ΚΕΕΕ του Ραφτόπουλου στη Βιάννο, η Οργάνωση του Αντ Γρηγοράκη στον Κρουσώνα, η Οργάνωση του Γ Κατσιά στα Σφακιά, η οργάνωση του Μάντακα στα Λευκά όρη, του Γιώργη Κατσιρντάκη στα Χουστουλιανά, κ.α.

Το Νοέμβριο του 1942, το Γενικό Αρχηγείο Αντίστασης Κρήτης εγκαταστάθηκε στη Δίκτη, αρχικά στη μάντρα του καπετάν Κρασαναδάμη και ακολούθως στου Χαμαίτη τη βρύση

Το Δεκέμβρη του 1942 ο Μανώλης Μπαντουβάς διαλύει το λημέρι του στον Αγ. Σύλλα και με τα άλλα αδέλφια του πάει και βρίσκει τον καπετάν Κρασαναδάμη και τα αδέλφια του στη Δίκτη. Όταν το 1942, μετά το κτύπημα των δοσίλογων, την τρομοκρατία των Γερμανών (εκτέλεση 62 μαρτύρων στο Ηράκλειο) κυνηγούν το Μπαντουβά και ντόπιοι δοσίλογοι και Γερμανοί. Προ αυτού ο Μπαντουβάς πάει και βρίσκει τον Κρασαναδάμη και τον στηρίζει. Εκεί έρχονται μετά και ο Ποδιάς, Ζαμπετοχρήστος, οι αξιωματικοί Μπετεινάκης,

.

Πλεύρης, Ραφτόπουλος κ.α. και ιδρύουν το Ενωμένο αντάρτικο με Γενικό αρχηγό το Μανώλη Μπαντουβά.

Αργότερο το Γενικό Αρχηγείο μεταφέρθηκε από τη μάντρα του Κρασαναδάμη στου Χαμαίτη τη βρύση.

Στις 4 Φεβρουαρίου 1943 πέφτει στο Καθαρό της Δίκτης ο Άγγλος Ταγματάρχης Πάτρικ Λη Φέρμορ, σύνδεσμος του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής και το παραλαμβάνουν ο Καπετάν Κρασαναδάμης με τον ήρωα Παύλο Πετράκη.

Στις αρχές Αυγούστου 1943 πραγματοποιείται συνάντηση αξιωματικών και καπεταναίων στη μάντρα του καπετάν Κρασαναδάμη, για να προετοιμάσουν την υποστήριξη συμμαχικής Απόβασης,

Στις 3 Νοεμβρίου 1943 οι Γκεσταμπίτες με το Σουμπερτ φτάνουν στο Λασίθι και σφάζουν ή δέρνουν τους Λασιθιώτες. Από εκεί μετά πάνε σε άλλα μέρη της Κρήτης.

Στις 12-20 Σεπτεμβρίου γίνεται η νικηφόρα Μάχη της Βιάννου με αρχηγό το Εμμ Μπαντουβά και υπαρχηγούς τον Κρασαναδάμη κ.α. όπου φονεύτηκαν πάρα πολλοί Γερμανοί και αιχμαλωτίστηκε όλο το Γενικό Γερμανικό Επιτελείο και συνάμα ακολούθησε η παράδοση της στρατιάς των Ιταλών, κάπου 7.500 Ιταλοί.

Το Δεκέμβριο γίνεται εκτέλεση 12 Γερμανών αξιωματικών στη μάντρα του Καπετάν Κρασαναδάμη από την ομάδα Μπαντουβά (ως αντίποινα τόσο για τη δολοφονία από τους Γερμανούς ενός από τα αδέλφια Μπαντουβά όσο και άλλων Κρητών). Ως αντίποινα οι Γερμανοί καίνε και κατασφάζουν τα χωριά της Βιάνου και Ιεράπετρας

Στις 26 Απριλίου 1944 πραγματοποιήθηκε η απαγωγή του στρατηγού Κράιπε από τους W. S. Moss και ο P. L. Fermor και Κρήτες αντιστασιακούς Γιώργη Τυράκη, Μ. Πατεράκη κ.α. Ήταν μια τολμηρή και μοναδική ενέργεια, η οποία καταρράκωσε το ηθικό των κατακτητών Γερμανών, και έκανε υπερήφανους όλους τους Κρητικούς. Από την άλλη η πράξη αυτή είχε άσχημες συνέπειες (παρά πολλά θύματα) λόγω της εκδίκησης των Γερμανών.

Στις 16 Σεπτεμβρίου ο Στρατηγός Κάρτα με δύο ανώτερους αξιωματικούς του επιτελείου του και το Λοχαγό Ταβάνα παραδίνονται. Σε σύσκεψη που πραγματοποιείται στους Ποταμούς, μεθοδεύεται η φυγάδευση του Κάρτα. Στη σύσκεψη παίρνουν μέρος ο πρώην Βουλευτής και Υπουργός Στυλιανός Κούνδουρος, ο Άγγλος Λη Φέρμορ, ο στρατιωτικός Διοικητής Νομού Λασιθίου Συνταγματάρχης Νικόλαος Πλεύρης και ο καπετάνιος Κρασανάκης Αδάμ. Οι δύο Ιταλοί αξιωματικοί με τους επιτελείς τους παραλαμβάνονται από ομάδα ανταρτών με επικεφαλής τον Αδάμ Κρασανάκη στο Μέσα Λασίθι. Αφού διανυκτέρευσαν στο χωριό Μαγουλά, οδηγήθηκαν μέσω Επανωσήφη και Αχεντριά στην περιοχή Τσούτσουρος. Στις 20 Σεπτεμβρίου

.

καταφτάνει στη θέση Μαριδάκη, Αγγλικό σκάφος επιφάνειας, στο οποίο επιβιβάζεται ο Κάρτα με τους επιτελείς του.

Στη συνέχεια την ήπια ιταλική κατοχή διαδέχεται η επαχθέστερη Γερμανική.

Τον Αύγουστο του 1944 γίνονται σαμποτάζ (κάψιμο αποθηκών βενζίνης, ανατινάξεις εγκαταστάσεων κ.α.) στις Δαφνές, και Αποστόλους Πεδιάδος, στο Δράσι Μεραμβέλου κ.α. από τους Κρασαναδάμη, Χαιρέτη, Φιλεντέμ κ.α.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΒΑΘΥΠΕΤΡΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

Η Γερμανική κατοχή παίρνει τέλος στις 9 Μαΐου 1945, με την υπογραφή της συνθήκης παράδοσης των Γερμανοιταλικών δυνάμεων.

5. Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΔΑΚΡΑΣΑΝΑΚΗ > ΚΡΑΣΑΝΑΔΑΜΗΣ (1887 - 1981)

Ο γνωστός Κρητικός φιλόλογος καθηγητής κ. Εμμ Συμιανάκης σε άρθρο του, σχετικά με τον Καπετάν Κρασανάκη Αδάμ > Κρασαναδάμη, οπλαρχηγό της Μάχης και Εθνικής Αντίστασης Κρήτης 1941-45 από τον Άγιο Γεώργιο Λασιθίου Κρήτης:

<< Ο ΓΕΡΟ ΑΕΤΟΣ ΤΗΣ ΜΑΔΑΡΑΣ.

Είναι γνωστό ότι το Λασίθι πρωτοστάτησε σε όλους τους εθνικούς αγώνες ενάντια στους Ενετούς, Τούρκους και Γερμανούς ,αλλά αδικήθηκε από τους ιστοριογράφους με προέλευση τη δυτική Κρήτη. Στα πλαίσια αυτής της μεροληπτικής στάσης των ιστορικών εντάσσεται και η αποσιώπηση της μεγάλης προσφοράς Λασιθιωτών αγωνιστών. Ένας από τους παραμελημένους της ιστορίας είναι και ο Αγιοργιώτης καπετάνιος Αδάμ Βασιλείου Κρασανάκης ή Κρασαναδάμης. Γεννήθηκε το 1887 και είναι ένας από τους επτά γιους του μεγαλοκουραδαρη Κρασανοβασίλη. Ανήκει στη δρακογενιά εκείνων που γεννήθηκαν ανάμεσα στα 1885 και 1890 που πέρασαν πάνω από 10 χρόνια πολεμώντας για την επέκταση της Ελλάδας. Έτσι και ο Κρασαναδαμης έλαβε μέρος ως εθελοντής παρακαλώ στους δυο βαλκανικούς πολέμους 1912 1913,συμμετειχε στις μάχες του Μπιζανίου, έζησε το όνειρο της απελευθέρωσης της Βορείου Ηπείρου που τελικά δεν υλοποιήθηκε. Επιστρατεύτηκε ξανά για τις ανάγκες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Δεν είχε την τιμή να πάρει μέρος στην Μικρασιατική εκστρατεία ως προστάτης 4 τέκνων. Αργότερα απέκτησε άλλα 5 τέκνα σύνολο 9, κατά τα χρόνια της ειρήνης ανάμεσα στα 1923 και 1940. Το 1940 που γράφτηκε το Αλβανικό Έπος ο Κρασαναδαμης ήταν ήδη 53 ετών και δεν επιστρατεύτηκε. Όμως το Μάη του 41 που έπεσαν οι αλεξιπτωτιστές στο Ηράκλειο εγκατέλειψε αυτοβούλως το

.

Λασίθι και την πολυμελή του οικογένεια για να λάβει μέρος στη μάχη στις Ρουσές. Εκεί σκότωσε κάποιο αλεξιπτωτιστή και αντικατέστησε το πρωτόγονο όπλο του με το σύγχρονο του Γερμανού. Το 1941 είναι σχετικά ήσυχο από αντιστασιακές πράξεις. Το 1942 οι Γερμανοί σκληραίνουν τη στάση τους μετά το σαμποτάζ στο αεροδρόμιο Ηρακλείου, εκτελούν τους 62 Μάρτυρες και εξαπολύουν παντού κλίμα τρομοκρατίας. Ο πληθυσμός πανικοβλημένος φοβάται να βοηθήσει τους αντιστασιακούς οι οποίοι αναζητούν παντού στηρίγματα για να συνεχίσουν τον αγώνα. Εδώ φαίνεται το μεγαλείο ψυχής του Κρασανού που αψηφώντας τις συνέπειες για την οικογένεια του το ποίμνιο του και το Λασίθι παρέχει άσυλο και βάση τη μάντρα του στο Κισάφι – Βιτσιλόνερο της Δίκτης στην κατατρεγμένη από παντού ομάδα των Μπαντουβαδων. «Να έλθετε επαέ μα δεν είναι πια καλή η ζωή μου από την εδική σας», τους μήνυσε. Δεν ήταν απλή υπόθεση αυτό. Εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους, πέραν του ότι έπρεπε ως οικοδεσπότης να φροντίσει να τροφοδοτούνται οι αντάρτες με τρόφιμα ,πλύσιμο ρούχων κ.λπ.. Ο Κρασαναδαμης πρόσφερε το κοπάδι του γι αυτό το σκοπό και παράλληλα φρόντισε ν αναπτυχθεί στον Αι Γιώργη ευρύ μυστικό δίκτυο τροφοδοσίας των ανταρτών στο οποίο έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο ο ήρωας Παυλής Πετράκης, η δασκάλα η Πετράκαινα, Γεώργιος Πλεύρης ή Γιωργαράς, πατέρας του βουλευτή Τηλέμαχου Πλεύρη, ο Συνταγματάρχης Νικόλαος Πλεύρης και δευτερευόντως όλοι οι κτηνοτρόφοι, οι ξυλοκόποι, τα παιδιά και νοικοκυρές του χωριού. Χωρίς το δίκτυο αυτό δεν μπορούσαν να επιβιώσουν οι αντάρτες με το νερό του λημεριού τους. Ο Κρασαναδάμης επηρέαζε πολλούς ανθρώπους στο Λασίθι, την Πεδιάδα και το Μονοφάτσι ως μεγαλοβοσκος. Είχε 9 παιδια,19 πρώτους ανιψιούς , μαντρονόμους, σύντεκνους, βαφτισιμιούς κ.λπ.. Εκτός όμως από το έργο της συντήρησης των ανταρτών ,καθώς ήταν παρορμητικός έλαβε μέρος σε πολλές αντιστασιακές πράξεις, σαμποτάζ στο Δράσι, Καστέλι και αλλού. Όταν παραδόθηκε η ιταλική Μεραρχία Λασιθίου αυτός με τον Παυλή Πετράκη παρέλαβαν το στρατηγό Κάρτα που φυγαδεύτηκε στο Καίρο.

.

Ο Ιταλός Διοικητής Κάρτα πριν την παράδοση του στον Καπεταν Κρασαναδαμη

Μέχρι το 1943 το αντάρτικο ήταν ενιαίο και αδιαίρετο. Μέσα στο ΕΑΜ συνυπήρχαν αρμονικά δεξιοί και αριστεροί, Μπαντουβάς, Ποδιάς, Κρασαναδάμης κ.λπ. Όλοι παλεύανε για να διώξουν τον κατακτητή. Μετά όμως το 1943 που διαφαινόταν πια ότι η Γερμανία έχανε τον πόλεμο άρχισαν οι αριστεροί να διαχωρίζουν τη θέση τους , γιατί ήθελαν αυτοί να αναπληρώσουν το κενό εξουσίας που δημιουργούσαν φεύγοντας οι κατακτητές. Αυτό το κλίμα το αντιλήφθηκε ο Κρασαναδαμης και γράφει στ' απομνημονεύματα του. «Αναμεταξυς ο Έλληνας δεν είναι να φαγώνεται. Η αποστασιοποίηση των αριστερών του λημεριού συνεχίστηκε και άνθρωποι διασπάστηκαν σε δυο οργανώσεις. ΕΟΚ του Μπαντουβά, του Πλεύρη, του Κρασαναδάμη και ΕΛΑΣ των Ποδιά, Παπά κ.λπ.». Σα νέος Μακρυγιάννης έβλεπε ο Κρασαναδάμη με πόνο ψυχής αυτό το διχασμό. Παρόλο που είχε άριστη γνώμη για τους αριστερούς, πρώην συμπολεμιστές του, τους πολέμησε με πάθος και τραυματίστηκε πολεμώντας τους στου Ξενογιώργη την Κορυφή στο Καθαρό (σ.σ. αφού πρώτα έκανε προσπάθεια συμφιλίωσης και απέτυχε και κατά τις ενέργειές του αυτές τον τραυμάτισαν κρυφά στο μέτωπο με σφαίρα αυτοί που δεν ήθελαν τη συμφιλίωση) . Εγώ, έλεγε, δεν είμαι αριστερός, αλλά η αριστερή μπάντα είναι όλοι καλοί. Αυτούς τους καλούς πολέμησε ,γιατί δεν ήθελε μόνο η μια μπάντα να αναλάβει τα ηνία της χώρας. Ήταν βέβαια και οι Άγγλοι, που εφαρμόζοντας το δόγμα των Ρωμαίων διαιρεί και βασίλευε, έριχναν λάδι στη φωτιά τροφοδοτώντας και τους δυο αντιπάλους. Κάποτε τέλειωσαν όλα αυτά και η κατοχή και δυο εμφύλιοι. Ο Κρασαναδάμης. γέρος πια αναπολεί τα περασμένα και γράφει στα απομνημονεύματα, που ευτυχώς πρόλαβε να λάβει ο σπουδαίος ερευνητής Αντώνης Σανουδακης, όπου διαβάζουμε: «Ούτε το βάνω στο νου μου πως δεν εκαζάντησα, πως δεν ήκαμα. Εκερδίσαμε τσι κεφαλές μας. Είχα το κουράδι

.

μου και ήσφαζα μόνο ωζά, Εγώ ήμουν ο μεγαλύτερος κτηνοτρόφος και εδά είμαι φτωχός».

Όταν έφυγαν οι Γερμανοί ο έλεγχος της κρατικής εξουσίας πέρασε προσωρινά στους αντάρτες. Για την τιμωρία των προδοτών ο Κρασαναδάμης ήταν αμείλικτος Όταν του ανακοίνωσαν ότι σκοτώσανε τον (προδότη της Γκεστάπο) Γιαγκούλα έσφαξε από τη χαρά του 6 μάρωπα (αρνιά). Όταν όμως λαϊκό στρατοδικείο καταδίκασε σε θάνατο τον αριστερό γιατρό Παπαγεωργίου ο ψαρομάλλης κατά το γιατρό καπετάνιος τον έσωσε λέγοντας στον Μπαντουβά. «Ως έχομε εμείς την ιδεολογία μας έχει κι αυτός τη δική του.». Το ίδιο έκαμε και στον Αι Γιώργη, όταν έσωσε από το θάνατο τους αριστερούς έγκλειστους στο δημοτικό σχολείο. Τους πολέμησε αντρίκια στη μάχη ,αλλά τους έσωζε όταν ήταν ακίνδυνοι πια. Ο γέρος της Δίκτης απεβίωσε το Μάη του 1981 αφήνοντας μνήμη αγαθή, παράδειγμα φλογερής φιλοπατρίας, ανιδιοτέλειας, φιλότιμου και ανδρείας. Τα έδωσε όλα και δεν πήρε τίποτα. Μήπως ηγγικεν η ώρα του ευχαριστώ της πατρίδας?

Σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής οι κατά τόπους αστυνομικές αρχές είχαν εντολή από τη Διοίκηση των κατακτητών να συλλάβουν τον Κρασαναδάμη. Πάντοτε όμως ξεφευγε, γιατί τον ειδοποιούσαν οι ίδιοι οι αστυνόμοι ότι έχουν εντολή σύλληψης. Ο Κρασαναδαμης έτσι διέφευγε εγκαταλείποντας το ποίμνιο του εις χείρας άλλων βοσκών με αποτέλεσμα να έχει κάθε φορά μεγάλη απώλεια ζωικού κεφαλαίου, ως παράπλευρη συνέπεια της πατριωτικής του στάσης.>>

(ΕΜΜ Σ. ΣΥΜΙΑΝΑΚΗΣ, ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, ΑΝΑΛΗΨΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ 3/9/2020)

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Ο καπετάν Μ. Μπαντουβάς λέει στα απομνημονεύματά του: << Ο Κρασαναδάμης είναι ο πιο τίμιος και ηρωικός αγωνιστής της Κρητικής Αντίστασης>> και ο καθηγητής Πανεπιστημίου και συγγραφέας της Εθνικής Αντίστασης 1941 -45 κ. Α. Σανουδάκης συμπληρώνει αποκάτω: <<Πράγματι (Ο Κρασαναδάμης) διέθεσε όλο-του το είναι και την περιουσία του για τον Αγώνα, μπήκε μεγαλοβοσκός και βγήκε φτωχός. Και μάλιστα δεν παραπονέθηκε γι αυτό, ούτε και ζήτησε ποτέ αποζημιώσεις ούτε και διακρίσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο τέλος της Κατοχής πρόσφερε την Αρχηγία Λασιθίου στον Νίκο Πλέυρη το συνταγματάρχη, γιατί όπως λέει « εγώ ‘μουν βοσκός, ενώ αυτός ήταν στρατιωτικός». Είναι πράξη ανθρώπου που έχει βαθιά συνείδηση του εαυτού του και συναίσθηση του προορισμού του. Γιατί σαν και το Μπαντουβά έβαζε πάνω απ’ όλα την αγάπη για το τόπο-του>>

.

2) Από μια διασωθείσα κατάσταση ανταρτών – συνεργατών επαρχίας Λασιθίου με τους οποίους ο Κρασαναδάμης ίδρυσε το λημέρι του στη μάντρα του, διαβάζουμε:

ΨΥΧΡΟ: Μηλιαράς Κωνσταντίνος του Γεωργίου και της Δέσποινας, κλάσης 1940, Πιταροκοίλης Μιχ του Νικολάου και της Καλλιόπης, κλάσης 1937, Σηφάκης Δημήτριος του Ιωάννου και της Κλεάνθης, κλάσης 1933, Κανδυλογιαννάκης Ευάγγελος του Γεωργίου και της Ξένιας, κλάσης 1941, Χαλαμπαλάκης Εμμ του Ιωάννου και της Ελ., κλάσης 1927, Καραβαλάκης Μιχαήλ του Ιωάννου και της Καλλιόπης, κλάσης 1927…….

ΆΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ: Σπανάκης Ηλίας του Γεωργίου και της Χρισ., κλάσης 1915, Κουνετάκης Γεώργιος του Ζαχαρία (κλάσης 1934), Κρασανάκης Αδάμ του Εμμ, κλάσης (μη ευανάγνωστο), Κρασανάκης Δημήτριος του Εμμ και της Μαρίας, κλάσης 1940. Πετράκης Νικόλαος του Εμμ και της Μαρίας, κλάσης 1936, Πετράκης Παύλος του Εμμ και της Μαρίας, κλάσης 1907), Χατζάκης Νικόλαος του Εμμ και της Ζαχαρένιας, κλάσης 1920, Αγαπάκης Εμμ. του Αντωνίου και της Καλ., κλάσης 1924, Γαλανάκης Εμμ του Κωνσταντίνου και της Αννας, κλάσης 1931, Γαλανάκης Βασιλ., Κασαπάκης Αντώνιος του Κωνσταντίνου και της Μαρίας, κλάσης 1923, Πλέβρης Εμμ του Νικολάου και της Ελένης, κλάσης 1934, Πλέβρης Γεώργιος του Δημ και της Αναστασίας, κλάσης 1904, Πλέβρης Εμμ του Δημ, και της Καλλιόπης, κλάσης 1904, Πλεβράκης Γεώργιος του Εμμ και της Χρυσής, κλάσης 1938, Τσουκάκης Νικόλαος του Ιωάννη και της Μαρίας, κλάσης 1933, Πλέβρης Τηλέμαχος του Γεωργίου και της Αριστέας, κλάσης 1938……..

ΠΛΑΤΗ: Εργαζάκης Ιωάννης του Εμμ και της Μαρίας, κλάσης 1924, Χαραλαμπάκης Μιχ του Ζαχ. και της Αικ., κλάσης 1924, Παπαχρονάκης Γεώργιος του Εμμ και της Πραξ., κλάσης 1928, Ζαχαριάδης Γεώργ, του Νικολάου και της Μαρίας, κλάσης 1927, Παπαδημητράκης Νικόλαος του Ιωάννου και της Μαρίας, κλάσης 1947, Χαραλαμπάκης Αριστ. του Ζαχ. και της Αικ., κλάσης 1928, Παπαχρονάκης Δημήτριος του Κωνσταντίνου και της Αννας, κλάσης 1941, Παπαχρονάκης Μιχ του Κωνσταντίνου και της Άννας, κλάσης 1936, Χατζογιάννης Γεώργιος του Μιχ….

ΚΟΥΔΟΥΜΑΛΙΑ: Βισκαδούρος Γεώργιος του Μιχαήλ και της Ευφρ., κλάσης 1934, Παπαδάκης Ιωάννης του Γεωργίου και της Καλλιόπης, κλάσης 1920, Κασαπάκης Μιχαήλ τους Εμμ και της Φωτεινής, κλάσης 1944, Κασαπάκης Γεώργιος τους Εμμ και της Φωτεινής, Ανυφαντάκης Γεώργιος του εμμ και της Ελ., κλάσης 1925, Ανυφαντάκης Ιωάννης τους Εμμ και της Ελένης, κλάσης 1932, Στρατάκης Χαράλαμπος του Χαρ. Και της Μαρίας, κλάσης 1932, Ανυφαντάκης Μιχαήλ…

.

ΑΒΡΑΚΟΝΤΕ: Χριστοφάκης Εμμ του Ιωαν, και της Καλλιόπης, κλάσης 1925, Χριστοφάκης Αριστείδης του Ιωάν και της Καλλιόπης, Καλικάκης Θεοφρ. Του γεωργίου και της Π, κλάσεως 1947, Τζιράκης Αριστοτέλης του ιχ. Και της Αρ., κλάσης 1927, Καλυκάκης Χαρίδημος του Γεωργίους, κλάσης 1927, Βελιβασάκης Ιωάννης (παπάς) του Ιωάννη και της Αργ., κλάσης 1919, Φουκαράκης Ελευθέριος του Ξ, κλάσης 1937, Γαλανάκης Ιωάννης του Γεωργίου και της Καλλ., κλάσης 1921, Καλυκάκης Γεώργιος του Κωνσταντίνου και της Μαρίας, κλάσης 1934,…

ΚΑΤΩ ΜΕΤΟΧΙ: Τζανάκης Γεώργιος του Ζαχαρία και της Μαρίας, κλάσης 1934, Μπουτσάκης Γεώργιος του Εμμ και της Ανδρ., κλάσης 1934, Μενδελανάκης Τ. του Εμμ και της Μαρίας, κλάσης 1943,…. (ακολουθούν και άλλα ονόματα)

Στο λημέρι της Μαδάρας το 1944. Από αριστερά ο καπετάν Νίκος Μπαντουβάς, η σύνδεσμος Παρασκευούλα Λουλακάκη, ο καπετάν Αδάμης Κρασανάκης, ο Μιχάλης Ακράτος και ο Μηνάς Λουλακάκης. Την ημέρα αυτή τα αδέλφια Μπαντουβά ενημέρωσαν τον καπετάν Κρασανάκη για το σχέδιο απαγωγής του Κράπε.

.

Στο λημέρι στη μάντρα του καπετάν Κρασαναδάμη το 1944

Η ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΘΗΡΙΩΔΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Ο φιλόλογος καθηγητής κ. Εμμ. Συμιανάκης σε άρθρο του στο ίντερνετ αναφέρει τα εξής, σχετικά με το απάνθρωπο έργο των γκεσταπιτών των στο Οροπέδιο Λασιθίου Κρήτης:

<<Σεπτέμβρης 2020. Τέτοιο καιρό το 1943 συνέβησαν στο Νομό Λασιθίου σοβαρά γεγονότα. Όπως είναι γνωστό το 1941 οι Γερμανοί επέτρεψαν στους Ιταλούς συμμάχους τους να καταλάβουν το Νομό Λασιθίου που ήταν κοντά στα Δωδεκάνησα , τα οποία τελούσαν υπο ιταλική κατοχή. Το Σεπτέμβρη όμως του 1943 οι Ιταλοί συνθηκολογήσαν με τους αντίπαλους του Χίτλερ, εκρέμασαν το Μουσολινι και εγκατέλειψαν τις δυνάμεις του Άξονα. Η μεραρχία λοιπόν των Ιταλών στο Νομό, υπό τον στρατηγό Κάρτα παραδόθηκε στους Άγγλους και ο Καρτα παραλείφτηκε απο τον Καπετάν Κρασαναδάμη (Κρασανάκη Αδάμη) και τον Παυλή Πετράκη και φυγαδεύτηκε στη Μέση Ανατολή. Ο οπλισμός , το στρατιωτικό υλικό και ο ιματισμός των Ιταλών έγιναν φύλλα και φτερά στα χέρια ιδιωτών και ανταρτών. Ύστερα απο αυτό το γεγονός οι Γερμανοί ανέλαβαν τον ίδιο καιρό και τη Διοίκηση του Ν. Λασιθιου. Κύριο μέλημα τους ήταν η καταδίωξη των Ιταλών και η απόκτηση των πραγμάτων τους και κυρίως του οπλισμού φοβούμενοι μήπως αυτά καταλήξουν στο ανταρτικό της Δίκτης Για το λόγο αυτό έδωσαν εντολή στο προδοτικό σώμα του Σούμπερτ, αποτελούμενο και από Έλληνες προδότες παραστρατιωτικούς, να ανέλθει στο Οροπέδιο Λασιθίου, για να πληροφορηθεί τι απέγιναν τα υλικά των Ιταλών.

.

Στις 3 Νοεμβρίου 1943, ανήμερα του Αγ Γεωργίου, συγκέντρωσαν με τη βία τους κατοίκους του Αι Γιώργη στην πλατεία γύρω από ένα μεγάλο πηγάδι που υπήρχε εκεί και από το οποίο έλαβε το όνομα το μέρος αυτό (σήμερα λέγεται «η Πηγάιδα»). Μερικοί χωριανοί κατάφεραν ν' απομακρυνθούν από το χωριό. Άλλοι κρύφτηκαν όπως ο Παυλής Πετράκης στον υπόνομο.

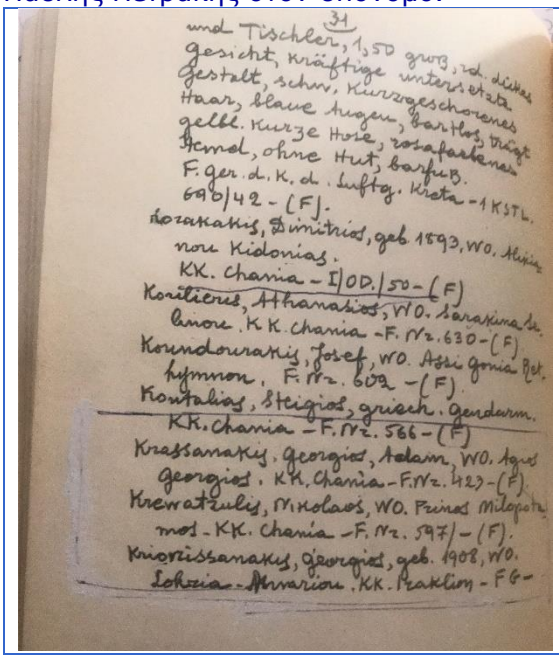
31
und Tischler, 1,50 groß, rd. dickes
gesicht, kräftige untersetzte
Gestalt, schw. Kurzgeschorenes
Haar, blaue Augen, bartlos, trägt
gelbl. kurze Hose, rosafarbenes
Hemd, ohne Hut, barfuß.
F. ger. d. K. d. Luftg. Kreta - 1 KSTL.
690/42 - (F).
Lorakakis, Dimitrios, geb. 1893, WO. Alikianou Kidonias.
KK. Chania - I/OD./50 - (F)
Korilieris, Athanasios, WO. Sarakina Selinou. KK. Chania - F. Nr. 630 - (F)
Koundourakis, Josef, WO. Assi Gonia Rethymnon. F. Nr. 602 - (F).
Kontalias, Steigios, griech. Gendarm.
KK. Chania - F. Nr. 566 - (F)
Krassanakis, Georgios, Adam, WO. Agios Georgios. KK. Chania - F. Nr. 423 - (F).
Krewatzulis, Nikolaos, WO. Prinos Milopotamos - KK. Chania - F. Nr. 597/ - (F).
Kriorissanakis, Georgios, geb. 1908, WO. Lohria - Anvariou. KK. Iraklion - FG -

Από τα αρχεία της Γκεστάμπο, του Γερμανικού Γενικού Επιτελείου Κατοχής/ Διοίκησης Χανίων, διαβάζουμε και ότι ο Καπετάν Γεώργιος Αδάμ Κρασανάκης, γιος του Καπεταν Αδα Κρασνάκη, μαζί με άλλους Κρητικούς αντιστασιακούς (Μπαντουβά, Πετρακογιώργη κ.α.) επικηρύχθηκαν απο τους Γερμανούς με θάνατο για την αντιστασιακή τους Δράση.

Πολλοί από τους προσελθόντες πήγαν ξυπόλητοι, γιατί πέταξαν στα δώματα τα ιταλικά άρβυλα που φορούσαν. Η Χριστοφόραινα Κασαάακη φόρεσε μέσα από τη φουστάνα της ιταλικό πανταλόνι που είχε ο σύζυγός της. Το ίδιο έκαμαν και άλλες γυναίκες. Όταν συγκεντρώθηκαν όλοι στην πλατεία ανέβηκε ο επικεφαλής των γκεσταπιτων στο υπερυψωμένο στόμιο του πηγαδιού και είπε να παραδώσουν οι κάτοικοι ότι είχαν που ανήκε στους Ιταλούς πριν .Επειδή κανείς δεν παρέδωσε τίποτα άρχισαν ειδική ανάκριση με τη χρήση πρίνινων ράβδων οδηγώντας στο καφενείο Εμμ Πλευρακη ή Νταμπακη οποιον επέλεγαν από το πλήθος. Δεν μπορούσαν να μην επιλέγουν κάποιοι από την οικογένεια Κρασανηδων, γιατι γνώριζαν οτι οι Κρασανηδες ήταν συνδεδεμένοι με τον Καπετάν Κρασαναδάμη, και υπέθεταν ότι θα έπαιρναν πληροφορίες για τον ιταλικό οπλισμό. Κάποιοι όμως από τους Γκεσταπίτες είχαν προσωπικές διάφορες με Αιγιοργιωτες και βρηκαν την ευκαιρία να τους εκδικηθούν. Οι Στέφανος Λουρακης και Ιωάννης Δημητρουλάκης ήταν τέτοιοι επειδή είχαν κακή σχέση με

.

τους Γαλυφιανούς (απο το χωριό Γαλύφα) γκεσταπίτες αδελφούς Γιαγκούλα. Η Ανάκριση ηταν βασανιστική με ραβδισμούς μέχρι θανάτου. Ακόμα ηχεί στ αυτιά αυτήκοων μαρτύρων η πονεμένη κραυγή του Αδάμη Κρασανακη, συμπεθέρου αργότερα του Κρασαναδαμη. «Ο(χ)ιιιι…. δεν κατεχω πραμα», σε ερώτηση πού είναι τα όπλα. Τα ίδια είπαν και υπόλοιποι. Όλοι ήξεραν μα κανείς δε μίλησε κι ας οδηγούνταν στο θάνατο. Το ίδιο έπαθε και Γιάννης Κρασανακης του Κοκολη, αδελφού του Κρασαναδάμη. Ο Κρασανακης ο Δημήτρης οδηγήθηκε πιο πέρα και του έγινε εικονική εκτέλεση, αλλά το στόμα λες και είχε φερμουάρ. Πάνω στην ώρα κατέφθασε στο χώρο του μαρτυρίου ο γέρο παπάς Γιώργης Μπίμπας.

Απόσπασμα του "Σώματος Κυνηγών Σούμπερτ" στο Τζερμιάδο Λασιθίου
Ο καθήμενος, Γεώργιος Τζουλιάς, γνωστός ως 'καπετάνιος'
(Αρχείον Κ. Ε. Μαμαλάκη)

Ο επικεφαλής των κτηνών τον πιάνει από τα γένια και του λέει: «Μολόγα νταυραμπα παπά που'ναι τα όπλα, γιατί θα σου βγάλω μια μια όλες τις τρίχες από τα γένια σου». Και ο παπάς απάντησε κραδαίνοντας ψηλά την κατσούνα μέσα απο την κουκούλα του ρασιδιου που 'χε ριγμένο στους ώμους του. «Εμένα μηρέ κερχανατζηδες (= οι διαμένοντες στα πορνεία) να μη με φοβερίζετέ. Εσείς να κλαίτε!, Εγώ τα έχω φάει τα ψωμιά μου». Και ήταν προφητικός. Μετά την απελευθέρωση όλοι αυτοί οι προδότες είχαν κακό τέλος. Ήταν τόση η μανία των ανακριτών που δεν έμεινε ασυγκίνητος και αυτός ακόμη ο Γερμανός Διοικητής του χωριού ονόματι «Μπίλυ» που καθόταν στον

.

όντα του Κυριακομιχαλη απέναντι και έδιωξε με άγριες φωνές τους γκεσταπίτες λέγοντας. «Γκρέκο χιαιζεν». Έτσι δεν τελευτήσανε οι μαρτυρικοί Αγιοργιωτες, που κείτονταν αιματοβουρωμενοι και αναίσθητοι στο μαγαζί του Νταμπακη (Εμμ Πλευράκη, πατέρα του Χριστόφορου Πλευράκη). Τους παρέλαβαν μετά οι συγγενείς τους, έσφαξαν πρόβατα και τύλιξαν με τα δέρματά τους τα μπλε γυμνά κορμιά τους.

Οι γκεσταπίτες πήγαν μετά στο χωριό Κουδουμαλιά και εκτέλεσαν τον Αδάμη Καροφυλλακη. Κατόπιν στο χωριό Αβρακόντε όπου εκτέλεσαν στο λόφο Κάστελλο τον καφετζή Καλυκάκη, πατέρα 10 παιδιών. Στις 5 Νοεμβρίου φωτογραφήθηκαν στο Δημοτικό Σχολείο Τζερμιάδων και μετά εκτέλεσαν τους 3 αδελφούς Πυθαρούλη, το συμβολαιογράφο Παπαδάκη και κάποιον Σπανακη. Επίσης μαζί με τους υπολοίπους που εκτελέστηκαν στις 5 Νοεμβρίου στο Τζερμιάδων ,εκτελέστηκε και ο Ιωάννης Τσαμάνδουρας. Στο σημείο αυτό υπάρχει μαρμάρινη πλάκα τιμής και μνήμης.>>

ΑΠΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΒΙΑΝΝΟΥ

Μετά την Μάχη της Βιάννου, οι αντάρτες Μπαντουβά – Κρασαναδάμη αιχμαλώτισαν 15 Γερμανούς αξιωματικούς και τους πήγαν στη μάνδρα του Κρασαναδάμη. Μετά από αυτό οι Γερμανοί άρχισαν να τους ψάχνουν και συνάμα να σφάζουν τον κόσμο και να κατακαίγουν τα χωριά γύρω από τη Βιάννο, όχι μόνο για εκδίκηση, αλλά και για να μαρτυρήσουν που έκρυβαν οι αντάρτες τους Γερμανούς αξιωματικούς. Μαθαίνοντας οι Γερμανοί από προδότες ότι οι αντάρτες είχαν μεταφέρει τους Γερμανούς αξιωματικούς στη Δίκτη, την περικύκλωσαν και η Δίκτη έγινε «νεκρή ζώνη» .

Δηλαδή όποιος αντάρτης ή Έλληνας έμπαινε ή έβγαινε από αυτή τη ζώνη (περικύκλωση) εκτελούνταν επί τόπου. Εμπρός σε αυτό το γεγονός έφυγαν κρυφά και άμεσα όλοι οι αντάρτες της Δίκτης. Πριν φύγουν, όμως, κάποιος από την ομάδα Μπαντουβά, ως εκδίκηση για το φόνο ενός αδελφού του Μανώλη Μπαντουβά από τους Γερμανούς, σκότωσε όλους τους Γερμανούς αξιωματικούς και κατόπιν έφυγε χωρίς να θάψει τα πτώματα. Μαθαίνοντας αυτό ο Κρασαναδάμης στη Μεσσαρά, όπου είχε καταφύγει, σκέφτηκε ότι αν βρουν οι Γερμανοί τα πτώματα των αξιωματικών τους σε Λασιθιώτικη περιοχή, αμέσως θα σκότωναν όλους τους Λασιθιώτες ή θα έκαναν τα ίδια και χειρότερα από αυτά που είχαν κάνει στη Βιάννο. Προ αυτού παίρνει μαζί του το γιο του Γιώργη και τα αδέλφια του Τηλέμαχο και Νικόλη, καθώς και τους δυο γιους του Νικόλη, τους Κωστή και

.

Γιάννη, και αψηφώντας για τη ζωή τους πήγαν στη Δίκτη και έριξαν τα πτώματα σε μια Λατσίδα (Οι άλλοι δεν ήθελαν να πάνε και γιατί φοβόντουσαν και γιατί τα πτώματα μυρίζουν συνάμα έπρεπε να κουβαληθούν σε απόσταση ανηφορική και δύσβατη γύρω στα 1000 μ.). Κατόπιν διάδωσε έντεχνα ότι οι Γερμανοί αιχμάλωτοι μεταφέρθηκαν στη Μέση Ανατολή και έτσι σώθηκε το Οροπέδιο Λασιθίου.

Μετά την απελευθέρωση, το 1960 συγκεκριμένα, ο γιος του καπετάν Κρασαναδάμη, ο Γιώργης, κατέβηκε στη λατσίδα με σκοινί και έβγαλε τα οστά των Γερμανών και τα παρέδωσε στη Γερμανική Κυβέρνηση αφιλοκερδώς (και όχι με χρήματα, όπως του έλεγαν άλλοι να κάνει και ως αποζημίωση, αν και τον είχαν οι Γερμανοί επικηρύξει σε θάνατο για την αντιστασιακή του δράση). Τα οστά παραδόθηκαν με πρωτόκολλο που υπέγραψε και ο τότε πρόεδρος της Κοινότητας Αγ. Γεωργίου και στη συνέχεια ενταφιάστηκαν στο Γερμανικό Νεκροταφείο Χανίων.

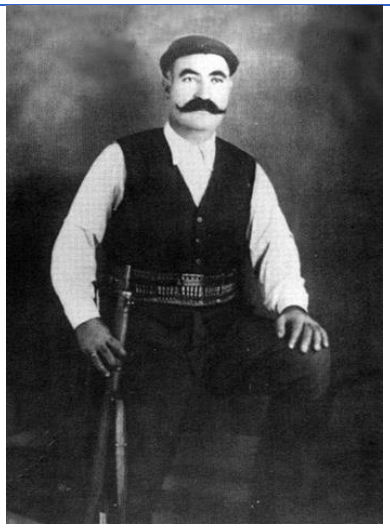

Ο Αρχηγός Εθνικής Αντίστασης Κρήτης 1941-44 Καπετάν Μανώλης Μπαντουβάς

Καπετάν Αδάμης Κρασανάκης
Ο Αρχηγός Λασιθίου Ε.Α.Μ. - Ε.Ο.Α.

Ο Αρχηγός Λασιθίου καπετάν Αδάμ Κρασανάκης ή Κρασαναδάμης (1887 – 1981)

.

Καπετάν Γιώργης Αδάμη Κρασανάκης. Οπλαρχηγός Λασιθίου.

Καπετάν Βασίλης Αδάμη Κρασανάκης. Οπλαρχηγός Λασιθίου

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΣΩΡΤΣΙΛ & ΣΤΟΥΝΤΕΝΤ (Επιμέλεια S. J. SMITH)

Ο Τσώρτσιλ, προς τον οποίον διατυπώθηκαν κατηγορίες για την απώλεια της Κρήτης, στα απομνημονεύματά του αναφέρει τα εξής: "Επάνω από 5000 Βρετανικά και Αυτοκρατορικά στρατεύματα έμειναν μετά τη Μάχη κάπου στην Κρήτη και ο στρατηγός Ουέϊβελ υπέδειξε στους άνδρες αυτούς να συνθηκολογήσουν. Πολλοί όμως διεσκορπίσθησαν στα ορεινά του Νησιού, που έχει μήκος 160 μιλίων. Οι χωρικοί και οι αγρότες ετιμωρούντο χωρίς οίκτο, όταν ανεκαλύπτοντο ότι εβοηθούσαν τόσο τους Ελληνες όσο και τους Βρετανούς αυτούς στρατιώτες. Βάρβαρα αντίποινα επεβάλλοντο σε αθώους και γενναίους χωρικούς, που τουφεκίζονταν ομαδικά. Για το λόγο αυτόν πρότεινα τρία χρόνια αργότερα, το 1944, στο Ανώτατο Πολεμικό Συμβούλιο, όσα εγκλήματα είχαν διαπραχθεί στις διάφορες Χώρες και περιοχές, να δικάζονται εκεί που διαπραχθήκαν και οι κατηγορούμενοι να στελνόταν στο τόπο του εγκλήματος δια να δικαστούν. Αυτή η αρχή, ύστερα από μεγάλες πιέσεις μου προς τους Συμμάχους, έγινε τελικά δεκτή και μερικά από τα μεγάλα αυτά εγκλήματα των Χιτλερικών, πληρώθηκαν. Συνολικά 16.500 άνδρες μετεφέρθηκαν ασφαλώς από την Κρήτη στην Αίγυπτο. Αυτοί ήταν σχεδόν αποκλειστικά Βρετανοί και αυτοκρατορικά στρατεύματα από την Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία. Άλλη 1000 περίπου από διάφορες επιχειρήσεις κομάντος βοήθησαν κατά τη Μάχη, αλλά αναχώρησαν αργότερα. Ο

.

Λαός της Κρήτης, ανεξάρτητα πολιτικής ιδεολογίας, φύλλου ή ηλικίας είχε λάβει τα όπλα από τους Γερμανούς που σκότωνε με πρωτόγονα μέσα και ρίχτηκε στη μεγάλη Μάχη, τη Μάχη της ζωής ή θανάτου, με μια ανήκουστη και αξιοθαύμαστη αυτοθυσία. Οι απώλειές μας ανήλθον σε 13.000 περίπου νεκρούς, τραυματίες και αιχμαλώτους. Σ' αυτούς πρέπει να προστεθούν 2000 ακόμη ναύτες. Μετά τον πόλεμο, περισσότεροι από 4000 τάφοι Γερμανών μετρήθηκαν στην περιοχή του Μάλεμε και του κόλπου της Σούδας και άλλοι 1000 εις το Ρέθυμνο και το Ηράκλειο. Εκτός από αυτούς υπάρχει και ο πολύ μεγάλος και άγνωστος αριθμός των Γερμανών που πνίγηκαν στη θάλασσα. Εκατοντάδες έχουν ρίξει ακόμη οι Κρητικοί σε ξεροπήγαδα που τα σκέπασαν δια να μην ανακαλυφθούν και πολλούς έχουν θάψει σε τάφους που δε βρέθηκαν ποτέ. Συνολικά από αριθμούς που γνωρίζομε ανέρχονται άνω των 15.000 σε νεκρούς και τραυματίες. Χάθηκαν 170 οπλιταγωγά αεροπλάνα, αρκετά καταδιωκτικά και ανεμόπτερα και αρκετό πολεμικό υλικό. Το τίμημα ήταν πολύ βαρύ για τη νίκη τους.

Η Μάχη της Κρήτης είναι ένα παράδειγμα των αποφασιστικών αποτελεσμάτων ενός σκληρού και παρατεταμένου αγώνα, χωρίς να ληφθούν υπ' όψη οι ελιγμοί για στρατηγικές θέσεις. Δεν ξέραμε πόσες μεραρχίες αλεξιπτωτιστών διέθεταν οι Γερμανοί. Ύστερα όμως από όλα αυτά που συνέβησαν στην Κρήτη, λάβαμε τα μέτρα μας για να οργανώσουμε την άμυνα της Αγγλίας εναντίον τεσσάρων ή και πέντε τολμηρών αεροκινήτων μεραρχιών. Ακόμη αργότερα τόσον εμείς όσο και οι Αμερικανοί δημιουργήσαμε δυνάμεις αλεξιπτωτιστών σε πολύ μεγάλη κλίμακα. Στην πραγματικότητα δια την Κρήτη, η έβδομη αεροκίνητος μεραρχία ήταν η μόνη που διέθετε ο Γκαίριγκ και αυτή καταστράφηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου. Πάνω από 5000 από τους γενναιότερους άνδρες της φονεύθηκαν και η όλη διάρθρωση της οργανώσεως αυτής καταστράφηκε δια παντός. Δεν εμφανίσθηκε πλέον ποτέ με αξιόλογη μορφή. Οι Νεοζηλανδοί, οι Αυστραλοί, οι Ουαλοί και οι Άγγλοι, μαζί με τους αφάνταστα ηρωικούς και πεισματάρηδες Κρητικούς, που πολέμησαν στον αποκαρδιωτικό μάταιο αυτόν αγώνα, μπορούν, δίκαια νομίζω, να αισθάνονται ότι έπαιξαν αποτελεσματικό ρόλο, σε μια μάχη, που μας ανακούφισε σοβαρά. Η απώλεια των πιο καλών Γερμανών πολεμιστών απεμάκρυνε το τρομερό όπλο των αλεξιπτωτιστών από κάθε περαιτέρω συμμετοχή στα γεγονότα που διαδραματίσθηκαν στη Μέση Ανατολή. Ο Γκαίριγκ κέρδισε μόνο μια ΠΥΡΡΕΙΑ ΝΙΚΗ στην Κρήτη, γιατί με τις δυνάμεις που σπατάλησε εκεί, θα μπορούσε εύκολα να καταλάβει την Κύπρο, το Ιράκ, τη Συρία και ίσως ακόμη και την Περσία. Τα στρατεύματα που έχασε στην Κρήτη, ήταν ακριβώς εκείνα που χρειάζονταν δια να καταλύσουν ευρείες αμφιταλαντευόμενες περιοχές, όπου δε θα συναντούσαν

.

σοβαρή αντίσταση. Ήταν ανόητος να περιφρονήσει τόσες μεγάλες ευκαιρίες και να δαπανήσει τέτοιες αναντικατάστατες δυνάμεις, σ' ένα θανάσιμο αγώνα, που γίνονταν συχνά από τους Κρήτας και τους Μάορι των Νεοζηλανδών σώμα προς σώμα."

Ο Γερμανός στρατηγός Στούντεντ, στα απομνημονεύματά του - στο βιβλίο του "Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ" – λέει τα εξής:

"Όσοι πολέμησαν στην Κρήτη το 1941, πρέπει να είναι υπερήφανοι, τόσον οι επιτιθέμενοι Γερμανοί, όσον και αι Αγγλικές αμυντικές δυνάμεις. Για μένα όμως, ως Διοικητού των Γερμανικών μονάδων αλεξιπτωτιστών που κατέλαβαν την Κρήτη, το όνομα της νήσου αυτής συνδέεται με πικρές αναμνήσεις. Ομολογώ ότι πλανήθηκα από τους υπολογισμούς μου, όταν συμβούλευσα αυτή την επίθεση. Και το αποτέλεσμα ήτο όχι μόνον να χάσω πολλούς και πολυτίμους αλεξιπτωτιστές, που τους θεωρούσα σαν παιδιά μου, αλλά και να εκλείψουν πλέον οι γερμανικοί σχηματισμοί αλεξιπτωτιστών, τους οποίους είχα δημιουργήσει εγώ ο ίδιος. Από Γερμανικής πλευράς είναι γνωστό ότι αποβιβάσθηκαν ή ρίφθηκαν στη Νήσον 23.464 άνδρες. Παρ' όλας τας δυσχέρειας, αγωνισθήκαμε εναντίον ενός εχθρού αξίως γενναίου και υπερέχοντας αριθμητικώς. Πολλοί, μεταξύ των οποίων και ο Γκαίριγκ, πίστεψαν ότι είχε προδοθεί στους Άγγλους το Γερμανικό σχέδιο καταλήψεως της Κρήτης, διότι μετά τας επιχειρήσεις βρήκαμε στα Χανιά, στο Στρατηγείο του στρατηγού Φράϋμπεργκ ένα νέο σχέδιο Βρετανικής αμύνης κατά των αλεξιπτωτιστών. Προς μεγάλη μου έκπληξη περιλάμβανε μέγα μέρος των διαταγών μου δια την απόβαση στην Ολλανδία, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν και δια την επίθεση στην Κρήτη. Το Βρετανικό Γενικό Επιτελείο είχε μελετήσει λεπτομερώς τη νέα Γερμανική τακτική αλεξιπτωτιστών. Ο Χίτλερ εξεπλάγητε από τας βαρείας απώλειες μας στην Κρήτη και το παράδοξο ήταν ότι παρ' όλη τη νίκη, έχασε την εμπιστοσύνη του στο όπλο των αλεξιπτωτιστών. Στις 19 Ιουλίου που δέχτηκε όσους αλεξιπτωτιστές επέζησαν στην Κρήτη δια να τους παρασημοφορήσει μού είπε σχετικώς: "Η Κρήτη αποδεικνύει ότι οι αλεξιπτωτιστές ανήκουν πλέον εις το παρελθόν, διότι η επιτυχία του όπλου αυτού εξαρτάται από τον αιφνιδιασμό, ένα παράγοντα δηλαδή που έχει λείψει πλέον". Ο Χίτλερ δεν έχασε μόνο την εμπιστοσύνη του στο όπλο αυτό, αλλά και αρνήθηκε να πιστέψει ότι οι Άγγλοι και οι Αμερικανοί κατήρτιζαν σώματα αλεξιπτωτιστών. Η αντίσταση στην Κρήτη έσωσε τη Μέση Ανατολή και καθυστέρησε τη Γερμανική επίθεση κατά της Ρωσίας. Οι Άγγλοι έβγαλαν ορθά συμπεράσματα από την Κρήτη και με τη συνηθισμένη μεθοδικότητά τους, άρχισαν να δημιουργούν ισχυρές δυνάμεις αλεξιπτωτιστών. Οι Άγγλοι σχημάτισαν δύο και οι Αμερικανοί πέντε. Αυτό προκάλεσε μεγάλες δυσχέρειες στους Γερμανούς κατά τα 2 τελευταία

.

αποφασιστικά έτη του πολέμου. Διότι οι Αγγλοαμερικανοί μας χτύπησαν με το όπλο που εμείς είχαμε τελειοποιήσει.

Η ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΓΙΟΡΤΑΖΟΥΜΕ ΤΗ ΜΑΧΗ ΚΡΗΤΗΣ

Μερικοί αναρωτιούνται γιατί γιορτάζουμε τη μάχη της Κρήτης, ενώ χάσαμε. Η απάντηση είναι ότι γιορτάζουμε τη Μάχη της Κρήτης καταρχήν για να τιμήσουμε τους νεκρούς, Έλληνες και ξένους, που έπεσαν στο βωμό της ελευθερίας, ώστε να ζούμε εμείς σήμερα ελεύθερα. Τιμούμε τους αγώνες και τις θυσίες των ηρώων και των νεκρών μας , για να αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση στους νεότερους. Κατά δεύτερο γιορτάζουμε τη Μάχη της Κρήτης γιατί αποτελεί εποποιία για την ιστορία του Ελληνικού Έθνους, αλλά και ειδικότερα για τον κρητικό λαό. Στη Μάχη της Κρήτης οι ηρωικοί υπερασπιστές του νησιού έδωσαν στον εισβολέα απάντηση, ανάλογη με εκείνη του Λεωνίδα. Η Μάχη της Κρήτης και στη συνέχεια η Εθνική Αντίσταση Κρήτης 1941-44 είναι ένας από τους σταθμούς μιας μακραίωνης πορείας αγώνων, θυσιών και ολοκαυτωμάτων. Κατά τρίτο γιορτάζουμε τη Μάχη της Κρήτης γιατί, σύμφωνα με τους ιστορικούς, είναι ένας από τους σημαντικότερους σταθμούς στην ιστορία του 2ου Παγκόσμιου πολέμου, γιατί αφενός αποτελεί σύμβολο ηρωισμού και αυτοθυσίας στην Ιστορία των λαών και αφετέρου αντέστρεψε τη χρονολογική σειρά των σχεδίων του Γερμανικού επιτελείου. Επέφερε ριζική μεταβολή στις εκστρατείες και ιδίως στην πορεία όλου του πολέμου. Η Μάχη της Κρήτης καθυστέρησε την επίθεση των Γερμανών κατά της Ρωσίας και έτσι έδωσε τη δυνατότητα στους Ρώσους να κερδίσουν χρόνο για να αμυνθούν. Η επίθεση των Γερμανών κατά της Ρωσίας, η καλούμενη επιχείρηση Μπαρμπαρόσα, είχε προγραμματιστεί να αρχίσει αμέσως μετά τη Μάχη της Κρήτης, μάχη που υπολογιζόταν να κρατήσει 24 ώρες, που όμως αυτή κράτησε κάπου 10 ημέρες και έτσι η καθυστέρηση αυτή έδωσε την ευκαιρία στους Ρώσους να προετοιμαστούν έτσι μετά να νικήσουν. Το έπος της Μάχης της Κρήτης το έγραψε η ψυχή του απλού Κρητικού. Προ αυτού ο Ραδιοφωνικός Σταθμός τότε της Μόσχας μετέδωσε για τους Κρήτες: "Επολεμήσατε άοπλοι εναντίον πανόπλων και ενικήσατε. Μικροί εναντίον μεγάλων και επικρατήσατε. Δεν ήτο δυνατόν να γίνει άλλως, διότι είσθε Έλληνες. Εκερδίσαμεν χρόνον διά να αμυνθώμεν. Ως Ρώσοι και ως άνθρωποι σας ευγνωμονούμε." Γιορτάζουμε λοιπόν εμείς οι Κρήτες το παράτολμο αλλά και παράδοξο φαινόμενο ενός μικρού και αδύναμου λαού που αψήφησε έναν συντριπτικά αρνητικό συσχετισμό δυνάμεων και μπήκε στη μάχη χωρίς την ελάχιστη προοπτική τελικής νίκης.

.

Ο Διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων στη Μάχη της Κρήτης, ο στρατηγός Φράιμπεργκ γράφει στην έκθεσή του: "Ολίγα έθνη έχουν τα ευγενικά προτερήματα των Κρητικών".

Ο Γερμανός Διοικητής του Σώματος Αλεξιπτωτιστών κατά τη Μάχη της Κρήτης Φον Στούντεντ γράφει στην έκθεσή του: "Δι εμέ ως διοικητής των Γερμανικών μονάδων αλεξιπτωτιστών που κατέλαβαν την Κρήτη, το όνομα της νήσου αυτής συνδέεται με πικρές αναμνήσεις. Ομολογώ ότι πλανήθηκα στους υπολογισμούς μου όταν συνεβούλευσα αυτήν την επίθεση. Αποτέλεσμα ήταν όχι μόνο να χάσω πολύτιμους αλεξιπτωτιστές, τους οποίους θεωρούσα παιδιά μου, αλλά και να εκλείψουν πλέον οι σχηματισμοί αλεξιπτωτιστών, τους οποίους είχα δημιουργήσει ο ίδιος".

Ο ίδιος ο Χίτλερ (Hitler) παραδέχθηκε: " Η Κρήτη απέδειξε ότι οι μεγάλες μέρες των αλεξιπτωτιστών τελείωσαν."

Ο Βρετανός ιστορικός Aian Ciark έγραψε, σχετικά με τη μάχη της Κρήτης: «Πόσο διαφορετικός θα ήταν ο ρους της ιστορίας, αν ένα χρόνο πριν οι κάτοικοι της Δύσης είχαν δείξει το ίδιο θάρρος με τους Κρητικούς κατά την εισβολή των Γερμανών στα χωριά τους».

Ο πατέρας της Νίκης Ουϊνστον Τσόρτσιλ (Winston Churchill, ο τότε πρωθυπουργός της Αγγλίας) στα Απομνημονεύματά του γράφει: «Η αντίσταση στην Κρήτη προκάλεσε την καταστροφή επίλεκτων γερμανικών δυνάμεων, που θα μπορούσαν να παίξουν κεφαλαιώδη ρόλο στα μεταγενέστερα γεγονότα της Μέσης Ανατολής… Στην Κρήτη ο Goering κέρδισε μια Πύρρειο νίκη, διότι με τις δυνάμεις που σπατάλησε εκεί θα μπορούσε εύκολα να κατακτήσει την Κύπρο, τη Συρία, το Ιράκ και ίσως ακόμη και την Περσία... Διέπραξε την ανοησία να αφήσει να του ξεφύγουν αυτές οι μεγάλες ευκαιρίες, με το να θυσιάσει τις αναντικατάστατες αυτές δυνάμεις σε έναν θανάσιμο αγώνα που διεξαγόταν συχνά σώμα με σώμα..."

Ο Άγγλος Στρατάρχης Weyvell (Ουέιβελ) ανέφερε στην κυβέρνησή του: "Οι απώλειες των Γερμανών στην Κρήτη έσωσαν τη γενική κατάσταση στη Μεσόγειο, διότι καταστράφηκε το μεγαλύτερο μέρος των αεραγημάτων του εχθρού και μέγας αριθμός αεροπλάνων"! Ο ίδιος λέγει επίσης: "Προθύμως αναγνωρίζομεν ότι οι Έλληνες σύμμαχοί μας είναι οι πρώτοι που τας υπερόχους νίκας των εις την Βόρειον Ήπειρον άνοιξαν τον δρόμον και κατάφερον πλήγματα κατά της φασιστικής Ιταλίας. Αι επιτυχίαι δεν είχαν μόνον τοπικήν σημασίαν, αλλά επηρέασαν την όλην εξέλιξιν του πολέμου. Η άμυνα της Κρήτης έσωσε την Κύπρον, τη Συρίαν, το Ιράκ και ίσως το Τομπρούκ."

Γράφει ο Joseph Goebbels στο ημερολόγιό του, στις 8 Απρ. 1941, δύο ημέρες μετά τη γερμανική επίθεση, εντυπωσιασμένος και αυτός από τη μαχητικότητα των Ελλήνων: "Προχωρούμε αργά στην

.

Ελλάδα... Οι Έλληνες είναι γενναίοι μαχητές.... Τα καταληφθέντα χαρακώματα είναι γεμάτα πτώματα... Και αυτός ο Φύρερ θαυμάζει ιδιαιτέρως το θάρρος των Ελλήνων. Ίσως υπάρχει ακόμη ένα ίχνος της παλαιάς Ελληνικής καταγωγής σ' αυτούς."

Η εφημερίδα "Χρόνος", του Τόκιο, έγραφε: "Προτείνουμε ως ζήτημα υπέρτατου καθήκοντος τιμής, όπως δημιουργηθεί έκτακτο "Τάγμα των Ιπποτών της Κρήτης), για να τιμηθεί με ειδικό παράσημο κάθε πολίτης, κάθε στρατιώτης και κάθε αξιωματικός που έλαβε μέρος στην ενδοξότερη μάχη της ιστορίας, τη Μάχη της Κρήτης"

Οι Λονδρέζικοι Τάιμς έγραψαν: "Η Μάχη της Κρήτης υπήρξε το συναρπαστικότερο γεγονός του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. και η αποθέωση του ανθρώπινου ηρωισμού"

Ο Πάτρικ Λη Φέρμορ, ο εκπρόσωπος της Αγγλίας επί Γερμανοκρατούμενης Κρήτης, είπε: "Κατά τη Μάχη της Κρήτης, η ανδρεία και το πνεύμα των Κρητών γέμισαν τις σελίδες του παγκόσμιου τύπου. Η μάχη αυτή έγινε θρύλος και στα μάτια ολόκληρου του κόσμου η λέξη "Κρητικός" έγινε συνώνυμη με τις λέξεις "Πολεμιστής" και "Ήρως" .

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ Ο ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Η Μάχη της Κρήτης δεν αποτελεί μόνο ένα στρατιωτικό ιστορικό γεγονός, αλλά κυρίως μια ολόκληρη Φιλοσοφία, ένα ηθικό Σύμβολο. Στις σημερινές δύσκολες ώρες που περνά η Ελλάδα, αλλά και η ανθρωπότητα με την οικονομική εξαθλίωση, την καταπάτηση των ανθρώπινων αξιών, την περιφρόνηση στο δίκαιο και στα δικαιώματα των λαών από κάποιους σύγχρονους σιδερόφρακτους, που μας οδηγούν σταθερά σε μια εποχή με κυρίαρχο το Νόμο του Ισχυρότερου, το Νόμο της Ζούγκλας, σ' αυτές λοιπόν τις βαριές ώρες, η Μάχη της Κρήτης έρχεται να μας θυμίσει ότι δεν είναι υποχρεωτικό να νικάει πάντοτε ο πιο δυνατός και ο πιο αδίστακτος. Κι αυτό, γιατί ένα βασικό στοιχείο που χαρακτηρίζει έως σήμερα τη ζωή των ανθρωπίνων κοινωνιών και των ανθρώπων γενικά είναι η ακατανίκητη έλξη τους από ιδανικά όπως η Ελευθερία, το Δίκαιο, η Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και η Ειρήνη. Όσοι περιφρονούν αυτές τις αρχές, όσοι μεθυσμένοι από τη δύναμή τους, οικονομική ή στρατιωτική, πιστεύουν πως θα αλλάξουν αυτές τις βασικές ανθρώπινες ιδιότητες και θα μεταβάλουν τους λαούς σε δούλους και υποτελείς, θα έρθει η στιγμή κάποτε να μετανιώσουν για την έπαρση και την αλαζονεία τους.

Να τονίσουμε επίσης ότι θα ήταν λάθος να νομίσουμε πως η Μάχη των Κρητικών, με τη σκληρότητά της και την περιφρόνηση που διαδηλώνει προς την ανθρώπινη ζωή, είναι απλή έκρηξη

.

πολεμοφιλίας. Και θα ήταν λάθος μέγα, γιατί ο Κρητικός είναι, όσο κανένας άλλος, τρυφερός εραστής της ζωής - της ωραίας ζωής. Απλά οι Κρητικοί το Μάη του 41 και όχι μόνο, γιατί ακολούθησε μετά και η εθνική αντίσταση 1941 - 1944, στ' όνομα της Ελλάδας , της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. πλήρωσαν το Χρέος, κάτι που εμείς οι νεότεροι οφείλουμε να το αναγνωρίζουμε και να το τιμούμε.

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Θα ήταν λάθος να νομίσουμε πως η Μάχη των Κρητικών, με τη σκληρότητά της και την περιφρόνηση που διαδηλώνει προς την ανθρώπινη ζωή, είναι απλή έκρηξη πολεμοφιλίας. Και θα ήταν λάθος μέγα, γιατί ο Κρητικός είναι, όσο κανένας άλλος, τρυφερός εραστής της ζωής - της ωραίας ζωής Απλά οι Κρητικοί το Μάη του 41 και όχι μόνο, γιατί ακολούθησε μετά και η εθνική αντίσταση 1941 - 1944, στ' όνομα της Ελλάδας , της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. πλήρωσαν το Χρέος, κάτι που εμείς οι νεότεροι οφείλουμε να αναγνωρίζουμε και να το τιμούμε.

Σαφώς η Μάχη της Κρήτης δεν αποτελεί μόνο ένα στρατιωτικό ιστορικό γεγονός, αλλά κυρίως μια ολόκληρη Φιλοσοφία, ένα ηθικό Σύμβολο. Στις σημερινές δύσκολες ώρες που περνάει η Ελλάδα, αλλά και η ανθρωπότητα με την οικονομική εξαθλίωση, την καταπάτηση των ανθρώπινων αξιών, την περιφρόνηση στο δίκαιο και στα δικαιώματα των λαών από κάποιους σύγχρονους σιδερόφρακτους, που μας οδηγούν σταθερά σε μια εποχή με κυρίαρχο το Νόμο του Ισχυρότερου, το Νόμο της Ζούγκλας, σ' αυτές λοιπόν τις βαριές ώρες, η Μάχη της Κρήτης έρχεται να μας θυμίσει ότι δεν είναι υποχρεωτικό να νικάει πάντοτε ο πιο δυνατός και ο πιο αδίστακτος. Κι αυτό, γιατί ένα βασικό στοιχείο που χαρακτηρίζει έως σήμερα τη ζωή των ανθρωπίνων κοινωνιών και των ανθρώπων γενικά είναι η ακατανίκητη έλξη τους από ιδανικά όπως η Ελευθερία, το Δίκαιο, η Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και η Ειρήνη. Όσοι περιφρονούν αυτές τις αρχές, όσοι μεθυσμένοι από τη δύναμή τους, οικονομική ή στρατιωτική, πιστεύουν πως θα αλλάξουν αυτές τις βασικές ανθρώπινες ιδιότητες και θα μεταβάλουν τους λαούς σε δούλους και υποτελείς, θα έρθει η στιγμή κάποτε να μετανιώσουν για την έπαρση και την αλαζονεία τους.

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

1. Η ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗΣ

Το Οροπέδιο Λασιθίου, όπως είδαμε πιο πριν, είναι ιδανικό μέρος για τη γεωργία και ιδιαίτερα την καλλιέργεια της πατάτας. Ωστόσο οι προοπτικές εξέλιξης της πατάτας και γενικά της αγροτικής ζωής στο Λασίθι είναι δυσοίωνες, επειδή η καλλιέργεια της πατάτας είναι από τη μια χρονοβόρα και «βαριά» (= επίμονη, δύσκολη και κουραστική) και από την άλλη μη αποδοτική. Το ίδιο συμβαίνει πάνω κάτω και για τα άλλα προϊόντα Έτσι ο ένας μετά τον άλλο οι πατατοπαραγωγοί του Οροπεδίου Λασιθίου είτε αλλάζουν είδος καλλιέργειας είτε επάγγελμα, μετακομίζοντας σε άλλα μέρη για ανεύρεση καλύτερης τύχης και τα χωράφια τους είτε έχουν μείνει χέρσα είτε τα έχουν πουλήσει σε εξευτελιστικές τιμές σε άλλους αγρότες. Σήμερα ο Λιμνάκαρος και ο μισός περίπου κάμπος του Οροπεδίου Λασιθίου (ιδιαίτερα το ανατολικό τμήμα) παραμένει χέρσος και πολλά από τα μέρη αυτά οδηγούνται προς τη χαλαβροποίηση (η βροχή παίρνει το χώμα και αφήνει μόνο τις πέτρες). Επίσης τα αμπέλια και τα οπωροφόρα δέντρα (αχλαδιές, μηλιές κ.λπ.) από τις ορεινές πλαγιές του χωριού Αβρακόντε μέχρι αυτές της Αγίας Πελαγίας τείνουν να εξαφανιστούν από την εγκατάλειψη.

Ο Δημήτρης Ι. Σακελλάρης, πρώην πρόεδρος της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Οροπεδίου Λασιθίου, σε ανοικτή του επιστολή στην εφημερίδα «Παγκρήτια Νέα» (Μάιος 2009) απευθυνόμενος προς το Υπουργείο Ανάπτυξης αναφέρει τα εξής: Οι ξεπερασμένες δομές της Γεωργίας στο Οροπέδιο Λασιθίου οδηγούν το σύνολο των κατοίκων που ασχολούνται με τη Γεωργία στο κοινωνικό περιθώριο. Το αυξημένο κόστος παραγωγής των προϊόντων οδηγεί στην κρίση της οικονομίας με προεκτάσεις – επιπτώσεις δυσμενείς. Το κόστος καλλιέργειας αδυνατεί να καλύψει η αγορά των προϊόντων, τα αδιέξοδα αυξάνονται και σαν μοναδική λύση για τον αγρότη είναι η εγκατάλειψη για άγνωστη κατεύθυνση, αδιαφορώντας για την υποδομή που έχει δημιουργήσει: σπίτι, γεωργικά μηχανήματα κ.λπ. που με τόσο κόπο, με τόσες προσπάθειες απέκτησε. Άραγε οι

.

εμπλεκόμενοι φορείς της ανάπτυξης δεν έχουν αντιληφθεί το δράμα του Αγρότη που τους οδηγεί σε εξέγερση? Είναι γεγονός ότι η όλη προσπάθεια είναι δημιούργημα παραλείψεων συγκεκριμένων προσώπων, αρμοδίων κατά τη διάρκεια των τελευταίων 30 ετών. Καταλήγοντας ο κ Σακελλάρης τονίζει ότι το Οροπέδιο Λασιθίου χρειάζεται αναδιαρθρώσεις παραγωγικής δομής και τα κύρια προβλήματα των αγροτών είναι η καθυστέρηση του αναδασμού και οι τιμές πώλησης προϊόντων κάτω του κόστους και ζητά την παρέμβαση Δήμου, Νομαρχίας και της Πολιτείας για την επίλυσή τους

Σημειώνεται ότι ο κάμπος του Οροπεδίου Λασιθίου είναι χωρισμένος σήμερα σε πάρα πολλά χωράφια και ένας αγρότης μπορεί να έχει ένα χωράφι στο ανατολικό μέρος του Λασιθίου και ένα άλλο στο δυτικό κ.λπ. και έτσι του είναι δύσκολο και να τα καλλιεργεί και να κάνει μεγάλες επιχειρήσεις, ώστε να επιτύχει μεγάλες ποσότητες παραγωγής και φθηνό κόστος.

Ο αγρότης κ. Μανώλης Πατεράκης ή «Μανώλος» από το Τζερμιάδων μας είπε ότι έπαψε πλέον να φυτεύει πατάτες και αντί αυτού καλλιεργεί ντομάτες, καρπούζια και λαχανικά και το ίδιο κάνουν και πάρα πολλοί άλλοι αγρότες, επειδή η καλλιέργεια της πατάτας είναι πλέον ζημιογόνα.

Ο Λασιθιώτης κτηνίατρος και δημοσιογράφος κ. Γιάννης Καραβαλάκης μας είπε ότι το μέλλον της πατάτας στο Λασίθι είναι μάλλον δυσοίωνο και, για να αντιστραφεί η αρνητική πορεία, απαραίτητες είναι ορισμένες προϋποθέσεις, όπως:

Α) Η ανταγωνιστικότητα του προϊόντος. Παλιότερα η πατατοκαλλιέργεια στην Κρήτη ήταν σχεδόν αποκλειστικό προνόμιο του Οροπεδίου Λασιθίου. Σήμερα όμως με την ελευθερία διακίνησης προϊόντων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση διευκολύνεται η εισαγωγή πατατών στην Κρήτη από άλλες χώρες με χαμηλότερο κόστος με συνέπεια να μην πωλείται η λασιθιώτικη πατάτα, επειδή έχει υψηλότερο κόστος.

Β) Εξ ολοκλήρου ανάληψη, ει δυνατόν, της εμπορίας των αγροτο-κτηνοτροφικών προϊόντων από τους ίδιους τους παραγωγούς μέσω των συνεταιρισμών των οργανώσεων.

Γ) Επιστημονική στήριξη των αγροτών του Οροπεδίου Λασιθίου. Στα πλαίσια της συμπαράστασης εντάσσεται η καταπολέμηση των ασθενειών, η βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων , οι βιολογικές καλλιέργειες, η λειτουργία ενός κέντρου παραγωγής πολλαπλασιαστικού υλικού κ.λπ.. Η δημιουργία ενός Κέντρου Γεωργικής Έρευνας θα πρόσφερε μεγάλες υπηρεσίες στον τόπο.

.

Από την έρευνά μας προκύπτει επίσης ότι πρέπει άμεσα η ΕΑΣ Λασιθίου να προβεί στην προώθηση των εξής έργων για την ενίσχυση των υποδομών του αγροτικού τομέα:

Δημιουργία τοπικής αγοράς πατάτας και κηπευτικών (νόμος 3475/55).

Δημιουργία μεγάλου και σύγχρονου εργοστασίου τυποποίησης προϊόντων, καθώς και σύγχρονη μονάδα συγκομιδής, αποθήκευσης, διαλογής, συντήρησης και συσκευασίας πατάτας και γενικά γεωργικών προϊόντων.

Δημιουργία επιστημονικού πατατοσπορείου, ώστε από τη μια να πάψει η εισαγωγή πατατόσπορου από άλλες χώρες, που πολλές φορές είναι μεν φθηνός, όμως είτε αμφίβολου ποιότητας και απόδοσης είτε μολυσμένος και από την άλλη να αναπτύξει πραγματικά τις κατάλληλες για το Λασίθι ποικιλίες πατάτας.

Δημιουργία πρακτορείων πώλησης λασιθιώτικων προϊόντων, αγροτικών και κτηνοτροφικών, στα μεγάλα αστικά κέντρα, εντός και εκτός Κρήτης.

Δημιουργία εργοστασίου παραγωγής πατατάλευρου, οινοπνεύματος πατάτας και παραγωγή πατάτας τύπου τσιπς.

Αναδιάρθρωση των καλλιεργειών. Εισαγωγή βιολογικών καλλιεργειών. Δημιουργία Βιολογικού και Βοτανικού Κέντρου για τη διατήρηση και παρακολούθηση των τοπικών ποικιλιών φρούτων και κηπευτικών, μοναδικών στην Ελλάδα: γαζανά, ασπροκόλια, Ρομάνες, χειμωνικά κ.λπ.

Συντήρηση του αρδευτικών καναλιών. Στο κάμπο του Οροπεδίου Λασιθίου υπάρχουν οι καλούμενες Λίνιες που από τη μια αποξεραίνουν το κάμπο και από την άλλη γεμίζουν κάπου 10.000 πηγάδια νερού. Αν δε συντηρηθούν αυτά, σε λίγο καιρό άλλα θα φράξουν και άλλα θα γίνουν παγίδες θανάτου για ζώα και ανθρώπους. Τοποθέτηση μηχανισμών για την αντιμετώπιση του παγετού, όμως έχει γίνει στους πορτοκαλεώνες του Ναυπλίου. Αντισταθμικά οφέλη από το φράγμα Αποσελέμη, όπως η αποπεράτωση λιμνοδεξαμενής Αγίου Γεωργίου, η δημιουργία αρδευτικού δικτύου της «πώδε μπάντας» κ.α. Ενίσχυση γεωργίας και κτηνοτροφίας.

2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΥΞΗΣ ΤΗΣ

Η οικονομία του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, στηρίζεται βασικά στην κτηνοτροφία και γεωργία και λίγο στον Τουρισμό (ταβέρνες, ξενώνες). Στη Δίκτη βόσκουν χιλιάδες αιγοπρόβατα από ράτσες παμπάλαιες και τα προϊόντα τους,

.

κρέατα και τυροκομικά, θεωρούνται από τα καλύτερα. Ο κάμπος του Οροπεδίου Λασιθίου καλλιεργείται κυρίως με πατάτα, τη γνωστή λασιθιώτικη πατάτα, κηπευτικά (κολοκύθια, λάχανα, κουνουπίδια, ντομάτες, καρπούζια κ.λπ.), όσπρια (φασόλια, κουκιά, αρακάς κ.λπ.), σιτηρά (κριθάρι σιτάρι κ.λπ.) και διάφορα δέντρα: αχλαδιές, μηλιές, καρυδιές, αμυγδαλιές, κερασιές, δαμασκηνιές κ.ά. Λείπει τελείως η καλλιέργεια της ελιάς και των εσπεριδοειδών λόγω του ότι το χειμώνα έχει πολύ ψυχρό κλίμα. Το εισόδημα των αγροτών πλήττεται κατά καιρούς είτε από τα καιρικά φαινόμενα (πλημμύρες, πάγος, χαλάζι κ.α.) είτε από τις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων στα θέρετρα της Κρήτης από άλλα μέρη. Επειδή το Οροπέδιο Λασιθίου είναι εύφορο οροπέδιο, τα αγροτικά του προϊόντα είναι ναι μεν άριστης ποιότητας, όμως όψιμα και έτσι δεν πιάνουν καλή τιμή στην εγχώρια αγορά. Ο τουρισμός της Κρήτης τελειώνει την εποχή, Σεπτέμβριο-Οκτώβριο, που βγαίνουν τα λασιθιώτικα κηπευτικά (πατάτα, φασόλια, κολοκύθια κ.λπ..).

.

ΤΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ

Το Οροπέδιο Λασιθίου είναι η πιο προνομιούχος περιοχή της Κρήτης, επειδή:

1) Είναι περιοχή φυσικού κάλους. Διαθέτει πλούσια και σπάνιας ομορφιάς δάση, φαράγγια, σπήλαια, οροπέδια, ποτάμια κ.λπ.. Ο λόγος άλλωστε που εδώ διάλεξε η Ρέα να γεννήσει το Δία, ο Δίας να απάγει την Ευρώπη, ο Μίνωας να πάρει από το Δία τους νόμους κ.α.

2) Διαθέτει τη μεγαλύτερη, ομαλότερη και πιο εύφορη πεδιάδα της Κρήτης. Το Οροπέδιο Λασιθίου παράγει σχεδόν τα πάντα και είναι από τα ελάχιστα Οροπέδια που συνάμα διαθέτουν και πάρα πολλά υπόγεια ύδατα σε σχετικά μικρό βάθος. Μάλιστα κάθε χωράφι έχει και δικό του πηγάδι. Υπάρχουν επίσης οι καλούμενες βλαγκες ή λίνιες που από τη μια αποστραγγίζουν το κάμπο και να μη βαλτώνει και από την άλλη δημιουργούν φυσική λιπαντική ύλη. Μέσα εκεί αποσυντίθενται κοπριές, φύλλα φυτών κ.α.

3) Διαθέτει έναν από τους πιο μεγάλους και πιο πλούσιους σε πανίδα και χλωρίδα ορεινούς όγκους της Κρήτης, τη Δίκτη ή Λασιθιώτικα βουνά.

4) Διαθέτει την πιο πλούσια μυθολογία και ιστορία. Στο Οροπέδιο Λασιθίου γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας ο Δία απήγε την Ευρώπη και γέννησε το Μίνωα κ.λπ. κ.λπ.. Στο Οροπέδιο Λασιθίου είχαν το κεντρικό αρχηγείο τους οι πρωτοκαπετάνιοι της Κρήτης: Καλλέργηδες, Χορτάτζηδες, Κόρακας, Βασιλογιώργης, Μπαντουβάς, Κρασαναδάμης κ.α. και εκεί έγινε η πιο μεγάλη μάχη για της ελευθερία της

.

Κρήτης, η Μάχη Λασιθίου κ.α. Ο λόγος άλλωστε που ο Νομός Λασιθίου είναι ο μόνος Νομός που δεν έχει όνομα πόλης, αλλά περιοχής, του (οροπεδίου, επαρχίας) Λασιθίου.

5) Οι κάτοικοί του Οροπεδίου Λασιθίου έχουν πλούσια κτηνοτροφική και γεωργική εμπειρία και μάλιστα όχι σε μονοκαλλιέργεια, αλλά πολυκαλλιέργειας (πατάτας, κολοκυθιού, αχλαδιού, ελιάς….).

6) Τα γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα του θεωρούνται από τα καλύτερα της Κρήτης και όχι μόνο.

7) Είναι περιοχή που βρίσκεται δίπλα ακριβώς από μεγάλα τουριστικά θέρετρα και μεγάλα αστικά κέντρα: Μάλια, Ανάληψη, Χερσόνησος, Αγ. Νικόλαος κ.λπ..

Το μόνο μειονέκτημα του Οροπεδίου Λασιθίου είναι ότι το Χειμώνα κάνει πολύ κρύο σε σχέση προς τα άλλα μέρη της Κρήτης και προ αυτού τα κοπάδια φεύγουν το Χειμώνα και πάνε στα χειμαδιά, τα οποία βρίσκονται στις παράλιες τόσο του Νομού Λασιθίου: Χερσόνησο, Αγ. Νικόλαο, Μίλατο κ.λπ.., όσο και του Νομού Ηρακλείου: Φαβριανά, Ανάληψη κ.α., γ) Οι γεωργοί φεύγουν και πάνε στα μετόχια (βρίσκονται στις ίδιες περιοχές με τα χειμαδιά) και εκεί καλλιεργούν ελιές.

Το Οροπέδιο Λασιθίου είναι περιοχή απομονωμένη, αν και απέχει ελάχιστα από τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Κρήτης. Λόγω του ότι οι δρόμοι σύνδεσής του με τα αστικά κέντρα είναι προπολεμικοί. Έχει πολύ άσχημο έως και επικίνδυνο οδικό δίκτυο. Χρειάζεται ένα τούνελ.

Ωστόσο το Οροπέδιο Λασιθίου, αν και είναι προνομιούχο, αν και αποτελεί πόλο έλξης για τις φυσικές ομορφιές του, τους αρχαιολογικούς χώρους και την ιστορία του κ.α., τα τελευταία χρόνια όχι μόνο δεν ακολουθεί το ρυθμό ανάπτυξης της υπόλοιπης Κρήτης, αλλά και δεν έχει ακόμη δρομολογήσει την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσει. Απλώς ερημώνει συνεχώς. Οι κύριες αιτίες γι αυτό είναι οι εξής:

Α) Η γεωργία και η κτηνοτροφία, η κύρια ασχολία των κατοίκων του Οροπεδίου Λασιθίου, κατέστησαν μη επικερδείς εργασίες.

Β) Δεν υπάρχουν εκεί υπηρεσίες, ιδιωτικές και δημόσιες, για απασχόληση των νέων.

Γ) Είναι ανύπαρκτη η κρατική μέριμνα, η πολιτική στήριξης των γεωργών και κτηνοτρόφων, που αποτελούν και το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της περιοχής.

Δ) Το οδικό δίκτυο του δεν είναι αυτό που πρέπει.

.

Το Οροπέδιο Λασιθίου παρέμεινε – παραμένει απομονωμένο, έχει αποκοπεί από τα μεγάλα αστικά και παραθεριστικά θέρετρα της Κρήτης, λόγω του απαράδεκτου οδικού δικτύου του.

Αποτέλεσμα ήταν οι κάτοικοι απ᾽ όλα τα χωριά του Οροπεδίου Λασιθίου εδώ και αρκετά χρόνια να φεύγουν και να πηγαίνουν είτε για προσωρινή είτε για μόνιμη εγκατάσταση στις παραθαλάσσιες περιοχές: Γούβες, Ανάληψη, Μάλια, Χερσόνησο κ.α., για να γίνουν σερβιτόροι ή για να ασχοληθούν με τουριστικές επιχειρήσεις: ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, ενοικιάσεις αυτοκινήτων, καφετέριες κ.α., είτε στα μεγάλα αστικά κέντρα: Αθήνα, Ηράκλειο, Αγ. Νικόλαο κ.α. ως ιδιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι: δάσκαλοι, καθηγητές, οδηγοί, σερβιτόροι κ.λπ..

Για την ανάπτυξη του Οροπεδίου Λασιθίου πρέπει να γίνουν τουλάχιστον τα εξής έργα υποδομής, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των τοπικών παραγόντων:

1) Βελτίωση και σύντμηση του δρόμου που το συνδέει με το Βόρειο Οδικό Άξονα με ολιγόστευση των στροφών και τούνελ. Είναι το βασικότερο έργο υποδομής για το Οροπέδιο Λασιθίου, αφού:

Α) Σύμφωνα με διάφορες μελέτες με το τούνελ ο δρόμος και θα γίνει πιο ασφαλέστερος και θα συντομεύσει περίπου 5 – 30 λεπτά, ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες, γιατί μ᾽ αυτό θα αποφεύγεται και η ομίχλη και ο παγετός και το μποτιλιάρισμα. Πολλοί λένε επίσης ότι με το τούνελ μπορεί να ολιγοστέψει και ο όλος παγετός μέσα στο Οροπέδιο Λασιθίου.

Β) Χωρίς ένα ολοκληρωμένο σύστημα συγκοινωνιών-μεταφορών, λένε οι ειδικοί επί της ανάπτυξης, δεν μπορεί μια τοπική οικονομία να ενσωματωθεί, αποτελεσματικά, στο εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον. Το Οροπέδιο Λασιθίου, λόγω του απαράδεκτου οδικού του δικτύου, είναι η πιο απομονωμένη περιοχή της Κρήτης, ενώ από τη μια απέχει μόλις ελάχιστα χιλιόμετρα από τα μεγαλύτερα αστικά και τουριστικά κέντρα της Κρήτης (Ηράκλειο, Μάλια, Χερσόνησο, Άγιο Νικόλαο, Νεάπολη, Βραχάσι κλ) και από την άλλη είναι η πιο ωραία και η πιο πλουτοπαραγωγική περιοχή της Κρήτης.

Γ) Ο δρόμος που συνδέει το Οροπέδιο με το Ηράκλειο κατασκευάστηκε επί Γερμανικής Κατοχής, με αγγαρείες των κατοίκων και με μόνα μέσα τους κασμάδες και τα φτυάρια. Δηλαδή με τρόπος που είχε ως αποτέλεσμα ο δρόμος αυτός να ακολουθεί πιστά το ανάγλυφο του εδάφους, με πολλές και απότομες στροφές. Και δε φτάνει μόνο αυτό, σήμερα ο δρόμος αυτός από τη μια επιμηκύνθηκε κατά 1,4 χιλιόμετρα και από την άλλη το μέρος που ήταν ευθεία γραμμή και μπορούσε κάποιος να τρέξει αφαιρέθηκε λόγω του φράγματος Αποσελέμη. Για την ιστορία να πούμε επίσης ότι ο δρόμος Γνωνιές

.

Ηρακλείου - Λασίθι κατασκευάστηκε προκειμένου οι Γερμανοί να ανεβάσουν στο Οροπέδιο Λασιθίου στρατεύματα και να αντιμετωπίσουν τους Κρήτες επαναστάτες του Καπετάν Μπαντουβά, Κρασαναδάμη κ.α. και ο δρόμος αυτός παραμένει σχεδόν ως έχει! Παρά τις κάποιες βελτιώσεις που κατά καιρούς έχουν γίνει, ο δρόμος αυτός, αφού δεν είναι φαρδύς και με τούνελ, παραμένει και μακρύς και κουραστικός και δύσκολος και επικίνδυνος.

2) Λήψη μέτρων για τη βελτίωση του εισοδήματος και των συνθηκών εργασίας των αγροτών, όπως: Αναδασμός, Βιολογικές καλλιέργειες, Δημιουργία τοπικής αγοράς πατάτας και κηπευτικών κ.α.

3) Ίδρυση Σχολών ΑΕΙ, ΤΕΙ ή μεταφορά στο Λασίθι από τα αστικά κέντρα στρατιωτικών μονάδων (αεροπορίας, πεζικού, καταδρομών κ.λπ.).

4) Κίνητρα για όσους θέλουν να ανοίξουν εργοστάσιο ή βιομηχανία στο Οροπέδιο Λασιθίου. Επιδότηση βιοτεχνιών παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων (καλιτσούνια, ντολμαδάκι, ξεροτήγανα κ.λπ.).

5) Αποπεράτωση Αθλητικού Κέντρου Οροπεδίου Λασιθίου. Αποπεράτωση, ανάδειξη και προβολή του υπάρχοντος Μουσείου Φυσικής Ιστορίας

6) Αξιοποίηση του φυσικού, αρχαιολογικού και πολιτιστικού αποθέματος, το οποίο συνίσταται:

Α) Από τη φυσική κληρονομιά, το μοναδικό λασιθιώτικο φυσικό περιβάλλον (βουνά, οροπέδια, σπήλαια, χλωρίδα, πανίδα κ.λπ.) με την εξέλιξη του τοπίου από την ανθρώπινη επέμβαση σ' αυτό (αρδευτικά έργα, πηγάδια, χώνος, λίνιες κ.λπ.),

Β) Από την αρχαιολογική κληρονομιά (Δικταίο Άντρο, σπήλαιο Κρόνιο ή Τράπεζας, Καρφί κ.λπ.),

Γ) Από την αγροτοβιομηχανική κληρονομιά (γεράνια ή ζυγοστατικοί δοκοί, ανεμόμυλοι, αλευρόμυλοι ή μονόκαιροι ανεμόμυλοι, πολύκαιροι ή νερόμυλοι, αντλητικοί μηχανισμοί κ.λπ.) και τη δημιουργία τουριστικών μονάδων προσέλκυσης.

Προτάσεις για πιλοτικές δράσεις ανάπτυξης του Λασιθίου που μπορούν να ενταχθούν σε ευρωπαϊκά προγράμματα τύπου INTEREG ΚΑΙ ΕΠΑΝ, είναι οι εξής:

Ανάδειξη και προβολή αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων και ενίσχυση της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας.

Ίδρυση αγροτικού μουσείου και σύσταση οικομουσείων γεωργικής και κτηνοτροφικής ζωής

Ίδρυση Μουσείου Εθνικής αντίστασης και οικομουσείων αγωνιστών και καπεταναίων (Καζάνη, Μηλιαρά, Βασιλιογιώργη, Κρασαναδάμη κ.λπ.) Εθνικής Αντίστασης.

.

Μετατροπή διατηρητέων ή παραδοσιακών κτιρίων σε κύρια τουριστικά καταλύματα.

Μετασκευή και διαμόρφωση παλαιών αγροτικών οικιών και κτηνοτροφικών μαντριών σε χώρους κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων, εκθέσεων κ.λπ..

Δημιουργία μόνιμης γεωργικής και κτηνοτροφικής έκθεσης.

Ανάπτυξη - αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας Λασιθίου. Αναστήλωση των λασιθιώτικων ανεμόμυλων (νερόμυλων και αλευρόμυλων) και δημιουργία θεματικού λαογραφικού αιολικού πάρκου. Μ' αυτό το Λασίθι θα ξαναβρεί την ταυτότητά του και θα ξαναγίνει ένα συγκλονιστικό και πάλι αξιοθέατο.

Προώθηση ολοκληρωμένων ειδικών προγραμμάτων που αφορούν κάθε είδους παρεμβάσεις για ορεινούς όγκους για ανάδειξη όλων των μορφών ορεινού τουρισμού. Προώθηση ολοκληρωμένων παρεμβάσεων προστασίας, ανάδειξης και διαχείρισης περιοχών NATURA ή άλλων οικολογικά ευαίσθητων και προστατευόμενων περιοχών.

Ίδρυση, επέκταση και ολοκληρωμένος εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων.

Δημιουργία τελεφερίκ στα «άγριας ομορφιάς» δυσπρόσιτα μέρη ή κάτι ως ο οδοντωτός σιδηρόδρομος. Δημιουργία κέντρου ανεμοπτερισμού. Δημιουργία Εθνικού Κρητικού Κήπου.

Ανάπτυξη, ενίσχυση και προβολή του χειμερινού τουρισμού. Δημιουργία χιονοδρομικού κέντρου.

Ίδρυση αρχαιολογικού Μουσείου προκειμένου να εκτεθούν εκεί όχι μόνο τα ευρήματα του Δικταίου άντρου, αλλά και όλα της περιοχής.

Ανάδειξη και προβολή των σπηλαίων Δίκτης: Δικταίον άντρο, Κρόνιο, σπήλαιο Ηρακλή ή Αγ. Γεωργίου, σπήλαιο Περιστεράς κ.α.

Δημιουργία δομών στήριξης - ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας των επιχειρήσεων στο Οροπέδιο Λασιθίου.

Η ολοκλήρωση των ορεινών οδικών κυκλωμάτων, που αποτελούν καίριο παράγοντα για την υποστήριξη της ανάπτυξης των ειδικών μορφών τουρισμού.

Ίδρυση – επέκταση – εκσυγχρονισμός εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής (Θεματικών Πάρκων, Συνεδριακών Κέντρων, Γηπέδων Γκολφ κ.α.)

Ανάδειξη της κτηνοτροφικής και γεωργικής παράδοσης του Οροπεδίου Λασιθίου και τη διασύνδεσή της με τον τουρισμό

Ανάπτυξη του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού (ανάδειξη φυσικών οικοσυστημάτων και παρεμβάσεις συντήρησης και ανάδειξης Ιερών Μονών, Δράσεις προβολής των δρόμων του

.

Ορθόδοξου μοναχισμού, δημιουργία δικτύων θρησκευτικού τουρισμού κ.λπ.).

Ανάδειξη και προβολή των μοναστηριών, καθώς και της μοναστικής παράδοσης και κληρονομιάς της Ι.Μ. Κυσταλλένιας και της Ι. Μ. Βιδιανής.

Δημιουργία μόνιμου φεστιβάλ. Στο Οροπέδιο υπάρχει ήδη η Γιορτή πατάτας, η Γιορτή κολοκυθιού, τα Δικταία και άλλες εκδηλώσεις, όμως είναι στα πλαίσια τοπικών πολιτιστικών εκδηλώσεων και όχι στα διεθνή επιστημονικά, βιομηχανικά και εμπορικά πλαίσια ή κάτι ως η Διεθνής Έκθεσης Θεσσαλονίκης.

Ανάπλαση των χωριών με αναστήλωση όσων σπιτιών είναι παραδοσιακά και εκκαθάριση των εγκαταλελειμμένων και γκρεμισμένων μη παραδοσιακών. Σήμερα τα 2/3 περίπου των σπιτιών στα Λασιθιώτικα χωριά έχουν γίνει ερείπια, επειδή οι κάτοικοί τους εδώ και καιρό έχουν αποδημήσει για εξεύρεση καλύτερης τύχης.

Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις ανάπλασης και αισθητικής των χωριών.

Αναβάθμιση, συμπλήρωση και εκσυγχρονισμός υποδομών του ορεινού τουρισμού (ορειβατικών καταφυγίων).

Πρόγραμμα για την προστασία και διαχείριση περιβαλλοντολογικά της ευαίσθητης, ημιορεινής, γεωργικής περιοχής του Οροπεδίου Λασιθίου.

Η δημιουργία φόρουμ συναντήσεων με θέμα τη διακονία της φύσης όπου θρησκευτικός – οικολογικός τουρισμός, αλλά και δράση προστασίας του περιβάλλοντος θα συναντιούνται.

Σημειώνεται ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου (ΠΑΣΟΚ) είχε πει ότι η ανάπτυξη του Οροπεδίου Λασιθίου θα συμβάλει όχι μόνο στην οικονομική ανάπτυξη της Κρήτης, αλλά και όλης της Ελλάδας. Έτσι από τη μια από τη μια έκανε εκεί το πρώτο Συνέδριο του ΠΑΣΟΚ, έγινε στο χωριό Άγιος Γεώργιος του Οροπεδίου Λασιθίου, και από την άλλη έδωσε εντολή να γίνουν μια σειρά έργων προκειμένου να επιτευχθεί η ανάπτυξή του, όπως: Το Κέντρο Υγείας στο Χωριό Τζερμιάδων, η Λιμνοδεξαμενή στη θέση Χαυγά, το Αθλητικό Κέντρο Κρήτης στη θέση Ι. Μ. Κρυσταλλένιας, η Λιμνοδεξαμενή Αγίου Γεωργίου, το ΤΕΕ Αγίου Γεωργίου, η Βιβλιοθήκη Αγίου Γεωργίου κ.α. Έκτοτε δεν έχει γίνει απολύτως τίποτα, το Αθλητικό κέντρο μέχρι σήμερα δεν έχει λειτουργήσει, το ΤΕΕ και η Βιβλιοθήκη Αγ. Γεωργίου έκλεισε κ.λπ.

3. ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

.

Ο Αγροτικός Σύλλογος Οροπεδίου Λασιθίου (Πρόεδρος κ. Μανώλης Πατεράκης, Αντιπρόεδρος Κωστής Τσουκάκης, Γραμματέας Ελευθέριος Μαρθαλαμάκης. Ταμίας Αριστ. Παπαματθαιάκης και Μέλος Μανώλης Αγιοργιωτάκης) σε ανοικτή του επιστολή προς την Κυβέρνηση που δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα ΠΑΓΚΡΗΤΙΑ ΝΕΑ (Φεβρουάριος 2009) αναφέρει τα εξής: Το Οροπέδιο Λασιθίου βρίσκεται σε υψόμετρο 850 μ. στην ενδοχώρα της Κρήτης, στα δυτικά του ομώνυμου Νομού, και είναι μια κατεξοχήν αγροτική περιοχή. Η μεγάλη απόσταση που το χωρίζει από τα αστικά κέντρα (60 περ. χλμ.),η δύσκολη πρόσβαση προς αυτό**, οι ιδιαίτερα δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες και η έλλειψη βασικών υποδομών στους τομείς δραστηριοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού του το καθιστούν μια περιοχή δυσπρόσιτη και μειονεκτική**. Η γεωργία και η κτηνοτροφία είναι οι κυριότερες δραστηριότητες των κατοίκων και αυτές στις οποίες στηρίζεται το οικογενειακό εισόδημα της περιοχής. Οι καλλιέργειες του γεωργικού τομέα είναι η βρώσιμη πατάτα κατά κύριο λόγο, (12 χιλ. στρ.) τα υπαίθρια κηπευτικά (3 χιλ.στρ.) και τα σιτηρά (10 χιλ. στρ.). Παρά το γεγονός ότι οι 1100 περίπου εκμεταλλεύσεις στο γεωργικό και κτηνοτροφικό τομέα είναι στην πλειονότητα τους οικογενειακού χαρακτήρα ,τα τελευταία χρόνια έχουν περιέλθει σε οικονομική δυσπραγία και απόγνωση.

Στη διαμόρφωση αυτής της κατάστασης συνετέλεσαν τα ανεπίλυτα επί σειρά ετών προβλήματα του αγροτικού τομέα του τόπου μας, το υψηλό καλλιεργητικό κόστος εξαιτίας και της κατακόρυφης αύξησης των γεωργικών εφοδίων και βέβαια οι χαμηλές τιμές πώλησης των παραγόμενων από τους αγρότες μας προϊόντων.

Εάν σε αυτή τη δύσκολη συγκυρία η Πολιτεία δε σταθεί αρωγός και στους αγρότες της περιοχής μας (όπως πολύ καλά έκαμε σε άλλες αγροτικές περιοχές) και δε δώσει λύσεις στα συσσωρευμένα προβλήματά μας, ο αγροτικός μας κόσμος θα καταρρεύσει και ο τόπος μας σαν αγροτικός θύλακας της Κρήτης θα πάψει να υπάρχει. ΓΙΑ ΑΥΤΟ ΖΗΤΟΥΜΕ.

Στρεμματική ενίσχυση στις καλλιεργούμενες εκτάσεις πατάτας ,κηπευτικών και σιτηρών, προκειμένου να καλυφθεί έστω μερικώς η απώλεια εισοδήματος της χρήσης που πέρασε.

Εξίσωση του συντελεστή επιστροφής ΦΠΑ στα αγροτικά προϊόντα στα ίδια επίπεδα των αγροτικών περιοχών της κεντρικής και βόρειας χώρας.

Αυστηρούς ελέγχους στις πύλες εισόδου των ξενόφερτων αγροτικών προϊόντων προκειμένου να προστατευθούν οι αγρότες αλλά και οι καταναλωτές από αμφιβόλου προέλευσης προϊόντα και να σταματήσουν οι ελληνοποιήσεις (πατάτας κ.λ.π. αγροτικών

.

προϊόντων) που μαστίζουν την ελληνική αγορά και τον αγροτικό κόσμο της χώρας.

Μείωση του κόστους των υλικών συσκευασίας των αγροτικών προϊόντων και των γεωργικών μηχανημάτων (με μείωση του συντελεστή ΦΠΑ στο 9%).

Κρατικό έλεγχο και παρέμβαση για τον περιορισμό και εξάλειψη της αισχροκέρδειας και των καρτέλ που έχουν εκτοξεύσει τα γεωργικά εφόδια σε απαράδεκτα υψηλά επίπεδα ,σε σχέση με τις τιμές πώλησης των αγροτικών προϊόντων.

Μελέτη και δημιουργία των απαραίτητων εγγειοβελτιωτικών έργων, με την ενιαία διαχείριση του υπόγειου και επιφανειακού υδάτινου δυναμικού, προϋπόθεση απαραίτητη για την κοινωνική συναίνεση αναδιάρθρωσης της αγροτικής γης στο Οροπέδιο Λασιθίου.

Χορήγηση των απαραίτητων πιστώσεων για εκπόνηση μελέτης αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών.

Εξέταση δυνατότητας επαναλειτουργίας του κέντρου σποροπαραγωγής πατατοσπόρου και στήριξη αναπαραγωγής γενετικού υλικού ενδημικών προϊόντων της περιοχής (ασπροκόλλια, γαζανά, αχλάδι χειμωνικό- ρομάνα κ.λπ..).

Κατοχύρωση του αγροτικού επαγγέλματος στους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες και θεσμοθέτηση μέτρων ενίσχυσης των νέων αγροτών

4. ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΑΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ο Πρόεδρος της Ένωσης Αγροτικών Συλλόγων Λασιθίου (ΕΑΣ ΟΛ) κ. Αρισταγόρας Παπαδάκης σε δημοσίευμά του στην εφημερίδα «Ανατολή» (27-1-2009), σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, για να έχει μέλλον η γεωργία στο Οροπέδιο Λασιθίου, αναφέρει τα εξής:

Με δεδομένο ότι η περιοχή του Οροπεδίου Λασιθίου στηρίζεται πρώτιστα στο αγροτικό εισόδημα και χαρακτηρίζεται από την απομόνωση και τη μειονεκτικότητα, τα προβλήματα αποκτούν μεγαλύτερη διάσταση και καθιστούν δυσκολότερη την επιβίωση του αγροτικού κόσμου. Εμείς έχουμε ακόμη μεγαλύτερη φτώχεια φέτος στο Λασίθι από αυτή που περιγράφουν οι υπόλοιποι αγρότες της Κρήτης. Λιπάσματα, φυτοφάρμακα, πετρέλαιο είναι πανάκριβα. Έχουμε πολύ μεγάλο κόστος παραγωγής για την καλλιέργεια της πατάτας και πωλούμε πολύ φθηνά. Ουσιαστικά πουλάμε κάτω από το κόστος παραγωγής. Φέτος η πατάτα πουλήθηκε στα 30 λεπτά το κιλό, όμως το κόστος του αγρότη ξεπέρασε το ποσό αυτό, με συνέπεια όλοι να είναι σε απόγνωση.

.

Πρέπει να γίνουν προσπάθειες για αναδιανομή του γεωργικού πλούτου και επιβολή μέτρων για την εφαρμογή του αναδασμού σε αγροτικές περιοχές με μικρούς κλήρους, όπως το Οροπέδιο Λασιθίου.

Απαιτείται προώθηση των ποιοτικών γεωργικών προϊόντων σε νέες αγορές μέσω συλλογικών φορέων εκμετάλλευσης.

Να γίνει αναδιάρθρωση των καλλιεργειών και μελέτες μέσω του αναπτυξιακού προγράμματος «Αλέξανδρος Μπαλτατζής», που θα υλοποιήσει το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης κατά τη διάρκεια του ΕΣΠΑ μέχρι το 2013.

Θα πρέπει να υπάρξουν μέτρα στήριξης των μικρών παραγωγών και αγροτών έναντι της μονοπωλιακής επιβολής που έχουν επιβάλει οι πολυεθνικές.

Πρέπει να γίνουν συντονισμένες προσπάθειες για παραγωγές ποιοτικών προϊόντων που προστατεύουν το περιβάλλον, σε σχέση με τα βιομηχανικά προϊόντα και την αρνητική τους επίδραση πάνω στη φύση.

Να υπάρξει ενίσχυση των νέων μορφών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, καθώς και δράσεις για έργα εγγειοβελτιωτικής υποδομής και οδοποιίας με σκοπό την ασφάλεια των καλλιεργειών και την εύκολη πρόσβαση στα δίκτυα διανομής των αγροτών.

Να καθιερωθεί ο αγρότης ως επαγγελματίας σε σχέση με τη δήλωση εισοδήματός του και να υπάρξει αυστηρός έλεγχος των υπηρεσιών για την κατάθεση αριθμού μητρώου παραγωγού σε όσους κατά κύριο επάγγελμα είναι αγρότες.

Ο Διευθυντής της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Οροπεδίου Λασιθίου κ. Θεόδωρος Μουδάτσος μας είπε ότι, αν δε ληφθεί μέριμνα για τους πατατο-παραγωγούς του Οροπεδίου Λασιθίου , θα πάψουν να καλλιεργούν πατάτες και έτσι η πατάτα θα πάψει να καλλιεργείται στο Λασίθι, κάτι ως έγινε και με τα μήλα. Ειδικότερα γι αυτόν οι προοπτικές εξέλιξης για το μέλλον της πατάτας και γενικά της γεωργίας στο Λασίθι δεν είναι και τόσο ευοίωνες, επειδή:

Α) Το εισόδημα που αποκτούν οι Λασιθιώτες από την καλλιέργεια της πατάτας είναι πάρα πολύ πενιχρό.

Β) Οι Λασιθιώτες αντιμετωπίζουν καθημερινά πάρα πολλά προβλήματα, κυριότερα των οποίων είναι τα εξής:

1) Το πρόβλημα των ασθενειών της πατάτας (κύρια το βακτηρίδιο της φθοριμαίας). Το 2009, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Οροπεδίου Λασιθίου, διαπιστώθηκε ότι η ζημιά στις πατάτες από εντομολογικά προβλήματα ανέρχονταν σε ποσοστό της τάξης του 30 – 40 %.

2) Το μεγάλο εγγειοδιαρθωτικό πρόβλημα του Οροπεδίου, το οποίο θα λυθεί μόνο με αναδασμό.

.

3) Της εξασφάλισης του αναγκαίου για όλο το Οροπέδιο Λασιθίου αρδευτικού νερού. Ήδη έχει κατασκευαστεί μια λιμνοδεξαμενή στη θέση Χαυγά και γίνονται προσπάθειες να βρεθούν χρήματα (5.5 εκατ. ευρώ), για να κατασκευαστεί και δεύτερη στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου.

4) Της αποπεράτωσης της λιμνοδεξαμενής Αγίου Γεωργίου

5. ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Ο μαθητής Γ' Λυκείου Κωνσταντίνος Φανουργιάκης στην έκθεσή του που βραβεύτηκε σε διαγωνισμό που διοργάνωσε η Πνευματική Εστία Οροπεδίου Λασιθίου με θέμα: Η σημερινή πραγματικότητα και η προοπτική επιβίωσης και ανάπτυξης του Οροπεδίου Λασιθίου», σχετικά με τη γεωργία στο Λασίθι, αναφέρει τα εξής: <<Σήμερα το Λασίθι βρίσκεται ξανά ενώπιον του κινδύνου ερήμωσης, αλλά αυτή τη φορά υπαίτιος είναι το φάσμα της αστυφιλίας. Τριάντα χρόνια το Οροπέδιο αδειάζει μέρα με τη μέρα. Κάθε χρόνο οι γεννήσεις μειώνονται, ενώ αυξάνονται οι θάνατοι….. Εκτός αυτών, κάθε νέος είναι αναγκασμένος να ξενιτευτεί για μια καλύτερη ζωή, αφού υπάρχουν ελάχιστες επιχειρήσεις και οι μόνες εργασίες είναι αυτές του αγρότη και του κτηνοτρόφου. Ακόμα, όμως, και αυτές οι εργασίες αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. Το κυριότερο είναι η μη τυποποίηση των λασιθιώτικων προϊόντων με αποτέλεσμα η αγορά να είναι γεμάτη με «λασιθιώτικες» πατάτες ή άλλα προϊόντα προερχόμενα από τα Σκόπια, Βουλγαρία και αλλού. Επιπλέον στο Οροπέδιο δεν υπάρχει γεωπόνος, τον οποίο θα συμβουλεύονται οι αγρότες δωρεάν κι έτσι καταφεύγουν στην άκριτη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, υποθηκεύοντας έτσι την ποιότητα της σοδειάς τους…..

Αρχικά οι αγρότες πρέπει να στραφούν σε εναλλακτικές καλλιέργειες, αφού με το φράγμα Αποσελέμη θα απαγορευτεί η χρήση λιπασμάτων.- συστατικά στοιχεία του σύγχρονου τρόπου καλλιέργειας. Οι βιολογικές καλλιέργειες είναι το μέλλον, αφού με τη διαρκώς μεγαλύτερη είσοδο στην αγορά μεταλλαγμένων θα δημιουργηθεί ένα αντίρροπο κύμα για την αγορά, που θα αναζητά φυσικές τροφές χωρίς ύποπτες γενετικές μεταλλάξεις και φυτοφάρμακα. Η Ελλάδα γενικότερα πρέπει να στραφεί στη βιολογική καλλιέργεια, καθώς ούτως ή άλλως δεν έχει την τεχνογνωσία για την καλλιέργεια γενετικά τροποποιημένων φυτών. Πέρα τούτων τα βιολογικά προϊόντα είναι μια επικερδής επιχείρηση, που έχει ευνοϊκές προτιμήσεις των καταναλωτών. Βεβαίως, για να προστατευτεί η ονομασία προέλευσης, απαιτείται η δημιουργία κέντρου τυποποίησης των λασιθιώτικων προϊόντων στην πραγματικότητα. Ακόμα, η ίδια η ΕΑΣΑΛ πρέπει να συστήσει ειδικό κλιμάκιο από γεωπόνους, οικονομολόγους,

.

διαφημιστές, που θα αναλάβει τον έλεγχο των αγροτών για την τήρηση των απαραίτητων τεχνικών, την ενημέρωση σχετικά με τις επιδοτήσεις, αλλά και τη διαφήμιση των προϊόντων αντίστοιχα…>>.

Ο Διευθυντής της Ένωσης Οροπεδίου Λασιθίου κ. Θεόδωρος Μουδάτσος, σχετικά με το θέμα της τυποποίησης, μας ενημέρωσε ότι η Ενωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Οροπεδίου Λασιθίου ήδη από το 2008 λειτουργεί τις πιστοποιημένες εγκαταστάσεις του συσκευαστηρίου της και προσφέρει κορυφαίο ποιοτικό προϊόν ονομασίας προέλευσης σε όλους τους νομούς της Κρήτης, σε συσκευασίες των 5 και των 30 κιλών. «Σκοπός μας είναι, τονίζει, να αναβαθμίσουμε και να διασφαλίσουμε την ποιότητα του προϊόντος και την προστασία του καταναλωτή. Θέλουμε να βοηθήσουμε στην ανάπτυξη του κλάδου και να μπορούμε να καλύψουμε εμείς την αγορά της Κρήτης, έτσι ώστε να μην κυριαρχούν τα προϊόντα από άλλες άγνωστες αγορές, εξασφαλίζοντας το εισόδημα των αγροτών του Οροπεδίου και δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας στον τόπο».

Ο δήμαρχος Οροπεδίου Λασιθίου κ. Γιώργος Μηλιαράς μας ενημέρωσε πως η Δημοτική Αρχή πιστεύει ότι η βιολογική καλλιέργεια είναι όχι μόνο ανάγκη, αλλά θέμα ζωής για τη γη και ποιότητας ζωής για τους ανθρώπους. Επισημαίνει επίσης ότι: «Ως Δημοτική Αρχή θεωρούμε τη βιολογική γεωργία μια μεγάλη πρόκληση στη λογική της αειφόρου ανάπτυξης της περιοχής, την οποία υπηρετούμε. Το Οροπέδιο Λασιθίου ως ορεινή περιοχή που μειονεκτεί εξαιτίας του στρεβλού μοντέλου ανάπτυξης που κυριάρχησε στη χώρα τα τελευταία πενήντα χρόνια, αποτελεί προνομιακό χώρο για το νέο αναπτυξιακό μοντέλο που υποστηρίζει η Ευρώπη. Στο πλαίσιο αυτό η βιολογική γεωργία αποτελεί εξαιρετικά σημαντικό στοίχημα για το μέλλον του Οροπεδίου Λασιθίου. Θεωρούμε πως αποτελεί βιώσιμη εναλλακτική λύση για τις περισσότερο παραδοσιακές προσεγγίσεις της γεωργίας. Άλλωστε, η αειφορία τόσο της γεωργίας, όσο και του περιβάλλοντος αποτελεί βασικό στόχο της σημερινής κοινής γεωργικής πολιτικής της Ε.Ε. και αυτό θα αναδειχθεί τα επόμενα χρόνια».

ΤΟ ΛΑΣΙΘΙ ΙΔΑΝΙΚΟ ΓΙΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΠΑΤΑΤΑΣ.

Η βιολογική καλλιέργεια της πατάτας μπορεί να δώσει διέξοδο και προοπτική στους παραγωγούς του Οροπεδίου Λασιθίου, αφού η περιοχή είναι ιδανική για τη νέα μορφή καλλιέργειας, προσφέροντας καλύτερο εισόδημα στους αγρότες της περιοχής, είναι το συμπέρασμα που προέκυψε από την ημερίδα που διοργάνωσαν στις 11/10/2008 ο Δήμος Λασιθίου, ο Οργανισμός ελέγχου και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων ΔΗΩ και η ΕΑΣ Οροπεδίου Λασιθίου με

.

σκοπό την ενημέρωση του αγροτικού κόσμου για τις δυνατότητες ανάπτυξης της βιολογικής καλλιέργειας στην περιοχή Οροπεδίου Λασιθίου. Ο επίκουρος καθηγητής βιολογικής γεωργίας στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Δημήτρης Μπιλάλης και εθνικός εκπρόσωπος στην παγκόσμια οργάνωση για τη βιολογική καλλιέργεια στην εν λόγω ημερίδα τόνισε αφενός ότι το Λασίθι είναι ιδανικότατο για βιολογική καλλιέργεια της πατάτας και αφετέρου ότι το όφελος στον παραγωγό με σωστό βιολογικό σύστημα παραγωγής φτάνει έως και 40% παραπάνω από τη συμβατική. Ανέφερε επίσης το 80% της βιολογικής πατάτας στην Ελλάδα είναι εισαγόμενη και έρχεται από τη Γερμανία, το Βέλγιο και την Αυστρία. Αυτό συμβαίνει, ενώ οι Έλληνες αγρότες έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν εξαιρετικής ποιότητας βιολογική πατάτα. Βρισκόμαστε σε μια περίοδο που δεν έχει καλυφθεί η ελληνική αγορά και υπάρχουν μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης της βιολογικής καλλιέργειας ειδικά στο Οροπέδιο Λασιθίου, ξεκινώντας από πειραματικές εφαρμογές που θα αναπτυχθούν με την πάροδο του χρόνου δίνοντας τη δυνατότητα για μεγάλη εξάπλωση της καλλιέργειας, τονίζει ο επίκουρος καθηγητής βιολογικής γεωργίας του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Δημήτρης Μπιλάλης. Μάλιστα ο κ. Μπιλάλης εξέφρασε την εκτίμηση ότι στο Οροπέδιο είναι εφικτό πολύ σύντομα το 15 – 20% της συνολικής παραγωγής πατάτας να προέρχεται από βιολογική καλλιέργεια πατάτας.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ

Η πατατο-καλλιέργεια είναι μια από τις πιο δύσκολες καλλιέργειες, με πολλούς εχθρούς και ασθένειες πάνω και κάτω από το έδαφος. Για το λόγο αυτό στη συμβατική καλλιέργεια χρησιμοποιούνται πολλά φυτοφάρμακα, που μπορεί να αφήσουν υπολείμματα στο προϊόν που καταναλώνουμε. Αντίθετα, στη βιολογική καλλιέργεια γίνονται όσο το δυνατόν λιγότερες επεμβάσεις και μόνο όταν υπάρχει κάποια ασθένεια, ενώ τα φάρμακα που χρησιμοποιούνται είναι φυσικά και δεν αφήνουν επικίνδυνα υπολείμματα. Η κατανάλωση βιολογικών πατατών είναι λοιπόν πιο ασφαλής και γι' αυτό καλό είναι να τις προτιμούμε.

Η βιολογική γεωργία, σύμφωνα με τους ειδικούς, έχει πολλά πλεονεκτήματα, όπως την προστασία του περιβάλλοντος και της υγείας του ανθρώπου, τη βελτίωση της γονιμότητας του εδάφους στο διηνεκές και την προστασία του από τη διάβρωση, τη μείωση των εξωτερικών εισροών και παραγωγή καλής ποιότητας προϊόντων. Εκτός όμως από αυτά έχει αρκετά και σοβαρά μειονεκτήματα, όπως μικρή παραγωγικότητα, κυρίως στα μεταβατικά στάδια της

.

καλλιέργειας, μη ελκυστική εμφάνιση των προϊόντων, έλλειψη τεχνογνωσίας, πειραματικών δεδομένων και τεχνικής υποστήριξης, αδυναμία αντιμετώπισης ορισμένων ασθενειών σε περίπτωση επιδημίας, μη οργάνωση της αγοράς κ.ά. που αποτελούν ισχυρά εμπόδια στη διάδοσή της στη χώρα μας και αλλού.

Οι πατάτες βιολογικής καλλιέργειας έχουν πολύ πιο θετική επίδραση στον οργανισμό, καθώς οι βιομηχανοποιημένες πατάτες περιέχουν μεγάλες ποσότητες άλλων μολυσμένων λαχανικών και λιπασμάτων. Μάλιστα σχετικά τεστ που πραγματοποιήθηκαν έδειξαν ότι το 81% από τις πατάτες που ελέγχθηκαν, περιείχαν παρασιτοκτόνα, ακόμη και αφότου πλύθηκαν με άφθονο νερό και καθαρίστηκαν.

Άρχισε ήδη να καλλιεργείται στο Λασίθι η βιολογική πατάτα

Ο Διευθυντής της Ένωσης Οροπεδίου Λασιθίου (ΕΑΣ) Θεόδωρος Μουδάτσος ανακοίνωσε κατά το χαιρετισμό που έκανε στην ημερίδα που διοργάνωσαν στις 11/10/2008 ο Δήμος Λασιθίου, ο Ο.Ε.Π.Β.Π. και η ΕΑΣ Ο.Λ., ότι η ΕΑΣ Ο.Λ. ξεκινά πειραματική βιολογική καλλιέργεια για την πατάτα και τα κηπευτικά. Για το λόγο αυτό θα διαθέσει ένα κτήμα 20 στρεμμάτων, το οποίο θα χωριστεί σε μικρότερα τεμάχια, στα οποία θα γίνουν καλλιέργειες πατάτας και κηπευτικών με όλες τις δυνατές πρακτικές που εφαρμόζονται σήμερα. Οι καλλιεργητές του Οροπεδίου θα έχουν έτσι τη δυνατότητα να διαπιστώσουν από κοντά οι ίδιοι τα αποτελέσματα των καλλιεργειών και να επιλέξουν εκείνες τις εφαρμοσμένες πρακτικές που θα ταιριάζουν στην περιοχή και στα είδη που θέλουν να καλλιεργήσουν.

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο
ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ ΚΑΙ ΤΙ ΑΝΕΜΑΝΤΛΙΑ, ΑΝΕΜΟΓΕΝΝΗΤΡΙΑ Κ.Α.

Ανεμόμυλος λέγεται ο μύλος που αλέθει με την ωθητική δύναμη του αέρα αντί με τα χέρια ενός ανθρώπου, που τότε λέγεται χειρόμυλος ή με την απωθητική δύναμη του νερού που τότε λέγεται υδραλέτης ή νερόμυλος κ.α.

Σημειώνεται ότι μύλος λέγεται η μηχανική κατασκευή με τις μυλόπετρες, ήτοι αυτή που αποτελείται από δυο ειδικές κυκλικές, επίπεδες και αλλεπάλληλες πέτρες (η μια πάνω στην άλλη, ενωμένες με ένα άξονα, και από τις οποίες η αποκάτω δεν κινείται) και με την οποία αλέθουμε (συνθλίβουμε) τους καρπούς σιτηρών, ελιάς κ.α. για την παραγωγή άλευρού για το ψωμί, ελαίου για τα φαγητά, χυμών για τα ποτά κ.α.

Συνεπώς άλλο ο ανεμόμυλος και ο νερόμυλος και άλλο η ανεμαντλία, η ανεμογεννήτρια, η υδρογεννητρια κ.α., αν και όλα αυτά καλούνται και ανεμόμυλοι. Ανεμόμυλος και νερόμυλος σημαίνει ο μύλος που αλέθει με τον άνεμο ή το νερό, ενώ οι ανεμαντλία, ανεμογεννήτρια, υδρογεννήτρια κ.α. σημαίνει η αντλία , η γεννήτρια (ηλεκτρικού ρεύματος) κ.α. που κινείται με άνεμο ή νερό.

2. Ο ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΥ

Παρατηρώντας τεχνικά τους ανεμόμυλους βλέπουμε ότι είναι δυο εντελώς διαφορετικά είδη. Αυτοί που αλέθουν με οριζόντιο άξονα περιστροφής και αυτοί που αλέθουν με κάθετο άξονα περιστροφής. Το αυτό ισχύει ακολουθία κατ' ακολουθία και για τις ανεμαντλίες (ανεμόμυλους άντλησης ύδατος), ανεμογεννήτριες κ.α. Οι ανεμόμυλοι με οριζόντιο άξονα περιστροφής είναι ελληνικής επινόησης και αυτοί με κάθετο άξονα περιστροφής είναι περσικής επινόησης. Και αι οι δυο τύποι, καθώς και ο υδραλέτης ή νερόμυλος επινοήθηκαν επι εποχής που η Ελλάδα (Κρήτη, Πόντος κ.α.), Αίγυπτος, Περσία κα άλλα μέρη ήταν ελληνιστικά βασίλεια, όπως θα δούμε στα πιο κάτω

.

Ανεμόμυλος λέγεται ο μύλος που αλέθει με την ωθητική δύναμη του αέρα αντί με τα χέρια ενός ανθρώπου, που τότε λέγεται χειρόμυλος ή με την απωθητική δύναμη του νερού που τότε λέγεται υδραλέτης ή νερόμυλος κ.α.

Παρατηρώντας τεχνικά τους ανεμόμυλους βλέπουμε καταρχήν ότι είναι δυο εντελώς διαφορετικά είδη. Αυτοί που αλέθουν με οριζόντιο άξονα περιστροφής και αυτοί που αλέθουν με κάθετο άξονα περιστροφής. Αυτοί με οριζόντιο άξονα περιστροφής είναι ελληνικής επινόησης και αυτοί με κάθετο άξονα περιστροφής είναι ασιατικής και μάλλον περσικής επινόησης, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Ο Έλληνας μηχανικός Ήρων από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, ο οποίος έζησε κάπου τον 3ο αιώνα – 1ο αιώνα μ.Χ., είναι εκείνος που πρώτος σχεδίασε και παρουσίασε στο κοινό ανεμόμυλο με οριζόντιο άξονα περιστροφής, όπως προκύπτει από το βιβλίο του «Πνευματικά». Απλά ο ανεμόμυλος του Ήρωνα ήταν για να κινεί το έμβολο τρόμπας, για να παίζεται το μεγάλο σε διαστάσεις μουσικό όργανο που καλείται «όργανο ή ύδραυλις ή πολύαυλος, όπως προκύπτει από το εν λόγω βιβλίο (σελίδα 204 τόμος Α’) . Στο ίδιο βιβλίο σαφώς γίνεται λόγος και για πως κατασκευάζονται πυξίδες ή άλλως αντλίες, ατμομηχανές κ.α. Επίσης στη σελίδα 300 του Β τόμου του εν λόγω βιβλίου του Ήρωνα υπάρχει και ο μηχανισμός του οριζόντιου άξονα περιστροφής με οδοντωτό τροχό με τον οποίο περιστρέφει ένα άλλο, κάτι όπως συμβαίνει στους ανεμόμυλους για την άλεση σιτηρών κ.α..

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Ο μηχανικός και γεωμέτρης Ήρων ο Αλεξανδρεύς έζησε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου κάπου μεταξύ 3ου αι. π.Χ. – 1ο αι. μ.Χ. , άρα επί εποχής που η Αίγυπτος ήταν τότε ελληνιστικό βασίλειο. Υπενθυμίζεται ότι το Ελληνιστικό βασίλειο της Αιγύπτου με έδρα την πόλη Αλεξάνδρεια (όνομα που πήρε προς χάρη του Μέγα Αλέξανδρου που την ίδρυσε) ιδρύθηκε το 305 π.Χ. από τον Πτολεμαίο Α΄ Σωτήρα, , στρατηγό τού Μεγάλου Αλεξάνδρου, και διήρκεσε μέχρι το τέλος της Κλεοπάτρας Ζ΄ το 30 π.Χ. Συνεπώς ο Ήρωνας με το βιβλίο του «Πνευματικά» μετέφερε από την Ελλάδα στην Αίγυπτο τις ελληνικές μηχανολογικές γνώσεις.

Β) Το μουσικό όργανο «Ύδραυλις ή Όργανο ή Πολύαυλος» του Ήρωνα ήταν πνευστό μουσικό όργανο σε μεγάλες διαστάσεις, ο μηχανισμός του οποίου αποτελείται από τρία μέρη: το μουσικό, που το αποτελούν 8 αυλοί με τα εξαρτήματά στερέωσης και τροφοδοσίας αέρα, την πυξίδα (τρόμπα με έμβολο) που συλλέγει-αποστέλλει

.

πιεσμένο αέρα και τον ανεμόμυλο, ο οποίος αποτελείται από οριζόντιο άξονα περιστροφής με φτερωτή 16 πτερυγίων (ανεμουριών) και τροχό με 4 σκυτάλες (γρανάζια) που με την περιστροφή τους ανεβοκατεβάζουν το έμβολο της πυξίδας (τρόμπας).

Γ) Η ευρεία χρήση του ανεμόμυλου έγινε πολύ αργότερα από αυτή του νερόμυλου, επειδή αφενός η κατασκευή του ανεμόμυλου είναι πιο δύσκολη και πιο δαπανηρή απ᾽ ό,τι του νερόμυλου.

Δ) Η βιομηχανική επανάσταση έγινε στην Ευρώπη, όταν οι Ευρωπαίοι γνώρισαν τα συγγράμματα των αρχαίων Ελλήνων μηχανικών, μεταξύ των οποίων ήταν και το σύγγραμμα «Πνευματικά» του Ήρωνα του Αλεξανδρινού.

ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΦΕΥΡΕΤΗ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΥ ΚΑΙ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Σχετικά με τον εφευρέτη και την ιστορία του ανεμόμυλου λέγονται πάρα πολλά, τα περισσότερα των οποίων είναι εκτός πραγματικότητας, λάθος εικασίες. Για παράδειγμα, επειδή στους νόμους του Χαμουραμπί (περί το 2000 π.χ.) αναφέρεται μια λέξη που ερμηνεύεται ως «ανεμοτροχός», κάποιοι ερευνητές ισχυρίζονται ότι η ιστορία των ανεμόμυλων φτάνει μέχρι τη 2η χιλιετία π.Χ., όταν ο Βαβυλώνιος ηγεμόνας Χαμουραμπί υποτίθεται ότι αποκάλυψε τα σχέδιά του να μετατρέψει τη δύναμη του ανέμου χρησιμοποιώντας αυτοματοποιημένο δίκτυο ανεμόμυλων άρδευσης που θα παρείχαν νερό στη γη του.

Κατ’ άλλους οι Πέρσες είναι εκείνοι που ανακάλυψαν τους ανεμόμυλους και στην Ευρώπη τους έφεραν οι Άραβες τότε που κατέκτησαν την Ισπανία ή οι Σταυροφόροι, επειδή, λένε, σε έργα Αράβων συγγραφέων του 9ου αι. μ.Χ., γίνεται λόγος για ανεμόμυλους που υπήρχαν το 644 μ.Χ. στην περιοχή Σεϊστάν στα σύνορα όπως Περσίας και Αφγανιστάν.

Ωστόσο όλα αυτά είναι εκτός πραγματικότητας, λάθος εικασίες αφού:

Α) Οι ιστορικοί, οι αρχαιολόγοι και γενικά οι ερευνητές δεν έχουν βρει κάποια συγκεκριμένη απόδειξη (μαρτυρία, αρχαιολογικά ευρήματα κ.α.) για την υλοποίηση του ως άνω υποτιθέμενου σχεδίου του Χαμουραμπί ή για την ύπαρξη τότε ανεμόμυλου κ.α.

Β) Ο ανεμόμυλος υπήρχε στην Ελλάδα πολύ παλιότερα από το 644 μ.Χ. (εποχή που αναφέρουν οι Άραβες συγγραφείς ότι υπήρχαν ανεμόμυλοι στο Σειτάν της Περσίας), όπως προκύπτει π.χ. από το βιβλίο «Πνευματικά» του Ήρωνα του Αλεξανδρινού. Ο Ήρων ο Αλεξανδρινός έζησε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου κάπου μεταξύ

.

3ος αι. π.Χ. – 1ου αι. μ.Χ. , χ που η Αίγυπτος τότε ήταν Ελληνιστικό βασίλειο.

Γ) Παρατηρώντας τους ανεμόμυλους ως προς τα επιμέρους όργανά και τη χρήση τους βλέπουμε ότι αποτελούνται από δυο βασικά τμήματα-όργανα. Από τη μια υπάρχει η καλούμενη φτερωτή με τον άξονα της που δημιουργούν την κίνηση και από την άλλη υπάρχουν είτε ο μύλος (οι καλούμενες μυλόπετρες) που αλέθει τους καρπούς στους αλεστικούς ανεμόμυλους είτε η καλούμενη αντλία, ήτοι ο μηχανισμός που αντλεί το ύδωρ στους αντλητικούς ανεμόμυλους. Απλά υπάρχουν και ανεμόμυλοι που αντί για αντλία, κινούν μια ροδάνα με περιμετρικά σκαφίδια που κατά την περιστροφή της ροδάνας αρπάζουν και ανεβάζουν ψηλά το ύδωρ.

Ανατρέχοντας τώρα στους αρχαίους συγγραφείς βλέπουμε ότι: α) Ο Παυσανίας στα « Λακωνικά» (ΧΧ2) αναφέρει ότι ο Έλληνας δεύτερος βασιλιάς της Λακωνίας με το όνομα Μύλης είναι εκείνος που επινόησε το μύλο, ήτοι το μηχανισμό με τις μυλόπετρες, που ως εξ αυτού ο μύλος πήρε την ονομασία «ο Μύλης > μύλος» ή σήμερα «(χειρό)μυλος»., β) Ο Παυσανίας στα Βοιωτικά (11, 4-6) αναφέρει ότι εκείνος που εφεύρε τα κατάρτια-ιστία των πλοίων, που μετά αυτά προσαρμόστηκαν και στους ανεμόμυλους, ήταν ο Δαίδαλος στην Κρήτη, πρβ: «Ο Δαίδαλος, λέγεται, για να φύγει από την Κρήτη κατασκεύασε δυο μικρά πλοία για τον ίδιο και το γιο του τον Ίκαρο, και πρόσθεσε σ' αυτά με τεχνικό τρόπο ιστία («εξεύρητο ιστία επιτεχνησάμενος») που δεν είχαν ακόμη επινοηθεί, ώστε εξαιτίας του ευνοϊκού ανέμου να ξεπεράσουν το ναυτικό του Μίνωα που έπλεε με κουπιά». γ) Ο Ηρων ο Αλεξανδρινός (3ος αι. – 1 αι. π.Χ.) στα «Πνευματικά» αναφέρει ότι εκείνος βρήκε τον ανεμόμυλο και την αντλία δ) Οι Ρωμαίοι Βιτρούβιος, Πλίνιος κ.α. αναφέρουν επίσης ότι ο (Κ)Τεσίβιος ο Αλεξανδρευς βρήκε την απορροφητική και συνάμα καταθλιπτική αντλία κ.α.

Επομένως και ο μύλος και ο ανεμόμυλος είναι ελληνική επινόηση.

Και το ότι ο μύλος, ο υδραλετης ή νερόμυλος και ο ανεμόμυλος είναι ελληνικοί επινόηση και από αυτούς προέρχονται οι ευρωπαϊκοί προκύπτει και από το ότι σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες οι ανεμόμυλοι και τα εξαρτήματά τους ονομάζονται με ελληνικά ονόματα και όχι περσικά ή άλλης γλώσσας, πρβ: ελληνικά μύλος, ανεμόμυλος, άξονας κ.λπ. = αγγλικά mill, windmill, axon = γαλλικά mulin ….

Δ) Άλλο οι ελληνικοί ανεμόμυλοι και ο εφευρέτης τους και άλλο οι ασιατικοί (Κινέζικοι, Περσικοί κ.α.) και ο εφευρέτης τους. Παρατηρώντας τους ανεμόμυλους ως προς την τεχνική και την κατασκευή τους βλέπουμε ότι δεν είναι όλοι όμοιοι, αλλά διακρίνονται

.

καταρχήν σε δυο εντελώς διαφορετικά είδη, ήτοι σ' αυτούς **με κάθετο άξονα περιστροφής** και σ' αυτούς **με οριζόντιο άξονα περιστροφής**, οπότε άλλος ο πρώτος εφευρέτης του ενός είδους και άλλος πρώτος ο εφευρέτης του άλλου είδους. Το πρώτο είδος, όπως θα δούμε πιο κάτω, είναι ελληνικής επινόησης και το άλλο ασιατικής, πιθανόν Περσικής.

Ιστία (κατάρτια – πανιά) πλοίου και ανεμόμυλου. Είναι ίδια, μόνο που οι ανεμόμυλοι υα έχουν περιστροφικά

Οι κινέζικοι και οι περσικοί ανεμόμυλοι είναι με κάθετο άξονα περιστροφής ως προς το επίπεδο της γης (ο άξονας βρίσκεται κατακόρυφα πάνω από τις μυλόπετρες) και οι ελληνικοί με οριζόντιο άξονα περιστροφής (ο άξονας βρίσκεται παράλληλα πάνω από τις μυλόπετρες) και ως εξ αυτού έχουν διαφορετικό μηχανισμό, διαφορετικά πτερύγια, διαφορετικό πύργο κ.λπ., άρα και διαφορετικό εφευρέτη. Οι Ελληνικοί έχουν κατάρτια- ιστία (πανιά) όπως ακριβώς αυτά του πλοίου, ενώ οι ανεμόμυλοι της Κίνας και Περσίας είναι όπως τα παραθυρόφυλλα, δηλαδή χωρίς κατάρτια, αλλά με τετράγωνα φύλλα κολλημένα επάνω στον άξονα περιστροφής, κάτι όπως η ανέμη για το νήμα ή οι περιστρεφόμενες πόρτες. Συνεπώς αφενός οι ελληνικοί και γενικά οι ευρωπαϊκοί ανεμόμυλοι δεν ήρθαν από την Κίνα ή την Περσία στη Ευρώπη, γιατί, αν είχαν έρθει από εκεί, θα έπρεπε να είχαν ίδια τεχνολογία και αφετέρου άλλος είναι ο εφευρέτης γενικά του ανεμόμυλου, είναι οι Έλληνες και άλλος είναι ο εφευρέτης των ανεμόμυλων με κάθετο άξονα περιστροφής, είναι πιθανόν οι Πέρσες.»).

Ε) Επειδή οι ανεμόμυλοι αναπτύχθηκαν στη δυτική Ευρώπη μετά τις σταυροφορίες (η περίοδος των σταυροφοριών είναι 1096 - 1291 μ.Χ.), ορισμένοι νομίζουν ότι οι σταυροφόροι αντέγραψαν και στη συνέχεια έφεραν στις χώρες τους τους ανεμόμυλους από την Περσία, όμως η αλήθεια είναι ότι οι σταυροφόροι αντέγραψαν και έφεραν στις χώρες τους ανεμόμυλους από το Βυζάντιο (Κρήτη, Ρόδο

.

κ.λπ.), Οι ανεμόμυλοι του Βυζαντίου είναι ίδιου μηχανικού τύπου με όλους τους ευρωπαϊκούς, ενώ οι Περσικοί είναι διαφορετικού.

Σημειώνεται επίσης ότι μερικοί ισχυρίζονται πως οι σταυροφόροι είναι αυτοί που μετέτρεψαν τους περσικούς ανεμόμυλους από κάθετου άξονα περιστροφής σε ανεμόμυλους με οριζόντιο άξονα περιστροφής, όμως και αυτό είναι λάθος, αφού οι ανεμόμυλοι με οριζόντιο άξονα περιστροφής υπήρχαν στην Ελλάδα ήδη επι Βυζαντινών, αλλά και επι ελληνιστικής εποχής, βλέπε π.χ. τον ανεμόμυλο του Ήρωνα του Αλεξανδρινού («Πνευματικά») κ.α..

3. ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΕΤΟΥ ΑΞΟΝΑ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ

Οι ανεμόμυλοι τεχνικά διακρίνονται σε αυτούς με οριζόντιο άξονα περιστροφής και σ' αυτούς με κάθετο άξονα περιστροφής, που είναι δυο εντελώς διαφορετικά είδη.

Οι ανεμόμυλοι με οριζόντιο άξονα περιστροφής, επειδή έχουν μετωπικά ιστία, διαθέτουν ένα πύργο πάνω στον οποίο τοποθετείται ο άξονας περιστροφής και η φτερωτή του προκειμένου έτσι η φτερωτή να μπορεί να αλέθει – γυρίζει τον άξονα. Οι ανεμόμυλοι με κάθετο άξονα περιστροφής δε απαιτούν-διαθέτουν πύργο, επειδή έχουν φτερωτή με πλαγιομετωπικά ιστία. Είναι κάτι όπως η ανέμη του νήματος ή οι περιστρεφόμενες πόρτες οπότε απαιτούν παραπλευρα υποστυλώματα ή διαδρόμους αέρα, κάτι όπως οι υδραλέτες ή νερόμυλοι με τα ρεύματα νερού.

ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΜΕ ΚΑΘΕΤΟ ΑΞΟΝΑ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ (PANEMONE)

Ανεμόμυλοι καθέτου άξονα περιστροφής λέγονται αυτοί που η φτερωτή τους περιστρέφει ένα ξύλινο δοκό (άξονα) που τοποθετείται κάθετα ως προς τη γη και πάνω από το μύλο (τις μυλόπετρες) και ως εξ αυτού δεν απαιτούν πύργο, όπως συμβαίνει με αυτούς με οριζόντιο άξονα περιστροφής. Έχουν φτερωτή με 4 – 6 κατακόρυφα ιστία, τετράγωνα ή παραλληλόγραμμα και φτιαγμένα από δέσμες ελαφρού ξύλου προσαρτημένες σε κατακόρυφο άξονα με οριζόντιες δοκούς. Ως σύνολο μοιάζουν με τις περιστρέφονται πόρτες σε ένα άξονα ή ως την ανέμη που τυλίγει το νήμα.

.

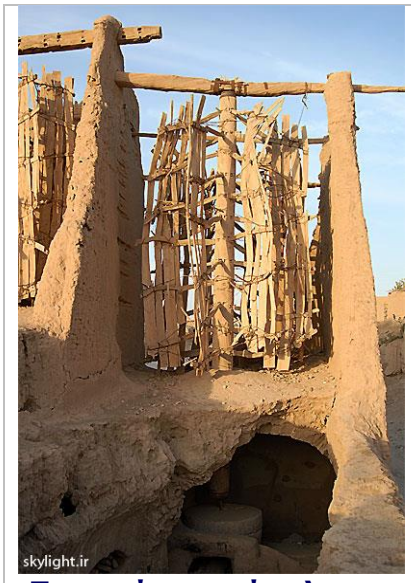

Περσικός ανεμόμυλος με κάθετο άξονα περιστροφής

Εδώ ο κάθετος άξονας περιστροφής γυρίζει είτε απευθείας είτε με τη βοήθεια ενός άλλου ειδικού τροχού με γρανάζια την επάνω μυλόπετρα.

Παλαιότερη μαρτυρία για την ύπαρξή ανεμόμυλων με κάθετο άξονα περιστροφής μέχρι στιγμής έχουμε σε έργα Αράβων συγγραφέων του 9ου αι. μ.Χ., όπου γίνεται λόγος για ένα συγκρότημα ανεμόμυλων που υπήρχε το 644 μ.Χ. στην περιοχή Σεϊστάν στα σύνορα της Περσίας και Αφγανιστάν».

Υπενθυμίζεται ότι η εν λόγω περιοχή (Περσία, Αφγανιστάν κ.α.) ήταν τότε μέρος ελληνιστικού Βασιλείου των Σελευκιδών, το οποίο ιδρύθηκε το 312 π.Χ. - το 64 π.Χ.

Οι ανεμόμυλοι με κάθετο άξονα περιστροφής είναι πιο εύκολοι και πιο οικονομικοί στην κατασκευή από τους άλλους ανεμόμυλους, επειδή δε απαιτούν-διαθέτουν πύργο και δε διαθέτουν περίπλοκο μηχανισμό. Ωστόσο, επειδή έχουν πλαγιομετωπικά ιστία, δεν κινούνται με μεγάλη δύναμη και ταχύτητα, όπως συμβαίνει με τους ανεμόμυλους με οριζόντιο άξονα περιστροφής (επειδή εκεί τα πανιά είναι μετωπικά απέναντι στον αέρα). έχουν πολύ χαμηλή απόδοση. Αυτός είναι και ο λόγος που οι ανεμόμυλοι αυτοί δεν είχαν ευρεία διάδοση.

Στα αγγλικά οι ανεμόμυλοι αυτοί λέγονται με την ελληνική ονομασία panemone (παντός ανέμου), επειδή δεν έχουν πηδάλιο περιστροφής της φτερωτής προς την κατεύθυνση του αέρα, γιατί τα πτερύγια του δεν είναι προμετωπικά στο αέρα, όπως στους ανεμόμυλους με οριζόντιο άξονα περιστροφής, αλλά πλαγιομετωπικά. Απλά, για να μην παλινδρομεί η περιστροφή τους στήνονταν μέσα σε κτίσμα, όπως και ο νερόμυλος, έτσι ώστε ο αέρας να οδηγείται στα πτερύγια περνώντας μέσα από παράθυρα ή την ειδικά διαμορφωμένη σήραγγα. Παράθυρα υπήρχαν πολλά στην περιφέρεια του δώματος και από την πλευρά φυσούσε ο αέρας αλλά και από την απέναντι μεριά, ώστε να μπορεί να βγει ο αέρας και έτσι να κάνει ρεύμα που θα κινήσει τη φτερωτή. Στα παράθυρα από τα οποία ο άνεμος μπαίνει στο κτίσμα, για να κινήσει την πτερωτή, υπήρχαν ξύλινα παραθυρόφυλλα, ώστε να μπορεί να μειωθεί η δύναμη του αέρα πάνω στην πτερωτή, αν χρειαστεί.

.

Ενίοτε εδώ η φτερωτή μπαίνει και κάτω από τις μυλόπετρες και το κτίσμα διαμορφώνεται αναλόγως. Όταν μπαίνει αποκάτω, η κάτω πέτρα έχει στο κέντρο της οπή, για να περνά από εκεί ο άξονας περιστροφής και να γυρίζει την επάνω.

Ανεμόμυλοι καθέτου άξονα περιστροφής στο χωριό Nashtifan στο Ιράν. Στεγάζονται-στηρίζονται σε χωμάτινο οίκημα ως το γράμμα Π.

.

ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΜΕ ΟΡΙΖΟΝΤΙΟ ΑΞΟΝΑ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ

Ανεμόμυλοι οριζόντιου άξονα περιστροφής λέγονται αυτοί που η φτερωτή τους περιστρέφει ένα άξονα (ένα ξύλινο ή σιδερένιο δοκό) που τοποθετείται σε οριζόντια θέση ως προς τη γη και πάνω από τις μυλόπετρες. Ο λόγος και για τον οποίο η φτερωτή – άξονας αυτός τοποθετείται πάνω σε πύργο, ώστε αφενός να μπορούν να περιστρέφονται τα ιστία του και αφετέρου να τα ωθεί μετωπικά ο άνεμος. Η φτερωτή τους συνήθως αποτελείται από 8 -12 ακτινωτούς ξύλινους βραχίονες (κατάρτια, αντενάκια) όπου τοποθετούνται τριγωνικά πανιά (τύπου «φλόκο») και τα οποία ένα-ένα είναι όπως ακριβώς τα ιστία στα καράβια. Τα ιστία είναι συνήθως πάνινα, 5 – 15 μέτρα σε μήκος και πλάτος το 1/5 του μήκους τους . Η φτερωτή, με τη δύναμη του αέρα, περιστρέφει τον άξονα περιστροφής και εκείνος με τη σειρά του και με τη βοήθεια ενός τροχού με γρανάζια κινεί είτε τις μυλόπετρες στους αλευρόμυλους είτε το σύστημα για άντληση του ύδατος στους αντλητικούς ανεμόμυλους,

Παλαιότερη μαρτυρία για την ύπαρξή ανεμόμυλων με οριζόντιο άξονα περιστροφής μέχρι στιγμής έχουμε στο βιβλίο «Πνευματικά» του Έλληνα μηχανικού Ήρωνα του Αλεξανδρινού ($3^{ος}$ – $1^{ος}$ αι. π.Χ.). Τέτοιου τύπου είναι οι Βυζαντινοί και ως εκ τούτου και οι Ελληνικοί ανεμόμυλοι.

ΕΙΔΗ ΑΝΕΜΟΜΥΛΩΝ ΟΡΖΟΝΤΙΟΥ ΑΞΟΝΑ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ

Οι ανεμόμυλοι με οριζόντιο άξονα περιστροφής ανάλογα με τη χρήσης διακρίνονται σ' αυτούς για άλεσμα (σιτηρών ή άλλων κόκκων), που ως εξ αυτού λέγονται π.χ. αλευρόμυλοι, μπαρουτόμυλοι κ.λπ. και σ' αυτούς για άντληση ύδατος που ως εξ αυτού λέγονται αρδευτικοί ή αντλητικοί ανεμόμυλοι.

.

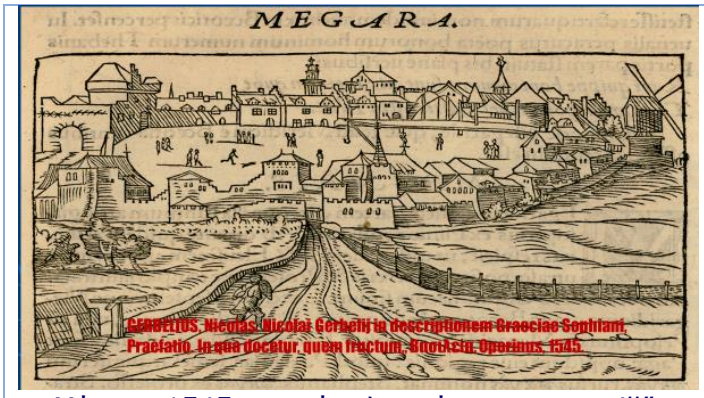

Μέγαρα 1545, ανεμόμυλος τύπου «post mill”.

Ο οριζόντιος άξονας των εν λόγω ανεμόμυλων για το άλεσμα σιτηρών περιστρέφει ένα οδοντωτό (με γρανάζια) τροχό και εκείνος έναν άλλο τροχό με φατνία (= υποδοχές όπου μπαίνουν τα δόντια του άλλου τροχού) και εκείνος την επάνω μυλόπετρα, στην οποία είναι συνδεδεμένος.

Ο οριζόντιος άξονας των εν λόγω ανεμόμυλων για την άντληση του ύδατος, πλην των Λασιθιώτικων, περιστρέφουν, με τη βοηθητική χρήση ενός οδοντωτού τροχού, μια ροδάνα που έχει σκαφίδια διατεταγμένα περιμετρικά, τα οποία κατά την περιστροφή τους ανεβάζουν το νερό σε υψηλότερο επίπεδο και εκεί τα παραλαμβάνει ένας σωλήνας εξαγωγής.

Οι Λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι για άντληση ύδατος δεν έχουν αυτό το σύστημα, αλλά ένα σιδερένιο άξονα περιστροφής, ο οποίος στη μέση του έχει ένα τσάκισμα όπως το γράμμα __Π__ που με την περιστροφή του ανεβοκατεβάζει το έμβολο μια ειδικής αντλίας που φτάνει έως εκεί.

Οι ανεμόμυλοι οριζοντίου άξονα περιστροφής διακρίνονται σ’ αυτούς που έχουν σύστημα περιστροφής της φτερωτής προς την κατεύθυνση του ανέμου και αυτοί που δεν έχουν.

Αξετροχάρης ή μονόπαντος ή μονόκαιρος λέγεται ο ανεμόμυλος που δε διαθέτει σύστημα περιστροφής της φτερωτής προς την εκάστοτε διεύθυνση του ανέμου. Τέτοιους μύλους συναντάμε στην Κρήτη, Κάρπαθο και Σίφνο.

Ξετροχάρης λέγεται ο ανεμόμυλος που διαθέτει χειροκίνητο σύστημα περιστροφής της φτερωτής προς τη διεύθυνση του ανέμου, ώστε να γίνεται η καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση της έντασης του ανέμου από τα πτερύγια. οι μύλοι αυτού του τύπου είναι νεότεροι και τέτοιους μύλους συναντάμε στις Κυκλάδες κ.α.

Η περιστροφή προς την εκάστοτε κατεύθυνση του αέρα γίνεται με δυο τρόπους. Ο ένας τρόπος είναι να τοποθετηθεί ο οριζόντιος άξονας περιστροφής επάνω σε δυο ειδικά πόστα με ειδικό μηχανισμό περιστροφής. Δηλαδή ο οριζόντιος άξονας περιστροφής (το αξόνι) πατά πάνω σε δυο ειδικές θέσεις (αγγλικά post) ή άλλως μαξιλάρια, που στηρίζονται πάνω σε ένα σιδερένιο στεφάνι που κάθεται επάνω σε ένα άλλο που βρίσκεται πάνω στην επιφάνεια του τοίχου του πύργου. Η περιστροφή του κινητού στεφανιού γίνεται εύκολα με τη χρήση ενός λοστού.

.

Ο άλλος τρόπος περιστροφής είναι το να τοποθετηθεί ο όλος ανεμόμυλος πάνω σε ένα μόνο πόστο (τράπεζα ή τρίποδο) που διαθέτει τον ίδιο περίπου περιστροφικό μηχανισμό, που επιτρέπει την περιστροφή. Στην Ευρώπη οι ανεμόμυλοι αυτοί καλούνται «post mills», όμως οι ανεμόμυλοι αυτοί υπήρχαν και στην Ελλάδα εξ αρχής, όμως όχι στα νησιά, αλλά στην Ηπειρωτική Ελλάδα (Μέγαρα, Θήβα κ.α.).

Οι Λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι για άντληση ύδατος έχουν αυτόματο τιμόνι περιστροφής. Διαθέτουν μια τριγωνική λαμαρίνα (σε σχήμα είναι όμοιο με τα άλλα ιστία του ανεμόμυλου, απλά αυτό τοποθετείται αντίθετα, κάθετα προς αυτά) στο τέλος του οριζόντιου άξονα περιστροφής, με το οποίο ο ίδιος ο άνεμος περιστρέφει το μύλο προς την εκάστοτε κατεύθυνση του (Περισσότερα βλέπε «Λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι»).

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Οι ανεμόμυλοι με κάθετο άξονα περιστροφής δεν απαιτούν τιμόνι, επειδή δεν έχουν μετωπικά ιστία, αλλά πλαγιομετωπικά και συνεπώς είναι παντός ανέμου. Ο λόγος που στα αγγλικά λέγονται panemone. Ωστόσο οι ανεμόμυλοι με κάθετο άξονα περιστροφής, επειδή έχουν τα ιστία τους πλαγιομετωπικά (οπότε ένα μόνο από αυτά δεχεται την ώθηση του αέρα) είναι μικρότερης απόδοσης από τους άλλους , γιατί αυτοί τα έχουν προμετωπικά (όλα τα ιστία τους δεχονται την ώθηση του αέρα). Για να έχει ένας ανεμόμυλος κάθετου άξονα περιστροφής την ίδια περίπου παραγωγή με ένα οριζόντιου άξονα, σύμφωνα με τους ειδικούς, θα πρέπει ο κάθετου άξονα να έχει μέχρι και τριπλάσια επιφάνεια επαφής με τον αέρα, κάτι που συνεπάγεται μεγάλο όγκο και βάρος της κατασκευής. Απλά οι συνήθεια ανεμόμυλοι με κάθετο άξονα περιστροφής είναι μικρότερου κόστους κατασκευής, γιατί δεν απαιτούν πύργο και τιμόνι.

Β) Οι ανεμόμυλοι με οριζόντιο άξονα περιστροφής, επειδή έχουν ιστία προμετωπικά, δεν είναι παντός καιρού και ως εξ αυτού διακρίνονται σ' αυτούς που έχουν δυνατότητα περιστροφής προς την εκάστοτε διεύθυνση του αέρα και σ' αυτούς που δεν έχουν. Αυτοί που δεν έχουν δυνατότητα περιστροφής λέγονται μονόμπαντοι ή **μονόκαιροι ή αξε(σ)τροχάρηδες και οι άλλοι ξε(σ)τροχάρηδες**.

Γ) Ο οριζόντιος άξονας περιστροφής στους ανεμόμυλους τοποθετείται πάνω από δυο ειδικές θέσεις (posts) ή άλλως μαξιλάρια (κρητικά ποστίτσια), Κάτω από τα posts υπάρχει ένας μηχανικός με δυο κουλούρες , τη μία πάνω από την άλλη, που επιτρέπουν να περιστρέφεται ό,τι βρίσκεται στην αποπάνω κουλούρα, ήτοι ο οριζόντιος άξονας με τη φτερωτή κλπ, προς την κατεύθυνση του αέρα.

4. ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ

.

Μερικοί ισχυρίζονται ότι οι ανεμόμυλοι με οριζόντιο άξονα περιστροφής επινοήθηκαν στη δυτική Ευρώπη κατά το 12-13ο αι. και από εκεί μετά πήγαν και στην ανατολική Ευρώπη (Ελλάδα και άλλα μέρη), όμως αυτό δεν ευσταθεί, γιατί αφενός αυτοί που το λένε το λένε χωρίς πηγές και αφετέρου την εποχή αυτή στο Βυζάντιο υπήρχαν και μάλιστα σε μεγάλη έκταση ανεμόμυλοι τέτοιου τύπου, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Μια από τις αρχαιότερες ελέγξιμες γραπτές αναφορές ανεμόμυλου στην Ευρώπη είναι αυτές στα κατάστιχα των νοταρίων της Κρήτης, στα ενετικά Candia (Notai di Candia = NdC), που βρίσκονται στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (Χαρ. Γάσπαρης: «Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη»). Από τα αρχεία αυτά προκύπτει ότι όταν οι Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη (1211 – 1669) βρήκαν άφθονους υδραλέτες και ανεμόμυλους για την κάλυψη των τοπικών αναγκών. Σε συμβόλαιο ενοικίασης γης που έγινε το έτος 1328 στο μπούργκο του Χάνδακα (borgo = Οχυρωματικός δήμος επι Ενετών, στον οποίο όσοι έμεναν εκεί είχαν συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις) αναφέρεται ότι: «... molendino a vento, sicut sint alia molendina, qui sunt ibiprope sita in burgo Candide ….» (Notai di Candia, NdC, b. 244, 72v).

Επίσης μια από τις αρχαιότερες απεικονίσεις ανεμόμυλου είναι αυτή σε ένα ψαλτήρι στο Καντέρμπουρυ της Αγγλίας (windmill psalter Psalm 1, Beatus Vir, London), το οποίο χρονολογείται κάπου στο 1270-80 μ.Χ. και που σήμερα βρίσκεται στη Νέα Υόρκη, στη βιβλιοθήκη Pierpont Morgan (Pierpont Morgan Library, MS M 0102). Παρατηρώντας τον εν λόγω ανεμόμυλο βλέπουμε καταρχήν ότι ο εν λόγω ανεμόμυλος δεν αναφέρει το μέρος απ᾽ όπου προέρχεται (είναι απλά **διακόσμηση** συμβολική) , άρα μπορεί να προέρχεται και εκτός Αγγλίας. Κατά δεύτερον βλέπουμε ότι είναι με οριζόντιο άξονα περιστροφής, άρα αφενός δεν προέρχεται από αυτούς της Ασίας (Περσία, Κίνας κ.λπ.), αφού οι ανεμόμυλοι εκεί είναι με κάθετο άξονα περιστροφής αλλά από το Βυζάντιο – Ελλάδα, αφού εκεί οι ανεμόμυλοι τότε ήσαν και είναι μέχρι σήμερα με οριζόντιο άξονα περιστροφής, κάτι που πιστοποιεί και αυτό τούτο το ψαλτήρι, αφού το Ψαλτήρι είναι ένα βιβλίο που έφτασε στη Δύση μέσω των Ελλήνων, όταν μεταφράστηκε από τους Ο’ στα ελληνικά.

Απλά ο εν λόγω ανεμόμυλος έχει σύστημα περιστροφής όχι κάτω από τον οριζόντιο άξονα περιστροφής, όπως συνήθως συμβαίνει στους περιστρεφόμενους αιγαιοπελαγίτικους ανεμόμυλους (Κρητικούς, Ρόδιος κ.α.), αλλά κάτω από τις μυλόπετρες (ο όλος ανεμόμυλος βρίσκεται πάνω σε ένα τρίποδο με σύστημα περιστροφής),

.

όπως συνήθως γινόταν σ' αυτούς της ηπειρωτικής Ελλάδας (Μέγαρα κ.α.). Στην Αγγλία ο τύπος του ανεμόμυλου αυτού καλείται «post mill», δηλαδή μύλος πάνω σε μια ειδική θέση (αγγλικά post = θέση, τρίποδο, τράπεζα κ.λπ.). Αυτό γίνεται, ώστε με τη βοήθεια μηχανισμού να μπορούμε να περιστρέφουμε τον ανεμόμυλο προς την εκάστοτε φορά του ανέμου. Όμοιοι ανεμόμυλοι , δηλαδή ανεμόμυλοι τύπου «post mills), υπήρχαν και στην ηπειρωτική Ελλάδα: Μέγαρα, Αίγινα, Μεθώνη κ.α., όπως προκύπτει από τις γκραβούρες με ανεμόμυλους των : WORDSWORTH, Christopher. Greece Pictorial, Descriptive, & Historical…, and a History of the Characteristics of Greek Art…(Λονδίνο, John Murray, 1882).Nicolai Gerbelius in descriptionem Graeciae Sophiani, Praefatio. In qua docetur, quem fructum (Βασιλεία, Oporinus, 1545), SANDRART, Jacob von. Kurtze und vermehrte Beschreibung von dem Ursprung, Aufnehmen, Gebiete und Regierung der weltberühmten Republik Venedig..., Νυρεμβέργη, Kupfferstechern und Kunst-Händlern, 1687.

Το έτος 1394-95 μ.Χ. ο Nikolas de Martoni περιγράφει τους Ροδίτικους κήπους με πορτοκαλιές και λεμονιές και άλλα οπωροφόρα δέντρα έξω από την τειχισμένη πόλη, τις υδραντλίες με τις φτερωτές και τα πανιά για την εκμετάλλευση του ανέμου και τη μέθοδο της άρδευσης με δεξαμενές και αυλάκια. <De molendinis Rodi. - Portus dicte cibitatis est satis pulcer et cum pulcro molo, in quo sunt navilia undecumque venientia, in quo molo sunt molendina quindecim que macinant et volvunt a vento, sic…>> (Relation du pelerinage a Jerusalem / de Nicolas de Martoni notaire italien (1394-1395), L. Le Grand, Revue de l Orient Latin, 3 (1985), 627-8. (βλέπε και Γ. Ντέλας «Οι μεσαιωνική ανεμόμυλοι της Ρόδου».

.

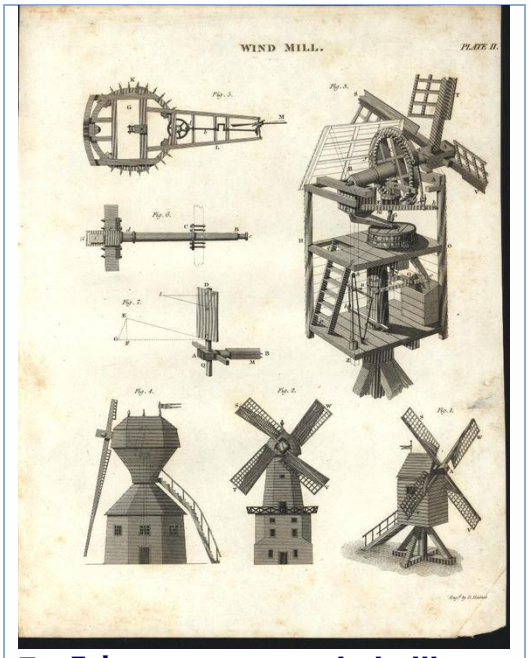

Σχεδιάγραμμα post windmill

Ο Luchino dal Campo το έτος 1413 σημειώνει ότι στη Ρόδο βλέπει «πολλούς ωραιότατους ανεμόμυλους και άλλους ωραιότατους κήπους»: <<Per essere il loco bellissimo, el s. lo accettò; e lì fu portata la cena, e cenò lì e dormì lo s. con alcuni de' suoi , e gli altri andarono a dormire a santa Caterina : e nota che qui in Rodi si vede di molti bellissimi molini a vento et altri bellissimi Giardini.>> (G. Ghinassi, Viaggio o Gerusalemme di. Nicolo da Este descritto da Luchino dal Campo, Miscellanea di opuscoli inediti o rari dei secoli XIV e XV, Torivo 1861, σ. 114-115 και 142-143. Luttrell: A. Luttrell, The Servitudo Marina at Rhodes: 1306-1462).

Το έτος 1420 μ.Χ., ο Ιταλός καλόγερος και γεωγράφος Κριστόφορο Μπουοντελμόντι («BuondelmontI, Cristoforo, Liber Insularum Archipelagi 1420]») επισκέπτεται το Βυζάντιο και ειδικότερα την Ελλάδα και σε πάρα πολλούς από τους χάρτες του (Κωνσταντινούπολη, Ρόδο, Κεφαλονιά κ.α.) βλέπουμε να ζωγραφίζει ανεμόμυλους. Ειδικότερα στο χάρτη της νήσου Ρόδου του Χριστ. Μπουοντελμόντι απεικονίζονται 4 ανεμόμυλοι στην είσοδο του λιμανιού της Ρόδου (ο ίδιος χάρτης και μάλιστα με καλύτερη διευκρίνηση υπάρχει και στο βιβλίο: «Le Voyage Outremer (Egypt, Mont Sinay, Palestine" De Jean Thenaud , έτος 1512). Ομοίως στο χάρτη της πόλης της Κωνσταντινούπολης του Μπουοντελμόντι (1420) απεικονίζεται ένας ανεμόμυλος, ο οποίος όμοιος με αυτό που εικονίζεται στο νησί της Κεφαλονιάς του ίδιου, καθώς και με ένα από αυτούς που εικονίζει στη Ρόδο.

.

Ο διακοσμητικός συμβολικός ανεμόμυλος στο windmill psalter. Υπολογίζεται ότι το ψαλτήρι αυτό είναι χρονολογίας περίπου του 1270 μ.Χ. (Page with Psalm 1 (Beatus Vir), Windmill Psalter. England London, c.1270-80)

Το έτος 1451 μ.χ. στο βιβλίο περιγραφής των χωρών του Gilles le Bouvier dit Berry: Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie depuis le XIIIe jusqu'à la fin du XVIe siècle, MM.CH.SCHEFFER (XXII Le Livre de la description des pays de Gilles le Bouvier dit Berry, 1451) διαβάζουμε ότι υπήρχαν άφθονοι ανεμόμυλοι στη Ρόδο: "Rhodes, avec les sires de la Religion, sa grosse tour carree et ses moulins a vent..." ("Ρόδος, με τους θρησκευτικούς άρχοντες, το μεγάλο τετράγωνο πύργο και τους ανεμόμυλους του"….).

Το έτος 1483 μ.Χ. στο ταξιδιωτικό βιβλίο του Γερμανού ιερέα περιηγητής (πήγαινε για προσκύνημα στους Αγίους τόπους) Bernhard von Breydenbach "Reisebeschreibung ins Heilige Land» , ''Peregrinationes in Terram Sanctam'' (Journey to the Holy Land, έκδοση 1483) απεικονίζονται πάρα πολλοί ανεμόμυλοι στο λιμάνι τη Ρόδου, οι οποίοι στο μόνο που διαφέρουν από τους σημερινούς είναι στα ιστία.

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

.

Τμήμα χάρτης της Κωνσταντινούπολης του 1420 όπου απεικονίζεται και ένας ανεμόμυλος .«BUONDELMONTI, Cristoforo, Liber Insularum Archipelagi [1420]»

Ξυλογραφία Κωνσταντινούπολης πριν πέσει στα χέρια των Οθωμανών το 1453, η οποία εκδόθηκε στη Νυρεμβέργη σε ανάμνησή της το 1493 (HARTMAN SCHEDEL: CONSTANTINOPLE, published in Nuremberg, 1493). Διακρίνονται τρεις ανεμόμυλοι.

.

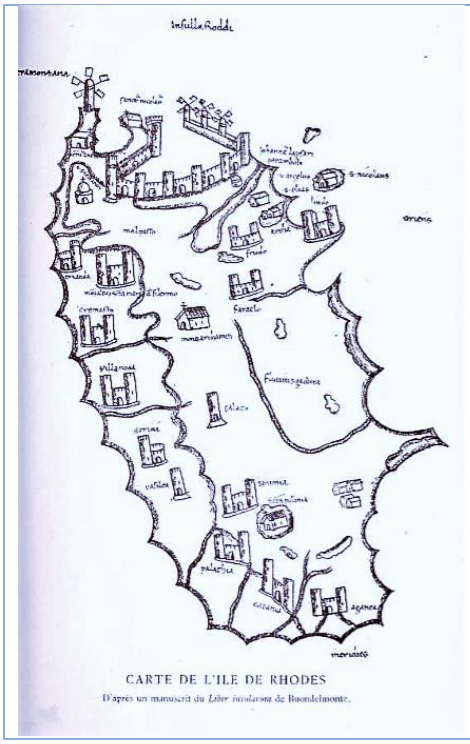

Χάρτης νήσου Ρόδου του Μπουοντελμόντι (1420). Στην είσοδο του λιμανιού της Ρόδου απεικονίζονται 4 ανεμόμυλοι. Ο χάρτης αυτός είναι από το βιβλίο: «Le Voyage Outremer (Egypt, Mont Sinay, Palestine)" De Jean Thenaud (1512)

.

Απεικόνιση Κωνσταντινούπολης στο Χρονικό της Νυρεμβέργης το οποίο εκδόθηκε 40 χρόνια μετά την άλωση της πόλης, το 1493. Διακρίνεται και ένας ανεμόμυλος

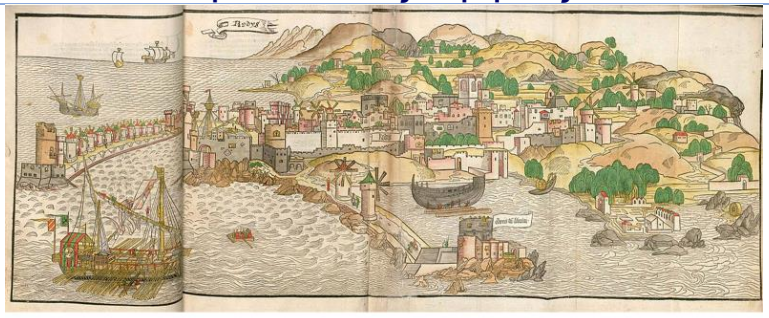

Η πόλη και οι ανεμόμυλοι της Ρόδου (Rodis) το 1483 από τον Γερμανό ιερομένο και περιηγητή Μπέρνχαρντ φον Μπράιντενμπαχ (Bernhard von Breydenbach) "Reisebeschreibung ins Heilige Land» , "Peregrinationes in Terram Sanctam" (Journey to the Holy Land) 1483-- 1st german edition, Mainz 1486.

Ρόδος, απεικόνιση πόλης και ανεμόμυλων, Bernard von Breydenbach 1486

.

Ρόδος, απεικόνιση πόλης και ανεμόμυλων, Konrad von Grünenberg (1487)

Rhodes from Schedelsche Weltchronik. Schedel's World History ("Nuremberg Chronicle"), 1493

.

Ταχυδρομική κάρτα των ανεμόμυλων Ρόδου, κάπου το 1910

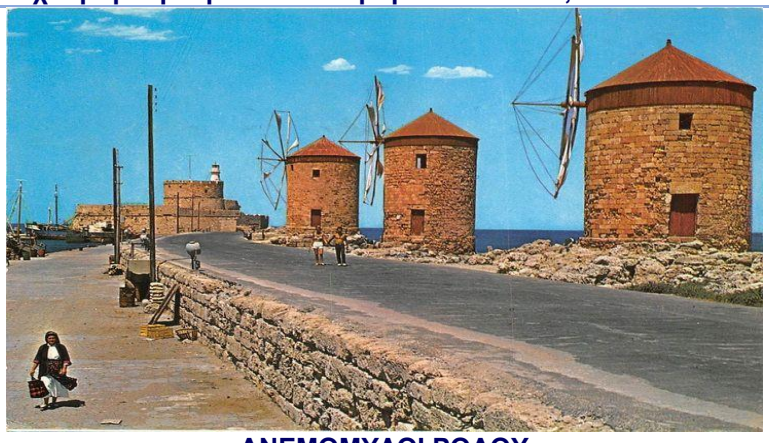

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΡΟΔΟΥ

.

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΡΟΔΟΥ 1910

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΡΟΔΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Οι αιγαιοπελαγίτικοι ανεμόμυλοι (Χίου, Ρόδου κ.λπ.) για το άλεσμα είναι όμοιοι με τους Κρητικούς, δηλαδή με οριζόντιο άξονα περιστροφής, συνήθως μονόκαιροι (χωρίς πηδάλιο περιστροφής) και με πέτρινο πύργο. Απλά εδώ ο πύργος είναι συνήθως διώροφος και κυλινδρικού σχήματος.

.

Ναύπλιο 1664, BUSBECK, Avgerii Gislenii von. Vier Sendschreiben der Türkischen Bottschaft, welche von dem Röm. Keyser Ferdinand dem I. an Solimann, damaligen Türkischen Keyser ihm aufgetragen worden..., Νυρεμβέργη, Michael und Friederich Endtern, 1664.

ΠΑΤΜΟΣ 1681, STRUYS, Jan Janszoon. Les Voyages de Iean Struys en Moscovie, en Tartarie, aux Indes et en d'autres pays étrangers, Άμστερνταμ, Chez la Veuve Iacob van Meurs, 1681

.

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΠΑΤΜΟΥ (ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ 1588)

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΜΥΚΟΝΟΥ

.

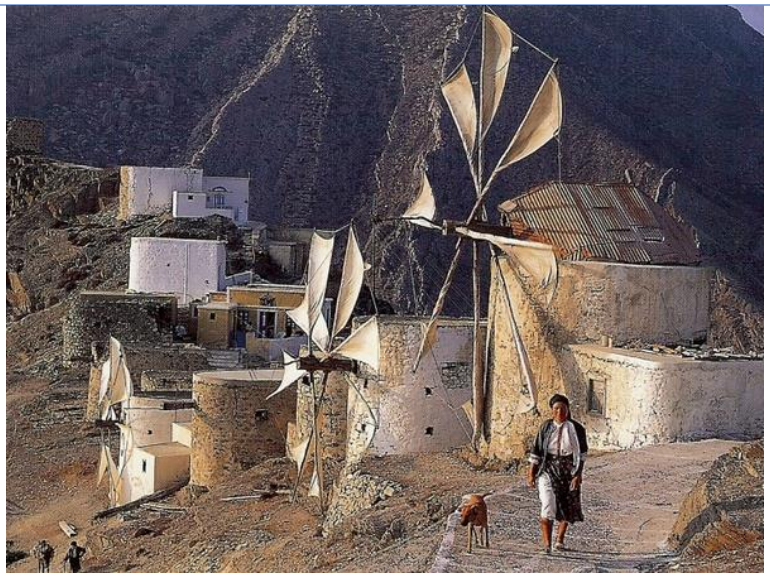

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΌΛΥΜΠΟΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ

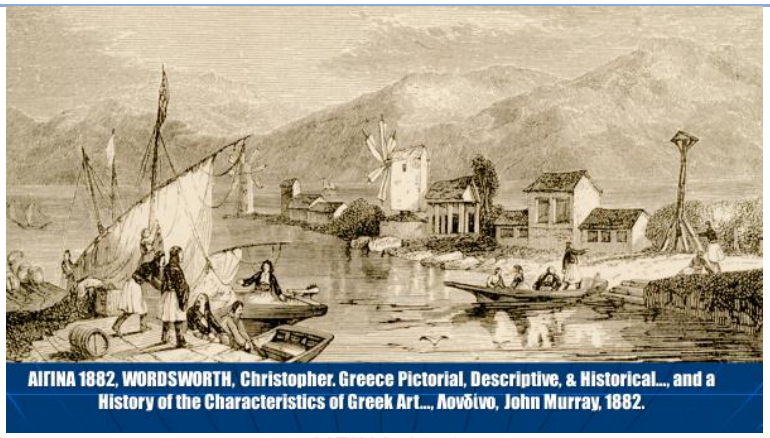

ΑΙΓΙΝΑ 1882

.

ΧΙΟΣ 1688, DAPPER, Olfert. Naukeurige Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee, Waesbergen, Boom, Someren, Goethals, 1688

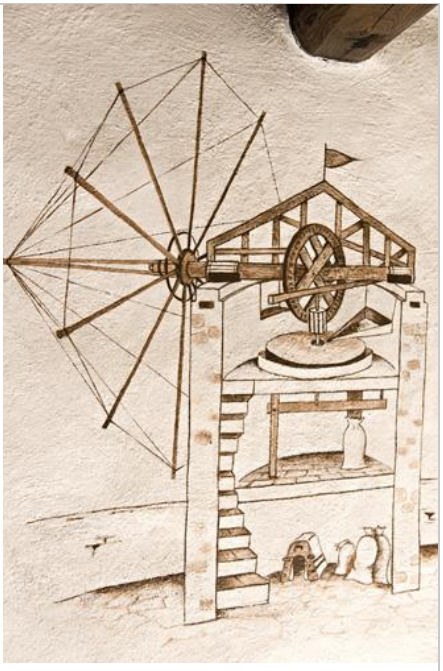

Ροδίτικος ανεμόμυλος (οριζοντίου άξονα περιστροφής) για άλεση σιτηρών.

.

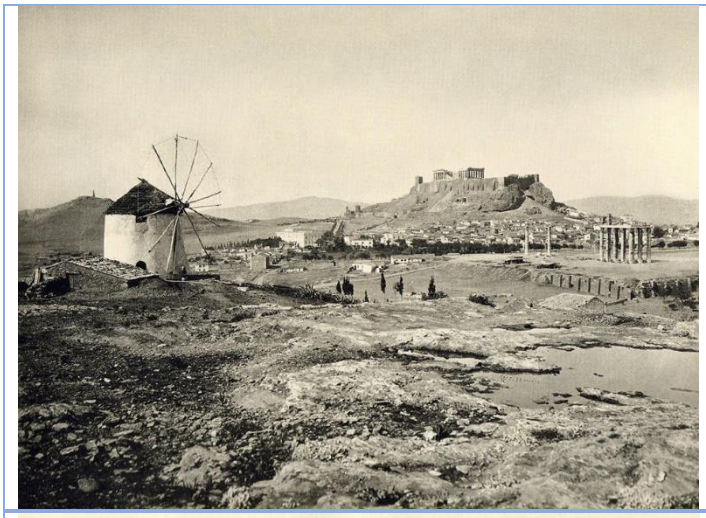

Αθήνα 1869

Αθήνα, Ναός Ολυμπίου Διός 1890. Διακρίνεται και ένας ανεμόμυλος (J. P. Mahaffy..., Λονδίνο, The Religious Tract Society, 1890.)

5. ΟΙ ΑΛΕΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΛΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ

Οι ανεμόμυλοι με οριζόντιο άξονα περιστροφής, ανάλογα με τη χρήση – κατασκευή τους, διακρίνονται βασικά σε δυο είδη, σε αυτούς για την άντληση ύδατος(ανεμαντλίες) και σε αυτούς για το άλεσμα καρπών σιτηρών, ελιών κ.α.) (αλευρόμυλοι, λιοτρίβια κ.α.).

ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΑΛΕΣΜΑ

.

Οι αλεστικοί ανεμόμυλοι ή άλλως αλευρόμυλοι, λιοτρίβια κ.α. έχουν μεγάλο πέτρινο πύργο, ήτοι στεγάζονταν σε μεγάλο και υψηλό οίκημα, πεταλόσχημο ή κυλινδρικό, μονώροφα ή διώροφα κτίριο (πύργο), στην κορυφή του οποίου βρίσκεται ο οριζόντιος άξονας περιστροφής με τη φτερωτή και το σύστημα μετάδοσης της κίνησης. Στο κάτω μέρος του πήργου βρίσκονται οι μυλόπετρες, όπου γίνεται η άλεση των καρπών (ελιών ή σιτηρών). Στους ανεμόμυλους για την άλεση σιτηρών ο άξονας περιστροφής (κοινώς αξόνι) είναι ένας μεγάλος κορμός δένδρου τοποθετημένος στην κορφή του πύργου, παράλληλα και αντίθετα με τη φορά του ανέμου και ο οποίος πατά σε δύο κατάλληλα διαμορφωμένες υποδοχές (μαξιλάρια). Στην αρχή του υπάρχει η φτερωτή, η οποία λαμβάνει την ανεμοπίεση και περιστρέφει το αξόνι. Το αξόνι μεταδίδει πολλαπλασιαστικά την κίνηση στο βασιλικό (η ρόδα έχει 60 δόντια και η ανέμη 12) και το βασιλικό περιστρέφει την παναριά. Η φτερωτή έχε 10-12 ξύλινα δοκάρια (ως τα κατάρτια στα πλοία) ακτινωτά τοποθετημένα και κάθετα στον άξονα ,που έχουν τριγωνικά πανιά από καραβόπανο καρφωμένα επάνω τους, τα οποία με τη βοήθεια του ανέμου περιστρέφουν τον άξονα και ο άξονας με τη σειρά του την πάνω μυλόπετρα με τη βοήθεια ενός τροχού. Η ταχύτητα της περιστροφής του ανεμόμυλου εξαρτάται από την ποσότητα των πανιών που είναι απλωμένα, κάτι όπως συμβαίνει και με την ταχύτητα στο καράβι. Το σιτάρι (ή το κριθάρι κ.τ.λ.) τοποθετείται στην κοφινάδα, που είναι σαν ξύλινο χωνί, η οποία συνδέεται με τον «ταϊστή» , μια σέσουλα που οδηγεί το σιτάρι στη μυλόπετρα. Το αλεσμένο σιτάρι, το αλεύρι, συγκεντρώνεται σε τσουβάλια ή στην αλευροκασέλα.

Το άλεσμα του ανεμόμυλου γίνεται από τις μυλόπετρες . Οι μυλόπετρες είναι δύο, σχήματος κύκλου, ανάμεσα των οποίων περνούν οι σπόροι (σιτάρι , καλαμπόκι, κριθάρι και) , για να αλεστούν, δηλ. να γίνουν είτε αλεύρι ειτε πολτός κ.α. Οι μυλόπετρες κατασκευάζονται από σκληρή πέτρα ,όπως ο γρανίτης, ο ψαμμόλιθος ,ο βασάλτης ,ο πορφυρίτης ,ο χαλαζίας . Η εσωτερική επιφάνεια κάθε μιας είναι ελαφρά κοίλη προς το κέντρο , ώστε να σχηματίζεται κοιλότητα ,ενώ οι δυο τους εφάπτονται όσο πλησιάζουν προς την περιφέρεια. Η κάτω μυλόπετρα είναι ακίνητη και η πάνω περιστρέφεται με τη βοήθεια της καλούμενης ρόδας , ενός ξύλινου οδοντικού τροχού που εφάπτεται με τον άξονα περιστροφής (αξόνι) - φτερωτή.

Η μετάδοση της κίνησης στην πάνω μυλόπετρα (παταριά) γίνεται από ένα κατακόρυφο άξονα ,το βασιλικό ,που το κάτω μέρος του στηρίζεται στο πατάρι του μύλου και ανεβοκατεβαίνει με μια μανιβέλα ανάλογα με το πόσο ψιλό αλεύρι θέλει ο μυλωνάς. Στο πάνω μέρος του ,το βασιλικό στηρίζεται σε ένα οριζόντιο ξύλο, το ζυγό. Ο

.

κατακόρυφος άξονας έχει ενσωματωμένο ένα ξύλινο κυλινδρικό γρανάζι με 12 τις περισσότερες φορές δόντια ,που λέγεται φανάρι ή ανέμη. Κάθετα στον κατακόρυφο άξονα βρίσκεται ένας οριζόντιος ,το αξόνι. Ένα ξύλινο γρανάζι ,η ρόδα, είναι προσαρμοσμένο κάθετα στο αξόνι και περιστρέφεται μαζί με αυτό. Η ρόδα έχει διάμετρο 2μ και συμπλέκεται με το φανάρι.

ΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΛΗΣΗ (ΑΝΕΜΑΝΤΛΙΕΣ)

Οι ανεμόμυλοι για την άντληση ύδατος είναι δυο λογιών. Αυτοί που με τον οριζόντιο άξονά τους κινούν μια αντλία ή άλλως τρόμπα που με το έμβολό της ανεβάζει πιο ψηλά το νερό και αυτοί που με τον οριζόντιο άξονά τους κινούν μια ροδάνα που περιμετρικά έχει σκαφίδια που ανεβάζουν πιο πάνω το νερό.

Λασιθιωτικοα ανεμόμυλος. Ο οριζόντιος άξονας περιστροφής του έχει στη μέση ένα τσάκισμα ως το γράμμα _Π_ που ανεβοκατεβάζει με την περιστροφή του το έμβολο της αντλίας.

6. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ

Α. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΑΛΕΣΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ (ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ)

Οι κρητικοί αλεστικοί ανεμόμυλοι ή άλλως αλευρόμυλοι είναι όλοι με πέτρινο πεταλόσχημο πύργο, με οριζόντιο άξονα περιστροφής και με ιστία που είναι όμοια με αυτά των καραβιών (τύπου φλόκο). Είναι όμοιοι με τους Αιγαιοπελαγίτικους (Ρόδου, Μυκόνου κ.λπ.), καθώς και με πάρα πολλούς από τους ευρωπαϊκούς και εντελώς διαφορετικοί με τους ανεμόμυλους της Ασίας (Περσίας, Αφγανιστάν, Κίνας κ.λπ.), αφού οι κρητικοί είναι με οριζόντιο άξονα περιστροφής και προμετωπικά ιστία, ενώ οι ασιατικοί είναι με κάθετο

.

άξονα περιστροφής, καθώς και με πλαγιομετωπικά ιστία (ήτοι όμοια με αυτά της περιστρεφόμενης πόρτας ή της ανέμης για το νήμα).

Μάλιστα, επειδή ανεμόμυλοι υπάρχουν από πολύ παλιά στην Κρήτη, επειδή οι ανεμόμυλοι της Κρήτης διαθέτουν φτερωτή (κατάρτια – ιστία), που είναι επακριβώς όμοια με αυτή των πλοίων (τύπου φλόκο) και επειδή τα ιστία των πλοίων επινοήθηκαν επί Μίνωα στην Κρήτη (βλέπε *Παυσανίας*: «Ελλάδος Περιήγησις Βοιωτικά», 11, 4-6), πολλοί θεωρούν και έτσι είναι ότι ο πρακτικός ανεμόμυλος για το άλεσμα των σιτηρών με οριζόντιο άξονα περιστροφής επινοήθηκε στην Κρήτη. Για παράδειγμα οι αρχαιολόγοι Μάνος Μικελάκης και Μαρίνα Καραβασίλη στο σύγγραμμά τους «Οροπέδιο Λασιθίου: Το πρώτο Αιολικό πάρκο της Ελλάδας» (Αρχαιολογία και Τέχνες 77), σχετικά με τους Λασιθιώτικους ανεμόμυλους, αναφέρουν τα εξής: <<Η γενέτειρα του Δία (το Οροπέδιο Λασιθίου όπου παλιότερα υπήρχε το μεγαλύτερο μυλοτόπι στον κόσμο) αποτελεί το συνδετικό κρίκο μιας μακράς παράδοσης για την αξιοποίηση των αιολικών συστημάτων, που ανάγεται στο Δαίδαλο και στον Ίκαρο. Ο Δαίδαλος ήταν από τους σημαντικότερους τεχνουργούς και εφευρέτες της αρχαιότητας. Σ' αυτόν αποδίδεται , ανάμεσα σε άλλα, η ανακάλυψη των ιστίων στα πλοία. Η χρήση των ψάθινων, αρχικά, δερμάτινων ή πάνινων, αργότερα, ιστίων στα πλοία αποτέλεσε την πρώτη εφαρμογή της αεροδυναμικής από τον άνθρωπο και έθεσε τις βάσεις για την εκμετάλλευση της αιολικής ενέργειας τόσο στη ναυσιπλοΐα όσο και σε άλλες εφαρμογές, όπως ο ανεμόμυλος και η αν ανεμοκίνητη αντλία>>.

Η ως άνω άποψη είναι σωστή, αφού τα ιστία είναι κάτι που μόνο θαλασσινός λαός, όπως οι Κρήτες και γενικά οι Έλληνες, μπορούσε να επινοήσει, αλλά και να χειριστεί σε άλλες περιπτώσεις (ανεμόμυλους). Δεδομένου και του ότι αφενός οι Κρητικοί αντλητικοί ανεμόμυλοι είναι μοναδικοί στον κόσμο, τοπικής επινόησης, και δεδομένου ότι ο αρχαιότερος μνημονευόμενος κατασκευαστής ανεμόμυλου στον κόσμο ήταν Έλληνας, ο Ήρων ο Αλεξανδρινός (3ος π.Χ. – 1ος αι. μ.Χ.) , που όμως αυτός κατασκεύαζε ανεμόμυλους για να παίζονται υδραυλικοί αυλοί, άρα πράγματι οι ανεμόμυλοι για το άλεσμα των σιτηρών είναι και αυτοί έργο ελληνικό και δη Κρητικό.

Ο καθηγητής Πανεπιστημίου του Λίβερπουλ N. G. Galvert γράφει χαρακτηριστικά: «Για τους ανεμόμυλους του ο Κρητικός επικαλέστηκε μια παλιά φιλοσοφία σχετικά με τη δύναμη του ανέμου, εκείνη του ιστιοφόρου…. Οι γνώσεις του είναι βαθιές μολονότι άγραφες. Η θέση των ανεμόμυλων της Αμπέλου αποκαλύπτει μια εκτίμηση για την κίνηση του ανέμου σπουδαιότατη…. Δημιουργώντας ένα θέαμα που δεν υπάρχει όμοιο… Εργαστηριακές δοκιμές μας δείχνουν ότι καμιά από τις μηχανές που κατασκεύασε ο άνθρωπος δεν μπορεί

.

να έχει τόση απόδοση σε σχέση με τόση μικρή δαπάνη και κόπων και υλικών.»

Οι Κρητικοί ανεμόμυλοι υπάρχουν αποδεδειγμένα στο νησί ήδη από το 1328 μ.Χ., δηλαδή ήδη επί εποχής Ενετών, όπως προκύπτει από τα κατάστιχα των νοταρίων του Χάνδακα (Notai di Candia = NdC) που βρίσκονται στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (βλέπε Χαρ. Γάσπαρης: «Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη, 13ος - 14ος αι»), κάτι που σημαίνει ότι οι εν λόγω ανεμόμυλοι είναι από τους παλαιότερους στον κόσμο, αφού δεν υπάρχουν αποδείξιμες παλιότερες μνείες ανεμόμυλων για άλλα μερη. Υπάρχουν μνείες μόνο για ανεμόμυλους με κάθετο άξονα περιστροφής στην Περσία, όμως οι ανεμόμυλοι αυτοί είναι άλλου είδους.

Σε συμβόλαιο ενοικίασης γης που έγινε το έτος 1328 στο μπούργκο του Χάνδακα (borgo = Οχυρωματικός δήμος επι Ενετών, στον οποίο όσοι έμεναν εκεί είχαν συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις) αναφέρεται ότι: «... moìendino a vento, sicut sint alia molendina, qui sunt ibiprope sita in burgo Candide ….» (NdC, b. 244, 72v). Επίσης σε διάταγμα του 1365 αναφέρεται ότι οι μυλωνάδες ανεμόμυλων ή υδρόμυλων («..molendinarii in molendinis a vento et acqua…») της Κρήτης επί Ενετοκρατίας, θα πρέπει να εισπράττουν μόνο 6 γρόσια για κάθε φόρτωμα σιταριού πού άλεθαν. Το φόρτωμα, σύμφωνα με το ίδιο διάταγμα, υπολογιζόταν σέ 220 λίβρες. Σέ περίπτωση παράβασης ό μυλωνάς κατέβαλλε πρόστιμο 10 υπερπύρων και επέστρεφε τόσο αλεύρι όσο ζύγιζε το φόρτωμα πού είχε παραλάβει στο μύλο (Αρχεία Duca di Candia. Bandi (1313-1329), εκδ. Paola RattiViu1ieh, Fonti per la storia di Venezia, sez. I-Archivi Pubblici, Βενετία 1965), Χαρ. Γάσπαρης: «Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη, 13ος - 14ος αι».

Η έκθεση του Ενετού Δούκα της Κρήτης Filippo Pasqualigo του 1594 μάς πληροφορεί ότι τα σιτηρά του Χάντακα (Ηρακλείου Κρήτης) αλέθονταν στους νερόμυλους του 'Αλμυρού και σέ κάμποσους ανεμόμυλους, πού βρίσκονταν στο Μαρουλά (τη σημερινή Χρυσοπηγή-Πόρο) και στον Κατσαμπά. Χρησιμοποιούνταν όμως για το σκοπό αυτό και χερόμυλοι (Βλ. Στερ· Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας, τ. III.)

Η έκθεση του Ενετού Δούκα της Κρήτης Dolfin Venier του 1610 αναφέρει ότι τότε ο Δούκας αυτός συνιστούσε να γίνουν στην Κρήτη κατά τους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο ιπποκίνητοι μύλοι για το άλεσμα των σιτηρών, επειδή τότε δε φυσούν άνεμοι και δεν υπάρχουν τρεχάμενα νερά και οι ανεμόμυλοι και οι υδρόμυλοι δεν επαρκούσαν για την άλεση των σιτηρών («molini, cosl da aqua, come da vento») δεν μπορούν να εξυπηρετήσουν τις σχετικές ανάγκες («Nelli

.

mesi di Settembre, et Ottobre si prova incommodo notabile delli molini, cosl da aqua, come da vento; perche nella totale diminutione clell'aque, el per le bonacie, che regnano ordinariamente in quel tempi, e impossibile prevalersene;….») (Βλ. Στερ· Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας τ. ΙΙ και ΙΙΙ, Έκθεση Δούκα Dolfin Venier 1610).

Χάνδακας (Ηράκλειο Κρήτης) 1415 μ.Χ., Βενετοκρατία του Χριστ. Μπουνδεμόνδι, στον οποίο διακρίνονται τρεις ανεμόμυλοι. Candia, Descriptio insulae Cretae, Cristoforo Buondelmonti,1415, Cod. plut.29-41, fol.17r.

ΟΙ ΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΟΙ ΑΛΕΣΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ (ΑΛΕΥΡΟΜΥΛΟΙ)

Οι Λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι για το άλεσμα σιτηρών ή άλλως αλευρόμυλοι είναι αφενός με ξύλινο οριζόντιο άξονα περιστροφής, ο οποίος είναι τοποθετημένος πάνω σε πέτρινο πύργο σε σχήμα πετάλου και αφετέρου μονόκαιροι ή άλλως μονόπαντοι ή αξε(σ)τροχάρηδες (δηλαδή δεν έχουν τιμόνι, άρα και δυνατότητα περιστροφής της φτερωτής τους ανάλογα με την κατεύθυνση του ανέμου). Εξαίρεση αποτελούν ένα δυο που είχαν κτιστεί τελευταία, οι οποίοι είχαν σύστημα περιστροφής και ο πύργο τους δεν ήταν πεταταλόσχημος, αλλά κυλινδρικός. Η φτερωτή των λασιθιώτικων ανεμόμυλων αποτελείται από 10 ακτινωτούς ξύλινους βραχίονες (κατάρτια, τα καλούμενα αντενάκια) που καρφώνονται στο αρχικό μέρος του άξονα (στο σημείο που καλείται κεφαλάρι). Στο μέσο του άξονα περιστροφής υπάρχει μεγάλος ξύλινος οδοντωτός τροχός που περιστρέφει με τα δόντια (γρανάζια) του ένα άλλο μικρότερο που έχει φατνία και

.

εκείνος (που είναι κολλημένος επάνω στον άξονα της επάνω μυλόπετρας) την επάνω μυλόπετρα του μύλου.

Το σπουδαιότερο μυλοτόπι στο Οροπέδιο Λασιθίου για το άλεσμα των σιτηρών βρισκόταν στη θέση «Αυχήν ή Σελί της Αμπέλου», το οποίο βρίσκεται λίγο πιο πάνω από το χωριό Κερά και βόρεια του χωριού Λαγού. Το συναντάμε μπαίνοντας στην κύρια είσοδο του Λασιθίου, από την πλευρά Ηρακλείου. Πρόκειται για 26 αλευρόμυλους με πέτρινο πεταλόσχημο πύργο, κτισμένοι στη γραμμή του αυχένα δεξιά και αριστερά της εισόδου και μονόκαιροι ή αξε(σ)τροχάρηδες = χωρίς τιμόνι περιστροφής). Είναι προσανατολισμένοι βόρεια-βορειοδυτικά μια και από αυτή τη διεύθυνση φυσάει συνήθως ο αέρας στην περιοχή. Ο πύργος σε κάποιους, στους παλαιότερους, από αυτούς είναι δίπατος .Το κάτω πάτωμα, το κατώι , χρησίμευε αφενός για τη συγκέντρωση του σιταριού που θα αλεστεί και αφετέρου προσωρινή αποθήκευση του αλευριού κ.λπ.. Ο πάνω χώρος ,το ανώι, είναι ανεπτυγμένος σε 2 επίπεδα. Στο ψηλότερο από αυτά γινόταν όλες οι εργασίες του αλέσματος .Στο χαμηλότερο επίπεδο υπήρχε ο αναγκαίος εξοπλισμός.

Στην πανοραμική γραφική απεικόνιση του Οροπεδίου που σχεδίασε ο Fr. Basilicata το 1615 στη θέση «Αυχήν ή Σελί της Αμπέλου», δε βλέπουμε να σημειώνονται ανεμόμυλοι , σημειώνεται μόνο ένας μεγάλος νερόμυλος (MOLINO) στο ποτάμι του χωριού Κερά, οπότε οι ανεμόμυλοι αυτοί πρέπει να κτίστηκαν μετά, κάπου μεταξύ 1620 – 1669, όμως σε άλλα μέρη του Λασιθιού υπήρχαν από παλιότερα ανεμόμυλοι. Την εποχή αυτή οι Ενετοί είχαν φέρει στην Κρήτη πολλά στρατεύματα, για να την προστατέψουν από τους Τούρκους, και προ αυτού δημιουργήθηκε η ανάγκη εξεύρεσης σιτηρών και για να λυθεί το πρόβλημα μετέτρεψαν το Λασίθι από τόπο λιμνάζοντα σε σιτοβολώνα. Τότε οι Ενετοί χάραξαν οριζοντίως και καθέτως μεγάλα αποθετήρια αυλάκια, τα καλούμενα βάγκες ή λίνιες, και έτσι ο κάμπος αποξηράθηκε πλήρως. Ακολούθως το Λασίθι έγινε ο μεγαλύτερος σιτοβολώνας της Κρήτης.

Μερικοί λένε ότι οι εν λόγω ανεμόμυλοι στο Σελί της Αμπέλου κτίστηκαν μετά από την καταστροφή των ανεμόμυλων στη θέση Ζάρωμα από τους Τούρκους το 1866-67, κάτι που δεν είναι αληθές, γιατί από μια καταχώρηση στον Κώδικα της Μονής Καρδιωτίσσης (Κρητ, Χρον. Τομ. 18 σελ. 204) πληροφορούμαστε ότι το 1843 υπήρχαν 27 ανεμόμυλοι στην εν λόγω περιοχή. Τη δεκαετία του 1935 -1945 κατεδαφίστηκε ο ένας από αυτούς, για να περάσει ο αμαξωτός δρόμος και από τους 26 που έμειναν ο ένας μόνο μπορούσε να στραφεί προς όλες τις κατευθύνσεις που φυσούσε αέρας. Οι άλλοι ήταν μονόκαιροι. Οι περισσότεροι από αυτούς λειτουργούσαν όταν πήγαινα δημοτικό σχολείο στον Άγιο Γεώργιο Λασιθίου το 1954.

.

Οι αρχαιότεροι ανεμόμυλοι στο Οροπέδιο Λασιθίου ήταν αυτοί στη θέση Ζάρωμα. Αμνεμόμυλοι υπήρχαν επίσης και μέσα στο Οροπέδιο Λασιθίου, που λειτούργησαν κατά περιόδους. Στο χωριό Μαρμακετο υπήρχε ο καλούμενος μύλος του Ζαχαρία Σφακιωτάκη (Σφακιωτοζαχάρη), που ήταν κυλινδρικός και ο μόνος με σύστημα περιστροφής. Στο χωριό Τζερμιάδο υπήρχε ο μύλος του «Σπανού» (Σπανάκη) και του Στεφανή (Μαρκακη). Επίσης υπήρχε μύλος και στο χωριό Πινακιανό και στο χωριό Μέσα Λασίθι.

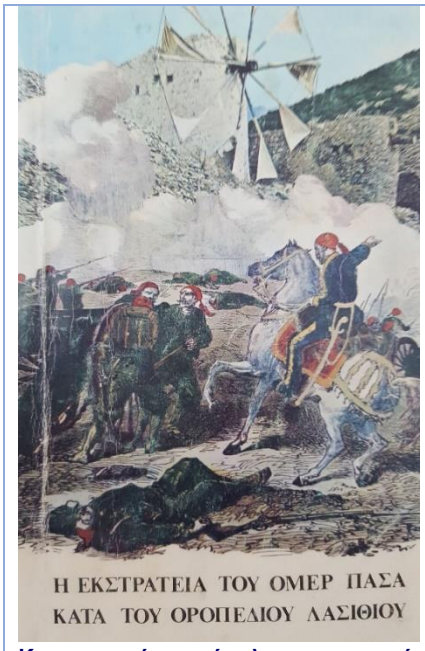

Καταστροφή ανεμόμυλων και σφαγή Λασιθιωτών από τους Τούρκους στη θέση Ζάρωμα του Λασιθίου στην επανάσταση του 1866 . Λιθογραφία από το αγγλικό περιοδικό Illustrated news τους έτους 1867.

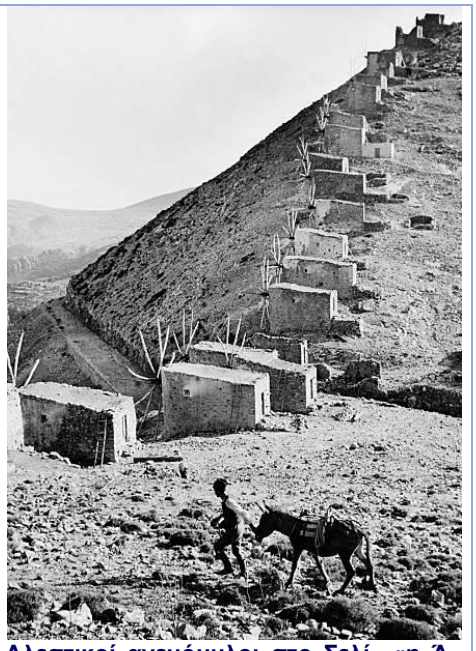

Αλεστικοί ανεμόμυλοι στο Σελί «η Άμπελος» Λασιθίου 1954. Saddle of the 30 windmills in the Lassithi mountains - Photographer: Bernd Lohse- 1954

Από το Γάλλο περιηγητή και καθηγητή Πανεπιστημίου V. RAVLIN πληροφορούμαστε ότι επισκέφθηκε το Οροπέδιο Λασιθίου από τις 3 έως τις 9 Σεπτεμβρίου 1845 και συνάντησε 23 μύλους, όλους σχεδόν εν ενεργεία στη θέση "Ζάρωμα" των νοτίων κλιτύων της Σελένας, μεταξύ Μαρμακέτου και Ποτάμων. Οι μύλοι αυτοί ήταν όλοι μονόκαιροι και ανήκαν κυρίως σε Μαρμακεθιανούς και Ποταμίτες. Κατά τη διάρκεια της μάχης του Λασιθίου το Μάη του 1867

.

(Αλεξάκης Ιωάννης, «Οι Ποτάμοι, το χωρίο μου», 1972) οι Τούρκοι πυρπόλησαν τους μύλους αυτούς και έκαψαν μαζί μ' αυτούς και όλους τους τραυματίες και ανήμπορους που είχαν καταφύγει εκεί, για να σωθούν. Το μυλοτόπι εγκαταλείφθηκε και μεταφέρθηκαν ορισμένοι από τους μύλους σ' άλλη τοποθεσία πιο κάτω, στου "Κατακαλού".

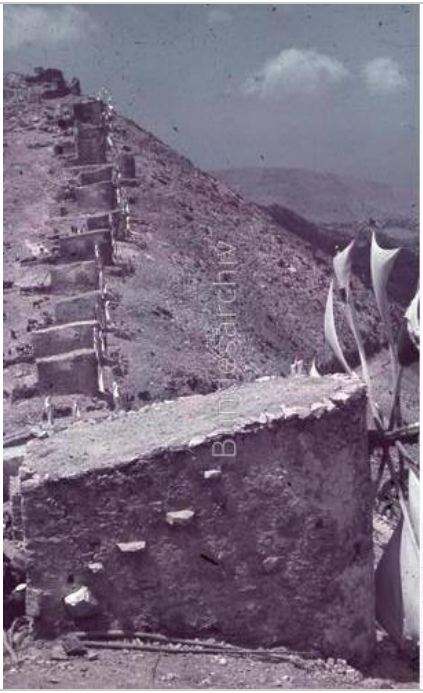

Ανεμόμυλοι σιτηρών στον αυχένα η Άμπελος Οροπεδίου Λασιθίου επι Γερμανικής κατοχής 1941-44, Bundes archive, foto Theodoros Scheerer

Με την Υπουργική Απόφαση ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/157/2298/29-1-1986 - ΦΕΚ 104/Β/14-3-1986 έχει γίνει χαρακτηρισμός ως έργων τέχνης των ανεμόμυλων που ευρίσκονται στη θέση "Σελί Αμπέλου" στο Οροπέδιο Λασιθίου Κρήτης και ως τέτοιων χρειάζονται ειδική κρατική προστασία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1469/1950, διότι αποτελούν ένα μοναδικό στην Κρήτη σύνολο ανεμόμυλων του τύπου "αξετροχάρης" ή "μονόπατος", τύπος που συναντιέται σπάνια στον Ελλαδικό χώρο, και γιατί είναι δείγματα μιας παλιάς τεχνολογίας που έχει χαθεί, ενώ συγχρόνως αποτελούν, αυτά καθ' αυτά σαν κτίσματα, έργα τέχνης σπάνιας αισθητικής. ΚΝ 5351/1932, άρθρο 52. Και Ν 1469/1950.

Ο Λασιθιώτης καθηγητής Πανεπιστημίου κ Μ. Κασσωτάκης («Το Λασίθι», Αθήνα 1977), σχετικά με τους αλευρόμυλους αναφέρει τα εξής: «Δεξιά κι αριστερά από το δημόσιο δρόμο που κόβει

.

εγκάρσια το βουνό υπήρχαν και λειτουργούσαν άλλοτε 26 ανεμόμυλοι που χρησίμευαν, για να αλέθουν οι Λασιθιώτες και οι άλλοι κάτοικοι της γύρω περιοχής τα σιτηρά τους. Οι ανεμόμυλοι δεν είναι ακριβώς γνωστό πότε χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά στην Κρήτη. Η ύπαρξή τους πάντως αναφέρεται στην περίοδο της Βενετοκρατίας. Ειδικότερα οι μύλοι της Αμπέλου μεταφέρθηκαν στην τοποθεσία αυτή στο τέλος του 19 αι. από την τοποθεσία Ζάρωμα που βρίσκεται κοντά στο χωριό Ποτάμοι. Στην αρχή είχαν φτερωτές από ψάθα.

Ανεμόμυλοι σιτηρών στον αυχένα η Άμπελος Οροπεδίου Λασιθίου επι Γερμανικής κατοχής 1941-44 (Photo by Theo M. Scheerer)

Αργότερα όμως το σύστημα αυτό εγκαταλείφθηκε και χρησιμοποιήθηκαν τα πανιά ….. Ανάμεσα στη Σελένα και του Ψαρού την κορφή, προέκταση του ορεινού όγκου που ακολουθεί ο δρόμος μας, βρίσκεται ο αυχένας Ζάρωμα. Στο μέρος αυτό υπήρχαν πριν από το 1867 10 ανεμόμυλοι που χρησίμευαν για να αλέθουν το στάρι, όπως κι εκείνοι της Αμπέλου. Εδώ σ’ αυτούς τους μύλους είχαν συγκεντρώσει κατά τη 10ήμερη μάχη του Λασιθιού, το Μάιο του 1867, τους

.

τραυματίες τους οι αγωνιστές των Ανατολικών Επαρχιών της Κρήτης. Όταν όμως οι Τούρκοι έφτασαν εδώ, πυρπόλησαν τους ανεμόμυλους και πάνω στις φλόγες τους έκαψαν τους τραυματίες. Οι μυλωνάδες έκτισαν καινούργιους μύλους, άλλους στο μυλοτόπι του Κατακαλού, άλλους στην Άμπελο».

Η Χρυσούλα Τζομπανάκη, αρχιτέκτονας και πρώην προϊσταμένη της 7ης Εφορείας Μνημείων του Υπ. Πολιτισμού, σχετικά με τους αλευρόμυλους, αναφέρει: «Το πλέον αξιόλογο συγκρότημα ανεμόμυλων που σώζεται στην Κρήτη βρίσκεται στο Σελί Αμπέλου στο Οροπέδιο Λασιθίου. Χτισμένο στην προς βορράν είσοδο του οροπεδίου Λασιθίου χαρακτηρίζει όλη την περιοχή. Πρόκειται για τους 24 σωζόμενους σήμερα (από τους 26 αρχικούς) ανεμόμυλους από τους οποίους οι 7 εκτείνονται νότια του δρόμου εισόδου προς το οροπέδιο και οι υπόλοιποι στη βόρεια πλευρά του. Όλοι οι μύλοι έχουν κατασκευασθεί στον τύπο του "μονόπαντου" ή "αξετροχάρη" ανεμόμυλου. Οι ανεμόμυλοι αυτοί χρησίμευαν, για να αλέθουν οι Λασιθιώτες και οι άλλοι κάτοικοι της περιοχής. Η ύπαρξή τους αναφέρεται από την εποχή της Ενετοκρατίας. Ειδικότερα οι μύλοι της Αμπέλου μεταφέρθηκαν στην τοποθεσία αυτή από το τέλος του 19ου αι. από τη θέση Ζάρωμα που βρίσκεται κοντά στο χωριό Ποτάμοι. Ο τύπος των μονόπαντων ανεμόμυλων που αλέθουν σε μία σταθερή θέση, δηλαδή σε μια κατεύθυνση του αέρα απαντά σήμερα στην Κρήτη και στην Κάρπαθο με ειδικό χαρακτηριστικό ότι οι κρητικοί είναι πιο επιμελημένοι και κομψοί».

Β. ΟΙ ΠΕΡΙΦΗΜΟΙ ΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΟΙ ΑΝΤΛΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ (ΑΝΕΜΑΝΤΛΙΕΣ)

Η άρδευση του κάμπου του Οροπεδίου Λασιθίου γινόταν μέχρι πρότινος με τους χιλιάδες, κάπου 10.000, ανεμόμυλους άντλησης ύδατος (ανεμαντλίες) που υπήρχαν εκεί και οι οποίοι αντλούσαν το νερό μέσα από πηγάδια. Οι ανεμόμυλοι αυτοί από τη μια προσέδιδαν στο τοπίο μια μοναδική φυσιογνωμία υψηλής αισθητικής αξίας και από την άλλη προσέφεραν μεγάλη βοήθεια στο ντόπιο αγρότη και συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της τοπικής, αλλά και γενικά της κρητικής οικονομίας.

Σήμερα οι περίφημοι αντλητικοί ανεμόμυλοι (ανεμαντλίες) του Οροπεδίου Λασιθίου, που με τα λευκά πανιά τους ήταν μέχρι πριν από λίγα χρόνια το σήμα κατατεθέν του, σήμερα έχουν εγκαταλειφθεί στη μοίρα τους! Ο αριθμός τους τείνει να εξαφανιστεί, λόγω του εκσυγχρονισμού (από τις βενζινοκίνητες και ηλεκτροκίνητες υδραντλίες), στερώντας έτσι από τον αναπτυσσόμενο τουρισμό ένα από τα κύρια στηρίγματά του και από το Λασίθι την ταυτότητά του.

.

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΠΑΤΑΤΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΩΝ ΑΝΕΜΟΜΥΛΩΝ (ΑΝΕΜΑΝΤΛΙΩΝ)

Η εισαγωγή της πατάτας στην Κρήτη και η επινόηση στη συνέχεια των ανεμόμυλων για την άντληση του ύδατος στο Λασίθι Κρήτης σχετίζονται με τις μεγάλες κρητικές επαναστάσεις κατά τα έτη 1866 – 1898 για την ελευθερία της Κρήτης.

Ειδικότερα οι πρώτοι κόνδυλοι πατάτας που εισάχθηκαν στην Κρήτη, σύμφωνα με τις εφημερίδες: «η Δίκτη αρ. φ. 36/1978 και «Ηράκλειον» αρ. φύλ. 15/18 – 11 – 1893), πήγαν στο Οροπέδιο Λασιθίου και τους οποίους έφερε εκεί από τη νήσο Νάξο ο εθελοντής στην επανάσταση του 1866 – 69 Γ. Ζερβουδάκης ή Γερο Δάσκαλος με σκοπό να καλύπτουν τη εκεί διαμονή - διατροφή του. Στη συνέχεια ο ίδιος, επειδή παρέμεινε ως δάσκαλος στο χωριό Ψυχρό του Οροπεδίου Λασιθίου, φύτεψε πρώτος στην Κρήτη το 1878 κάποιους από τους κονδύλους πατάτας στην περιοχή Άγιος Κύριλλος του χωριού Ψυχρό και από εκεί μετά οι πατάτες διαδόθηκαν και στο υπόλοιπο Λασίθι και στην υπόλοιπη Κρήτη. Η επινόηση και η χρησιμοποίηση λίγο μετά των ανεμόμυλων για το πότισμα των πατατο-φυτειών, οι κλιματολογικές συνθήκες και τα εδαφολογικά χαρακτηριστικά του Οροπεδίου Λασιθίου κατέστησαν σε σύντομο χρονικό διάστηκα το Οροπέδιο Λασιθίου ένα από τα σημαντικότερα πατατο-παραγωγικά κέντρα της Κρήτης και γενικά της Ελλάδος.

Στον κάμπο του Οροπεδίου Λασιθίου πριν από την εισαγωγή της πατάτας στην Κρήτη καλλιεργούνταν κυρίως σιτηρά (σιτάρι, κριθάρι κ.α.), όσπρια (φακές, αρακάς, φάβα κ.α.), που δεν χρειάζονται ιδιαίτερο πότισμα πλην μόνο αυτό της βροχής. Κοντά στα χωριά, στα καλούμενα «κηπούλια», καλλιεργούνταν και διάφορα κηπευτικά (λάχανα, ραδίκια κ.α.), τα οποία ποτίζονταν με νερό που ανασυρόταν από πηγάδια είτε με γεράνια είτε με χειροκίνητους ανασυρόμενους κουβάδες.

ΟΙ ΕΦΕΥΡΕΤΕΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (ΣΠΙΡΤΟΚΟΥΤΗΣ) ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ (ΜΑΡΚΟΣΤΕΦΑΝΗΣ)

Ο πρώτος κατασκευαστής - εμπνευστής των Λασιθιώτικων ανεμόμυλων , σύμφωνα με την παράδοση, αλλά και το βιβλία: Μ. Κασσωτάκης «Το Λασίθι», Π. Ι. Παπαδάκη και Γ. Μ. Ζάβρας: « Εμμ Χ. Παπαδάκης ή Σπιρτοκούτης ένα όνομα μια ιστορία») κ.α., ήταν ο ξυλουργός Εμμανουήλ Παπαδάκης ή Σπυρτοκούτης (1860 – 1913) από το χωριό Ψυχρό Λασιθίου, ο οποίος συνάμα είχε και πλούσια αντιστασιακή δράση εναντίων των κατακτητών Τούρκων. Ήταν

.

οπλαρχηγός, ο οποίος έπεσε στη Βόρειο Ήπειρο, στη Μάχη του Πήλουρι στις 27/1/1913

Οι ανεμόμυλοι για την άντληση ύδατος που έφτιανε ο Εμμ Παπαδάκης ήταν με ξύλινο πύργο, ο οποίος αποτελούνταν από τρεις ψηλούς δοκούς στην κορυφή των οποίων στερεώνονταν -τοποθετούνταν η φτερωτή με τον οριζόντιο άξονα περιστροφής) του εμβόλου της αντλίας του ύδατος. Ήταν μονόπαντοι ανεμόμυλοι, δηλαδή δεν είχαν δυνατότητα περιστροφής προς την κατεύθυνση τους αέρα. Προ αυτού είχαν το μειονέκτημα ότι δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν, όταν ο αέρας φυσούσε από άλλη κατεύθυνση από εκείνη που ήταν στραμμένοι .

Προ αυτού ο σιδηρουργός Στέφανος Μαρκάκης ή Μαρκοστεφανής από το χωριό Φαρσάρων αντικατέστησε τους τρεις ξύλινους δοκούς με τέσσερις σιδερένιες ραγές- δοκούς , στην κορυφή των οποίων στερεώνονταν-τοποθετούνταν με ένα επινοητικό τρόπο (πάνω σε δυο κουλούρες κλπ,) η φτερωτή, ο άξονας και το τιμόνι και έτσι οι ανεμόμυλοι τώρα είχαν τη δυνατότητα να περιστρέφονται και μάλιστα από μόνοι τους προς όλες τις κατευθύνσεις του αέρα, ανάλογα με την πνοή του ανέμου.

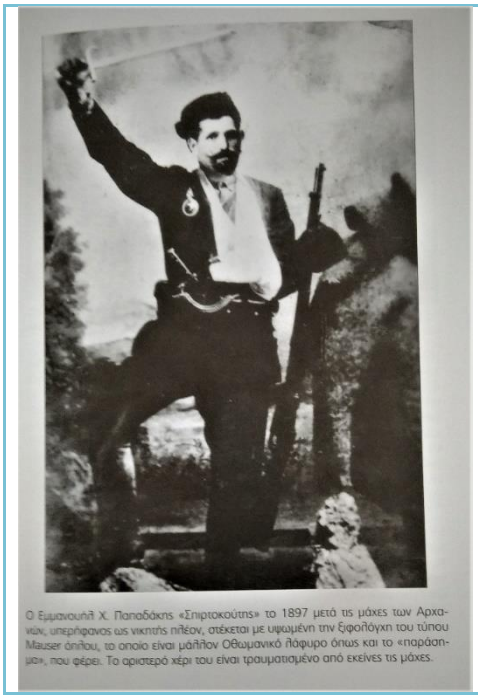

Ο Εμμανουήλ Χ. Παπαδάκης «Σπιρτοκούτης» το 1897 μετά τις μάχες των Αρχανών, υπερήφανος ως νικητής πλέον, στέκεται με υψωμένη την ξιφολόγχη του τύπου Mauser όπλου, το οποίο είναι μάλλον Οθωμανικό λάφυρο όπως και το «παράσημο», που φέρει. Το αριστερό χέρι του είναι τραυματισμένο από εκείνες τις μάχες.

Εμμανουήλ Παπαδάκης ή Σπιρτοκούτης, ο οποίος εκτός από εφευρέτης είχε και πλούσια αντιστασιακή δράση εναντίων των κατακτητών Οθωμανών. Ήταν οπλαρχηγός, ο οποίος έπεσε στη Βόρειο Ήπειρο, στη Μάχη του Πήλουρι στις 27/1/1913. Βλέπε: Π. Ι Παπαδάκη και Γ. Μ. Ζάβρας «Εμμ Χ. Παπαδάκης ή Σπιρτοκούτη, ένα όνομα μια ιστορία».

.

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΤΛΗΤΙΚΩΝ ΑΝΕΜΟΜΥΛΩΝ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Οι Λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι για την άντληση του ύδατος είναι επινοητικοί. Διαθέτουν φτερωτή ίδια με αυτή που έχουν αυτοί για το άλεσμα των σιτηρών, όμως δεν έχουν πέτρινο πύργο, όπως έχουν αυτοί για το άλεσμα, αλλά ξύλινο ή σιδερένιο πύργο. Επίσης δεν έχουν ξύλινο άξονα περιστροφής, αλλά σιδερένιο, ο οποίος έχει στη μέση του ένα τσάκισμα (την καλούμενη «γονάτιση»), που είναι όπως το σχήμα ---Π--- που με την περιστροφή του άξονα ανεβοκατεβάζει το έμβολο αντλίας νερού.

Οι μη λασιθιώτικοι αντλητικοί ανεμόμυλοι που υπήρχαν πιο πριν διαθέτουν και αυτοί φτερωτή που είναι ίδια με αυτή που έχουν οι αλεστικοί ανεμόμυλοι, όμως δεν έχουν ξύλινο ή σιδερένιο πύργο, αλλά πέτρινο και επίσης δεν ανεβοκατεβάζουνε έμβολο αντλίας, αλλά με τον άξονα περιστροφής τους, μέσω μιας τροχαλίας (οδοντωτό τροχό), περιστρέφουν μια μεγάλη ροδάνα με περιμετρικά σκαφίδια, τα οποία με την περιστροφή τους γεμίζουν με νερό, το οποίο ανεβάζουν ψηλότερα, όπου το χύνουν σε ένα αυλάκι εξαγωγής.

Ειδικότερα οι λασιθιώτικοι αντλητικοί ανεμόμυλοι έχουν οριζόντιο άξονα περιστροφής, όμως σιδερένιο και όχι ξύλινο, όπως έχουν οι ανεμόμυλοι για την άλεση σιτηρών, ο οποίος είναι τοποθετημένος στην κορυφή ενός ψηλού και σιδερένιου πύργου (αρχικά ο πύργος ήταν ξύλινος) και φτερωτή όμοια με αυτή των ανεμόμυλων για την άλεση σιτηρών. Ο σιδερένιος άξονας περιστροφής τους (το καλούμενο «αξόνι») έχει στη μέση του μια επινοητική τσάκιση (την καλούμενη «γονάτιση»), που είναι κάτι όπως το σήμα-γράμμα ___Π____, η οποία με την περιστροφή του άξονα ανεβοκατεβάζει το έμβολο της αντλίας νερού , το οποίο συνδέεται με την τσάκιση αυτή με την καλούμενη «ρόκα». η οποία έχει στην επάνω άκρη ένα

Η φτερωτή του λασιθιώτικου μύλου αποτελείται από 8 ακτινωτά ξύλινους βραχίονες (τα καλούμενα «αντενάκια», που αφενός εστιάζονται στο καλούμενο «κεφαλάρι» και αφετέρου είναι κάτι όπως τα κατάρτια στα πλοία), όπου καρφώνονται-δένονται τα ιστία (πανιά).

Οι Λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι για την άντληση του ύδατος στο τέλος του άξονα περιστροφής τους διαθέτουν ένα πηδάλιο (τιμόνι, που είναι μια τριγωνική κάθετη λαμαρίνα), που αυτόματα περιστρέφει τη φτερωτή - άξονα περιστροφής προς την εκάστοτε κατεύθυνση του αέρα με τη βοήθεια ενός άλλου απλού επινοητικού μηχανισμού.

Ο μηχανισμός αυτός αποτελείται από δυο επάλληλες σιδερένιες κουλούρες (στεφάνια), από τις οποίες μόνο η αποπάνω

.

περιστρέφεται (η άλλη συνδέεται σταθερά με τον πύργο) και πάνω στην περιστρεφόμενη βρίσκεται - στηρίζεται ο άξονας περιστροφής με την φτερωτή και το τιμόνι.

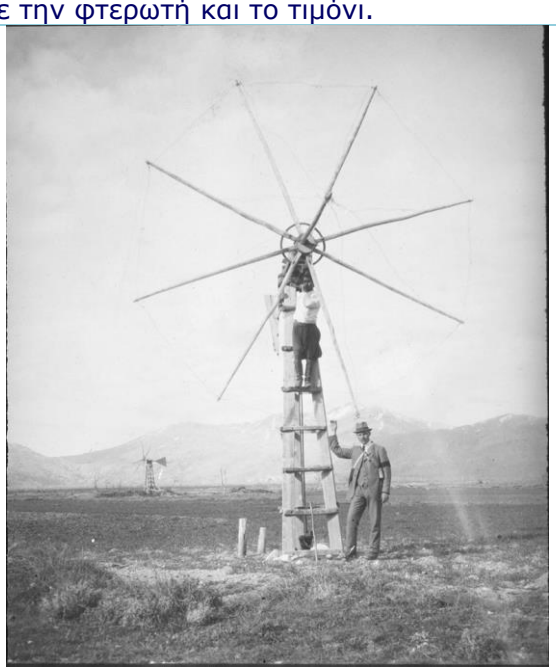

Λασιθιώτικος αντλητικός ανεμομυλος με τριποδο ξυλινο πύργο 1921. (Kreta. Windmühle auf der Lasithi-Ebene 1921 Architectural photography ETH, Geobotanical Institut, Foundation Rübel)

Ο άξονας περιστροφής κρατιέται μέσα από τα καλούμενα «μαξιλάρια» ή «ποστίτσια», τα οποία είναι τοποθετημένα εξ αντιθέτου πάνω στο περιστρεφόμενο σιδερένιο στεφάνι, .Το στεφάνι αυτό κάθεται - περιστρέφεται πάνω στην επιφάνεια του άλλου, που αυτό δεν κινείται και είναι κολλημένο πάνω στον πύργο του μύλου. Μεταξύ του πάνω και του κάτω μέρους της «στεφάνης» τοποθετείται σαπούνι ή γράσο για να κυλιέται εύκολα. Για να μην ξεφεύγει η πάνω από την κάτω κουλούρα, μπαίνει και τρίτη κουλούρα εσωτερικά και κάτω από τη μόνιμη, η οποία συνδέεται με την πρώτη.

Ο Λασιθιώτης καθηγητής Πανεπιστημίου κ Μ. Κασσωτάκης («Το Λασίθι», Αθήνα 1977), σχετικά με τους ανεμόμυλους Λασιθίου αναφέρει τα εξής: «Πάνω από 10.000 ανεμόμυλοι στριφογυρίζουν με τα κάτασπρα πανιά τους από το «μελτέμι» που κάθε μέρα, σ' όλη την περίοδο του καλοκαιριού, αρχίζει να φυσά στις 9 – 10 η ώρα το πρωί και σταματά καθώς ο ήλιος γέρνει προς τη Δύση. Οι μύλοι αυτοί χρησιμοποιούνται, για να αντλούν από τα πηγάδια το νερό με το οποίο οι Λασιθιώτες ποτίζουν πατάτες. Το οροπέδιο παράγει κάθε χρόνο γύρω στις 20.000 τόνους πατάτας και αρκετές ποσότητες φασολιών και άλλων κηπευτικών. Η καλλιέργεια της πατάτας στο Λασίθι χρονολογείται από τα τέλη του 19ου αι. Πρώτα στον κάμπο καλλιεργούνταν δημητριακά. Για το πότισμα των πατατών στο Λασίθι χρησιμοποιήθηκαν αρχικά τα γεράνια, αντίγραφα του αιγυπτιακού

.

SHADUF, ένας μακρύς, δηλαδή, ξύλινος μοχλός που διευκόλυνε την άντληση του νερού από το πηγάδι.

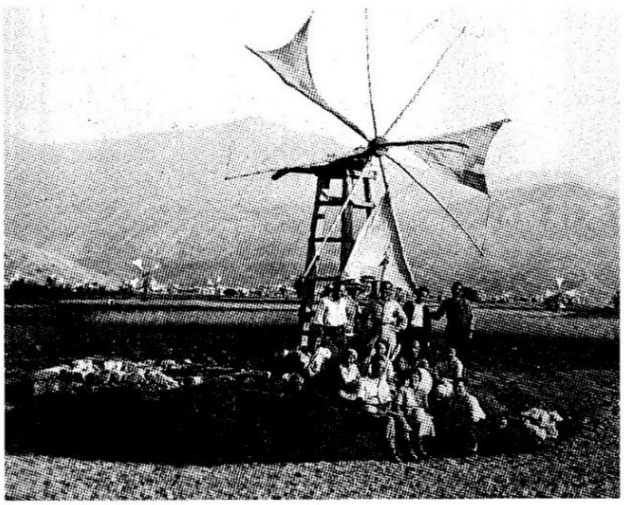

Μέλη του Ελληνικού Ορειβατικού Συνδέσμου «Ε.Ο.Σ.» Θεσσαλονίκης και ο Πρόεδρός του, ο γιατρός του Ψυχρού, Ν. Κασάπης, μπροστά από ένα ξύλινο αρδευτικό ανεμόμυλο του Οροπεδίου. Φωτογραφία 1931.

:Από το βιβλίο: Εμμ Χ. Παπαδάκης ή Σπιρτοκούτης, ένα όνομα μια ιστορία» Π. Ι. Παπαδάκη, Γ. Μ. Ζάβρας».

Στις αρχές του αιώνα μας τα γεράνια άρχισαν να αντικαθίστανται από πετρόκτιστους και κυρίως ξύλινους ανεμόμυλους που για πρώτη φορά άρχισε να φτιάχνει ο Ψυχριανός ξυλουργός Εμμ Παπαδάκης, γνωστός με το παρώνυμο Σπιρτοκούτης. Οι ανεμόμυλοι αυτοί είχαν το μειονέκτημα ότι δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν, όταν ο αέρας φυσούσε από άλλη κατεύθυνση από εκείνη που ήταν στραμμένοι Για το λόγο αυτό γρήγορα οι ξύλινοι ανεμόμυλοι αντικαταστάθηκαν από σημερινούς, σιδερένιους, που είχαν τη δυνατότητα να στρέφονται προς όλες τις κατευθύνσεις, ανάλογα με την πνοή του ανέμου. Εμπνευστής του σιδερένιου μύλου ήταν ο Στέφανος Μαρκάκης ή Μαρκοστεφανής από το χωριό Φαρσάρων. Ο Μαρκοστεφανής χρησιμοποίησε σιδερένιες γωνίες για την κατασκευή του πύργου του ανεμόμυλου κι έτσι μπορούσε να αυξήσει, όσο ήθελε το ύψος τους. Ένα κομμάτι από την ίδια γωνία γινόταν η στρογγυλή κουλούρα, πάνω στην οποία στηρίζεται και περιστρέφεται ο ανεμόμυλος. Και για να μπορεί ο μύλος να περιστρέφεται μόνος του κάθετα προς την κατεύθυνση του ανέμου, ο Λασιθιώτης «μάστορας» τοποθέτησε στην ουρά του μια τρίγωνη επιφάνεια από λαμαρίνα, το γνωστό τιμόνι».

Οι καινοτομίες του ξυλουργού Εμμ. Παπαδάκη ή Σπιρτοκούτη από το Ψυχρό Οροπεδίου Λασιθίου, τη γενέτειρα και του Δία, και του μαθητή του Στέφανου Μαρκάκη ή Μαρκοστεφανής από το χωριό Φαρσάρων ήταν η επινόηση - αντικατέστησα του ξύλινου άξονα περιστροφής του ανεμόμυλου για το άλεσμα των σιτηρων με σιδερένιο, ο οποίος με ένα τσάκισμα όπως το γράμμα __Π____

.

ανεβοκατεβάζει το έμβολο μιας αντλίας με τη βοήθεια μιας μακράς σιδερένιας ράβδου, ήτοι της καλούμενης «ρόκα». Συνάμα αντικατέστησαν τον ογκώδη κτιστό πέτρινο πύργο με μια μη ογκώδη, σιδερένια και τετράποδη κατασκευή (αρχικά ήταν ξύλινη και τρίποδη). Ακολούθως προσέθεσαν στο τέλος του οριζόντιου άξονα περιστροφής το καλούμενο «τιμόνι», μια τριγωνική επιφάνεια από λεπτή λαμαρίνα, το οποίο, με τη βοήθεια της καλούμενης «κουλούρας» (ο οριζόντιος άξονας του ανεμόμυλου, καθώς και τα μαξιλάρια του κάθονται επάνω σε μια σιδερένια κουλούρα, η οποία στη συνέχεια κάθεται επάνω σε μια άλλη σταθερή), διατηρεί τη φτερωτή του μύλου σταθερά προς την κατεύθυνση του ανέμου. Τέλος επινόησαν την καλούμενη «μεταδοτική», ήτοι ενός νέου είδους αντλίας που βοηθά να βγει το νερό από τα βαθιά πηγάδια.

Περίφημοι χαρκιάδες (= αυτοί που κατασκεύαζαν γεωργικά εργαλεία και ανεμόμυλους άντλησης ύδατος) ήταν ο Λέμπος από το οχωριό Αβρακόντε, ο Εμμ Τσουκάκης και ο Εμμ Σπανάκης ή Καραβαλής από τον Άγιο Γεώργιο, ο Μανώλης Χριστοφάκης ή Χαρκιάς από το Τζερμιάδων κ.α

ΓΝΗΣΙΟΣ ΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΟΣ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ (ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ), 1977

.

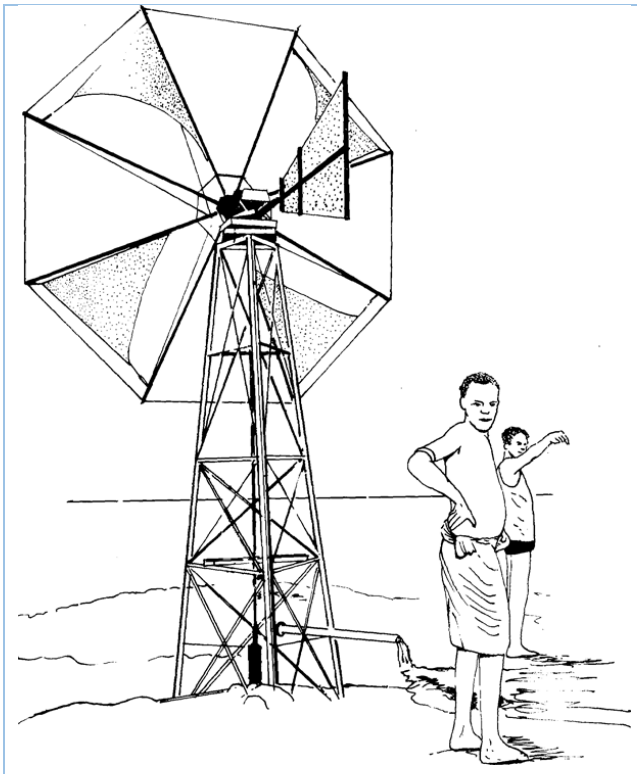

. Τύπος ανεμόμυλου (Λασιθιώτικος) που χρησιμοποιούνταν σε αρδευτικό πρόγραμμα στη νότια Αιθιοπία (Cretan' type of windmill used on an irrigation project in Southern Ethiopia), "Water lifting devices" by P.L. Fraenkel Director Intermediate Technology Power Limited Reading, UK, FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS, Rome, 1986

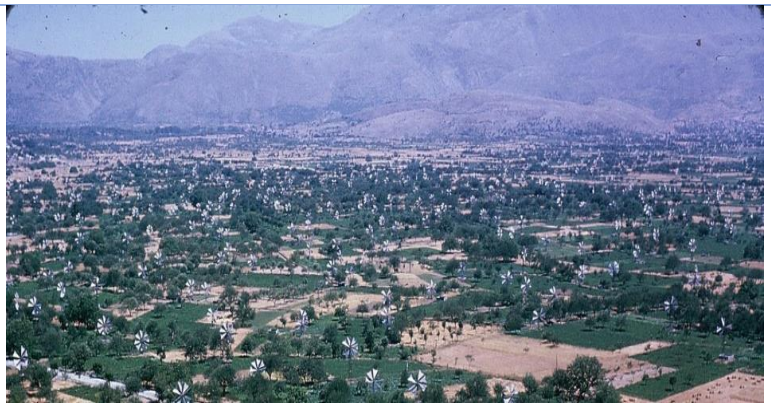

ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 1950-197

.

ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Λασιθιώτικος αντλητικός ανεμόμυλος. Ο σχεδιασμός του είναι μοναδικός, έτσι που τον κάνει να ξεχωρίζει μέσα από πολλούς άλλους παρόμοιους διεθνώς, και να αναφέρεται παγκοσμίως ως το ελληνικό μοντέλο ανεμόμυλου άντλησης ύδατος.

.

Γ. ΟΙ ΛΑΣΙΘΙΩΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΙ ΣΙΔΕΡΕΝΙΟΙ ΑΝΤΛΗΤΙΚΟΙ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΛΠ

Μετά που επινοήθηκαν οι αντλητικοί ανεμόμυλοι στο Οροπέδιο Λασιθίου Κρήτης, κάπου το 1866 – 1898, επινοήθηκαν και οι καλούμενοι αμερικάνικοι σιδερένιοι ανεμόμυλοι. Κατ' άλλους έγινε το αντίθετο. Ωστόσο όπως και να έχει το πράγμα, άλλο ειδος είναι οι μεν ανεμόμυλοι και άλλο είδος είναι οι άλλοι ανεμόμυλοι και συνεπώς άλλος ο εφευρέτης του ενός είδους και άλλος του άλλου είδους, ήτοι το ένα είδος δεν προέρχεται από το άλλο. Απλά και τα δυο είδη κινούν μια αντλία ύδατος.

.

Αμερικάνικος σιδερένιος ανεμόμυλος για άντληση ύδατος 1880.(José Mascurel and his family pose proudly near the windmill on their ranch in Hollywood, California, in the 1880s. Seaver Center for Western History Research, Los Angeles County Museum of Natural History.)

Καταρχήν οι λασιθιώτικοι και οι καλούμενοι σιδερένιοι αμερικάνικοι μύλοι για την άντληση του ύδατος είναι εντελώς διαφορετικοί από αυτούς που υπήρχαν παλιότερα, αφού οι λασιθιώτικοι και οι αμερικάνικοι ανεμόμυλοι κινούν έμβολο αντλίας, ενώ οι άλλοι, οι παλαιότεροι, κινούσαν μια μεγάλη ροδάνα που περιμετρικά έχει σκαφίδια, τα οποία με την περιστροφή αρπάζουν και μεταφέρουν το νερό ψηλότερα όπου το χύνεται σε ένα αυλάκι εξαγωγής. Στην Ολλανδία επίσης. υπάρχουν ακόμη ανεμόμυλοι που γυρίζουν μια ροδάνα με πτερύγια προκειμένου να απωθούν το νερό στα αντιπλημμυρικά κανάλια.

Κατά δεύτερον οι λασιθιώτικοι αντλητικοί ανεμόμυλοι έχουν φτερωτή ίδια επακριβώς με αυτή που έχουν οι ανεμόμυλοι για την άλεση σιτηρών, ήτοι με 8 ακτινωτές ξύλινες αντένες(κατάρτια) και ιστία από πανί, κάτι όπως αυτά στα καράβια (τύπου φλόκο). Απλά εδώ ο άξονάς περιστροφής είναι σιδερένιος και όχι ξύλινος , όπως έχουν οι αλεστικοί ανεμόμυλοι, και ο οποίος με μια τσάκιση που έχει στη μέση κινεί έμβολο αντλίας (στους αλεστικούς ανεμόμυλους έχουμε ξύλινο άξονα περιστροφής που περιστρέφει ένα οδοντωτό τροχό και εκείνος τις αλεστικές μυλόπετρες). Επομένως οι λασιθιώτικοι αντλητικοί ανεμόμυλοι προέκυψαν από τους αλεστικούς με αλαλαγή - μετατροπή του μηχανισμού τους.

.

Αντίθετα οι καλούμενοι αμερικάνικοι σιδερένιοι ανεμόμυλοι έχουν φτερωτή που δεν είναι όμοια με αυτή των αλεστικών, άρα και των Λασιθιώτικωνν και προ αυτούς δεν έχουν και όμοιο άξονα περιστροφής με αυτά που έχουν οι λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι για την άντληση του ύδατος. Διαθέτουν ειδική σιδερένια φτερωτή, η οποία έχει πολλά, 20 – 30, σιδερένια τετράγωνα ιστία, και ειδικό άξονα περιστροφής - μηχανισμό κίνησης της αντλία (ο μηχανισμός αυτός είναι με ρουλεμάν κ.α.)

Δ. Η ΑΝΤΛΙΑ, ΑΠΛΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΔΟΤΙΚΗ, ΚΑΙ Ο ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ ΤΗΣ

Η αντλία ή αρχαία ελληνικά «πυξίς» είναι επινόηση του Έλληνα μηχανικού Κτησίβιου ή (Κ)Τεσίβιου (285 π.Χ. - 222 π.Χ.) ο οποίος έζησε στην Αλεξάνδρεια επι εποχής που η Αίγυπτος ήταν Ελληνιστικό βασίλειο. Την αντλία αυτή μετά χρησιμοποίησε-τελειοποίησε ο Ήρων ο Αλεξανδρινός στην κατασκευή του ανεμόμυλου

Αρχικά στους λασιθιώτικους ανεμόμυλους χρησιμοποιούνταν η απλή εμβολοφόρος αντλία, η οποία κατασκευάζονταν με σωλήνες από λαμαρίνες ή από κάλυκες πυροβολικού του Α’ Παγκόσμιου Πολέμου κ.α. Μετά, επειδή οι Λασιθιώτικοι ανεμόμυλοι δε μπορούσαν με αυτή την αντλία να ανεβάζουν το νερό από μεγάλος βάθος, επινοήθηκε η καλούμενή «μεταδοτική αντλία». Η καλούμενη Λασιθιωτικη αντλία ή «μεταδοτική αντλία» αποτελείται καταρχήν από δυο σωλήνες από τους οποίους ο ένας είναι με μικρότερη διάμετρο (= αυτός που μπαίνει μέσα στο νερό και έχει μήκος μέχρι να φτάσει στον πυθμένα του πηγαδιού)) και ο άλλος με μεγαλύτερη διάμετρο , μέσα στον οποίο ανεβοκατεβαίνει το έμβολο της αναρροφητικής αντλίας και που έχει μήκος μόνο όσο το διάστημα ανεβοκατεβάσματος του εμβόλου. Η σύνδεσή των δυο σωλήνων γίνεται και με μια βαλβίδα (που τοπικά λέγεται «αναπνοή») , η οποία κατά την αναρρόφηση του εμβόλου ανοίγει και έτσι περνά μέσα στον επάνω σωλήνα το νερό και μετά, κατά την κάθοδο του εμβόλου, κλείνει, ώστε να μη φεύγει προς τα κάτω το νερό. Μια τέτοια βαλβίδα υπάρχει και στο ίδιο το έμβολο, στο κάτω ρέρος του, η οποία ανοίγει στην κάθοδο του εμβόλου, ώστε να περάσει μέσα το νερό και κλείνει κατά την άνοδο, ώστε να μη φύγει προς τα κάτω το νερό.

Ακολούθως ο μεγάλος εμβολοφόρος σωλήνας ενώνεται με ένα άλλο πιο μικρής διαμέτρου, ώστε εκεί να μη μαζευεται πολύ νερό και έτσι να ασκείται πίεση και στο έμβολο και στην άνοδο του νερού

.

Όταν ο άξονας περιστροφής του ανεμόμυλου ανυψώνει το έμβολο, λόγω του κενού που δημιουργεί η αναρρόφηση του εμβόλου κάτω από αυτό, ανοίγει η κάτω βαλβίδα και περνά το νερό πάνω από αυτή, και πάει στον επάνω σωλήνα, Όταν κατεβαίνει το έμβολο από τη μια ανοίγει η βαλβίδα του εμβόλου, για να περάσει το νερό που έχει αναρροφηθεί και από την άλλη κλείνει η κάτω βαλβίδα, λόγω της πτώσης του νερού, και έτσι το νερό που αναρροφήθηκε παραμένει εκεί όπου είχε ανυψωθεί εντός του επάνω σωλήνα. Ή επανάληψη οδηγεί το νερό στον επάνω μέρος του επάνω σωλήνα όπου υπάρχει μια οπή και από την οποία ένας άλλος σωλήνας οδηγεί το νερό στη στέρνα του μύλου.

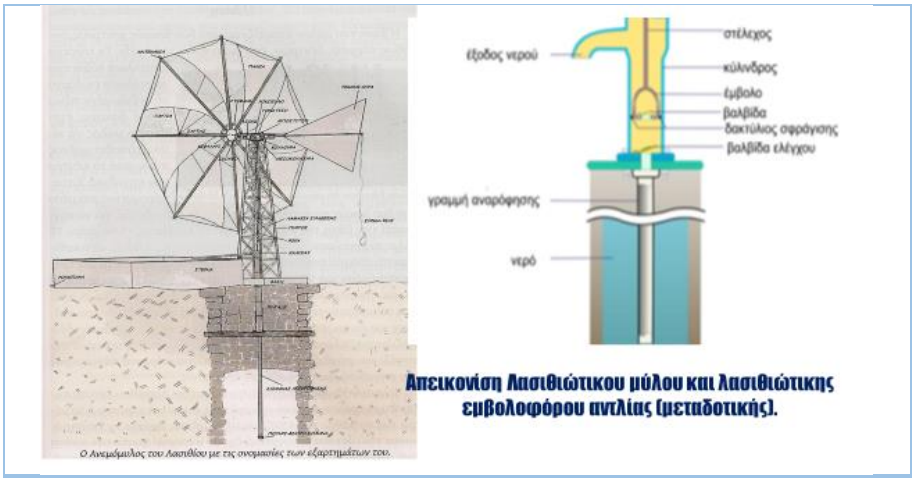

Ε. ΤΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΜΥΛΟΠΟΤΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΥΠΗΡΞΕ ΣΤΟ ΟΠΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Στο Οροπέδιο Λασιθίου Κρήτης (850 μ.), ένα από τα οροπέδια του περίφημου ιερού βουνού της Δίκτης (2148 μ.), του βουνού όπου γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας, υπήρχε μέχρι πρότινος το μεγαλύτερο μυλοτόπι («αιολικό πάρκο») στο κόσμο, κάτι που δε μου είναι άγνωστο, γιατί το έζησα και εγώ ο ίδιος.

Το 1931 οι ανεμόμυλοι, ξύλινοι και μεταλλικοί, έφταναν σε αριθμοί τις 3.000, όπως επισημαίνει ο Γεώργιος Δέλλιος, Πρόεδρος του Ελληνικού ορειβατικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης, στο οδοιπορικό του (βλέπε: <<Εμμ Χ. Παπαδάκης «Σπιρτοκούτης», ΄ένα όνομα μια ιστορία» Π. Ι. Παπαδάκη και Γ. Μ. Ζάβρας»).

.

Το 1960 έγινε μια Πανελλήνια έρευνα από την Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία (ΕΜΥ) με στόχο να γίνει γνωστός ο αριθμός των ανεμόμυλων που λειτουργούσαν ή όχι στη χώρα, για να εκπέμπει οδηγίες. Στην έρευνά αυτή ο αριθμός των ανεμόμυλων που χρησιμοποιούνται τότε ήταν ως εξής, καθώς αναφέρεται αυτολεξεί: «Ρόδος: 219 ανεμόμυλοι (και άλλοι 325 που αντικαταστάθηκαν από πετρελαιομηχανές), Ηράκλειο : 980 ανεμόμυλοι. Ιεράπετρα : 500 ανεμόμυλοι, Σητεία : 1000 ανεμόμυλοι Φούρνοι : 250 ανεμόμυλοι, **Λασίθι : 10.000 ανεμόμυλοι**». Η έρευνα αυτή αναφέρει επίσης ότι αιολική ενέργεια χρησιμοποιούνταν περισσότερο στο νομό Λασιθίου όπου εκεί οι κατασκευαστές των ανεμόμυλων ήταν ντόπιοι σιδηρουργοί και το κόστος για την κατασκευή ενός ανεμόμυλου ήταν 5.000 δρχ.. (βλέπε: Γ. Μπεργελές «Ανεμοκινητήρες», Αντώνης Καραγιωργάκης «Κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στην εγκατάσταση ενός αιολικού πάρκου» ΤΕΙ ΚΑΒΑΛΑΣ 2010).

Ομοίως ο Λασιθιώτης καθηγητής Πανεπιστημίου κ. Μ. Κασσωτάκη στο βιβλίο του «Το Λασίθι» (Αθήνα 1977), σχετικά με τους ανεμόμυλους του Λασιθίου, αναφέρει ότι το 1977 στο Οροπέδιο Λασιθίου υπήρχαν 10.000 ανεμόμυλοι που αφενός είχαν βοηθήσει πάρα πολύ στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και αφετέρου με τα κατάλευκα πανιά τους προσέδιδαν στο τοπίο μια μοναδική φυσιογνωμία υψηλής αισθητικής αξίας.

Σημειώνεται ότι:

Α) Ο ερευνητής κ Γιάννης Καραβαλάκης σε δημοσίευμά του στην εφημερίδα ΑΝΑΤΟΛΗ (29/7 – 30/7/2009), σχετικά με τον πραγματικό αριθμό των μύλων του Οροπεδίου Λασιθίου, αναφέρει ότι στο Οροπέδιο Λασιθίου, σύμφωνα με την εισήγηση του προϊστάμενου της Τοπογραφικής Υπηρεσίας στο Α' Αναπτυξιακό Συνέδριο Λασιθίου το 1983, υπήρχαν 2.742 μύλοι και 5.250 πηγάδια οπότε οι ανεμόμυλοι παλιότερα πρέπει να ήταν τόσοι, όσα και τα πηγάδια, δηλαδή 5.250, αφού παλιότερα όλα σχεδόν τα πηγάδια είχαν και από ένα μύλο. Ωστόσο η εν λόγω καταμέτρηση αμφισβητείται, γιατί αφενός η αλήθεια είναι αυτή που είδαμε πιο πριν, είναι κάτι που το έζησα και ο ίδιος, και αφετερου μετά το 1970 άρχισε η παρακμή των ανεμόμυλων (αντικατάσταση από τα καλούμενα βενζινοκίνητα αντλητικά μοτέρ) και προ αυτού οι στέρνες και οι ανεμόμυλοι αφανίζονταν για εκμετάλλευση, τα πηγάδια σκεπάζονταν κ.α.

Β) Σε απογραφή των ανεμόμυλων που έκανε το 2018 ο Δήμος Οροπεδίου Λασιθίου (Δήμαρχος κ. Γιάννης Στεφανάκης, προκειμένου να προβεί στη διάσωση και ανάδειξή τους, βρήκε ότι «οι ανεμόμυλοι που υπάρχουν ακόμη στο Οροπέδιο Λασιθίου είτε είναι λειτουργικοί και σε καλή κατάσταση είτε σε αχρηστία, αλλά με προοπτική να λειτουργήσουν αγγίζουν τους 4.080». (Radio Κρήτη, ekriti.gr, 24-5-2018). Σήμερα διασώζονται ελάχιστοι από τους ανεμόμυλους του Λασιθίου. Οι

.

περισσότεροι είναι εγκαταλελειμμένοι ή πεσμένοι στο έδαφος ως οι πληγωμένοι ηρωικοί στρατιώτες μετά από μάχη και όνειρο του κάθε Λασιθιώτη είναι να τους δει και πάλι να αλέθουν με τα κάτασπρα πανιά τους. Προ αυτού οι Λασιθιώτικοι Πολιτιστικοί και Αγροτικοί Σύλλογοι ζητούν από το κράτος να τους αναστηλώσει όλους, πέτρινους και σιδερένιους, και να κάνει το Οροπέδιο Λασιθίου μουσειακό αιολικό πάρκο, κάτι που θα προσδώσει στο Λασίθι και αισθητική αξία πέρα από το οικονομικό όφελος. Τα χρήματα που απαιτούνται για όλα αυτά δεν είναι πάρα πολλά και μπορούν να αποσβεστούν είτε από την εκμετάλλευση κάποιων ανεμόμυλων για την παραγωγή ρεύματος είτε από τα εισιτήρια των τουριστών. Απαιτείται απλώς η πρόσληψη από την αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων κάποιων μόνιμων τεχνιτών και συντηρητών για την αναστήλωση και τη συντήρηση των ανεμόμυλων.

ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 1900 - 1970

Συγκομιδή κόκκινης πατάτας , της πρώτης ποικιλίας που καλλιεργήθηκε στο Οροπέδιο Λασιθίου, κάπου το 1900-1910. Στο φόντο βλέπουμε ανεμόμυλους άντλησης ύδατος με ξύλινο πύργο

.

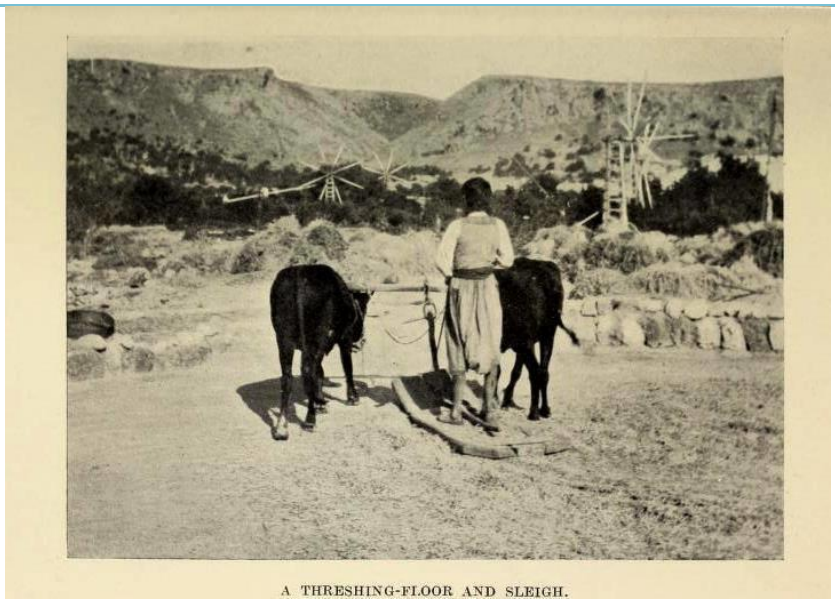
A THRESHING-FLOOR AND SLEIGH.

Οροπέδιο Λασιθίου κατά την περίοδο του θερισμού παλιότερα. Διακρίνονται ανεμόμυλοι με ξύλινο ακόμη πύργο. (Camping in Crete,Aubyn Trevor-Batrye, London 1913)

ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ 1928
ΓΚΡΑΒΟΥΡΑ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΥ ΜΕ ΤΡΙΠΟΔΟ ΞΥΛΙΝΟ ΠΥΡΓΟ

.

Ο οριζόντιος άξονας και η βάση στους Λασιθιώτικους ανεμόμυλους

.

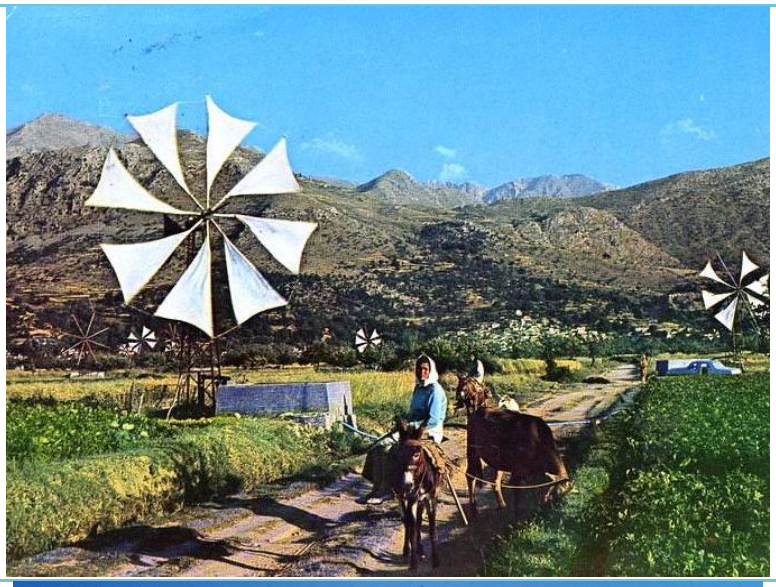

.

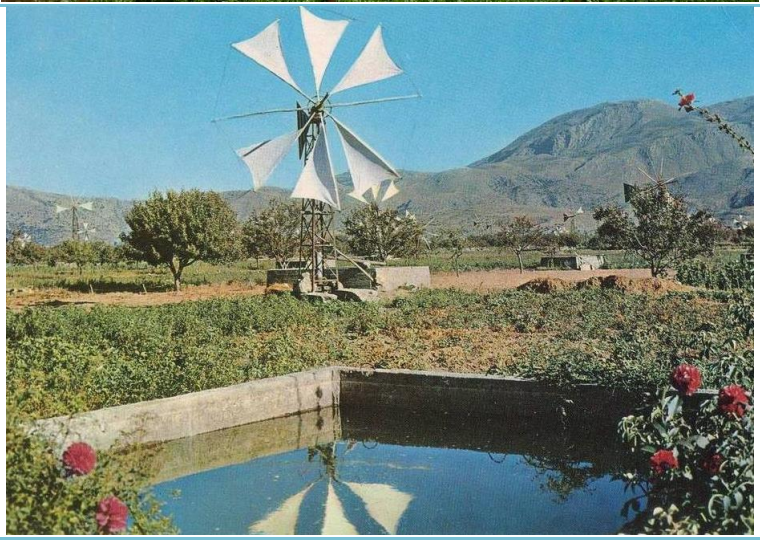

.

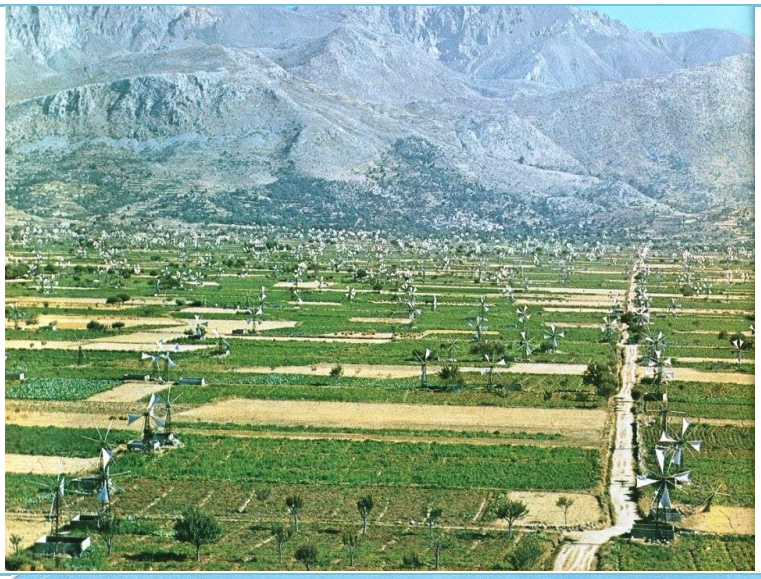

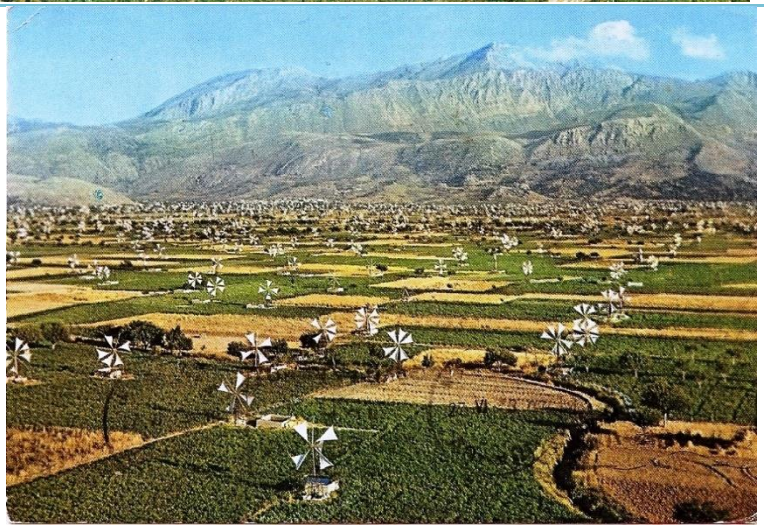

Kriti - Lassithi

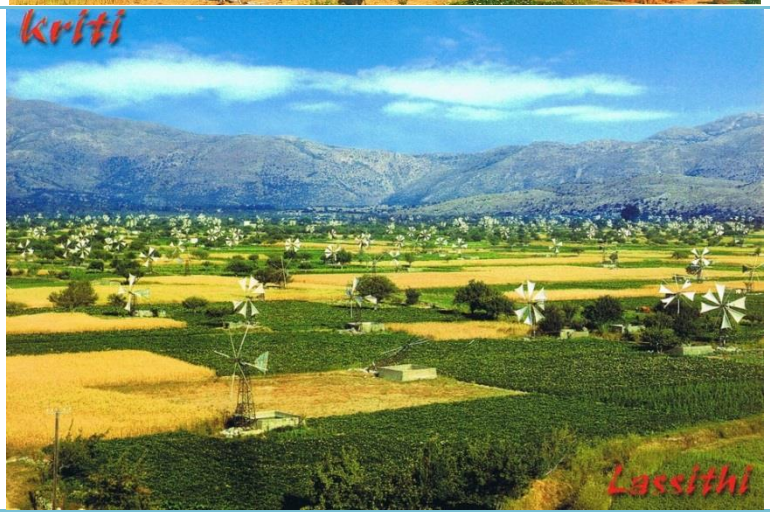
kriti
Lassithi

.

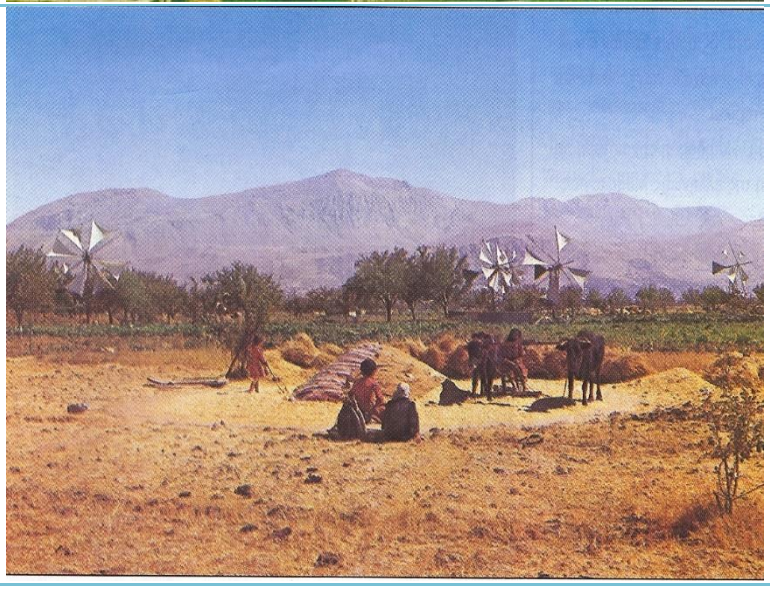

.

ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΑΛΕΣΤΙΚΟΙ

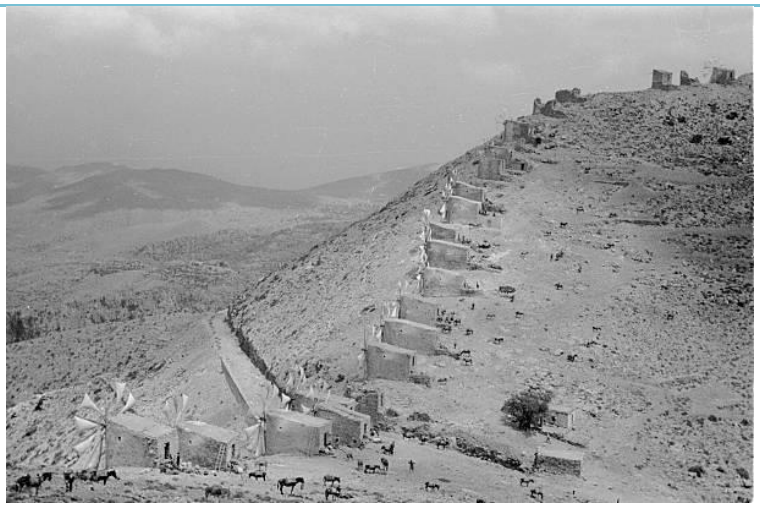

Lassithi Windmills Crete, Photo by Theo M. Scheerer **, 1955**

.

Lassithi Windmills (Νικιθιανο) Crete, Photo by Theo M. Scheerer **, 1955**

Λασίθι 1935, CNC, Cinemathece Francaise Musee du Cinema René Zuber et Roger Leenhardt - EN CRETE SANS LES DIEUX

.

.

.

.

.

ΛΑΣΙΘΙ, ΜΕΣΑ ΠΟΤΑΜΟΙ ΕΠΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ, 1942

ΝΕΑΠΟΛΗ 1908

.

ΜΕΡΑΜΒΕΛΟ (ΛΙΜΝΕΣ) ΛΑΣΙΘΙΟΥ

ΜΑΛΙΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ 1965,
ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΑΝΤΛΗΣΗΣ ΥΔΑΤΟΣ ΜΕ ΠΕΤΡΙΝΟ ΠΥΡΓΟ

.

ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

7. Ο ΜΥΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΥΔΡΑΛΕΤΗΣ, ΟΙ ΠΡΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΜΙΛΟΥ

Πριν από την επινόηση του ανεμόμυλοι υπήρχαν ο μύλος ή χειρόμυλος και ο υδραλέτης ή νερόμυλος.

Λασίθι, Μαρία Ζ. Σπανάκη αλέθει χειρόμυλο

Μύλος λέγεται η μηχανική κατασκευή για την άλεση των καρπών (σιτηρών, ελιών .α.), που αποτελείται από δυο ειδικές κυκλικές, επίπεδες και αλλεπάλληλες (η μια πάνω στην άλλη και από τις οποίες η αποκάτω δεν κινείται) πέτρες, τις μυλόπετρες, που ενώνονται ομόκεντρα μεταξύ τους με ένα άξονα , ο οποίος ξενικά από τη κέντρο της αποκάτω πέτρας και διαπερνά την οπή που έχει στο

.

κέντρο της η αποπάνω πέτρα και βοηθά και στο να μην χάνουν την επαφή τους οι δυο πέτρες και στο να αλέθουν τους καρπούς που εισάγουμε στο μύλο από την οπή που υπάρχει στο κέντρο της επάνω πέτρας και απ᾽όπου περνά και ο άξονας. Ο μύλος (η από πάνω πέτρα) κινείται από ένα χερούλι που τοποθετείται στην περιφέρεια της αποπάνω πέτρας. Ο αρχαίος γεωγράφος και ιστορικός Παυσανίας στα Λακωνικά (ΧΧ 2) αναφέρει ότι εκείνος που επινόησε το μύλο, ήτοι το μηχανισμό με τις μυλόπετρες και με τον οποίο αλέθονται οι καρποί (σιτηρά, ελιές κ.α.), ήταν ο δεύτερος βασιλιάς της Λακωνίας, του οποίου το όνομα ήταν «ο Μύλης», απ᾽όπου ο μηχανισμός αυτός ονομάστηκε έτσι, ήτοι «ο Μύλης > ο μύλος», πρβ: «Μύλητα τον Λέλεγος πρώτον ανθρώπων μύλην τε ευρείν λέγοντες και εν ταις Αλεσίαις ταύταις αλέσαι» (Παυσανίας, Λακωνικά ΧΧ, 2).

Νερόμυλος στο Ψυχρό Λασιθίου το 1913 (Camping in Crete AUBYN TREVOR BATTYE, LONDON 1913)

Υδραλέτης (ύδωρ + αλέθω) ή νερόμυλος (ύδωρ/ νερό + μύλος) λέγεται ο μύλος (αυτός με τις μυλόπετρες) που αλέθει με την απωθητική δύναμη όχι των χεριών (που τότε λέγεται χειρόμυλος) ή του ανέμου (που τότε λέγεται ανεμόμυλος), αλλά με αυτή που προκαλεί το ρεύμα ή η πτώση του νερού (ύδατος), βοηθούμενος σ᾽ αυτό με ένα ειδικό μηχανισμό (τη φτερωτή και τον άξονα περιστροφής του). Πάρα πολλοί νερόμυλοι υπήρχαν και στην Κρήτη ήδη από τα βυζαντινά χρόνια, όπως μαρτυρούν βυζαντινά και βενετικά έγγραφα. Για παράδειγμα το έτος 1118 αναφέρεται ότι γκρεμίστηκε ο νερόμυλος στο χωριό Μένικος της Κρήτης, γιατί κατακρατούσε τα νερά, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται το πότισμα των αμπελιών, της γης και των περιβολιών της περιοχής (ΜΜ, τ. 1, 96-99. Πρβ. ROUILLARD, La vie rurale, 177· ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Οι αυθένται των Κρητικών, 308).

Στους κρητικούς νερόμυλους το νερό έπεφτε στη φτερωτή από ύψος περίπου 6-7 μέτρων και η κίνηση μεταδιδόταν μέσω ενός κάθετου άξονα στην καλούμενη « χελιδόνα» του μύλου και από κει στην πάνω μυλόπετρα.

.

Στην πανοραμική γραφική απεικόνιση του Οροπεδίου που σχεδίασε ο Fr. Basilicata το 1615 σημειώνεται μόνο ένας μεγάλος νερόμυλος (MOLINO) στο ποτάμι του χωριού Κερά. Εκτός εκείνου του νερόμυλου εντός του Οροπεδίου Λασιθίου παλιότερα υπήρχαν και οι εξής νερόμυλοι: Στη θέση Μούση μεταξύ Αγ Χαραλάμπους και Πλάτης, δύο. Νοτιοδυτικά του χωριού Πλάτη τρεις, που τροφοδοτούνταν από την Κεφαλοβρύση. Μεταξύ Πλάτης και Ψυχρού στη θέση του "μύλου το κεφάλι" ένας. Ανατολικά του χωριού Μαγουλά δύο. Νότιο ανατολικά του χωριού Καμινάκι, δύο ή τρείς. Βόρεια του χωριού Αβρακόντε προς το χωριό Καμινάκι ένας, ο λεγόμενος «Μπιρ Μανί ο μύλος» (κατάλοιπο τουρκοκρατίας), ο οποίος τροφοδοτούνταν με νερό από την καλούμενη πηγή «Κουτσουνάρα» και η οποία σήμερα τροφοδοτεί συμπληρωματικά τα χωριά Καμινάκι και Αβρακόντε.

Οι νερόμυλοι του Οροπεδίου συναντιούνται όλοι στα χωριά που βρίσκονται στη νοτιοδυτική πλευρά του Λασιθίου, επειδή στο υπόλοιπο μισό του κάμπου τα βουνά δεν εμφανίζουν πηγές σε υψόμετρο που θα μπορούσαν να κινήσουν τους νερόμυλους. Οι περισσότεροι από τους εν λόγω μύλους είναι σχεδόν πλήρως καταστραμμένοι χωρίς να έχει γίνει καμιά προσπάθεια στο παρελθόν προστασίας ή ανάδειξής τους.

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο
ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΦΙΚΟ ΜΙΝΩΙΚΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ (ΑΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ)

1. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ Ή ΑΓ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

Το χωριό «Γεροντομουρί», η ιδιαίτερη πατρίδα του Καπετάν Βασιλογιώργη (1794 -1854), από το 1961 και εξής λέγεται Άγιος Χαράλαμπος, λόγω της εκκλησίας του. Βρίσκεται στα δυτικά του Οροπεδίου Λασιθίου και συγκεκριμένα σε μια εδαφική έξαρση (μουρί) του βουνού της Δίκτης με την ονομασία Σαρακινός Αφέντης (Afendi Sarakinos, 1577 m.) και πλησίον του Δικταίου Άντρου. Ο οικισμός αυτός, που αποτελεί σήμερα δημοτικό διαμέρισμα του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, δημιουργήθηκε επί Ενετοκρατίας, κάπου το 1514 - 1550. Δημιουργήθηκε συγκεκριμένα μετά από το 1463, εποχή που επιτράπηκε από τους Ενετούς να κατοικηθεί και πάλι το Οροπέδιο Λασιθίου. Ειδικότερα το Οροπέδιο Λασιθίου από το 1341 – 1463 αφενός είχε καταστραφεί ολοσχερώς από τους Ενετούς (οι Ενετοί είχαν κατεδαφίσει εκ βάθρων όλα τα χωριά του, είχαν κάψει όλα τα δάση του κ.α.) και αφετέρου είχε απαγορευτεί να κατοικείται, επειδή γινόταν εστία επαναστατών.

Το έτος 1583 ο εν λόγω οικισμός αναφέρεται από τον Ενετό Πέτρο Καστροφύλακα (Κ104), λογιστή του Giulio Garzoni Γενικού Προβλεπτή Κρήτης, με το όνομα Mettocchio Geromuri με 17 κατοίκους (6 άνδρες, 6 γυναίκες και 5 παιδιά) και το 1630 από τον Ενετό μηχανικό Βασιλικάτα αναφέρεται με το όνομα Gero to Muri = «Γερον(των) το Μουρί» με 10 σπίτια (βλέπε Στ. Σπανάκης Μνημεία Κρητ. Ιστ. V, σ. 29). Στην αιγυπτιακή απογραφή του του 1834, την οποία διέσωσε ο R. Pasley, με τη Γαιδουρόμαντρα (Κάτω μετόχι) έχουν 30 χριστιανικές οικογένειες (Pashley, Travels in Crete, II, 321).

Το 1950 είχε 216 κατοίκους, τους περισσότερους που είχε ποτέ. Το 1961 αναφέρεται ως Άγιος Χαράλαμπος με 179 κατοίκους, το 1971 με 164 κατοίκους και στην απογραφή του 2011 με 36 κατοίκους.

.

Επί Ενετοκρατίας όλοι οι οικισμοί του Οροπεδίου Λασιθίου, , άρα και το χωριό Γεροντομουρί, υπαγόταν διοικητικά κατευθείαν στη διοίκηση του Χάνδακα (Ηρακλείου). Το αυτό ίσχυε και αρχικά επί Τουρκοκρατίας. Μετά την κρητική επανάσταση του 1866 και με τον καλούμενο Οργανικό Νόμο του 1868 συστάθηκε ο Νομός Λασιθίου, στον οποίον υπάγονταν πλέον οι επαρχίες Λασιθίου, απ᾽όπου πήρε ο νομός την ονομασία του, Μιραμπέλλου, Ιεραπέτρας και Σητείας.

Επί Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1912) οι οικισμοί Λασιθίου α-πετέλεσαν την επαρχία Λασιθίου, η οποία διαιρούνταν σε δυο Δή-μους, το Δήμο Ψυχρού, όπου υπαγόταν το Γεροντομουρί και το Δήμο Τζερμιάδου. Το 1928 καταργήθηκαν αυτοί οι Δήμοι και τα χωριά α-ποτέλεσαν ξέχωρες κοινότητες με έδρα της επαρχίας το Τζερμιάδων. Τότε το Γεροντομουρί και το Κάτω Μετόχι ήταν μια Κοινότητα. Το 1998 οι κοινότητες της Επαρχίας Λασιθίου ή άλλως Οροπεδίου Λα-σιθίου ενώθηκαν σε ένα Δήμο, τον Καποδιστριακό Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου, πλην των κοινοτήτων Μέσα και Έξω Ποτάμων, οι οποίες ενώθηκαν με το Δήμο Αγίου Νικολάου.

Στην είσοδο του χωριού Γεροντομουρί σώζεται τμήμα του ιερού παλιάς βυζαντινής εκκλησίας αφιερωμένης στους Αγίους Σέργιο και Βάκχο. Προφανώς εκεί υπήρχε Βυζαντινός οικισμός, ο οποίος κα-ταστράφηκε κατά την Ενετοκρατία, τότε που διατάχτηκε από τους Ενετούς η παντελή ερήμωση της Δίκτης και του Οροπεδίου Λασιθίου, επειδή γινόταν εστία επαναστατών.

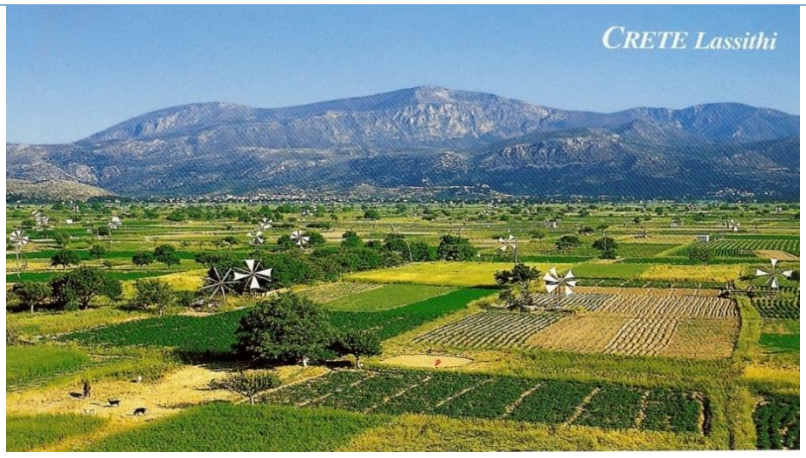

ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

2. Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ «ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ»

.

Πολλοί λένε ότι η ονομασία Γεροντομουρί» σημαίνει το χωριό που είναι κτισμένο σε μέρος, εδαφική έξαρση, που μοιάζει με γέρου τη μούρη > μουρί (λατινικά-ενετικά murri = η μουσούδα).

Ωστόσο η παράδοση λέει ότι το χωριό πήρε την ονομασία αυτή, δηλαδή την ονομασία «Γέρων το μουρί» > Γεοντομουρί, επειδή εκεί, στο μουρί αυτό, συνεδρίαζαν οι Γέροντες, η Γερουσία, του τόπου, πρβ: <<Άγιος Χαράλαμπος (Γέρων το Μουρί): Λένε ότι το όνομα Μουρί οφείλεται στην εδαφική έκφραση που παρουσιάζει η περιοχή. Εκεί συγκεντρώνονταν οι δημογέροντες της επαρχία, για να πάρουν αποφάσεις για σημαντικά θέματα που αφορούσαν τον τόπο.» (ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ/Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας/ Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, πτυχιακή Δεμετζου Κυριακή, εισηγητής: Φραγκούλης Αντώνιος Ηράκλειο 2010)>>.

Και η παράδοση πρέπει να έχει δίκιο, αφού η εκεί εδαφική έξαρση (το εκεί μουρί) δε μοιάζει με μούρη γέρου. Πέραν αυτού η αποκάλυψη του περιεχομένου του σπηλαιο-νεκροταφείου στο «Γεροντομουρί» επιβεβαίωσε την παράδοση, σχετικά με το λόγο που ονομάστηκε έτσι το χωριό αυτό, ήτοι ότι ήταν τόπος γερόντων.

Το περιεχόμενο του σπηλαίου, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα του αρχαιολόγου Philip P. Betancourt και της ανθρωπολόγου Photini J. P. McGeorge που είχαν κάνει αποκάλυψη του περιεχομένου του, ήταν κρανία και οστά που «στην πλειοψηφία» τους ανήκαν σε ενήλικες άνδρες, άρα σε γέρους, γέροντες

Γέροντες > Γερουσία λέγονταν παλιά τα μέλη του ανώτατου διοικητικού οργάνου μιας περιοχής (Δημογεροντία = οι Γέροντες του Δήμου), επειδή τα μέλη του είναι μόνο ενήλικες (γέροι). Οι Γέροι > Γέροντες που συνεδρίαζαν στο Γεροντομουρί θα προέρχονταν αρχικά από την αρχαία πόλη-κράτος Λύκτο, γιατί σ' αυτήν ανήκε η περιοχή του Οροπεδίου Λασιθίου και το Δικταίο Άντρο και μετά από το μινωικό οικισμό Πλάτα που δημιουργήθηκε δίπλα από το εν λόγω σπήλαιο και σε μικρή απόσταση από το Δικταίο Άντρο.

Σημειώνεται ότι:

Α) Στα Ρωμαϊκά - ιταλικά (muri - morire = πεθαίνω και murro – murri (πληθυντικός) = το μού(τ)ρο, μούτρα, λέξεις παραγόμενες από τις αρχαίες ελληνικές: μυς, μύτη > μουστάκι-μύσταξ.

Β) Στη Μινωική Βουλή οι βουλευτές λέγονταν «Γέροντες» > Γερουσία, και η ονομασία «γέρος» προήλθε από το αρχαίο ελληνικό «γέρων» (ως και χάρων > χάρος) και οι λέξεις: γέρων, γέρας κ.λπ. από τη ρίζα ιερ- > γέρ(ν)- ω κ.λπ., πρβ: Ιεράπετρα > Γεράπετρος, ιερατείο > γερουσία, ιέραξ > γεράκι κ.λπ., ενώ γερός < υγιηρός < υγιής, υγεία κ.λπ.. Η λέξη γριά < γραία = αρχαία γ(ε)ραία.

«Μετά την εκλογή των Κόσμων, η Συνελευσις εξέλεγε τους Γέροντας, οίτινες εκαλούντο και Παλαιοί, και Γερουσία, και Γεροντία, η Γερωνία. Ανηγορεύοντο δε τοιούτοι οι άλλοτε χρηματίσαντες Κόσμοι και διακριθέντες κατά την

.

αρετήν. «Και τους Γέροντας εκ των κεκοσμηκότων», λέγειν ο Αριστοτέλης. Και τας μεν της πολιτείας υποθέσεις διεξήγαγον μετά των κόσμων, τας δε των πολιτών εδίκαζον ως διαιτηταί κατά τας υπαγορευσεις μάλλον της συνειδήσεως των, ή τας διατάξεις των κειμένων νόμων».

Αγιος Χαραλαμπος (Γεροντομουρί) και η φυσική πηγή του, όπως είναι σήμερα.

Το μουρί (εδαφική έξαρση) όπου βρίσκεται το χωριό «Γεροντομουρί»,.

.

3. ΤΟ ΜΙΝΩΙΚΟ ΤΑΦΙΚΟ ΣΠΗΛΑΙΟ «ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ» (ΣΠΗΛΑΙΟ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ)

Το χωριό Γερωντομουρί είναι γνωστό και για το σπηλαιονεκροταφείο του, το οποίο παλιότερα, δυστυχώς, κατεδαφίστηκε, για να λεηλατηθεί.

Το μινωικό ταφικό σπήλαιο του Αγίου Χαραλάμπους Λασιθίου βρίσκεται στο ανατολικό άκρο του οικισμού που στο παρελθόν ονομαζόταν «Γέρων το μουρί» (ιταλικά Gerontomouri) και από το 1961 και εξής Άγιος Χαράλαμπος, στη δυτική πλευρά της πεδιάδας του Λασιθίου στην ανατολική κεντρική Κρήτη. Η είσοδος του σπηλαίου μαζί με τους δυο πάνω ορόφους του, καθώς και τα προστατευτικά κτίσματα που υπήρχαν γυρω από αυτό καταστραφηκαν το 1976 με μπουλτόζα και δυναμίτες (με συνέπεια σήμερα να μοιάζει με σπηλαιοβάραθρο, ενώ δεν είναι) προκειμενου να περάσει από εκεί αυτοκινητόδρομος, όμως στην πραγματικότητα, για να συληθεί, αφού δεν ήταν λογικό να περάσει από εκεί ο δρόμος, αλλά από εκεί που πέρασε τελικά. Το σπήλαιο βρίσκεται στο τελείωμα του βουνού προς την πεδιάδα και αντί να περάσει ο δρόμος από το πεδινό μέρος (δηλαδή λίγο πιο πέρα από το σπήλαιο), όπου δεν χρειαζόταν να σπάσουν βράχια κ.λπ., πήγε να περάσει πάνω από το σπήλαιο βάζοντας δυναμίτες, για να σπάσουν τα βράχια

Ο αρχαιολόγος Philip Betancourt και η ανθρωπολόγος κ. Tina/ Photeini J. P. McGeorge της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Ελλάδα, οι οποίοι κλήθηκαν από την ΚΔ ΕΠΚΑ προκειμένου να κάνουν αρχαιολογική ανασκαφή του σπηλαίου και

.

ανθρωπολογική έρευνα των οστών, ανακοίνωσαν (βλέπε «Excavations at Hagios Charalambos - A Cave Burial by Philip Betancourt» και «Excavations in the Hagios Charalambos cave - A Preliminary Report, HESPERIA 77, 2008**»**) ότι:

Α) «Το σπήλαιο (Αγίου Χαραλάμπους) είχε επτά υπόγειους χώρους, όμως οι δύο πρώτες αίθουσες αφαιρέθηκαν το 1982, επειδή το υπόστρωμα ήταν ραγισμένο από τις εκρήξεις δυναμίτη στα πλαίσια διανοίξεως δρόμου …… Το οστεοφυλάκιο της σπηλιάς χρησιμοποιήθηκε για τη δευτερογενή ταφή ανθρώπινων σκελετικών υπολειμμάτων που χρονολογούνται από τη συγγενή αγγειοπλαστική και άλλα αντικείμενα που παρουσιάζονται παραπάνω. Τα ευρήματα κυμαίνονται από την Τελική Νεολιθική έως την Υστερομινωική περίοδο, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της αγγειοπλαστικής χρονολογείται στο ΕΜ ΙΙΙ-ΜΜ ΙΙΒ, γεγονός που μπορεί να υποδηλώνει ότι υπήρξε μια κορυφή στην ανάπτυξη του πληθυσμού της περιοχής αυτή τη στιγμή.... Η υλική του κουλτούρα δείχνει ότι η κοινότητα που έθαψε τους νεκρούς της εδώ ήλθε από κάπου κοντά, επειδή η μεγάλη πλειοψηφία της αγγειοπλαστικής κατασκευάζεται από τα τοπικά ερυθρά πηχά υφάσματα που χρησιμοποιούνται στο Λασίθι και στην παρακείμενη Πεδιάδα. Όλα τα οστά μεταφέρθηκαν στη σπηλιά κατά τη διάρκεια της Μεσομινωικής ΙΙΒ….». (Ο μινωικός πολιτισμός για τους αρχαιολόγους ταυτίζεται κάπου με τη εποχή του χαλκού = 3500/3000 – 1000 π.Χ. Εποχή λίθου = πριν από το 3500 π.Χ.).

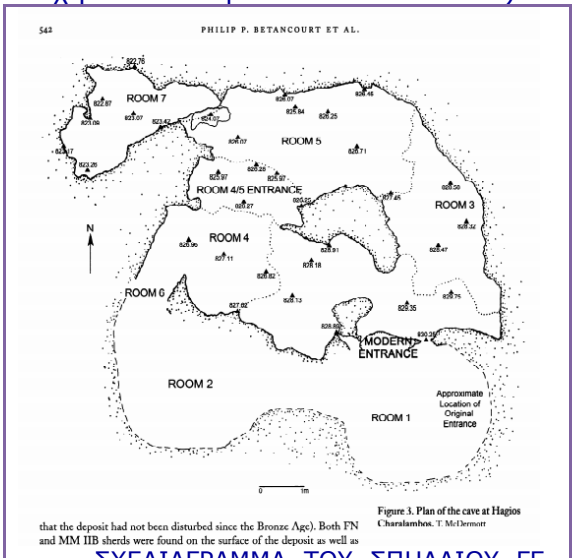

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ ΑΠΟ ΤΟΝ BETANCOURT

Β) Στο σπήλαιο στο χωριό Άγιος Χαράλαμπος βρέθηκαν πάνω από 400 κρανία, κυρίως ανδρικά, που κάποια από αυτά φέρουν τραύματα από αιχμηρά αντικείμενα και συνεπώς γι αυτούς αυτό σημαίνει ότι προέρχονται από εσωτερικές διαμάχες των Μινωιτών και επίσης τρία άλλα που φέρουν τρυπανισμούς, που αυτό σημαίνει γι αυτούς ότι αυτά έγιναν από Λασιθιώτες Μινωίτες χειρούργους γιατρούς οι

.

οποίοι ήσαν πρωτοπόροι στη χειρουργική επιστήμη. Λένε χαρακτηριστικά: «και τρία παραδείγματα τρυπήματος (χειρουργική αφαίρεση τμήματος του κρανίου), τα οποία επισημαίνονται εδώ, επειδή είναι τα πρώτα και τεχνικά πιο εξελιγμένα παραδείγματα τέτοιου είδους κρανιακών χειρουργικών επεμβάσεων».

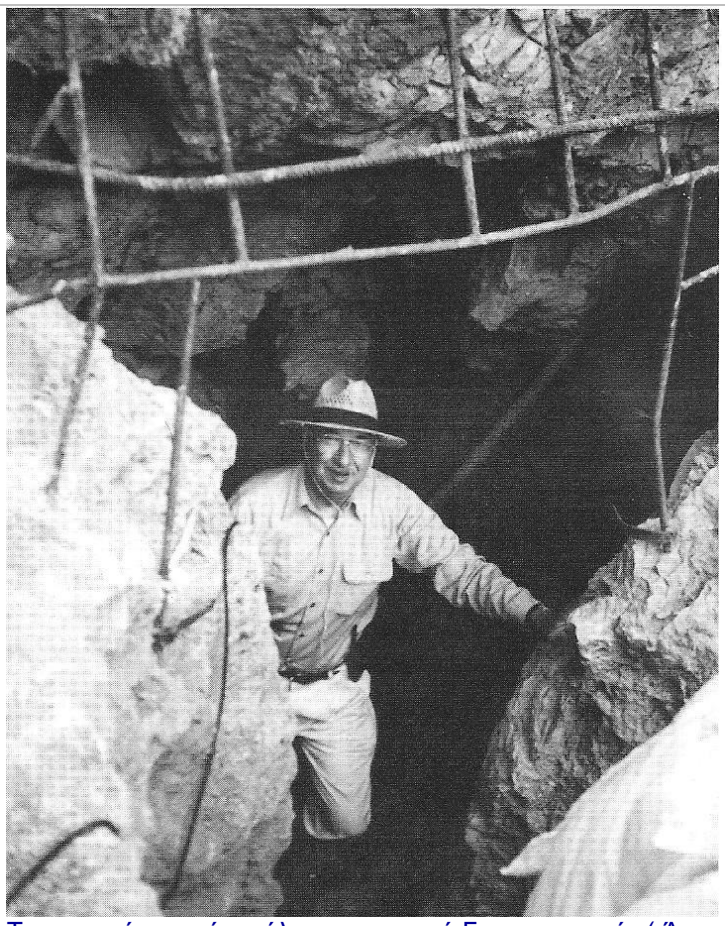

Το μινωικό ταφικό σπήλαιο στο χωριό Γεροντομουρί» (Άγιος Χαράλαμπος) όπως το βρήκε μισογκρεμισμένο ο Philip Betancourt. Στη συνέχεια αντί να αναστηλωθεί το γκρέμισαν. Απο το βιβλίο Philip Betancourt at the cave Hagios Charalampos: "Excavations at Hagios Charalambos" (A Cave Burial), By Philip Betancourt

Γ) Το σπήλαιο Αγίου Χαραλάμπους ήταν ένα πολύ οργανωμένο οστεοφυλάκιο, όπου οι νεκροί ήταν τοποθετημένοι μέσα σε λάρνακες

.

μαζί με τα κτερίσματά τους κ.λπ., και δεν ήταν ένα σπήλαιο για πέταμα οστών. Λένε χαρακτηριστικά: «Η μεταφορά του σκελετικού υλικού στη σπηλιά (Αγίου Χαραλάμπους) και η διαρρύθμισή του σε αρκετές αίθουσες ήταν μια επιχείρηση μεγάλης κλίμακας που απαιτούσε μεγάλη εργασία, οργάνωση και συντονισμό ομάδας…… Εκτός από τα ανθρώπινα οστά, το οστεοφυλάκιο περιείχε κοχύλια και πλήρη παραδείγματα μινωικής κεραμικής, οστών ζώων, πέτρινων αγγείων, λίθινα εργαλεία, ειδώλια, σφραγίδες, χάντρες και άλλα κοσμήματα, χάλκινα εργαλεία, έξι παραδείγματα του μουσικού οργάνου που ονομάζεται Σείστρο, και άλλα αντικείμενα που είχαν κατατεθεί με τις αρχικές ταφές πριν τα ερείπια μετακινηθούν από την προηγούμενη θέση εναπόθεσης τους σε αυτό το σπήλαιο».

Σημειώνεται επίσης ότι:

Α) Στο σπήλαιο Γεροντομουρί, σύμφωνα με το Παρατηρητήριο Πολιτιστικών και Περιβαλλοντικών Πόρων Δήμου Νεάπολης(«Σπήλαιο Αγίου Χαραλάμπους»), βρέθηκαν και λίγοι πρωτογενείς τάφοι: «οι πραγματικές ταφές στο εν λόγω σπήλαιο φαίνεται να είναι λίγες και τοποθετημένες σε πλευρικούς θαλάμους, ενώ οι κυρίως θάλαμοι ήταν οστεοφυλάκια», κάτι που είναι αληθές. Άλλωστε αρχικά οι ταφές στην Κρήτη γίνονταν όχι σε τάφους, αλλά σε σπήλαια, μετά σε θολωτούς τάφους και τέλος σε τάφους σε νεκροταφεία, όπως θα δούμε πιο κάτω (βλέπε «Η ταφή των νεκρών στα μινωική Κρήτη»).

Β) Αφού η ανθρωπολόγος κ. Photeini J. P. McGeorge αναφέρει ότι τα οστά που βρέθηκαν στο σπήλαιο Αγίου Χαραλάμπους ή πρότερον «Γέρων το μουρί» είναι κυρίως ανδρικά, άρα αυτά ανήκαν κυρίως σε γέρους, αφού μιλούμε για πεθαμένους ανθρώπους και το γεγονός αυτό σχετίζεται με την ονομασία του εκεί τοπωνυμίου «Γέρων (το μουρί)», όπως είδαμε πιο πριν.

4. Η ΤΑΦΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Από τους αρχαίους συγγραφείς και τις αρχαιολογικές έρευνες και ανασκαφές που έχουν γίνει στις ταφές των νεκρών στη μινωική Κρήτη προκύπτει ότι:

Α) Οι αρχαίοι Κρήτες, οι Μινωίτες, δεν έκαιγαν τους νεκρούς ή άλλως δεν τους έριχναν στον καιάδα προκειμένου να καούν, όπως έκαναν οι λοιποί αρχαίοι Έλληνες, ούτε και τους ταρίχευαν, όπως έκαναν οι Αιγύπτιοι, αλλά τους έβαζαν μέσα σε ένα πήλινο ή πέτρινο σκεύος (λάρνακα), τις καλούμενες **σαρκοφάγους** μέχρι να λιώσουν. Οι σαρκοφάγοι, όπως φανερώνει και η ονομασία τους, βοηθούσαν στο να μην φάνε τις σάρκες του νεκρού τα σκουλήκια, αλλά να λιώσει

.

εκεί από μόνες τους και έτσι μετά να συλλεχθούν καθαρά τα οστά του νεκρού και αυτά μετά να ταφούν ή φυλαχθούν κάπου αιώνια.

Β) Οι Μινωίτες αρχικά τοποθετούσαν τις σαρκοφάγους μέσα στα σπήλαια: Σπήλαιο Ψυχρού ή Δικταίο άντρο, σπήλαιο Γέρων το μουρί, σπήλαιο Φουρνί, σπήλαια Ζάκρου (Φαράγγι των νεκρών) κ.α., ο λόγος που εκεί βρέθηκαν και πάρα πολλά θραύσματα αγγείων, και μετά μέσα σε θολωτούς τάφους, κτισμένους με πελεκημένες πέτρες και κατά απομίμηση των ταφικών σπηλαίων.

Τέτοιοι θολωτοί τάφοι υπήρχαν και στο Λασίθι. Ένας τέτοιος θολωτός τάφος έχει διασωθεί λίγο πιο πέρα από το σπήλαιο του Αγίου Χαραλάμπους και λίγο πριν φθάσουμε στο σημερινό χωριό Καμινάκι. Καταστράφηκε (απλά μετά του έγινε κάποια εξωτερική αναστήλωση, αφήνοντας τον όμως ανοικτό), για να συληθεί, από τους ίδιους που κατέστρεψαν και το σπήλαιο Αγίου Χαραλάμπους και με το ίδιο αιτιολογικό, δηλ. για να περάσει από εκεί ο δρόμος λες και δεν μπορούσε να περάσει ένα – δυο μέτρα πιο πέρα!!

Σημειώνεται επίσης ότι οι αρχαιολόγοι Philip P. Betancourt and Natalia Poulou Papadimitriou, που κλήθηκαν από την ΚΔ ΕΠΚΑ να κάνουν έρευνα και ανασκαφή στο σπήλαιο Αγίου Χαραλάμπους, στις ανακοινώσεις τους αναφέρουν πέραν των άλλων και ότι σε μια τοποθεσία μόλις 120 μ. δυτικά του σπηλαίου Αγίου Χαραλάμπους βρέθηκε κοιμητήριο, που η αρχαιολογική έρευνά του έδειξε ότι αφενός χρησιμοποιούνταν μετά που έπαψε να χρησιμοποιείται το σπήλαιο Άγιο Χαραλάμπους για ταφές και αφετέρου ότι οι νεκροί που βρέθηκαν εκεί ήταν τοποθετημένοι μέσα σε πίθους και λάρνακες: «…. MM III-LM I Pithos Cemetery: A location south of the modern road an about 120 m west of the cave appears to be a Minoan cemetery after the period when the cave went out of use…» (Περισσότερα βλέπε Hagios Charalambos: A Minoan Burial Cave in Crete: I. Excavation and . Portable objects by Philip P. Betancourt)

.

Ο θολωτός τάφος Καμινακίου. Καταστράφηκε και αυτός για την ίδια αιτία που καταστράφηκε και το σπήλαιο Αγίου Χαράλαμπου, δηλαδή για να περάσει απο εκεί δρόμος και επί της ουσίας προκειμένου να συληθεί, αφού ο δρόμος μπορούσε να περάσει ένα μέτρο πιο πέρα.

Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΜΙΝΩΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ - ΜΝΗΜΕΙΑ

Ο Πλάτων στο «Μίνως» (315b – 320) μας πληροφορεί ότι οι Μινωίτες, βάσει νόμων, τους οποίους είχε θεσπίσει ο Ραδάμανθυς (ο αδελφός του Μίνωα), όχι μόνο δεν έκαναν ανθρωποθυσίες, όπως κάνουν οι βάρβαροι και κάποιοι Έλληνες, αλλά και δεν έκαιγαν τα οστά των νεκρών τους, όπως έκαναν οι Αθηναίοι και οι άλλοι Έλληνες, και οι νόμοι αυτοί μετά εξαπλώθηκαν σε όλη την αρχαία Ελλάδα. Για την εξάπλωση των μινωικών νόμων στην Ελλάδα, πρώτα στους Σπαρτιάτες και μετά στους Αθηναίους, καθώς και στους Ρωμαίους, μιλούνε επίσης ο Πλούταρχος στα «Σόλων» και «Λυκούργος», ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσέας στη «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία» κ.α. Μάλιστα λόγω, λένε, της εξάπλωσης των μινωικών νόμων σε όλη την Ελλάδα, ο Μίνωας και ο αδελφός του Ραδάμανθυς μετά θάνατο κηρύχτηκαν ισόθεοι και κριτές στον Άδη των Ελλήνων.

Ο Όμηρος, ο Πλούταρχος κ.α., μας πληροφορούν επίσης ότι οι αρχαίοι Έλληνες έκαιγαν με ειδικό τρόπο τις σάρκες των νεκρών (αυτό γινόταν αφενός γιατί οι σάρκες μύριζαν και αφετέρου για να μην φαγωθούν από τα θηρία ή βεβηλωθούν από τους εχθρούς) και μετά τα κόκκαλά τους τα έβαζαν μετά μέσα σε ένα αγγείο που στέλνονταν πίσω στην πατρίδα για ταφή και εκεί που θαβόταν το αγγείο στηνόταν μνήμα > μνημείο. Μνήμα λεγόταν ο τάφος που πάνω από

.

αυτόν είχε στηθεί κάποια επιγραφή ή πυραμίδα (στους χριστιανούς σταυρός) κ.λπ. με το όνομα του νεκρού κ.λπ., σε ανάμνησή του, δηλαδή ως μνήμη > μνημονεύει το νεκρό, απ' όπου και μνημείο και μνήμα.

.

5. ΠΑΡΑΛΕΙΨΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Η ΚΔ ΕΠΚΑ του Υπουργείου Πολιτισμού, στη δικαιοδοσία της οποίας υπάγεται το «Σπήλαιο Γεροντομουρί», δεν είναι μόνο που τότε δεν είχε φροντίσει να μην καταστραφεί το εν λόγω σπήλαιο (ενδιαφέρθηκε μετά που λεηλατήθηκε), αλλά ανακοίνωσε τότε και τα παρακάτω, που, όπως θα δούμε μετά, είναι ανεπίτρεπτα (επι της ουσίας τα λεγόμενα ήταν για κάλυψη της αρχαιοκαπηλίας που είχε γίνει εκεί πιο πριν): «Το σπήλαιο, ή μάλλον σπηλαιοβάραθρο (στο χωριό Άγιος Χαράλαμπος ή Γεροντομουρί), φαίνεται ότι χρησίμευε δευτερευόντως για ταφές, κυρίως όμως ως οστεοφυλάκιο, όπου απερρίπτοντο σε σωρούς οστά προερχόμενα από εκταφές. Τα οστά αυτά ήταν ανακατεμένα με λίθους και χώματα, ήταν όμως πολυπληθέστατα και έδιναν την εντύπωση ενός Καιάδα σε μικρογραφία. Από τον τρόπο της συσσώρευσής τους πολλά οστά φαίνεται ότι είχαν πεταχθεί από κάποιο άνοιγμα στην οροφή του σπηλαίου, σήμερα σχεδόν τελείως κατεστραμμένη, όπως εξάλλου και η κανονική του είσοδος· της τελευταίας βρέθηκαν ορισμένα ίχνη που δείχνουν ότι ήταν μάλλον σαν βαραθροειδής διάδρομος. Πολλά κρανία μάλιστα σε διάφορα σημεία ήταν εκτεθειμένα στον αέρα και όχι σκεπασμένα με χώμα. Το σκελετικό υλικό είναι τόσο πλούσιο και καλά διατηρημένο ώστε χαρακτηρίστηκε ως «το ανθρωπολογικό εύρημα του αιώνα». Η καλή του διατήρηση, κυρίως των κρανίων, οφείλεται βέβαια στις ειδικές συνθήκες φύλαξης μέσα στους άθικτους και σφραγισμένους θαλάμους του σπηλαίου. Η μελέτη του υλικού ανατέθηκε στην ανθρωπολόγο Tina McGeorge. Τα αρχαιολογικά ευρήματα από την άλλη πλευρά, προφανώς μέρος μόνο των αρχικών κτερισμάτων, δεν ήταν ιδιαιτέρως πολυάριθμα αλλά πάντως εξαιρετικά ενδιαφέροντα. Ανάμεσά τους είναι πολλές δεκάδες πήλινων αγγείων διαφόρων μεγεθών και σχημάτων, όπως πρόχοι και προχοΐδια, συχνά μάλιστα του τραχωτού ρυθμού barbotine, κύπελλα, καρποδόχες, πλάθανα (;), πιθίσκοι, πυξίδες, καμαραϊκά όστρακα κτλ. Υπάρχουν ακόμη μερικά λίθινα αγγεία, όπως ένα φωλεόσχημο, λεπίδες οψιανού, ψήγματα χρυσών ελασμάτων, ένας αργυρός και ένας χάλκινος σφραγιστικός δακτύλιος με φυτικό θέμα, τμήμα χρυσού δακτυλίου με ανάγλυφα θαλάσσια μοτίβα, σφονδύλια, ελεφάντινες σφραγίδες και σφραγιδόλιθοι διαφόρων σχημάτων, κυρίως τρίπλευρα πρίσματα από στεατίτη κτλ., χάνδρες από σάρδιο, διάφορα περίαπτα, μεταξύ των οποίων ένα «περίαπτο-πόδι», ένα ελεφάντινο ειδώλιο ακέραιο κυκλαδικού τύπου κτλ., τέλος δε πλήθος θαλασσίων οστρέων και χαλίκων». (Αρχαιολογικό Δελτίο 1983, τόμος 38)

.

Ωστόσο η Αμερικάνικη Σχολή Κλασσικών Σπουδών στην Αθήνα (The American School of Classical Studies at Athens), η οποία έκανε την ανασκαφή στο σπήλαιο Γεροντομουρί κατόπιν αδείας της ΚΔ ΕΠΚΑ, στην ανακοίνωση της και με την υπογραφή των αρχαιολόγων Philip P. Betancourt και Κ. Δαβάρα, καθώς και της ανθρωπολόγου κ. Photeini J. P. McGeorge κ.α. για το εν λόγω σπήλαιο και τα ευρήματά του, δε μιλά ούτε για «σπηλαιοβάραθρο» ούτε για «καιάδα» ούτε για σπήλαιο όπου «ρίπτονταν οστά σωρηδόν» (δηλαδή ως σκουπίδια, απ᾽ όπου συμπεραίνει κανείς ότι οι Μινωίτες ήσαν απολίτιστοι), όπως είδαμε να αναφέρει πιο πριν η ΚΔ ΕΠΚΑ, αλλά για πολύ οργανωμένο οστεοφυλάκιο των Μινωιτών, όπου οι νεκροί είχαν μεταφερθεί εκεί προσεκτικά και με τα κτερίσματά τους μέσα σε λάρνακες κ.λπ., πρβ: **«… Η μεταφορά του σκελετικού υλικού στη σπηλιά και η διαρρύθμισή του σε αρκετές αίθουσες ήταν μια επιχείρηση μεγάλης κλίμακας που απαιτούσε μεγάλη εργασία, οργάνωση και συντονισμό ομάδας……» (Excavations in the Hagios Charalambos cave A Preliminary Report, HESPERIA 77, 2008)**

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Σε πινακίδα τύπου που τοποθετήθηκε από την ΚΔ ΕΠΚΑ έξωθεν του σπηλαίου του Αγίου Χαράλαμπου αναγράφονται τα εξής, τα οποία είναι ναι μεν πιο σωστά από αυτά που έλεγε πριν, όμως και πάλι με αναλήθειες, όπως θα δούμε μετά: «Οι προτιμότερες ταφές στην Κρήτη συναντώνται σε σπήλαια ή βραχοσκεπές και αυτό το έθιμο διήρκησε σε ολόκληρη την Εποχή του Χαλκού. Συχνά τα ανθρώπινα οστά βρίσκονται αναμοχλευθέντα, καθώς υπήρχε συνεχής χρήση του ίδιου χώρου για ταφές. Το σπήλαιο Άγιος Χαράλαμπος στο Οροπέδιο Λασιθίου αποτελείται από επτά υπόγειους θαλάμους, που χρησιμοποιήθηκαν ως οστεοφυλάκια κατά τη διάρκεια του 18ου αι. π.Χ. Οι πρωταρχικές ταφές είχαν γίνει αλλού και μετά μεταφέρθηκαν στο σπήλαιο. Τα κρανία τοποθετήθηκαν στην κορυφή της απόθεσης μαζί με τα αγγεία και κτερίσματα, στα οποία περιλαμβάνονται αρκετά πήλινα σείστρα, μουσικά όργανα. Σε τρία κρανία διαγνώστηκαν ενδείξεις εγχείρησης με τρυπανισμό, ενώ πολλά μακρά οστά φέρουν σημάδια πολλαπλών τραυμάτων».

Φυσικά εδώ η ΚΔ ΕΠΚΑ αποκρύπτει ότι είχαμε ένα μεγάλο σπήλαιο που καταστράφηκε και το οποίο επί Μινωιτών είχε μετατραπεί σε ένα πολύ οργανωμένο οστεοφυλάκιο, όπου οι νεκροί ήσαν μέσα σε λάρνακες κ.λπ. και εκεί που άλλοι λαοί, ακόμη και Έλληνες, **έκαιγαν τους νεκρούς (εξ ου και καιάδα**) κ.λπ., οπότε, αφού δεν

.

αναφέρει κάτι τέτοιο, όποιος βλέπει σήμερα το νεκροταφείο αυτό νομίζει ότι εκεί πριν εκεί ήταν τόπος απόρριψής οστών, κάτι όπως τα σκουπίδια στο σκουπιδότοπο

Πέραν αυτού η ΚΔ ΕΠΚΑ λέει και πράγματα που δεν ισχύουν. Λέει ότι τα οστά εκεί ήταν αναμοχλευμένα, ενώ δεν ήταν, ήταν ένα οργανωμένο οστεοφυλάκιο όπου οι νεκροί ήταν θαμμένοι μέσα σε λάρνακες κ.λπ. και απλά αυτή την αναμόχλευση την έκαναν τα φουρνέλα των αρχαιοκαπήλων κ.λπ.

Β) Ήταν μεγάλη ατυχία για το Λασίθι και γενικά την Κρήτη που καταστράφηκε το εν λόγω μινωικό ταφικό σπήλαιο, γιατί ήταν ένα μνημείο που θα προσέλκυε και αυτό πλήθος τουριστών, προκειμένου να δουν πως οι περίφημοι Μινωίτες έθαβαν τους νεκρούς τους ή πως είχε δίκιο ο Πλάτων, ο Πλούταρχος κ.α. που έλεγαν ότι από τους Κρήτες πήραν οι Έλληνες (οι Αθηναίοι, οι Σπαρτιάτες κ.λπ.), καθώς και οι Ρωμαίοι τα ταφικά έθιμα και τους νόμους για τη διαχείριση των ψυχών μετά τη μετάστασή τους και δεν έχει δίκιο ο αρχαιολόγος Γ. Σακελλαράκης, η παλαιότερη ηγεσία της Αρχαιολογίας Κρήτης, ο οποίος ισχυριζόταν με αληθοφανή επιχειρήματα, όμως ανυπόστατα, ότι οι Μινωίτες ήταν βάρβαροι που τελούσαν ανθρωποθυσίες στη νεκρόπολη των Αρχανών, δηλαδή εκεί όπου ήταν ο τάφος του Δία μέσα σε ένα σπήλαιο, ότι ο Δίας δε γεννήθηκε στο Δικταίο άντρο κ.α. Βέβαια μέσα στην ατυχία αυτή βρεθήκαν και μερικοί αρχαιολόγοι, όπως ο αείμνηστος Ν. Παπαδάκης, ο Αντώνης Βασιλάκης, ο **Philip Betancourt** κ.α., οι οποίοι κατέγραψαν το τι είδαν εκεί κατά τη διάρκεια της καταστροφής και έτσι μπορούμε και μιλούμε σήμερα.

6. ΜΙΑ ΑΝΑΛΗΘΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ MCGEORGE

Η ανθρωπολόγος κ. Ph. McGeorge που εξέτασε τα οστά του σπηλαίου Αγίου Χαραλάμπους λέει ότι αφού η κρανιακή εξέταση των κρανίων που βρέθηκαν στο σπήλαιο Αγίου Χαραλάμπους έδειξε τουλάχιστον 15 ή 16 κρανία να φέρουν τραύματα, άρα γι αυτήν αυτό σημαίνει ότι είναι κάτι που «αντιφάσκει με την άποψη του Evans που λέει ότι οι Μινωίτες ήταν αθώοι ειρηνιστές και ενισχύουν την υπόθεση των εντάσεων και των εδαφικών συγκρούσεων μεταξύ τους» (βλέπε: Εφημερίδα της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών, Αθήνα Hesperia 2008 σ. 578-59: Excavations at Hagios Charalambos (A Cave Burial), συμπέρασμα-υπόθεση που είναι λάθος και έπρεπε να το διαψεύσει η ΚΔ ΕΠΚΑ, γιατί:

1) Το ότι μερικά από τα κρανία και μάλιστα σε ένα μεγάλο ταφικό μνημείο (με πάνω από 600 θαμμένους) φέρουν κρανιακά τραύματα, ακόμη και αν είναι σίγουρα ότι αυτά έγιναν από φονικό όργανο (σπαθί ή δόρυ), αυτό δε σημαίνει αυτόματα και ότι ο λαός στον οποίο

.

ανήκαν οι θαμμένοι αυτοί (εδώ οι Μινωίτες) δεν ήταν ειρηνικός, γιατί:

Α) Και οι ειρηνικοί λαοί εξαναγκάζονται πολλές φορές να έρθουν σε πόλεμο, αλλά και σε εσωτερικές διαμάχες λόγω προβοκάτσιας άλλης πόλης, λόγω εισβολής στη χώρα τους άλλου λαού ή εισβολής στο σπίτια τους κουρσάρων, ληστών, καταπατητών κ.λπ., οπότε και αυτοί έχουν νεκρούς από κρανιακές κακώσεις από σπαθιά, δόρατα κ.λπ..

Β) Αυτό θα μπορούσαμε να πούμε αφενός, εάν είχαμε κάποια αρχαία μαρτυρία που να λέει κάτι τέτοιο, δηλαδή ότι οι Μινωίτες ήσαν βάρβαρος λαός, όμως εδώ όχι μόνο κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει, αλλά λένε και το αντίθετο ακριβώς, όπως θα δούμε πιο κάτω να λένε οι αρχαίοι συγγραφείς και αφετέρου, εάν βλέπαμε σε πολλά μέρη της Κρήτης να υπάρχουν πολλοί τάφοι ανθρώπων με κρανιακές κακώσεις και όχι μόνο μια ταφή όπου μόνο οι 15-16 από τους πάνω από 400 νεκρούς που βρέθηκαν εκεί, καθώς λέει η ίδια η κ. McGeorge, φαίνεται να είναι πεθαμένοι από κρανιακές φθορές.

2) Μινωικές ταφές νεκρών σε σπήλαια δεν αποκαλύφτηκαν μόνο στο σπήλαιο του Αγίου Χαραλάμπους, αλλά και σε πολλά άλλα της Κρήτης, όπως π.χ. σ' αυτά του Δικταίου Άντρου (= το σπήλαιο όπου γεννήθηκε ο Δίας και το οποίο βρίσκεται λίγο πιο πέρα απο το σπήλαιο Γεροντομουρί), στο σπήλαιο Φουρνί Αρχανών, στο σπήλαιο της Ζάκρου (Φαράγγι Νεκρών) κ.α. και σ' αυτά οι αρχαιολόγοι και οι ανθρωπολόγοι που έκαναν έρευνα στους εκεί θαμμένους Μινωίτες, δε μιλούν για «καιάδα» και για μη «ειρηνικούς Μινωίτες», αλλά για το αντίθετο, για πολιτισμένους ανθρώπους.

Για παράδειγμα ο αρχαιολόγος D. G. Hogarth, Δ/ντής της Βρετανικής (Αρχαιολογικής) Σχολής Αθηνών, και ο καθηγητής ανθρωπολογίας R. M. Dawkins, σχετικά με το Δικταίο άντρο και τις ταφές που βρήκαν εκεί στις ανασκαφές που διενήργησαν το 1898 – 1899, λένε τα εξής:

<<ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΑΓΓΛΩΝ ΣΟΦΩΝ - ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟΝ ΟΠΟΥ ΕΓΕΝΝΗΘΗ Ο ΖΕΥΣ: Νέας ανακοινώσεις έκαμαν την παρελθούσαν εβδομάδα εις το Ανθρωπολογικόν Ινστιτούτον του Λονδίνου οι Άγγλοι σοφοί Χόγγαρθ και Δώκινς περί των ευρημάτων, τα οποία ανεσκάφησαν εις το Δικταίον Άντρον της Κρήτης. Ο κ. Χόγγαρθ είπεν, ότι το Άντρον εκείνο είνε αναμφισβητήτως το μυθολογούμενον, ότι εκεί εγεννήθη ο Ζευς…….. . Εις την άκραν του Άντρου, εντός δύο σπηλαίων, ευρέθησαν ανθρώπινα οστά και τάφοι προϊστορικής εποχής, ως οι ευρεθέντες εις τας νήσους του Αιγαίου. Εις τάφος ήτο σχεδόν άθικτος και περιείχεν εν νέον είδος αγγείου κανονικώτερον από τα Νεολιθικά αγγεία. Υπό ανθρωπολογικήν έποψιν εξεταζόμενα τα ευρεθέντα ανθρώπινα κρανία παρουσιάζουν καταπληκτικώς

.

μικρούς οδόντας, τινές των οποίων είνε εφθαρμένοι· απόδειξις ότι ανήκον εις ανθρώπους πολύ προωδευμένους εις τον πολιτισμόν. Ομοιάζουν δε προς τα παλαιότατα των ευρεθέντων εις την Αττικήν και την Μικράν Ασίαν. Οι πάλαι ποτέ ιδιοκτήται των φαίνονται συγγενεύοντες προς την φυλήν των Ιβήρων, την μακροκέφαλον, μικρόσωμον, μελανόκομον και μη υπαγομένη εις την μεγάλην Αρείαν φυλήν. Τα κρανία εκείνα, ως και η ανάρτησις των κρανίων των θυμάτων κρίνεται ως απόδειξις της υπάρξεως προαρειανού πολιτισμού εις την Κρήτην, ως και της στενής επικοινωνίας αυτής με την Αίγυπτον, καθ' εποχήν αναγομένην εις το 5000 έτος προ Χριστού>>. (Εστία, αρ. φύλ. 82, 22.05.1902: 3, βλέπε επίσης: Prehistoric skulls in the Dictaean Cave Estia, 22/05/1902, Dawkins, Richard McGillivray Related Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland).

3) Ασφαλώς οι Μινωίτες δεν ήταν άγγελοι (οι αρχαίοι συγγραφείς λένε π.χ. ότι ο Μίνωας κατέλαβε τα Μέγαρα και την Αττική, προκειμένου να τιμωρήσει τους Αθηναίους που δολοφόνησαν στα Παναθήναια το γιο του Ανδρόγεω), όμως είναι και γεγονός αναμφισβήτητο, αφού δεν το λέει μόνο ένας, αλλά πάρα πολλοί αρχαίοι συγγραφείς, ότι οι Μινωίτες ήταν ο πρώτος πολιτισμένος λαός, αυτοί που δημιούργησαν το πρώτο αξιόλογο πολιτισμό, τη βάση του κλασσικού ελληνικού. Ανατρέχοντας στους αρχαίους συγγραφείς, ενδεικτικά: Διόδωρος Σικελιώτης (Βίβλος 4 και 5), Στράβων (Γεωγραφικά Ι), Πλούταρχος (Σόλων), Πλάτων (Νόμοι, Μίνως), Διονύσιος Αλικαρνασσέας (Ρωμαϊκή Αρχαιολογία), ο Αριστοτέλης (Πολιτικά) κ.α., βλέπουμε να αναφέρουν ότι οι αρχαίοι Κρήτες είναι αυτοί που πρώτοι ανακάλυψαν πολλά και πολύ σημαντικά πράγματα που είχαν τη δυνατότητα να ωφελήσουν την κοινωνική ζωή των ανθρώπων και ακολούθως την περίφημη Κρητική Πολιτεία, αυτή που δημιούργησαν στην Κρήτη ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθυ, αντέγραψαν πρώτα οι Σπαρτιάτες στέλνοντας επι τουτου στην Κρήτη το νομοθέτη Λυκούργου, μετά οι Αθηναίοι επί Σόλωνα και μετά οι Ρωμαίοι επί Νόμα, πρβ ενδεικτικά (μτφ από τις εκδόσεις «Κάκτος»):

«την έννομη τάξη, όπως λένε οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι, ο Λυκούργος την έφερε από την Κρήτη» (Ηρόδοτος, Α 65).

«Και φαίνεται και λέγεται ότι οι Λάκωνες μιμήθηκαν το κρητικό πολίτευμα στα περισσότερα σημεία…….(Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10)

«Οι δε τα μυθώδη πάντα περιαιρούντες εκ της ιστορίας πεπλάσθαι φασίν υπό του Νόμα τον περί της Ηγερίας λόγον, ίνα ράον αυτώ προσέχωσιν οι τα θεία δεδιότες και προθύμως δέχωνται τούς υπ΄ αυτού τιθεμένους νόμους, ως παρά θεών κομιζομένους. Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ των Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτήν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητός και της

.

Λυκούργου του Λακεδαιμονίου σοφίας· ων ο μεν ομιλητὴς έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφήναι τόν Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπὸ των Κουρήτων νεογνόν όντα, κατέβαινεν εις το ιερόν άντρον και τους νόμους εκεί συντιθείς εκόμιζεν, ους απέφαινε παρά του Διός λαμβάνειν· (ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Λόγος Β' LXI. 1-2)

«Οι κάτοικοι, λοιπόν, της Κρήτης λένε πως οι αρχαιότεροι κάτοικοι στο νησί ήταν αυτόχθονες, οι λεγόμενοι Ετεοκρήτες, των οποίων ο βασιλιάς, Κρήτας το όνομα, ανακάλυψε πολλά και πολύ σημαντικά πράγματα στο νησί που είχαν τη δυνατότητα να ωφελήσουν την κοινωνική ζωή των ανθρώπων…. ... Για τους Ιδαίους δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Απτεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους. Λένε, μάλιστα, πως ένας τους ο Ηρακλής, ξεπέρασε τους άλλους σε φήμη, ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Εξ αιτίας της συνωνυμίας οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες…. Μετά τους Ιδαίους Δακτύλους έγιναν οι Κουρήτες, … Καθώς διακρινόταν για τη σύνεσή τους, έδειξαν στους ανθρώπους πολλά χρήσιμα πράγματα, διότι πρώτοι αυτοί συγκέντρωσαν τα πρόβατα σε κοπάδια, εξημέρωσαν τα υπόλοιπα είδη ζώων, ανακάλυψαν τη μελισσοκομία, εισηγήθηκαν την τέχνη του κυνηγίου, εισηγήθηκαν τη συναναστροφή και τη συμβίωση μεταξύ των ανθρώπων, αλλά ήταν και οι πρώτοι που δίδαξαν την ομόνοια και κάποια ευταξία στην κοινωνική ζωή. Ανακάλυψαν επίσης τα ξίφη, τα κράνη και τους πολεμικούς χορούς. Λένε πως σ' αυτούς παρέδωσε το Δία η Ρέα, κρυφά από τον πατέρα του Κρόνο, και κείνοι τον πήραν και τον ανέθρεψαν…... (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5.64-65) (Περισσότερα βλέπε Α.Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗΣ «ΚΡΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»)

Θάλαμος του σπηλαίου Αγίου Χαραλάμπου με ανθρώπινα κρανία, όπως βρέθηκαν μετά την καταστροφή του σπηλαίου (από το βιβλίο: Hagios

.

Charalambos: A Minoan Burial Cave in Crete: Excavation and Portable Objects Volume I, «The 2002 Excavations at Hagios Charalambos by Philip P. Betancourt»).

7. ΣΤΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΥΠΗΡΧΕ ΜΑΝΤΕΙΟ - ΙΑΤΡΕΙΟ

Στον περιβάλλοντα χώρος του ταφικού σπηλαίου στο «Γέροντομουρί» πριν καταστραφεί, για να περάσει από εκεί δρόμος και που τελικά δεν πέρασε, υπήρχαν όπως και ο ίδιος θυμούμαι, αρχαίες περιφράξεις (τράφοι) και ενδείξεις ότι εκεί υπήρχαν αρχαία κτίσματα, και συνεπώς, αφού στο σπήλαιο βρέθηκαν κρανία που έφεραν χειρουργικές επεμβάσεις, άρα εκεί επί εποχής Μινωιτών υπήρχε και μαντείο και μετά ιατρείο για τις ανάγκες του Δικταίου άντρου και των μινωικών οικισμών που υπήρχαν εκεί.

Αρχικά τα μαντεία πρόσφερα τις ιατρικές υπηρεσίες σε όλο τον αρχαίο κόσμο, τα οποία έκαναν και χειρουργικές επεμβάσεις , για να δουν τι συμβαίνει . Ακολούθως στην Κρήτη από τη μαντική τέχνη γεννήθηκε η ιατρική επιστήμη, όπως θα δούμε αμέσως πιο κάτω να λένε οι αρχαίοι συγγραφείς

Ο αρχαιολόγος Philip Betancourt και η ανθρωπολόγος κ. Tina/ Photeini J. P. McGeorge της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Ελλάδα, οι οποίοι κλήθηκαν από την ΚΔ ΕΠΚΑ προκειμένου να κάνουν αρχαιολογική ανασκαφή και ανθρωπολογική έρευνα επί του σπηλαίου, στις ανακοινώσεις τους αναφέρουν ότι τα κρανία που βρέθηκαν μέσα στο εν λόγω σπήλαιο άλλα είχαν κρανιακές κακώσεις που έγιναν από φονικό όργανο και άλλα που είχαν τρυπανισμό για διαγνωστικούς ή ανακουφιστικούς ιατρικούς λόγους και τα οποία έγιναν είτε εν ζωή για θεραπεία είτε μετά το θάνατο για νεκροψία. Λένα μάλιστα χαρακτηριστικά: «….οι προϊστορικοί χειρουργοί του Λασιθίου ήξεραν ότι έπρεπε να αποφεύγουν επεμβατικές χειρουργικές επεμβάσεις σε περίπτωση τραυματισμών στο κροταφικό οστό….» (EXCAVATIONS AT HAGIOS CHARALAMBOS (A CAVE BURIAL) BY PHILIP BETANCOURT, Ritaroberts's Blog, Reference. Journal of The American School of Classical Studies Athens Hesperia 2008 p.578-596)

.

Κεραμικά μουσικά σείστρα που βρέθηκαν στο σπήλαιο του χωριού Άγιος Χαράλαμπος (Ceramic Sistra, Agios Charalambos Cave, Lasithi, Crete, Middle Minoan).

Επίσης σχετικά με το θέμα αυτό ο Έφορος Αρχαιοτήτων κ. Αντώνη Βασιλάκη, λέει τα εξής: «….στον μινωικό και τον μυκηναϊκό κόσμο, δηλαδή στην τρίτη και τη δεύτερη χιλιετία προ Χριστού, στον ελλαδικό χώρο υπήρχαν οργανωμένα συστήματα αντιμετώπισης των ασθενειών αν ήσουν στα ανάκτορα, αλλά υπήρχε μικρότερη οργάνωση αν έμενες στην ύπαιθρο, και ότι βότανα τα οποία και σήμερα χρησιμοποιούμε σαν καρυκεύματα αλλά και σε θεραπευτικά αφεψήματα ή αλοιφές χρησιμοποιούνταν και τότε……. Τα αρχαιότερα δείγματα χειρουργικού τρυπανισμού έχουν ανακαλυφθεί στο ταφικό σπήλαιο/οστεοφυλάκιο του Αγίου Χαραλάμπους στο Οροπέδιο Λασιθίου και χρονολογείται στα 1850 π.Χ.». (ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΩΤΤΗ , εφημερίδα ΕΘΝΟΣ 27/3/2016).

Σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς η ιατρική προήλθε από τη μαντική και οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό ήταν οι Κρήτες. Ο Διόδωρος Σικελιώτης (5.74-77) π.χ. αναφέρει ότι ο Απόλλωνας δεν ήταν μόνο ο θεός της μουσικής, αλλά και ο θεός της μαντικής, ο πρώτος χρησμολόγος. Αυτός πρώτος βρήκε στην Κρήτη αφενός τα έγχορδα όργανα, το τόξο και την κιθάρα και τη μουσική της και αφετέρου την ιατρική από τη μαντική, Ακολούθως ο γιος του ο Ασκληπιός, αφού έμαθε από τον πατέρα του πολλά χρήσιμα για την ιατρική, ανακάλυψε τη χειρουργική και την παρασκευή των φαρμάκων και γενικά προήγαγε σε τέτοιο βαθμό την ιατρική τέχνη ώστε τιμάται ως γενάρχης και ιδρυτής της, πρβ: «Απόλλωνα δε της κιθάρας ευρετήν αναγορεύουσι και της κατ αυτήν μουσικής, έτι δε την ιατρικήν επιστήμην εξενεγκείν δια της μαντικής τέχνης γενομένης, δι ης το παλαιόν συνέβαινε θεραπείας τυγχάνειν τους αρρωστούντας, ευρετήν δε και του τόξου γενόμενον διδάξαι τους εγχωρίους τα περί

.

την τοξείαν, αφ ης αιτίας μάλιστα παρά τοις Κρησίν εζηλώσθαι την τοξικήν και το τόξον κρητικόνονομασθήναι … Απόλλωνος δε και Κορωνίδος Ασκληπιον γενηθένα, και πολλά παρά του πατρός των εις ιατρικήν μαθόντα, προσεξευρείων την τε χειρουργίαν και τας των φαρμάκων σκευασίας και ριζών δυνάμεις, και καθόλου προβιβάσαι την τέχνην επί τοσούτον, ώστε ως αρχηγόν αυτής και κτίστην τιμάσθαι».» (Διόδωρος Σικελιώτης 5.74).

ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ. ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ (ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ)

Επίσης ο Φιλόστρατος (Τα ες τον Τυανέα Απολλώνιο Γ, XLIV) αναφέρει ότι η μαντική έχει προσφέρει πολλά στους ανθρώπους , αλλά το μεγαλύτερο δώρο είναι η ιατρική. Ο Διόδωρος Σικελιώτης (5, 66-67) αναφέρει επίσης ότι , σύμφωνα με τους μύθους των Κρητών, ο Υπερίωνας ήταν αυτός που παρατήρησε την αστρολογία και η θέμιδα ήταν εκείνη που εισηγήθηκε τη μαντική, πρβ: «Οι Κρήτες διηγούνται το μύθο πως τον καιρό που οι Κουρήτες ήσαν νέοι υπήρχαν οι λεγόμενοι ….. όλοι τους έγιναν εφευρέτες κάποιων αγαθών ….. Ο Υπερίωνας, λένε (οι μύθοι των Κρητών), πως ήταν ο πρώτος που κατανόησε με την επιμέλεια και την παρατηρητικότητά του την κίνηση του ηλίου, της σελήνης και των υπολοίπων αστεριών, καθώς και τις εποχές που προκαλούνται από αυτά και τα δίδαξε στους

.

άλλους να τα μάθουν και γι αυτό ονομάστηκε πατέρας τούτων των σωμάτων, σα να γέννησε τη θεωρία περί αυτών και τη φύση τους..... Για τη θέμιδα, λένε οι μύθοι, πως ήταν η πρώτη που εισηγήθηκε τη μαντική, τις θυσίες και τους θεσμούς, σχετικά με τους θεούς και δίδαξε την υπακοή στους νόμους και την ειρήνη. Γι αυτό το λόγο ονομάζονται θεσμοφύλακες και θεσμοθέτες οι άνθρωποι που διαφυλάσσουν τα ιερά και τα όσια των θεών και τους νόμους των ανθρώπων. Και ο Απόλλωνας, την ώρα που πρόκειται να δώσει χρησμούς, λέμε πως «θεμιτεύει» από το γεγονός ότι η θέμιδα ανακάλυψε τους χρησμούς» (Διόδωρος Σικελιώτη, 5, 67)

8. Η ΜΙΝΩΙΚΗ ΠΟΛΗ «ΠΛΑΤΑ/ ΔΙΚΤΑ», Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΙΝΩΑ

Στην είσοδο του χωριού Γεροντομουρί σώζεται τμήμα του ιερού παλιάς βυζαντινής εκκλησίας αφιερωμένης στους Αγίους Σέργιο και Βάκχο. Εκεί πριν υπήρχε οικισμός, ο οποίος, όπως και οι υπόλοιπο του Οροπεδίου Λασιθίου, καταστράφηκε από τους Ενετούς τότε που διατάχθηκε η παντελή ερήμωση της Δίκτης και του Οροπεδίου Λασιθίου, επειδή γινόταν εστία επαναστατών Η ερήμωση έγινε από το 1293-1514.

Επίσης στην είσοδο του εν λόγω χωριού, ερχόμενοι από Δικταίο άντρο προς Χώνο – Λύττο, υπάρχει και μια μεγάλη φυσική πηγή νερού, η μια από τις λίγες που υπάρχουν στον κάμπο του Λασιθίου.

Πριν από την εν λόγω πηγή υπήρχε και μινωικός οικισμός με κοιμητήριο και παλάτι και που ακούγεται τοπικά με την ονομασία «**Πλάτα»** > Πλάτη (πρβ και «Πλατιανή λαγκάδα» = το λαγκάδι που ενώνει τον εν λόγω οικισμό με την αρχαία Λύττο) και από της οποίας τα ερείπια έχουν κτιστεί πολλά σπίτια στα χωριά Πλάτη και Γεροντομουρί. (βλέπε: R. M. **Dawkins «Excavations at Plati in Lasithi, Crete. The Annual of the British School at** Athens», 1914).

Προφανώς ο εν λόγω μινωικός οικισμός είναι η πόλη που έκτισε ο Δίας, όταν ανδρώθηκε από ευγνωμοσύνη στον τόπο που τον μεγάλωσε («πόλιν κτίσαι πει την Δίκτα, όπου και τη γένεσιν αυτού μυθολογούσι», Διόδωρος 5.72), αλλά και όπου διέμενε ο Μίνωας όταν ανέβαινε στο Δικταίο άντρο, για να τον συμβουλέψει ο πατέρας του ο Δίας για τη νομοθεσία του, πρβ: «Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ τῶν Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτὴν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητὸς και της Λυκούργου του Λακεδαιμονίου σοφίας· ων ὁ μεν ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφήναι τον Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπὸ των Κουρήτων νεογνὸν όντα, κατέβαινεν εις το ιερὸν άντρον και

.

τους νόμους εκεί συντιθεὶς εκόμιζεν, ους απέφαινε παρά του Διός λαμβάνειν· ο δε Λυκούργος εις Δελφούς αφικνούμενος υπό του Απόλλωνος έφη διδάσκεσθαι την νομοθεσίαν (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία» Livre/ Λόγος 2 LXI,2)

Ο Ιερός Ναός Αγίου Χαραλάμπου στο χωριο Γερντομουρί. Η θεα απο εκεί είναι καταπληκτική

9. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ

(Αποσπάσματα ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ GOOGLE TRANSLATION)

.

EXCAVATIONS IN THE HAGIOS CHARALAMBOS CAVE
A Preliminary Report, HESPERIA 77 (2008)
Published by: The American School of Classical Studies at Athens

ABSTRACT: The cave of Hagios charalambos is a Minoan secondary ossuary in the Lasithi plain in the mountains of east-central crete. It was excavated in two campaigns (1976–1983 and 2002–2003). Artifacts include pottery, figurines, seals, stone tools, metal tools and weapons, jewelry, and other objects buried with the deceased. the original burials range in date from Neolithic to Middle Minoan IIb, but the bones were all moved to the ossuary within a relatively short period in MM IIb. some of the bones were partly sorted before their secondary deposition. the skulls indicate many traumas and three sophisticated trephinations, the earliest thus far known in Greece.

Το σπήλαιο του Αγίου Χαραλάμπους είναι ένα μινωικό δευτερογενές οστεοφυλάκιο στην πεδιάδα του Λασιθίου στα βουνά της ανατολικής κεντρικής Κρήτης. Ανασκάφηκε σε δύο εκστρατείες (1976-1983 και 2002-2003). Τα έργα τέχνης περιλαμβάνουν αγγεία, ειδώλια, σφραγίδες, πέτρινα εργαλεία, μεταλλικά εργαλεία και όπλα, κοσμήματα και άλλα αντικείμενα που θάφτηκαν με τον αποθανόντα. Οι αρχικοί τάφοι κυμαίνονταν από τη Νεολιθική ως τη Μεσομινωική ΙΙβ, αλλά όλα τα οστά μεταφέρθηκαν στο οστεοφυλάκιο σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα στο ΜΜ ΙΙb. Μερικά από τα οστά ταξινομήθηκαν εν μέρει πριν από τη δευτερογενή εναπόθεση τους. Τα κρανία δείχνουν πολλά τραύματα και τρία εξεζητημένα τρεφούλια, τα παλαιότερα μέχρι τώρα γνωστά στην Ελλάδα.

INTRODUCTION, Philip P Betancourt, Costis Davaras, and Eleni Stravopodi: The Hagios Charalambos cave is located at the eastern edge of the village of Hagios Charalambos (formerly named Gerontomouri) on the western side of the Lasithi plain in east-central Crete (Figs. 1, 2).1 The cavern has no name of its own, and it is known only by the name of the village. It was discovered during road construction in 1976 when dynamite blasts broke into the upper part of the underground spaces, and Costis Davaras conducted rescue excavations there in 1976, 1982, and 1983.2 More recently, the cave was excavated with an American permit under the direction of Philip P. Betancourt and Costis Davaras in 2002 and with the addition of……

.

Το σπήλαιο του Αγίου Χαραλάμπους βρίσκεται στην ανατολική άκρη του χωριού Αγίου Χαραλάμπους (πρώην Γεροντομουρί) στη δυτική πλευρά της πεδιάδας του Λασιθίου στην ανατολική κεντρική Κρήτη. Το σπήλαιο δεν έχει δικό του όνομα και είναι γνωστό μόνο με το όνομα του χωριού. Ανακαλύφθηκε κατά τη διάρκεια της οδοποιίας το 1976 όταν εκτοξεύτηκαν δυναμικοί βόμβοι στο ανώτερο τμήμα των υπόγειων χώρων και ο Κωστής Δαβάρας διενήργησε ανασκαφές διάσωσης εκεί το 1976, 1982 και 1983. Πρόσφατα, το σπήλαιο ανασκάφηκε με αμερικανική άδεια υπό την καθοδήγηση Philip P. Betancourt και Costis Davaras το 2002 και με την προσθήκη της Eleni Stravopodi ως τρίτη συνδιοργανωτή το 2003. Ο James D. Muhly και ο Albert Leonard Jr. ήταν διευθυντές.

Το σπήλαιο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για διάφορους λόγους. Είναι μια ακραία περίπτωση της μινωικής ταφικής πρακτικής που περιλάμβανε τη συλλογή, τη διαλογή και την ανακατασκευή ανθρώπινων οστών σε νέες τοποθεσίες. Τα αντικείμενα παρουσιάζουν ενδιαφέρον επειδή προέρχονται από ένα απομακρυσμένο τμήμα της Κρήτης για το οποίο λίγα είναι γνωστά και περιλαμβάνουν τόσο τοπικά αντικείμενα όσο και εκπληκτικό αριθμό τεμαχίων που παρέχουν πληροφορίες για τις σχέσεις με άλλα μέρη της Κρήτης καθώς και με τοποθεσίες στο εξωτερικό. Το σκελετικό υλικό αποτελεί το μεγαλύτερο διατηρημένο σώμα ανθρωπίνων οστών από τις Κρητικές περιόδους πριν από τη Μεσομινωική (ΜΜ) ΙΙΙ. Αν και ο οικισμός που χρησιμοποίησε το σπήλαιο δεν είναι γνωστός με βεβαιότητα, μια επιφανειακή έρευνα της πεδιάδας Λασιθίου έχει τεκμηριωμένη κατοίκηση από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στο λόφο δίπλα στο οστεοφυλάκιο.

Το σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε ως οστεοφυλάκιο κατά **τη Μινωική περίοδο**. Η πρώιμη αγγειοπλαστική που βρέθηκε ήταν από την Τελική Νεολιθική (FN), με τη δυνατότητα ενός όρμου ή δύο αργότερα νεολιθικής ημερομηνίας. Εκτός από λίγα όστρακα από τα Υστερομινωικά (LM) I-III (λιγότερα από πέντε), τα ευρήματα φαίνεται να έχουν τοποθετηθεί στο οστεοφυλάκιο σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα στο ΜΜ ΙΙΒ. Εκτός από τα ανθρώπινα οστά, το οστεοφυλάκιο περιείχε κοχύλια και πλήρη παραδείγματα μινωικής κεραμικής, οστών ζώων, **πέτρινων αγγείων, λίθινα εργαλεία, ειδώλια, σφραγίδες, χάντρες και άλλα κοσμήματα, χάλκινα εργαλεία, έξι παραδείγματα του μουσικού οργάνου που ονομάζεται Sistrum**, και άλλα αντικείμενα που είχαν κατατεθεί με τις αρχικές ταφές πριν τα ερείπια μετακινηθούν από την προηγούμενη θέση εναπόθεσης τους σε αυτό το σπήλαιο.

.

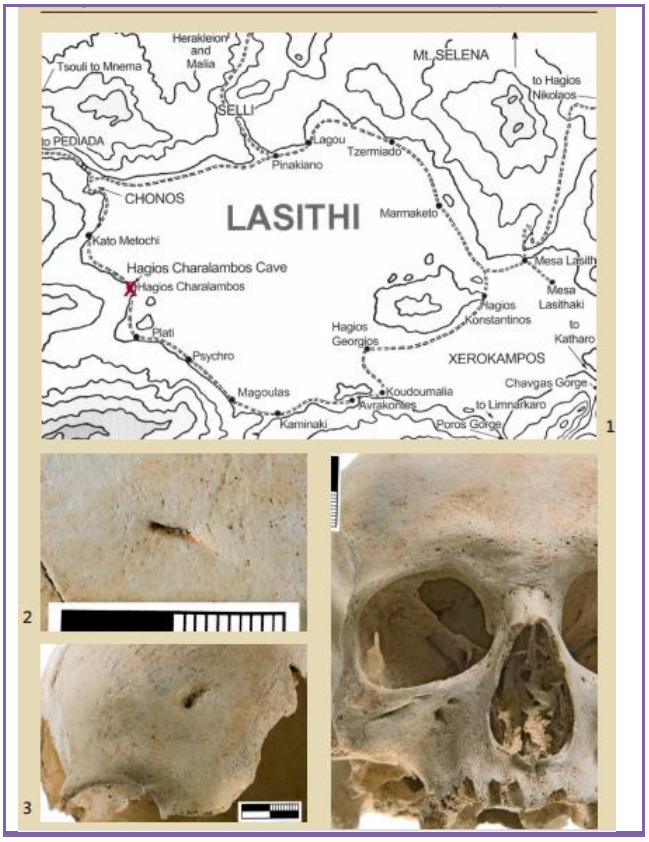

Το σπήλαιο είναι σχετικά μικρό. Είχε αρχικό μήκος περίπου. 9 μέτρα βορειοδυτικά με 10 μέτρα ανατολικά-δυτικά. **Η αρχική είσοδος ήταν 834,95 m** πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, πάνω από την αίθουσα 1. Το σπήλαιο είχε επτά υπόγειους χώρους, αλλά **οι δύο πρώτες αίθουσες αφαιρέθηκαν το 1982**, επειδή το υπόστρωμα ήταν τόσο ραγισμένο από τις εκρήξεις δυναμίτη που αποκάλυψαν το οστεοφυλάκιο Οι συνθήκες δεν ήταν ασφαλείς για την είσοδο στο σπήλαιο μέχρι την απομάκρυνσή τους. Τα δωμάτια 1, 2, 3 και 4 ανασκάφηκαν από το Δαβάρα και την ομάδα του. Το δωμάτιο 6, ένα πέρασμα στα δυτικά που δεν χρησιμοποιήθηκε από τους Μινωίτες, μπλοκαρίστηκε με ιζήματα το 1982. Οι χαμηλότεροι χώροι (αίθουσες 5 και 7 και αίθουσα 4/5 εισόδου) έμειναν ανέγγιχτες από την πρώιμη εκστρατεία. Στο νέο έργο το 2002 και το 2003, καθαρίστηκαν τα δωμάτια 3 και 4, ανοίχτηκαν οι τάφροι έξω από το σπήλαιο και ανασκάφηκαν η αίθουσα 5 και η είσοδος δωματίου 4/5. Το δωμάτιο 7, που δε χρησιμοποιήθηκε από τους Μινωίτες, καθαρίστηκε για να αφαιρέσει το υλικό που είχε πλυθεί σε αυτόν το χώρο από το δωμάτιο 5. Η θέση των ευρημάτων μέσα στο σπήλαιο δεν αφήνει καμία αμφιβολία ότι **τα ανθρώπινα οστά κατατέθηκαν αφού αφαιρέθηκαν**. Κοντά στο κάτω μέρος της αποθήκης στην αίθουσα 5, η οποία ήταν πάνω από ένα μέτρο ύψος, ορισμένα από τα μακρά οστά τοποθετήθηκαν σε ένα πλέγμα για να σχηματίσουν ένα είδος πλατφόρμας. Αυτή η **προσεκτική τοποθέτηση** των οστών αποδεικνύει ότι η κατάθεση δεν διαταράχθηκε μετά

.

την τοποθέτησή της. Πάνω από το πλέγμα υπήρχε μια μάζα αποκορυφωμένων ανθρώπινων οστών αναμεμειγμένων με αγγεία και άλλα αντικείμενα. Η κορυφή της κατάθεσης σε κάθε δωμάτιο αποτελούταν από ένα στρώμα ανθρώπινων κρανίων και πλήρων αγγείων (πρόσθετη απόδειξη ότι η κατάθεση δεν είχε διαταραχθεί από την εποχή του Χαλκού). Τόσο τα σμήνη FN όσο και τα ΜΜ ΙΙΒ βρέθηκαν στην επιφάνεια της κατάθεσης καθώς και μέσα σε αυτήν και βρισκόταν στο δάπεδο του στρώματος του σπηλαίου στη βάση της κατάθεσης στο δωμάτιο 5. Τα περισσότερα από τα πλήρη αγγεία βρέθηκαν από την πρώτη εκστρατεία κατά τη διάρκεια των εκσκαφών των δωματίων 1-4. ……

THE HUMAN REMAINS, by Photeini J. P. McGeorge: Σκοπός αυτής της προκαταρκτικής έκθεσης είναι να δώσει μια περιγραφή των εργασιών που βρίσκονται σε εξέλιξη για τα ανθρώπινα ερείπια από το σπήλαιο του Αγίου Χαραλάμπους, μια μεγάλη και ασυνήθιστα διατηρημένη συλλογή κυρίως από την **Πρώιμη Μινωική έως τη Μεσομινωικ**ή. Η κεραμική σειρά αποκαλύπτει έναν αξιοσημείωτο αριθμό τραυμάτων της κεφαλής - **αντίθετα με μια μακροχρόνια άποψη ότι οι Μινωίτες ήταν αθώοι ειρηνιστές** - και τρία παραδείγματα τρυπήματος (χειρουργική αφαίρεση τμήματος του κρανίου), τα οποία επισημαίνονται εδώ επειδή είναι τα πρώτα και Τεχνικά πιο εξελιγμένα παραδείγματα τέτοιου είδους κρανιακών χειρουργικών επεμβάσεων που μέχρι σήμερα αντιμετωπίστηκαν στην Ελλάδα. **Το οστεοφυλάκιο της σπηλιάς χρησιμοποιήθηκε για τη δευτερογενή ταφή ανθρώπινων σκελετικών υπολειμμάτων** που χρονολογούνται από τη συγγενή αγγειοπλαστική και άλλα αντικείμενα που παρουσιάζονται παραπάνω. Τα ευρήματα κυμαίνονται από την **Τελική Νεολιθική έως την Υστερομινωική περίοδο**, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της αγγειοπλαστικής χρονολογείται στο ΕΜ ΙΙΙ-ΜΜ ΙΙΒ, γεγονός που μπορεί να υποδηλώνει ότι υπήρξε μια κορυφή στην ανάπτυξη του πληθυσμού της περιοχής αυτή τη στιγμή. Τα λίγα όστρακα LM που βρίσκονται στα άνω δωμάτια πιθανότατα δεν συνδέονται με την εναπόθεση των οστών. Η δευτερογενής φύση της εναπόθεσης αποδεικνύεται τόσο από την αδεσμοποιημένη κατάσταση των οστών όσο και από το γεγονός ότι μερικά οστά τοποθετήθηκαν προσεκτικά σε διάταξη πλέγματος, η οποία δεν είναι παράλληλη σε αυτή την περίοδο. Στα χαμηλότερα επίπεδα του δωματίου 5, τα οστά αναμείχθηκαν με χώμα……

Τα ταφικά έθιμα στην ΕΜ Κρήτη είναι ποικίλα και μπορεί να αντανακλούν παραλλαγές στις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Το έθιμο της ταφής των νεκρών σε σπηλιές (μερικές φορές χρησιμοποιείται και για κατοίκηση), σε καταφύγια βράχων ή σε φυσικές σχισμές

.

βράχων είναι γνωστό από τις νεολιθικές και πρώιμες μινωικές περιόδους, ενώ η δευτερογενής ταφή - συνήθως σε χτισμένες οστεοφυτείες - είναι γνωστή σε πολυάριθμες μινωικές τοποθεσίες. Στον Άγιο Χαράλαμπο δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι πραγματοποιήθηκε πρωτογενής ταφή στο σπήλαιο. Οι ταφές είναι όλες δευτερεύουσες. Δεν αναγνωρίστηκαν διακριτές ταφές κατά την ανασκαφή. Παρόλο που σημειώθηκαν περιπτώσεις αρθρωτών σπονδύλων, αυτή η κατάσταση υποδεικνύει την ατελή αποσύνθεση ορισμένων κρυστάλλων κατά τη στιγμή της δευτερογενούς ταφής. Επίσης, παρουσιάστηκαν μερικές περιπτώσεις συντηγμένων σπονδύλων που προκλήθηκαν από παθολογίες. Εκτός από αυτές τις περιπτώσεις, υπάρχει μια πολύ λεπτή πιθανότητα ταυτοποίησης οστών που ανήκουν σε ένα μόνο άτομο μεταξύ των τεράστιων ποσοτήτων αναμειγμένου οστικού υλικού. Μια εξαίρεση, για αυτονόητους λόγους, ήταν η μετά την ανασκαφή ταυτοποίηση των οστών του κάτω άκρου (μηριαίων και κνημών) ενός νεύρου της υπόφυσης. Με λίγες εξαιρέσεις, κάθε οστό πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστό άτομο. Υποτίθεται ότι τα ανθρώπινα υπολείμματα μεταφέρθηκαν στο σπήλαιο στο ΜΜ ΙΙΒ, σε μία ή δυο φορές διαχωρισμένα από ένα σύντομο χρονικό διάστημα. Όχι μόνο ενήλικες, αλλά και βρέφη και παιδιά όλων των ηλικιών περιλαμβάνονται στη συγκέντρωση.

Η μεταφορά του σκελετικού υλικού στη σπηλιά και η διαρρύθμισή του σε αρκετές αίθουσες ήταν μια επιχείρηση μεγάλης κλίμακας που απαιτούσε μεγάλη εργασία, οργάνωση και συντονισμό ομάδας. Η σχολαστική φροντίδα πρέπει να έχει εισέλθει στην επιχείρηση αφού όλα τα τμήματα της ανθρώπινης ανατομίας, συμπεριλαμβανομένων και των πρώτων, δεύτερων και τρίτων σειρών των δακτύλων και των ποδιών, καθώς και των σησαμοειδών και υοειδών οστών, εκπροσωπούνται στο σώμα του ανασκαμμένου υλικού. Τα σπασμένα λαργαράκια από πηλό και τα τάπητα αναμίχθηκαν με τα ανθρώπινα υπολείμματα. Τα αντικείμενα και η αγγειοπλαστική περιελάμβαναν μεγάλο αριθμό ποτών και κανάδων (βλέπε παραπάνω) και πολλά οστά ζώων, δείχνοντας ότι η παροχή τροφίμων και ποτών για τους νεκρούς ήταν μέρος των τελετών ταφής. Πέτρες παρεμβατικές στο πλαίσιο της σπηλιάς πρότειναν στους εκσκαφείς την πιθανή προέλευση των ταφών από τους χτισμένους τάφους. Ορισμένα οστά φαίνονται να έχουν έρθει σε επαφή με τη φωτιά και ελαφρώς καίγονται, γεγονός που συμβαδίζει με τη γνωστή χρήση πυρκαγιάς για υποκαπνισμό στους Παλαιομινωικούς τάφους……..

==========

.

EXCAVATIONS AT HAGIOS CHARALAMBOS (A CAVE BURIAL) BY PHILIP BETANCOURT

(Ritaroberts's Blog, Reference. Journal of The American School of Classical Studies Athens Hesperia 2008 p.578-596)

Ο Άγιος Χαράλαμπος είναι μια δευτερεύουσα ταφική σπηλιά με αντικείμενα που κυμαίνονται από την Τελική Νεολιθική έως τη Μινωική Μινωική IIB, με μικρό αριθμό ευρημάτων αργότερα στην Εποχή του Χαλκού. Η υλική του κουλτούρα δείχνει ότι η κοινότητα που έθαψε τους νεκρούς της εδώ ήλθε από το κοντινό, επειδή η μεγάλη πλειοψηφία της αγγειοπλαστικής κατασκευάζεται από τα τοπικά ερυθρά πηχά υφάσματα που χρησιμοποιούνται στο Λασίθι και στην παρακείμενη Πεδιάδα. Όλα τα οστά μεταφέρθηκαν στη σπηλιά κατά τη διάρκεια της Μεσομινωικής IIB. Η εποχή του 2003 στον Άγιο Χαράλαμπο είχε ως αποτέλεσμα πολλές νέες ανακαλύψεις στο χώρο. Ανακαλύφθηκε για πρώτη φορά το 1976, το μικρό ταφικό σπήλαιο στην πεδιάδα του Λασιθίου ήταν το επίκεντρο ενός νέου έργου που διεξήχθη ως συνεργασία μεταξύ του Philip Betancourt και του Costis Davaras. Για την εποχή του 2003, η Ελένη Στραβοπόδι εντάχθηκε στη συνεργασία που εκπροσωπεί την Εφορεία της Σπηλαιολογίας. Ο Jamed D. Muhly και ο Albert Leonard.Jr ήταν διευθυντές πεδίου. Η Ανασκαφή χρησιμοποιεί το Κέντρο Μελετών Instap ως έδρα της. Σημαντικά νέα ευρήματα προήλθαν από την εποχή του 2003. Μεταξύ των πιο ενδιαφερόντων είναι δύο γυναικεία ειδώλια που χρησιμοποιούνται ως μενταγιόν, ένα ειδώλιο ελεφαντόδοντου πιέζεται επίσης για ανάρτηση, χάντρες κρυσταλλικού πετρωμάτων, σερπεντινίτη και άλλες πέτρες, κρεμαστό κόσμημα κεφαλών ταύρων, κομμάτι κελύφους αυγών στρουθοκάμηλου, πέτρινα αγγεία, Με σχεδίαση τριών ανθρώπινων μορφών, καθώς και ολόκληρων και αποσπασματικών αγγείων αργίλου. Τα ειδώλια ελεφαντόδοντου είναι ιδιαίτερα σημαντικά επειδή βοηθούν να αποδειχθεί ότι ο χώρος δέχεται είτε ξένες πρώτες ύλες είτε τα αντικείμενα που κατασκευάζονται από αυτά. Το ελεφαντόδοντο είναι όλα από τα δόντια του ιπποπόταμου, ένα υλικό που είναι συνηθέστερο από το ελεφαντόδοντο στην αρχή της δεύτερης χιλιετίας b.c. Στην Κρήτη. Το στυλ των ειδωλίων είναι Μινωική. Η σφραγίδα του πρίσματος ανήκει σε μια τάξη που παράγεται στα Μάλια στα ΜΜ IB-IIB. Οι τρεις πλευρές της έχουν διαφορετικό μοτίβο: μια ομάδα τριών ανθρώπινων μορφών. Ένα κέρατο ζώο, πιθανώς μια κατσίκα? Και ένα αφηρημένο σχέδιο. Το μικροσκοπικό κομμάτι κελύφους αυγών είναι το πρώτο κομμάτι που είναι γνωστό από την πεδιάδα του Λασιθίου. Ανακαλύφθηκε με ταξινόμηση του εδάφους που διατηρήθηκε για το κοσκίνισμα με νερό. Αυτή η ανασκαφή έσωσε το 100% του εδάφους της, επειδή το χώμα από τους τάφους

.

περιέχει πολλά μικροσκοπικά ανθρώπινα οστά καθώς και άλλα αντικείμενα.

55

Αγαλματίδιο από οστό ζώου στο σπήλαιο Αγίου Χαραλάμπους

Η ταξινόμηση με μηχανή διαχωρισμού νερού εξοικονομεί όλα τα οστά των προγεννητών, των βρεφών και των υποπροθέσεων, τα οποία είναι δύσκολο να συλλεχθούν με συμβατικές τεχνικές εκσκαφής, αλλά είναι απαραίτητα για τα συμπεράσματα σχετικά με τα ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας και για άλλες μελέτες σχετικά με τα παιδιά. Το κομμάτι κελύφους, μας δίνει την απόδειξη ότι τέτοια αντικείμενα δεν εισήχθησαν μόνο στο νησί της Κρήτης αλλά διανεμήθηκαν και σε εσωτερικούς χώρους, είναι ένα πρόσθετο επίδομα που συλλέχθηκε και αυτός με αυτόν τον τρόπο. Καλή τεκμηρίωση για τελετουργική γιορτή προήλθε από ανασκαφές λίγο έξω από το στόμα της σπηλιάς. Όταν τα οστά κατατέθηκαν στη Μεσομινωική περίοδο, μια τελετή έξω από το σπήλαιο άφησε πολλά οστά ζώων ζωοτροφής με σημάδια χασάπης πάνω τους καθώς και ένα σημαντικό αριθμό μικροσκοπικών κομματιών ξυλάνθρακα από τις φωτιές μαγειρέματος. Μεταξύ των ζώων υπήρχαν βοοειδή και χοίροι καθώς και πρόβατα ή αίγες, μια απόδειξη για την εκτροφή ζώων που φαίνεται ότι ήταν ένα σημαντικό κομμάτι της οικονομίας σε αυτή την υψηλή, εύφορη πεδιάδα. Όταν άρχισε η μελέτη των ανθρώπινων οστών από την ταφή του σπηλαίου του Αγίου Χαραλάμπους στο Κέντρο Μελετών Instap, ρωτήθηκε ο Ιωάννης και εγώ αν θα θέλαμε να βοηθήσουμε στην ταξινόμηση όλων των τμημάτων των οστών καθώς και των οστών του κρανίου που έπρεπε να ενωθούν. Υπήρχαν κυριολεκτικά χιλιάδες από αυτά τα οστά και για εμάς ήταν μια νέα εμπειρία, είχα εργαστεί σε ένα μικρό έργο οστών πριν, αλλά το κύριο ενδιαφέρον μου έγκειται στην αρχαία αγγειοπλαστική, έτσι ώστε τόσο ο John όσο και εγώ πραγματικά προσβλέπουμε σε αυτό το έργο Από μια τόσο σημαντική περιοχή ανασκαφής…….

.

Η αντίληψη των Μινωιτών ως ειρηνικών ανθρώπων προερχόταν από τον Sir Arthur Evans. Αυτός κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό από τις καλλιτεχνικές τους δημιουργίες, οι οποίες σε αντίθεση με τα βαρύτατα και τρομακτικά θέματα της Εγγύς Ανατολής δείχνουν τόσο ευαίσθητη εκτίμηση των ομορφιές της φύσης για να συσχετίσουν τους δημιουργούς τους με διαμάχες Και η βία φαινόταν αδύνατη. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, οι εργασίες των διαφόρων συγγραφέων, οι Αλεξίου (1979, 1981), Evely (1996, Driessen (1999), Norwicki (1999), Alusik (2006) Έρχεται σε αντίθεση με τη ρομαντική θέαση του Evans. Η συνεχής ύπαρξη αμυντικής αρχιτεκτονικής από την τελική νεολιθική σε όλη την εποχή του Χαλκού τεκμηριώνεται από τον Alusik (2006). Το λογικό μάς λέει ότι πρέπει να υπήρχε ένας λόγος για τις τεράστιες οχυρώσεις των χώρων προ- και πρωτο-παλατιών. Η αύξηση των φυλακών στη Μεσομινωική περίοδο ερμηνεύτηκε ως μέτρα εναντίον εσωτερικών εχθρών. Ο Norwicki υποδεικνύει ότι υπήρχαν «ζώνες συγκρούσεων και εντάσεων μεταξύ πρωτο-παλατιωτικών κρατών», ο Evely κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η θαλασσοκρατία δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει χωρίς τη σιωπηρή απειλή του πολέμου **και ότι οι Μινωίτες ήταν πιθανότατα οι πρώτοι παραγωγοί όπλων του Μέσου και η αρχή την Ύστερη Εποχή του Χαλκού**. Τέλος, ο λόγος μας λέει ότι είναι απίθανο οι Μινωίτες να είναι μια εκδοχή για το υπόλοιπο της ανθρώπινης φυλής και ποτέ δεν συμμετείχαν σε πολέμους ή κατέφυγαν στη σωματική βία για να διευθετήσουν τις διαφορές.

By Photini J.P. McGeorge.

Η Tina McGeorge ένας από τους συναδέλφους μου στο Κέντρο Μελετών Instap εργάζεται για τα οστά από την ταφή του σπηλαίου του Αγίου Χαραλάμπους στην Κρήτη. Εδώ μας δείχνει στοιχεία από τα ανθρωπολογικά κατάλοιπα που ανασκάφηκαν από τους καθηγητές Δαβάρα και Μπετανκούρ στην οστεοφυλάκιο του σπηλαίου του Αγίου Χαραλάμπους, της διαφωνίας μεταξύ των κατοίκων της πεδιάδας του Λασιθίου. Υπάρχει ένας εκπληκτικός αριθμός τραυματισμών στο κεφάλι που δείχνει περιστασιακά κρούσματα βίας. **Το σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε ως οστεοφυλάκιο για τη δευτερογενή ταφή των σκελετικών υπολειμμάτων. Τα ευρήματα χρονολογούνται από την Ύστερη Νεολιθική έως την Υστερομινωική περίοδο. Ο αριθμός των ταφιών (τα ανασκαφέντα κρανία υπερβαίνουν μέχρι τώρα τα 400.) Οι εκσκαφείς πιστεύουν ότι τα οστά μεταφέρθηκαν σε αυτή τη θέση σε μία ή δυο φορές χωρισμένες σε σύντομο χρονικό διάστημα , από τους τάφους της περιοχής και τοποθετούνται στο σπήλαιο της Μεσομινωικής περιόδου.**

.

Κάποιες πέτρες που παρεμποδίζουν το περιεχόμενο της σπηλιάς προδίδουν την προέλευσή τους από τους χτισμένους τάφους. Δεν υπάρχουν διακριτές ταφές, έτσι ώστε κάθε οστό να αντιμετωπίζεται ως ορνιθικά άτομο. Έχουν εντοπιστεί έως τώρα 1.000. Το υλικό περιλαμβάνει πολλά επουλωμένα κατάγματα βραχιόνων, ποδιών, οστών κ.λπ.. Μερικά από τα οποία μπορεί να είναι τυχαία, αλλά μερικά μπορεί να οφείλονται σε βία. **Ωστόσο, υπάρχουν 16 περιπτώσεις κρανιακού τραύματος, μερικά από τα οποία είναι σαφώς σκόπιμα τραύματα**. Η πλειονότητα των περιπτώσεων αφορούν άνδρες (II). Η πλειοψηφία βρίσκεται στο μετωπικό (10/15) ή στο αριστερό βρεγματικό (6/15), σύμφωνα με μια ενστικτώδη στροφή προς τα δεξιά του κεφαλιού για να αποφευχθεί ένας πύραυλος ή για να αποφευχθεί ένα χτύπημα από ένα δεξιό χειριστή. Τρεις περιπτώσεις είναι τρεξίματα. Δύο άλλα ίχνη φέρουν αυτό που μοιάζει με βαθμολόγηση του μαχαιριού του χειρουργού που οριοθετεί την τραυματισμένη περιοχή……..

Συνοψίζοντας, υπάρχει ένας αξιοσημείωτος αριθμός τραυματισμών στο κεφάλι σε αυτή τη σειρά (15-16 μέχρι τώρα), αποδεικνύοντας ότι οι Μινωίτες ήταν πράγματι ικανοί βίαιης συμπεριφοράς. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε την ακριβή φύση ή την κλίμακα της διαμάχης, αν συνέβαιναν συγκρούσεις σε μία ή πολλές περιπτώσεις, αν υπήρχαν διαμάχες μεταξύ ατόμων ή ευρύτερες περιφερειακές συγκρούσεις, αλλά έχουμε αδιαμφισβήτητα αποδεικτικά στοιχεία από αυτά τα τραύματα στο κεφάλι ότι η βία πράγματι έλαβε χώρα. Τα θύματα είναι κατά βάση άνδρες, πιθανότατα δεν φορούν επαρκή προστασία για τα κεφάλια. Οι γυναίκες και τα παιδιά υπο εκπροσωπούνται. Τα περισσότερα τραύματα βρίσκονται στην αριστερή πλευρά του κρανίου. Μερικά από αυτά τα τραύματα είναι σίγουρα σκόπιμα, όχι τυχαία. Στην περίπτωση των πολλαπλών πληγών δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το τραύμα είναι σκόπιμο. Οι βλάβες προκλήθηκαν από διάφορα όπλα: μια πληγή από λεπίδα που κράτησε ίσως στο χέρι για να πολεμήσει. Ένας άλλος που προκαλείται από ένα αιχμηρό αντικείμενο, απότομο βέλος βέλους ή lancet. Ένα κάταγμα που προκαλείται από ένα χτύπημα από ένα ξύλινο κλαμπ. Κάποιες κυκλικές καταθλίψεις θα μπορούσαν να προκληθούν από πέτρες σφεντόνας, πολύ αποτελεσματικούς πυραύλους που πέταξαν από απόσταση. Τα ευρήματα από τον Άγιο Χαράλαμπο έχουν επίσης επιπτώσεις στην ιστορία της ιατρικής και όσο γνωρίζει η Τίνα ΜακΓέωργη, αυτή είναι τώρα η πρώτη απόδειξη στην Κρήτη για την πρακτική της τρικίνισης κρανίων. Αυτές οι περιπτώσεις είναι νωρίτερα από το παράδειγμα στις Μυκήνες. Ο πολεμιστής από το Grave D 51 που ανέφερε ο Angel (1973: 380-81 είναι ένα καταπληκτικό παράδειγμα της κατά γράμμα προσκόλλησης σε μια διαδικασία που παραδόθηκε και καταγράφηκε

.

αιώνες αργότερα στο Ιπποκράτειο Σώμα!) Μετά από μια πληγή της κεφαλής, πραγματοποιήθηκε τρύπνηση στα αριστερά μετωπικά και Τα πτερύγια των οστών που έμειναν για απολέπιση, δυστυχώς, ο ασθενής δεν επιβίωσε, αλλά οι ασθενείς από το Λασίθι επιβίωσαν τις δραστηριότητές τους, δύο από αυτούς για μεγάλο χρονικό διάστημα και κρίνοντας από την όμορφη επούλωση του οστού, οι πράξεις τους φαίνεται να έχουν Όπως φαίνεται από τους χειρουργούς που ασκούσαν ήδη τα πρωτόκολλα του 18 / 19ου αιώνα π.Χ., τα οποία μεταδόθηκαν στον Ιπποκράτη και καταγράφηκαν στις πραγματείες που χρονολογούνται από τον 5ο και τον 4ο αιώνα. Οι προϊστορικοί χειρουργοί του Λασιθίου ήξεραν ότι έπρεπε να αποφεύγουν επεμβατικές χειρουργικές επεμβάσεις σε περίπτωση τραυματισμών στο κροταφικό οστό (π.χ., AX 14/18, που μπορεί να προκαλέσει σπασμούς.) Θα γνώριζαν ότι ο εγκέφαλος έπληξε το υγρό και ότι ήταν σημαντικό Να μην βλάψουν τα meninges.Τα τρόφιμα ήταν πιθανότατα πιο συνηθισμένα από ό, τι φαντάζουμε ότι ο γιατρός / χειρούργος δεν είχε καμία από τις διαγνωστικές τεχνολογίες που έχουμε σήμερα. Έπρεπε να διερευνήσει άμεσα η καθυστέρηση θα μπορούσε να είναι θανατηφόρα. Παραδείγματα από τραυματισμούς στο κεφάλι θα μπορούσαν να κυμαίνονται από απλά Κεφαλαλγία, θολή όραση στην παράλυση των άκρων ή σε ολόκληρη την πλευρά του σώματος απέναντι από το όποιο ημισφαίριο του εγκεφάλου υπέστη την πίεση ενός υποθαλάμου αιμάτωμα που προκλήθηκε από τον τραυματισμό, το οποίο ήταν επιτακτική ανάγκη να ανακουφιστεί από την τρύφηση. Συμπεραίνω από αυτό το νέο αποδεικτικό στοιχείο ότι πολλές γενεές πρακτικής και συσσωρευμένης παρατήρησης προηγήθηκαν της περιγραφής των χειρουργικών επεμβάσεων από τον Ιπποκράτη. Πώς προέκυψε αυτή η εμπειρία στο Λασίθι; Ps ήταν ο καταλύτης, όπως συχνά παρατηρείται, για την απόκτηση, ανάπτυξη και διάδοση των χειρουργικών τεχνικών και γνώσεων.

Γιατί χρησιμοποιήθηκε η σπηλιά για δευτεροβάθμια ταφή; Γνωρίζουμε ότι από την πρώιμη μινωική εποχή ασκείται δευτεροβάθμια ταφή, αλλά η προέλευση του υλικού από τους χτισμένους τάφους προδίδεται από τη συμπερίληψη παρεμβαλλόμενων πέτρων που μεταφέρονται στη νέα ταφή. Σύμφωνα με μια υπόθεση, το κίνητρο για την κατάργηση και την εναπόθεση αυτών των ταφών ήταν μια τεράστια επιχείρηση που θα μπορούσε να ήταν να προστατεύσει **τα κατάλοιπα των προγόνων από εχθρικούς εισβολείς**. Τα αποδεικτικά στοιχεία της βίας που παρατηρείται στα κρανία φαίνεται να παρέχουν εσωτερική απόδειξη της αξιοπιστίας αυτής της εξήγησης

Τι θα μπορούσε να ήταν η αιτία της σύγκρουσης ή η αιτία για την παρουσία εχθρικών εισβολέων; Η ανάλυση της αγγειοπλαστικής

.

έχει αναγνωρίσει τα μεταβαλλόμενα πρότυπα περιφερειακού "προσανατολισμού" ή πιστότητας. Πριν από τα πρώτα μινωικά χρόνια η κεραμική ήταν κυρίως προσανατολισμένη από τη Μεσαρά. Κατά τα πρώτα Μινωικά χρόνια - οι μεσαιωνικές μινωικές αποδείξεις μεταφέρθηκαν στην Ανατολική Κρήτη, αν και οι φώκιες συνέχιζαν να προέρχονται από τη Μεσσαρά. Από το MMIb-MMII υπάρχει προσανατολισμός προς τα Μάλια και στο τέλος του MM IIb-MM III υπάρχουν Κνωσιακές επιδρομές. Γιατί? Ο Nowicki πρότεινε ότι ο Λασίθι ήταν σημαντική πηγή ξύλου, αλλά μπορεί να είχε και άλλα επιθυμητά αγαθά, όπως τα τρόφιμα, τα ζώα, με αντάλλαγμα τα είδη πολυτελείας, τα οποία παρουσίασε η Susan Ferrence (2006) στο έγγραφο της. Τα αποδεικτικά στοιχεία της βίας μπορεί να αντικατοπτρίζουν μια τοπική αντίσταση σε εξωτερικές παρεμβολές και εξαναγκασμό, αν και λόγω της φύσης των δευτερογενών ταφών αυτά τα θύματα βίας δεν μπορούν να συνδεθούν με συγκεκριμένους χρονολογικούς ορίζοντες. Τα σκελετικά στοιχεία για τη βία στο Λασίθι καταστρέφουν το μύθο των «ειρηνικών» Μινωιτών και ενισχύουν την υπόθεση των εντάσεων και των εδαφικών συγκρούσεων.

Ταξινόμηση των κρανίων από τον Άγιο Χαράλαμπο

.

Ξενάγηση σε παιδιά σχολείου που επισκέφτηκαν το εργαστήριο όπου βρίσκονται τα κρανία από το σπήλαιο Αγίου Χαράλαμπου.

"Excavations at Hagios Charalambos" (A Cave Burial), By Philip Betancourt

HAGIOS CHARALAMBOS A MINOAN BURIAL CAVE IN CRETE I. EXCAVATION AND PORTABLE OBJECTS BY PHILIP P . BETANCOURT,

Published by INSTAP Academic Press Philadelphia, Pennsylvania 2014

PREFACE: «Ο Κωστής Δαβάρας ανάσκαψε πρώτος το σπήλαιο του Αγίου Χαραλάμπους ως ανασκαφή διάσωσης όταν ανακαλύφθηκε το 1976 στην οροσειρά του Λασιθίου στο ανατολικό τμήμα της Κεντρικής Κρήτης. Τα υπόγεια δωμάτια αποκαλύφθηκαν ως αποτέλεσμα της ανατίναξης με δυναμίτη, για να βελτιωθεί ο δρόμος που περικυκλώνει την ορεινή πεδιάδα. Ο δυναμίτης δημιούργησε ένα άνοιγμα στο ανώτατο όριο αυτού που αργότερα θα ονομάζεται Αίθουσα 1, ώστε να μπορεί κάποιος να εισέλθει στο σπήλαιο, παρόλο που το αρχικό στόμα δεν ήταν ορατό εκείνη τη στιγμή. Η κατάσταση ήταν εξαιρετικά επικίνδυνη εξαιτίας του ραγισμένου και θρυμματισμένου υπόβαθρου και λίγη δουλειά ήταν δυνατή πριν από την απομάκρυνση του μπροστινού σπηλαίου από μηχανήματα ισχύος το 1982. Βραχείες ανασκαφικές περίοδοι διεξήχθησαν το 1982 και το 1983 και ο Δαβάρας έκανε τότε κάτι σημαντικό, για να διαφυλάξει τις πληροφορίες της σπηλιάς και θα της επιτρέψει να κάνει μια μοναδική και διαρκή συμβολή στην ιστορία της Εποχής του Χαλκού στην Κρήτη. Συνειδητοποιώντας ότι είχε πολύ λίγους οικονομικούς και

.

τεχνικούς πόρους για να κάνει μια σωστή ανασκαφή, άφησε ένα δωμάτιο ανέγγιχτο και σφράγισε το μπροστινό μέρος της σπηλιάς **με μια κλειδωμένη σιδερένια πύλη καλυμμένη από έναν τοίχο από πέτρα και σκυρόδεμα,** για να περιμένει μια μελλοντική απόκτηση πόρων για την κατάλληλη εκσκαφή του χώρου. Παρά τις προφυλάξεις αυτές και τη γειτνίαση του χώρου με τον καλώς δρομολογημένο αυτοκινητόδρομο, οι εργάτες έσκαψαν στο σπήλαιο το χειμώνα του 2000. Δεν είχαν καταληφθεί, αλλά ήταν μόνο σε θέση να εισέλθουν σύντομα στο σπήλαιο πριν κλείσουν ξανά. Ο κίνδυνος για τη σπηλιά ήταν προφανής. Τότε ήμουν προσεγγισμένος και ρώτησα αν θα μπορούσα να οργανώσω ένα νέο έργο. Πειστικά επιχειρήματα έγιναν από τρεις διαφορετικούς ανθρώπους: ο φίλος και ο συνάδελφός μου, ο Κωστής, ο Γενικός Συντηρητής της 24ης Εφορείας, Αλέκος Νικήκης και ο Διευθυντής της Εφορείας, ο καθ. Νίκος Παπαδάκης, δήλωσαν ότι το σπήλαιο ήταν πολύ σημαντικό **για να καταστραφεί με αδράνεια** που τελικά θα οδηγούσε στην καταστροφή του από λαθρεπιβάτες. Η επιστήμη της αρχαιολογίας αναπτύχθηκε τεράστια μεταξύ του 1983 και των αρχών του 21ου αιώνα, τόσο στον κόσμο όσο και στην Κρήτη. Οι υπολογιστές είχαν πρόλογος επανάσταση στην καταγραφή και διαχείριση πληροφοριών. Τα όργανα ηλεκτρονικής ολικής παρακολούθησης σταθμού θα μπορούσαν να παρέχουν ακριβείς μετρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των υπόγειων θαλάμων. Οι μηχανές διαχωρισμού των υδάτων που είναι ικανές να ανακτήσουν μικροσκοπικά στοιχεία ήταν πλέον συνήθη μέρη αμερικανικών έργων στην ανατολική Κρήτη. Το Κέντρο Μελέτης INSTAP της Ανατολικής Κρήτης στην Παχειά Άμμος είχε κατασκευαστεί και παρείχε τεχνική υποστήριξη στη φωτογραφία, τη συντήρηση, τη βιβλιοθήκη, το τεχνικό σχέδιο, την αποθήκευση και μελέτη ανθρωπολογικού υλικού, την ανάλυση με φασματοσκοπία κατανομής με λέιζερ (LIBS), την κεραμική πετρογραφία, Και σε άλλους τομείς. Με αυτό το σκεπτικό συγκεντρώθηκε μια ομάδα διεθνών επιστημόνων και προσπαθήσαμε να ανακτήσουμε το μέγιστο δυνατό επίπεδο γνώσεων που μπορούσαμε μέσα στις παραμέτρους των δύο εποχών ανασκαφής έξι εβδομάδων που κατέστη δυνατή από τη διαθέσιμη κυβερνητική άδεια (το 2002 και το 2003, Ένας νόμος που αργότερα κατάργησε περιορισμένες ξένες ανασκαφές σε έξι εβδομάδες ετησίως. Οι ανασκαφές στον Άγιο Χαράλαμπο πραγματοποιήθηκαν το 1976, το 1982 και το 1983 υπό την καθοδήγηση του Κωστή Δαβάρα, το 2002 υπό τη διεύθυνση του Φίλιππου Π. Μπετανκούρτ και του Κωστή Δαβάρα και το 2003 υπό τη διεύθυνση του Φίλιπ Π. Μπετανκούρ, Κωστή Δαβάρα και Ελένης Στραβοπόδη. Οι ανασκαφές από το 1976 έως το 1983 υποστηρίχθηκαν από το Υπουργείο Πολιτισμού. Οι ανασκαφές του 2002 και του 2003 χρηματοδοτήθηκαν οικονομικά από

.

το Ινστιτούτο Προϊστορίας του Αιγαίου, το Πανεπιστήμιο Temple, το Πανεπιστήμιο της Πενσυλβανίας και ιδιωτικούς δωρητές …….. (Philip P. Betancourt, Φιλαδέλφεια, 2010)

Ο,ΤΙ ΕΧΕΙ ΑΠΟΜΕΙΝΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΜΙΝΩΙΚΟ ΤΑΦΙΚΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΣΤΟ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΥΡΙ (ΑΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ)

.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Το παρόν βιβλίο είναι μια πρωτότυπη μελέτη, η οποία βασίζεται αποκλειστικά και μόνο σε επίσημες πηγές, αρχαίες και νέες, των οποίων τα ονόματα αναφέρονται εντός του βιβλίου, εκεί όπου αναφέρονται και τα λεγόμενά τους.

ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ:

Ο συγγραφέας Αδαμάντιος (Μάκης) Γ. Κρασανάκης έχει γράψει πάρα πολλές μελέτες και άρθρα, που έχουν δημοσιευτεί στις Κρητικές και Αθηναϊκές εφημερίδες, καθώς και πάρα πολλά άλλα βιβλία, όπως τα εξής:

1. **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**
2. **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ (ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΡΑΦΗΣ)**
3. **Η ΝΑΥΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ**
4. **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**
5. **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ**
6. **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ: ΜΑΝΤΙΝΑΔΑ, ΚΑΝΤΑΔΑ, ΡΙΜΑ, ΡΙΖΙΤΙΚΟ, ΑΜΑΝΕΣ Κ.ΛΠ.**
7. Ο **ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**
8. Η **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ ΘΕΩΝ**
9. **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ (ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΦΟΡΑ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ)**
10. **ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ**
11. **ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ (ΕΙΔΗ Κ.ΛΠ.)**
12. **ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ – ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΣΗ**
13. **ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ (ΕΙΔΗ, ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ Κ.ΛΠ.),**
14. **ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ**
15. **ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΣ & Η ΜΙΝΩΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ**
16. **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ**
17. **ΟΙΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΤΟΠΟΙΙΑ (ΙΣΤΟΡΙΑ, ΕΙΔΗ ΠΟΤΩΝ Κ.ΛΠ.)**
18. **Η ΑΘΗΝΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΔΡΥΣΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ Κ.ΛΠ.)**
19. **Η ΘΗΒΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΔΡΥΣΗ Κ.ΛΠ.)**
20. **Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΚΑΤΑΓΩΓΗ Κ.ΛΠ. ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ)**
21. **Η ΣΠΑΡΤΗ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΔΡΥΣΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ Κ.ΛΠ.)**
22. **Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ)**
23. **Ο ΚΡΗΤΑΓΕΝΗΣ ΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΡΟ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ**
24. **ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΦΟΡΕΣΙΕΣ**
25. **ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ-ΧΟΡΟΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ**
26. **Ο ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ (ΙΔΡΥΣΗ, ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΔΗΜΟΙ Κ.ΛΠ.)**
27. **ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ**
28. **ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ: ΘΕΟΣ, ΨΥΧΗ, ΑΔΗΣ ΚΑΙ Η ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥΣ Ή ΟΧΙ**

.

29. **ΠΕΡΙ ΘΥΣΙΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΟΘΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΚΡΕΑΤΟΦΑΓΙΑΣ**
30. **ΠΕΡΙ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ, ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΑΣ, ΜΑΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΝΤΕΙΑΣ**
31. **ΨΕΥΔΗ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ**
32. **ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ: (ΔΥΣΛΕΞΙΑ, ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ** *κ.α.*).
33. **Η ΚΙΘΑΡΑ, Η ΛΥΡΑ ΚΑΙ Ο ΑΥΛΟΣΜΕ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΚΡΗΤΕΣ**
34. **ΕΦΕΥΡΕΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΙΣΤΙΩΝ ΚΑΙ ΜΥΛΩΝ (ΥΔΡΑΛΕΤΗ, ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΥ κ.α.).**
35. **Η ΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΙΝΑΙ ΛΑΘΟΣ**
36. **ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΑΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ**

.

.